

ARCHIV LITERÁRNÍ

PRAMENY DĚJIN

ČESKÉ LITERATURY KATOLICKÉ

PŘÍLOHA K REVUI „ARCHA“

SWAZEK DRUHÝ

REDAKTOR VILÉM BITNAR

*

OLOMOUC

NÁKLADEM DRUŽINY LITERÁRNÍ A UMĚLECKÉ

1922

OBSAH DRUHÉHO SVAZKU.

	Str.
Vilém Bitnar: Poznámka vydavatelova	23
Poznámka redakce	83
Božská komedie v českém rouše	109
Počátky katolické Moderny	111, 175
Alfons Breska o Tolstojovi	191
Z doby Douchovy	327
Rejstřík obsahu	377
Rudolf Dvořák: Z poesie Abul Atáhijovy	17
Antonín Helebrant: Kdy se narodil Jan z Hvězdy	256
Otakar Vojtěch Charvát: První ročník Literárních listů 46, 85, 361	
Josef Kratochvíl: Podstata umělecké kritiky	8, 39
Emanuel Masák: Šmídkova estetika dramatu	1, 24
První bohoslovecký časopis na Moravě	49
Koncepty dopisů Pavla Křížkovského	103, 113, 190
Karel Šmídek jako literární historik a kritik	144, 177, 210, 225, 241, 273, 297
Šmídkovy dopisy Václavu Vlčkovi	193
Augustín Neumann: Výbor z předhusitských postil . 60, 94,	
121, 184, 216, 233, 250, 287, 319, 356, 366	
Kuldova smrt	80
Soukop Křížkovskému	80
František Němeček: Miloš Marten	76
Václav Jan Pokorný: Beda Dudík zahajuje přednášky o české	
literatuře v Brně 1846	201
K biografii Bedy Dudíka	223
Z doby Dudíkovy	271
K Rettigovu českému překladu ze Seneky	291, 328
Švédské a římské dopisy Dudíkovy	329
Ladislav Quis: O Václavu Štulcovi. Otisk	190
Stanislav Sahánek: Literárně historický vývoj Marie Ebnerové	
z Eschenbachu	261
Básnické okolí Marie Ebnerové	311
K životopisu Marie Ebnerové	313
Ebnerové dílo a češství	345
Otto Stehlík: Biskup Jirsík a Doucha	11
Josef Jan Sankot a Doucha	42
Příspěvek k otázce Goethe a Čechy	81
František Doucha a Goethe	110
Vyzvání	176
František Bačkovský a Doucha	205
Josef Svítíl: In memoriám Václava Korandy	281
Ladislav Zamykal: Archivalie	16
Ignát Zháněl: Kanovník Kulda a novokněz Raimund Kobza	175

Emanuel Masák:

Šmídkova estetika dramatu.

I.

[Estetika všeobecná. Metoda estetiky.]

Kdysi na procházce Brnem svěřil se profesor Karel Šmídek svému bývalému žákovi a mladému příteli Vladimíru Šťastnému, jenž jej právě získal za přispívatele a prvního abonenta pro svůj nový zamýšlený časopis „Obzor“, že miní zbudovati *soustavnou estetiku básnictví*: všechny dosavadní práce jeho že byly pouhou průpravou k tomuto životnímu dílu, k němuž chtěl připojiti ještě celkovou filosofii národů slovanských.)

Všechny veliké plány šedesátiletého učenice, jenž po namáhavém školním i mimoškolním působení profesorském chystal se právě na odpočinek, aby se mohl věnovati plně svým literárním pracím, přervala předčasná smrt (1878). A tak i z estetické stavby zůstalo jen *torso*: množství názorův a zásad, jež se zálibou vkládal do svých jednotlivých studií literárních, rozebíraje tu obšírně a důkladně některé oblíbené otázky estetické a psychologické.

Patrně neuspokojila Šmídka „Všeobecná aesthetika“ Dra Josefa Durdíka, vydaná v Praze 1875. Pokud vím, nezmiňuje se o ní nikde výslovně, ale již v první své shakespearovské studii**) zabývá se otázkou *české všeobecné estetiky* a nesouhlasí s ní. Projevovalo se s mnoha stran — praví v úvodě — a až dosud se projevuje přání, aby byl vydán i v naší československé literatuře spis, zahrnující v sobě veškerá odvětví krasovědy, jakým se honosí, byť i ne v podobně rozsáhlém objemu, německá literatura: je to krasověda *Vischerova*, sosno-

*) Vl. Šťastný, Nad hrobem Karla Šmídka. Obzor 1, 1878, 194.

**) K. Šmídek, Studie o Shakespearovi. Lear. Čas. Mat. Mor. 1871, str. 101.

vaná nejvíce podle soustavy Hegelovy . . . Ale hned vyslovuje pochybnost, že by tuto úlohu tak obsáhlou a krušnou mohla vykonati toliko *jedna* spisovatelská síla, třeba byla sebe nadanější a pilnější. Ba domnívá se, že nepřišel ještě ani čas; je třeba vykonati nejprve mnoho přípravné práce, již u nás jest nedostatek.

Vždyť — stěžuje si Šmídek ještě v poslední své studii*) — ani *pojmy* spadající v obor krasovědy nejsou dosud úplně protřibeny a objasněny. O *zásadách* krasovědných panuje pak i u cizích estetiků největší různost názorů, objevují se u nich největší krajnosti. Názorně ukazuje to na některých studiích o Hamletovi a dozrává pak: „Těžko dospěti badáním ve krasovědě k pevným, nezměnným zákonům . . .“**)

Příčinu vidí především v tom, že soud mnohých estetiků jest *předpojat nějakou ustálenou soustavou*. A proto je přesvědčen, že důležitá úloha ve vědě estetické, podobně jako i v ostatních vědách, připadne v budoucnosti *Slovanům*, dosud nepředpojatým a zvláště k tomu uschopněným. „Neníť zajisté ve veškeré jejich povaze krajností jednostranně zaostřených, ani stranné nadvlády rozumu nad citem, nebo citu nad rozvahou, alebrž hloubavost Germanů splývá u nich s živoucností a obrazivostí plemene romanského v ušlechtilý soulad, silou dosud kyprou, nevyžilou.“***)

Druhou příčinu vidí v tom, že estetikové užívají *zastaralých metod*. A na pravé metodě závisí přece především zdar našich badání ve kterékoli vědě.†) „I v krasovědě jako v ostatních vědách“ — končí svou poslední studii — „příslušno i potřebno jest, uvarovati se všelikého ztrnutí na dosavadních stezkách, odšínouti se na mnoze od starých teorií a posuzovati tyto nauky i se hledišť jiných, novodobých. Děje-li se takové badání upřímně, nepředpojatě a nepokrytě, získá tím pravda i zahloubilost vědy samé.“††)

Metodou v krasovědě obírá se proto Šmídek ve svých studiích několikrát. A podobně jako spíše ve filologii†††) pokládá i tu za jediné úspěšnou metodu *induktivní*, „prozírající na základě jednotlivých projevů ku všeobecným teprv zákonům“. Této metody, již s úspěchem užíval Bako Verulamský, Newton a jeho stoupenci ve vědách přírodních, „dovoláváme se ve krasovědě s tím větším důrazem, že podle hlubokého přesvědčení svého *každé pravé umělecké dílo považujeme za výtvor samorostlý, tak o sobě jediný, jako každý jiný výplod ve přírodě*“.

S nadšením dávného milovníka literatury rozvádí pak dále tuto myšlenku: „Každé právě *klasické dílo* jest jakoby ovanuté

*) K. Šmídek, Pojem tragédie v soustavě Schopenhauerově Č. M. M. 1877, str. 1.

**) K. Šmídek, Studie o Shakespearovi Hamlet. Č. M. M. 1876, str. 194.

***) Pojem tragédie v soustavě Schopenhauerově, d. c. str. 2.

†) Literární ruch na Moravě v novější době, Č. M. M. 1870, str. 13.

††) Pojem tragédie v soustavě Schopenhauerově, d. c.

†††) Literární ruch na Moravě v novější době, d. c. 13.

týmž dechem Božím, jaký v nově vždy plodivé síle věje vesmírem; neboť vypryskuje se z tétož nevystihlé tajemné tvůrčí hloubi, z nížto vynořily se nebetyčné hory, z jaké vyrůstají libodeché lípy a řinou se mohutné proudy. Takýto ráz svěží prvotnosti vtlačen veškerým pravým dílům uměleckým, takýto tvůrčí nádech rozlévá se v nesmrtelných zpěvích Homerových, v nebeskvoucí tváři Madony Rafaelovy, v luzných zvucích Mozartových. Ba mnohé výtvořiny básnické jako Danteova *Divina comedia*, Goethův *Faust*, Byronův *Kain* a jiné takovou mají do sebe původnost a zvláštnost, že nedají se leč násilně vměstnati v kadlub z domyslu čili a priori utvořené nějaké theorie krasovědné, takže filosof Rosenkranz zvláštní uvedl název pro taková díla, jmenuje jich „inkonmensurable“^{*)})

Za úkol své průpravné práce estetické pokládá tedy Šmídek probadati, „všestranně a objektivně“ *rozebrati jednotlivé umělecké plody*, jež nesou na sobě „bohorodý odznak klasičnosti“, a odtud pak *odvoditi* cestou pokud možno nejspolehlivější „*pověčné zákony krásy a libosti*“^{**)}) Při tom chce přihlídati nestranně k výsledkům, k jakým dospěli badatelé v oboru krasovědném u jiných národů. „Později snad nastane doba, kde na základě nabytých těchto výsledků vědeckých, ovšem při stálém zároveň zřeteli k dělům klassickým nejenom cizonárodním, nýbrž bohdá i z původního slovanského jádra zplozeným, tvůrčí geniové i u nás přispějí vydatnější než dosud měrou k ozáření pověčných zákonů krásna . . .“^{***)})

Jen částečně mohl Šmídek vykonati úkol, který si tu vytýčil: z uměleckých děl klasických prozkoumal podrobně jen dvě tragédie Shakespearovy a z českých Vlčkovu „*Elišku Přemyslovnu*“. Podal sice v této době také důkladný rozbor básnické činnosti Vokelovy (Osvěta 1875), ale přece hlavním zdrojem, jímž chtěl ozářiti „pověčné zákony krásna“, byla mu, jak patrně, *poesie dramatická*. A k ní vedly jej, jak soudím, netoliko důvody estetické, nýbrž i dávná a věrná *láska k divadlu* vůbec — láska, jež částečně aspoň přispěla také k předčasné jeho smrti . . .

II.

[Kulturní a národní úkol divadla. Vznik a podstata umění.]

S *divadlem* jsou úzce spjaty hned první počátky literární činnosti Šmídkovy.

Již jako dvacetiletý student brněnského filosofického ústavu píše do pražských „*Květů*“ *referáty* o divadelních představeních v Brně i ochotnických na venkově. Neobírá se tu ovšem ještě otázkami estetickými, ale nicméně *referáty* jeho, podobně jako všechny jeho četné dopisy z této doby, plné mladistvého nad-

*) Studie o Shakespearovi. Lear, d. c. str. 103.

**) Totéž str. 104. Podobně ve studii o Hamletovi, d. c. str. 194.

***) Pojem tragédie v soustavě Schopenhauerově, d. c. str. 1—2.

šení vlasteneckého a humanitního, ukazují jasně, jak vážně pohlížel mladý kritik na divadlo a jeho vysoké *kulturní a zvláště národní poslání*.

Tak v srpnu 1838 v řadě dopisů z různých měst moravských snaží se nakreslití celkový „utěšený obraz“ „bujně v našem okolí prokvétajícího Slovanstva“ — a tu na první místo staví „zaražení ústavu, který k uskutečnění našich vroucích žádostí mnohonásobně přispívati bude, ústavu, který k dalšímu pokročení člověčenstva vždy tak mocného vplyvu mívá — míním zaražení divadla českoslovanského v Brně.“ S pohnutím pak líčí nadšené výkřiky lidu při národní hře, které se účastnil také Šafařík a brněnští učenci, vidí v nich „hlas procítujícího národa,“ jenž dychtí po „duševním požití,“ a znovu velebí divadlo, jež tak přispívá *k pokroku národní vzdělanosti*, činíc vlastenecké idey jednotlivců veřejnějšími. „Nejsou-li ústavy takové vši podpory hodny? A zajisté popírati nelze, a každý vzdělanec milerád to uzná, že dobré divadlo na vzdělání národa mocně působí; každý hluboko smýšlející pocítuje, jak dobré provození divadelního kusu k čistolidskému jeho vzdělávání a vyvíňování duševnímu přispívá; onť nahlíží velkou cenu dobrého herce a s upřímnou úctou uznává čisté snažení vzdělaného, poetického a šlechtěného mimika, který básníka bystrým umem pojav, vši silou se vynasnažuje, obrazy všech století, nejrozmanitější charakterů a události nám představití.“*)

Mladý nadšenec poznává ovšem brzy k nemalému svému zármutku, že ne všichni hledí na divadlo s tohoto povýšeného stanoviska. Zvláště ne *obecenstvo*, jež není dosud dosti vychováno a žádá si od divadla toliko zábavy. Ani brněnské obecenstvo — stěžuje si Šmídek — „nepocítilo posud živě potřebu takového ústavu, v němžto člověk ve všech svých poetických výjevech se líčí v idealisovaných barvách; na ně působí dosud nejvíce hry, nějakého lesku a jména na německém divadle dobytí, a nejvíce frašky, směšné hry, oplývající hrubými, často i nechutnými žerty.“**)

Ale vinni jsou také *divadelní ředitelé*: vyhovují choutkám obecenstva nebo se ženou za módou a vybírají hry, jež nepřispívají k zušlechtění estetického vkusu ani citů mravních nebo vlasteneckých. Tak ještě 1838 odsuzuje Šmídek ostře Nestroyovou frašku „Opice a ženich,“ že budí v diváku spíše jakýsi cit ošklivosti a hlavně že je svým obsahem i povahou našemu národu cizí. „*Divadlo*“ — rozvádí tu své zásady — „*má býti reflex života*“ ve všech jeho rozmanitých a zajímavých formách; zde má před očima našima každodenní historie lidská ve všech svých útvarech se vyvíňovati, a náruživosti naše schválním jich na divadle probuzením mají se zmírniti a zušlechtiti. Zde má *národ* co v zrcadle *sám sebe uzříti*, sám nad svými vadami se zasmáti, ale uvedením národních rekův

*) Květy 1838, č. 37, str. 296.

**) Květy 1839, Příloha čís. VII. a VIII.

k uvědomění své síly doveden býti . . .") A zvláště brněnskému divadlu, má-li vyplniti svůj veliký úkol, je třeba, aby se stalo skutečně „ústavem národním, s životem národa bezprostředně souvisícím, z potřeb jeho se vyvinujícím . . .")

Proto obrací se Šmídek *proti překladům cizích, zvláště německých her*, jež tehdy zaplavovaly chudá česká jeviště, a v nedostatku domácí dramatické produkce doporučuje jako uvědomělý již pěstitel slovanské vzájemnosti uváděti k nám *hry jin slovanské*. Ani dnes ještě, po více než 80 letech, nezastaraly některé jeho vývody.

„Národ náš“ — píše na př. v uvedeném již listě koncem 1838 — „má zcela jiné potřeby, národní náš život zcela jiným značen jest rázem, než aby individuální *cizokrajné hry* naň působiti a na větší vyvinování jeho mocí duševních nějakého vplyvu míti mohly. Není-li Musa dramatická našeho českoslovanského národa tak plodná, by nás zdárnými novými a původními výtvy obdařovala: obracujeme zraků svých *ke Slovanům*: Polanům, Rusům, Srbům a Chorvatům. Beztoho slovanští národové dílem rozličnými zřízeními, dílem zeměpisnou polohou a dálkou tak jsou od sebe roztrženi, že k úplnému a dokonalému seznámení mezi sebou sotva jeden krok učiněn jest. *Vzájemnost* musí veškeren náš život provívati a všude naši dráhu co jasně se lesknoucí hvězda osvěcovati. Chceme-li Slovanstvo v pravém světle seznati a hlasu historie, hlasu to božskému, zcela porozuměti: musíme se důkladně seznámiti s náhledy, city, s letorami, slovem s *individualností* jednotlivých kmenů slovanských, kterážto — jelikož známost její každý cestováním sobě zosobiti nemůže — z literárních jejich plodů nejzřejměji vysvítá. Pročež nemůžeme býti velmi povděční oněm, kteřížto módě, vrtkavé této a nevděčné bohyni, nějakou obět přinéstí chtějí, aniž na potřeby národovy ohled berouce, u nedosti bedlivém výběru díla cizokrajná na vlastenskou půdu přenášejí. Zde i ředitel, pakli mu na zdárném působení divadla záležino jest, má psychologický chod u vyvinování se národa ostrým zrakem pozorovati; ve výběru kusů k provozování určených má panovati jednota, a všechny jednotlivé kusy k úplnému celku spojeny býti . . .")

Tyto a podobné myšlenky o národním rázu dramatického umění ozývají se pak často v dopisech a posudcích Šmídkových. Obrací se nejen k obecnstvu a k ředitelům divadel, ale i *k hercům*: vybízí je, většinou to odchovance a ctitele německého umění, aby věnovali své schopnosti našemu národu a tvořili své v národním duchu. „Duševní činnost“ — píše na jejich adresu na př. při referátě o zpěvohře „Egyptský Josef a bratři jeho“ — „buď si jakéhokoliv druhu, potud má svou stálost a nějakou nepomíjitelnost, dokavad se vyvinuje ve formě

*) Květy 1838, Příloha čís. XXIV. str. 95.

**) Květy 1839. Příloha čís. IV. str. 16.

***) Květy 1838. Příloha č. XXIV. 95—96.

národní a s národním životem se snoubí; neboť činnost, nescoucí v sobě cizé, nenárodní živly, musí časem zhynouti, nemohouc nikde v stavivě národní osvěty místa naleznouti, ve kteréž by se co v celku živoucí oud vřaditi mohla . . .“)

*

Jak patrně, zajímalo dosud Šmídka divadlo jen svou národní a výchovnou stránkou. Znenáhla však studiem filosofie a zvláště pod vlivem svého milovaného učitele Matouše Fr. Klácela začíná pronikat k hlubším záhadám estetickým. Výsledky jeho studia možno sledovati v různých úvahách, jimiž se zálibou šperkuje své dopisy a referáty: jsou to ovšem namnoze jen ohlasy myšlenek Hegelových a Klácelových, jež teprve časem se tříbí, osamostatňují a upevňují, aby po letech se objevily v nové podobě.

Otázka, již se mladý filosof nejpodrobněji zabývá, týká se samé *podstaty a vzniku umění*. I tu nadšený milovník divadla má na mysli především umění *dramatické*, neboť nejobširnější svou estetickou úvahu o této věci předesílá svému referátu o brněnském divadle.“)

Zdůrazňuje tu zásadu, že *podnětem každého uměleckého díla musí býti idea*, „tento zábrisk božstva v duchu člověckém.“ Kdykoliv lidský duch, zapomenuv na časnost a konečnost, vznáší se v odvážlivém letu k věčnému a nekonečnému; kdykoli čistému srdci při tichém rozjímání vyjasní se najednou jakoby bleskem, odkryje se závoj temnoty a místo úzkého tušení nastoupí blahá jistota o Bohu a nesmrtelnosti, o náboženství, mravnosti a právu; kdykoli duchu zajatému krásou odhalí se v jejím světle veškerý svět v zjasněných barvách: vše to jest ohlas božstva ozývajícího se v našich prsou; a vnitřné, z duševní činnosti vyšlé vyjevení božstva jest *idea*, vůdkyně života ve všech jeho oddílech, tedy také v umění.

Umění povstává, obdržel-li život jako podstata svou formu v obraze mocí fantasie. Proto definuje Šmídek umění jako „*zobrazení nadsmyslného v smyslné formě*.“ Není tedy — dovozuje dále — umění pouhým *následováním přírody*; neboť v přírodě všechno jest nutné, v umění však volné; jen pokud nám poskytují oboje podobenství vyššího, mají něco společného — totiž krásno. *Rodištěm umění jest jen vnitřný, duchovní život*: člověk tvoří sám ze sebe, co se má státi obdivem časů a nepomíjejícím památníkem ducha jeho; všechno ostatní zhyne dnem, ve kterém se zrodilo . . . Bezvýjimečným předmětem umění jest jen duch — duchovní, ideální svět; příroda může se jím státi jen tomu, komu se zjevila jako symbol, obraz vyššího — sama o sobě však jest mrtva.

Pročez *nadšení* může pochoditi jen z umělce; neb „kdo jiný může k duchu mluvit, než zase duch sám?“ Ale pravého nadšení a umění je schopen toliko *čistý, nezakalený duch*:

*) Květy 1840, č. 43, str. 343.

**) Květy 1839, Příloha č. I., str. 3.

každé umělecké dílo jest dobrým skutkem umělcovým: ve svém umění koná umělec vždy ctnost. Proto nežli vkročí do chrámu Umění, musí veškeru jeho bytost proniknouti idea mravnosti. Z ostatních vlastností umělcových, zvláště básnickových, zdůrazňuje Šmídek v pozdější úvaze^{*)} „*schopnost konkrétnosti*.“ Vzbudil-li dramatický básník ve svém nitru nadšení, „ideálnost všech výjevů života i přírody,“ musí sestoupiti s této výše do pozemských nížin; co cítí a tuší v hloubi svého ducha, tím musí nadati život pospolitý a ve všech jeho výjevech odhaliti nám nadšení, roznitivší ideu. „V duchu mém utvořil se k. p. ideal ženskosti — první to požadavek, chci-li básnicky podati předmět takovýto — ale pak vstoupiti musím v konkrétnost, nazíráti do rozmanitých a vždy v nové, půvabné barvitosti se odhalujících stránek života ženského, a zvláště ony vytknouti, které niternému obrazu mému větší živosti a vlnatosti dodati mohou. Ve směšňohře zobraziti musí básník kontrasty v životě pospolitém, ale jak bystrého, genialního zraku zapotřebí k jich vypátrání! . . .“

Této činnosti básnickově jest otevřen celý svět, *příroda* se svými nesčíslnými, nevyzpytatelnými divy, veškerý kouzelně se vyvinující *život* člověčenstva — tudíž i odlesk života: *historie*, kterou může dle svých zvláštních záměrů, při svém díle vytknutých, převleknouti a změnit, vynechávaje ony události, jež nepřispívají k oživení jeho idealu. Jako na bohaté zřídlo pro schopného básníka ukazuje tu Šmídek zvláště na *naše národní dějiny*. „Náš Rastislav, Svatopluk, Cyrill a Method, Žižka, Otakar, Jiří z Poděbrad atd. — jací to velkolepí pro básníka charakterové! Pak věhlasný rod Žerotínův, Pernštejnův, českých Vršovců, mužův o blaho vlasti své mocně zaujatých a osud národu svého přecasto rozhodnutých mocí svého velikého ducha a velkotvárných náruživostí, v poetickém oděvu vždy se vyvinujících! — Kdy nám povstanou básníkové, mohutným svým umem všech těchto ve vlastenecké historii valně roztroušených látek se uchopující a utvořující díla, jimiž by co druhdy mocní Zábojové hýbali národem a k nové činnosti zbudili historickou sílu jeho?!“

Tak znovu vrací se Šmídek k oblíbenému svému tematu o významu dramatického umění pro probuzení a výchovu národa. Ale ne již na dlouho: téhož roku (1840) vstupuje do brněnského alumnátu, kde nové otázky vyplňují dychtivou duši, zatlačují na čas zájem o divadlo a konečně i poměry znemožňují jeho návštěvu. Od divadla odtrhuje jej i několikaletý pobyt ve venkovských městech moravských, kde ochabují poněkud i tak horoucí kdysi city vlastenecké. Povolání za profesora německého gymnasia do Brna (1857) vrátilo jej dávným snahám a zálibám i soustavnému studiu estetiky. A z obojího v této době úmorné práce a velikých plánů do budoucna uzrávaly znenáhla i jeho názory o *estetice dramatu*, roztržštěné pak v několika přípravných studiích k celkové estetice básnictví. (*P. d.*)

^{*)} Květy 1840. Příloha č. XV.

Podstata umělecké kritiky.

1. Známy jest výrok Horatiův v Epištolách (II. v. 49): „*Miraturque nihil nisi quod Libitina sacrauit*“, kterým chtěl asi starověký básník říci, že umělecká díla nabývají obyčejně své kanonisace nikoliv od kritiky, nýbrž spíše od publika, buď autoru současného nebo po smrti jeho následujícího. Kritika leckdy do nebe vynáší díla prostřední a odsuzuje mistrovská díla, jež přes to obyčejně zvítězí díky *zdravému smyslu obecnému*, který nedbá kritiky a věří svému uspokojení rozumovému i citovému. Jasný příklad toho máme u nás na hudbě Pavla Křížkovského i díle Smetanově.

2. Netvrdím tím ovšem nikterak, že by každé publikum bylo vždy svobodno a zbaveno tyranie *mínění doby i škol* a že by nemohlo zablouditi vlivem novoty techniky umělecké a vlastní podstaty uměleckého tvoření. Takové odchýlení vyskytuje se v obecnstvu již pokaženém vlivy zevnějšími, jehož vkus jest již plně určen zvyky, jež jsou rázu psychofysického, psychofysiologického a nejen duchového.

3. Zdravý smysl má svou nezdolatelnou sílu v *obecnstvu panenském*, neporušeném dosud předsudky školskými. Patrně tedy, že autor nenalezne vždy ihned všeobecné pochopení a přispění, že dobrý, zdravý smysl musí se dlouze, úsilně a někdy těžce prodíratí předsudky školskými, vášněmi a půtkami literátů. Největšími zajisté umělci jsou ti, kdož se dovedou osvoboditi z osidel prostředí, v němž žijí, jak původností v motivech uměleckých, tak technikou uměleckou, a kteří tvoří díla opravdu nová, která nemusejí odpovídati zvykům a vkusu současných lidí.

4. Hromadný soud dějinný jest ovšem mocnější nežli jakékoliv mínění kritických teoretiků, kteří spatřují takto maličký opravdu dosah své funkce. Z toho ovšem zase vyplývá časem zpupné pohrdání „teoretické marnosti“ umělecké kritiky se strany umělců a estetů. Kritikové prý naprosto chybují v hodnocení děl moderního umění a jsou prý vůbec zcela zbyteční i při posuzování děl starých, kdyžť prý tato mají již neodvolatelný soud dějin.

5. Je jasno, že podobný *radikální ostracism* byl by nejen neoprávněný, nýbrž i zhoubný. Umělecká díla jsou přece výtvory lidské činnosti; proč by tedy měla býti vyňata z posuzování lidského ducha, proč by měly zákony uměleckého tvoření býti zahaleny v tajemství? Chybovalo-li se dosud, jest nutno pokusy obnoviti; vytrvalým úsilím možno zdolati i brány tohoto zdánlivě nedostupného světa.

6. *Kritika děl uměleckých* a vůbec koncepce tvůrčí *nemůže se noeticky lišiti od jakékoliv jiné kritiky projevů ducha a hodnoty nejrůznějších obsahů lidského poznání*. Závisí to na

vlastní povaze poznání, jež jest ovšem spirituálně smyslové, ale není při tom třeba uznávati dvojité mohutnosti poznávací. Kritika neboli reflektivní uvažování nevyžaduje nikterak různosti schopností poznávacích, nýbrž jenom různé postavení samého ducha při pojetí skutečna. Činnost kritická, jež snaží se vysvětliti, interpretovati díla umělecká, nemůže se tudíž nijak lišiti od činnosti *filosofické*, jak se ostatně ani tato neliší od poznávací činnosti rozumové vůbec. Kritika není zvláštní mohutnost či schopnost; je to rozum sám, který se vrací k svým intelektuálním a smyslným obrazům a hledá jejich přirozený vývoj a obsah. Přímé poznání má ráz duchově-smyslný a spojuje obojí obrazce. V druhém momentu teprve duch rozlišuje různý ráz svých schopností. Jest tedy podstatný rozdíl mezi smyslem a duchem, mezi obrazcem smyslovým a duchovým, ale existuje naprostá totožnost intelektu a rozumu, jež někteří moderní estetikové (Croce a p.) chtějí rozlišovati. Z toho plyne zřejmě, že *kritika estetická nijak se neliší od kritiky filosofické*, leč snad tím, že se omezuje pouze na hodnocení děl uměleckých.

7. *Uměleckou kritiku* bylo by možno nazvati praktickou aplikací estetiky čili užitou estetikou. Estetika zkoumá vnitřní genesis umění, jak se vyvíjí, roste, mohutní, všímá si překážek, jež se mohou objeviti při tvoření, zkoumá jeho nemožnost buď při nedostatku smyslové fantasmie nebo schopností rozumových, jeho neúspěch při zevnějším projevu buď nedostatečností technickou nebo předsudky školskými nebo jiným jakýmkoliv motivem. Takto se estetika a kritika kryjí. Rozlišení výše zmíněné má význam pouze praktický, vždyť kritika, již aplikuji na díla na př. Dantova nebo Smetanova má jen potud hodnotu, pokud jest estetická.

8. *Kritisovati* značí tedy zkoumati umělecké dílo a konstatovati, *zda se zdařilo nebo ne, je-li dokonalé nebo ne, určití motivy zdaru nebo neúspěchu jeho nebo stanoviti, proč z části se zdařilo a z části se nezdařilo*. Pravé umělecké dílo bude úplně uskutečnění vnitřního zákona samého díla. Zákon ten není ovšem něčím, co přichází ze zevnějšíka, nýbrž je sama podstata umění, jež musí pronikati bytím podle svého rázu a své fysiognomie. A jakmile jednou kritika zachytí umělecké dílo v první jeho genesi, v jeho vývoji dalším, v jeho bohatosti a v širokém jeho rozvětvení, učiní z tohoto poznání platnou *normu*.

9. Jest ovšem jasno, že takováto *norma* nemá nic společného s normativní pedanterií techniků nebo s předpisy rétorů, ježto nechce nikterak omezovati nebo poutati vlastní povahu schopnosti tvůrčí. Takové normativování není snad žádná *cesta abstraktní*, nýbrž nutná podmínka lidského ducha. Při postřehu nemá v sobě duch lidský hmotné předměty ani jejich substanci, nýbrž *podobu* jejich bytnosti a poznání se tedy vztahuje jenom k duchu neb k tomu, co s duchem je formou substanciální spojeno.

10. Nedostatek, *nezdar uměleckého díla* jest v porušení vnitřních zákonů uměleckých t. j., že umělecké dílo není tím nebo takové, jaké by býti mělo. *Úkol kritika* pak záleží v tom: poznati, odkud prýští nedostatek, a vytknutí, zda defekt závisí na tom, co podléhá duchu nebo na duchu samém. Když se umělecké dílo nezdařilo, nezdar prýští buď z nedostatečnosti vlastních schopností uměleckých, ať již je příčina tohoto nedostatku jakákoliv, nebo z předsudků školy nebo z nerovnováhy dvou mohutností a pod. Když se však zdařilo, ale jenom z části, nedostatky možno odvoditi buď z převahy jedné mohutnosti nad druhou nebo nezkušeností v technice umělecké nebo podobně. Krátce — ježto umělecké dílo jest velice složité, závisí jeho zdar na nejrůznějších podmínkách; naprostý jejich nedostatek znemožní umělecké dílo úplně, částečný poruší jeho činnost. *Má tedy kritika velmi rozsáhlé pole pro své výzkumy a může svoje zkoumání rozšířiti od motivů psychických až k čirým abstrakcím logickým.* Prvky takové ovšem nejsou vlastním objektem kritiky, nýbrž pomůckou k pochopení uměleckého vývoje tvůrčího.

11. Kritika však vždy předpokládá alespoň nárys určité *estetiky*. Každý kritik, ať idealistický nebo pozitivistický nebo přivrženec jakékoliv filosofie, má své určité zásady filosofické, jež postupně aplikuje. A je zajímavé, že ti, kdož tvrdí, že nemají určitých zásad některé filosofie, poněvadž prý neuznávají žádné metafysiky, jsou právě nejabstraktnější z kritiků, jako na př. Francouz *Taine*, který si sestrojil k své filosofii umění svou vlastní pseudometafysiku, podobně jako Ital *Croce*, jehož metafysické základy estetiky jsou naprostá abstrakce, jež marně hledá styčné body s uměleckými díly, jež má vysvětliti. Proto i celý jeho systém estetiky jest nejasný, zlomkový, bez jednotného hlediska.

12. *Věda a filosofie* nemají jiného světa nežli umění; to, co v poetickém pojetí již bylo tušeno a předzvěděno, věda a filosofie rozlišují, rozdělují a opět sdružují. Reflexe filosofická jest táž schopnost hodnotící různé činnosti lidské, stanovící zákony tvoření a povahu věcí, jež tvoří předmět jejich činnosti, a vytvářející soustavu z této reflexní činnosti. Třídění, pokud je čirým tříděním, jest věcí logiky. V umění duch nerozlišuje ani netřídí, nýbrž oživuje. Umění značí tedy *plnost duševního života*. Táž schopnost tedy, jež projevuje se *plně* v umění, objevuje se i ve vědě a filosofii, ale zde jen v jistém vzhledu. (*P. d.*)

Otto Stehlik:

Biskup Jirsík a František Doucha.

Jan Valerián Jirsík, biskup v Českých Budějovicích, byl nejen vzorným knězem, ale též neohroženým a obětavým vlastencem (1798—1883). Byl též literárně činným, milovník jazyka jadrného a ryzího, jeho spisy překládány i do němčiny a chorvatštiny, některé příspěvky najdou se v různých časopisech, jako v „Rozmanitostech“ a v „Čechoslavu“.)

Jirsík redigoval v letech 1847—1851 *Časopis pro katolické duchovenstvo*, který od roku 1828 vydávala pražská arcibiskupská konsistoř. Od roku 1833 do 1847 byl redaktorem listu kanovník Václav Pešina, který konečně obdržel za svou práci děkovné uznání konsistoře (dekret U. E. 4804 ze dne 6. září 1847) a arcibiskup Alois Josef Schrenk Notzing svěřil pak redakci Jirsíkovi.“)

Nový redaktor ocenil záslužnou práci svého předchůdce mezi jiným i těmito slovy: „Roku 1833 převzal redakci Václav Pešina, kanovník, konsistorní rada, děkan u sv. Apolináře, onen horlivý a slovatný muž, kterýž břímě její nejdéle nesl a jenž časopisu tomuto všechny síly své obětoval, a co milované dítě jej pěstoval. Slavné jméno jeho zůstane zajisté též v požehnané památce! Vedl 15 let redakci tohoto časopisu a ku konci roku 1847 ji ze sebe složil, jsa redaktorstvím a ředitelstvím ústavu sv. Jana Nepomuckého a mnohými důležitými pracemi, jakož i nad to výše věku poněkud již staršího nesnázemi dosti již a až příliš obtížen. Nevděční bychom byli, kdybychom neuznali těch velikých zásluh, kteréž sobě tento vysoce důstojný muž získal o časopis tento. Tak drahně let mu obětoval všechny síly své, a nikdo nemůže zapřít, že to nebyla vina jeho, pakli v rukou jeho tento časopis nedospěl k svrchované dokonalosti. *Redaktor sám o sobě nemůže všechno, jestli mu jiní slušně nepomáhají*, a jestli sám ještě nad to vše zanešen jest jinými pracemi, kteréž mu přednější a důležitější úřad a povolání jeho ukládají. Nezapíráme sice, anobrž vděčně uznáváme, že mnoho výborných spisovatelů až do konce věrně mu pomáhalo a že se na všech listech tohoto časopisu setkáváme s mnohými vzácnými jmeny vlasteneckých výtečných spisovatelů našich: nicméně dlužno jest nám též vyznati, že nenabytné ztráty jak pan redaktor, tak i jeho časopis utrpěl, an tak mnozí z přednějších a slavnějších spi-

*) Viz o něm: Doucha, Knihopisný Slovník, str. 83; Světozor 2, 1868, č. 18, str. 175 n; tamtéž i jeho podobizna od I. S., str. 169; Světozor 17, 1883, č. 12, str. 138; tamtéž jeho podobizna, kterou dle fotografie kreslil Josef Mukařovský a ryt Václav Mára, str. 130; Václav Kredba, Vzory práce (Urbánkova Ústřední knihovna pro českou mládež, čísla 28. a 29., Praha 1890), str. 15—21, uvádí drobné detaily, celkem nic podstatného a důležitého, — Vedle článků v Riegrově a Ottově Slovníku naučném viz podrobnou bibliografii v Podlahově díle „Bibliografie české katolické literatury náboženské“.

“) Viz jeho úvodní slovo, Časopis pro katol. duchovenstvo 1848, str. VI-IX

sovatelů buď pro své větší stáří, aneb pro jiné práce, ku kterým úřad je povolal, znenáhla odstupovali, aneb dokonce smrtí zastoupení se světa scházeli. Takové nenabytné ztráty utrpěl časopis tento smrtí Černého, Zahradníka a Slámy..."

Jirsík převzav redakci, rozdělil obsah revue na tři oddělení. V prvním hodlal otiskovati pojednání z bohosloví, vychovatelství, pastorálky a různé rozvahy. V druhé části chtěl pěstovati literaturu a v třetí uveřejňovati „Rozličné zprávy“. Jsa sobě dobře vědom, že tak bohatý program sám jediný vyplniti nemůže, rozhlížel se po pomoci schopných spolupracovníků, které volal k dílu svoláním, otištěným hned při nastoupení redakce*) slovy:

„Vážení spisovatelé, se vší důvěrou obracím se k Vám a na Vás tu vřelou žádost skládám, byste mi pomocí svou bratrsky přispěli. Má snad časopis tento, jediný československý tohoto druhu, zaniknouti? Zaniknouti nyní, anť již jedno celé dvacetiletí přečkal? A zaniknouti vinou naší? Nežádá-li toho od nás čest naše, bychom jej udrželi, an v celém mocnářství jiného podobného nestává? Nekáže-li toho potřeba, abychom my rovněž tak u vzdělávání vědy bohoslovné pokračovali, jakož to činí světští vzdělancové v oboru svém? Aneb měli bychom snad za nimi zůstat? I čest tedy naše, i času potřeba toho žádají od nás, bychom časopis tento nejen udrželi, nýbrž i zvelebovali. Než důvěřuji se v šlechetné smýšlení a v pilnost Vaši a jsem tím zcela ujištěn, že mu zaniknouti nedáte; nýbrž že se postaráte, aby, jako kvetl, kvetl též budoucně. Zasílejte práce své..."

Uvedený zde program opakuje Jirsík ve svém *Slově k důstojnému a velebnému duchovenstvu od redaktora***), v němž podává stručný přehled dějin časopisu od roku 1828 a kde Jirsík zdůrazňuje praktický směr i ve vědách bohoslovných (str. IX. a X.)

Provolání neminulo se cílem a Jirsíkova *Zpráva o tomto časopisu***) mohla prohlásiti: „Především srdečné díky vzdávám těm důstojným, velebným a učeným pánům, kteříž se k snažné žádosti mé dobrotivě sklonili a mně k vydání tohoto přítomného svazku pracemi svými ochotně pomohli. Obával jsem se, že snad pro nedostatek potřebného materiálu nebudu sto, v určitém čase tento první svazek vydati; a zatím ubál jsem se toho, neboť mnozí horliví spisovatelé hned po učiněném mém povzbuzení přispění svoje mi přislíbili a později také k slibu věrně dostáli. Nechť jenom také budoucně časopis tento věrně podporují! A protož opět se k Vám, vážení spisovatelé, se vší důvěrou obracím a na vás tu vřelou žádost skládám, byste mi pomocí svou přispívali. Postarejte se o to, aby tento náš jediný časopis nezanikl, nýbrž aby spíše rozkvetl a zvelebil se..."

V další své *Zprávě o tomto časopisu*†) uznává pokrok proti

*) Jirsík, *Ohlášeni* ze dne 31. července 1847 (Časopis pro katolické duchovenstvo 1847, III., 575—577).

**) Časopis pro katolické duchovenstvo 1848, svazek I., strany III.—XIV.

***) Svazek I., strany 189—190.

†) Svazek IV., strany 193—194.

dřívějšímu vydávání učiněný, začez vzdává přispívatelům díky, vyzývá je k další spolupráci. Podobně píše v *Zprávě* roku 1849 (sv. IV., 184) a v *Zprávě a žádosti* roku 1850 (sv. IV., 179), v níž žádá výtečné síly z kněží o rázná a důkladná pojednání.

Ve svém *Návěsti o tomto časopise* roku 1851 loučí se však Jirsík vzdávaje se redakce,^{*)} předává ji křížovníku Františku Havránkovi a profesoru církevního práva Dru Edvardu Terschovi.^{**)}

Jedním z těch spisovatelů, které Jirsík zvláštním dopisem o spolupracovníctví požádal, byl i František Doucha.

Doucha byl stálým příznivcem „Časopisu čes. duchovenstva“ a velmi pilně a hojně přispíval nejen za redakce Jirsíkovy, nýbrž hlavně i později různými básněmi, referáty a jinými drobnými příspěvky a zdá se, že velmi často též *bez podpisu*, takže dnes nelze již bezpečně zjistit, které příspěvky pocházejí z jeho péra. Na doklad k otištěným dopisům uvádím seznam příspěvků z let, z nichž dopisy pocházejí. Již roku 1847, než Jirsík časopis redigoval, shledáme tam článek: *Den třistaleté památky církevního sněmu Tridentského*. (Dle časopisu *Sion* od Františka Douchy, kněze církevního; svazek I., str. 85—99). Míněna tím oslava dne 13. prosince 1845. Redakce dodala k tomu poznámku: „Schválně pro tento svazek od redakce zadrženo.“ — Ročník 1848 obsahuje článek: *Katechisaci o trýznění zvířat* (sv. I., str. 92—98) sice bez údaní autora, ale předmět, určení pro dívky a snad též i sloh poukazují na Douchu. Článek: *Slavnost v Brandýse nad Labem* jest podepsán šifrou Š a líčí oslavu 67. narozenin děkana Antonína Burgra a jeho poděkování se s úřadu vikářského a škol dozorského. (Sv. II., str. 177—184). Doucha vydal později jeho životopis a proto není vyloučeno, že i tento článek pod uvedenou značkou napsal. Referát o Douchově knize „Kratinké povídky o nakládání se zvířaty“ (Sv. III., str. 125) není podepsán. Ačkoliv Doucha v seznamu přispívatelů, kteří dostávali honorář, (Sv. IV., str. 195) není uveden, přece spolupracovníctví Douchovo není vyloučeno, což platí méně již o ročníku 1849, kde dle látky článků a obsahu referátů zdá se mi to býti přece méně pravděpodobným. Ročník 1850 podal referát bez udání autora o knize Pantaleona Neumanna: *Kempenského Nábožné spisy* (Sv. I., str. 131—133) sotva z péra Douchova, jenž přece vydal překlady z Tomáše Kempenského; dále pak referáty o třech Douchových spisech: „Dějepis katolické církve.“ Pro dospělejší mládež gymnasiální vzdělán od D. a

^{*)} Svazek IV., strany 154—158.

^{**)} Časopis zanikl pak brzy a teprve 1860 byl opět vzkrýšen redaktorem Karlem Vinařickým pod názvem *Časopis katolického duchovenstva* (a nikoliv pro kat. duch. jako dříve). Srovnej též úvod redakční. Slovo redaktora k důstojnému duchovenstvu v Čechách, na Moravě, Slovensku a ve Slezích (sr. I., str. 3—6) s dřívějšími úvody Jirsíkovými. Roku 1870 a 1876 vedl redakci Dr. Klement Borový, universitní profesor.

Dv. 1849 (od Douchy a Dvorského), podepsaný značkou V. (Sv. II., str. 160—168); „Vínek“ (Sv. II., str. 158—159) a „Bludičky“, kniha k napomínání dítek (sv. IV., str. 122—124), ale bez podpisu recensenta. Dále tam nalézáme oznámení úmrtí Antonína Burgera se slibem podrobnějšího životopisu a v „Návěsti“ stručné doporučení Douchova spisu Vínek (Sv. II., str. 190). Dle seznamu přispívatelů (Sv. IV., str. 181) otiskl Doucha sedm stran, ale není nikde podepsán. Je vyloučeno, že by byl psal o sobě autoreferáty tak pochvalné a že by mluvil o sobě v třetí osobě. Může se tedy o autorství Douchovo jednat jen při stručném literárním referátu o knize Bačkorově (sv. IV., str. 124—129). V ročníku 1851 uveřejnil Doucha životopis Antonína Burgera^{*)} (sv. I., str. 173—186). Referát o jeho knize „Kniha dítek“ není podepsán (sv. I., str. 163—165). Seznam přispívatelů uvádí u Douchy 12 stran. (Sv. IV., str. 159). Pravděpodobně sepsal referáty o spisech: „Příspěvek k brusu jazyka“ (sv. II., str. 179—182) — [ovšem zaráží neobvyklá podepsaná značka — jako i dříve značka š, vždyť Doucha psal buď plným jménem neb pod zkrátkami F. D., Da, Dcha] — a „Zpěvník pro českou mládež“ (sv. IV., str. 91—100). — Ročník 1870 obsahuje recenzi Desoldova překladu Tomáše Kempenského bez podpisu, ale jest sotva od Douchy (str. 317—318). Ročník 1876 má referát redakcí sepsaný o Douchově knize „Poupátka“ (sv. III., str. 239).

Z uvedeného seznamu dá se přibližně zjistiti, které rukopisy Doucha redaktoru Jirsíkovi zaslal a jakou měrou Jirsík literární činnost Douchovu různými referáty o jeho knihách podporoval.

Po těchto nejnutnějších úvodních poznámkách lze nyní s prospěchem otisknouti doslovné znění všech čtyř zachovaných Jirsíkových dopisů, uložených v archivu Musea českého v Praze pod signaturami 2 J 87, čísla 95, 96 a 97.

Dopis první.^{**)}

Důstojný, Velebný Pane a drahý příteli!

Z příležitosti *ohlášení* ráčíte viděti, oč se jedná, oč běží. Pomozte! A brzká pomoc jest dvojí pomoc. Račte mi brzo nějaké pojednání, aneb cos takového, třeba nějaké zprávy, neb cos důležitého pro „*třetí oddělení*“ dobrotivě zaslati. Při tom Vás žádám, byste ráčil stálým zůstatí přispívatelem a vzdělavatelem tohoto našeho časopisu a pro každý svazek něco přihotovil. Druh práce stojí Vašnostem na vůli. Já však věrně se

^{*)} Životopis Burgerův vydal Doucha též samostatně tiskem B. Haaseho (Praha 1850). — Viz o tom podrobněji v článku Otto Stehlík, *Antonín Burger český buditel* (Archiv literární 1. 1919, 280—290).

^{**)} Na originále dopisu připsáno modrým inkoustem číslo: 95. — Adresa dopisu obsahuje *kněžskou pečeť* a slova: Na Důstojného, Velebného Pána, pana P. Františka Douchu, kněze církevního, velmi zasloužilého v Praze.

odsloužím a církev i vlast Vám žehnati budou. Koje se tou nadějí, že mne v tomto těžkém začátku mém bez pomoci ne- necháte, do ochrany Boží Vás poroučím a trvám s celou duší

Vaším oddaným přítelem

V Praze dne 31. Lipna*) 1847.

J. V. Jirsík.

Dopis druhý.**)

Velebný Milovaný příteli!

Stane se, jakž žádáte. [Několik slov přeškrtnuto a nečiteln.] Toliko na panu Redaktorovi to bude ležeti. [Několik slov přeškrtnuto a nečiteln.] Těším se velice čistě, staré češtině Vaší. Je taková, jakovouž já miluji.

Ostatně trpkým bolem zpráva ta mne naplnila, že jste, drahý příteli, posud nemocen. Ach což pak všechny naděje naše klesatí mají? Má-li jedna výborná hlava po druhé odcházeti? Snad přece jest naděje? Poradte se s moudrými lékaři, a na jaře hned z Prahy odejděte ven na zdravé povětrí. Zatím Vás do ochrany Boží poroučím, v duchu Vás srdečně líbám a trvám s celou duší Vaším upřímným bratrem v Kristu

Na den *nového léta*.

J. V. Jirsíkem.

Musím právě do chrámu Páně — žádám Vám šťastného *nového roku*.

L. J. Chr.

Dopis třetí.***)

Důstojný, Milovaný příteli!

Díky, nejvřelejší díky, že jste se na mne upamatoval. Nenadál jsem se toho, a protož tím vítanější byl mi *Váš milý dopis od 20. t.†)* I já často jsem Vás pamětliv, a vždy se naději, když slyším a vidím, an neustále pracujete a zvelebujete milý národ náš a zvláště milou mládež výbornými spisy svými. Dejž Vám Pán Nebeský stále zdraví ad multos annos k dalšímu blahočinnému působení! Líbaje v duchu, jsem s celou duší

Váš starý přítel

V Budějovicích, dne 23. prosince 1870.

Jan Valerian.

*) Pravděpodobně míněn zde měsíc červenec. Lipen jest staročeský název července. (Malorusky *lypec* = měsíc květu lípy.) Jirsík si liboval v staré češtině jak sám píše a pak proto mluví také ten důvod, že dopis psal 31. července současně s převzetím „Časopisu pro katol. duchov.“ oč se zde právě také jedná. — Jirsík sotva užil zde názvu z jiného slovanského jazyka. Pak by byl ovšem míněn červen, což však pokládám za vyloučené. Červen se nazývá novoslov. *lipan* (měsíc květu lípy), srbsky *lipanj*, polsky *lipiec* a malorusky *lypeń*.

**) Na originálu dopisu připsáno modrým inkoustem číslo 96. — *Adresa* dopisu *pečet* (J) a slova: Velebnému a Dvoji cti hodnému Pánu, Panu *Františkovi Douchovi*, knězi výtečnému a vlastenci výbornému v *Praze*.

***) Na obálce na první stránce *adresa*: Důstojný pan *František Doucha*, kněz církevní atd., *Praha*, v Minoritském klášteře u svatého Jakuba. (Známka 5 kr., poštovní razítko Budweis 25. 12. — Na zadní stránce obálky: poštovní razítko Prag 23. 12. — 9 F 70. Jirsíkův přílepek (J. V.)

†) Dopis Douchův obsahoval jeho blahopřání k památce padesátiletého kněžství Jirsíkova, kterou biskup slavil 28. prosince 1870 v den Mláďátek. „Bůh ho sil a zachovej na mnohá léta!“ přál mu pražský Blahověst (roč. 20, 1870, číslo 36 ze dne 25. prosince, str. 572).

L. I. Chr.

Dopis čtvrtý.)

Důstojný, Velectěný příteli!

Díky, nejvřelejší díky za laskavé *blahopřání*! Bůh račiž i Vám všeho dobra hojnost dáti, zvláště dobrého, stálého zdraví.

Poroučeje Vás do ochrany Boží, trvám s celou duší a zvláštní úctou

Vašnosti

starý přítel

Jan Valerian
biskup.

V Budějovicích, dne 20. října 1876.

SDĚLENÍ REDAKCE.

Příštím číslem „Archivu“ míníme zavést rubriku „Archivalie“ či jinak nazvanou. V posledním čísle minulého ročníku pozasteskli jsme si, že okruh spolupracovníků našeho „Archivu“ se největší anebo že větší se nesmírně pomalu. Jest málo těch, kdo by se odvážili do větší literárně-historické práce. Proto zřizujeme rubriku, v níž otiskovány budou drobné příspěvky, stavivo literárně-historické, majíce za to, že pro tuto rubriku se může najít pracovníků a přispívatelů dosti. Uvedeme příklad, jak si spolupráci v nové rubrice představujeme: Umře osoba, o níž ten neb onen její známý a přítel ví, že byla i literárně činná. Činnost tato nebyla však tolik pronikavá, aby si jí širší veřejnost povšimla, zaznamenala při úmrtí úbytek drobného pracovníka, zjistila, že zesnulý přispíval do těch či oněch časopisů, pod těmi a oněmi pseudonymy či značkami a pod. Nejsou-li takové podrobnosti zaznamenány ihned, dokud jsou v živé paměti vrstevníků, snadno zapadnou. Má-li je literární historik teprve po dlouhých letech sesbírati, způsobí mu zbytečné námahy a práce více než cokoliv jiného. Uvedený příklad není ovšem jedinou formou, v jaké může každý přítel písemnictví do nové rubriky Archivu přispívat. Vzpomeňme jenom, jakých důležitých národopisných, lidopisných a kulturně-historických dokumentů naposílali do zaniklého Praskova „Selského archivu“ rolníci, studenti, řemeslníci atd. Něco podobného by se mohlo opakovati i v našem případě. Anebo: Zemřela R. Svobodová. Celá řada lidí na Moravě (na Radhošti, v Kosově, v Mikulovicích a j.) se s ní znala a stýkala. Poznámky o těchto stycích, malé vzpomínky na zesnulou, glosy k její tvorbě, to vše by patřilo do nové rubriky. Všechny příspěvky zaslané upravil a utřídil by redaktor „Archivu“, kde by toho bylo zapotřebí, tak aby se hodily k otisku a mohly býti budoucím literárním historikem použity bezprostředně a bez obav. Drobné tyto příspěvky, různá upozornění a pokyny budtež zasílány přímo redaktoru „Archivu“ inž. V. Bitnarovi v Brně, Biskupská ul. 1. (Občanská tiskárna.)

*) Na originále dopisu připsáno modrým inkoustem číslo: 97. — Na přední straně obálky *adresa*: Důstojný a Velectěný pan *František Doucha*, kněz církevní atd. atd., *Praha*, v klášteře Minoritském u svatého Jakuba. Přilepena známka za 5 krejcarů a přitisknuto poštovní razítko: Budweis 22. 10., R - 10, 76. Budějovice. Modrým inkoustem připsáno: Jirsík 1876. 20. 10. — Na zadní stránce obálky poštovní razítko: Prag 22. 10., 8 A, 76. Kněžský přílepek Jirsíkův jest odlepený.

† Dr. Rudolf Dvořák:

Z poesie Abul Atáhijovy.

Abul Atáhija (750—825) jest z nejznamenitějších básníků arabských. Náleží době nejskvělejšího vývoje básnictví arabského za prvních Abbásovců, u jejichž dvora zjednal si nadáním svým skvělé postavení, ač byl jinak nízkého původu. Hově duchu své doby a svému okolí, psal s počátku básně světské, hlavně milostné. Poesie světské nezanechal sice ani později úplně, ale daleko převládá u něho v pozdější době, od čtyřicátého roku věku jeho, *poesie náboženská a mravoučná*.

Výslovně podotýká se, že ani citelnými tresty a dlouhou vazbou nedal se za této doby přiměti k tomu, by skládal verše milostné.

Poesie náboženská a morální založila slávu jeho. Jestli Abul Atáhija nejen prvním filosofujícím básníkem arabským, ale zůstal i po všechny ostatní doby předním reprezentantem *poesie asketické* (arabsky *zuhdiját*), poesie protestující proti znemravnělosti, jež kolem bujela.

Básně Abul Atáhijovy sebral muslimský theolog Namarí († 1071) v díván, který vydán byl roku 1886 v Beirutě členem Tovaryšstva Ježíšova pod názvem *Al-anvár az-záhija fi dívání Abil Atáhija* (Světla zářící v dívánu Abul Atáhijově). Básně Abul Atáhijovy opěvují s častým opětováním, jež ovšem poněkud unavuje, mravnost světa, jistotu smrti, odplatu na onom a potřebu pokání na tomto světě a doporučují spokojenost s málem, pomáhání bližním a oddanost do vůle boží, vše způsobem vážným a dojemným, ač bez vyšší spekulace filosofické, při tom mluvou plynou, prostou vši umělosti a v celku i širším kruhům srozumitelnou, třeba se stanoviska filologie arabské ne vždy přesnou.

Přítomný výbor obsahuje z části básně, jež Araby samými za zvláště zdařilé se považují. Překlad, pořízený dle vydání svrchu uvedeného, jest snad vůbec první převod básníka Abul Atáhije na jazyk evropský.

Dvojverší.

Láska k světu neštěstím jest lidí,
zbůjníky se stanou, všeho dost jak vidí.

Zřel jsem konce, k jakým vede láska k světu,
proto, ze strachu, jí nedal v sobě vznětu.

O světě jsem přemýšlel, co novým v něm se zove —
leč jak brzy obnosí se, co v něm nové!

Změně podléhají vsecky věci jeho,
mezi lidmi málo co jest trvalého.

Mnoha lidí světa zkoumal jsem já cíle,
každý za něčím se nese, k tomu pile.

Zkoušku provedl jsem, shledal však, že není
v světě nad spokojenost nic větší ceny.

Rovněž neshledal jsem, co by povznášelo
člověka víc, nežli bohabojné čelo.

Často již jsem krácel kolem hrobů schrány,
nezřel rozdílu však mezi sluhy, pány.

Svět nám neustává ztrpčovati žití,
člověku v něm nelze beze zkoušek býti.

Neštěstí dům jest to, starostí a nouze,
zármutek v něm s nářkem ozývá se pouze.

Mezitím, co rek v něm sobě hledá místa,
hle, již pod zemí mu útulek se chystá.

Sleduje zlo světa jeho příjemnosti,
smuteční zvěst nedělí nic od radosti.

Každý téměř den, jenž na východě vzhází,
o zhynulých truchlá zpráva doprovází.

Bys měl pro to horšit se, co čas ti dává,
zřídka spokojena by ti spočinula hlava.

Člověk věří v osud a přec neustává v boji,
za tím pachtit se, co myslí, že ho upokojí.

Člověk má svou stravu, neumře, nedospěv k cíli,
třeba všickni tvorové se o to zasadili.

Staviteli domu, jenž vše rozvrhl jsi věrně!
Zdaž i pro onen svět sdělal's všecko rovnoměrně?

A ty, koberce jenž měkké prostíráš v svém stánku,
nezapomeň prostříti si k poslednímu spánku!

Často byls již volán, odpovídals zhola,
k čemu volali tě; leč i bůh tě volá!

Zdá se ti, že spočteš ty, jež v zdravém těle
zřel jsi mezi živými, pak odumřelé?

I ty dojdeš pole mrtvých na své dráze,
vejdeš v místa těch, již propadli už zkáze.

U koho svět tento tvoří konec jeho
kdy pak dosáhne on cíle konečného?

V ruce zkázy jsme my, výjimky zde není,
zpráchniví, co podrobno zpráchnivění.

Nedej sklamati se během událostí,
netrvají, proto významu jsou prosty.

Nezáviděj reku jeho odboj hojný,
závistí jen hoden bratr bohabojný.

Bohu, jemuž není rovna, budiž chvála!
Mnohý zrak má, srdce slepota však jala!

Bohu, z hojnosti jenž dal ti, budiž sláva.
Chvála jemu, jenž dal tobě, co ti dává.

Děkuje, kdo kousek rozumu jen hostí —
Vděčným-li jsi, obohatí tě, dá dosti.

Nad kvapem-li pláčeš, jímž smrt k tobě kvačí —
věz, že něco takého jest vskutku k pláči.

Získal vše, kdo umí spokojit se s málem:
bohatství a „cíle velkého“ jest králem.

Spokojen-lis s časem, vyhoví vši touze
Srdce své zavírá pravdě hlupec pouze.

Málo jest těch, přirozenost jichž je čistá,
v jejichž žití není pro nákazu místa.

Mnohému již vyšel za hovoru sledu
z úst žert, jak by zmije vypustila jedu.

A přec jasná pravda nemůže se skryti,
když i slepcům možno světlo její zříti.

Člověk stráž jest nad svěřeným statkem bdící,
má jej střežit jako oka zřítelnici.

Výživu svou bohem uchystánu máme,
zatím co ji shledati se namáháme.

Velice se divím hledajícím zlato —
umrou, všeho nechají a jiný má to.

V pravdě šťastnou duše jest a nezná bídy,
jež se s tím, co dáno, spokojenou vidí.

.

A pravil o smrti a co po ní následuje.

Smrt branou jest, již vejíti jest lidem všem.
Kéž věděl bych však, jaký za branou skrývá se dům!
Ráj věčný jest to, skutky-li jsi upokojil boha,
kdo málo činil, propadá však pekla plamenům.¹⁾

¹⁾ Dle verse jiné nenáležejí verše tyto Abul Atáhijovi.

V poznámce na str. 96 dovidáme se totiž, že uvádějí se tyto verše i jiným způsobem. Někteří totiž vypravují, že shromáždili se orthodoxní chalífové (první čtyři chalífové islámu) i pravil Abú Bekr způsobem idžázaty t. j. doplňování veršovního:

Smrt branou jest, již vejíti jest lidem všem,
kéž věděl bych však, jaký za branou se skrývá dům.

I doplnil jej Omar ben Chatváb slovy svými:

Dům slasti jest to, skutky-li jsi upokojil boha,
kdo odbojným byl, propadá však pekla plamenům.

A doplnil jej Osmán slovy svými:

Dvě místa jsou to, nad ně člověk volby jiné nemá,
vol proto dobře každý, v který přiřadit se tlum.

A doplnil jej Alí slovy svými:

Kdo dobře jednal ze služů, jen v ráji má své sídlo,
kdo pochybil však — tož bůh milostiv je k pokleskům. —

A pravil o posledních věcech člověka a dobře pravil:

Kéž by přede smrtí strach byl poslední všech věcí,
věc by věru lehká byla, pro ni pohrdání pouhé.
Jsou však věci jiné, z mrtvých vstání, rozptýlení,
ráj a oheň a to, o čem zvěsti znějí dlouhé.

•

Vypravuje Muhammed ben Saíd al Ansári: Zemřel nám šech jakýsi v Bagdádu a když pohřbili jsme ho, přicházeli lidé k bratru jeho soustrast mu vyslovující. I přišel *Abul Atáhijja* k němu silně zarmoucenému a vyslovil mu soustrast svoji, načež recitoval verše:

Za jista se neměj v čase,
připraven buď v každé době,
jak my pohřbili jsme lidi,
lidé ustelou nám v hrobě.

Tak pravil, i obrátili se lidé nezapamatovavše si leč slova *Abul Atáhijjova*.

•

A pravil o náhlosti smrti a trestu hrobovém:

Vystavěl jsi sobě proti smrti hrad,
mysle v bezpečí že před ní budeš snad?

Chyba lávky! smrt se jistě dostaví,
za ní pochování bude sledovat.

Světa spousta zamění ti země hřbet
za nitro a v jeho uloží tě chlad.

Na místo sestoupíš, z něhož nikdy již
nebude lze pomýšleti na návrat,

Vždyť jsi viděl sám již společnosti jak
dnové znají drtit, na prach rozmílat

Nebo dnové neustávají svůj lid
ničit jedny za druhými podle řad.

Ó ty, nad nímž jednou dědic veselý
v klenbu spojí s cihlou zemi ve soulad,

Kéž bys povolán byl na soud zítra již,
aby zvážili tě a tys účty klad,

a to na cizí sám hledal váze, cos
nahromadil; zřel bys, svět že pln je zrad.

*

Z jeho krásných slov o bohabojnosti:

Jak dlouho trvat budou zpupní v pýše svojí?
Bůh naprav, k zdravému je uveď žití zdroji!

Neb pyšnými jen dělá zpupné hloupost jejich,
vždyť umrou, nechať sebe víc se pýchou zbrojí.

Kdo hodnost hledá, aby potrval v ní stále,
tož: muže hodnost pravá, boha když se bojí.

Zda boha z tvorů jeho jiný drží se, než
kdo v něho doufá a kdo v bázni jeho stojí.

*

A pravil popisuje všeobecnost smrti:

Lékaře viz, léčením a léky zdali může
smrti odvrátit děs, když se byla dostavila.

A jak přijde to, že lékař nemocí mře, které
se zdarem prv čelívala léku jeho síla?

Ten tam jest, kdo léčil, léčit dal se: dovážече,
prodavače, kupce — stejně smrt vše pohltila.

*

Na smrt zapomněl jsi pro své žití,
doufals, že svět trvalé má bytí.

Na svět spolehl jsi se, ač vidíš,
rozptýlení v něm že jenom zřítí.

Mužně pustil jsi se v život tento,
pevně odhodlán zde dlouho dlítí,

a přec ty, jenž rodiče své viděls
život tento žití a pak mřítí,

což jsi na nich nevzal příklad sobě?
Aneb výjimkou chceš sám jen býti?

Kdež pak jest ten, jenž by hledav zniknout.
osudu, jej kolem byl zřel jíti?

Ku každému zavítá smrt; jinam
z rána, jinam za noci se řítí. —

*

Člověk, požitkům jenž pozdně hoví,
Šat jest odřeny, ač druhdy nový.

Sečteny mu žití okamžiky,
a jich dovršení — smrti rovy.

Osud konečný po krátkém žití
Velbloudice na hrobě ti poví.

Odvrací se, kdož jej rádi měli,
lásku mění — milovalit slovy.

Odchod blížek — a my laškujeme,
pro něj bez zásob jsme, nehotoví.

A přec *kdy* se osud nedostaví,
na mládí jenž stopách, žáru loví.

Divno, jak i opatrný ztrácí
Co mu třeba spánek pro hrobový.

*

Poznámka vydavatelova. Rukopis literární práce zesnulého universitního profesora Rudolfa Dvořáka, kterou dnes otiskují, vznikl roku 1895 a byl zaslán spolu s rukopisy překladů žalmů Karlu Dostálu Lutínovi do Nového Jičína na Moravě. Byl to příspěvek do měsíčníku „Nový Život“, jehož spolupracovníkem byl Rudolf Dvořák od začátku. Jeho překladem významného *Žalmu předposledního* zahájeno bylo v lednu 1896 první číslo prvního ročníku revue „Nový Život“ a *Žalmem posledním* uzavřeno bylo její číslo dvanácté.

Rukopis práce „Z poesie Abul Atáhijovy“ přinesl Lutínov někdy v lednu 1896 do Prahy a odevzdal jej prozatímní redakci „Nového Života“, skládající se z Xavera Dvořáka, Julia Aloisa Korába a Viléma Bitnara. Když později redakce ujal se Lutínov, zůstaly některé rukopisy v Praze a byly později pokládány za ztracené. Opsal jsem si tehdy v roce 1896 některé stránky Dvořákova rukopisu a když jsem je později ve svých papírech našel, otiskl jsem je po dvaceti letech s jeho svolením v pražském týdeníku „Nový Věk“ (ročník 8, 1916, str. 25., 40., 59.). Shledávaje letos, po smrti Rudolfa Dvořáka, materiál k napsání jeho nekrologů, otevřel jsem náhodou objemný balík starých literárních dokumentů z doby prvního rozkvětu katolické Moderny v letech devadesátých a našel jsem v něm čtrnáct stránek originálu Dvořákova rukopisu, obsahujících neporušený *celek* ztracené Dvořákovy práce.

Neváhám otisknouti přesně obsah vzácných těchto stránek, které, ačkoliv jsou již celé čtvrtstoletí staré, nepozbyly obsahově ani literárně historicky svého významu a jsou takto vráceny svému původnímu určení. —

Vilém Bitnar.

Emanuel Masák:

Šmídkova estetika dramatu.

III.

Shakespeare. Tragedie. Tragická vina a trest. Poetická spravedlnost. Osud a svobodná vůle. Psychologická důslednost v charakterech. Básník a skutečnost života.

1. Je pochopitelné, že při svém studiu obrátil se Šmídek především k básnickému genu, jenž jej již od mládí uchvacoval jako nadšeného ctitele divadla i poesie — k *Shakespearovi*. Slavný dramatik měl nyní proň ještě jiný a skoro mocnější půvab: zajímal jej ne pouze jako estetika, ale více ještě jako *psychologa*. Naznačuje to sám hned v úvodě k první své studii, kde ukazuje na veliký význam Shakespearův nejen pro rozvoj dramatické poesie, nýbrž i pro duševědu.

Všeobsašlý genius jeho — praví tu — vniká v dramatech v nejzavilejší záhyby duše lidské, a „veškeré pružiny srdce lidského a veškeré city, vášně a náruživosti, veškeren ideální vzlet nitra našeho, avšak i veškeré pusté propasti rozuzděných žiravých snah a rozpoutaných zvrhlých citův a žádostí, ba i závratné hlubiny choroby duševní — vše to jako by před pronikavým jeho zrakem bylo odhalilo a odekrylo tajemnou svou roušku...“ Nebyl ovšem duševědcem v nynějším smyslu, avšak „stvrzuje se i u něho, že to, co jmenujeme *intuicemi* ducha našeho, mimovolnými řekli bychom a nevědomými často jeho problesky, více přispívá ku pokroku ve veškerém oboru věd i snah lidských, než dlouholetá mnohdy a sebe pilnější badání a přemýšlování...“¹⁾

Proto také ve všech shakespearovských studiích Šmídkových bystrý a důkladný rozbor psychologický převažuje úvahy estetické. A ani tu nemohl se přirozeně dotknouti všech otázek, souvisejících s estetikou dramatu: přehledně pro školní potřebu podal její rozvrh jen v krátkém článku Bartošovy Slovesnosti, kdežto v časopiseckých statích hovoří příležitostně jen o jednotlivých problémech. A jako by ho ostatní otázky ani mnoho nezajímaly, vrací se několikrát k týmž, objasňuje je vždy znovu, doplňuje i pozměňuje časem poněkud své názory...

Jsou to ovšem také nejtěžší a kdysi nejspornější problémy, jimiž se Šmídek obírá. A skoro všechny týkají se — tragedie.

2. *Tragedii* pokládá — podobně jako Aristoteles a Schopenhauer — za vrchol básnictví, za „nejvyšší a lidskému pokolení nejprůslušnější výplod Musy“.²⁾ Tuto přednost a přístupnost odůvodňuje Šmídek tím, že také celé *dějiny veškerého lidského pokolení* i jednotlivých národů jsou ve svém jádru

¹⁾ Studie o Shakespearovi. Lear. Č. M. M. 1871, 101.

²⁾ Úvaha o „Elišce Přemyslovně“ od V. Vlčka. Č. M. M. 1878, 104.

pravou tragedií. Člověčenstvo — uvažuje v témže článku — v celku je dosud vzdáleno oněch blankytných ideálův, jež nejvznešenější jeho duchové v nadšení byli vytkli za poslední cíl všech snah... Do jasu paprsků padají hned zase stíny... V úsměv oka radostí rozechvělého vluzuje se ihned perla slzy zvěstující bol... Nejhlubší cit našeho nitra netkví ve smavém jasu, ale v smutném bolu. Nebýváme též v nejvniternějších záhybech myslí tou měrou dojatí slastmi, jakou dorývají na nás strasti...

Miluje tragedii i jako Čech, neboť celé *dějiny národa českého* jsou v podstatě nejskvělejší *tragedii*. „Není v nich listu, na nějž by čtoucímu neskanula slza soustrastná. Někdy objevuje se v nich důraz tragický v tmavorudém ozáření, jakové vykouzloval děsný často štětec Rembrandtův. Pole lipanské... Národ český domáhal se častěji veškerými pružinami svého již přírodou bohatě nadaného ducha nejvznešenějších statkův pokolení lidského, práva i pravdy, *bojoval* za ně až do úplného často vysílení; avšak závistiví *osudové* nežičili mu nikdy úplného blaha, ba i vlastním *zaviněním*, jmenovitě nesvorností, rozmetal chvatem zoufalým v ssutiny, co byl zbudoval v dlouhých dobách trudným a namáhavým úsilím. Pak zpečetil vlastními dějinami nauku o tragedii, v nížto *osud i vina* shrnují se v závratné trudné katastrofě, *v konečném bojujícího hrdiny úpadku*.“³⁾

Jak patrně, přijímá tu Šmídek v podstatě známou starou definici tragického, spojuje při tom tragiku osudnosti s tragikou viny. Hlavní úsilí ve svých úvahách pak věnuje tomu, aby osvětlil tyto nejsložitější pojmy: *viny a trestu, osudu a svobodné vůle*.

3. Všeobecně uznává — třeba uvádí i opačné názory novějších estetiků, zvl. Karla Werdera — správnost nauky Aristotelovy a skoro všech krasovědců po něm, že kolise, rozpor, jenž jest příčinou konečného zahynutí tragického hrdiny, má prýštíti z *viny*; utrpení, trest nesmí býti přičítán jedině na vrub nějaké zevnější moci, kteréž by hrdina při všemožném úsilí nebyl s to naprosto odolat, jak tomu bylo většinou v tragedii antické. Žádá toho *zákon přičinnosti*, ovládající veškery zjevy v přírodě, v dějinách i v celém mravním světě.

Šmídkovi se zdá, že nejúsečněji a nejhlouběji vyslovil tuto zásadu již Aischylos ve svých Choephorech: „*Kdo jednal, musí trpěti*.“ Prvý čin stává se příčinou druhého a tento opět podnětem jiného, a jako nit s nití spřádá se v usjednocenou tkaninu, tak vplétají se jednotlivé činy neodolatelným zákonem v jednu osnovu. Jako vlna stíhá vlnu, tak pádí nutným během událost za událostí, čin za činem s neodvratnými svými následky. Tento zákon, jež Řekové nazývali osudem a jemuž byli podrobeni i sami jejich bohové a heroové, není pouhou nutností, *ἀνάγκη*, ani není nějakým bohem nebo pouhou perso-

³⁾ Tamtéž, 104—105.

nifikací, nýbrž je skutečným zákonem, v němž souladně a nerozlučně splývá nutnost i spravedlnost.

A podle tohoto zákona přičinnosti musí trpěti každý jednotlivý člověk, který „jednal“, t. j. který v marnivé vychloubavosti a zpupné myslí přecňuje své síly a vzpírá se proti celku, proti věkověčným zákonům vesmíru: jednotlivé Já honosí se býtí celkem, chce bez obětí býtí bohem! V tomto je dle Šmídka *podstata tragické viny*: v bezměrném, byť sebe vznešenějším *sobectví a hrdé vypínavosti proti věčným zákonům veškerenstva*. Proto — praví — tetelí se všude, kdekoli tluč lidské srdce, ve velebných úvalech tajuplného Hindostanu, jakož i v dalekosáhlých písčinách afrických, v nitru jeho hluboký cit dávné praviny; a podobně zjevuje se ve všech mythech i v ideách nejstaršího pohanství touha po smíru a ustáleném klidu... Jako prototyp takového egoismu ukazuje Aischylova Promethea, pak Edipa Sofoklova, Byronova Kaina, Goethova Fausta a Shakespearova Leara.⁴⁾

V tomto názoru o podstatě tragické viny jeví se na první pohled jistá příslušnost Šmídkova s převládajícím dotud názorem filosofické soustavy Heglovy, na níž založil svou estetiku Fr. Th. Vischer⁵⁾, „dokonatel estetiky obsahové,“ jak jej nazývá Durdík.⁶⁾

Vischer jmenuje tragickým *každé jednání a odpadnutí od všeobecného*. Jednotlivec už tím, že jedná, že vykonává svou vůli — byť jeho skutek byl sebe mravnější a oprávněnější — staví se jednostranně proti všeobecnosti, dopouští se přepychu proti všeobecnému světovému řádu. V tom jest jeho pravá vina. V trapném rozporu z toho vzniklém vítězí všeobecný řád ustálený v životě národů; hrdina pak pyká za svůj odvážný pokus vlastní záhubou: neboť v tom jest vlastní zákon všehomíra, že všechno jednotlivé musí zahynouti, právě proto, že jest jednotlivé. Proto průkopníci nových směrův obyčejně nevíteží a hynou opuštěni od svého národa, což jest právě předním podnětem hluboké soustrasti s umírajícím tragickým hrdinou. Všeobecnost smrti usmíruje tak viny jednotlivců...

Šmídek teprve v poslední své studii⁷⁾ zmiňuje se stručně o tomto hegllovském názoru Vischerově, nejmenuje však jeho autora a nezaujímá k němu také žádného stanoviska. Ale jest patrné, že při nepochybné příbuznosti jest mezi oběma také *podstatný rozdíl*, jevíci se hlavně v odůvodnění a různém pojmání výrazů „jednatí“ a „všeobecný řád“. Kdežto Vischer přijímá větu „Kdo jednal, musí trpěti“ v doslovném, úzkém významu, klade náš estetik, jak jsme viděli, hlavní důraz na *sobecké, vypínavé jednání jednotlivcovo*, a to nejen proti „všeobecnému řádu ustálenému v životě národů“, nýbrž proti věč-

⁴⁾ Studie o Shakespearovi. Lear. Č. M. M. 1871, 153 a d.

⁵⁾ Friedr. Theod. Vischer, Ästhetik. 4. sv., 1846, 58.

⁶⁾ Dr. Jos. Durdík, Všeobecná aesthetika, 403.

⁷⁾ Pojem tragedie v soustavě Schopenhauerově. Č. M. M. 1877, 3.

ným zákonům veškerenstva.

Snaha rozřešiti, uspokojivě a objasnit „břítkou záhadu“ tragické viny vedla Šmídka také k podrobnému studiu estetických názorů „posledního německého filosofa“ — *Schopenhauera*. Lákaly jej, že jsou „ve mnohém vzhledě původní, samorostlé“ a že obsahují také „zvláštní od jiných badatelův odchýlnou nauku o tragedii“, jmenovitě pak „o vině hrdiny tragického a o poměru této viny k smíru“.⁸⁾ Některé myšlenky z nich přijímal se souhlasem, odvolával se k nim již ve svých prvních studiích, ale přirozeně s podstatou jejich nemohl souhlasiti a v konečném podrobném rozboru odmítl je hlavně se stanoviska filosofického.

Podle soustavy Schopenhauerovy totiž příčina tragické viny tkví v samé podstatě lidské společnosti, jež ve svém jádru není prý ničím jiným, než válkou všech proti všem. Sotva se *vůle* jednotlivcova objevila v nějakém konkrétním činu, rozněcují se v ní žádosti po nových činech. Čin každého jednotlivce splétá se pak v nepřehledný řetěz cizích kausalit, poněvadž podobná roznícenost vůle jeví se nejen u mne, nýbrž i u druhých: všeliká vzájemná činnost mezi sebou se křížuje, obmezuje a překáží; tím pak již *každý čin jednotlivcův uzavírá ve svém lůně vinu* — vždyť čin můj byl příčinou, že proti mně jednali druhí . . . Vůle, z níž vychází každý čin, je tedy jediná realita na světě: v ní tkví jediná *pravina* lidstva . . .

Šmídek *odsuzuje* tuto nauku německého filosofa, dovozuje, že vede nutně k pessimismu a k negaci, ano ke zničení vůle, jakožto původkyně veškerého zla a veškeré bídy. Ukazuje, že Schopenhauer bere vůli ve zcela opačném smyslu, než jak v dosavadní duševědě o ní badáno . . . A kdyby také se brala v neobvyklém smyslu, ve smyslu pudu čili puzení k životu, nelze nicméně připustiti, že by pouhý pojem, jakým jest tento pud, mohl s úspěchem býti pokládán za pramen, ze kterého se vyřínuje život veškerenstva se všemi boly a strastmi . . . Jest to podobný osudný blud, s jakým se setkáváme v soustavě Fichteově, jenž tolikéž počátky veškerenstva zahrnuje v holém neplodném pojmu „jáství“ (úsoby), jež přece není nic jiného, leč ideální jakýsi bod, k němuž jednotlivec vztahuje veškeré různé projevy svého vnitřního života. Ba jest to dávno-věké poblouzení tak zvaného výstředního idealismu, v něj zabředly i později povstale soustavy Schellingovy a Hegelovy . . .

Nelze ovšem upříti — pokračuje Šmídek ve svých vývodech — že ve světě je *zlo* a že hluboký *bol* zachvívá veškerenstvem: tajemné tušení toho tetelí od pravěku člověčenstva ve všech prastarých pověstech i ve výplodech uměleckých, jmenovitě antických . . . Avšak *původu* tohoto *světobolu* nevidíme tam, kde jediných jeho pramenů hledá Schopenhauer: ve vůli, v pudu k životu nebo v přírodě. Jsou sice také útrapy, jež tkvějí v přírodě a v samé organizaci pokolení lidského,

⁸⁾ Tamtéž, 2.

ale mnohé z nich lze aspoň zmírniti a ulehčiti společnou snahou dobrých lidí . . . Je-li podle Schopenhauera vůle k životu původem veškerého zla na zemi, dosvědčují právě opravné snahy (třebas i socialistické), že táž vůle usiluje společenské nehody všemožně zmírniti, ba použití jich za páky ke zlepšení stavu v lidstvu nejčtetnějšího a nejvíce sklíčeného svízely a pohromami všeho druhu. Rány, které vůle k životu zasazuje, sama opět léčí a vyhojuje . . .

Původem světobolu dle Šmídka jest *konečnost každého jednotlivého tvora*: všichni tvorové — nejcitlivěji ovšem, protože s nejhlubším vědomím, člověk — sténají pod záchvěvem *smrti*. Jednotlivec nemůže udržeti se ve svém životě proti všemu-míru; tento trvá, onen hyne. Toto tušení konečného zániku jest pravou příčinou zármutku a hluboké zádumčivosti, kteráž rozestírá svůj „rudošerý závoj“ nad veškerou přírodou a vtírá se v nejblazeňjší i nejslastnější projevy života lidského sebe klidnějšího . . . Ale tento bol není bolem umrtvujícím veškeru činnost, není bolem „sentimentální rozbřečenosti“, jaké starý věk řecký ani neznal: je to bol *siloplodný*, probouzející k větší a rozhodnější činnosti, poněvadž vyrůstá z přesvědčení, že každé dílo lidské sebe dokonalejší nedostihuje přece výše pravého ideálu . . .

A tento bol byl právě a je dle Šmídka původem nejdojemnější záliby ve výtvorech tragedie: ukazuje, že „útlocitní i hlubokomyslní Hellenové“ hledali pravý původ tragické strážně v poznání této konečnosti veškerého tvorstva stále se rodícího a stále hynoucího, v pomíjivosti veškerých sebe velkolepějších a ušlechtlejších snah lidských, v nejistotě, jakou jsou zahaleny jakoby mlhou neproniknutelnou veškeré osudy lidské . . .

Jednotlivec však vzpouzí se často svévolně proti tomuto osudu, vzpírá se titanským vzdorem proti vyšším mocnostem, při vši své obmezenosti a pomíjivosti *vypíná se bezměrnou vůlí a porušuje světový řád*: v tom jest jeho *tragická vina*. Tím vyzývá věčnou spravedlnost do boje proti sobě a připravuje si svůj strastný osud: tedy *nikoli vůlí o sobě*, snahou o sobě, jak se domnívá Schopenhauer, nýbrž vůlí rozuzděnou hrdopyšnými vášněmi, vůlí vypínající se nad vyšší mocnosti. *Eritis sicut Deus* . . .

Tak v názoru o podstatě tragické viny dospívá Šmídek i oklikou Schopenhauerovy filosofie k témuž výsledku, jaký zaznamenal v první své studii.

4. V otázce, *jakého druhu má býti vina tragického hrdiny*, aby budila estetickou zálibu, přiklání se Šmídek v celku k názoru Aristotelovu.

Aristoteles oproti Platonovi, jenž odsuzoval básnictví dramatické jako mravně škodlivé, uznává zvláště v tragedii sílu povznášející, zmírňující a zušlechťující lidské vášně, a to hlavně proto, že tragičtí hrdinové budí v divácích *bázeň* a *soustrast* a zároveň tyto city očišťují a uvádějí na pravou míru. Za nej-

přednější pramen, z něhož vytrysknou city bázně a soustrasti, pokládá Aristoteles — podobně jako i Schopenhauer a jiní badatelé — bol, strádání, utrpení. Aby se však odůvodnil přechod od štěstí k utrpení a aby se vzbudila bázeň o osud hrdinův, je třeba, aby v jeho povaze lpěla nějaká vina; abychom však pocítili také upřímnou soustrast s jeho konečným úpadkem, nesmí to být vina taková, která by zcela ničila charakter hrdinův, o sobě důstojný a čestný, nýbrž jen potřísnila jej porušenými vadami a nedostatky.)

Šmídek s patrnou zálibou několikrát odůvodňuje tento požadavek starověkého filosofa, aby tragický hrdina přes svou vinu byl povahou v základě čestnou a pevnou. Již ve studii o „Learovi“ píše: „Čím žhavější nalézáme u hrdiny horování pro myšlenky, jimiž často veškerý věk svůj v ideálním letu předbíhá, čím mohutnější a soustředěnější u něho spatřujeme napnutí veškerých sil k dosažení horoucích, byť i stranných snah, tím srážnější, avšak i velikolepější jest jeho úpadek, přitom i hlubší a pronikavější soustrast naše s konečným jeho osudem.“¹⁰⁾ „Mámeť zajisté — vykládá později podrobněji — tím větší účast s takýmto charakterem, čím větší úctu cho- váme a čím větší strasti jej spatřujeme stísněna a ochromena . . . V hrdinovi tragickém nazíráme u velebné výši a nejdojemnější hloubi strádání útrap a svízelův; zároveň však s povznášející oblibou poznáváme, s jak mohutnou důstojností tragický charakter bere jich břímě na ramena svá a takto z mlhavých nížin pozemských odnáší rozechvělou duši ve vyšší sféry, s nichž nám kmitá konečný smír všech záhad a útrap nás tuto svírajících; povýšením takovýmto v slunečnou výši světa ideálního očišťují se, zidealisují se tolikéž i dotčené city bázně i soustrasti.“¹¹⁾

Vzorem takového tragického hrdiny jest mu *Hamlet* — pravý člověk s vynikajícími ctnostmi, ale i s mnohými vadami, duch horující o nejvyšších ideálech a zároveň i chabý otrok šalebných, planých návyků, neupřímný a šalivě úskočný, což stává se i příčinou jeho pádu.

Než právě studium dramat Shakespearových vedlo Šmídka k tomu, že neustrnul na nauce Aristotelově: poznává, že nehodí se ve všem na tato dramata, připouští — podobně jako Durdík¹²⁾ — i názor novodobé krasovědy, že tragický hrdina může se objevit i v nejvyšší zlobě; zdůrazňuje však, že při

¹⁰⁾ Sr. Aristotelova kniha O básnictví, přeložil a vysvětlivkami opatřil P. Vy- chodil. Druhé vydání v Brně, 1892, str. 26—28. „Potřebí tedy, aby děj umě- lecký přecházel ne ve štěstí z neštěstí, nýbrž naopak ze štěstí v neštěstí, ne pro ničemnost, nýbrž pro osudný poklesek . . . raději lepšího než horšího . . .“ Str. 32: „Poněvadž pak tragedie jest nápodobou lepších než my . . . básník, napodobuje prudké i lehkomyšlné a ostatní podobné letory, má je jakožto takové vyličiti zušlechtěny . . .“

¹¹⁾ Studie o Shakespearovi. Lear. Č. M. M. 1871, 174.

¹²⁾ Pojem tragedie v soustavě Schopenhauerově. Č. M. M. 1877, 21.

¹³⁾ Dr. Jos. Durdík, d. c. 403. „Buď je rek veliký zlosyn . . . nebo člověk- sice za dobrem se snažící, ale . . .“

tom, chce-li vzbuditi v posluchačích estetickou zálibu, přece musí býti obestřen jakousi velebou, musí vynikati *aspoň některými dobrými vlastnostmi*, zvláště neoblomnou energií a pronikavou bystrostí rozumu.¹³⁾ Jako „nedostižný vzor a zároveň nepopíratelný doklad“ oprávněnosti této zásady uvádí Shakespearova Richarda III. Později pak vytýká Vlčkově tragedii, že na postavu Rejčky, jež v odporu s historií podává jed své sokyni, shrnul jen zlobu a nevdechl jí také jako královně příslušnou důstojnost.¹⁴⁾

5. S otázkou viny souvisí úzce otázka *pokuty, trestu*. Pokutou vyrovnává se v tragedii mravní neshoda a usmíruje se věčný světový řád. Tuto zásadu uznává všeobecně, jak jsme viděli, také Šmídek; ale při tom několikrát stává se ostře proti přísnému požadování t. zv. *poetické spravedlnosti*, již jmenuje „holým výmyslem stranných theoretiků estetických“.¹⁵⁾

Poetická spravedlnost, jak známo, žádá, aby v tragedii byla *úplná rovnováha mezi vinou a pokutou* a aby konečný osud jednajících osob byl uzpůsoben jejich samovolnými činy. Tak stanoví na př. Durdík jako první estetický požadavek v poesii dramatické, aby vystupující bytost sama strojila svůj osud... „Ideál ideálů jest: Společnost rozumných bytostí, kdež každé se děje dle zásluhy. K tomuto stupni tihne také názor světa v dramatice... Nechť by celý skutečný svět poskytoval dost opačných případů, v dramatě máme právě jiný svět; spravedlivost dramatická jest nejspravedlivější, a právě zde vidíme, co jindy nevidíme... Proto vlastně dramatika nejvíce se odchyluje od skutečnosti a nejvíc ji přetváří...“ „Nic nemá zůstatí neodměněno, nic nepotrestáno,“ definuje později pojem poetické spravedlnosti.¹⁶⁾ Má to tedy býti lidskému srdci jakousi slabou náhradou za to, že ve skutečném pozemském životě není takové spravedlnosti.

Šmídek se značnou rozhorleností zastává názor zcela opačný. V souhlase se svou metodou estetiky odvolává se především k nejslavnějším tragikům světovým, kteří nezachovávají přísně zákonů poetické spravedlnosti, nestíhají vždy pozemským trestem vinných a nechávají trpět i nevinných. Tak uvádí na př. Sofokla, Calderona, Goetha a zvláště Shakespeara, u něhož nevinně trpí Desdemona, Kordelie, Ofelie a j.

Ba psychologickými svými úvahami dospívá Šmídek k výsledku, že takovýmto způsobem mnohdy spíše a dokonaleji učiní se zadost všemu, čeho požaduje od tragédie Aristoteles a po něm Lessing: vzbudí se soustrast a očistí se náruživost lidské.

Proto odsuzuje kritiky, kteří kárají Shakespeara pro Ofelii, Kordelii atd. Vidí v tom právě velikost psychologického

¹³⁾ Studie o Shakespearovi. Hamlet. Č. M. M. 1876, 195.

¹⁴⁾ Úvaha o „Elišce Přemyslovně“ od V. Vlčka. Č. M. M. 1878, 110.

¹⁵⁾ Studie o Shakespearovi. Hamlet, d. c. 61.

¹⁶⁾ Dr. Jos. Durdík, d. c. 304, 483.

umění básníkov a přední příčinu nehynoucí záliby v jeho tragediích, že po jejich přečtení musíme vždy říci: takoví jsou lidé, jak se nám tu vyličují, takový jest běh vezdejšího života! Ryzi upřímnost i ošemetná lstivost, nadutá pýcha a jemná skromnost, planoucí činuchtivost a chabá zmalátněnost vedou svůj rej i na skutečném divadle světovém, avšak až do času, kdy neúprosná Nemesis nade všemi vyšínuje pak železné své žezlo . . . ¹⁷⁾

A dle toho — myslí Šmídek — dlužno rozšířiti pojem o *tragickém*, opustiti staré, ztrnulé teorie krasovědné, pak netřeba činiti rozdílu mezi poetickou a pozemskou spravedlností. „Tragedie jest nám dramatické vyličení nevýslovného bolu a žalu, pod jehož neodvratným jármem úpí a sténá veškeré pokolení lidské, jest nám *dramatické zobrazení života lidského se strastné jeho stránky*, kdež místo dobra a práva vítězí často i lest a zloba, s úšklebnou ironií rozhoduje i holá náhoda a upadá v záhubu nevinný, triumfuje zločinec. Básník v tragedii jako by nám říci chtěl: až posud vzdálena jest přítomnost od dosažení ideálu dobra, krásy a pravdy; až dosud usiluje v marném často boji poctivec silou podobnou i Titanům přivést vnitřní své přesvědčení, právo a spravedlnost ku platnosti . . . Toť hle život jednotlivcův! Toť hle život celých národův!“ ¹⁸⁾

Ale právě uznání, že tomu tak jest, vědomí, že v rozvoji společenských poměrů jedni stávají se kovádkou pro kladivo druhých, že beze všeho značnějšího provinění osobního zaplétají se mimovolně v kolo svízelné a strastí, jež na ně uvalují zločiny a neřesti jiných lidí — právě to probouzí v každém lepším duchu nejčistější *soustrast*. A tato soustrast dospívá k nejvyššímu vrcholu dokonalosti právě přesvědčením, že vyšší duch vládnoucí dějstvím vybírá si jako *vyvolené oběti* ke smíru za druhé *osoby nevinné*. Tak na př. Kordelie v „Learu“ Shakespearově nevinně trpí, nevinně umírá jako smírná oběť za vinu otcovu . . . Tím právě vtiskuje se duchu lidskému pečeť nejvznešenějšího, opravdu tragického hrdinství. ¹⁹⁾

V těchto názorech Šmídkových jest jistý ohlas myšlenek *Schopenhauerových*, zvláště tam, kde vymezuje pojem tragedie a tragické soustrasti. ²⁰⁾ Ostatně autor sám hned v první své studii a pak častěji ještě dovolává se v poznámkách souhlasu moderního tehdy německého filosofa, jehož celé dílo důkladně znal a netajil se uznáním pro některé dobré jeho stránky, až mu to vyneslo i jisté výtky a podezřívání . . . ²¹⁾ Že neoprávněně,

¹⁷⁾ Ofelie v dramatu Shakespearově „Hamletu“. Lumír 1875, 529.

¹⁸⁾ Studie o Shakespearovi. Lear. Č. M. M. 1871 178—179.

¹⁹⁾ Tamtéž, 179. Podobně ve studii o Hamletu, Č. M. M. 1876, 61—62.

²⁰⁾ Sr. A. Schopenhauer, Lexicon I., 264.

²¹⁾ Jest to patrné i z dodatku ke článku „Artur Schopenhauer o ženském pohlaví“, Koleda 1878, 81. Prohlašuje tu svůj názor o filosofii Schopenhauera „é proti těm, kdo „se pohoršovali, jako by uznával celou soustavu jeho za pravdivou“: „My se základní myšlenkou, na kteréž založena jest celá soustava Schopenhauerova, nikterak nesouhlasíme . . . Nedá se však upřít, že z veškerých

jest viděti ze jmenované již studie „Pojem tragédie v soustavě Schopenhauerově“, kde doplňuje také své dřívější vývody o poetické spravedlnosti a připojuje „se stanoviska úplně objektivního“ „vlastní skromný úsudek“ k nauce „pošmurného toho badatele“. ²²⁾)

Schopenhauer, rozvinuje své estetické zásady ze samé podstaty své filosofické soustavy, rovněž odsuzuje požadavek poetické spravedlnosti jako neoprávněný. Podle něho třeba hledati skutečné spravedlnosti, smíru mezi vinou a pokutou, ve vůli. Jako jest jenom *jediná pravina*: afirmace vůle k životu, jež se projevuje nezkracenými náruživostmi a nekonečným řetězem plynoucích z nich činů — tak jest také *jeden pravý smír*: stejně nekonečný řetěz nesčetných a nejrozličnějších strastí, vznikajících z téže praviny, z puzení k životu.

Hrdina tragický totiž v katastrofě dospívá k intuitivnímu poznání své viny, seznává, že nikoli bojem, činem, vášněmi, nýbrž strádáním, *trpělivým, odevzdaným snášením vezdejších strastí* lze dojíti pravého, trvanlivého smíru.

V takovémto smíru tkví i *pravá spravedlnost* — ne ona planá a bludná poetická spravedlnost, nýbrž *věčná*, která nevládne jen v básnictví, ale se kterou se setkáváme všude i ve všeobecném řádu světovém. A v ní tkví také *pravá metafysická očista* — katharsis očista, jež vniká do kořene světa, ničí základní blud, v jakém tone nejvalnější část lidstva, a uvádějíc rozechvělé nitro v ladnou shodu... Neboť je-li veškeren vezdejší svět pln svízeli a útrap, jež všechny prýští z jednoho pramene, totiž z vůle k životu, následuje z toho nutně, že s jedné strany musí se tato vůle všemožně zkomolovati a ničiti, s druhé strany objevuje se *soustrast* jakožto přední podnět veškeré mravnosti. Vždyť kdo intuitivním zkoumáním seznal veškeré ty vezdejší strasti, musí býti proniknut nekonečnou účastí s veškerou tou bédou na světě; a tato soustrast musí se rozšířiti i na ostatní tvory, poněvadž všichni pocítují ten boj ve veškerenstvu a jsou sklíčení různými nehodami...

Proti tomu zdůrazňuje Šmídek, že pravá, i v souhlase se Schopenhauerem pojatá tragédie musí v nás buditi nejen soustrastný bol, nýbrž i *klidnou odevzdanost ve vyšší nám nevyzpytatelné řízení a víru v konečné vítězství pravdy a práva*. Ve skutečném životě, jehož obrazem je tragédie, vítězí ovšem často ve zpupném triumfu zloba nad mírem, nespravedlnost nad právem, sobectví nad obětavostí, ale jenom dočasně a zdánlivě! Pravá poesie musí se povznést nad čas i prostor. „Co v čase vidí se nám v neshodě, k tomu pozírá poesie dosavadních vědcův žádnému se nezdařilo vylíčiti všechen ten nával bēd a strastí, jimiž stísněno jest pokolení lidské, barvami tak žhoucími, se silou tak mohutnou, v jakové jediné probleskují myšlenky v prvotní záři intuice vzniklé, jako Schopenhauerovi. To zůstane jeho zásluhou a slávou v dějinách filosofie...“

²²⁾ Pojem tragédie v soustavě Schopenhauerově. Č. M. M. 1877, 22.

poesie jako ve věčném souladu, postihujíc vše podle trefného výroku Spinozova: sub specie aeterni."

"Věčné království — rozvádí dále svou myšlenku — přísluší jenom pravdě, dobru a právu, marna jest všeliká odbojná zloba zpurnost, a na hrobě mučovníků za pravdu a právo rozpučují květy zralejší, pokročilejší a upřímnější budoucnosti. Vede-li nás tragédie ku vědomí takovému, tu uvozuje pravý a trvanlivý *mír* v útrobu, různými v čase neshodami rozjitřenou, odhalujíc potěšeným zrakům jítrenku růžovějšího života, v němž spravedlivý nejenom *vnitřně* bývá posílen vítězstvím práva, alebrž i *zevně*, úspěchem ryzích snah svých dokona odměněn. V tom jeví se tolikéž výše genia Shakespeara, žeť on ve všech svých tragediích ke konci odekryvá oponu utěšenější doby..."²³⁾

Podrobněji ukazuje to na „Hamletu“, kde básník nejen docílil velkolepou, hluboce promyšlenou koncepcí, že Hamlet nalézá ve smrti pravé osvobození, blahé usmíření za své viny a ve svém úpadku zářný triumf věčné spravedlnosti, ale ke konci také povznáší zdrcenou mysl diváků oslňujícím pohledem k růžovější budoucnosti... Tím vším vede pak *k účtě před zákony Bohem v běh světový zaštipenými a k samovolné jim se oddanosti*."²⁴⁾

Tak na konec uznává i Šmídek v jistém smyslu nutnost jakési „poetické spravedlnosti“, třeba odmítal tento název: básník má ji provésti ideálně, aby výsledním dojmem tragédie byl cit důvěry k věčné pravdě a oddanosti ve vyšší světem vládnoucí moc. Tuto moc jmenuje někdy Bohem, ale častěji jen „mravním řádem světovým“ neb i „osudem“.

6. Spornou otázku o poměru osudu a svobodné vůle tragického hrdiny řeší pak s téhož stanoviska, odvolávaje se zase častěji na Shakespeara.

Ve studiích o „Learu“ i o „Hamletu“ snaží se vyznačiti rozdíl mezi tragedií antickou a novodobou. U starých stojí v popředí dramatu *osud* čili neodvratná nutnost, *ἀνάγκη*: vznáší se jako zevnější moc v nedostižné výši nad počínáním jednotlivců, kteří — ač nikoli bez přičetné viny — v kolo jeho vražení klesají konečně v předurčenou záhubu. „Žádný neujde osudu svému“, platí za pravidlo v dramatu antickém. V moderní tragedii vložen větší důraz na hrdinu jednajícího zcela vědomě i svobodně; osud jest více v pozadí, vládne jako moc uvnitř se rozvinující, jež seprádá se v konečné klubko z jednotlivých činů hrdinových a svírá ho tolikéž, ovšem nikoli bez příhan a poklesků na jeho osobě lpějících, konečným úpadkem.

Ale Šmídek není spokojen tímto všeobecným názorem o moderní tragedii:²⁵⁾ zdá se mu, že není tím vystižen nejhlubší

²³⁾ Tamtéž, 29. Podobně v posudku spisu Jak. Malého „Shakespeare a jeho díla“, Č. M. M. 1873, 183—186.

²⁴⁾ Ofelie v dramatu Shakespearově „Hamletu“, Lumír 1875, 529.

²⁵⁾ Je to i názor Durdíkův, jenž zdůrazňuje jako základní zákon dramatiky,

rozdíl mezi ní a tragédií antickou. Badání nesmrtelných děl Shakespearových posiluje ho naopak v názoru, že i v moderní tragédii musí býti staveno v popředí doličování *mravního řádu světového* větší měrou než oslavování jednotlivého *hrdiny*. Rozdíl pak mezi starou a novodobou tragédií vidí v tom, že moderní básník nesmí postaviti tyto dvě veličiny — světový řád čili osud a hrdinu — různě *vedle sebe*, nýbrž musí naznačiti a vykresliti v těsném spojení *obapolné působení těchto sil*. Shakespeare sám vyjadřuje poměr světového řádu a svobody jednotlivcovy slovy Hamletovými: „Božství utváří výsledky, jež připravujeme zhruba toliko.“

Proto zdůrazňuje Šmídek známou věc, že na jednání člověkovu má vliv mnoho složek: naše vůle, zvláštnost veškeré naší povahy, tvar naší letory, naše viny, opomenutí toho, co nám v příslušné době bylo činiti, ukvapená přenáhlenost, styky s lidmi často proti vůli naší, rozmanité okolnosti, které obyčejně zahrnujeme všeobecným jménem náhody, ba veškery různé poměry doby, ve které je právě usouzeno každému z nás žiti . . . Viděti z toho, „jak nepatrná a tenounká jest čára, ježto odděluje to, co jmenujeme svobodnou vůlí, od toho, co staří již nazývali neodvratné fatum neb neúprosná *ἀνάγκη*.“²⁶⁾ V *pověšném životě* nejen jednotlivcův, ale i celých národův a veškerého společenstva *splétá se svoboda s nutností, vůle s osudem*.

A stejně musí tomu býti dle „bezpředpojatého náhledu“ Šmídkova také v *moderní tragédii*, jež má býti přece „pravou, ovšem ideálně ozářenou odlikou života lidského“.²⁷⁾ Představuje si to takhle: *Světový mravní řád* je s počátku tragédie jakoby temnou rouškou zahalen a přitlumen. *Osoby* na jevišti vystupující jednají v důslednosti se svými zvláštními povahami a ve zvláštních poměrech časových . . . Ze všech těch různých vlivů sprádá se osnova dějův a celku, kde osoby vzájemně sebe pronikají křížující se ve svých zájmech, a takto v dalším postupu dějův se vyplňují i odhalují tu temněji tu zračitěji vyšší zákony práva a spravedlnosti, objevuje se s větší při každé scéně zřejmostí *vláda osudu*, počátečně jakoby zakrytého a v katastrofě konečně v úplném světle se objevujícího. Takto — domnívá se Šmídek — svoboda a nutnost smířena je v souladnou jednotu, a vůle člověkovu podrobuje se odevzdaně vládě vyšší spravedlnosti, vládě Osudu.

Třeba znovu si uvědomiti, že Šmídek, oddaný ctitel a znalec starověké i moderní filosofie, přijímá slovo „osud“ ve smyslu asi staré Nemesis, vševládoucí věčné spravedlnosti, světového mravního řádu. V křesťanském srozumitelnějším jazyku řekli aby hrdina sám strojí svůj osud. Osud tedy rozplývá se tu v pouhou důslednost vykonaných činů. K činu, k rozhodování se je třeba svobodné vůle. „Bez volnosti mizí všechna zodpovědnost a všechno činění . . . Kde tedy upírají volnost tam není a nemůže býti dramatiky.“ Všeob. aesthetika, 304 a d.

²⁶⁾ Ofelie v dramatu Shakespearově „Hamletu“. Lumír 1875, 529.

²⁷⁾ Studie o Shakespearovi. Hamlet. Č. M. M. 1876, 194.

bychom raději: *božská Prozřetelnost*. Pak pochopíme také lépe některé jeho méně jasně znějící myšlenky a úvahy, na př. onu výzvu na konci studie o „Hamletu“, s níž se obrací ke svému národu a jeho vůdcům, aby totiž z velkého díla Shakespearova čerpali nauku předůležitou pro život jednotlivců i národů: „Odevzdati se v náruč osudu, v zdrcující kolo neodvratných zákonů, jednotlivce i národy ovládajících — *invitum fata trahunt* . . .“²⁸⁾

Určitěji a jasněji v našem smyslu mluví *Durdík*. Přiznává, že při pohledu na nespravedlnost, jevíci se často v zevnějším světě „zbývá jen jedno útočiště, totiž útek v nějaký poslední přístav nitra — ze světa vezdejšího a z oboru aesthetiky zbývá jen útek do *náboženství* nebo do *metafysiky* . . .“ „To jisto jest, že v záhadě objevují se nejdrsnější spory našich čelných pojmů lidských, kteréž úplně vyrovnat aesthetice se nepodaří, ale také neukládá . . . Skutečně uspokojivě v uceleném jednotném náhledě je smířit jen úlohou *celé filosofie* nebo *živé víry* býti může. Zde jsme na nejzazší hranici formové a veškeré aesthetiky.“²⁹⁾

7. Již z předcházejících poznámek o poměru vůle a osudu je patrný požadavek Šmídkův, aby osoby na jevišti vystupující, třebaš působí na ně i vyšší zákony, jednaly v důslednosti se svými zvláštními povahami: Tento požadavek zdůrazňuje náš estetik několikrát ve svých úvahách i posudcích, zvláště když řeší důležitou otázku, *v čem vlastně tkví těžiště tragického zájmu* v dramatech. Dospívá tu k výsledku, že popřední záliba nezávisí na dramatické situaci, na ději zajímavém, významném, ruchem stále čilým ke katastrofě spějícím, nýbrž především na *vnitřním rozporu*, v nějž stržen je hrdina svým povoláním a svou zvláštní osobností, pak na veškerém *organickém rozvoji* děje, jak totiž jednotlivé částečné události splétají se harmonicky v celek s hlavním dějem, jak jednotlivé osoby sestavují se okolo předního hrdiny a zvláště jak se *odůvodňuje* z charakterův jednotlivých jednajících osob konečný obrat veškerého dějstva.

Proto největší důraz klade vždy Šmídek na *důsledné vyličení duševního rozvoje* tragického hrdiny a jeho *správné motivování*. Velikost genia Shakespearova vidí hlavně také v tom, že dovedl duševní podmínky, za nichž se rozvinuje charakter, vykresliti v živé skutečnosti jako „nepřetržitý řetěz, kdež z jednoho členu vyplétá se druhý, třetí, až co konečný z nich výsledek sklíčí hrdinu neúprosná i nezměnitelná katastrofa“. Toť dle něho nejtěžší úlohou, ale také „nejzřejmějším dosvědčením pro zručnost a vyšší nadání dramatického básníka.“³⁰⁾ Tragedii Vlčkově vytýká v té věci některé nedostatky a vysvětluje znovu svou zásadu: „Dramatický básník musí

²⁸⁾ Tamtéž, 197.

²⁹⁾ Dr. Jos. Durdík, Všeobecná aesthetika, 399, 404.

³⁰⁾ Studie o Shakespearovi. Hamlet. Č. M. M. 1876, 176.

hned s počátku povahy jednotlivých osob tak uladiti a v různých situacích, v nichž samovolní jich činové se objevují, živoucími barvami tak vyličiti, aby veškero jich pozdější jednání a jich konečný buď úpadek neb úspěšný smír mohly považovány býti za důsledky, jež ze mravní jich povahy hned na počátku prokmitající nutným jakoby pořadem vyplývají. *Psychologická v charakterech důslednost* jest zajisté povýtečným a *neodchylným zákonem* pro básníka dramatického.“³¹⁾

Požadavek Šmídkův souhlasí ovšem s názorem všech novodobých i starších estetiků. Již *Aristoteles* žádá motivování složitých dějů. „Bez důvodného nic nesmí býti v příbězích, a jestli co, tož mimo tragedií“, praví v knize „O básnictví“. Ale spokojuje se, když přechod a rozuzlení děje se ne přístroji divadelními, nýbrž vyplývá ze soustavy příběhů, z předchozích událostí buď nutně nebo pravděpodobně . . . Pokládá starověký mudrc — na rozdíl od Šmídka — „sestavu příběhů“ čili *děj za nejdůležitější* ze šesti částí, jež rozeznává u tragédie. „Základem a jako duší tragédie je děj . . .“ A odůvodňuje to větou, jež jest pravým opakem nahoře uvedeného názoru našeho estetika: „Čím tragédie dojíma nejvíce, jsou části děje . . . Jiný důkaz toho jest, že i začátečníci v básnictví spíše dovedou mluvit a povahopisy zdárně pracovat, nežli příběhy sestavovat . . .“³²⁾

8. Při problému psychologické důslednosti v charakterech zastavil se Šmídek — rozebíraje uvedenou Vlčkovu tragedii — také u otázky, *smí-li se básník při líčení povah odchýliti od vypravování přísně historického* a do jaké míry. Zdá se mu, že tu nelze stanoviti nějakého *všeobecného* estetického kanonu, jenž by jenom bezúčelně omezoval tvůrčí sílu básnického genia. Připomíná, jak mnozí závažní krasovědci vytykají Schillerovi, že ve své truchlohře o Panně Orleánské až příliš se odchýlil ke konci katastrofy od pravdy historické, překročiv prý meze toho, čeho se povoluje v té příčině dramatickému básníku; neboť kde děsná skutečnost tak jest notorní, povšechně v lidu známá, tam musí zidealisování, jak skonává táž hrdinná dívka u Schillera, objeviti se jako „marinivé mamidlo“. Proto soudí, že nelze uspokojivě odpověděti na tuto otázku leč *od případu k případu*. Vždyť též Schiller, aniž mu to může býti nějak esteticky vytykáno, vmísil v tragedii „Don Carlos“ zcela smyšlenou osobu Posy, hrdiny to právě ideálního, jemuž vložil v ústa nejvzletnější své myšlenky.

Jen toho však naprosto žádá právě estetická záliba, aby v dramatech, jejichž látka je vzata z historie, jednotliví charakterové tak byli vyličeni, aby v nich vanul a v jasné určitosti se odrážel *duch*, jenž podstatně zavívá tou neb onou dobou v národních dějinách . . .

Stejnou podmínku klade Šmídek při otázce, *je-li přípustno*,

³¹⁾ Úvaha o „Elišce Přemyslovně“ od V. Vlčka, Č. M. M. 1878, 115.

³²⁾ Aristotelova kniha O básnictví, př. P. Vychodil, 33, 18.

aby na jevišti vystupovaly a do děje zasahovaly síly světa duchového. Jde mu totiž o ducha, jenž vybízí Hamleta, by pomstil vraždu spáchanou na otci. Tvrdí, že Shakespeare, nechávaje ducha objeviti se na jevišti, neprovinil se nijak proti zcela oprávněnému zákonu, na nějž upozornil jmenovitě Lessing: že totiž i ve vážném dramatu jest dovoleno překročiti zákony, podle nichž řídí se zjevy přírodní, ale jenom potud, dokud plný kontrast, jenž by tímto překročením vznikl v mysli posluchačů, nezpůsobil směšného dojmu; neboť jinak musí vše v oboru citů, smýšlení i chtění diti se zcela přirozeně... Je lhostejno, soudí Šmídek, věřil-li básník sám v duchy či ne: vystihl jen *náladu a ducha oné doby i náladu mysli Hamletovy* a ukázal se tu jako jinde hlubokým psychologem, neboť „v dobách, kde náboženská některá víra zvrhla se v zevní přetvářku, rozvinuje se v hlubších, vniternějších a probuzenějších duších tím záhadnější snaha po tajemnůstkářském mysticismu... Okolí, v němž Hamlet se nalézal, chytá se jenom zevnějších forem náboženských, jsouc jinak ve vnitřku svou frivolní skepsí zhlodáno; tím nelze uspokojiti se myslí Hamletově... onť pevnou chová víru ve jsoucnost Boha, v nesmrtnost duše, ve věčnost odměn i trestův...“³³⁾ A také víra v objevování se duchů byla tehdy, ba ještě u vrstevníků Shakespeareových téměř všeobecná. I představy o mukách očišťovacích, jichž tu Shakespeare tak šťastně používá k motivování dramatického děje, kolovaly tehda ještě povšechně mezi lidem.

9. Správnou jistě zásadu, že dramatický básník musí ve svém díle především zachytiti náladu a ducha líčené jím doby i jednajícího hrdiny, rozšiřuje a doplňuje Šmídek také v otázce *vnitřní formy básnické*, již ostatně zabývá se celkem nejméně.

Zdůrazňuje tu sice častěji známou nám již větu, že dramatická poesie má býti „pravou odlikou života lidského,“³⁴⁾ že tedy „pravý básník musí postavy své nakresliti podle poměrův své doby, jinak stanou se holými bezživotnými figurami vyzáblé reflexie, jakovýchž v dramatu vystavování, kdež všechno co nejčilejším prouditi má životem, nejméně se dá krasovědně ospravedlniti.“³⁵⁾ Ale při tom vždy také připomíná, že tato „odlika života“ musí býti „*ideálně ozářena*“. Tak ve studii o „Hamletu“ a zvláště o Schopenhauerovi prohlašuje jako své přesvědčení, že nejen *idea* tragedie musí nás povznášeti v slunečnou výši světa ideálního a očišťovati, idealisovati city bázně a soustrastí, nýbrž také *ličení* útrap, jimiž je sklíčen tragický hrdina, musí se nésti *směrem idealisujícím*, „nesmí býti holou odlikou sprostého života vezdejšího, jinak by nezasluhovalo názvu básnického vyličování.“³⁶⁾

³³⁾ Studie o Shakespearovi. Hamlet. Č. M. M. 1876, 63–64.

³⁴⁾ Tamtéž, 194.

³⁵⁾ Ofelie v dramatu Shakespearově „Hamletu“. Lumír 1875, 515.

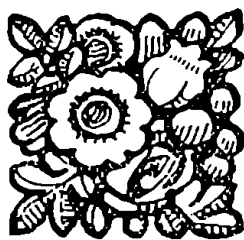
³⁶⁾ Pojem tragedie v soustavě Schopenhauerově. Č. M. M. 1877, 21.

Šmídek sám odvolává se tu k *Aristotelovi*, k jeho dvěma vzájemně se doplňujícím pojmům: *μίμησις* a *κάθαρσις*. Objevují se mu „v krásném souladu“, jež takto vysvětluje pro svou hořejší zásadu: Prvý pojem požaduje, aby básník vykresluje děje ze skutečného života, oprostí je všelikých trusek na vezdejšku povždy lpějících a ozáří je svitem ideálním, co v nich sprostého, náhodného, mlhavého, odloučil a povýšil na chlum všeobecného, podstatného, věčného. Avšak takýmto jednotlivých dějů lidských doličováním (*μίμησις*) bezděky vzbuzují se v nitru posluchačově i city vznešenější, mysl obrací se z dálov temného pozemského v zářivou výši světa nadpozemského (*κάθαρσις*). V *ideálu*, jakožto ve svém zářném centru, v podstatě to každého opravdě básnického díla, sbíhají se obě tyto myšlenky; objektivní dobou ideálu jest *μίμησις*, subjektivní jeho stránkou *κάθαρσις*.

Dokladem správnosti je Šmídkovi zase veliký anglický dramatik. V některých jednotlivostech zůstává sice Shakespeare odchovancem svého času, jeho hrdinové vedou leckdy drsné, hrubé i neslušné dle přísnějších mravních názorů rozmluvy, ale přece vždy zase jako pravý básník idealisuje tuto drsnou skutečnost, vznáší se nad strannostmi časovými a hledí na ně „sub specie aeterni“. Tak na př. v „Hamletu“ nade dvěma výstupy, kde se nám objevuje Ofelie ve svém zuboženém stavu, uměl Shakespeare vykouzlit „zjemňující nádech co mlha rozplývající se melancholie a tak zmírniti děsné i příkré ty jinak projevy myslí šílenstvím zmatené“. Poslední pak tóny „ze zborcené té harfy vyluzené doznívají ohlasem zbožné a Bohu se oddávající, jej za milost žejající duše . . .“³⁷⁾

Tak i na konec své dráhy, kdy v světové a částečně již i v české literatuře připravovala se půda mohutnému proudu realismu a naturalismu, zůstává náš moravský estetik a stále ještě oddaný ctitel Klácelův věren *uměleckému idealismu*, jehož tak nadšeně hájil ve svých prvních mladistvých projevech literárních.

³⁷⁾ Ofelie v dramatu Šakespearově „Hamletu.“ Lumír 1875, 528.

Podstata umělecké kritiky.

(Dokončení.)

13. Při hodnocení děl uměleckých duch reflexí rozděluje, rozkládá a rekonstruuje hodnoty umělecké, nedávaje tím ovšem umění něčeho nového, nýbrž *rozbořem prvků* zkoumá jen, *zda* a *jak* se dílo umělecké zdařilo a *proč* se zdařilo nebo nezdařilo. Kritika pak rozlišuje, co jest na uměleckém díle krásného a co šeredného. Ovšem šeredno není něco pozitivního, jak by chtěli nám namluviti někteří moderní sofisté, nýbrž šeredno je *pouhá negace* toho, co by mělo býti a co se při uměleckém díle očekávalo.

Nejedná se tu tedy o nějaké skutečné hodnoty pochybené nebo nevhodné, nýbrž o nedostatek hodnot, jež by tu býti měly podle svého vývoje. Je-li obraz umělce temný a spletený, jest patrné, že dílo nemá pravé ceny, kdyžť mohutnosti produktivní se neuplatnily správně a podaly pojetí naprosto mylné. Kritika v takovém případě konstatuje buď úplný nebo částečný neúspěch umělce. Co jiného může nám v takovém případě předvésti dílo básnické nežli slabost a ubohost? Vznikne-li chyba z nevhodného proniknutí reflexe nebo vůle, jež uvedly do díla prvky cizí, tu snad dílo může míti cenu jako dílo filosofické nebo vědecké, ale nikoliv básnické. Kritik může omluviti umělce, odůvodniti jeho slabosti a chyby, ale vždy musí nazvati krásným to, co jest opravdu krásným a šeredným, co nemá v sobě krásy.

14. Kritika ke zhodnocení a vysvětlení uměleckého díla vyžaduje nutně pomoci historie a estetiky; první, aby v sobě reprodukovala visi uměleckou, druhou k plnému ocenění. Studium toho, co jest při uměleckém díle náhodného, nemůže nikdy tvořiti podstatu kritiky, byť tak i hlásaly různé theorie pozitivistické, ať už psychofysické nebo fysiologické, moralistické nebo sociologické. Kritika spočívá na soustavě *filosofické*. Jaká filosofická soustava, taková i kritická theorie. Není pochyby, že umění jest velmi složité, jako skutečnost, již vyjadřuje, že povstává z nejrůznějších prvků a mají tedy různé theorie vždy něco pravdy, ale pravda ta jest neúplná, částečná. Neprávem pak takové theorie snaží se vysvětliti *celý* soubor skutečnosti, věc tím méně oprávněná, čím menší jest význam oněch teorií. Škola pozitivistická na př. redukuje kritiku na 3 hlavní body: a) studium vlivů dědičných, b) studium sociálního prostředí a c) studium prostředí lokálního. Táže se tedy umělce: Z koho jsi? Kde jsi rozen a kdy jsi rozen? Když se určily dobře okolnosti předků, když vysvětlila se přesná geografie rodiště a společnost umělcova, byla věc odbyta, ježto se mysliło, že tím jsou vyčerpány všechny prvky, potřebné k posouzení uměleckého díla, jež jest prý výsledkem jenom těchto tří prvků.

15. Domněnka tato vznikla z metafysických teorií *Tainových*, jenž učinil z uměleckého díla i z umělce nutný produkt prostředí společenského a místního. Taine, jenž myslil, že jest pozitivistou, ale byl ve skutečnosti ve filosofii abstraktním nominalistou, rozebíral umělecké dílo třemi prvky: 1. všeobecným stavem, jenž vyvolává různé směry a schopnosti; 2. osobou, ovládanou těmito snahami a schopnostmi; 3. tóny, tvary, barvami, slovy, jež vyjadřují snahy neb schopnosti. (Srovnej *H. Taine, Philosophie de l'art*, kap. IX. *Les lois de la production de l'art*.) Aby učinil názory své srozumitelnějšími, užil porovnání, jež svým materialismem překvapují. Z čeho se skládá rostlina? Pásmo jest její existenční podmínkou; ono rozhoduje o jejím objevení neb zmizení. A co jest to pásmo, ne-li jistá temperatura, jistý stupeň teploty a vlhkosti, jedním slovem jistý počet převládajících okolností, obdobných výše zmíněnému stavu mravnímu a duševnímu.

Když byl pojal tímto způsobem genetický proces umělce, aplikuje svou *Philosophie de l'art* na různá období, jež převádí na čtyři: 1. období řecko-římské; 2. feudálně-křesťanské; 3. monarchisticko-šlechtické; 4. demokratické. (Srovnej: *Philos. de l'art*, kap. II.) Ústředním uměním prvního období jest prý nahota v sochařství; všechna ostatní umění se k němu vztahují; provázejí ho nebo napodobí. Charakteristikou druhého období je prý pohrdání životem, jež se projevilo v katedrálách gotických. Na příkladě *Tainově* jest patrno, jak *generalisování vede k jednostrannosti a absurdnosti*. Již nahota sochařství řeckého jest charakteristika příliš omezená a náhodná, ježto zanedbává mnohotvárný vývoj architektury a poesie antické. Tím více ovšem jest nesprávná charakteristika středověká, že pohrdal životem. Kdo zná dějiny středověké, ví dobře, že národové byli plni mladické síly a živosti, že ve středověku právě objevily se duše plné ohně a nadšení, plné vášni a zánícení pro krásu, jak nám dosvědčuje středověké rytířství a kult paní. *Dante* nám znázornil tento ideál ve své *Beatrici*, vzoru to ženy živé, plné skutečnosti. Synthese krásy konkrétní i materiální v souladu s absolutností krásy duševní. Jaká to jednostrannost, když Taine z fakta, že někteří umělci středověku, vedení nejvyšším ideálem, odříkali se, ne života vůbec, ale života *hmotného*, činí důsledky, že středověk vůbec pohrdal životem. Dějiny národa nevyplývají z nějakého fakta osamocенého, nýbrž ze souboru všech mravních fakt národa.

16. Ostatně jednostrannost *Tainova* jest směšným předsudkem většiny moderních spisovatelů, kteří mluví o středověku, aniž jej důkladně prostudovali. Vždyť heslo o pohrdání životem neplatí ani o mysticích středověku. Sv. *František* z Assisi, největší mistr mystického života oné doby, i žáci jeho a vůbec křesťanští mystikové (vyjma flagelanty, jež Církev odsoudila) hlásají, že milují život a milují jej lépe nežli moderní materialisté. Ovšem myslí-li se životem hrubá tělesnost, jak ji opěvují

někteří moderní básníci, pak ovšem středověk *takovým* životem pohrdal.

V umění středověkém naprosto nemůžeme mluvit o pohrdání životem; vždyť i samo *stavitelství*, když pomíneme jiná umění, hlásá plný, svěží život. Jaká to jemnost linií, elegance a čistota tvarů, právě kvetoucí mládí, radost ze života, jeho vyvýšení a zkrášlení! Snad v tom vidí Taine pohrdání životem, že se leckde nehledělo na potřeby praktické. V Sieně na př. překvapí každého cestovatele nesmírné zrovna množství uměleckých děl na ulicích, po domech, kaplích, kostelích, palácích atd. Ale to není pohrdání životem, to jest žár života nejintenzivnějšího, veletok víry, radosti, lásky a vášně. Vzpomeňme na stověžatou, středověkou naši Prahu! To snad bylo pohrdání životem, ty nádherné paláce, chrámy a sousoší?!

17. Stejně jednostranná a nesprávná jest charakteristika *demokratismu* moderního umění. V pravém umění není demokratismu. Ani *Byron*, ani *Shelley*, ani *Browning*, ani *Heine*, třeba socialista, ani *Manzoni* nebo *Carducci* nebo *D'Annunzio* neznají demokratismu umění, znají snad individuální egoism, nikterak však demokratism.

18. Stejně jednostranné jako učení o naprostém vlivu prostředí, jest i učení o *geniovi*, jako produktu svého století. Pojetí genia jako úhelného kamene pokroku lidstva jest zřejmý klam. Dante sám nám dokazuje absurdnost takové hypotézy. Kdyby bylo pravdou, že každý *genius* překoná svého předchůdce, musil by přece Dante již tolikráté býti překonán a převýšen.

19. Zkrátka studium okolností vnějších je sice pro kritika velmi důležité, ale není hlavní a podstatné. Hlavní věcí jest *studium uměleckého díla samotného*, jež je samo o sobě nejdůležitějším svědkem hodnoty. *Kritik musí si počínati jako filosof*; jeho výklad, ať děje se formou jakoukoliv, musí vyplývat z příslušné úvahy. Jeho úkolem je zhodnocení a vysvětlení uměleckého díla, jež může zase býti dílem uměleckým jako kterékoliv pojednání filosofické, neboť mezi uměním a filosofií není protivy, nýbrž jen rozdíl. Kdežto filosofie rozkládá a hodnotí jednotlivé části a uvádí je v syntésu, umění vyjadřuje, jakou hodnotu mají předměty pro ducha lidského.

20. Umění je výrazem celého života lidského a žádá na svém věštci nejen zobrazení a představení sebe a světa, nýbrž i mocný ohlas duše umělcovy i duší vnímajících jeho dílo, spojených s ním na věky, žádá ohlas z hloubi jeho vnitřního světa, jeho tuh a úzkostí, jeho cílů a ideálů. Kritik musí mít pevné zásady mravní a filosofické, solidní vědomosti odborné i cíl umělecký, chce-li dobře a správně hodnotiti. Vycházeti musí z pevné soustavy filosofické, aby základní kámen jeho stavby byl trvalý a nevývratný. Zákony umělecké kritiky i zákony filosofie musejí býti tytéž, mezi předmětem filosofie a umění není odporu.

JUDr. Otto Stehlik:

Josef Jan Sankot a František Doucha.

Josef Jan Sankot, český spisovatel, narodil se 1825 v Telči, vysvěcen byl na kněze v Brně 1851 a kaplanoval pak v Kunštátě, v diecési brněnské, za faráře Jana Sysla (narozen 1803, vysvěcen 1826). Roku 1863 stal se farářem v Radkově¹⁾, poblíž Telče, kde před ním býval lokalistou Martin Všetečka (nar. 1813, vysv. 1838).

Sankot byl členem „Dědictví svatého Jana Nepomuckého“ v Praze, „Dědictví svatých Cyrila a Metoděje“ v Brně a kurátorem „Dědictví maličkých“ v Hradci Králové.

O Josefu Janu Sankotovi zmiňují se Antonín Konstantin Víták ve své autobiografii a Jan Halouzka. Jinak mi nebylo možno jinde o něm nalézt zmínky.

Český pedagog Antonín Konstantin Víták (1835—1906) píše o něm²⁾: „Jedním z nejhodnějších přispívatelů do „Pěstouna“ byl *Josef Sankot*, kaplan v Kunštátě na Moravě, roku 1825 v Telči narozený, jenž zvláště na zřeteli měl zvýšení platů učitelských, jak zřejmo jest z pojednání jeho „Páni učitelé, pozor, můžete si zvýšiti na nejméně o sto zlatých příjmy své“. Pak zasluhuji též povšimnutí články jeho „Spisy pro mládež“, „Zakládání škol industriálních pro děvčata“ a „Brus ke zostření vychovatelů mládeže“. Brus ten jest, že u kompetentův o místa učitelská ještě některých mimořádných vysvědčení vyhledávati budou, jako diplomy spolků hospodářských, dekrety opatrovníků „Dědictví maličkých“ a „Zlaté knihy dívek českých“ a jiných.“

Jan Halouzka otiskl Sankotovu fotografii s jeho podpisem a heslem: „Síly své Církvi a vlasti. 23. 6. 1857. Josef Jan Sankot.“³⁾ Zmiňuje se, kterak působil jeho návrh o ochranovně pro zanedbanou mládež na sjezdu „Katolické jednoty“ v Brně, konaném od 18.—20. října 1853.⁴⁾

¹⁾ Radkov je farní ves s chrámem svatého Bartoloměje, okres a pošta Telč, v hejtmantství Dačickém. Přířazený jsou k ní obce Strachonovice (Strachonice) a Slejboř. Roku 1863 obnášel počet duší pouze 539. Radkov sám měl roku 1890 pouze 295 obyvatel.

²⁾ Antonín Konstantin Víták, *Paměti starého učitele vlastence persekuci stíženého*. Praha 1902. — Díl druhý, strany 161 n.

³⁾ Jan Halouzka, *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě*, Vlast 30, 1914, 157.

⁴⁾ Viz též Miloslav Hýsek, *Literární Morava*, Praha 1911. — Hýsek píše o něm doslova: „*Josef Sankot* již jako kaplan v Kunštátě a potom i jako farář v Radkově, kde zemřel 11. července 1882 (narodil se v Telči 15. února 1825), psal do „Vaterlandu“, „Moravských novin“, „Moravské orlice“, „Hlasu“ a jiných a v *Pomnicích tisícé ročníce v národu našem* (Brno 1863) usiluje o různé reformy života, jež mají cenu, pokud se týkají věcí hospodářských, ale jsou podivínské, zabočí-li jinam (na příklad chce pojmenování měsíců januar atd., abychom si s jinými národy rozuměli, (str. 56 n). Sankot věnoval se dle Hýska i místopisu a obíral se dějinami Telče. Hýsek uvádí též nový pramen k literatuře o Sankotovi. „Zprávu o knížce Sankotově“, Hlas 1863, 180. — Podlahova Bibliografie Sankota neuvádí. — Pozn. redakce.

Sankot vydal spis *Pomníky tisícé ročnice v národu našem*⁵⁾, který obsahuje: Pomníky v rodině (Dědictví maličkých. — Zlatá kniha dívek českých. — Dějiny svatých Cyrila a Metoda. — Příchod sv. Metoda a Cyrila do Velehradu).

Pomníky ve školství (Industriální školy pro chlapce a pro děvčata. — Vyšší školy dívčí o jednom ročníku, o dvou ročnících. — Obecní škola dívčí o čtyřech třídách, spojená s vyšší dívčí školou o třech ročnících. — Národní učitelstvo).

Pomníky o hospodářství (Okresní sbory hospodářské. — Stanovy hospodářských sborů okresních. — Školy rolnické. — Nauky hospodářské. — Základní pravidla škol rolnických. — Umístění škol rolnických na Moravě a ve Slezsku. — Záložny obecní. — Návrh pana rytíře Petra Chlumeckého. — Obecní záložny v Čechách a na Moravě).

Pomníky v řemeslech (Mistři „páni“. — Svoboda živností. — Záložny bez řemeslnického společenstva. — Průmyslovny. — Návrh stanov pro pražskou průmyslovou školu. — Ústav technologický. — Návrh stanov pro společenstva živnostenská velkých měst. — Návrh stanov pro společenstva malých měst).

Pomníky v obci (Scelování a svoboda pozemků. — Náskres zákona o složení pozemků. — Lesy obecní. — Svobodná dělitelnost pozemků. — Návrh zákona o dílnosti pozemků na Moravě. — Náhled spisovatelův. — Obecní úlehle a pastviska. — Obecní spolky proti pádu dobytka. — Spolky obecní k vyhubení hmyzu. — Spolky tělocvičné, sbory hasičské. — Besedy, taneční muziky. — Ochotnická divadla. — Knižnice obecní. — Knihy v obcích potřebné. — Čtenářské spolky. — Hudební spolky).

Pomníky v celé zemi (Pojišťovací ústavy hospodářské. — Matice Moravská, — Dědictví učitelské. — Universita na Moravě).

Pomník v národu (Evropská sjednocenost v určování času. — Doslov).

Současné časopisy r. 1863 bedlivě si všímaly slavnosti svatých Cyrila a Metoděje a uváděly literaturu s ní souvisící, ale poněkud málo se zmiňovaly o Sankotově knize. Z časopisů mně přístupných uvádím: *Školník*⁶⁾ podal oznámení s

⁵⁾ *Pomníky tisícé ročnice v národu našem*. Vzdělal Josef Jan Sankot, kněz diecése Brněnské. Čistý výnos věnován basilice velehradské. V Brně 1863. Nákladem spisovatelovým. V komisi u Antonína Nitsche. Tiskem Viléma Foustky. Věnováno „Naším národním poslancům na sněmu zemském moravském“ a chronogramem místodržiteli baronu Pochovi. 8°, stran 199, cena 54 krejcarů rak. čísla. — František Doucha oznámil spis ve svém „Knihopisu“ (Časopis Čes. Musea 1863, str. XXXVIII) takto: „Pomníky tisící ročnice v národu našem. Na základě Písma svatého, svatých Otců církevních a zákonů císařských sepsal . . . , duchovní správce v Radkově atd. 50 kr.“ Oznámení toto jest poněkud odchylné od nápisu knihy. — Universitní knihovna v Praze chová spis pod signaturou: 54 F 1236.

⁶⁾ Časopis katolického učitelstva. Vydavatel a redaktor J. A. Šrůtek. Tisk a sklad Ladislava Pospíšila v Hradci Králové. — Ročník III., 1863, č. 18. ze dne 20. června, str. 148.

úvodními slovy: Národním poslancům věnoval atd. a podal obsah knihy.

Moravská Orlice snad nejpilněji ze všech českých novin sleduje velehradské slavnosti, na památku slovanských apoštolů konané a bedlivě stopuje veškerou příslušnou literaturu. Sankotovu knihu oznamuje v inserátech⁷⁾ a dodává k nim připomenutí: „Za příčinou obtížného stěhování se z jednoho konce Moravy až na druhý (z Kunštátu do Radkova), nemohl spisovatel dopatřiti na chyby tisku, které ostatně soudný čtenář lehce opraví, a pro náhlení s tiskem také laskavě odpustí.“ Současně oznamuje vždy v druhém inserátě svou druhou připravenou knihu inserátem pro něj velmi charakteristickým: „*Chvála Pánu Bohu! Konečně* — po všelikém utrpení — budu míti klidnou mysl i pokoj — a s pomocí Boží započnu z mých zápisků opisovati do tisku knihu o *řemeslech*, jako podotknuto na straně 86. v mých „Pomnících tisícé ročnice“. Kdo by spolu účastníti se chtěl, račť částky práce své poslati pod adresou: *Jan Sankot*, duchovní správce v Radkově, blíže Telče.“

Blahověst v literárním oznamovateli uvádí přesně bibliograficky pod značkou *—* Sankotovu knihu bez veškeré kritiky neb doporučení a dodává pouze: „Z knihy té se dovídáme k nemalé radosti, že starodávný kostelíček sv. Cyrila a Metoda v Brně na Dominikánském náměstí, jenž i s domem přistaveným býval skladiště vojenské, jest od zeměpána k tisícleté památce zemi věnován a může opět službám Božím zasvěcen aneb aspoň k užitku dědictví sv. Cyrila a Metoda připraven býti.“⁸⁾ Jinak „*Blahověst*“ věnuje pilnou pozornost Velehradu, sv. Cyrilu a Metoději. mezi jinými i článkem Františka Pravdy „*Pouť na Velehrad*“.⁹⁾

Národní listy zmínily se rovněž o Sankotově knize¹⁰⁾ a věnovaly velehradské slavnosti velikou pozornost¹¹⁾ — Pedagogický časopis *Škola a Život*, do něhož František Doucha mnoho přispíval, zmínil se o Sankotově knize ve své rubrice „*Schránka spisův a obrazův*“¹²⁾. — Časopis *Národní Škola* uvádí též spis Sankotův¹³⁾, ale to je asi vše, co lze v časopisech v pražských knihovnách přístupných zjistiti.

Tak i kalendář *Moravan*, který za redakce Ignáta Wurma na rok cyrilometodějský přinesl titulní obraz „*Příchod svatých Cyrila a Methoděje na Velehrad*“ a v ročníku 1864 obsahuje

⁷⁾ „*Moravská orlice*“ 1, 1863 za odpovědné redakce nakladatele Františka Umana tiskla se u Viléma Foustky v Brně. Inserty Sankotovy otiskla od čísla 109 (21. července) až do čísla 118 (31. července).

⁸⁾ *Blahověst* 13, 1863, číslo 22. (5. srpna), str. 356.

⁹⁾ Tamtéž, strany 489 n.

¹⁰⁾ „*Národní listy*“ 1863, číslo 180 (4. srpna), str. 3., v rubrice *Denní zprávy* (Nové knihy).

¹¹⁾ Tamtéž v číslech 155, 162, 165 (str. 2. a 3.), 166, 173 a v jiných. Uvedly i jiné knihy o svatých Cyrilu a Metoději v inserátu v čísle 151.

¹²⁾ *Škola a Život* 1863, sešit 7, str. 252.

¹³⁾ *Národní Škola* 1863, číslo 26 (25. června), str. 208.

mnoho příspěvků o moravských věrozvěstech, ale o Sankotově knize se ani nezmínil. Rovněž *Pozor* pilně referoval o slavnostech a příslušné literatuře, ale knihy Sankotovy neoznámil. A podobně ničeho o knize nenalzáme v časopisech: Rodinná kronika, Pražské Noviny, Beseda, Veleslavín, Libuše, Osvěta, Pokrok hospodářský, Hlasy ze Šionu (zmínily se jen o pomníku Cyrilomethodějském), Živa, Šotek, Hlas, Zlaté dno, Čech, Zvon, Lípa českomoravská, Otavan, Hospodářské Noviny, Hus, Besídka hospodářská, Hlas církevní, Moravský hospodář, Slavie (v Americe), Opavský besedník, Národ, Pozor (týdenník v St. Louis), Zvony (v Americe), Stenografický časopis (něm. i český), Slavoj, Pravda, Pěstoun moravský, Památky archeologické, Lumír, Časopis katolického duchovenstva, Moravské Noviny, Posel z Prahy, Humoristické Listy, Lada, Slověnin, Přítel zvířat, Právník, Časopis českých lékařů, Dalibor a v kalendáři Boleslavanu.

Poměrně tedy málo českých časopisů podalo oznámení, ač pravděpodobně zaslal Sankot oznámení do více časopisů, snad též do jiných slovanských (snad i slovenských).

V Museu království českého pod značkou 3 G 64 uložený jediný list Sankotův Františku Douchovi zní:

L. J. Ch! & J. S. V. M. Maria!

P. T. Veleučení Pán, Pan František Doucha, národní spisovatel, pořadatel „Knihopisu“ pro „Časopis Musea království Českého“ v Praze.

Veleučení P. T. Pane! Bratře v Kristu a národu! Jako syn k otci s úctou chvátám podati Vám tu výtisk knihy mé *Pomníky* a prosím, aby hned v nejbližším sešitu „Časopisu Musea“ od strany 186. až do 196. to vytisknuto bylo tak, jak tam modrou a obyčejnou tužkou naznačeno stojí!¹⁴⁾

Prosím dozajista! Neboť *všem, všem* slovanským redakcím jsem to takto naznačil a napsal! Kniha budiž uložena pak (jak sám nejlépe víte kam patří), v knihárně Království Českého, nebo v knihárně „Svatoboru“¹⁵⁾, slovem, kam ji sám nejlépe uložití ráčíte!

S Bohem v úctě Bratr v Kristu a národu

Josef Jan Sankot,
farář v Rádkově.

V Rádkově blíže Telče na Moravě, 1. augusta 1863.

¹⁴⁾ Uvedené stránky jsou mi nejasny.

¹⁵⁾ *Svatobor*, spolek založený 1863 v čele s Palackým, má účelem podporování spisovatelů českých a oslavení památky jejich udělením stipendií k studijním cestám a literárním pracím, podporováním chudých spisovatelů, jejich vdov a sirotek, stavěním pomníků a náhrobků nebo vydáváním životopisů, podobizen a spisův. K zvláštním účelům byly zřízeny různé fondy: Palackého, Riegrův, Zeyerův, kněží Filipa Čermáka, Boleslava Jablonského, Beneše Třebízského a jiné. Knihovna, o níž se Sankot zmiňuje, měla jen podřadný význam.

Otakar Vojtěch Charvát:

První ročník Literárních listů.

Příspěvek k české bibliografii.

Odběratelé moravského časopisu „Národ a Škola“, vycházejícího ve Velkém Meziříčí, obdrželi v září 1880 s číslem svého listu čtyřlístový sešitek s nápisem *Literární listy*, kritická příloha ku časopisu „Národ a Škola.“¹⁾

Prvního ročníku Literárních listů vyšly pouze čtyři sešitky, z nichž první 1. září, druhý 1. října, třetí 1. listopadu a čtvrtý 1. prosince 1880. Celý ročník obsahuje 32 stránky v 4°. Za redakci odpovídal nakladatel a vydavatel J. F. Šašek, který list tiskl ve vlastním závodu knihtiskařském ve Vel. Meziříčí.

Význam Literárních listů pro rozvoj české literární kritiky jest známý a všeobecně uznávaný. Časopis tento byl z proslavených orgánů tak zvané *moravské kritiky*, stojící příkře proti kritice pražské, *lumírovské*, jejímž mistrem byl Jaroslav Vrchlický. Zejména v letech devadesátých, kdy v Literárních listech vystoupila nová generace kritická, dosáhla tato revue významu stěžejného. První ročník jest dnes bibliografickou vzácností. Marně hledá literární pracovník tento skrovný sice, ale důležitý pramen literárních zpráv z roku 1880 ve velkých veřejných knihovnách. Jediný dostupný exemplář chová tou dobou státní studijní knihovna v Olomouci.²⁾

Původcem myšlenky vydávati Literární listy byl *František Mnohoslav Vrána*, český básník a spisovatel.³⁾

¹⁾ Nezvyklá novinka obsahovala v záhlaví tato administrační sdělení: *Předplácí se s Národem a Školou čtvrtletně --- 95 kr., půlletně 1'80 kr., celoročně 3'50 kr. Inseráty do hlavního listu přijímá administrace za mírný poplatek. Reklamacce se nepečetí a nefrankují. Peníze zasílány buďtež administraci „Národa a Školy“ ve Velkém Meziříčí na Moravě. Veškerý dopisy, zásilky knih a časopisů redakce „Literárních listů“ se týkající, adresovány buďtež prostě: Fr. M. Vrána v Židlochovicích. Veškerý dopisy i zásilky přijímáme toliko frankované. Rukopisů nevracíme. Na zvláštní odpověď třeba přiložiti známku poštovní. Literární Listy vydávány vždy prvního každého měsíce.*

²⁾ Signatura II, 34. 916. V knize jsou dohromady svázaný první tři ročníky Liter. Listů z let 1880, 1881, 1882. — Universitní, musejní a městská knihovna v Praze těchto tří ročníků postrádají. Rovněž v Zemské knihovně v Brně nejsou.

³⁾ Zajímavý tento muž narodil se 5. prosince 1853 v Němčicích na Hané a zemřel 6. června 1882 v Králově Poli u Brna. Vystudovav učitelský ústav v Olomouci a v Brně, byl od 1876 podučitelem v Židlochovicích, 1878 stal se správcem školy v Hukovicích a později působil jako řídící učitel na matiční škole v Jihlavě. Literárně vystoupil 1876 v prvním almanachu, vydaném moravskou omladinou. Některé ze svých překladů polské poesie otiskl ve Vy-mazalově „Slovauské poesii“. Knižně vydal *Kytici z bájek Krasického* (Praha 1877, 2. vydání 1879), *Kytici z moravských pověstí* (Brno 1878), *Moravské národní povídky a pohádky z okolí Němčického na Hané* (Brno 1880). Jako básník vystoupil sbírkou básní *Z vesny života* (Brno 1879), která své doby způsobila značný rozruch ne tak svou literární cenou, jako spíše lehkomyšlností, s jakou z literární pozůstalosti po Václavu Bohumíru Pelikánovi, okresním sudím v Židlochovicích, zařadil do ní šestnáct básní drobné lyriky, jako by to byly jeho vlastní plody. Z tohoto činu usvědčen byl tehdy básníkem Jaroslavem Tichým

Zajímavá jest předmluva, kterou František Mnohoslav Vrána otiskl v čelo prvního sešitu. Na svou dobu jest to dosti pozoruhodný program literárně kritického časopisu. Na památku otiskují ho zde doslovně.

„*Přátelům české literatury*. Každý upřímný přítel českého písemnictva pozoruje pilně rozvoj literatury, jak pěkné tak vědecké, zajisté souhlasiti bude s námi v tom, že *pokusili jsme se* o zvláštní list, v němž aby (kéž veškery!) zjevy literární po právu a pravdě byly nejen *zaznamenány*, nýbrž i pokud pro místa omezenost vystačíme, *posouzeny*. — Oddělivše *Literární Listy* od hlavního listu nic jiného jsme sobě nepřáli, než aby časopis „Národ a Škola“ řadící se mezi časopisy obsahem nejrozmanitější, jednak programu svému hojně zadost činil, jednak abychom nepřestávající na *pouhém* denním záznamu čísla, na pouhých reklamách nakladatelských, vědomí o literatuře šířili pravé a šířili je zvláště mezi „lidem naším“, až by se literatura naše stala skutečně majetkem ne vyvolených jednotlivců, sborů, nébrž národa veškerého. Nesef se tedy *pokus* náš za cílem dvojím: 1. aby dílo nestranně a po zásluze posouzeno bylo; 2. aby lid náš ku zálibě v pěkném, ušlechtilém čtení pobádán, případně ode čtení „krvavým“ zvaného odvrácen byl. O toto stanovisko budou se „Literární Listy“ vždy opírat. Tím vymezeno a vyloučeno jest veškero *stranictví*, čili, jak případně dí Dr. Durdík, — „kamaraderie, onen zajímavý pochod literární, kdy spisovatelé sobě navzájem podkuřují, nebo každého, kdo v jejich kruh nenáleží, úmyslně utlačují“. — Ne osoba, nébrž věc! — Z té příčiny vítány budou jen ty příspěvky, které *pravým jménem*, nebo v literatuře uznaným pseudonymem podepsány budou. — Přihlížejíce pak opravdově ku pravidlům právnickým, hlásajícím tu „*audiatur et altera pars*“ tam „*ubi lis est coepta, ibi et continuanda est*“, žádáme, aby antikritiky opět místa svá v „Literárních Listech“ měly. Jen tímto způsobem bude kritika i antikritika čtenářům s prospěchem; jen takto vyhneme se hnusnému vtipkování, osobním urážkám; jen tím způsobem lépe se poznáme a cti dojdeme ve světě mimočeském. — Ostatně „jest mnoho stolic, jedna se může zmýlit — lze se k vyšší odvolati, která výrok prvé změni; tak zavedeno jest nejen v soudních úřadech, nýbrž i v širším kraji literatury vůbec“ (Durdík).

A pak snaha naše o šíření známosti literatury mezi nejširší vrstvy českého lidu, jemuž jest „Národ a Škola“ určen, zajisté a uspořádal proto vydání druhé, změněné a rozmnožené (Brno 1881), v němž básně Pelikánovy vynechal. Druhá sbírka vyšla pod názvem *Nad proudem žití* (Brno 1882) a mimo těchto souborů lyriky, epiky a básní příležitostných vydal deklamace *Nový krasořečník* (Brno 1882). Nelze mu upřít podnikavosti a agiliti. Založení Literárních listů bylo nejdůležitějším činem jeho života a nelze proto přejíti v literární historii přes jeho jméno, které jako básník halil v pseudonym *Miloš Velenský*. — Viz o něm více v časopisech *Koleda* 1879, číslo 16; *Osvěta* 1882, 839; *Ottův Slovník naučný* 26, 1907, 994; Hýsek, *Literární Morava*, str. 280 n; Bačkovský, *Neshodné údaje v českém písemnictví* (Urbánkův *Věstník bibliografický* 4, 1883, 198).

mnoho a mnoho vyváží. — Kdo tedy z povolaných i z těch, kdo povolanými se cítí, s námi souhlasí, na prospěch dobré věci nám ruky pomocné podej! — Redakce „Literárních Listů“.

Tyto na svou dobu jistě velmi zajímavé názory počal redaktor Vrána čile uplatňovati v několika rubrikách, které v Literárních listech zavedl. Byly to především drobné *původní články* o literatuře, pak rubrika *Posudky a recenze*, rubrika *Drobnosti literární*, rubrika *Hlídky zaslanych spisů*, literární *Feuilleton*, zajímavá *Listárna redakční* a literární *inserty*.

Původní články otiskl v celém ročníku čtyry; napsali je Josef Soukal, František Bartoš, Fr. M. Vrána (bez podpisu) a Emil Musil-Daňkovský.

Josef Soukal v článku *O literární činnosti učitelstva* promlouvá o literární plodnosti českého učitelstva, která se od času národního probuzení, kdy literární práce učitelstva omezila se většinou na překlady a zpracování spisů cizojazyčných, nepoměrně zvýšila. Přes to však přeje si, aby zásluhy starších učitelů, kteří dali základ rozkvětu pedagogické literatury, nebyly podceňovány.

Vzestup spisovatelské činnosti učitelstva uvádí v souvislost se zavedením češtiny na středních a vysokých školách a se zvýšením požadavků na učitelské vzdělání. Uvádí, že učitelstvo si vydrží kromě „Národa a Školy“ sedm vychovatelských časopisů (Paedagogium, Školu a život, Posla z Budče, Besedu Učitelskou, Českou Školu, Komenského a Učitelské listy) a šest časopisů pro mládež (Budečskou zahradu, Naši mládeži, První moravskou lacinou knihovnu pro mládež, Štěpnici, Příteli dětí a Besídku malých), v kterýchžto listech je velmi málo prací od neučitelů. Kromě toho pak vydávají učitelé díla v jejich obor spadající v „Bibliotéce paedagogické“ a v „Bibliotéce učitelské“. Dále zmiňuje se autor o beletristické činnosti učitelstva, která, uváží-li se velký počet spisů pro mládež vydávaných v rozmanitých knihovnách, jest veliká a záslužná. Poukazuje též na to, že učitelstvo přináší literatuře i hmotné oběti a že tudíž pomluva, že by bylo nenárodním, vlažným a sobeckým, je neodůvodněnou. (Pokrač.)

FERDIŠ DUŠA : NEDĚLE V TARTAROVĚ.

PŘÍLOHA „ARCHY“.

Emanuel Masák:

První bohoslovecký časopis na Moravě.

Dějiny národního a literárního obrození na Moravě musí se chtít nechtít dotknouti i středisk, z nichž vyšla největší část tehdejších buditelů: bohosloveckých ústavů. Význam *brněnského alumnátu* v tomto směru jest uznáván všeobecně a také náležitě již oceněn. K. Šmídek už r. 1870 v obsáhlé své studii „Literární ruch na Moravě v novější době“¹⁾ nakreslil dle vlastních vzpomínek a záznamů obraz čilého vlasteneckého ruchu v alumnátě v letech třicátých a čtyřicátých. Obraz doplnil J. Vejchodský svým „Nárysem vlasteneckého ruchu v semináři v Brně“²⁾, zvláště pak řada článků a vzpomínek vyvolaných jubilejními oslavami Fr. Sušila (1904) i založení alumnátu (1907) a „Musea“ (1906).³⁾

„Museum“, jehož 1. litografované číslo vyšlo 1. listopadu 1866, zdá se býti dosti pozdním květem živého ruchu mezi moravskými bohoslovci, podobně jako dva jeho utrakvističtí předchůdci, vydávaní Vl. Šťastným: „*Jaro*“ (od 1. května 1861 do února 1862) a „*Concordia*“ (od 1. března 1862 do května 1864). Vždyť již ve čtyřicátých a padesátých letech vydávali studenti brněnských středních škol své psané časopisy, obyčejně jako orgány literárních neb etických kroužků. Tak známe podrobněji časopis brněnských filosofů „*Concordia*“ z r. 1840, do něhož přispíval i K. Šmídek;⁴⁾ V. Brandl vypra-

¹⁾ Čas. Mat. Mor. 1870, 175 a d.

²⁾ Almanach Růže Sušilova, Brno 1885.

³⁾ Fr. Rudolecký, Z dějin brněnského alumnátu, Obzor 1905. B. Pátek, Na sklonku čtvrtého decennia Musea, Museum 1906. Dr. Jos. Samsour, Dějiny alumnátu brněnského, Hlídko 1907 a 1908. Em. Masák, Účast brněnského alumnátu na nár. a lit. probuzení Moravy, Mus. 1907. Jos. Heger, K jubileu 100let. založení alumn. brněnského, Mus. 1908.

⁴⁾ Píše o něm Jar. Tichý-Rypáček v Koledě 1879, 478.

vuje, že r. 1849 založil v Brně pozdější bohoslovec Drápal český, týdně vycházející list „*Co libo*“, jenž potom za redakce Brandlovy změnil se v českoněmeckou „*Musu*“, zaniklou počátkem let padesátých.⁵⁾

Bohoslovec Drápal zemřel již r. 1851; nemáme nikde zpráv, že by se pokusil uskutečňovati časopisecké ideály studentské i v semináři. Ani on, ani nikdo jiný v pozdějších padesátých letech, ačkoliv právě tehdy (1849—1860) zlepšily se značně národní poměry v brněnském alumnátě, hlavně zásluhou prof. Sušila, Jana Kř. Vojtěcha, Dra Fr. X. Hoška, Dra Zeiberta a regenta B. Geisslera. Po mohutném nadšení let čtyřicátých zavládla mezi bohoslovci jakási ochablost a stísněnost: nemáme z těchto let ani nejmenší zmínky o nějaké národní práci, ba ani o příspěvcích na českou knihovnu. Ne bez důvodu volá *Vladimír Šťastný* v úvodní básni svého časopisu k jaru: „Probudť též u nás, přemilý hoste, ze *spánku* květy luzných vnaď! Ó nechať símě ve stromy vzroste! Ó nechať písni plesá sad!“

„Jaru“ se úkol jeho zdařil: po více než desetiletém spánku rozkvetl v alumnátě nový život, projevující se i na venek podobným nadšením jako v letech třicátých a čtyřicátých, ale zúrodněný již novými prvky náboženských snah.

Ale více než rok před mladistvým brněnským buditelem a zvěstovatelem nového jara katolické literatury na Moravě ozval se duchovně spřízněný hlas v semináři — *olomuckém*. Nebyl to hlas rozeného pěvce, mluvil více k rozumu než srdci; snažil se spíše přesvědčiti než nadchnouti — a proto snad také nalezl méně ohlasu než v Brně a brzy umkl.

Byl to olomucký bohoslovec, jenž zemřel jako první český kardinál na stolci sv. Metoděje — *František Bauer*.

Tato literární činnost jeho v semináři zapadla bez památky. Teprve v pozůstalosti zesnulého objeveny sešitky *psaného časopisu*, jež pro bohoslovce vydával a ponejvíce i sám vyplňoval před šedesáti právě lety — roku 1860.

Časopis nepronikl za zdi olomuckého semináře, neboť byl vydáván v jediném pouze exempláři a čítán postupně kroužkem bohoslovců. Nevyniká také literární cenou svých příspěvků nad průměr podobných pokusů a jistě tu nedostihuje svého nástupce v Brně, Šťastného „Jara“. Ale přes to je zajímavým dokumentem, neboť osvětluje lépe význačnou v církevních dějinách moravských osobnost svého redaktora Fr. Bauera, jemuž také Mil. Hýsek⁶⁾ připisuje zásluhu o rozvoj literárního ruchu v olomuckém semináři, jak se projevil zvláště r. 1860 vypsáním ceny na báseň z dějin moravských a tří cen na historické drama z prvních dob křesťanství na Moravě a v Čechách r. 1862. Při tom dává nám — stejně jako brněnské „Jaro“ — nahlédnouti poněkud do vnitřního života tehdejších

⁵⁾ V. Brandl, *Vzpomínky*. Vel. Meziříčí 1882. Str. 63 a d.

⁶⁾ Miloslav Hýsek, *Literární Morava v letech 1849—1885*. Praha 1911, str. 124.

moravských bohoslovců, v jejichž srdcích mocně raší probuzené už ideálně vlastenecké snahy jako radostná předzvěst mohutného nadšení jubilejního cyrilometodějského roku.

* * *

Rozvoj vlasteneckého ruchu v olomuckém kněžském semináři jde podobnou cestou a má i podobný osud, jako v alumnátě brněnském: souvisí s celkovými národními a politickými poměry, ale je závislý také na smýšlení představených i na jednotlivých bohoslovcích, kteří svým uvědoměním a osobní energií jej rozněcují a řídí nebo nepochopením a slabostí ubíjejí. A tak po letech rozkvětu, po letech radostných nadějí a nadšené práce vidíme kratší i delší období jakési pokleslosti a stísněnosti, ano i úpadku.

První jiskry vlasteneckého nadšení proskakují tu — třeba ještě dušeny někdy neporozuměním nebo zevnějším nátlakem — již v letech třicátých, kdy vznikla „českoslovanská knihovna bohoslovců olomuckých“.⁷⁾ Na venek projevuje se účinněji teprve koncem let čtyřicátých „Jednotou vlasteneckou“, jejíž působení však ubito za nedlouho lhostejností i osočováním. A tak v letech padesátých ozývají se již i veřejně — na př. v „Mor. Novinách“ — stesky na nedostatek vlasteneckého smýšlení olom. bohoslovců. Dotvrzuje to i rukopisná „Stará kronika českoslov. knihovny bohoslovců olomouckých, obsahující zprávy od r. 1833—1867,“ kde knihovník Ignát Ed. Vrba (1859—1860) zmiňuje se o činěných výtkách a tvrdí proti nim, že „nescítázelo zde nikdy pravých vlastimilů, jejichžto srdce zaujal šlechetný plamen lásky k národu“; ale nedostávalo se jim toliko *srdnatosti*, aby nedbajíce předvídaných osočování, myšlenky své slavně a *veřejně projevili*, a obojetné a snad zcela odrodilé spolubratry, ne-li *probudili*, tož aspoň k mlčení přiměli. Neznámou byla jim zásada „spojenými silami . . .“

Nuže, tohoto úkolu: probouzení neuvědomělé neb i odrodilé spolubratry, spojení síly všech národně uvědomělých a dáti jim příležitost slavně a veřejně projeviti své myšlenky — podjal se ještě téhož roku jeden z nejmladších bohoslovců prvního ročníku, jehož jméno objevilo se i širší literární veřejnosti již v předcházejícím roce pod dvěma básničkami v kalendáři „Moravan“⁸⁾: Frant. Bauer. A zvolil k tomu nejúčinnější v tehdejších poměrech prostředek: časopis.

V prvních číslech „*Směsí*“, jak nazval svůj týdeník, je zřejma ještě po stránce národní jistá opatrná zdrželivost, tak dobře známá z jeho další veřejné, zvláště biskupské činnosti. Zdá

⁷⁾ O osudech knihovny a rozvoji národního života vypravuje Jan Halouzka ve svých „Pohledech do života církevního a vlasteneckého na Moravě“. Díl II. Praha 1913, str. 31 a d., pak 79 a d. Doplnuje jej článek Al. Čápa „Co praví o vzniku Slovanské knihovny bohoslovců v Olomouci její nejstarší prameny“, Museum 1916—17, 84.

⁸⁾ „Moravan“ 1859, 186. Je to dvojí akrostikon na slovo „Moravan“; mladý spisovatel zaslal je k soutěži vypsané Met. Halabalou.

se, jako by nechtěl ukázat hned jasné barvy, aby nikoho neodpudivil nebo nevzbudil hned s počátku podezření proti svému podniku. Za to hledí získati čtenáře všeobecně zajímavými drobnostmi, humoreskami i anekdotami, povídkami, bezvýraznými verši i hádankami. Uveřejňuje také německé příspěvky; odůvodňuje to citem pro rovnoprávnost obou národů, k nimž bohoslovci náležejí, a láskou k mateřské řeči, jež má býti milá českému i německému vlastenci.

Snad působil na toto stanovisko Bauerovo i jeho spolu-redaktor K. Spens, patrně Němec, jehož jméno objevuje se naposledy ve 4. čísle „Směsi“. A již v 5. čísle začíná se delší článek „Kdy přišli Slované do Evropy . . .“

Ani v *úvodním*, místy trochu humoristickým a satirickým tónem psaném článku „Ku slavnému sboru čtenářskému“ není nijak zdůrazněno národně buditelské poslání listu. Oba „zodpovědní vydavatelé“ vysvětlují jen podrobně důležitost, účel a uspořádání časopisu. Chtějí prý se jím opíratí trýznění nevinného ducha, jenž bez pokrmu zakrňuje a zesychá; proto heslo jeho bude: „Obrok duchovní!“ Nebude přinášeti nic necudného třeba v nejskvostnější roušce a nic něžného v nečisté obálce. Jen samorostlé, ne odjinud vštípené květiny bude možno v něm trhat. Bude to směs sebraná a uspořádaná z větších i menších, vázaných i nevázaných článků písemních, kde se „jemné s přesným víže, a s mírným silné poutá blíže“. Bude to časopis *směsici všady jednotou pořádající* a jednotu nikdy u větší platnosti neuvádějící, nežli právě zapotřebí, aby pořádek byl upraven dle příkladu matky přírody, která stejně daleko se vzdaluje jednotejnosti i chaosu.

Redaktor několikrát vybízí, ba „úpěnlivě prosí“ svých čtenářů, aby ho podporovali také příspěvky, „abychom sami sobě ostaveni jsouce, snad nezahynuli“. A při tom zdůrazňuje ještě jiný úkol bohosloveckého časopisu, úkol, jaký si vytyčují i všechny pozdější časopisy: spolupracovníci naučí se tak snadno vládnouti pérem a připraví se pro budoucí své veřejné působení. „Spojenými silami přemůžeme překážky. Nuže tedy, chrabře se chovejme!“

Příliš široký a povšechný program listu Fr. Bauer později zúžil a určitěji vymezil; přináší sice i potom různé zajímavé drobnosti, hádanky atd., ale i z této směsi je patrné, že oním jednotícím prvkem stává se stále výrazněji myšlenka slovanská a hlavním úkolem činnost buditelská.

Jen malou družinku podařilo se redaktoru seskupiti kol svého týdeníku, jenž vycházel, jak přesně vždy udáno, „každou neděli o 3¹/₄ 12 před polednem“. Objevuje se v něm jen asi deset jmen, vlastně pseudonymů a značek, z nichž některé náleží pravděpodobně téže osobě. Zjistiti pravá jejich jména je dnes již asi nemožno a také celkem bezúčelno, poněvadž ze všech zasluhují nějaké pozornosti jen příspěvky označené průhlednými značkami jména redaktorova (B - - , F - - - r, F. B.,

F. K. B.) a pseudonymem „Vlastimil“.

Frant. Bauer vystupuje se svými prvními *verši* dosti pozdě: teprve ve 4. čísle má jedenáctislokovou báseň „*Dítě s holubičkou*“, inspirovanou patrně národní písní a překvapující vědomými naivnostmi, jimiž autor snaží se vystihnouti prostotu dítěte a holubice ve vzájemném rozhovoru.

Zarmoucené údolíčko,
zarmoucené údolí!
Co tě, co tě holubičko,
co tě, co tě tak bolí?

Holubička pak rozvláčně vypravuje, jak jestřáb roztrhal jí holoubátko a hořem umřel jí sameček. Důsledně s malými změnami se opakující vždy druhý verš každé sloky činí báseň jednotvárnou a výrazově napodobovaná prostota budí nejvýše úsměv.

Proto tím více překvapuje po těchto prostičkách verších, že básník za krátko odvažuje se k různým a právě nejtěžším metrickým formám. Již v 7. čísle objevuje se na předním místě jeho znělka „*Mladý básník*“ — výrazově tvrdá, formálně, zvláště v přízvuku chybná, ale zajímavá svým věčně u každého básníka se opakujícím námětem: autor snaží se v ní vyjádřit nedostizitelnost básnického ideálu, zklamání a pád mladého nadšence, jenž vzlétl k nadhvězdným stanům, by se zástupy věštců požíval nebeské manny.

Letí, pídí až do palčivého
pasu, tam kde hvězdy se honí,
bez paměti, že jest z tělesného,
hledí slunci v tvář a slepne, bledne,
těká hlavou v hvězdy, až skloní
k zemi let svůj, na niž chudás sedne.

Formálně již poněkud přesnější je druhá znělka Bauerova uveřejněná v čísle 10.: „*Na Kollárovu Slávy Dceru*.“ Obsahově pak dává nám jasně poznati, kde byl přední zdroj vlasteneckého nadšení mladého bohoslovce, odchovaného německými školami. Proces, jež ze svého mládí, z třicátých let, připomíná K. Šmídek,⁹⁾ opakoval se nejednou ještě nyní, v letech šedesátých, kdy do literatury naší počínaly již vnikati prvky kosmopolitické: vlastenecká velepíseň Kollárova působí dosud kladně na rozvoj národního uvědomění našich studentů i bohoslovců. Jí používá Bauer také nejčastěji ke své buditelské činnosti v časopise: v úvahách odvolává se k jeho názorům, v Drobnostech uvádí jeho výroky, v básni pak líčí

⁹⁾ „Zpomínáme si živě, že měl-li mladík vznešenějšího letu k našim myšlenkám národním býti obrácen, podávána mu obyčejně co prvá kniha „*Slávy dcera*“, a bývaloť jen potřebí přečísti elegický její prozpěv, aby se útropa útlocitného mladíka rozplamenila láskou k národu tak velikému, slavnému, klidnému a tak nešťastnému...“ Literární ruch na Moravě v novější době. ČMM 1870, 5.

účinek četby „Slávy Dcery“, jež probudilému duchu přímo „pouta vlastenecká ková“.

Kdo chce Slávských reků kraje znáti,
sladkost Slávských rtíků okusit,
hrany svoje obrousit,
z Slávských prsou Slávské mléko ssáti;
Kdo chce z studně zdravé nápoj bráti,
moc předsudků v sobě udusit,
cizí šípy v sobě porušit,
z trudných chorob loučivých okřáti:
ó ten ať s bratrskou důvěrou
rychle k pěvci pravdy neomylné
vroucím citem lásky snažné přilne,
slýchej uchem pozorným ta slova,
jimiž pouta vlastenecká ková
Kollár, věstec, se Slávy Dcerou.

Vedle Kollára působila na Bauera mocně také slovníkářská a jazykozpytná činnost Franty Šumavského. Vybízí ve „Směsi“ své čtenáře, aby si zaznamenávali při četbě pěkné průpovědi a rčení a dávali jemu pro časopis, pro rubriku „Zrnka z rozličného zboží“; v rubrice „Méně známá slova“ uvádí pak sám řadu slov, jež prý jsou známa jen nevzdělanému lidu nebo „v starých zaprášených knihách se na životě v zápasu se smrtí chovají . . . a přece v sobě krásná, důležitá, ba vzácná jsou“, takže by byla veliká škoda, kdyby úplně zanikla. Chce je tedy vzkřísiti, připojuje k nim příklady a ukazuje, že se dobře hodí k řeči . . .¹⁰⁾ Nemůže proto zapomenouti na smrt oblíbeného spisovatele, jehož díla byla také v bohoslovecké knihovně olomoucké¹¹⁾ a věnuje mu v posledním (14.) čísle svého listu pohrobní báseň „*Na Frantu Šumavského*“, psanou v hexametrech.

Již milený synu vlasti naší jsi své tělo chladný
v hrob položil, zanechav zástupy osířelých!
Již nám zářící tvá zhasla na obloze hvězda,
právě když chtěla nás osvicovat.
Úkrutná tebe nám smrt odňala ve stavu mužském,
když jsi našich jazyků snášeti slovce počal.
Arci duší s tvou Sláva letí věčného do lůna,
tvá se však ve slzách rozplyne vlast po tobě.
Již zelená vzrůstá nad rovem tvým tráva mnohými
lítostí a žalů zavlažená slzami.

¹⁰⁾ Jsou mezi nimi slova dnes již zcela obvyklá, na př. tlumiti, přitlumiti, tápati, rašiti, čeliti někomu, něha, popluží, houževnatý atd.

¹¹⁾ Uvádí je sám Bauer ve své polemické „Odpovědi z Olomouce na přátelský hlas z Čech“ otištěné v olomouckém listu „Hvězda“ 1862, 13. Podepsán je tu jako „spoluknihovník“.

Tvá slova, že „slovník všeslovanský předc se dokončí“,
z nás každého kojí tvou neplanou nadějí.
Věčnou slávu šumí Šumava zvučně jménu tvému,
Votava ji Vltavě svým vtokem objevuje;
parolodi labské ji zanáší do všelikého
obzoru, by každý *Frantovi* věnce pletl.

Že s oblibou vracel se Bauer k hexametri, dlužno přičísti také asi vlivu Kollárova Předzpěvu, ale vedle toho i vlivu Virgilovu, jehož studium jest patrno i z jiných příspěvků. Tak na př. ve 12. čísle v článku „Jaký nápis by vlast každému odrodilci na čelo napsati měla?“ uvádí čtyřverší, jímž Virgil odpověděl, když za jeho verše jiný vzal odměnu, a překládá je „po moravsku“.

Méně vhodně užil však téhož těžkopádného metra v lyrické básni „*Skřivánek*“ ve 13. čísle. Jako nezvyklá zbroj Davida, tak zatěžuje tu časomíra myšlenky básnickovy, nutí jej k zkroucenému, nepřirozenému slohu, a přece leckdy ještě zaskřípe to nesprávnostmi. Lehčeji a také poetičtěji znějí jeho verše jen tam, kde dojat skřivánčím zpěvem snaží se zachytiti účinky jeho na lidskou duši:

Jakmile jen se jitřenka se svými družkami loučí —
ještě mrak kryje nás — již v povětří ty píšeš.
Dříve než visky zvonek hlas tvůj do chaloupky proráží,
dříve posíláváš tužbu nad oblaky svou.
Ptáče malé! prav, kdo naučil takové tebe písni
Tvůrci prozpěvovat, vzdávati chválu jemu?
Ránv, bolestí hojí, k věčnému až Otcí vynáší
hlásek tvůj a kojí nás nadějí, potěchou.
Vstávej, oráči, a pospěš, vzácný soudružec vítá,
písňemi vábnými práci ti poosladí!
Vzhůru, pasáčku, nemeškej, obrosené na travinky
stádo vyved' a poslyš ptáčka libého pění! —
Ó pěj, ptáče malé, a tvrdé srdce obměkčuj,
láskou rozhřívej kůru prsou ledovou!

Ke zmíněným již dvěma v kalendáři „*Moravanu*“ otištěným veršovnickým hříčkám druží se tu ještě třetí formálně již hodně jednodušší akrostichon na totéž tema: „*Moravan*“ (v čísle 9.) a rýmované vzdechy „*K Matce naší*“ (v čísle 7.). Ukázkou jen první ze čtyř slok:

Ó máti má
přemilostná
panno krásná,
hvězdo jasná,
Tebe chválím!

Že vedle Kollára působil na mladého, vlastenecky zaníceného bohoslovce také Sušil svými básněmi, možno nejpatrněji

poznati z básně „IX. březen“ (v čísle 11.). Ozývají se nám tu nejen známé myšlenky připravující jubileum cyrilo-metodějské, ale i namnoze známá forma.

K Vám, Cyrili, Methoději,
víry nebes řečníkům,
dítky Vaše láskou spějí
zbožný cit jich zve k díkům:

Moravu jste

ze tmy husté

přičtli k nebes poutníkům.

Modlitby co vonné dýmy
skládáme Vám na oltář,
nezhrdejte dítky svými,
ukažte milostnou tvář;

Tužbu vaši

službu naši

požehnáním svým Bůh zdař. vyzvedli jste dítek svých.

Vínek vitý z vonných kvítek
skládáme dnes na oltář
na znamení vděčných dítek,
že nám vzešla víry zář:

Method, Cyril

v hloubi vyryl

srdcí našich božskou tvář.

Přijměte ho Otcí Svatí
ode dítek milených,
Vy, jenž láskou přebohatí,
z končin přišli dalekých.

Z Evy pádu

k nebes řádu

Druhý veršovec „Směsí“, neznámý pseudonym „P. Vlastimil“ nebo častěji jen „Vlastimil“ nedostihuje Bauera ani volbou námětův ani formální vyspělostí, třeba i u něho znáti v obojím směru za krátký čas nepopíratelný pokrok. První jeho báseň „Návrat z ciziny“ (čís. 2.) je prosté rýmování skoro bez rytmu s naivně romantickým obsahem, trochu romanticky zabarveným, ale beze všeho osobního procítění. Touž romantikou přeplněna je delší jeho báseň „Nad zříceninou hradu“ (čís. 4.): zbořený hrad, teskný večer, hladná sova, smutné lkání mrtvého hraběte atd. Podobně je tomu v německé básni Vlastimilově „Die Betrachtung bei Mondschein“ (čís. 8.): básník zachycuje tesknotu měsíčné noci a staví na břeh jezera starce, jenž hledí k hvězdám, slzí, vzdychá a modlí se za vlast. Smutek zimy, vzpomínky a touhu po jaru i mládí líčí pak týmž sentimentálním způsobem v dlouhé básni „Zima“ (čís. 12.), psané „podle Waltera“.

Osobitějšího rázu neviděti ani v prostinkém rozhovoru „Růže a měsíček“ (čís. 5.) ani v nejlepší Vlastimilově básni „Útěcha v zármutku“ (čís. 7.). O bolesti svého srdce vypravuje tu zase jen všeobecnými výrazy: meč bolesti, těžké břímě, děsný smutek, krutá zlost atd. Jako útěchu doporučuje pak svému srdci modlitbu a kříž.

Na kříž vzhlédni, na kříž svatý,
na němž krutě rozepiatý
pní tvůj věčný potěšitel,
trpí ztrýzněn tvůj učitel.

Celkem jeví se tedy Vlastimil jako podprůměrný veršovec, jenž utonul v zevnějších, i tehdy již otřelých dekoracích mělkého romantismu a spěl snad k didaktickému veršování.

Jen pro úplnost zaznamenávám bezvýznamné verše pode-

psané značkou „N. S.“: „Zklamaný mouřenín“ (čís. 2.), pak jakýsi nezdařilý a nepodepsaný náběh k epigramům pod názvem „Směs“ (čís. 5.).

Méně než verše byla pěstována ve „Směsi“ — tak jako i ve všech pozdějších časopisech bohosloveckých — *beletristická prósa*. Možno sem zařaditi vlastně jen jednu práci: „Pověst“ (čís. 9. — 10.), podepsanou pseudonymem *Javornický*. Je to velmi romantická pověst o rytíři, jemuž růže utržená na hřbitově proměnila se doma v dívku. Ostatní beletristické příspěvky jsou jen obšírněji vypravované anekdoty: tak „Podvodnické rejdy“ (čís. 3.-4.), podepsané značkou „P . . . n“, jakož i nejdelší v humoristickém tónu se nešoucí povídka „Kdy přišli Slované do Evropy aneb proč sluje Jupiter Jupiterem“ (čís. 5.—9.).

Autor povídky podepsán není, ale soudím, že jím není nikdo jiný než sám redaktor — *Frant. Bauer*. Jevíť už jistou formální vyspělost, vládne živým slohem a odlišuje se tak význačně od jiných prosaických prací. Ukazuje také znalost „Slávy dcery“, již cituje, i současných badatelů o minulosti slovanské. A konečně celá povídka je prodchnuta vlasteneckou tendencí: autor chce lákavou formou objasniti a doložiti tvrzení J. Kollára, J. F. Smetany, A. V. Šembery a j., že Slované byli v Evropě již v dobách předhistorických.

Príznačno je také, že hned v následujícím čísle po dokončení povídky (10) podává redaktor své „*Návrhy k rozjímání*“. Poznal prý totiž, že je těžší vybrati a zpracovati látku než ji vypravovati: proto dává náměty, otázky, aby druhové o nich rozjímali a výsledky úvah uveřejňovali v časopise. „Doufáme, že nebudeme oslyšáni. Jest nás hlav osmnáct a v každé něco, tedy máme naději snad odůvodněnou.“ V budoucím čísle oznamuje „s radostí“, že jeho slova nevyzněla nadarmo, a pobízí znovu: „Kdo nekráčí vpřed, couvá! Kdo nijakým skutkem, nýbrž pouhými slovy *lásku svou k národu a vlasti* neosvědčuje, ten ho nenávidí. A pročez vzhůru: Jitřenka už svítá, bude brzy den!“

Právě v těchto „*Návrzích k rozjímání*“ a pak v úvahách o nich uplatnil Bauer nejvíce *buditelské poslání* svého časopisu; neboť je pozoruhodno, že skoro všechny týkají se lásky k vlasti a národu, odůvodňují ji jako křesťanskou povinnost, vysvětlují pravou její podstatu a kárají odrodilství.

Tak hned po prvé dává k úvaze tři otázky: I. Ku kterému národu náleží, kdo pochází od rodičů různým národům pří náležejících? II. Čím se jeví láska k národu a jak lze i nejsprostějšimu ji jeviti? III. Rozjímání o slovech Jablonského: „Lépe při světýlku státi, nežli ve tmě vše kryjící; komu nelze slunce dáti, tomu dejme aspoň svíci.“

Když návrhy redaktorovy vzbudily mezi bohoslovci jistý zájem a vynesly „Směsi“ pěkný článek hned k první otázce, podává v dalších číslech řadu nových, na př.: V čem se rovná

odrodilec marnotratnému synu a v čem by se mu rovnati měl? Zdali nám sluší o věcech národa a národnosti se týkajících uvažovati? Zdali odporuje láska na národ a vše, co s ním spojeno jest, se odnášející čili vztahující, lásce k Bohu? Co terminologickým významům lépe svědčí, berou-li se z cizí řeči či z vlastní a proč a co prospěšnější? Co soudíte o té zásadě: „Ubi bene, ibi patria. Non ubi nascor, sed ubi vescor?” Má-li národ právo v každém dítěti svém očekávati podporu?

Odpovědi na otázky v pěkných celkem úvahách napsali Vlastimil, Javornický a „Vlastiboj“ — nové jméno, za nímž neskrývá se patrně nikdo jiný, než zase redaktor Bauer. Svědčí o tom jasný sloh, široký rozhled i nadšení pro Kollára: staví jej na konci posledního článku za vzor vřelé lásky k Bohu a činné lásky k národu jako zástupce mužů, „jejichž činové co jasné hvězdy na blankytu literatury se lesknou a jejichž jména věčně zapsána zůstanou písmenami úcty a obdivu v srdci každého věrného Slovana. Jako ondy slavný Kollár celý národ v srdci nosil, tak i do věčnosti i národ jej nositi bude.“ A konečně hned za tímto článkem vybízí redaktor znovu snažně své druhy ke spolupracovníctví v časopise, „abychom *vlastní věci pouze* opisovati a opsané tuším sami sobě čísti nemusili; neboť bychme předce nerádi už týdeník ten pohřbili . . .“

Trpká tato slova jsou nicméně pronesena už nad otevřeným hrobem časopisu: bylo to poslední jeho číslo — čtrnácté, vyšlé v neděli dne 8. měsíce dubna 1860. Nepomohly všechny pokusy, jimiž hleděl redaktor učiniti „Směs“ zajímavou pro všechny. Vždy „po malém vzplápolání čilost opět hasnouti počala“, stěžuje si v posledním čísle a oznamuje, že zkusí ještě nový prostředek: chce zavést v týdeníku *kritiku* uveřejněných v něm příspěvků, „avšak s tím doložením, aby kritika nebyla pouze vytýkává, nýbrž poučná a mírné tváře“. Připojuje také hned takovou kritiku své vlastní znělky o Kollárovi — kritiku první a poslední.

Nepodařilo se tedy mladému nadšenci přemoci zcela několikaletou lhostejnost, jež předčasně ubila také jeho ideální časopisecké snahy. Nepochopení možno si vysvětliti i tím, že byl tehdy Bauer teprve bohoslovcem prvního ročníku, od nichž starší přirozeně neradi nechávají se poučovati, zvláště když jednotlivé ročníky tvořily tehdy — jak si stěžuje také zmíněný již knihovník Vrba v knihovních zápiskách¹²⁾ — jakoby kasty od sebe se vzdalující.

Ale třebaš pokus s časopisem se ztroskotal, nebyla jeho buditelská činnost marna. Přímým jejím výsledkem bylo jistě zmíněné již dvojí vypsání literárních cen r. 1860 a 1862. O druhém vypravuje Bauer výslovně v knihovních zápiskách, že vedl sám všechno vyjednávání s ostatními semináři: za jediný den upsáno mezi olom. bohoslovci sto dvacet zl., celkem pak

¹²⁾ Jan Halouzka, Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě. Díl II. 89.

500 zl. Národní vědomí osvědčili pak veřejně na velehradské slavnosti v srpnu r. 1863 a také v semináři samém domohli se lepší rovnoprávnosti: jak Bauer radostně zaznamenává, zavedeno r. 1863 po prvé české čtení při obědě a večeři, pastoralistům pak dovoleno dle libosti konati české katechese i zkoušku z pastorálky; jednomu z pastoralistů svěřeno také vyučování českému jazyku. Bauer počítá si ke cti, že byl první, který skládal česky zkoušku, a r. 1863 byl učitelem češtiny.¹³⁾

A jeho spisovatelská činnost? Básnické ideály? Umlkl po prvním nezdaru?

Stopy jeho z bohosloveckých let nalézám zatím jen v olomoucké „Hvězdě“. R. 1860 rozepisuje se tam zcela v duchu svých úvah ze „Směsi“ o významu národní řeči zvláště při modlitbě a o pravé lásce k vlasti a r. 1862 ve zmíněném již článku hovoří o rozvoji bohoslovecké knihovny. Není vyloučeno, že v časopisech z oněch let jsou ukryty ještě některé jiné verše Bauerovy, celkového obrazu o mladistvé básnické tvorbě jeho však již nezmění. Rozumově založený, metodicky přesný a v subtilnostech si libující duch redaktora „Směsi“, jak se nám jeví právě v úvahách o vlastenectví, spěl jinam než k poesii.

Proto asi také prachem úplného zapomenutí ukryl stopy své mladistvé redaktorské a básnické činnosti.¹⁴⁾ Bez jeho vlivu již ožila v Olomouci jeho myšlenka r. 1869, kdy bohoslovci začali vydávati svůj časopis „Cyril a Method“, a to hned tiskem, zamýšlejíce jej učiniti společným orgánem všech bohoslovců na Moravě i v Čechách. Časopis po dvou letech zanikl, a bohosloveckým orgánem v širší ještě oblasti stalo se od r. 1878 brněnské „Museum“.

¹³⁾ Týž d. c., 84.

¹⁴⁾ Exemplář časopisu „Směs“ nalezen byl v pozůstalosti zesnulého kardinála Bauera, kde se dosud nalézá. Redaktor „Našince“ Ladislav Zamykal chtěl originál získati pro „Archu“, ale dostal pouze přesný, kontrolovaný jeho opis, který předal redaktorovi „Archivu literárního“ k zpracování. Práce Masáková vznikla na základě tohoto opisu. (Pozn. red.)

Výbor z předhusitských postil.

Slovo úvodní.

Snad se bude interesentům zdáti, že práce o předhusitských postilách jest příliš vzdálena programu, jež si „Archiv literární“ vytknul. Námitka tato by byla lichou, neboť téma souvisí skutečně úzce s novější literaturou a to z důvodů následujících:

1. Doplňuje literární údaje o předhusitských postilách. Z postil, námi prostudovaných jest pouze jedna známa a sice Johlínova, o které již Balbín¹⁾ napsal, jak záhodno by bylo ji vydati tiskem. Bohužel, až dosud víme o ní pouze, že existuje. Zrovna jako ostatní, tak ani tato největší postila předhusitská, nejsou zaznamenány v literatuře Dobrovského, Jungmannově, ba dokonce ani Hrubý ve své práci o českých postilách nic o nich neví. Chápeme tudíž dobře, proč Vlček napsal ve svém posudku o této práci: „...doba předhusitská měla býti probrána poněkud zevrubněji.“²⁾ To jest prvním účelem naší práce: doplniti doavadní vědomosti o postilách předhusitských.

2. Naše pojednání souvisí úzce s moderní literaturou českou vzhledem k omylům v ní se vyskytujícím a z neznalosti předhusitských postil plynoucím. Jest to především osobní mínění profesora Václava Novotného, dle něhož „ani jediná sbírka kázání, ba snad ani jediné kázání nebylo zaznamenáno — nebylo patrně, co zaznamenávati...“ Chatrnost tohoto názoru vysvitá již z toho, že Novotný³⁾ myslí, že žádná řeholnická postila neexistuje a přece ví, jakého obsahu byla kázání klášterníkův. Podávajíce obsáhlou postilu Augustiniána kongregace božího hrobu Johlína nejmenovaného a Augustiniána — kanovníka ze Šternberka, jakož i Fr. Františka z řádu františkánského, vyvracíme tím jednou pro vždy, že by nevznikla ani jediná sbírka řeholních kázání v době předhusitské. Zároveň, jak níže seznáme, padá tím i mínění o obsahové povrchnosti kazatelů řádových, neboť oni byli mnohdy radikálnějšími, nežli všichni Husovi⁴⁾ předchůdci, ba dokonce i Hus sám. Rovněž nemůže již nyní obstáti mínění Novotného právě letos v prvním dílu práce o Husovi vyslovené, jako by řeholníci se stali po roce 1391 na kazatelně nemožnými a ustoupili z ní universitě. Jak níže poznáme, byl centrem reformních snah pražských v té době — právě naopak klášter zderazský — jehož kazatel Johlín dokončil svou velikou postilu roku 1404, jsa o to žádán přáteli kolem sebe seskupenými.

¹⁾ Balbín — Ungar, Bohemia docta, II., 171.

²⁾ Hrubý, České postily, úvod.

³⁾ Náboženské hnutí české ve 14. a 15. století, 232.

⁴⁾ Novotný, Jan Hus, I, 44.

3. Práce naše souvisí i s literaturou historickou-náboženskou, neboť na základě ní lze konstatovati podíl valdenství na vznikajícím husitismu, po němž historikové až dosud marně pátrali. Dříve, nežli přikročíme k jednotlivým postilám, pojednáme stručně o českém kazatelství v době předhusitské.

České kazatelství v době předhusitské.

Kazatelna byla ve středověku nejpopulárnějším vzdělávacím prostředkem, ukazujíc lidu cestu k životu dokonalému a seznamujíc ho na druhé straně se souvěkými proudy myšlenkovými. Když pak nastala doba úpadku, byla neúčinnějším šířitelem snah opravných. S počátku se tak dalo nepřímo poukazováním na krásu ctnosti a ohavnost hříchu, později pak vystoupili mužové brojící otevřeně proti souvěké prohnitosti.

Kolébkou snah opravných byly kláštery. Již v době biskupa Brunona (1273) potkáváme se s reformními prvky, a to právě u kazatelů řádových. Účel jejich směřoval k tomu, aby starší, spíše formální nábožnost ustoupila „novější, více o kázání a cit opřenou“.⁵⁾ První, kdo svými snahami opravnými dovedl uchvátiti celou českou veřejnost, byl dolnorakouský Augustinián, Konrád Waldhauser. Před jeho příchodem do Prahy byl prý stav tamějších věřících ubohý. Lidé prý chodili do kostela spíše z ješitnosti, chtějíce ukázati druhým své šaty. Waldhauser učinil tomu náraz konec, proměniv své působišť z reprezentačního domu v dům pokání a modlitby. Prostředek, jímž úmysl svůj provedl, byla slova sv. Pavla (I. kor. 1.) „non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, sed . . . in ostensione spiritus et virtutis, sic usque hodie . . .“ Vystoupením Waldhauserovým nemálo utrpěly řády žebravé, zrativše tím valnou část svých věřících a také dobrodinců. Poněvadž bylo o těchto sporech obšírně pojednáno již dříve,⁶⁾ upozorňujeme na nejdůležitější událost jevící se jako vážné memento pro dobu nedlouhé budoucnosti. Waldhauser se stal miláčkem lidu, který se zaň postavil. Když se ubíral s radním písařem k výslechu na arcibiskupství (vánoce, 1359), tu dav jej doprovázející plival po Minoritech, spílaje jim kacírů. To jest případ, kdy ulice postavila se po prvé na ochranu kazatele.

Když Waldhauser odešel ku sv. Havlu, nastoupil na jeho místo v kostele týnském Milič z Kroměříže. Byl sice nejpožadovanějším nástupcem Konrádovým, avšak v podstatě se od něho velmi odlišoval. Kdežto útočná kázání předchůdcova nesla spíše povahu negace, promluvy Miličovy jsou charakteru pozitivního, obracejíce pozornost k vnitřnímu prohloubení náboženskému. Prostředek k dosažení dokonalosti pak byl u Miliče dvojitý: a) Utrpení Spasitelovo, mající býti člověku

⁵⁾ Šusta, Dvě knihy českých dějin, I, 179.

⁶⁾ Höfler, Geschichtsschreiber der husit. Bewegung. — Menčík, Konrád Waldhauser atd. (Pojedn. Č. S. N. 1881.) II, 38.

vzorem pokory a sebezapírání a b) časté přijímání Těla Páně, jakožto pramen posily.

Milič jest pozoruhodným zjevem v dějinách českého kazatelství ještě také v ohledu jiném: měl svou zvláštní kazatelskou školu. Životopisec jeho vypravuje, že měl k ruce 200—300 žáků opisujících mu kázání za účelem jejich rychlého rozšíření.⁷⁾ Z nich patrně vyšel ne jeden kazatel, neboť životopisec výslovně praví, jak ochotně Milič uváděl do tajův kazatelství všechny, kdož se chtěli v něm uplatnit. S největší ochotou je poučoval, kterak mohou s úspěchem kázat — jakási to theorie kázání — knihy jim půjčoval, ba dokonce i sbíral peníze na zakoupení kazatelských příruček.⁸⁾ Pramen věhlasu Miličova byl dvojitý: mravně přísný život a vzdělání. Jeho život byl vlastně také kázáním, neboť životopisec ho charakterisuje takto: „Dobře žil, dobře učil, co ústy pronesl, od toho nikdy neustoupil skutkem.“⁹⁾ V druhém ohledu vynikal znalostí písma sv. i spisovatelů církevních, které dovedl s velikou pohotovostí citovati.¹⁰⁾ Milič byl také dobrým znalcem lidské povahy, čehož dovedl u svých žáků dobře využít. Jakmile poznal některého kandidáta, který svými schopnostmi budil naději v uplatnění se na kazatelně, tu aby jej povzbudil, dával mu přednost před sebou samým. Při tom ale, aby horlivec nezpyšněl, dal mu jemně najevo, že má ještě mnoho doháněti, nežli se bude moci svému mistru postavit na roveň. Bůh prý ho bude sílit, by lépe kázal, nežli on, když pak našel kněze opravdu nadaného, tu pln radosti říkával svým známým: „Blahopřejte mi, že Bůh dal svému lidu takového kazatele“ a modlil se za něho s lidem v kostele, by Všemohoucí ho sílil v díle dobře započatém. Závisti nad úspěchem druhých nikdy v něm nebylo, naopak nejednou říkal: „Kéž by všechen lid prorokoval!“¹¹⁾

Jeho žáci se pak rozešli po českých vlastech, ba dokonce pronikli až do Polska, šíříce myšlenky opravné. Bohužel zašli někteří až příliš daleko, takže bylo třeba proti nim zakročení inkvisice.

Ze žáků Miličových jest pro české kazatelství nejvýznamnějším Matěj z Janova. Ve svých regulích uložil dosti hojně materiálu kazatelského, takže můžeme si z něho sestavit jakous takous Janovovu theorii kázání.

Dle Janova jest účelem kázání spása duší a nabádání k nastoupení cesty k jejímu dosažení vedoucí: zdokonalování sebe sama a prospívání v lásce ke Kristu.¹²⁾ Základní zásadou v praxi budiž příklad sv. Pavla, který vždy říkal jen: „loquimini“, a nikdy „loguor“. Apoštol tak činil u vědomí, že nemluví on

⁷⁾ F. R. B., I. 410.

⁸⁾ U. d., 413.

⁹⁾ 410.

¹⁰⁾ 435 (Janov, Zpráva o Miličovi z Kroměříže).

¹¹⁾ U. d., 413.

¹²⁾ Regulae I., 255.

sám za sebe, nýbrž že z něho mluví Duch sv. Proto i každý kazatel nechť hlásá nikoliv slovo svoje, nýbrž slovo boží a v důsledku toho jest povinen znáti dobře písmo.¹³⁾ Je-li pak zjevení hlavní oporou kazatelovou, pak samo sebou odpadají z promluv všechny věci v něm neobsažené,¹⁴⁾ anebo aspoň problematické, které jsou předmětem školských disputací.¹⁵⁾

Janovovi se při tom naskytuje řešení otázky velmi nebezpečné, totiž o přípustnosti kázání proti špatným kněžím. Její rozluštění můžeme předem prohlásiti za velmi nešťastné. Spisovatel zaujímá sice v podstatě stanovisko pravověrné, dle něhož „*Sacerdotes ordinarii, quamvis sint discoli, dum tenent cathedram ecclesie, habent assistenciam Spiritus sancti*“.¹⁶⁾ Bylo by nejvýše škodливо popuzovati na kázáních lid proti svým řádným kněžím, jelikož takové kazatelství by směřovalo „*ad destruendum et non ad edificandum*“.¹⁷⁾ Dle toho bychom očekávali následující závěr: nechť se podobné věci nezavlékají před nekompetentní forum laické, nýbrž ať se o nich referuje u církevních úradů. Ale Janov konkludoval zcela jinak. Poněvadž jest velmi nebezpečno útočiti na kněze otevřeně, nechť se tak děje nepřímou, řečí všeobecně pronesenou. Tím Janov upadl do bludu ještě většího, neboť chyby jednotlivců byly takto rozšiřovány na celý stav, slabosti jednotlivých osob byly generalisovány a lid jimi popuzen na všecken klerus. Co pak v druhém díle pouze stydlivě vyslovil, to řekl ostře a nepokrytě v knize čtvrté. Nechť si kazatel všímá života prelátů a Kristova¹⁸⁾ a mužně odhaluje pokrytectví.¹⁹⁾ Jedná zcela v duchu Spasitelově, chce-li odstraniti onen shnilý pokoj podporovaný kněžstvem přejícím tomuto světu.

Při otázce kněžské na kazatelní věnuje Janov zvláštní pozornost řeholníkům. Pro dějiny českého kazatelství v době předhusitské jest to příspěvek velmi důležitý, ježto na základě slov Janovových můžeme stanovit účast řeholníkův na českém kazatelství doby tehdejší a příčiny boje vzniklého mezi nimi a klerem světským.

Jak již úvodem zmíněno, byly kláštery kolébkou hnutí opravného a velmi by se mýlil ten, kdo by považoval Waldhausera za prvního reformního kazatele. To prozrazuje on sám ve své apologii.²⁰⁾ Na počátku jeho působnosti v Praze vystoupil totiž jakýsi pomluvač nespokojený s jeho kázáními, poněvadž prý mluví — o starých věcech, totiž — „*contra superbiam Pragensis, avariciam et luxuriam*“. Poněvadž jej výslovně označuje za přívržence mendikantů, není pochyby, že právě u nich podobná kázání se konávala. Souvěké prameny pak nám dávají za pravdu. Tak arcibiskup Arnošt z Pardubic dovoluje nejmenovanému klášteru kázati domácím i hostům, jelikož má

¹³⁾ U. d. II., 71.

¹⁴⁾ II., 73.

¹⁵⁾ II., 36.

¹⁶⁾ I., 287.

¹⁷⁾ I., 286.

¹⁸⁾ IV., 180.

¹⁹⁾ IV., 23.

²⁰⁾ Höfler, u. d. 31.

členy „qui in verbo predicationis strenue se exercent“.²¹⁾ Jan ze Středy pak slibuje neznámému prosebníkovi, že mu po návratu oficiálně pošle řeholníka, by na jeho stranách kázal a zpovídal. Jednalo se patrně o značný okrsek, neboť v listu se výslovně mluví o „aliqua parte nostre diecesis“.²²⁾

Dvě věci jsou velmi nápadné. Předně, že krajina žadatelova nebyla zcela jistě bez kněží a za druhé, že se mluví jen o knězi řádovém. Vysvětlení nám podávají Janovy „Regule“. Autor sice o nich praví, kterak se lísají k mocným tohoto světa²³⁾ a přitahují k sobě lid různými pompami²⁴⁾ („splendore“), ale při tom nerozpakuje se otevřeně poukázati na vlastnosti, jimiž nad světské duchovenstvo daleko vynikali. Předčí je, „poněvadž jest jich hodně mnoho, všichni jsou vzdělaní k rozpravám, mužové opravdu mocní skutkem i řečí, poněvadž jejich cesta svítí před světem, co do náboženství, svatosti a ctnosti“.²⁵⁾ Řeholníci překonali své světské kolegy učeností, výmluvností a svatostí života. Tyto vlastnosti pak táhly k sobě lid patrně mnohem více, nežli všelijaké pompy. Dle Janova k vůli jejich vynikajícím vlastnostem „je podporuje, jim přeje a za ně bojuje skoro veškeren lid laický“²⁶⁾ a v důsledku toho, „poněvadž lid vidí neplodnost a neschopnost kněží světských, v davech se obrací k bratřím klášterním“.²⁷⁾ Nikdo pak nemůže za to řeholníky stíhati, poněvadž „mají moc nade všemi, kdož k nim přicházejí, mohou jim kázati i je zpovídati“.²⁸⁾ Bylo by velmi jednostranným názorem, kdyby si někdo představoval činnost řeholníků v době předhusitské, jako zploštělou pompositu.²⁹⁾ Co jediné by se jim dalo vytknouti, bylo by to, že mluvili o světských kněžích jako o slaboších a nedoucích.³⁰⁾ V tom bychom však nanejvýše mohli spatřovati nedostatek taktu, neboť dle slov Janových stáli nad nimi klášterníci opravdu vysoko.

Jak si v té době lid vážil dobrých kazatelů, toho máme nejlepší doklad z Brna. Tam působil jakýsi, blíže neznámý, kněz Jindřich. Lid si ho tolik oblíbil, že na něho hleděl jako na proroka Eliáše. Biskup Jan ze Středy jej proto prosil, zavítá-li ještě někdy do Brna, by se tam déle zdržel, neboť zastaralá nemoc potřebuje delšího léčení.³¹⁾ Tato přízeň a láska.

²¹⁾ Tadra, Cancellaria Arnesti etc. (A. Ö. G. LXI., 48.)

²²⁾ Tadra, Cancellaria Joannis Noviforensis etc. (A. Ö. G., LXVIII., 121.)

²³⁾ Regule, IV., 11.

²⁴⁾ IV., 394.

²⁵⁾ II., 15. Quod sunt valde multi et universi docti ad proelium, viri utique potentes in opere et sermone, lucente ipsorum semita coram mundo et omnis species religionis, sanctitatis et virtutis . . .

²⁶⁾ II., 14. . . . fovet eos et fovet ac propunguat plebs fere universa laycorum.“

²⁷⁾ IV., 394. . . . „plebes inutilitatem et inbecillitatem sacerdotum cernentes, ad ipsos fratres turmatim convertuntur.“

²⁸⁾ II., 14.

²⁹⁾ Novotný, Náboženské hnutí české, atd. I. 11.

³⁰⁾ Regule, IV., 394.

³¹⁾ Tadra, Cancellaria Joannis Noviforensis etc. (A. Ö. G. LXVIII., 49.)

lidu k reformním kazatelům a četná obdarování oltářů a kaplí ke cti sv. kříže, Božího Těla a světců kruhu augustinského jsou nejlepším dokladem t. zv. kazatelské nálady.

Po smrti nejčelnějších předchůdcův Husových stal se střediskem reformního hnutí klášter křižovníků božího hrobu na Zderaze. Tam založeno roku 1382 bratrstvo „Obruč“, jehož členy byli nejčelnější osobnosti pražské, i sám král Václav IV. s dvořany.³²⁾ Člen tamějšího kláštera Johlín z Vodňan shromáždil kolem sebe pražskou reformní společnost a byl jejím duchovním vůdcem.

Tomuto faktu třeba věnovati více pozornosti. Dle Novotného bylo „vtělením vší té dobové nálady kazatelské“ vyloučení řeholníků z kazatelství, protože prý „činnost těch, kdo do nedávna činnost kazatelskou téměř sami vedli, totiž mnichů zvl. žebravých, již nevyhovuje“.³³⁾ Předmluva Johlínovy postily vyvrací toto mínění úplně. Spisovatel v ní praví takto: „Když jsem jednoho času seděl ve svém příbytku s některými duchovními přáteli zanícenými spisy posvátnými, poslouchaje často jejich přání, porozuměl jsem jejich horoucí touze po něčem novém . . . jejich žádosti, ačkoliv velmi toužebné, odehnal jsem a odpudil od sebe. A byvše odpuzeni jednou, znovu se (u mě) scházejí, abych za pomoci boží, něco písmem pro pamět zachoval.“³⁴⁾ Z těchto slov jasně vysvítá, že řeholníci netoliko s kazatelnými neustoupili, nýbrž právě naopak byl to klášterník, jenž kolem sebe shromáždil přátele snah opravných a obsah jeho kázání jest tak radikálně reformním, že žádný předchůdce Husův, ani on sám se mu ani zdaleka nedovedou vyrovnati, nejlepší to důkaz, že nelze — dosud neznámé — postily řeholníků paušálně zařaditi mezi „kázání jakákoliv“.³⁵⁾

V té době vynořuje se nám v šeré dávnověkosti nová, dosud skoro úplně neznámá postava. Jest to Martin, oltářník při kostele týnském. Osoba tak málo známá, že jest třeba rozhodnouti i otázku její identity. V poslední čtvrti XIV. století působil totiž ve Francích inkvizitor Martin, který v roce 1391 se uvádí pode jménem „Martinus de Amberg“.³⁶⁾ Inkvisiční akta z roku 1374 však o něm praví, že jest „presbyter ex Bohemia“³⁷⁾ a výtah ze ztracených akt Petra Celestina (chovány kdysi v Brně u sv. Jakuba) z let 1393—1403 jej uvádí,

³²⁾ Mon. hist. univ. Prag., II., 262—265.

³³⁾ Novotný, M. Jan Hus, I., 1, str. 44.

³⁴⁾ Rkp. far. knih. sv. Jakuba v Brně, č. 87 (107), fol. 85a'. „Sedente me quodam tempore in commodo meo proprio cum quibusdam amicis spiritalibus, sacrarum litterarum fervore flagrantibus, eorum desideria frequencius percipiens, intellexi concupiscenciam eorum avidam ad aliquid novi tendere componendum, . . . eorum petitiones, licet fervidas, plures a me repuli ac amovi. Et repulsam una vice passi, iteratis vicibus conveniunt cogitantes utque divino fretus auxilio, aliquid in scriptis pro memoria relinquerem.

³⁵⁾ Novotný, u. m.

³⁶⁾ Preger, Der Waldensische Ursprung des Codex Teplensis, 35. Týž, Waldensertum und Inquisition, 58 n., 82 n.

³⁷⁾ Döllinger, Beiträge zur Sektengeschichte II., 378.

jako kněze u Týna.³⁸⁾ Náš český Martin jest tedy totožný s oním inkvisitorem a pomocníkem Celestinovým.

Kázání se nám od něho sice žádné nezachovalo, přes to však má pro české kazatelství ten význam, že napsal dokonalou theorii kázání. Pojednání jest vlastně předmluvou ke sbírce citátů a zachovalo se ve dvorní knihovně mnichovské pod nadpisem: „Incipiunt modi predicandi boni valde. Et primo modus generalis editus a domino Martino, inquisitore hereticorum Amberge.“³⁹⁾ Autor se v něm jeví jako vzdělaný kněz, výborný kazatel a mravně dokonalý charakter. Poněvadž jeho spis jest až dosud nejlepší známou homiletickou příručkou z doby předhusitské, budeme se s ním blíže obírat.

Spisovatel podává nejprve pokyny čistě praktické. Ať se nedá nikdo při kazatelství unášeti marnou ctižádostí, nýbrž nechť jest vždy jeho pohnutkou čest a sláva boží.⁴⁰⁾ Co se přednesu samotného týká, nechť stojí na kazatelně vzpřímený, jako skutečný voják Kristův, nechť se varuje kašlu a má hlavu prostovlasou z úcty k evangeliu, jež hlásá.⁴¹⁾ Předmět kázání nechť se řídí kvalitou posluchačstva, věci subtilní jsou pro vzdělané, věci obyčejné, základní, pro lid. Velmi pěkný jest důvod, o nějž se při tom opírá: kazatel, „nechť jedná jako otec, který neposkytuje všem dětem stravu stejnou, nýbrž každému dává dle jeho věku“.⁴²⁾ Zrovna tak jest nutno přihlížeti k povaze obecenstva při přednesu. Při promluvách k nekajícím hříšníkům jest dobře použití těch nejostřejších citátů, při tom ale nesmí nikomu utrhati, nýbrž všeobecně mluvit. Ku hříšníkům a chudým, uchylují-li se k němu, nechť se chová dobrotivě. Kázati proti vrchnostem duchovním sice dovoluje pouze v případě nutnosti („nisi ex officio incumbat“),⁴³⁾ tím však se nelze domnívati o něm, jako by byl nepřitelem reformy. Naopak, on si ji sobě co nejvíce přál, neboť hned na to povzbuzuje kazatele k životu ctnostnému a dobročinnému. Jest potřeba žítí mravně dokonale, „neboť dobrým životem a dobrým učením učíš lid, jak má žítí, však dobrým učením a špatným životem učíš Boha, jak tě má souditi.“⁴⁴⁾ Jest nutno, by skutky prováděl i lásku, kterou hlásá.⁴⁵⁾ Ta jest pro kazatele tak závaznou, že v případě nutnosti nemá se rozpakovati prodati ve prospěch lidu třeba i své knihy a jiné potřeby. To byly šlechetné myšlenky, které se zajisté úplně shodovaly s tužbami reformních horlivců a které propagovány jsouce v řadách kněžských, mohly zcela jistě mnohem více užítku přinést, nežli brojení proti prelátům s kazatelnou.

Předně se jedná o definici. Dle potřeby jest se při tom řídit sv. Jeronymem, Isidorem nebo sv. Remígiem. Věci jedincům vlastní jest dobře klásti za vzor, zrovna tak jako zjevy univer-

³⁸⁾ Zem. arch. mor., Cerrn. II. 351, fol. 1.

³⁹⁾ Rkp. lat., č. 3764, fol. 35a'—40a'.

⁴⁰⁾ Fol. 35a''.

⁴¹⁾ U. m.

⁴²⁾ Tamže.

⁴³⁾ 35 b'.

⁴⁴⁾ 35 b''.

⁴⁵⁾ U. m.

sální možno doporučovati jednotlivcům.

Druhým činitelem při kázání jest rozdělení thematu. Odmítá zastaralou již metodu dřívějších homiletů, řídících se zásadou Porfyriovou: „Necesse est dividendum per multitudinem ire“ a zároveň i zavrhuje výklad významu slova, který patří spíše do disputací, nežli do kázání.⁴⁶⁾ Místo těchto zásad raději doporučuje rozdělení rodu v druhy a celku v části, protože tak lid pozná věc mnohem lépe. Hlavním pravidlem však budiž, aby rozdělení bylo co nejjednodušší.⁴⁷⁾

Třetí způsob jest argumentace pomocí enthymemat, syllogismů a příkladů. Doporučuje zvláště dva způsoby. Prvním jest postavení dvou protiv proti sobě, kterým jest posluchačstvo nabádáno k následování lepšího a dokonalejšího. Na př. chce-li doporučiti zachovávání čistoty, zkontrastuje ji s nečistotou. Ukáže, kterak rozkošnictví zabíjí tělo i duši člověka, ubíjí ho finančně a v okolí ho připravuje o čest. Tím se již posluchačstvo odvrátí od nectnosti jednoduše z příčin praktických. Druhý způsob jest pomocí enthymemat, jenž sestává v tom, že kazatel si nepřímou vynutí od publika odpověď. Na př. táže se: „Zdaž není pošetilým, kdo sám připraví svému nepříteli na sebe oprátku? Tou se rozumí hřích, nepřitelem ďábel. Jest tedy jednání hříšnickovo rozumné?“⁴⁸⁾ Třetím způsobem jest příklad hodící se zvláště pro lid. Sv. Ambrož a sv. Řehoř jej doporučují slovy: „Sensibiles gaudent exemplis.“

Při dokazování nutno býti velice opatrným. Jest nutno, aby dovedl námitky dobře vyvrátit, zvláště mluví-li k prostému lidu („coram simplicibus“). Za druhé třeba se míti na pozoru, by nikoho neurazil. Tak doporučuje-li život klášterní, aby vychvalováním evangelických slibů nesnižoval spořádané laiky, nebo aby poukazováním na život světců neodrážel kajcníky, nýbrž ať poukáže, že prvním náměstkem Kristovým byl sv. Petr, jenž Ho třikráte zradil, ať upozorní na svatost Maří Magdaleny, kdysi veřejné hříšnice. Tím netoliko nikoho neurazí, ale ještě naopak povzbudí.

Čtvrtý způsob jest kladení důrazu na souhlas autorit.⁴⁹⁾

Pátý způsob spočívá ve výkladu slov, které sice materiálně se od sebe liší, ale smyslově jsou sobě podobny. Na př. slovo „gladius“. Kdo se mečem mocně (potenter) opásává, jsou manželé. Mocněji, kteří vedou život zdrželivý, a nejmocněji, kdož složili a zachovávají slib panenství.⁵⁰⁾

Šestou normou při výkladech jest metafora. Zásadou budiž: nestačí pouhá znalost vlastností věcí, nýbrž třeba si vyvoliti takový předmět, jehož vlastnosti by člověka povzněsly.⁵¹⁾

Za sedmé se používá ku kázání různého výkladu, který může býti allegorický, tropologický anebo anagogický. Podáv jejich znaky,⁵²⁾ uvádí účel každého zvláště. Anagogická metoda,

⁴⁶⁾ Fol. 36 b'.

⁴⁷⁾ 36 b'.

⁴⁸⁾ Fol. 37 a'.

⁴⁹⁾ 37 b'—38 a'.

⁵⁰⁾ Fol. 38 a'.

⁵¹⁾ 38 b'.

⁵²⁾ 39 a'.

jak již ze samého jména vysvítá, povznáší, zvláště v životě kontemplativním, tropologická slouží při výkladech morálních, allegorická při promluvách o Spasiteli a o církvi.⁵³⁾

Při poslední normě se klade důraz na příčiny a následky. Jmenovitě s úspěchem lze použití této metody při morálních aplikacích. Tak na př. lze poukázat na pokoru, která jest pramenem života bohumilého, zrovna tak jako nadutost jest netoliko vlastností ošklivou, ale i škodlivou, a to jak tělu, tak i duši.⁵⁴⁾

Jak z obsahu patrno, nejedná se o suchopárnou theorii, protože autor hleděl při každé příležitosti dátí nastávajícímu kazateli návod k mravnému zušlechťení posluchačstva.

Pro theorii kázání má též význam postila Johlinova. Příspěvky ty však jsou rozptýleny po celém trojdílném díle, neboť autor promlouvá o posvátném řečnictví pouze nahodile.

Nejprve appelluje na preláty, aby se postarali o schopné kazatele, nebo ať káží sami.⁵⁵⁾ V podmínkách způsobilosti se celkem shoduje s Janovem. Žádá theologické vzdělání, řídě se zásadou: nejprve studovati, potom kázati.⁵⁶⁾ Druhou nezbytnou podmínkou jest mravně dokonalý život. Hlasatelé slova božího, kteří nesou zároveň kříž v podobě různých útrap, „činí nakonec mnohem větší lov“,⁵⁷⁾ nežli jejich kollegové hovící sobě v hojnosti a pohodlí. Takové nedůsledné kazatele, kteří kříž jiným doporučují, ale sami ho nechtí nésti, srovnává Johlin s lidmi, kteří sice archu Noemovu stavěli, ale sami potom utonuli.⁵⁸⁾ Jinou pomůckou jest milost boží, neboť Bůh pracuje v dobrých kazatelích.⁵⁹⁾

Zkázou mnohých kazatelů bývá touha po dobrém a pohodlném zaměstnání. Autor je charakterisuje těmito vlastnostmi: „questus temporalis, gloria inanis, adulatio fallax.“ Jimi vedeni, opouštějí svá stanoviště, odcházejíce na dvůr královský nebo na paníká sídla, by tam ztratili povolání. „Již nekáží, ani ve školách nepředčítají k vůli prebendám . . . a jídlu“. ⁶⁰⁾ Takoví kněží se nikdy nevyrovnejí těm spolubratřím, kteří přese všechnu bídu zůstávají svému povolání a lidu věrní.

I o nich nám zanechal Johlin kratičkou narážku svědčící o málo záviděníhodném postavení kazatelů. Byli to vlastně jacísi potulní klerikové, působící na svém místě pouze na krátkou dobu dle domluvy. Nastupovali buď na sv. Havla nebo na sv. Jiří.⁶¹⁾

K potřebě těchto potulných kazatelů připojil k poslednímu (III.) dílu své postily ještě kratší homilie. Pohnutka, jež ho k tomu vedla, svědčí o jeho praktickém duchu. Maje na zřeteli, že jeho postila směřuje více k poměrům městským a speciálně

⁵³⁾ 39 b'.

⁵⁴⁾ 40 a'—40 a''.

⁵⁵⁾ II., 182 b'.

⁵⁶⁾ I., 206 a''.

⁵⁷⁾ III., 87 b''—88 b''.

⁵⁸⁾ I., 162 a''.

⁵⁹⁾ III., 38 a'.

⁶⁰⁾ III., 87 b''—88 b''.

⁶¹⁾ III., 184 b''.

pražským, složil pro ně stručné homilie stylisované tak, aby jich bylo možno použití kdekoliv.

Jiným dokladem pastorální prozíravosti jsou promluvy vynikající nad ostatní svou obšírností. Johlín totiž pozoroval, kterak mnoho lidí se v kostele vůbec neukáže. Pouze na největší svátky přijdou se tam podívat. Hleděl proto té příležitosti využití a sepsal na ty dny zvláště důkladné a srdečné promluvy, by se nábožensky vlažným lidem dostalo aspoň jednou za čas jaderného poučení. To pozorujeme na př. v novoročním kázání, kdy Johlín obrací se k jednotlivým stavům, promlouvaje k nim tak srdečně a při tom tak prostě, že by se ani moderní kazatel nemusel za podobná slova stydět.⁶²⁾

Můžeme si při tom učiniti jakous takous představu o jeho přednesu. Žádá, by tón promluvy se nesl přísně bez ohledu na publikum.⁶³⁾ Tím však nechtěl říci, že by přísnost kazatelova měla býti slepým, bezohledným fanatismem. Johlín chce říci každému pravdu, ale způsob, jakým se to mělo dít, měl záviseti na znalosti povahy posluchačů, která jest dle jeho zkušenosti velmi rozdílná: jednomu stačí pouhé napomenutí, u druhých jest třeba nejostřejších domluv.⁶⁴⁾

S počátku XV. století zachoval se v pražské universitní knihovně pramen,⁶⁵⁾ jehož autora označil Klicman^{65a)} za Poláka. Jeho pobyt v Praze, Norimberce, Augšpurku nám nedovoluje, bychom jeho zprávy o kazatelství, zaznamenané mnohdy bez topografického označení, vztahovali na naše země, nicméně ale jsou velmi zajímavé a pro středověké kazatelství obecně důležité.

Autor žádá každoroční visitaci všech kazatelů,⁶⁶⁾ by snad někde nepůsobily osoby zcela nepovolané. Jest to nutno vzhledem k heretikům, jako Valdenským a Begardům. Tito nosíce řeholní šat, vydávají se za poutníky z Říma a Compostelly, procházejí zemí a šíří bludy. Dokonce i ženy u nich káží.⁶⁷⁾

Ohledně řádně stanovených kazatelů žádá především větší stáří, nařikaje, kterak jsou v tomto těžkém povolání připouštěni lidé dvacetiletí.⁶⁸⁾ Zvláště to platí o řeholnicích. Kazatel tak mladý nemůže nikdy vyhověti. Věda, jak nesnadné jsou počátky kazatelské, dává začátečníkům tyto pokyny: 1. Ať nekáží často, dokonce ne denně. 2. Nechť sobě nashromáždí zkušeností, kterých jest jim velmi třeba. 3. Nekázati příliš dlouho, jak mu říkával jeho norimberský učitel, frater Jan Sevc: „Kdo dovede držeti na uzdě své smysly, krotiti jazyk a srdce, to jest blažený člověk v božské tváři.“⁶⁹⁾

⁶²⁾ II., 182b'.

⁶³⁾ II., 12a''.

⁶⁴⁾ III., 53a'.

⁶⁵⁾ I. A., 35.

^{65a)} Zpráva o cestě po knihovnách atd. (V. Č. S. N., 1893.) Str. 68.

⁶⁶⁾ Fol. 261a.'

⁶⁷⁾ 261b.'

⁶⁸⁾ 268a.'

⁶⁹⁾ 271a.'

Pro výstrahu pak uvádí dva kontrasty. Prvním byla přílišná volnost. Znal jednoho kněze, který v době velikonoční vystoupil na kazatelnu se zahradnickým náradím v ruce, přivítán nesmírným povykem posluchačstva.⁷⁰⁾

Jako samotný zjev kazatelův dával podnět k posměškům, tak i jeho promluvy potkávaly se s tím právě výsledkem. Mluvil totiž spoustu nesmyslů, jako na př., že nebe jest v pekle a peklo v nebi. Publikum se při tom hlasitě smálo a jak patrně, vyhledávalo jej pouze k vůli zábavě. Když kázal na hřbitově sv. Jana (v Norimberce?), tu lidé dokonce vylezli na stromy, by jej mohli dobře viděti a slyšeti. Zpozorovav to, pravil při „kázání“: „Myslel jsem, že na stromech sedí ptáci a zatím to jsou samí velicí lotři!“⁷¹⁾ Jiný kazatel stal se komickým častým opakováním posledních slov Kristových. Dovedl je tak dojemně vyslovovati, že lidé se při nich nemohli ubrániti slzám, ale později, ve svatý týden, se mu již při nich smáli.⁷²⁾

Opakem prvního kazatele byl autorův předchůdce ve Zhořelci. Ustavičné studium theologie mělo na jeho askesi takový vliv, že přísnost jeho života dosáhla stupně chorobného. Když totiž jeho farář Leonhart pozval k sobě občas (zvláště v zimě) své známé, by se s nimi pobavil, tu vybíhával kazatel ze své komůrky a vyšel-li náhodou plebán nebo některý host ven, tedy jej bez milosti stloukl anebo potahal za vlasy.⁷³⁾ Pisatel při tom vážně dodává: „Jest potřeba, by kazatel měl rozum.“

Klicman⁷⁴⁾ se domnívá, že pisatel klade Waldhausera za nedostizitelný vzor kazatele. Jest sice pravda, že mluví o německém knězi, který míval půtky s řeholníky, ale sotva se toho můžeme dohadovati o Konrádovi, čteme-li, že začal svou kazatelskou kariéru v Norimberku. Waldhauser působil většinou ve Vídni a potom v Praze. Naproti tomu hrdina našeho traktátu byl prý nucen blouditi po cizině a také se nedočkal toho uznání, jako Waldhauser, neboť o něm výslovně praví: „To vše jej vyčerpalo (= polemiky), seslabilo zdraví a otráslo počestností mravů.“⁷⁵⁾ Tím ovšem neztratí spis na ceně, jako pramen k dějinám kazatelství.

Až dosud jsme poznali předhusitské kazatelství pouze po stránce technické, všimněme si nyní otázky jiné, neméně důležité a s naším předmětem úzce souvisící: stránky národnostní. Všimněme-li si blíže dokumentů jen poskrovnu zachovaných, pak poznáme, že se církev již od pradávna snažila vyhověti potřebám jednotlivých národností. Za tím účelem v místech národnostně smíšených byly rozděleny kostely nebo byla menšině přidělena alespoň některá kaple, ve které se mělo hlásati slovo boží v jazyku menšiny. Tak ve Znojmě byl již za doby Otakara I. přikázán Čechům kostel sv. Michala a Němcům

⁷⁰⁾ 266a'.

⁷¹⁾ 266a'.

⁷²⁾ U. m.

⁷³⁾ 265b'.

⁷⁴⁾ U. d., 68.

⁷⁵⁾ Fol. 270a'.

u sv. Mikuláše.⁷⁶⁾ V Brně byli kazatelé pro oboje národnosti u Dominikánů⁷⁷⁾ a při původně ryze německém kostele sv. Jakuba založena kaple sv. Mořice, by sloužila k výhradně českým kázáním.⁷⁸⁾ V Olomouci kázalo se česky u sv. Michala v kapli sv. Alexy⁷⁹⁾ a na dómě.⁸⁰⁾ Též Minorité znojemští měli českého kazatele.⁸¹⁾ (1416.) Zrovna tak bylo postaráno i o kázání německá. Doklad máme z Trnávky, kde tamější farář Jan založil kostel. Tam pokaždé měl mít kněz německé kázání („in vulgari theutonico“) a proto žádal, aby se dotace dostalo vždy v užívání kněze umějícího německy.⁸²⁾ Kázati slovo boží v jazyce mateřském bylo věcí samozřejmou, neboť z pozdějšího řádu ivančického (1457) seznáváme, že faráři byli jednoduše zavázáni starati se, by se tak skutečně dalo.⁸³⁾

Jak poznáme, nebyla přednášena kázání pouze slovy českými, nýbrž také i v duchu českém. Nářky Johlinovy nad zbědovanou Prahou, strach Janovův o budoucnost českého lidu, vyslovení názoru o bratrství všech Slovanů jsou nejlepším toho důkazem. Že pak za doby husitské pro Čechy v německých městech tak kritické zůstalo duchovenstvo české věrno svému národnímu přesvědčení, toho nejlepším důkazem jest Znojmo, kde vévoda Albert rakouský, rovnaje spory duchovenské (1430) výslovně poručil: „darnach sprechen wir, daz baid prediger . . . der deutsch vnd der behemisch geleich ordentlich vnd liebleich mit einander predigen sullen . . . Es soll auch der Pfarrer mit aller Weiss daran sein und bestellen, daz, ein Prediger dem andern von der Sprach wegen nicht Ubel nachrede, domit unter dem Volk nicht Irsal oder Unwillen daraus gen . . .“⁸⁴⁾ Tím se nám český kněz-kazatel jeví netoliko jako nositel ideálů nábožensko-mravních, nýbrž i jako bojovník za nezadatelná práva českého lidu, čímž jest nám jeho památka dvojnásobně svatá.

I.

„Dicta Mathiae, magistri Parisiensis.“

Rukopis tohoto označení chová se ve studijní knihovně olomoucké a obsahuje kázání nedělní, sváteční, jakož i promluvy na dny různých světců.

Podle nadpisu dá se souditi na autorství Matěje z Janova. Bližší poznání díla dává této domněnce za pravdu. Brojením proti prelátům projevuje spisovatel své radikálně-reformní

⁷⁶⁾ Hübner, Denkwürdigkeiten d. Stadt Znaim, 292.

⁷⁷⁾ Zem. arch. mor. Cisterciensky St. Brno, A. 58.

⁷⁸⁾ Bretholz, Pfarrkirche St. Jakob in Brünn, 64.

⁷⁹⁾ Šembera, Paměti a znamenitosti města Olomouce, 60.

⁸⁰⁾ U. d., 88.

⁸¹⁾ Zem. arch. mor. Sb. Bočkova č. 5281.

⁸²⁾ C. d. Mor. XIII., 452.

⁸³⁾ Neumann, Neznámá statuta moravská z XV. století, 14.

⁸⁴⁾ Týž, Církevní jmění za doby husitské, 199.

stanovisko a co zvláště důležité, liší se svým eucharistickým názorem od svých souvěkvců velmi ostře. V přídávku k postile postaveném se snad po prvé setkáváme s citátem: „Nisi manducaveritis“ a všemi důsledky z něho plynoucími. Autor totiž prohlašuje předně přijímání pod obojí způsobou za potřebné k spasení: „Ego vero, qui — vitam eternam — habere desidero, carnem Christi veraciter comedo et sanguinem eius veraciter bibo.“ Při tom poukazuje na každodenní obyčej Církve přijímání různými způsoby svátostnými („sub diversa specie sacramenti“) . . . Věřící mají tedy přijímání denně a pod obojí způsobou. Charakteristické též při tom je dovolávání se autora na církev — obecnou. Tento názor se zajisté nejlépe hodí na Matěje z Janova.

Postila je též důležitá pro otázku eucharistickou po stránce negativní. Autor totiž hájí transsubstanciaci proti názoru o figurativní přítomnosti ve svátosti oltářní, dle něhož slova: „Toto jest tělo mé“ znamenají asi tolik jako: „Skála byla Kristus.“

Vzácným poznatkem jest též vlastenecké smýšlení spisovatele. Cíní tak při dvojí příležitosti. Předně při vypočítávání neřestí, které přivodily záhubu starověkých říší. Vypočítává je všechny, hrozí se autor nad budoucností země české, neboť do duše se mu vkrádá obava, že otčina jeho se snad stane obětí všech těch neřestí. K druhé a to velmi pozoruhodné vlastenecké myšlence mu poskytla příležitost homilie na den sv. Václava. Mluví o bratřích velebících knížete českého pro jeho andělský život a při tom je blíže označuje. Těmi bratřími jsou předně všichni Slované, potom všichni Čechové a z nich zase všichni hodní Češi. Autor takto dokázal, že jest netoliko dobrým katolíkem, ale i vlastencem a bratrství Slovanů jím již na sklonku XIV. století hlášané zůstane zjevem navždy památným.

„Dicta Mathiae magistri Parisiensis.“

(Stud. bibl. v Olomouci, rkp. 2, VII, 15.).

(O prelátech.) „Sol, luna stabunt.“, Apoc. 3°, „Sol et luna steterunt in habitaculo suo“.^{84a)} Isidorus. Post iudicium sol mercedem laboris sui suscipiet, quia secundum prophetam lucebit septemplexiter et non venient ad occasum nec sol, nec luna, sed in ordine, quo creati sunt, stabunt, nec dampnati sub terra positi in tormentis fruuntur luce eorum. Sol calefacit, prelatus frigefacit. Mat. 24 „Habundavit iniquitas“,⁸⁵⁾ scilicet in subditis et tamen refrigescit caritas in prelatis, unde bene dicit „refrigescit“. Prelati in principio regiminis sunt fervidi, in medio tepidi, in fine efficiuntur frigidi, tales sunt chymera vel fictitium. Chymera in prima parte perrigitur leo, in medio caper, in fine serpens. In parte leo prima, media caper, anguis in yma. Leo animal calidissimum, caper temperatum, serpens animal frigidum . . . Unde status ecclesie et prelati in principio fervidissimi, apostoli, martires, unde spiritualia temporalibus proponebant et tunc verum fuit, quod de anima pia, quomodo est, Act. 6. „Non est equum dereliquisse nos verbum dei et ministrare mensis“.⁸⁶⁾ 2. Cor., 12°. „Non quero, que vestra sunt“,⁸⁷⁾ sed vos“. Postmodum vero, quasi in medio

^{84a)} ?

⁸⁵⁾ V. 12.

⁸⁶⁾ V. 2.

⁸⁷⁾ V. 14.

divitiis cumulata cepit in clericis et prelatis amor dei tempestive et cupiditas inardescere et sic temporalia spiritualibus preponebant et tunc fuit ultima, quomodo de anima Mt. 6. „Nonne anima plus est, quam corpus esca, et corpus plus, quam vestimentum?“⁸⁸⁾ „Querite ergo primum regnum dei et omnia adicientur vobis“⁸⁹⁾ (12a).

(*Náboženský úpadek.*) „Quia nemo vos conduxit“^{89a)} hic signatur mortificata religio Christi per falsos sacerdotes, dicit apostolus in hora XI. pro tota die ocians, quod nemo ipsos conduxit, quia ad tantum extincta est pro illo tempore christiana religio, quod, ut ethnici divertentes ad falsum, non sapiunt fideliter premium beatitudinis, per quam populus ad meritum incitatur, quia, „qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit“⁹⁰⁾ (54b).

(*Zkáza zemi.*) Orosius ponit, quomodo perierunt regna: Assyriorum periit luxuria, Medorum periit pigritia, Grecorum periit superbia, Egipciorum periit perfidia, Judeorum periit ydolatRIA, Romanorum periit avaricia, Liddorum in crassa periit castrimargia. Timendum, heu, est, ne Boemorum propter hec pereat omnia. Psalmus⁹¹⁾ „Conturbate sunt gentes et inclinata sunt regna.“ „Omne regnum in se divisum desolabitur“⁹²⁾ Regnum homo, rex ratio, regina voluntas, provincie sensualitas, vel regnum homo totus, anima rex, ratio consiliarius, voluntas regina, memoria cancellarius, cor sedes regis, sensus regnicole, manus milites (67b).

(*Špatní prelátí.*) „ . . . et suspensus crepuit medius et diffusa sunt omnia viscera eius.“⁹³⁾ Act. 1°. Et taliter dominus in proposito stercorum mercenarium appellat. Ipse namque Christus fuit mercenarius regni celestis, cum merces sua est humanitatis et beneficium et redemptio fidelium animarum. Non, quod omnis prelatus ingerens se pastorei prestancius gratia lucri temporalis, quam gratia salutis proprie et populi atque honorem domini, mercenarius mundi stercorum iniquus est. Cum prius adhuiusmodi stercora se convertit, que primi pastores, ut fetida abiecerunt, nisi . . . secundum temperanciam ipsis in gratiarum accione pro sustentacione corporis utebantur. Bernhardus „O, domine, pastores agni tui in lupos conversi sunt, qui deberent esse sobrii, sunt ebrii, qui boni prelati, sunt socii Jude et Pilati, qui casti, sunt incesti, qui veraces, sunt mendaces, qui ad malum simplices, sunt duplices et triplices, qui debuerunt querere et salutem animarum, querunt lucrum pecuniarum, plus et carius vadunt ad tabernam, quam ad ecclesiam, plus student in aleis, quam in libris. In primo sunt sicut angeli, in secundo ut homines, in tercio, ut demones. (82b).

(*Povinností prelátů a laiků.*) Numquid potest cecus cecum ducere, nonne ambo in foveam cadunt? . . .“⁹⁴⁾ Dominus ergo in evangelio instruit, quales debeant esse prelati, quales subditi. Prelati omnes debent esse, non ceci, sed videntes, id est illuminati sapientia, deum cognoscentes — Jeremie 31°.⁹⁵⁾ „Non docebit vir ulterius proximum suum, et vir fratrem suum, dicens: „Cognosce deum. Omnes enim cognoscent me a minimo usque ad maximum, ait dominus.“ Prelati significantur per Jhesum, qui transit per viam in Jherusalem. Subditi significantur per cecum, qui sedebat secus viam, qui non peciit aliud, nisi dicens: „Domine, ut videam lumen“⁹⁶⁾ id est, cognoscam deum. Prelatus debet habere duos oculos, quibus ducat subditum, scilicet doctrinam fulgidam et vitam preclaram, ut illuminetur et ducat subditos verbo et exemplo. Si hic deficit, tunc subditi cadunt in foveam peccatorum et prelati in foveam suppliciorum. Maius periculum est ceco cecum ductorem habere, (121a) quam nullum cecum ductorem habere. Si enim non haberet ductorem, inquit baculo, cum baculus sit ceci oculus. Si autem cecus habet cecum ductorem, in foveam ambo cadunt. Si simplex viveret in fide sua et innocenter viveret, bene staret, sed si ductorem ignarum sequuntur, quid aliud, nisi, quod in foveam cadit?

(*Troji jestřabové.*) Tria genera accipitrum, nam: Quidam tantum sibi capiunt et pullis suis, ut silvestres, alii tantum dominis suis, sicut domestici, alii sibi et dominis suis, . . . gulose comedunt, ut structores, sic raptore. Per primos avari usurarii, Prov. 5°. „Semite omnis avari animas possidendium capiunt.“⁹⁷⁾ Per sacerdotes familiares vel officiales, Abac. 2°. „Ve qui multiplicat non sua.“⁹⁸⁾

⁸⁸⁾ V. 25

⁹¹⁾ XLV.

⁹⁶⁾ XXXVI, 16.

⁸⁹⁾ Sv. Mat. VI, 33.

⁹²⁾ Sv. Mat., XII, 25.

⁹⁸⁾ ?

^{89a)} Sv. Mat., XX, 7.

⁹³⁾ V. 18.

⁹⁷⁾ I, 19.

⁹⁰⁾ Ibid., XXIV, 13.

⁹⁴⁾ Sv. Mat., XV, 14.

⁹⁸⁾ V. 2.

Per tercios raptorum socii. Prov. 24. „Nec imiteris viros malos, nec desideres communicari cum eis, quia rapinas meditantur, mens eorum et fraudes labia eorum locuntur“⁹⁹⁾ (144b)

(*Bratrství — Slovani — Češi*) Gloriatur cum angelis, quia in humana carne degens, vitam angelicam duxit. Propter quod te, o, sancte Wenceslae, laudabunt fratres tui. Fratres tui generaliter omnes christiani, speciales omnes Slawoni, specialiores omnes Boemi, specialissimi omnes iusti Boemi. (167a)

(*Vlastnosti preláta.*) Et ille, qui preerat, cuius auctoritate congregatio fiebat dicebatur archisynagogus, id est, primus synagoge. Talis ergo erat iste, qui regulariter prelatum signat, qui archisynagogus, id est dux multitudinis. Dicitur Joh. 10. proprias oves vocat nominatim et educit eas nomine eius Jayrus, id est illuminatus. Nam presulatus debet fulgere pre ceteris doctrina utili et virtute. Debet tercio esse purus, compescens motus illicitos sui corporis et sic quarto: accedens ad Christum per imitationem in moribus. (205a.)

Sequitur glossa super „Pater Noster“.

Mat. VI.º „Cum oraveritis, nolite fieri sicut ypocrite tristes.“¹⁰⁰⁾ . . . ypocritas vocat, qui deum se fingentes orare homines circumspiciunt, et ideo subdit „qui amant in synagogis orare“. Crisostomus: „Puto autem non ad locum refert hoc dicens, sed ad propositum orantis. In conventu enim fidelium laudabile orare est. Sicut dictum est: „In ecclesiis benedicite dominum.“¹⁰¹⁾ Qui ergo sic orat, ut ab hominibus videatur, non deum aspicit, sed homines. Et ideo, quantum ad propositum suum in synagoga orat, tantum apud deum in secreto videtur orare. Et in angulis plathearum, ut videantur absconse orare et sic dupliciter laudentur, quia orant et quia absconse orant. „Amen, dico vobis, receperunt mercedem suam.“¹⁰²⁾ Crisostomus, „Unusquisque, ubi seminat, ibi et metet“. Unde, qui propter homines orat, non propter deum ab hominibus, non adeo laudatur. „Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum, et clauso ostio, ora patrem tuum in absconso.“¹⁰³⁾ Crisostomus: „Ut nemo sit ibi, nisi ille, qui orat, et ille quem orat. Testis enim orantem gravat et non adiuvat.“ „Et pater tuus, qui in absconso est, reddet tibi.“ Crisostomus: „Non autem dixit: „Gratis dabit, sed reddet tibi, id est enim, debitorem tibi se ipsum constituit.“ „Orantes autem nolite multum loqui,“ sicut ethnici faciunt. Gentilibus enim erat necessaria verborum multiplicitas propter demones, qui nesciunt, quid illi peterent, nisi illorum verbis instructi. Unde sequitur: „Putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur.“ Nolite ergo eis assimilari. Scit enim pater vester, quod opus sit vobis, antequam petatis eum et tamen peti vult. „Petite et accipietis.“ (205b.)

Z legendy o Tělu Páně.

Incipitur legenda de Corpore Cristi.

Leccio V.

Verum etiam et si in die cene, quando sacramentum . . . noscitur institutum. inter missarum solemnities de institutione ipsius specialis mencio habeatur. Totum canonicum residuum eiusdem diei officium ad Cristi passionem pertinet. Circa cuius venerationem ecclesia illo tempore occupatur. Unde integro celebretis officio, institutionem tanti sacramenti solemniter recolentes, plebs fidelis. Romanus pontifex Urbanus quartus huius sacramenti devocionem affectus, pie statuit huius institutionis memoriam. (219a.)

Leccio VI.

Prima feria V. post octavas penthecostes a cunctis fidelibus celebrari, ut qui per totum anni circulum hoc sacramentum utimur ad salutem, eius institutionem illo se recolamus. Ergo spiritus sanctus discipulorum corda edocuit ad plene cognoscenda huius misteria sacramenti. Nam in eodem tempore cepit hoc sacramentum a Cristi fidelibus frequentari. Legis etiam in actibus apostolorum, quod erant perseverantes in doctrina apostolorum et communicatione fractionis panis et oracionibus statim post sancti spiritus missionem.¹⁰⁴⁾

⁹⁹⁾ V. 2.

¹⁰⁰⁾ V. 16.

¹⁰¹⁾ Ž. LXVII, 27.

¹⁰²⁾ Sv. Mat. VI, 5.

¹⁰³⁾ Sv. Mat. VI, 6.

¹⁰⁴⁾ I. 14.

Leccio VII.

Ut autem feria V. predicta et per octavas sequentes salutaris inst'itucio honorificentius peragatur, memoria et solemnitas celebrior habeatur, loco distributionum mirabilium, que in ecclesiis cathedralibus largiuntur, existentibus canonicis horis nocturnis (219b), pariterque diurnis, prefatus Romanus pontifex eis, qui huiusmodi horis in ea (sic) solemnitate personaliter in ecclesiis, ubi celebrantur interesset, stipendia specialia apostolica largicione concessit, quatenus per hec fideles ad tanti festi celebritatem avidius et copiosius convenirent. Unde omnibus vere penitentibus et confessis, qui matutinali officio huius festi personaliter, ubi celebraretur, adessent, centum dies, qui vero misse, totidem. Qui vero secundis vesperis, totidem. Eis quoque, qui prime, tercię, sextę, none ac completorio interessent, officiis, pro qualibus horarum ipsarum XL dies illis vero, qui per ipsius festi octavas in matutinalibus, vespertinis, misse ac predictarum horarum officiis presentes existerent, singulis diebus octavarum ipsarum centum dierum indulgentiam misericorditer tribuit perpetuis temporibus duraturam. (220a)

„In illo tempore dixit Jhesus discipulis suis „Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus“ etc.^{104a)} (220b)

Non enim, ut hereticus non sapit, sed desipit, ita debet intelligi, quod dominus ait: „Hoc est corpus meum“,¹⁰⁵⁾ significat „Corpus meum“, sicut quod dicit apostolus: „Petra erat Christus“¹⁰⁶⁾ significat Christum. Hoc enim potius dixisset de agno paschali, quam de azimo pane. Nam agnus paschalis absque dubio significabat corpus dominicum, sed panis azimus opus sincerum. (221b)

... dixit illis Jhesus: „Amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis...“¹⁰⁷⁾

Ad maiorem veritatis expresionem adiunxit dominus deus: „Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus.“¹⁰⁸⁾ Ego vero, quia vitam eternam habere desidero, carnem Christi veraciter comedo et sanguinem eius veraciter bibo. Illam utique carnem, quam traxit de virgine et illum sanguinem, quem fudit in cruce. Ego corde credo et ore confiteor, quod ipsum dominum Jhesum Christum in hoc sacramento manduco, fretus auctoritate, qua dicit: „Qui manducat me, vivit propter me.“¹⁰⁹⁾ (221b)

Sicut enim vidua Sareptena cottidie comedebat et numquam diminuebat farinam de ydria et oleum de lechito, sic universalis ecclesia cottidie sumit et numquam assumit carnem et sanguinem Jhesu Christi sub diversa specie sacramenti. Sicut ergo corpus Christi, quotidie manducatur et nec deficit, nec decrescit, ita panis cottidie transit in corpus Christi, sed ipsum corpus nec deficit, nec decrescit. Non enim de pane vel vino materiali formatur caro vel sanguis, vel materia panis et vini mutatur in substantiam carnis et sanguinis, nec adicitur aliquid corpori, sed transsubstantiatur in corpus. (222a.);

^{104a)} Sv. Jan, VI, 55.

¹⁰⁵⁾ Sv. Mat. XXVI, 26.

¹⁰⁶⁾ I. Cor, X, 4.

¹⁰⁷⁾ Sv. Jan, VI, 54.

¹⁰⁸⁾ L. c., v. 56.

¹⁰⁹⁾ L. c., VI, 58.

Miloš Marten.

Príspevek k životopisu básníka.

Nechci psáti *essaye* o díle Martenově. Pokouším se nakreslit jeho lidskou osobnost, kde a jak vyrůstal, jak se měnil a vyvíjel. Málokdo zná celé dílo Martenovo. Nevyšlo knižně. Marten vydal jen zlomky. Byl rozená autokritika. U jiných často a rád přehlížel slabiny, sobě neodpustil ani chybičky. Nejen věcné, nýbrž i ryze formální. Stačilo, aby v rukopise některá písmena neměla stylu — a rukopis putoval do zásuvky ve stole a nespátril již světla. Míval proto i mrzutosti s redaktory. Omluvil se, byl vždy zdvořilý, slíbil pro příští číslo něco jiného, ale marné byly útoky a úskoky vylákať od něho rukopis, který odložil sám.

Začal jsem tímto rysem charakterisujícím až přecitlivělý autokriticismus básníkův. Pravím vědomě básníkův, nikoliv essayistův a kritikův. Marten byl básníkem i jako kritik. Jeho květnatá mluva byla plná tropů, zejména tropů vyjadřovaných cizími výrazy; jeho estetické potřeby činily ho básníkem. Nepsal hlavou, psal srdcem, analysoval, aby tvořil, nikoliv aby soudil. A vždy byl zanícen pro svou práci, nepsal z povinnosti, nýbrž ze žízně po tvoření. Takový byl Marten v létech, kdy jsme jako studenti spolu bydlili, nebo aspoň denně se stýkali. A takovým byl, i když odložil své samotářství a vítán byl nejen na pražském literárním Parnasu, nýbrž i v salonech, kde shromažďovali se pražští literární Olympané. Ba zdá mi se, že tehdy byl k svému dílu ještě přísnější, aby k tvorbě jiných mohl míti více shovívavosti.

Zvláštní byl chod Martenova života. Byl nejmladší ze šesti na živě zůstavších dětí úřednické rodiny. Otec, dobrák a o rodinu vždy starostlivý a pečlivý, byl rodák z Divák u Hustopeče. Matka byla rodem Bavorka, ale původ její rodiny byl francouzský. Seznali se ve Vídni, on byl chudý student právník, ona výtečná a hledaná učitelka franciny. Měla pensionát vždy plný dcerek z „lepších rodin“. Vzali se mladí, ona byla udržovatelkou domácnosti po léta. Teprve až otec Milošův uchytil se na dobrém místě v zemském výboru v Brně, věnovala se cele rodině. Ona vychovávala děti. Otec, svědomitý úředník, se s dětmi viděl jen u stolu a to nikoliv každý den.

Miloš byl její nejmilejší dítě, její radost a pýcha. Narodil se slaboučký, do pěti let nechodil. Vozili ho ve vozičku. Neznal tedy her s dětmi, sedal ve vozičku u matky a dlouhou chvíli si krátil tím, že se jako dítě už učil čísti. Ve čtyřech letech četl jako dospělý. Čtení to, byla to jeho zábava a potřeba, stalo se jeho vášní. Neměl tedy dětství v obvyklém smyslu. Byl samotář. Pojem o životě a jeho radostech i bolestech si utvořil sám z četby a hovorů s matkou a tu a tam se sestrami. Když

šel na gymnasium, měl přečtenou otcovu knihovnu. Znal česky i německy (matka hovořila jen německy) a ve francíně se také již vyznal. Byl talentovaný hoch. Učení pro školu málo mu zabralo času, všecek volný čas vyplňoval četbou, již si přinášel ze školy od spolužáků. A tehdy právě u nás působením Moderny a hnutí pokrokového začala pronikat cizí literatura. Hlavně severská, francouzská, italští „noví“ a nietzscheovští epigony. Kdykoliv jsem přišel, měl na stole novinky z této literatury a mnohdy radostně ohlašoval: Dnes jsem tři nové knihy rozřezal. Rozřezati novou knihu dělalo mu, jak říkal rozkoš. To byla první jeho práce po školním učení. Četl pak dlouho do noci. S počátku se s ním vadili pro to noční bdění, bylo to však marné. Chvillemi ustal v četbě a zachycoval dojmy z ní na papír. Oblíbil si velké stojaté, goticky formované písmo, „maloval řádky“, nepsal vlastně. A s „plody ducha svého“ pronikl i do „Moderní revue“, tehdy na školách co nejprísněji zakázané a proto horlivě kolportované a čtené. Jako kvartán byl už literátem, moderním literátem a rodina často nad jeho názory na život, národ, krásno atd. povážlivě kroutila hlavou. Myslili, že to všecko má z těch knih, které se posmívaly běžnému pojmu vlastenectví, společenskému pořádku a měly málo úcty před ctěnými koryfey literárními. A přece mu nerozuměli. Zapomínali, že je samotář, že si tvoří všecko sám a že neulpí na tom, co četl a z čeho čerpal. A tak, vidouce, že trpí tím, že se mu nerozumí, nechali ho žít a vyvíjet se, jak sam za dobré uznal. Ba vím, že když v septimě musil pro konflikt s profesorem vystoupiti z gymnasia, neuslyšel ani slova výčitky, ač matka tehdy lítostí noci nespala. Miloš, pokud rodina byla v Brně, seděl celý den u stolu, studoval, četl, psal, ale málo vycházel. Jen do divadla zašel, musil, jak říkal, jsa uměleckým a literárním recensentem olomouckého „Pozora“. Za to na venkově, kde se Šebestovi zdržovali tři měsíce, toulal se celé dny po lesích s knihou v ruce a vždy sám, za jasných nocí dlouho chodíval polem i lesy. Mnohdy mívali o něho strach. Nebyl však bázlivý a vždy byl k malé radosti otcově ozbrojen. Když jsme se jeden rok v noci toulávali po hlubokých lesích lichtenštejnských a měli jsme po dvakráte málo příjemné setkání s pytláky, přišly anonymní výhružné dopisy. Zavřeli nás večer do světnice, zamkli, ale utekli jsme do lesa oknem a nedali jsme se z hovoru o Stirnerovi vyrušiti, když jsme pozorovali, že jsme po obou stranách cesty hlídkou pytláckou provázeni, a že ta, nemohouc nás přimět k návratu z lesa, najednou vskočila na silnici a s puškou připravenou k výstřelu nás vykazovala z lesa. „Jsme také ozbrojeni, nehodláme vás rušiti, nerušte nás!“ To byla jeho stručná odpověď a šli jsme dále. Když k ránu oknem vrátili jsme se do pokoje a ulehli, objevila se v okně začerněná tvář pytlácká. Z Milošovy postele zavzněl výstřel, tvář zmizela, ale naše neposlušnost byla prozrazena. V pro-

cházkách se pokračovalo. Následek byl, že příští rok se jelo do Luhačovic. To byl Miloš po maturě, kterou konal v Praze a byl celý nešťastný nad takovými prázdninami, které musí ztráviti mezi lidmi, kteří se dovedou tak „lázeňsky“ bavit. „Ani čísti tu nemohu, na psaní není pomyslení. Unudím se.“ Nahradil si to v Praze. Přijel tam přede mnou. Já zůstal jsem až do Vánoc doma, byl jsem po vojně.

Přišel jsem do Prahy a Miloše jsem skoro nepoznal. Do přednášek nechodil. Dopoledne, kdy já jsem seděl v Karolinu, studoval a to nahlas. Odpoledne četl a psával, večer pak chodil do spolku „Slavie“ a tam sváděl přímo zuřivé půtky se socialistickou a realistickou oposicí. V dopisní knize sršel sarkasmem, v debatách na členských večírcích útočil s dravostí tribuna. A tam setkal se s Hanušem Jelínkem, Müldnerem, Theerem, tam poznal Viktora Dyka a jiné. Jednou přišel z nějaké schůze u „Helmů“. Klidný, jako by se o nic nejednalo, spustí: „Budeš tak laskav a vezmeš na se úkol mého sekundanta. Technik F. mne urazil.“ Vyvalil jsem oči. „Snad je ráno čas.“ „Dobře,“ sedl si a četl jak obyčejně. Ráno jsem zjistil: Marten strhal chvalořečníka Macharova. To byl snad jediný tvor, kterého Marten nenáviděl. Machar básník pro něho byl neestetický kakograf, člověk bez smyslu pro krásu, pravdu a etiku. A svému opovržení dal Marten na schůzi, arci přímo salonní formou, výrazu. Přednášející Machara hájil útokem na Martena, útokem na jeho mládí, které prý si nesmí dovoliti odmítati díla, jimž nerozumí. K souboji arci nedošlo, F. dal Martenovi písemné dostiučinění.

A od té doby Marten vyhýbal se studentské literární společnosti. Mrštík seznámil ho se Zdenkou Braunerovou, u ní a pomocí ní seznámil se Marten s „literární aristokracií“, od níž se už neodloučil.

Marten s počátku byl naturalistou. To v letech nejmladších. A prodělal vývoj od naturalismu a atheismu pozitivismem k esteticismu a na konec zejména vlivem Huysmansovým a studiem spisů Zeyerových stal se hlasatelem katolického směru v literatuře. Vzpomínám jen, s jakým zanícením překládal Huysmansovu hagiografii o Svaté Lidvině. Dobře se pamatuji, že naň působila i Karáskova „Gotická duše“. Vím, jak celé noci sedával nad středověkými mystiky a jak miloval katolické spisovatele francouzské, on, který před málo lety míval na stole Nietzscheho, Przybyszewského, Stirnera a Renanova dramata. A kdo přečte jeho poslední dialog „Nad městem“, vidí, co katolická literatura ztratila jeho předčasným skolem. On překonal nadčlověckou filosofii a propracoval se k člověku.

Ale to už zabíhá za rámec mé úvahy. Znatel literární činnosti Martenovy z tohoto náčrtu jeho osobnosti si ten vývoj nakreslí lépe sám. Neboť podle toho, v jakém prostředí žil, mělo jeho dílo stříh i myšlenkový obsah. Nežil z cizího, z četby bral jen formu a barvitost výrazu, nikdy myšlenku. Nebyl

epigonem, ani Claudelovým. Klid světnice za noci, šelest listí v lese, šepot hlasů v poli, temno lesních stezek vedoucích hlubokým údolím smrkového lesa, velebná hrůza a krása noční bouře v lese, to působilo na jeho první tvorbu a chod myšlenek. Povrchní literární zápal ve studentském životě budil v něm reakci a z té pak vlivem styků s literární aristokracií se v něm probudil vrozený pud literární. Škoda, že v půli vývoje zasáhla ho smrt.

ARCHIVÁLE.

Kuldova smrt. O posledních dnech života spisovatele Beneše Methoda Kuldý, kanovníka vyšehradského, zachovala se autentická zpráva v dopise slečny Marie Wolfové, která byla dlouhá léta sekretářkou a ošetrovatelkou osleplého starce. Originál dopisu jest majetkem dp. P. Augustina Neumanna O. S. A. (Klášter Králové na Starém Brně), který nám jej laskavě k otisku zapůjčil.

Velectená slečno! Teprve nyní mám trochu pokdy, abych mohla Vám, velectená slečno, něco napsati.

Ráčila Jste se asi zaleknouti, když přišla ta smutná zpráva! I u nás to bylo tak znenadáni. Stále bylť drahý milostpán stejný, až teprve den a noc před smrtí se mu přitížilo. Stále ho trápila rýma a kašel. Lékař říkal a dával naději, že zase bude dobře; asi na tři dny před smrtí se trochu polepšilo a já měla takovou radost, že se to zase obrací k lepšímu a zatím byla to známka špatná. Již od ledna milostpán ležel, poněvadž dostal silnou svrbivku, říkal lékař, že jest to svrbivka stařecká, strašná. Celý se rozškrábal, nohy byly samá krev, že ani jsem ho nemohla obléknouti. Tak lékař mu nohy zasypal a zafačoval. Ono to bylo ještě horší. V noci jsem musela nohy rozvázat a teprve to začlo. Celé noci jsem u milostpána vyseděla, jen aby se neškrábal; jen jsem odešla ráno trochu do kuchyně, měla jsem za to, že trochu spí, přijdu však asi za 3—4 minuty a milostpán byl samá krev. To bylo hrozné. Potom k poslední nohy se zcela zahojily a to prý bylo zle.

Na sv. Benedikta přijímal návštěvy v posteli, ale jen pány kanovníky, a to jej tak unavilo, že od těch dob byl pryč a již se nevzpamatoval. Ani žádnému nepsal, vlastně nediktoval, již jej všechno velmi unavovalo. Když nadiktoval jednu větu, nemohl dále.

Ale zesnul klidně jak světec, bez bolesti a bez trápení. Jak klidně žil, tak také klidně zemřel. A v rakvi vypadal roztomile. Děti chodily, ruce mu líbaly, a celého zasypaly květinami, že jen tu jeho zlatou bílou hlavu bylo viděti.

Jeden večer přišly družičky (děti) z Vyšehradu jménem mládeže vyšehradské, zpívaly chorál svatého Václava, přednášely básně a modlily se u něho. To bylo dojemné! A nyní každý rok, v den úmrtí, budou choditi na večer na hřbitov bíle oblečení a budou vždy prý zpívati a se modliti za pana kanovníka. On měl tolik dětí rád.

Stále ještě myslím, že to není pravda. Pořád jej ještě slyším kašlat neb volat. A to smutno, to není k popsání. Nyní se budu stěhovati, asi za týden. Nalezla jsem si byt v Praze, v Jámě, číslo 636., III. poschodí.

Až se trochu uklidním, potom si musím zase něco hledati. Srdečně Vás, velectená slečno, pozdravuji a rače odpustiti, že jsem tak dlouho nepsal. Jsem jako vrtohlavá, bez myšlenek. A pak ještě jiné všelijaké trampoty na člověka dorážejí. Uctivě se poroučí do přízně Vašnostiny oddaná Marie Wolfová. Na Vyšehradě, 6. června 1903.

Soukop Křížkovskému. V majetku člena augustiniánského řádu na Starém Brně, P. Augustina Neumanna, nalézá se originál dopisu moravského básníka z družiny Sušilovy, Jana Soukopa, zasláný hudebnímu skladateli, augustiniánovi P. Pavlu Křížkovskému. Dopis zní:

Bratře! Můj dobrý strýc, farář Olešnický, bude dne 16. května slaviti své druhotiny. Tamní zpěvácký spolek by rád v předvečer učinil zastaveníčko, nemá však přiměřeného sboru slavnostního. Máš-li cos vhodného, o čem nepochybuji, tedy prosím Tě co nejsnažněji, bys dotčený sbor — ovšem nevelmi těžký — hned po obdržení tohoto listu laskavě poštou zaslal mému švakru: *Františku Neumannovi, c. k. poštmistru v Olešnici (Oels bei Kunstadt, Mähren)*. Ručím za to, že hned po slavnosti neporušen se s díky navrátí. Jak pak se drží můj synovec? Je-li pak přece naděje, že by aspoň jednou kdysi k Vám se dostal? Těším se letos, nač jsem se již tolik let darmo těšil — na Tvou návštěvu v létě. Tvůj upřímný bratr Jan Soukop. — V Doubravici, 5. května 1870.

Otto Stehlik:

Příspěvek k otázce Goethe a Čechy.

V pražské musejní knihovně nalézá se dopis učitele a spisovatele v Rožnově na Moravě, *Františka Bayera*, zaslaný *Františku Douchovi*, který jest zajímavým doplňkem k literárně historické kapitole *Goethe a Čechy*, již známý český germanista, Arnošt Vilém Kraus, podrobně zpracoval ve spise stejné pojmenovaném.¹⁾

Dopis pojednává totiž o českých překladech z poesie Goetheovy, speciálně o drobných básních lyrických i epických, které František Bayer sbíral po různých časopisech, aby je vydal souborně v knížce. Seznam překladů, který k dopisu přiložil, obsahuje 36 čísel a jest co litovati, že se nám nezachovala Douchova odpověď, kterou jistě Bayerovi dlužen nezůstal. Není pochyby, že pilný bibliograf Doucha měl po ruce úplnější a podrobnější seznam básnických překladů z Goetha, neboť seznam Bayerův neuvádí mnohé z překladů otištěných před rokem 1874, kdy dopis psal, a kterých patrně neznal.

Dopis Bayerův otiskují zde doslovně²⁾ s nejnutnějšími poznámkami:

Veledůstojný a velevážený Pane! Osměluji se, jsa k tomu všeobecně rozhlášenou ochotností Vašnostinou pobádán, Vás, veledůstojný pane, obtěžovati uctivou prosbou, zdali by Vašnosti Jste mně neráčil blahosklonně sdělit, které a kde ještě básně Goetheho do češtiny přeloženy jsou mimo ony, jichž seznam přiložiti si dovoluji.

Umínil jsem si totiž vydati drobné básně lyrické i epické Goetheho pohromadě a podařilo se mi sebrati jich po různu 36.

¹⁾ Arnošt Vilém Kraus, *Goethe a Čechy*, Praha 1896, Bursík a Kohout.

²⁾ Dopis má signaturu 3 A 7 a otištěn jest se svolením slavného výboru Musejní společnosti v Praze.

Však jelikož při tom ponejvíce na *úplnosti* záleží a sbírání to velmi obtížno jest, nevím, jestli jsem některou nevynechal a proto se obracím k Vašnostem, veledůstojný pane, poněvadž co výtečný³⁾ znatel všech literatur i neméně výborný překladatel z cizích jazyků nejobsáhlejší v oboru tom vědomosti ráčíte míti a Vašnostina velkodušná a nezištná ochotnost při udílení rady a pomoci všeobecně známa jest.

Snad ráčíte Vašnosti míti Sám některé *vlastní překlady* z téhož básníka a ráčil byste si mne, velevážený pane, k neskonalým závázati díkům, kdybyste mně je do sbírky mé blahosklonně propůjčiti ráčil.

Koje se blahou naději, že oslyšen nebudu, vzdávám již napřed své nejsrdečnější díky za Vašnostinu velikomyslnou ochotu a značím se v nejhlubší úctě Vašnostem k všem službám nejoddanější *František Bayer*. — V Rožnově na Moravě 19. března 1874.⁴⁾

Seznam básní, které Bayer sebral a do své sbírky uchystal, zní :

Drobné básně Wolfganga Goetheho.

I. Lyrické.

1. *Věnování*, (přeloženo) od Špindlera.
2. *Přiznivcům*, od Jana Purkyně.
3. *Nový Amadis*, od téhož.
4. *Růže na souvrati*, od téhož a od Šíra (dvakrát).
5. *Kristka*, od Purkyně.
6. *Obrácená*, od téhož.
7. *První ztráta*, od Elišky Krásnohorské.
8. *Ticho na moři*, od téže.
9. *Na jezeru*, od téže.
10. *Zastaveníčko*, od téže.
11. *Noční píseň chodce*, od téže.
12. *Pastevce píseň žalostná*, od Macháčka.
13. *Marnost nad marnostmi*, od téhož.
14. *Písně Mignon*, od Elišky Krásnohorské.
15. *Z Viléma Meistra*, od téže.
16. *Zpěv duchů nad vodami*, od J. Jungmanna.
17. *Časné jaro*, od Čejky.

II. Epické.

1. *Mignon*, od Jungmanna.
2. *Zpěvec*, od Pichla.
3. *Král duchů*, od Erbeny.
4. *Král v Thulech*, od Koláře⁵⁾ a Macháčka (dvakrát).

³⁾ Odtud rukopis psán na druhé stránce dopisu.

⁴⁾ Nahoře v levo na dopise (též na třetí stránce) vtištěno: Curort Rožnau in Mähren — Modrým inkoustem na dopise připsáno číslo 11.

⁵⁾ Pravděpodobně jedná se zde o Josefa Jiřího Kolára, který báseň „Der König in Thule“ přeložil v tragedii *Faust*. Praha 1863. (Pozn. Viléma Bitnara.)

5. *Píseň svatební*, od Quisa.
6. *Umrličí tanec*, od Jungmanna.
7. *Čarodějnický učedník*, od téhož.
8. *Bůh a bajadera*, od Purkyně.⁶⁾
9. *Legenda o podkově*, od téhož.

III. Epigramy.

Některé přeloženy od Klácela.

•

Poznámka redakce. Odpověď Douchova, jak připomenuto, se nezachovala, ale dá se s velkou pravděpodobností obnoviti dle Krausova spisu „Goethe a Čechy“. Kraus velmi obšírně probírá české překlady děl Goethových do češtiny a podává skoro úplný, s velikou pílí a znalostí pramenů sestavený jich přehled.⁷⁾ Dle tohoto přehledu můžeme seznati jednak prameny, z nichž Bayer pro svůj seznam čerpal, jednak i zjistiti mezery, kterými Bayerův přehled z roku 1874 trpěl.

Bayer znal čtyry překlady *Josefa Jungmanna* (Čarodějnický učedník, Slovesnost 1820. — Zpěv duchů nad vodami, Krok 1821. — Píseň Milostničky [Mignon], Spisy 1841. — Umrličí tanec, Květy 1845); čtyry překlady *Simeona Karla Macháčka* (Pastevce píseň žalostná. — Král v Thulech, Drobnější básně 1846 a Pichlův Krasořečník 1853. — Marnost nad marnostmi, Drobnější básně 1846); jeden překlad *Josefa Radomila Čejky* (Časné jaro, Květy 1844); jeden překlad *Karla Jaromíra Erbeny* (Král Duchů, Krasořečník 1853); jeden překlad *Josefa Boji-slava Pichla* (Zpěvec, Krasořečník 1853); sedm překladů *Jana Evangelisty Purkyně* (Příznivcům, Květy 1869. — Nový Amadis, Květy 1869. — Růže na souvrati, Květy 1869. — Kristka, Květy 1869. — Obrácená, Květy 1869. — Bůh a bajadera (?) — Legenda o podkově); jeden překlad *Ladislava Quise* (Píseň svatební, Květy 1869); jeden překlad *Ervína Špindlera*; sedm překladů *Elišky Krásnohorské*; několik epigramů *Františka Matouše Klácela*; dva překlady *Širovy* (Růže na souvrati); jeden překlad *Josefa Jiřího Kolára* (Král v Thule).

Že obava Bayerova co do neúplnosti seznamu byla odůvodněna, dosvědčuje bibliografie Krausova, která uvádí ještě devatenáct českých překladů drobných básní Goethových, otištěných do roku 1874. Jsou to tři překlady *Macháckovy* (1823, 1846), šest epigramů přeložených *Čelakovským* (1822), dva volné překlady *Jana Kolára* (Slávy Dcera, sonety III. 70 a III. 89), čtyry překlady *P. J. Kociána* (1822, 1823), jeden

⁶⁾ Jedná se zřejmě o omyl Bayerův. Purkyně Goethovu báseň „Der Gott und die Bajadere“ v překladě neotiskl. Bayer mohl znáti pouze dva překlady Macháckovy (Krasořečník 1823; Drobnější básně 1846) — Pozn. V. Bitnara.

⁷⁾ Kapitola šestá Krausova díla obsahuje *České překlady děl Goethových*, str. 152—197 a bibliografický *Přehled Goethových děl přeložených do češtiny*, str. 197—204.

překlad J. K. *Chmelenského* (1824), jeden překlad *Jana z Hvězdy* (1824), jeden překlad pseudonyma *Mirolava* (Tichost mořská, Česká Včela 1843), jeden překlad J. E. *Purkyňův* (báseň Die Spröde, Květy 1869) a jeden překlad *Františka Prokeše* (Lumír 1874).

Naopak zase uvádí Bayer ve svém seznamu devatenáct překladů básní Goethových, které neznal a tudíž v díle svém neuvedl Arnošt Kraus. Z výše otištěného seznamu jest zřejmo, že to jest jeden překlad *Špindlerův*, dva *Širovy*, sedm *Elišky Krásnohorské*, jeden *Macháčkův*, dva *Purkyňovy* a šest *Klácelových*. Bližších bibliografických údajů o těchto otiscích nebylo mi prozatím možno se dopátrati. (*Vilém Bitnar.*)

Otakar Vojtěch Charvát:

První ročník Literárních listů.

Příspěvek k české bibliografii.

Část další.

Ve článku „*Ohlas ke slovu o broušení jazyka českého*“ nepodepsaný referent, pravděpodobně redaktor Vrána, opíraje se o článek Bartošův v 9. čísle Paedagogia z roku 1880 „O broušení jazyka českého“, oceňuje zásluhy brusičů jazyka českého, kteří se r. 1873, když v Olomouci začal vycházeti „Komenský“, shlukli v řádný, mohutný cech a jejichž hlava, J. E. Kosina, svým „Brusem“ narazil u kritiky pražské i mimo-pražské na velký odpor.

Praví, že brusiči měli na paměti národa našeho čest a slávu. „Doba, kdy brusiči na obranu jazyka českého se vydali, je zajiště dobou pravého probuzení vědomí národního.“ Dále praví se v článku, že mají-li Francouzi i Maďaři akademie, bdící nad přesností jazyka spisovného a starají-li se u Poláků věhlasní spisovatelé, u Němců pak časopisy politické i odborné, množství škol, tisíce badatelů a výtečných spisovatelů o čistotu a neporušenost jazyka, jest jen s povděkem uvítati, že Čechům, odchovancům škol německých, prosáknutých duchem cizoty, dostalo se brusičů a t. zv. literárních esthetiků, kteří na stráž stojí volají: Když ve všech národech a literaturách žádá se na každém spisovateli a zvláště na básníku, aby přísně dbal správnosti jazykové, proč by v českém písemnictví mělo býti dovoleno, aby se nad ni měl za povznesena?

Ke konci uvádí autor příklady, jak hřeší se proti správnosti jazykové v novinách i ve školách, jak znešvařuje se řeč česká německými substantivy slovesnými, jež mají býti vyjádřeny infinitivem, přechodníkem nebo větami. Cituje výrok Mrazíkův: „Kdyby jazyk německý náhle zmizel s povrchu světa, my Čechové buď bychom znova jej utvořili, aneb přestali také mluvit. Pramen, odkud se prýští náказа v ústrojí jazyka českého, spatřuje ve školách utrakvistických. Doporučuje všem věrným Čechům článek Bartošův k pilné rozvaze a nabádá studující mládež, aby si pořizovali z brusičských rozprav a ze svědomitých kritik výpisy ve příčině nápravy jazyka českého.“

V článku „*Vokativ nominativem*“, horlí Emil Musil-Daňkovský proti nesprávnému užívání nominativu za vokativ. „Sedmi pády honosí se jazyk náš, vynikaje touto zvláštností nade všechny jazyky evropské, ani nejbližší slovanské příbuzenstvo jeho nevyjímajíc. Úkolem dnešním nám jest upozorniti na náš vokativ, s nímž se toho času již i písmem, ale ještě více slovem barbarským způsobem zachází, místo co by bylo všimáno a váženo býti mělo jako krásné zvláštnosti rodného jazyka. Vokativ za

své vzal v ruštině, v srbštině ano i ve slovenštině a té doby každého dne u nás slyšeti jest: „Pane starosta, počkejte! Pane učitel, jak se vede? Pane Brázda, kam pak? Jak tomu dávno, co jsem s Vámi nemluvil, pane Bureš! a tak napořád oslovujíc osoby, ať známé, ať neznámé, takže nám skutečně obecná mluva hrozí vymítním vokativu, což následkem bude míti, že se ho pak zhostí i spisovná řeč, a psáno bude o vokativu jako o věci předpotopní . . . Což nemluvili předkové naši: Aj Luděče; aj ty Záboju; aj Slavoji, bratře, aj ty vraže; Záboji, bratře, ty udatný lve; v boj, Čestmíře; vstup Vojmíře, vele-slavný kněže, vstaň ó Hospodine, aj, Vltavo! Což jsme tak hluboce poklesli, že nám nominativ za vokativ tak libě k uchu jde? Bojíme-liž se osloviti osobu plným rčením vokativným, poněvadž chová v sobě více důvěrnosti a protože výborněji označuje styk a obapolný vztah dvou osob k sobě, nežli pouhý nominativ? . . . Jsme pošetilé děti!“ —

Druhý článek Vránův „*Dva stíny*“, podepsaný značkou — na (str. 17n) je zajímavá náladová báseň prósou.

Kromě těchto čtyř článků byly otištěny v prvním ročníku *dva feuilletony*. V prvním z nich, nesoucím název „*Návštěva pražských knihkupectví*“ (str. 22n), píše Fr. V. Kodým o nakladatelské činnosti knihkupectví Urbánkova a Kobrova. Ve článku se praví, že Urbánek obírá se po výtce literaturou pedagogickou a hudební. Bibliotéka paedagogická dospěla ke svazku 80. a přinesla poslední cennou sbírku článků G. Makovičky „Z říše představ a citů“, M. Kleisnera „Denní cvičení ve škole obecné a měšťanské“, J. Růžičky „Mluvnická cvičení pro učitele škol obecných“ a K. Steinicha „Různé listy“. — Lindnerovo „*Paedagogium*“, vydávané Urbánkem, pokládá Kodým za první list v pedagogické literatuře. Chválí též Králova „*Posla z Budče*“. — Nové knihovny mládeže, vydáno redakcí Fr. A. Zemana v I. řadě 60, v II. řadě 35 svazků. Z posledních vyniká zvláště sbírka pověstí a báchorek „*Babiččino vypravování*“ od J. K. Hraše, ilustrovaná Krejčíkem. Čile pokračuje Hellwaldovo dílo „*Země a obyvatelé její*“, všestranného uznání dochází „*Urbánkův Věstník bibliografický*“ i hudební časopis „*Dalibor*“, vedený J. V. Novotným. S velkou pilí sestavil Urbánek „*Prvý všeobecný seznam hudebnin*“ se zvláštním zřetelem k skladbám českým. Mimo to vydal celou řadu skladeb a děl hudebních od Smetany, Skuherského, Fibicha a jiných. „*Bibliotéka místních dějepisů*“ dospěla ke sv. 9., „*Bibl. cestopisů*“ ke sv. 7., „*Bibliotéka operních a operetních textů*“ ke sv. 89. — Kalendář, vycházející redakcí J. Poura, podává zajímavý životopis J. Rezáče od Kredby, přehled škol a ústavů humanitních.

J. L. (vl. J. B.) Kober vydává ve 2. vyd. „*Kroniku českomoravskou*“; „*Stručný všeobecný slovník věcný*“, red. J. Malého, vychází ve 2. laciném vydání.

Ve feuilletonu „*Umělecká beseda v Praze*, (str. 29n), píše

nepodepsaný referent o večerech, pořádaných Um. besedou pražskou. Dne 16. října 1880 zahájena nová sezona slovy předsedy literárního odboru Frt. Dvorského, jenž zdůraznil nutnost nadšeného vystoupení proti ohrožování, jež se nás se všech stran dotýká. Na prvním večeru proslovil prof. dr. Jos. Durdík přednášku „O povaze rozměrů veršových“. Na druhém večeru (23. října), jemuž byl přítomen též majitel „Kurieru Varšavského“ V. Szimanovski, přednášel Ed. Jelínek o literárních poměrech v Polsce. Mluvil však více o Varšavě a přednáška týkala se z větší části poměrů společenských. Na večeru třetím (30. října) přednášel J. Kalaš na thema „Ruský hlas o českém dějepisectví“. Zmínil se o tom, že čes. literatura si málo všímá literatury ruské, kdežto Rusové seznámují v časopisech svých čtenářstvo s čes. literární tvorbou. Kritisuje pojednání Anenkovovo o husitismu a katolictví, uveřejněné ve „Věstníku Jevropy“. Po přednášce rozvinula se živá debata o vzájemnosti slovanské. Na čtvrtém večeru (6. listopadu) referoval jednatel Fr. Chalupa o nejnovějších básních El. Krásnohorské „K slovanskému jihu“. Za nejlepší z nich prohlásil báseň „V podrobenství“. Druhým číslem programu byl referát jednatelův o básních Jar. Vrchlického „Dojmy a rozmary“. Probral recenze, uveřejněné v „Pokroku“, „Nár. Listech“ a „Světově“ a projevil náhled, shodný s referátem „Pokroku“, že by bylo na prospěch sbírce, kdyby se některé básně byly vynechaly.

První dýchánek Uměl. besedy (9. list.) těšil se neobyčejné účasti. — Valná hromada odboru literárního za r. 1879—80 konala se 13. listopadu. Odbor se ustanovil pořádati občasné večery slovanské; nejdříve se počne se Slováky. Do slavistického odboru zvolen J. Barák, Jar. Vlček, Rud. Pokorný, Ed. Jelínek.

Báseň byla uveřejněna v celém ročníku pouze jedna, a to K. V. Raisova „*Památce Máchově*“ (str. 23).

Otiskuji zde tuto prvotinu proslulého romanopisce :

Náš pěvče, tichý trpiteli,
Ty český duchu bludný, dumavý,
Ty's posvětil květ žití krvavý
své vlasti milované celý —
pro ni jsi žil až hrobu na pokraj!
Tys vlast svou miloval —
dal srdce vroucí za ni . . .
kéž jí vzkvet' věčný máj,
v němž ples je, radování.

Z rubriky „*Posudky a recenze*“ je velmi pěkně zřejmo, na jak poměrně nízké úrovni byla moravská literární kritika v roce osmdesátém. Posudky jsou většinou nedostatečné. V prvním ročníku byly posouzeny tyto spisy :

Besedy mládeže (seš. 167. a 169.). Posudek Vránův knížky K. Hněvkovského Příhody jinocha na cestě do Ameriky (str. 4).

Bibliotéka románů, nákladem Aloise Hynka v Praze, přináší výběr ze všech literatur evropských z lástě slovan-ských (Fr. V. Kodým, str. 3).

Bibliotéka salonní, Ottova, jest dle Fr. V. Kodýma v článku „O našich zábavných bibliotékách“ chloubou české literatury, 3.

Bořický Eduard, Dr., Nerostopis, 4. vyd. Posuzovatel Fr. V. Kodým doporučuje nové vydání, změněné nejvíce ve věcech didaktiky se týkajících, 20.

Botto Ján, Spevy (Knihovna československá, sv. I.). Posuzovatel Em Millím-Jílovský pokládá některé básně za slabé, jiné, jako „Smrt Janošikovu“, za nejlepší ve slovenské literatuře, 19.

Čech Svat., Nová sbírka veršovaných prací. E. Millím-Jílovský podává velmi příznivý posudek o této sbírce, obsahující básně Evropa, Čerkes, Ve stínu lípy, Žižka, Handžár, Zimní noc a Na hrob Havlasův, 19 n.

Dědictví Maličkových. Knihy pro mládež jím vydávané chválí J. Donát Pelhřimovský v článku „Ještě něco o spisech pro mládež“. Přeje si, aby při vydávání knih pro mládež byl brán ohled na rozdíl pohlaví a aby se dbalo čisté mluvy, 28 n.

Dlouhý Fr., Tělověda. F. V. Kodým chválí přísně vědecký tón díla, vytýká mu však poněkud těžkopádný sloh, 20.

Doležal Jan, Hudebniny na klavír. Emil Lubinský omezuje se v posudku prvních tří čísel sbírky, které obsahují skladby J. Pehe'a a S. Mirosl. Tocháčka na tisk, úpravu a láci, 28.

Hněvkovský K., Příhody jinocha na cestě do Ameriky. Posudek Fr. M. Vrány (str. 4)

Horn W. O., Strýček v Egyptě, povídka pro mládež a lid. Dle němčiny od Jakuba Malého; referent Fr. M. Vrána, 4

Kalendář moravských učitelů na šk. rok 1881. Pořadatel L. Doležal. Vránova kritika této publikace, která přinesla mimo jiné článek „O životě a působení J. Vrabce“ od J. Jelínka, omezuje se na vypočítání mluvnických chyb, 13 n.

Kalendář učitelů Budče pražské, roč. 11. na rok 1880-81. E. Musil-Daňkovský posuzuje příznivě publikaci tuto, obsahující též výtečný článek V. Kredby „Fr. J. Řezáč a jeho doba“ a stať „Odborné školy v Čechách“, 27

Knihovna československá, redakcí R. Pokorného, Praha; referent Em. Millím-Jílovský, 19

Knihovna pro český lid. Posuzovatel L. C. Frič vítá knihovnu tuto jako družku „Laciné knihovny národní“ a pochvalně se zmiňuje o Arbesových Mravokárných románech, jimiž knihovna tato zahájena; vytýká však Arbesovo přílišné užívání cizích slov, 26

Komenský, časopis Posuzovatel Jos. Tepera chválí vlastenectví obsahu, vytýká však časopisu, že si málo všímá methodiky, 28.

Kopal P., Devatero řemeslo a desátá žebrota. Referent J. Donát Pelhřimovský vytýká povídce hrubou mluvu (21 n); viz i str. 29.

Krasinský Zikmund, Vybrané spisy, část I. a II., přeložil Fr. Kvapil. Posuzovatel Vrána chválí velice překlad Kvapilův, jež nazývá epigonem Vrchlického a podává ukázkou báseň „Ty ptáš se mne“, 20.

Laciná knihovna národní, Ottova; Fr. V. Kodým v článku „O našich zábavných bibliotékách“ řadí ji popularitou a výběrem hned za „Národní biblioteku“ Kobrovu. První její serie jest skutečně národní (Světlá, Vlček, Hálek, Sokol, Havlasa, Pflieger Moravský, Štolba, Jirásek, Vávra, Lipcavský, Činovecký). V druhé serii se knihovna poněkud odnárodnila (Jókai, J. Smith, Darrdett, Scott, Verne vedle Jiráska a Staňkovského) Obrat k lepšímu nastal v serii třetí za redakce Jiráskovy (Kraszewski, Danilowski, Jirásek), str. 3. — Recensent L. C. Frič v článku „Nové dvě laciné knihovny pro lid“ praví, že proti literatuře krvavé byla založena tato knihovna, která úkolu svého čestně se zhostila. Vydala v poslední době Třebízského „Příšery“, „Ukrajinské povídky“ od St. Grudziňského, překl. Fr. Hory, 26.

Libuše, sbírka četby, posuzuje stručně Fr. V. Kodým, 3.

Lumír, roč. VIII. K. V. Rais nazývá ve svém posudku Lumír nejprvnějším zábavným listem českým, ve kterém vychovávají se nejpřednější talenty mladické a obhajuje ho proti výtce cizáckosti, 27.

Malý Jakub, Strýček v Egyptě (z něm. W. O. Horna) Rec Fr. M. Vrána omezuje se na posouzení jazykové stránky spisu, 4.

Marlittová E., Druhá manželka. Posuzovatel Jos Soukal, omezující se ve své kritice na vyprávění obsahu knihy,

vytýká Němcům, že jejich produkce románová oblibuje si za hrdiny naprosto (sic!) šlechtice, pro život venkovský a městský téměř jsouc beze smyslu, 10.

Matice Komenského, knihy vydávané Maticí pro mládež posuzuje J. Donát Pelhřimovský v článku „Ještě něco o spisech pro mládež“, v němž schvaluje dobrý výběr spisů (Heyduk, Pravda, Madiera, Zeman, Mašek, Bačkora, Světlá, Hraše), str. 28.

Matice lidu, posuzuje stručně Fr. V. Kodým, 3.

Národní bibliotéka, Kobrova. Fr. V. Kodým pochvalně se o ní zmiňuje, přál by si však, aby byla vydávána ve slušně laciném vydání, 3.

Nečas Jan, V slzavém údolí. Jan Hudec vytýká básnické povídce Nečasově krvavost a nejasnost, 12.

Obrázková knihovna pro mládež, red. J. L. Mašek. Fr. M. Vrána (pod pseud. Miloš Velenský) chválí podnik tento, vytýká však, že oproti šesti překladům byly uveřejněny jen dvě práce původní, 13.

První zpráva měšť. i obecné dívčí školy v Pelhřimově, roku 1880. E. Musil-Daňkovský posuzuje článek Karla Matějky „Náhledy o vychování a vzdělání dívek“ a J. Dobíáše „Hmyz škodící kožešinám, látkám vlněným, péřím a p.“ — Velmi obsírná kritika o osmatřicetistránkové publikaci, 11 n.

Rais K. V., Listy z české kroniky. Jos. Soukal chválí plynlost, samostat-

nost, dokonalou formu a správnou řeč spisu. Srovnává Raisa s Heydukem, 3n.

Romány a povídky, sbírka, Mikuláš a Knapp, Karlín, měla by býti dle mínění Fr. V. Kodyma na venkově hojně šířena, 3.

Rosický Fr. V., Botanika. Fr. V. Kodým nazývá učebnici Rosického důkladnou knihou, hovějící studiím odborným, 20.

Strnad Karel V., Skladby pro varhany, Jos. Fafl vítá dílo Strnadovo jako vhodnou pomůcku pro mladé varhaníky, 28

Světová bibliotéka, nakladatel K Vačlena v Mladé Boleslavi, má dle referenta Fr. V. Kodyma „působiti ve směru zábavně ušlechťovacím proti románům jarmarečným“, 3.

Špaček Václav, Nestejní žáci. Posuzovatel Fr. M. Vrána omezuje se na vyprávění obsahu povídky a vytknutí pravopisných chyb, 4.

Urbánkův Věstník bibliografický, roč. I., č. 1.—7. Red. Vrána (pod pseud. Miloš Velenský) prohlašuje „Věstník“ za nejspolehlivějšího průvodce po květném luhu českého písemnictví, 4. — Viz i str. 2.

Varyto, časopis hudební, roč. III., čís. 1.—8. Red. Vrána jmenuje ve svém posudku jako hlavní přispívatele Drahorada, Quido Havlasu, Aloisa Hnilíčka a Em. Bínka, 4 n.

Vrchlický Jaroslav, překlad „Božské komedie“ posuzuje Jan Spáčil-Žeranovský v článku „Božská komedie v českém rouše“, 18 n.

V rubrice „Posudky a recenze“ otiskli někteří referenti drobné *kritické články*, které shrnují na konci svého výčtu. Jsou to: *Kodým* Fr. V. „O našich zábavných bibliotékách“ (str. 2n); *Soukal* Josef projevuje v článku „O spisech pro mládež“ potěšení nad rozkvětem literatury mládeže, radí však spisovatelům, aby studiem vzorných spisů hleděli docílit podobné dokonalosti u svých knih. Nařiká na nedostatek epických básní, hodících se k deklamování. Stěžuje si na nakladatele, že nehonorují spisovatele „dle zásluhy, ne dle odbytu, ale podle toho, jak se mu právě vidí“ (12n); *Frič* L. C., „Naše dvě laciné knihovny pro lid“ (26n); *Donát* Pelhřimovský J., „Ještě něco o spisech pro mládež“ (28n); *Rais* K. V. v článku „Ještě něco o spisech pro mládež“ přeje si, aby spisy tyto byly provanuty tónem v pravdě národním, ryze českým. Doporučuje Němcovou, Podlipskou, Douchu a Krásnohorskou (29).

V rubrice „*Hlidka zaslaných spisů*“ upozorňovala redakce na literární novinky, které nemohly býti pro nedostatek místa nebo jiné příčiny obsírněji posouzeny. Zprávy tyto nejsou

soustavné. V I. ročníku stala se zmínka o těchto literárních novinkách:

- Besidka*, Svobodova, 6, 32.
Bibliotéka pedagogická. Sv. 70. Sobotka, Kreslení pro školy obecné. Vydala též Komenského Janua linguarum a Skuherského Nauku o skladbě hudební, 6.
Blažek M., Věcné vyučování ve škole obecné. Dle K. Schuberta pro české školy zpracoval, 15.
Brehm A. E., Dr.; Život zvířat, díl II. (přel. prof. Fr. Nekut), 6, 32.
Budečská zahrada, r. XI, 6, 16, 32.
Česká škola, 7, 32.
Česká Včela (neschvaluje podnik R. Pokorného, Knihovnu československou, již chce docílit literárního sblížení Čechů se Slováky), 6, 16, 24, 32.
Domácnost, měs. příl. k čas. Háj, 6.
Drahorad a Zeman, Zpěvník pro školní mládež, seš. 1. pro dívky, 6.
Evanjelický Cirkevnik, red. K. E. Pospíšil (časopis tento všímá si bedlivě literatury a školského ruchu na Moravě), 32.
Fafl Jos., Zpěvník pro školy obecné, 24, 32.
Hlas, 32.
Hlasatel hosp. spolku od Kr. Hradce, Šrůtkův, 32.
Holub Em., Dr., Sedm let v jižní Africe, 6, 32.
Knihovna pro český lid (seš. 1. – 8), 32.
Knihy o životě a umučení všech svatých mučedníkův, jenž slovů latině Passional Vyd. M. Blažek, 15.
Koleda, red. Fr. Vymazal, 6, 32.
Komenský Jan Amos, Janua linguarum, 6.
Koukl Ant., Básně humoristické a satirické, 32.
Laciná knihovna národní, Ottova, 32.
Lev, nejlac. polit., národohosp. a záb. noviny. R. II. Zpráva, že bude novým rokem 1881 poč. vycházeti jako čtrnáctideník, 6, 24, 32.
Lucerna, časopis, 7, 32.
Marhan a Mojžiš, Praktické příklady a zábavy počtářské ku počítání z paměti, 16.
Matice hornická (seš. 1. až 12.), 32.
Modní svět, 32.
Moravan, kalendář na rok 1881, roč. XXX., 32.
Musil Ed., Sešity ku psaní a kreslení, 6.
Naši mládeži, red. Jos. Vl. Krátký, Sušice, roč. VI., 6, 16, 24.
Občan, list polit. v Brně (obs. lit. studii Spáčilovu o Kosmákovi), 7, 32.
Obzor, čtrnáctideník pro zábavu a poučenou, 6, 32.
Opavský Týdeník, 32.
Osvěta, 7, 24, 32.
Paedagogium, Lindnerovo, 6, 16, 24, 32.
Paleček Rud. Pokorného, 32.
Pozor, 7, 32.
Prášek J. V., Všeob. dějepis občanský, 32.
První moravská laciná knihovna, Sedláčková, 6.
Rais K. V., Listy z čes. kroniky, 6.
Skuherský, Nauka o skladbě hudební, 6.
Sobotka J., Kreslení pro školy obecné, 6.
Soukal Josef, Národní pohádky, 6.
Strnad K. V., Skladby pro varhany, 6.
Škola a život se „Štěpnicí“, 32.
Škola Božského srdce Páně, čas. náboženský, 24.
Šotek Arbesův, 32.
Špatný Fr., Německo-český slovník pro koželuhy, jircháře a pergamentníky, 24.
Šumavan, 32.
Třebízský V. Beneš, Příšery, 32.
Věstník bibliografický, Urbánkův, 16, 24, 32.
Videňský Slovan, 32.
Vítek J., Kytice z básní L. Čelakovského, 6.
Varyto, čas. hudební, 24.
Vrchlický, Dojmy a rozmary, 32.
Wünsch J., Po souši a po moři, I. díl, 32.
Zeyer Julius, Román o věrném přátelství Amise a Amila, 24.
Ženské listy, roč. VIII., 6, 16, 32.

V rubrice *Drobnosti literární* uveřejňovala redakce různé zajímavosti z českého literárního života. Rubrika tato, jejíž úkol se částečně křížil s „Hlídkou zaslaných spisů“, je z rubrik listu nejcennější. K vůli snažšímu přehledu podávám abecední seznam osob a věcí, o kterých se v rubrice této stala zmínka.

Arbes Jakub vydává proti krvavým románům „Knihovnu pro český lid“, 31; redakce ptá se, proč nevycházejí další svazky jeho *Romanet*, 23; chystá se redigovati týdeník „Šotek“, 14.

Bartoš František pravil, že všichni kmenové českoslovanští mají právo i povinnost hájiti jazyka českého, všem jim společného, proti jakýmkoli změnám jednostranným, plynoucím ať z toho či onoho nářečí, 15.

Blažek Matěj vydal „Věcné vyučování pro školy obecné“, české zpracování spisu Schubertova, nákladem K. Winklera, 6.

Časopis pro mládež dospělejší, nový, hodlají vydávati mladší spisovatelé z moravského učitelstva, 23.

Čech Svatopluk, „Arabesky“; redakce táže se, kdeže jsou další svazky jejich, 23.

Doležal Jos. počal vydávati „Lesní besídku“, přílohu časopisu „Háj“, 23.

Donát Pelhřimovský J., učitel, sestavuje vlasteneckou čítanku z událostí rakouských zemí, 23.

Durdík Josef dr., napsal r. 1874, že hist. pověst Jan z Dubé bude zpracována dramaticky. Proroctví toto splnil právě dr. Miroslav Krajník, 5.

Filipovský Karel dokončil „Methodické vyučování řeči“, stupeň druhý, 5.

Frič J. V., jeho komedie „Paní Sandová“ vyjde s ilustracemi, 23.

Hans-Jörgel, vídeňský plátek, nazval korunu svatováclavskou „karkulí bláznů“, 15.

Havlasa Bohumil, jeho román „V družině dobrodruha krále“, otiskl Otto ve sbírce „Nejlacinější zábavní čtení pro lid“, 31.

Herites František píše do „N. Listů“ poutavé kresby „Z mého herbáře“, 23.

Hudec Jan vydá souborně polské povídky Grudziňského; v rukopisu má překlad románu „Diogenes“ chorvatského spisovatele Aug. Šenoy, 23.

Hulakovský Jan Evangelista, Stručný dějepis zjevení božího, díl I., 2. vyd. byl všeobecně schválen pro čes. stř. školy, 31.

Chalupa František přeložil z polštiny básně Syrokomly, 23.

Kalendář učitelstva českoslovanského na rok 1881 vydal Václav Neubert na Smíchově, 5.

Kalendáře naše měly by lid zpravovati o rozvoji literatury a doporučovati české spisy, 31.

Kodým Fr. V. odevzdal pražskému nakladateli tyto rukopisy: „Různí ná-

rodové, jejich mravy, zvyky a obyčeje“, „Nové pověsti a pohádky“ a „Na cestě životem“, 31.

Krajník Miroslav, jeho „Roháč z Dubé“ bude hrán na českém jevišti, 23.

Krásnohorská Eliška chystá novou sbírku básní, svědčící, že příboj kosmopolitický a zcestný vládnoucí vkus neoderval nám vynikající „naše básničky“, 5; tiskne sbírku „K slovanskému jihu“ a překlad Mickiewiczova „Pana Tadeáše“, 14.

Kroupa B. píše o svých cestách po Americe v „Lumíru“ a „Světozoru“, 23.

Krvavá literatura. Urbánkův Věstník bibliografický přináší řadu stesků venkovských novin na zhoubné vlivy krvavých románů, 15.

Literární spolek v Plzni pomýšlí na vydání svého literárního orgánu. Redakce je proti tomu, 31.

Mácha Karel Hynek, jeho 70. narozeniny připadají na 15. list. 1880, 23.

Malá knihovna pro mládež, vydává Václav Neubert na Smíchově, 5.

Mayer Rudolf, přišel 1857 do Prahy, spával po několik dní podzimních na baštách pod širým nebem, poněvadž neměl, kam by hlavy položil. Mnohý den prošel, kdy neměl, čím by hlad ukojil, 31.

Meyers Konversationslexikon, Lipsko, svazek doplňkový, přináší velmi příznivý posudek české literatury v posledním desetiletí (obsah, citát v překladu), 31.

Mickiewicz Adam „Konrad Wallenrod“, „Lumír“ chystá nový překlad s ilustracemi, 14.

Miklosič, slavný slavista, napsal Fr. Vymazalovi lichotivý list, 5.

Modní svět, časopis K. Vačleny v Ml. Boleslavi, jest značně rozšířen, 23.

Mrazík Jan bude uveřejňovati v „Paedagogiu“ studii o mozku; „Matici lidu“ slíbil vhodný příspěvek; Květy chystají trest díla, které spisov. právě dokončil, 15.

Musil Emil uchystal do „První mor. lidové bibliotéky pro mládež“ „Život a jeho vůle“ (dle franc.) a své básničky „Z našeho loubí“, 31.

Musil Daňkovský přeložil z franciny většinu Souvestreových novel, 23.

Nejlacinější zábavné čtení pro lid vychází nákladem Jana Otty v Praze, 31.

Neruda Jan „po delší čas churaví. Bůh nám ho zachovej!“; jeho „Písně kosmické“ přeložil do němčiny Pavíkovský, překlad vyjde v Lipsku, 23.

Obrázková knihovna pro mládež i

dospělé, vydává Václav Neubert na Smíchově, 5 n.

Pawikowski, spisovatel německé tragédie „Anežka Meranská“, přeložil do němčiny Nerudovy „Písně Kosmické“, 23.

Penížek Josef ozval se v týdeníku „Táboře“ proti anonymitě v kritice, 23.

Pfleger Gustav; studentstvo zasadí mu pamětní desku. Na schůzi, z té příčiny svolané, bylo pojednáno též o zřízení akad. spolku k oslavě zasloužilců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. *Pfleger* byl zastancem vzájemnosti českomoravské, 15.

Pokorný Rudolf vystoupil v „Palečku“ proti kritikům sobě nepohodlným nemístnými útoky, 5.

Prasek Vincenc dal do tisku monografii *Napajedel*, 5; pronesl v „Komenském“ názor, že učebnice pro školy měšťanské a obecné by měli psáti učitelé těchto škol, 31.

Prokeš, dovedný překladatel z ruštiny a nadaný básník (zem. 1877), pracoval jako právník za diurnistu u trest. soudu v Praze, aby se uživil, 31.

Pseudonymy literární, 5, 15, 23, 31; shoda pseudonymů, 15.

Rais K. V. „Listy z české kroniky“. Spisu tomuto dostalo se nezaslouženého pokárání v „Ruchu“ a ve „Věst. bibliografickém“, s čímž redakce nesehlasí, 23; otiskuje zde báseň „Památce Máchově“, 23.

Rizner Ludevít (Obrov), slovenský učitel, pracuje o „Miestopisu Rosáckej doliny“ s 500 písněmi a 600 pořekadly, 5.

Ruch vypisuje do 1. ledna 1881 tři ceny za povídky v obnosu 50, 30 a 20 zl., 31.

Sadovský Otakar hodlá vydati druhou sbírku básní, 5.

Schulz Ferdinand napsal v „Osvětě“ kritiku o Zolových románech, kterou redakce nadšeně vítá, 5.

Soukal Josef chystá vydání *Robinsona* pro mládež, 5.

Spolek literatury české v Chrudimi poskytuje literatuře hmotnou podporu, 15.

Stálci, spolek v Praze, poskytuje hmotnou podporu literatuře, 15, 31.

Světla Karolina, její spisy vydávají současně Kober, Grégr a Dattel, Otto. Nejlepší důkaz oblíbenosti spisovatelky, 23.

V rubrice „Drobnosti literární“ zařazeny byly i přehledy pod názvem „Z nynějšího literárního ruchu na Moravě“, pak

Svoboda Jan, učitel v Jimramově, red. *Besídky*, přesídlil do Hořatví u Nymburka, 5; pro Sedláčkovu knihovnu chystá své básničky pro mládež; z ruštiny překládá povídky pro mládež, 5.

Šotek, mluví ironicky o „literární *Entreprise des pompes funébres*“, 31.

Švanda dudák. Jakub Malý dopustil se svým výkladem v „Dennici“ (1840, str. 230) o národním původu tohoto slova mystifikace, 5.

Tálská Josefa, učitelka, která almanachu „*Zoře*“, „*Koledě*“ a „*Ženským listům*“ přispívala, provdala se za dra Bartoše v Kojetíně, 15.

Tesař Josef, jeho povídka „*Úředník černého kabinetu*“ otiskl Otto ve sbírce „*Nejlacinější zábavné čtení pro lid*“, 31.

Vesna, ženská vzdělávací jednota v Brně, všímá si pilně literárních zjevů, 31.

Věstník bibliografický, Urbánkuv, píše proti reklamám nakladatelským, 5.

Višňák, profesor z Brna, dokazoval na politické schůzi, že české děti mají býti vychovávány mateřským jazykem, 15.

Vlk Josef v novém svém zpěvníku pro mládež otiskl nové nápěvy k národnějším našim písním. „Ještě tak sáhnouti na nápěv písně „*Kde domov můj!*“, 23.

Vrána Fr. M. odevzdal nakladateli Neubertovi na Smíchově rukopisy „*Krátké čtení*“ o kor. princí Rudolfovi a „*Mor. národní poh. a pověsti*“ (seš. 2. a 3.), 15; obdržel třetí cenu z cen, vypsanych za nejlepší práce pro kal. „*Horník*“, za báseň „*Sluníčko zářivé*“, 15.

Vrchlický Jaroslav „uspořádal pro veřejnost opět několik básnických sbírek ceny veliké“, 23; do tisku dal „*Dojmy a rozmary*“, novou sbírku epických básní, překlad Dantova „*Očistce*“; v rukopise má tragedii „*Julian Apostata*“, 23.

Vymazal František vydal *Miklosičovo* Hláskosloví, 5; spisuje polskou mluvníčku, 5; vydá perly české epiky, 15.

Wünsch Josef vydá své výborné cestopisy, 23.

Zeyer Julius má v rukopise šest komedií a libreto „*Šárka*“ (pro Dvořáka?), 23.

výzva k psaní *literárních studií*, spojených s životopisnými daty českých spisovatelů na Moravě ať zemřelých, ať žijících, které redakce bude uveřejňovati v příštím ročníku; redakce cituje na str. 31 básničku *Vladimíra Šťastného*:

Ha, vy světa mocní pánové,
kteří chcete jazyk vyrvat lidu,
jazyk boží mají hromové —
vyrvete ho — chce-li se vám klidu!

(Příště konec.)

Výbor z předhusitských postil.

(Pokračování.)

Postila Františka Minority.

Spis tento chová se rovněž ve farní knihovně svatojakubské v Brně pod číslem 36. (Staré 73.) Jest to papírový, řetězem opatřený foliant, který dle katalogu Dra. Gutmensche pochází z doby kolem roku 1380.

Autorem jest jakýsi, blíže neznámý fráter František z řádu Minoritů. Co však poznáváme z naší postily, to jest jeho povaha, která má dva velmi význačné rysy. Reformní duch, jevíci se v podobě různých výpadů proti pokleslému stavu Církve a zvláště otevřeným citováním Waldhausera. Druhým rysem pak jest velmi střízlivý a rozumný názor o provádění inkvisice. Ten pak jest jádrem postily Františkovy.

Kdežto v postile zderazské, t. zv. krnovské a částečně i šternberské dovídáme se o učení předhusitských heresí, v postile Františkově dostává se nám poučení o poměru církevních orgánů k nim.

Spisovatel dává vinu rozšíření kacírstev nedbalosti církevních orgánů, volaje proto po ostražitosti.¹¹⁰⁾ Jako jiní vrstevníci, tak i on zaujímá k nim sice neúprosné stanovisko,¹¹¹⁾ avšak nikoliv stanovisko fanatika, nýbrž rozvádí v další úvaze svůj názor zcela příznivě. Žádá totiž, by trestání zbloudilých dalo se s obezřetností, co největší, odvolává se při tom na příklad z evangelia, dle něhož Pán zakázal vytrhati z pole plevel, aby s ním zároveň nevymizela i pšenice. Něco podobného by se mohlo státi při nepředloženém pronásledování heretiků. Mohli by s nimi utrpěti i věřící, zvláště pak ti, kteří jsou s nimi velmi dobře známi. I jiný důvod mluví pro jednání co nejopatrnější. Vždyť i kdyby se mu dokázala herese, pak není obrácení jeho nikterak vyloučeno, jak již se mnohokráte stalo. Proto nelze přistoupiti hned k jeho odsouzení, nýbrž má se mu dostati (dle kanonického práva) trojího vyzvání, by činil pokání.¹¹²⁾ Stejně rozumně odpovídá na otázku, mají-li býti heretici nuceni k vyznání katolické nauky. Může se tak státi pouze u těch, kteří po konverzi znovu odpadli, nechtějí-li se však podrobiti, pak jest nejlépe vyobcovati je z Církve, aby ji zbytečně nehyzdili.¹¹³⁾

Na tuto věc nutno dáti zvláštní důraz vzhledem na mínění vyslovené Urbánkem,¹¹⁴⁾ jenž mluvě o „kruté vůli inkvisitorské“ dává důraz na jednání Rokycanovo, u něhož „se již

¹¹⁰⁾ Fol. 286.

¹¹¹⁾ Na slova: „Vis . . . et colligemus zyzaniam“ praví: „Bene, quod interficiamus hereticos vel excommunicamus eos et a nobis separemus eos“.

¹¹²⁾ Fol. 29 a'.

¹¹³⁾ 29 a''.

¹¹⁴⁾ Věk poděbradský I., 784.

ozývá myšlenka, že víra není slučitelná s násilím“. Jak jsme právě poznali, vyslovil tento názor již o půl století před Rokycanou Minorita František, ba dokonce byl ještě liberárnější, nežli husitský arcibiskup! Kdežto dle Urbánka „Rokycana . . . uznává . . . moc donucující ne sice k obrácení na víru, ale udržování v ní“, ¹¹⁵⁾ náš Minorita není ani pro tuto metodu, nýbrž stojí na stanovisku, dle něhož bludař do Církve nepatřící, nechť v ní netoliko není držen, nýbrž budiž z ní vyloučen, poněvadž v ní není pro něho místa. To jest názor mnohem svobodomyslnější, nežli Rokycanova zásada o nuceném udržování kacířů v Církvi a jest každému historikovi velmi vážným napomenutím, by nemluvil o krutosti inkvisitorské, nemá-li k ní dokladů, jako činí právě Urbánek.

Skladatel postily nebyl příliš nakloněn ani souvěké filosofii.

Stěžoval si na ni, že o sobě hlásá, jakoby jenom ona byla pramenem moudrosti, kdežto učení Spasitelovo jí vůbec ani za zmínku nestojí, nebo dokonce i popírá jeho vliv na člověka. ¹¹⁶⁾

U našeho spisovatele setkáváme se též s ideou o Antikristu. Považuje ho za protiklad Krista. Jako stojí proti pravým prorokům a apoštolům lží proroci a lži apoštolové, tak proti Kristu bude státi Antikrist. ¹¹⁷⁾ Žáci jeho jsou rozsevači bludův. Celkem hlásají šestero bludů, z nichž dva jsou proti Kristu, dva proti víře v evangeliu obsažené a dva o moci Antikristově.

O Kristu hlásají:

1. Není Bohem, nýbrž obyčejným člověkem (purus homo).
2. Kdyby byl Bohem, pak jeho božství nemůže býti všude, nýbrž pouze na některém určitém místě.
3. Brojí proti úctě Těla Páně a proti křtu.

Proti víře:

1. Pravá víra není v evangeliu, nýbrž ve filosofii.
2. Pravá víra jest u schismaticů a heretiků.

O moci Antikristově tvrdí:

1. Má velikou moc, o níž budou kázati.
2. Budou o ní hlásati, že jest dokonce tak veliká, že bude moci vyšinouti slunce a měsíc, hvězdy může dáti padnouti s oblohy, seslati s nebe na zem oheň a celou zem zničiti.

Ze dvou prvních bodů patrně, že tehdejší společnost podléhala dvojímu vlivu: heretiků a filosofie. Všimneme-li si blíže oněch heretických zásad, pak v nich poznáváme totéž učení, jaké v současné době bylo rozšířeno mezi Valdenskými v Lombardii.

¹¹⁵⁾ O. c. 116.

¹¹⁶⁾ Fol. 121 b".

¹¹⁷⁾ Fol. 28 b".

Heretici u Františka Minority.

Predicabunt, quod Cristus non fuit deus,
nec filius dei, sed purus homo . . .
Destruunt cultum ecclesiasticum . . . cor-
poris Christi¹¹⁸⁾ et virtutem baptismi . . .

Valdenští v Lombardii.

Item, quod Christus non fuit verus
Deus . . .¹¹⁹⁾
Item quod Deus non potest esse in sa-
cramento altari(s)¹²⁰⁾
Item abiuravit . . . sacramenta escle-
siae nulla esse . . . et in speciali sacra-
mentum baptismatis . . .¹²¹⁾

Z toho poznáváme, že postila Františkova jest i důležitým
pramenem k dějinám českých sekt.

Z postily Františka Minority.

(Bibl. u sv. Jakuba v Brně, rkp. 36.)

(*Obrana víry.*) Inter cetera ad salutem anime pertinencia est vera fides
catholica . . . Et ideo hanc fidem veram et catholicam debet quilibet, salutem
anime cupiens, primo in mente et corde suo plantare . . . secundo, plantatam,
ne erroribus immisceat, eam vigilanter custodire, tercio, si . . . acquisita fides
erroribus aliquibus maculetur, ne per hereticos et ignorantes predicatorum pur-
getur, impedire, cum sic error crescere posset . . . quarto, debet per viros
doctores et sapientes fidem infectam ab erroribus purgare et mundare . . .

(*Nedbalost věřících.*) . . . Ostenditur fraudulentia fermentalis seminacionis,
id est, fraudulenta seminacio falsitatis et erroris, circa quam fuit hominis ne-
gligencia, seminis pestilencia et erroris evidencia.

Primo, fuit magna hominum negligencia (28^b). Post quam enim Cristus do-
ctrinam veram et salutarem in suis fidelibus seminarat, dehinc vigilanter eam
custodire (oportebat), ne erroribus macularetur . . . II. Cor., ultimo, „Non dor-
miamus, sicut ceci, qui spem non habent, sed vigilemus et sobrii simus“.¹²²⁾
Et cuilibet prelato ecclesie dicitur Apok. III.^o¹²³⁾ „*Esto vigilans et confirma
cetera, que peritura sunt.*“ Et tamen in sancta ecclesia plures sunt dormientes,
quam vigilantes, quos redarguens Amos, VI.¹²⁴⁾ „*Dic eis: „Quid dormitis in
lectis eburneis et lascivitis in seratis vestris?“* Et de his dicit littera: „Cum
dormirent homines, venit inimicus ad salutem, homines dormiunt, hereses et
errores¹²⁵⁾ ab heretis, a dyabolo seminantur, unde sic dormiens potest dicere
illud psalmi:¹²⁶⁾ „*Persecutus est inimicus animam*“ . . . sed nota, quod inimicus
venit post seminacionem veritatis, quia post seminatam veritatem errores oriun-
tur, sicut post veros prophetas falsi, et post veros apostolos, pseudo, et post
Cristum Anticristus.

Secundo ostenditur seminis pestilencia, de qua dicitur, quod „*inimicus su-
perseminavit zizania*“¹²⁷⁾ in medio tritici et abiit. Ubi nota, quod in medio
tritici seminatur zizania, id est, lolium, quando hereses in ecclesia dei effun-
duntur et errores et infidelitates in medio tritici . . . in medio electorum dei
. . . in quibus erat doctrina vera, seminantur et sparguntur. Sed attende, quod
iste inimicus, qui hoc fecit, venit, seminavit et abiit, venit nisi per suggestio-
nem erroris, de quo adventu dicitur, Joh. X. „*Fur non venit, nisi, ut furetur
et mactet et perdat*“¹²⁸⁾ et Luc. XII. „*Si sciret paterfamilias, qua hora fur ve-
niret, vigilaret utique*“¹²⁹⁾ postea seminavit, id est errori consentire fecit. Unde
Job IX. „*Seminavit dolores et metuit eos*“.¹³⁰⁾ Sed hoc dyabolus seminare non
potest, nisi dormiente homine, scilicet in racione, vel mente, vel ociositate,

¹¹⁸⁾ 121 b".

¹¹⁹⁾ Döllinger Beiträge II., 253.

¹²⁰⁾ 263.

¹²¹⁾ 259.

¹²²⁾ ?

¹²³⁾ V. 2.

¹²⁴⁾ V. 4.

¹²⁵⁾ Orig.: erroribus.

¹²⁶⁾ XIV., 3.

¹²⁷⁾ Sv. Mat., XIII., 25.

¹²⁸⁾ V. 10.

¹²⁹⁾ V. 39.

¹³⁰⁾ IV., 8.

unde, quod in quadam alia fecit . . . spina(m), hoc fecit sompnus . . . Ergo, ne perditio fiat, necessaria est bona custodia.

Secundo subiit, scilicet pro occultacione (sic) veritatis, ut hereses. Quia seminavit errores sub specie veritatis, ut hereses crescere et multiplicari possint. Transfiguratur se dyabolus enim hereticus in angelum lucis, ut decipere possit.

Tercio, ostenditur erroris evidencia. Sicut enim ignis non potest in sinu diu latere, quando exterius flamma appareat, sic hereses et error mixtus fidei apparet vel per verba, vel facta, vel signa et suo tempore publicatur. Et sicut zizania in tritico seminata, in herba a veritate fidei discernuntur, et hoc est, quod littera dicit: „*Dum autem eruiisset herba, appault zizania*,“¹³¹⁾ quod secundum Crisostomum in principio se umbrant, sed, cum acceperunt liberam propalacionem, vel alias sermone cum eis participaverunt, tunc venentum effundunt, et tunc incipiunt apparere zizania, vel secundum Glossam, cum homo incepit esse spiritualis, tunc iudicat omnia, et tunc ei incipiunt apparere hereses et tunc iudicat, quid credendum sit, vel non credendum, quid imitandum et quid non, quid verum et quid falsum. Unde apostolus spiritualia omnia iudicat.

(*Postup proti kacirũm.*) Tercio, ostenditur discrecio ra(28b'') dicalis prohibitionis, sive discreta prohibicio, scilicet, ne zizania in principio eradicentur, ubi vero, quod cognoscentes, secundum dominum, zizania fuisse superseminata ex ubis, que creverant et admirantes, unde hoc accidisset, ne triticum lederent, eradicare ea noluerunt, sed, domino prohibente, hoc obmiserunt. Hoc est dictum, quod heretici non sunt interficiendi a prelati ecclesie in dampnum aliquorum fidelium, quia timore mortis multos fideles fictos haberet ecclesia et etiam aliqui fideles boni e suspicione falsa solempni (sic) familiaritate possent cum eis interfici. Et ideo dominus dicit, quod zizania non debent evelli, quando est periculum de amissione tritici. Et ideo dicit littera, quod duas questiones servi domino fecerunt: Prima, unde bonum semen haberet zyzania? Ad quam respondet dominus, quod inimicus hominis hoc fecit, id est, dyabolus. Vocatur enim „*inimicus homo*“,¹³²⁾ quia est inimicus propter iacturam, quam facit, hominibus, vel dicitur „*homo*“, quia nolens esse deus factus est vilis . . . dicit psalmus „*Exurge, domine, non prevaleat homo*“,¹³³⁾ id est, dyabolus contra nos. Licet ergo seminacio fidei fuerit bona ex parte seminis et ex parte seminantis et ex parte hominis suscipientis, tamen fraudulencia dyaboli hereses et errores per se et per hereticos superseminavit.

Secundam questionem proponunt servi domino, dicentes: „*Vis . . . et colligemus zyzania*,“¹³⁴⁾ id est: „Bene, quod interficiamus hereticos, vel excommunicamus eos et a nobis separemus eos,“ in quo ostenditur sollicitudo et dileccio bonorum prelatorum circa oves suas, ne veritas in eis pereat.

. . . Ille, nisi est vere discretus, qui ita eradicat malum, quod cum eradicatione mali non evellit bonum, hoc documentum dedit Christus, quando dixit suis, „*Non eradicetis, ne forte colligentes zyzania, simul eradicetis et triticum*,“¹³⁵⁾ vel secundum Johannem datur hic locus penitencie, Potest enim esse, ut ille, qui hodie noxie dampnatus . . . cras resipiscat et incipiat defendere veritatem, qui erat contra veritatem. Et hoc est, quod salvator ait: „*Ne forte eradicetis triticum.*“ Quod exponens Augustinus, dicit, tales non esse auferendos de hac vita, ne, cum malos guis conatur interficere, bonos interficiat, quia ipsi forte futuri sunt boni. Ideo heretici non sunt statim eradicandi propter duo: Quia . . . convertentur hodie, nisi sint zyzania, cras erunt triticum. Secundo, quia a fidelibus non discernuntur, unde Jeronimus, „Sicut inter lolium et triticum, quamdiu sunt in herba, parum distat, ita monet dominus, ne prava suspicione, vel de ambiguis aliquos iudicemus, quia, si aliquis fidelis levi suspicione dampnaretur, posset triticum eradicari. Ideo suspectus de heresi est trina monitione premonendus secundum ordinem iuris, qui habet de manifestis iudicare, sicut dominus extremo indicio non suspicione, sed manifestate et de manifestis omnibus iuste iudicabit . . . (29a').

(*Heretici al se nenuti k pravé viře.*) . . . Oritur una questio, scilicet, utrum heretici sunt cogendi ad fidem? Dicendum, quod heretici, qui fidem suscepe-

¹³¹⁾ Sv. Mat. XIII, 26.

¹³⁴⁾ Sv. Mat. XIII, 28.

¹³²⁾ Sv. Mat. XIII, 28.

¹³⁵⁾ L. c., 29.

¹³³⁾ L. I., 9,

runt, si ab ea recedunt, reducendi sunt et si reduci nolunt, tolli debent de ecclesia, ne corpus ecclesie inficiant, nisi, quando timeretur, quod triticum simul eradicaretur cum zizaniis . . . (29a'').

„Gethesemani“ autem interpretatur „vallis pinguedinis“ . . . In villa igitur Gethsemani, id est, in illis, qui aliis volunt preesse et non subesse, nec prodesse, qui in valle, id est, in beneplacito sensualiter requiescunt, stercoribus. id est honoribus contrafaciunt fecem eorum, de eo superbia inpinguatur et arrogantia traditur, Cristus, id est, Cristi fides, et ligatur, qui contempnitur, et venditur, quia ab ipsis obediencia Cristi dyabolo promittitur, pro honoris acquisitione aures, et venditur pro argento, iustum Cristum, qui est sanctus sanctorum . . . pro argento honoris . . . (67b'').

(*Popiráni transsubstantace.*) . . . Quarto, lepra in veste, id est peccatum, sive error in fide . . . Sed tunc lepra est in veste, quando quis non credit Cristum vere in altaris sacramento, vel aliquibus articulis fidei in mente sua non assentit . . . (93a').

(*Šest bludů stoupenců Antikristových.*) Secundo ponitur tempus plenum multis erroribus a fidelibus detestandis, ubi nota quod discipuli Anticristi multos et magnos errores predicabunt, et specialiter sex. Duos contra Cristum, duos contra fidem ewangelii et duos de potencia Anticristi.

Primo de persona Cristi. Predicabunt, quod Cristus non fuit Deus, nec filius Dei, sed purus homo, et pura creatura . . . Secundus error, quod, dato, quod Cristus sit Deus, tamen eius deitas non potest esse ubique, sed solum in aliquo determinato loco, scilicet oriente, vel occidente, vel alio determinato loco . . . Tercius error est contra fidem Cristi, de qua dicent, quod vera fides Messye promissi in lege non est fides ewangeliorum, sed illa, que per scienciam philosophorum et sapienciam rerum temporalium naturalim acquiritur et docetur . . . Quartus error erit, quod fides vere salutis est illa hereticorum et dogma scismaticorum. Destruunt cultum ecclesiasticum sacrum corporis Cristi et virtutem baptismi, contra quos et omnia ewangelia clamant. Quintus error erit de potestate Anticristi, quam predicabunt esse talem et tantam, quod magna miracula in terra faciet . . . Sextus erit error, quod tanta erit fides Anticristi, quod signum de celo poterit facere, quandoque solem et lunam eclipsari, stellas cadere, et ignem ad terram descendere facere et celum cessare . . . „Ecce, Cristus in deserto,“ scilicet quoad tercium errorem, qui dicit, fidem veram esse in sapiencia philosophorum, qui propter vite austeritatem, que est secundum virtutes morales desertum dicuntur, aut „in penetralibus“, scilicet quoad errorem dicentem, fidem veram esse in hereticorum dogmatibus, qui archana dei iactant, se noscere. Non licet credere, quia surgunt pseudo-prophtete (121a') et falsi cristiani et discipuli Anticristi . . .

. . . Explicit pustilla fratris Francisci, ordinis fratrum minorum, que fuit completa in vigili sancti Mathie, hora quasi vicesima prima . . . (125b'').

III.

Postilla nejmenovaného Augustiniána ze Šternberka.

Šternberská postila zvaná „Consolacio spiritus“ jest dvojdielné dílo sepsané kolem roku 1400. Jméno autorovo se nám nepodařilo zjistiti, jelikož ani v souvěkých ani v pozdějších pramenech se s nějakým kazatelem kláštera šternberského vůbec nepotkáváme. Zůstáváme takto pohříchu odkázáni pouze na explicit prvního dílu, dle něhož byla postilla „collecta per quemdam fratrem in Sternberk Anno Millesimo quadringentesimo“. S dobou sepsání druhého dílu přesně naznačenou se sice nepotkáváme, ale můžeme se jí přibližně dohadovati.

Autor si totiž naříká na zvolení vzdoropapeže.¹³⁶⁾ To se stalo 30. listopadu 1406, dle čehož lze souditi, že druhý díl byl sepsán v letech 1400—1406.

Rukopisy postily šternberské chovají:

Farní knihovna u sv. Jakuba v Brně, rkp. č. 107 (I. a II. díl).

Kapitální knihovna v Olomouci, rkp. č. 32. (I. díl).

Předem lze šternberskou postilu označiti za komplikaci z Valdhausera a Miliče. Z jejich spisů sestavoval anonym své homilie, vkládaje do nich se zálibou místa ze Šimona z Cassie, případně i vlastní úvahy. Zvláště příznačným pro jeho práci jest útočení proti Aristotelově filosofii, které jest jeho čistě osobním přesvědčením, neboť s podobnými výpady se u jmenovaných dvou předchůdců Husových jen velmi zřídka potkáváme. Valdhausera i Miliče přijímá s radostí sice, plně s jejich reformními snahami souhlase, ale jsa sobě vědom, že víra zakládá se na autoritě jejího hlasatele, upouští na mnoha místech od příliš ostrých invektiv svých předloh, dávaje jim někdy dokonce i smysl zcela opačný. Tak na př. v neděli po Zjevení Páně zdůraznil proti Miličovi poslušnost k představeným, i kdyby byli špatní:

Milič, Gratia Dei

(86 b' —")¹³⁷⁾

„Quia per obedienciam primi parentis dampnati fuimus, iuste per obedienciam nostri Salvatoris salvati sumus. Unde et ipsa in Eum, tanquam in obedientem mira nature pietatis exercet, dicens: „Fili, quid fecisti nobis sic?“

Anonym šternberský

(I., 126 b'').

„Quia per obedienciam primi parentis dampnati fuimus, iuste per obedienciam nostri Salvatoris salvati sumus. Unde Cristus non solum Deo Patri, sed eciam virgini, matri voluit obedire, nobis dans exemplum, ut obediamus prelatibus nostris et non solum bonis sed, dicente apostolo, eciam discolis et malis.“

Spisovatel tím chtěl pouze naznačiti, že nutno rozeznávat mezi subjektivní kvalifikací a svěcením, neukládaje sobě v útočích na preláty nijak mnoho zdrženlivosti. V témže kázání dokonce ještě přiostruje Valdhauserův útok na rozkošnictví, obraceje slova pouze obecně pronesená přímo proti prelátům:

Valdhauser, Postilla, (I., 63 a'')¹³⁸⁾

„Quam infiniti sunt in inferno propter affectionem carnalem, qui iam fere omne patrimonium Christi ab hac peste devoratur et plurima indicia subvertunt.“

Anonym, (I., 129 b',)

Quam infiniti sunt in inferno propter affectionem carnalem, quia iam fere omne patrimonium Christi ab hac peste devoratur et plurima indicia subvertunt. Attendam igitur hic quidam prelati, qui in multitudine servorum et equorum putant comistere honorem diquitate sue, nisi in multitudine servorum, curruum ambulent.“

¹³⁶⁾ II. 186 b'. „... meum verum vicarium... non esse, sibi que alterum in antipontificem eligendo?“

¹³⁷⁾ Rkp. univ. knih. pražské, V, B, 13.

¹³⁸⁾ Rkp. univ. knih. pražské, I. B. 33.

Nejzajímavější a pro neznámého Augustiniána kanovníka nejprůzračnější částí jest odpor proti Aristotelově filosofii. Anonym považuje za pramen víry jedině písmo sv. a proto žádá, by lidstvo zanechalo filosofování a položilo raději důraz na božské učení uložené v bibli. Nezamítá filosofii naprosto, nýbrž přeje sobě, aby Církev poopravila staré hypotese filosofické a zavedla místo nich nové epištoly, t. j. spisy evangeliu odpovídající. Zajímavá jest charakteristika nositelů moderních ideí filosofických. Nejsou to nezištní příznivci reformy, nýbrž lovci prebend a prelatur. Tito lidé přelévají staré bludy na moderní ideje, věříce v osud, hlásající věčnou hmotu, nebo materiam primam, jiní opět se posmívají nauce o svobodě svědomí. Vzpomíná slov sv. Augustina, dle nichž opětně prostí uchvacují nebesa a vzdělání řítí se do propasti a pln hněvu volá slovy téhož světce: „Quis est Aristoteles? Apud inferos contrenirscit!“¹³⁹⁾

Moderní filosofie má velký vliv na život svých přívrženců. Jest příčinou pádu tak mnohých. Dokazuje to takto: Cestou k blaženosti jest víra. Moderní filosofie ji lidem bere.¹⁴⁰⁾ To má značný vliv i na poměr k bližnímu. Autorovi připadá, jako by přívrženci moderní filosofie byli jí přímo spiti, soudě tak dle jejich nadutosti. Zvláště se tak děje vlivem dialektiky. Zcela jinak se mají věci při vědě duchovní, neboť její předmětem a programem jest láska k bližnímu, která žádnou nadutost rozhodně nepřipouští.¹⁴¹⁾ Proto končí svoji úvahu o filosofii následovně: „Predicate evangelium“, non poetarum fabulas, non philosophorum versucias“ . . .¹⁴²⁾

Druhým důležitým bodem šternberské postilly jest úsudek o vzdoropapeži, jediný to až dosud ohlas církevního schismatu na moravské kazatelně. Na základě něho lze si nejlépe představit, jaký zmatek byl mezi věřící vnesen, když jejich duchovní vůdce útočil na papeže. Anonym tak učinil u příležitosti posledního soudu, kdy věčný Soudce promlouvá k jednotlivým stavům. Ostře oslovuje kněze nechť se k nim ani znáti. Naplnili celý svět bludem, říkajíce, že strážce církve není pravým náměstkem Kristovým, nýbrž ten, jehož oni za vdoropapeže zvolili. Do tohoto bludu svedli dokonce i krále a uvrhli tak celý křesťanský svět do velikých zmatků.¹⁴³⁾

Myšlenka o Antikristu se ozývá i u šternberského kazatele. Věřil pevně v brzký konec světa, při němž má přijíti Antikrist. Jeho pojem jest dosti podobný představě Johlínově. Opírá se o známý citát epištoly k Thessalonicenským, dle níž rozumí se jím osobnost vypínající se nade všechno, jako by byla sama Bohem. Jinak nestojí se světem v nějakém spojení bližším, nýbrž teprve prý na svět přijde. Proto samo sebou nemůže spisovatel nikoho za Antikrista prohlásiti. Ve špatných vrstevnících spatřuje nikoliv jeho údy, nýbrž předchůdce, což jsou

¹³⁹⁾ I., 105 b“.

¹⁴⁰⁾ I., 128 b“.

¹⁴¹⁾ I., 135 a“.

¹⁴²⁾ II., 55 a“.

¹⁴³⁾ II., 186 b’.

zvláště pokrytci.¹⁴⁴⁾ Z celého způsobu psaní anonymova o Antikristovi seznáváme snahu, aby ani sebe méně nenarazil na duchovní vrchnosti. Tak při definici o něm mluví o kacířích, filosofech a pokrytcích,¹⁴⁵⁾ ale když mluví o zkaženosti na nejvyšších místech v Církvi, to o Antikristovi samém nemluví, nýbrž označuje tento zjev za pouhou známku jeho příchodu.¹⁴⁶⁾

Spisovatel zaujímá též stanovisko k přijímání pod dvojí způsobou. Náзор svůj vyjadřuje stručně, ale zřetelně. Dovolává se rozumu, prohlašuje, že jako živé tělo nemůže býti bez krve, tak právě živá krev nemůže zase býti bez těla. Proto, kdo přijímá Tělo Páně pod způsobou chleba, ten s Ním zároveň přijímá i Krev Kristovu. Není tedy třeba, by laikové přijímali pod obojí, zvláště uvážíme-li, jak snadno může dojít k zne-
svěcení Krve Páně vylitím.¹⁴⁸⁾

Jako v názoru o přijímání z kalicha se podstatně lišil od předchůdců Husových, tak zase o poměru chudých k beneficiím zašel dále nežli oni. Jako Janov, tak i šternberský homileta se stavěl na stanovisko, dle něhož církevní jmění jest patrimonium pauperum. Náš autor při tom rozeznává trojí způsob podpory věřících: tělesný, duchovní a příkladný. V rozvádění svého názoru došel pak dokonce tak daleko, že na základě slov sv. Ambrože prohlásil, že biskup má v nejkrajnějším případě právo případně i roztlouci bohoslužebné nádoby a obrátiti je v užitek chudých.¹⁴⁹⁾

Tato touha se později vyplnila v míře až žalné. Stačí pouze vzpomenouti na články Táborů u *Vavřince z Březové*, z nichž 37. praví: „Item roucha krásná k svatým mšem . . . na kabáty sprostného lidu a k jinému požívání mají dávány býti.“¹⁵⁰⁾

Jiný ohlas moderních proudů spočívá v obraně moci klíčů. Kristus pravil: „Komu zadržíte, zadržány jsou.“ Z toho se nedá souditi, jako by kněz měl právo odpouštět hříchy. To patří jedině Bohu, kdežto kněz pouze oznamuje člověku, že hříchy mu jsou odpuštěny, vida jej k přijetí svátosti dobře připraveného. Všechno tedy záleží na souměrnosti soudu církevního s božským. Nikdy ale se nedá myslet, že by účinnost úřadu kněžského závisela na mravním stavu kněze.¹⁵¹⁾

Stav souvěké společnosti předvádí zrovna jako Johlín ve světle velmi temném. Svět jest pln špatnosti, jako před příchodem Spasitelovým a kdyby dnes On sem přišel, zrovna tak by se k němu lidé chovali, jako tehdy, volajíce nejprve: „Hosanna!“ a za krátko: „Ukřižuj!“¹⁵²⁾ Vina spočívá v nedbalosti vrchností, kterým jest život poddaných něčím zcela lhostejným. Některé pak se o lid netoliko nestarají, ale ještě dokonce mu dávají špatný příklad. Každý pán má nějakou nectnost, tak že může se klidně říci: „Kolik pánů, tolik

¹⁴⁴⁾ I., 55 b".

¹⁴⁵⁾ II., 2, 55 a".

¹⁴⁶⁾ I., 55 b".

¹⁴⁷⁾ I., 169 a".

¹⁴⁸⁾ II., 128 a".

¹⁴⁹⁾ II., 44 b'.

¹⁵⁰⁾ F. R. B. V., 459.

¹⁵¹⁾ II., 39 a".

¹⁵²⁾ I., 12 b'.

hříchů".¹⁵³⁾ Z nectností nutno jmenovati zvláště nečistotu, kterou jest pověstný královský dvůr. Kazatel se zařiká samým Bohem, že jenom tam jest aspoň trochu spořádaný život, kde není dvořeníků, jakmile ale někam oni přijdou, hned se tam zahnízdí nečistota. Při tom výslovně praví: „... sed, ne credas, me ex odio hoc dicere“. Kazatel věděl, proč tak praví, neboť nečinil přísných výtek pouze lehkým dvořanům, nýbrž i kněžím. V tom však se opět liší od souvěkých horlitelů: negeneralisuje. Zcela otevřeně uznává úpadek stavu řeholního, ale neopomíjí při tom podotknouti, že nelze říci, jako by dobrých klášterů vůbec nebylo. Jsou i kláštery dobré, bohužel, jest jich málo.¹⁵⁴⁾ Měřitkem zkaženosti mravní jsou mu starci, kteří v mnohém ohledu jsou horší mladíkům.¹⁵⁵⁾ Zdrojem tak mnohých špatností jsou pochybená manželství, neboť mnozí mužové se žení z důvodů, nemajících s manželstvím ničeho společného. Vede je rozkošnictví, touha po kráse a po penězích. — *Příště dále.*

¹⁵³⁾ I., 10 b'.

¹⁵⁴⁾ I., 99 a'.

¹⁵⁵⁾ I., 148 a'.

Emanuel Masák :

Koncepty dopisů Pavla Křížkovského.

Životopisec Křížkovského dr. Karel Eichler použil ke svému dílu¹⁾ v hojné míře listův a zápisků, zachovaných po slavném skladateli v klášteře starobrněnském, ale hlavně jeho příbuznými a některými přáteli. Korespondence s matkou a příbuznými ve Slezsku, v níž obráží se nejkrásněji jeho povaha, dětinná láska, vděčnost i skromnost, jest asi úplná. Za to je známo dosud poměrně málo dopisů zaslaných přátelům.

Náhradou za tyto ztracené nebo dosud skryté listy mohly býti aspoň jejich koncepty — neboť Křížkovský měl ve zvyku snést nejprve na papír řadu myšlenek, jež mu napadaly, a z nich pak teprve sestavovati dopis. Ale bohužel sám zase tyto zápisky pálil, tak jako i většinu ostatní své korespondence. Dr. Eichler uvádí jen dva takové koncepty listů, o nichž není známo, komu byly zaslány.²⁾

Laskavostí dp. dra *Cyrila Seiferta*, člena řádu sv. Aug., dostalo se nám aspoň části zápisků Křížkovského, neznámých dru Eichlerovi. Byly zachráněny jen šťastnou náhodou: vytaženy z kamen, kde byly určeny ke spálení.

Jest to 17 zažloutlých listů stejného formátu (velké osmerky), popsaných po obou stranách, pak 2 listy formátu poněkud širšího a barvy zažloutlejší, popsané po jedné straně. Listy ani stránky nejsou číslovány, také letopočet není nikde naznačen. Písmo jest, jak při konceptech pochopitelně, zběžné, ale celkem dosti zřetelné; jen některá místa jsou pro opravy a doplňky nesnadno čitelná. Většina úryvků je přetržena příčnými čarami — patrně znamenají, že myšlenky koncipované byly přepsané do dopisu.

Třebas některé koncepty jsou plny různých značek, křížků, číslic atd., je dnes nemožno konstruovati z nich úplný list v konečné podobě, v jaké asi vyšel z pera Křížkovského. U většiny také těchto značek není: jsou to jen okamžité myšlenky, zachycené na papír, často nedokončené, mnohdy bez veškeré souvislosti. „Píši, jak stádo běží“, praví autor sám na dvou místech, „neštuduju na pořádek nebo na slova pěkná, ale srdečná.“ „Žádného nedělám přepisu“, dodává jinde — jistě ne zcela oprávněně. Právě z těchto zápisků je zřejmo, že své listy přepisoval, ale také, jak bedlivě se ke každému připravoval, sbíral vhodné myšlenky (na př. z dopisů Čelakovského, Chmelenského), opravoval jednotlivé výrazy, ba psal si i všeobecné formule na př. děkovací, a tak těžce piloval a pečlivě stylisoval své dopisy, že každý hotový objevuje se nám jako malé umělecké dílo.

¹⁾ Dr. Karel Eichler, *P. Pavel Křížkovský*. Životopisný nástin. Nákl. knihtiskárny benediktinův rajhradských. V Brně 1904.

²⁾ D. c., str. 73—74.

V zachovaných konceptech máme ovšem jen nashromážděnou látku ke stavbě: množství myšlenek, úvah a poznámek, z nichž některé vícekrát se opakují a často úplně týmiž slovy. Vybíráme z nich aspoň významnější úryvky i jednotlivé myšlenky, pokud přispívají k poznání povahy Křížkovského a ovzduší, v němž žil.

Potvrzují většinou obraz, jaký je znám z dosavadních prací a vzpomínek Eichlerových a Geislerových³⁾, ale leckde jej také doplňují nebo sesilují novými rysy. Dávají nám blíže nahlédnouti do jeho duše v době, kdy byl tolik mučen svou chorobou i málo příznivým okolím v klášteře, dosvědčují jeho vlastenecké smýšlení i zájem o veřejné otázky, zvláště pak osvětlují jeho důvěrný poměr k rodině Bílkové ve Vídni, o němž u Eichlera dovídáme se jen stručně z citovaného dopisu příbuzným.⁴⁾ Právě této rodině byla určena většina listů, jejichž koncepty máme. Z jednotlivých poznámek můžeme aspoň u některých zjistiti dobu, kdy vznikly.

U *Petra Bílky* (1820—1881), známého vlastence a horlivého podporovatele národních snah, rodáka z Boskovic na Moravě, žijícího tehdy ve Vídni, bydlil Křížkovský — dle Eichlera⁵⁾ — od podzimu r. 1865 až do 3. února 1866, když léčil ve Vídni svůj krční neduh. Po návratu z Vídně psal patrně první dopisy. (Není vyloučeno, ano je dosti pravděpodobno, že z obou tu uvedených konceptů sestavil K. dopis jen jediný. Nasvědčují tomu stále omluvy, že dlouho nepsal, zmínky o sboru „Pastýř a poutníci“, stejně se opakující věty i celé odstavce. Možno však také, že některé myšlenky patří k pozdějším poněkud dopisům.) Dne 26. března 1866 odešel K. po druhé do Vídně, aby pokračoval v léčení, a bydlil znovu u Bílky. Navštěvoval je pak i později, jak jest viděti z dalších dopisů a častých vzpomínek na vídeňského přítele, jeho sestru Petru a dceru Paulu.

1.

Pavel Křížkovský Petru Bílkovi.

Psáno v Brně, asi v únoru 1866.

Děkuje za pohostinství. Chování p. preláta. Nejistota zdraví a duševní ochablost. Náklad sboru „Pastýř a poutníci“. Ohlašuje příjezd do Vídně. Touha po přátelích.

Velectěný pane řediteli!

Smutná to byla poslední hodina před odjezdem mým do Brna! Já bych byl rád mluvil — city srdce vděkoplného vy-

³⁾ Jindřich Geisler, *Pavel Křížkovský*. Nástin života i působení jeho uměleckého. Nákl. Fr. A. Urbánka. V Praze 1886. — *Několik vzpomínek na P. Paula Křížkovského*. Náš domov 1915.

⁴⁾ Dr. K. Eichler, d. c. str. 38. ⁵⁾ Tamže, str. 37.

slovil, ale nemohl jsem; raději bych byl zaplakal, ale styděl jsem se. A měl jsem k tomu příčinu! Jak živo se mně tak dobře nepovede, jako u Vás, drazí přátelé!

Přijmětež tedy, ač pozdě, nicméně z celého srdce, Vy dobrodinci moji, nejvřelejší díky mé, srdečné ubezpečení, že nezapomenu nikdy dobrodiní mně proukázaných. O kyž bych Vám mohl dokázati, že lásku k Vám nelíčenou chovám! Teskním po Vás jako dítě v cizině po rodičích svých a myslím na Vás a na ty blahé hodiny, které jsem u Vás přežil a zde v tichých síních kláštera duch můj ustavičně s Vámi se vodívá. To byly šťastné dny u Vás, jako v nebi. Bůh dobrotivý račiž Vás dlouhá léta na této pouti pozemské zachovati . . . Bůh Vám zaplať za všechno! Naděl hojností svých milostí Vaši výbornou sestru, slečnu Petri, která se nejináč, než dobrá milující sestra, ke mně chovala! Kyž bych se Vám brzo a v hojné míře odsloužiti mohl. —

Byl bych Vám již dříve psal, kdybych byl psáti mohl. Asi 10 dní jsem ani péra nemohl držeti, dostal jsem trhání do pravé ruky.

Pan prelát⁶⁾ dosti dobře se ke mně chová, a jeho upřímné přání by bylo, by mne co nejspíš zdravého viděl. Ovšem jest to přání poněkud egoistické; jedná se pouze o to, abych zas robotovat mohl. —

Ani důležitého, ani potěšitelného nemám, co bych zvěstovati mohl. Se zdravím to velmi pomalu k předu jde, a tak tento nejistý a téměř polozoufalý stav mně tuze malomyslným činí.

Nedivte se, že po tak dlouhý čas žádné zprávy ode mne neobdržujete. Jest toho příčina nejistota mého zdraví, která zmrtvělost jakousi na mého ducha uvazuje a lhostejnost (ochablost, mrzutost) ke všemu okolo sebe plodí, že právě se ode dne ke dni vleku se svým neduhem.

Vás pak, příteli milý, žádám, abyste k mému upokojení přijal od preláta náhradu za výlohy, které jsem Vám přes tolik měsíců způsobil. Neoslyšte prosby té, kterou činím, nemoha sám se nějak odsloužiti a dobrou vůli svou dokázati.

Především přijměte mé nejsrdečnější díky za Vaši laskavou pomoc (*náklad* sboru Pastýř⁷⁾) v mém klopotném stavu, kteréžto já sic, nevěda, jak se Vám odsloužiti, nikoliv bych v tom způsobu a na tak dlouhý čas používati neměl . . .

Počítal jsem, že bude hotova nová skladba, abych Vám zároveň rukopis poslal, tedy odkládal jsem psáním; ale nešlo to nijak, Pegasus nechtěl z místa.

Jak ten čas ubíhá! — a já se tu i dnes ještě tak cizím býti cítím, jako první dny mého stoupení do kl(áštera). — Nejde to!

⁶⁾ Cyril Napp (1792—1867), český historik, příznivec Křížkovského.

⁷⁾ Sbor „Pastýř a poutníci“ napsal Křížkovský 1866 a vydal vlastním nákladem, věnovav jej „Besedě Brněnské“.

První dny v březnu zavítám zase do Vídně — na jak dlouho, neví se.

Nezapomenu jaktěživ na ty šťastné dny, které jsem prožil u Vás. Slavil jsem tam obrácení Pavla a ještě vyšší svátky, právě to hody svatodušní. Zpomenutí na tyto dny zůstane mi vždy utěšeným.

Vzdálen od Vás, vzdálen radostných zábav, vzdálen upřímných srdcí, milých a šlechetných lidí, sedím tu v síních klášterních zpomínaje s toužením a teskností na Vás. Toužení mé s Vámi, s milou slečnou Petri a Paulou co nejspíše se uvidět jest věru takové, že s celým srdcem se na Vás na všechny těším.

2.

P. Křížkovský Petru Bílkovi.

Psáno v Brně, asi v únoru
nebo počátkem března 1866.

Vysvětluje, proč dlouho nepsal. Vzpomíná na šťastný pobyt ve Vídni a touží po shledání. P. prelát. „Pastýř a poutníci.“

Nové práce. Choroba. Poznámky o politice.

V. p. Ř. Nemohl jsem předvídati, že déle než 8 dní v Brně zůstanu, a proto neračte se horšiti, že po tak dlouhý čas žádné zprávy ode mne neobdržujete; neboť jsem odkládal s psaním na ústní promluvení. Neraď píši, a mnoho lidí se již na mne váhavého mrzelo a posud mrzí, a já se listům jak možně vyhýbám, čas do času stále odkládaje, a potom se stydím a potom teprv nechce se mi psáti. Nyní však vida, že by mé hodlání třeba na delší čas se táhnouti mohlo, nucena se vidím, chybu mou (!) napravit.

Chystal jsem se skoro každý den na cestu, ale nemilé překážky tomu bránily; a k tomu nejistota mého uzdravení jakousi zmrtvělost a ochablost ke všemu okolo sebe plodí, že ode dne ke dni, od měsíce k měsíci se svým neduhem se vleku, tolik sem tam zmitání a zapletenost v mých osobních záležitostech byly opravdivou překážkou, že pořáde jsem odkládal...

Službu mně prokázanou pokládám za důležitou. Nemohu opomenouti, za všechno srdečně se poděkovati a přál bych si zajisté, abych Vám mohl *také brzy* nějakou službu prokázati... Ale bylo též to živobytí u Vás jako v nebi, a já po Vás toužím a dychtím, a co nejdřív Vás uzříti a spatřiti sobě žádám a přeju. Tam jsem byl pánem z Lenochova a na Zaháli.

To byly šťastné dny a pro mou budoucnost znamenité, neboť poznal jsem ve Vás muže, jenž pro cnost, šlechetnost, pravdu a zvláště pro vlast a národ žije, a každého, jenž má srdce nepokažené, k sobě táhne a vábí. Tak jste mne velice potvrdil —

Právě z okna mého bytu zírám k jihu, kde leží Vídeň, kde jsou přátelé moji upřímní, — a pohlídám na zalíbenou stranu, a v roztoužení přál bych si k Vám jako ten ptáček zaletěti. Blaženosti plní dnové žití našeho ve Vídni nejdražšími budou mně upomínkami . . . Jak krásných (Genüsse)⁶⁾ měl jsem pro srdce a ucho; a celé Brno mi za sto let nedá, co mi Vídeň dnem poskytne.

Slečna Petri, co do věku milující sestra, co do starosti — pečlivá matka. Bůh Vám to zaplať!

Kýž by mne *Špačiček pán* co nejspíše přivítal svým obvyklým: Pěkně vítám, to jsou hosti. A kdes byl ty malý kluk? Co? atd.

Ale Pán prelát špatně se na mne obořil, že jsem mu nic jistého neřekl — co a jak? To on od Vás přijmouti nemůže, tak dlouhý čas, — já myslím, přísný počet, dobré přátelství — kdybyste mne považovali jako chovance, a tedy takový plat ode mne žádali — jinak to nepůjde.

Stranou vydání sboru „Pastýř a poutníci“ srdečné díky! Ale věřte, že by mně bylo mnoho milejší, kdybych toto nové břímě povinností nebyl musel na sebe vzíti! Ono to tíží! Kdy a jak se Vám odsloužím! Prozatím!

Kýž bych se mohl zprostiti neduhu trapného, a žití zase v obvyklé pracovitosti, hledaje úlevy a rozkoše u Mus — — —

Co dělám? Inu, nemnoho; ráno nic, dopoledne nic, na večer nic; totiž studuju sice partesy klasické, ale z toho nechci se nijak utvořit skladby národní, a protož pravím, že nedělám nic . . .

Ososnuju pořád písně národní, více k svému zalíbení, než k veřejné potřebě, neboť nehodí se všechno pro svět, co takový fantasta jako já utvoří . . .

Ba věru, nám pěje lid.

Již mám zas o jednu práci víc, t. j.: národní píseň s průvodem Piana, na tenž způsob, jako ona, kterou jsem Vám a Kouteckému předehrál. Doufám, že z toho také něco bude.

Souhlasím s Vámi docela, když každé objevení ducha, každou práci vědeckou nazýváte hodem svatodušním; ba, příteli drahý, každá nová skladba má býti slavností letniční pro mne, — neboť tenkrát se schýlí duch pravdy, duch síly, duch umění na mne jako druhdy na apoštoly, uvodě pravé poznání a spokojenost v mé srdce. —

Ach, že jsem se tak pozdě probudil a pozdě poznal, neboť bezpochyby svého cíle, po kterémž toužím, nedosáhnu. Si desunt vires, tamen laudanda voluntas.

Choroba hrdelní pořád mne ještě trápí, — a přece při tom tloustnu. Snad tam mám nějaké ty trichyny. Bud' si!

Nastává nám posvátný půst. Zůstaňme úloze své (povinnosti), kterou nám vlast a národ ukládá, věrní, a hleďme

⁶⁾ Tak K. častěji, kde mu nenapadá hned český výraz, pomáhá si výrazy německými, jež dává do závorek. Jen někde přepisuje nad ně slovo české.

toho, co načato, doplniti a dcvršiti. Sbírejme na ourodném poli národním zlaté klasy, oslavujmež milovaný jazyk našich předků v písních a v skutcích. Vy světáci, vy se veselíte a radujete, a ubohý žiji jako *poustevník*, odříkaje se světa i mar-nosti jeho. Také dobře!

Podivný jest stroj ducha lidského, a pravím, blaženější člověk, kdo méně má citu, než ten, kdo příliš mnoho, jako já.

Čas ubíhá! já zde již beztoho jako na vidličkách!

Tak, podaří-li se po mé chuti, přijdu, jakož pevný úmysl mám, asi na několik dní k mému šlechtnému Bílkovi a jeho — rodině.

Cestu svou do Vídně odkládám ode dne ke dni, mysle, že snad dalšího léčení nebude zapotřebí, ale chyba lávky; kašel trvá, a chraplavost se znovu ukazuje; jaký to smutný život! s jedné strany tesklivost, co z toho bude, s druhé všelijaké mrzutosti a křivé zraky, závist a nenávist od jiných.

Jest to podivné počasí! Takoví dnové, takoví večerové, jako bývali v Arcadii za podletí, a zdá se, jako by to již daleko nebylo; věru, jest se co obávati, aby nezačaly stromy pučet a kvítí růsti, a potom na to mráz nepřípadl a nám to zahubil? Nevčas jest nevčas!

Kýž Bůh dá, abych již byl vyhojen (zdráv), a více toho doktorování nepotřeboval!

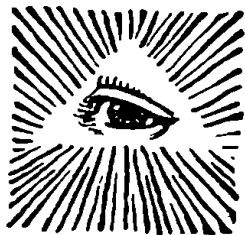
Když jsem šel přes pole, nasil jsem koukole, vyrostli mně z něho nepřátelé!

Tož tedy ty nadějeplné sněmy zemské přece, jak jsem předvídal, co nevidět budou rozpuštěny; a nic, prachnic se nevyjednalo. Oh, zpropadená politiko! Oh, osvícenosti našich vlád!

Jen daremně nás ti oslové (tyranni) zostuzují, a my Slovane jsme jako hloupí beránci příliš trpěliví.

Snad také má trichýny v sobě, jako ta nejnovější maďarská politika? Což proti takovému neřádu žádného není opření? Tedy přece ten Slovanský smrtonosný dualism zvítězí?

Co mi na srdci leželo, to jsem s Vámi sdělil, žalost, mrzutost, veselost aneb něco jiného, jak mi namane, píši, jak stádo běží, neštuduju na pořádek nebo na slova pěkná, ale srdečná.
(*Příště konec.*)

ARCHIVÁLIE.

Božská komedie v českém rouše. Znamý katolický básník a essayista, laik Jan Spáčil Žeranovský (1857—1905), výborný překladatel sonetů francouzského mistra José Maria de Herédia (Sborník světové poesie, Praha 1900), sám lyrik nevšedního významu, jehož básně vyšly v posmrtném vydání péčí spolku „Máje“ u Otty pod názvem „Výše a propasti“ (Praha 1909), napsal již roku 1880 do prvního ročníku Vránových „Literárních listů“ (Velké Meziříčí) úvahu o překladu Danta, kterou zde z časopisu dnes již nedostupného přetiskujeme jako příspěvek k časové dnes otázce „Dante a Čechy“. Úvaha zní doslovně:

„*Božská komedie v českém rouše.* Příspěvkem k literární činnosti Jarosl. Vrchlického. „A na cestě mého života leží ještě veliký balvan, jejž odvaliti chci, jest to *Danteova Božská komedie*“. Tato slova psal veliký náš pěvec Vrchlický v listě v prosinci 1877 panu Janu Kosinovi, tehda řediteli českého gymnasia v Olomouci, zaslaném.

„O usilovné snaze jeho, vyhověti tomuto slibu svému v době nejkratší, svědčí překlad prvního dílu veliké básně této, jejž Vrchlický na podzim roku minulého pro veřejnost českou do tisku uchystal. Ještě od literární události této neuplynul ani rok, a již zase oznamují nám listy české, že druhý díl Božské komedie *Očistec* vyjde co nevidět nákladem překladatelovým a pomocí „Lumíra“. Věru, kdybychom neznali v té příčině vážnost a spolehlivost „Lumíra“, hlavního orgánu Vrchlického a kdybychom nevěděli, že důležitost a význam takových událostí literárních, jako bude překlad *Očistce*, ničehož by nenabýly předčasností reklamy, ani bychom tomu víry dávali nechtěli. Vždyť jest produkce Vrchlického tak nevysvětlitelně plodnou, že se věru diviti jest, jak mu ještě času zbývá ku práci tak veliké, jako jest překlad Danteovy básně. Neb vzpomene-li si, že ve krátké době, jež uplynula od překladu *Pekla* až po dobu nynější napsal, ohlásil aneb skutečně vydal čtyry nové svazky prací svých, „Julian Apostata“, „Pantheon“, „Nové epické básně“, „Dojmy a rozmary“, „Kain“ od Leconta de Lisle, nepočítajíc v to mnohé jiné básně uveřejněné v „Lumíru“, není tento náš úžas z čin-

nosti jeho bez podstaty. Fráze o „vyplňování mezer“ v literatuře stala se již tak banální, že bychom ji iuto s ostychem pronesli, kdybychom nevěděli, že, měla-li slova tato vůbec kdy jaké platnosti, mají ji tentokráte. Česká literatura až po zmíněné již události byla jedinou ze západních, jež úplného překladu *Božské komedie* neměla, jež známa byla čtenářstvu našemu toliko z úryvků *Douchových* (a to mistrných) a *Žákových*. Maďari v té příčině již dávno nás předstihli. Mluví o Němcích, Francouzích, Angličanech bylo by zbytečné, mají-li Němci překladů asi tucet (bylť 1877 opět jeden vydán), Francouzi sedm a Angličané jistě více než jeden!

„A myslím, že i při menší vzácnosti, jakou překlad díla již dříve přeloženého míti může pro národy tyto, více se u nich píše o událostech takových, než u nás, kde bychom novostí zjevu měli pojeti býti radostným nadšením. Pokud se upamatovati dovedeme, nezahly se u nás projevy tohoto nadšení nad pouhé oznámení v listech našich, ovšem tu delší tam kratší. Jest to již tak, že básník pracuje a tvoří (ať třeba v překladu) s tou nadějí, že bude pochopen a uznán, že obtíže a námahy, s jakými mu tu zápasiti bylo, budou úplně pojaty. Výraz, jejž pak kritika těmto svým poznáním dala, jest mu odměnou za obrovskou práci, již obětoval spánek, klid a mravní pobídkou ku tvoření dalšímu, dodávajíc duchu unavenému nové síly a kolébajíc jej v onen klid, dýšící láskou a pracujícím ku porodu velkými myšlenkami.

„A jakých obtíží působí překladateli *Božská komedie* jest známo. Mimo jiné fyzické, aneb, abych lépe řekl, technické obtíže, s nimiž překladateli kterékoliv básně zápasiti jest, tedy rytmus, rým a sled myšlenek, vyskytuje se tady obtíž nová, úsečnost a jadrnost vlastiny, která překladatele nutí k volbě slov podobné úsečných. Němec si pomáhá neustálou eliminací koncových slabik, aby myšlenku pronesenou veršem originálu vtěsnil i do verše svého. U nás však dala by se slova, u nichž eliminovati lze, na prstech spočítati. Čím větší tu namáhání, čím trapnější tu zápas s látkou, již překladateli je zmocí!

„Ale bylo-li vůbec kdy na obtíže tyto upozorňováno, zapomenuto tu vždy

té největší. Ovšem obtíže této nepozná ten, kdo *Božskou komedii* toliko čte již přeloženou, nýbrž kdo ji sám překládá se pokusí. Obtíž tato jest mravní a je na *nekonečnosti tercíny*. Každé toto nevinné trojverší na pohled tak snadno přeložitelné jest článkem obrovského řetězu, jež ruka překladatelova vytahovati musí z hlubin nekonečna! Nekonečnost tercíny! Ta myšlenka, to vědomí mučí vás více než všechny rýmy a rytmy, na něž si vzpomínáte. A byť i počátek každého nového zpěvu rýmem svým na poslední trojverší zpěvu předešlého se nevázal, to vědomí, že sloka tercíny se vlastně nikde nekončí a že končí-li se ve skutečnosti, v mysli básnickové přece nekonečnou zůstává, není zajisté prostředkem usnadňujícím. Ovšem jest ona pak ohněm, z něhož vychází zlato práce překladatelovy a jest obrazem cíle, kam duch Danteův spěje: *k věčnosti*, ona jej vždy vede ku „hvězdám!“

„Říci, že se těšíme na překlad *Očistce*, bylo by trochu naivním, kdyby se nevyrozmávalo samo sebou. Účelem řádků těchto nemá býti výtku, nýbrž toliko ocenění obrovské práce pěvce našeho. Stalo-li se tak již jinde a my bychom o tom nevěděli, rádi zřikáme se pro slabé řádky tyto nároků na prioritu. Dej Bůh jenom pěvci „Vittorie Collonny“, „jenž neustává v strádání a potu“, by z očistce své práce brzo vyšel a spatřil zase své hvězdy.“ *Jan Spáčil* (Literární listy 1. 1880, 18 n).

Referát Spáčilův zajímavý jest jednak jako příspěvek k dějinám přijetí básnické práce *Jaroslava Vrchlického* na Moravě; jednak poznámkou o českém překladu poesie Dantovy z pera katolického znalce italské poesie středověké *Vincence Pavla Žáka* (1797—1867), kterýžto překlad nebylo mi dosud možno zjistiti; konečně nepřímým doznáním Spáčilovým, že i on se o překlad danteovských tercín pokoušel. V jeho původní tvorbě najdou se ohlasy této mladistvé snahy ušlechtilého básníka.

Vilém Bitnar.

František Doucha a Goethe. Doucha obíral se vedle Shakespeara, Danta a Calderona i poesíí Goetheovou. Zajímavý jest jeho článkuček o Goethově básni „*Erlkönig*“ z roku 1844, v němž vykládá český význam tohoto názvu. Jako malý příspěvek k literárně historické otázce „Goethe a Čechy“ otiskujeme článkuček ze starých „*Květů*“ (1844,

číslo 43. ze dne 9. dubna, strana 172) doslovně:

„*Erlkönig a český význam jména toho.* Velikou často obtížnost překladatelům činívá, když se o to jedná, aby se některá bytost germánského bájesloví přiměřeným jménem slovanským označila. Potřebí zde bývá, ohlídnouti se po dalekém obzoru slovanského bájesloví, na kterém oko někdy marně hledá bytosti, která by s onou germánskou úplně se shodovala, jakož to i naopak podobně své místo mívá. Příčina toho ovšem patrna jest; nebo kde dva národové ve své individualnosti samostatně se vyvinují, tam také podle rozdílných přírodních potřeb i mravních náhledů se mění duševní výtvoři jich mysli a obraznosti, kteréž napotom v bájesloví zosobněné a přispěním mnohých věků jako by uhlazené, co ústní podání od předků na potomky přecházejí. V takovém případě jediné výcestí jest, onoho jména buď bez proměny ponechat, anebo, přiči-li se to duchu jazyka, je alespoň tak přeložiti, jak toho podstata bájesloví bytosti a tedy hlubší smysl jména požaduje. K podobným rozpakům vede také německé „*Erlkönig*“, kteréž jméno již mnohemu velikých těžkostí způsobilo od oné doby, co Göthova báseň téhož nadpisu v hudbu uvedena a o koncertech zpívána, také k českým zprávám příčiny podala. Někteří je dokonce na „*Olšovce*“ přeložiti se pokusili, což podstatě bytosti přiměřeno není, jelikož německé „*Erlkönig*“ nikoliv od „*Erle*“, olše, pochází. Nejlépe je přeložil pan Erben, an v 7. sešitu „*Přílohy ku Věnci*“ Goethovu svrchu podotknutou báseň pod nadpisem „*Král duchů*“ v pěkném překladu sděluje, kde spolu některé důvody pro své smýšlení o významu oné bájeslovné osoby klade. Dle těchto důvodů znamená „*Erle*“ původně tolik, co „statný muž“, „rek“ čili „hrdina“; a poněvadž dle víry pohanských Germanů duchové reků po dokonání pozemského života do Walhally se dostali, vzato jest ono slovo během času v germánském bájesloví ve smyslu „ducha zemřelého hrdiny“, kterýž pod přímou vládou boha Odina, co krále, s ostatními duchy hrdinských spolutruhů z blaženosti Walhally se těší. Pročež „*Erlkönig*“ na základě těchto důvodů značí „krále duchů zemřelých rekův“, kterýž užší smysl pak dále rozšířen na „krále duchů“ vůbec. — Nejhlavnější však důvod pro věc právě uvedenou zdá se mně spočívat v jazyku

anglickém, jehožto germanskou příbuzností mnohý temnější význam německý teprve úplně se dá vysvětliti. Vidím tento důvod v anglickém „earl“ (čti erl). Slovo to nyní k vyznačení jistého stupně šlechty anglické slouží, kterýž asi s naším „hrabě“ se shoduje; původně však znamenalo totéž co „statný muž“, srovnávaje se v tom úplně s naším „bojář a bohatýr“, které rovněž původně za „silného, hrdinského muže“ čili „siláka“ vzato jest, později však co význam pro stupeň slovanské šlechty v užívání vešlo. Nebo jako u nás, tak rovněž u jiných národů přechod významu „reka“ čili „hrdiny“ na poznamenání jistého druhu šlechty stal se způsobem dokonce přirozeným, an základ šlechty prvopočátečně tím vlastně položen, že vládcové statné muže co svou družinu okolo sebe shromažďovali, za statnost a hrdinství zvláštními výsadami je pak obdařující. Latinské comes (se všemi odstíny jazyků románských comte, conte, comte atd.) původně průvodce znamenajíc, potom pak na hraběte přenesené, jakož německé Graf, majíc stejný kořen se slovem der Gefürte a Ritter i j. za příklad sloužiti mohou. — Přátí by tedy bylo, aby, kdykoli se o německém „Erikönig“ řeč vede, ten na budoucnost raději *Králem duchů*, než *Olšovcem* se nazýval. — Fr. Doucha. —

JUDr. Otto Stehlik.

Počátky Katolické moderny. Jest již nejvyšší na čase, aby se sbíraly a otiskovaly památky na první doby rozvoje moderní literatury katolické, jmenovitě z prvních let devadesátých. Básník Karel Dostál Lutínov zapůjčil mi laskavě několik dopisů z této doby, které s jeho svolením otisknu.

Lutínov básníku Ferdinandu Pěčkovi Misteckému, kaplanu ve Vídni, dne 22. února 1893 napsal a odeslal list tohoto znění:

„Slovutný Pane! Neznám Vás sice osobně, ale snad Jste si všiml v „Našem Domově“ a v „Obzoru“ některých maličností od Dostála Lutínova. Byl jsem ondy u P. Vévody a přečetl jsem z Vašeho dopisu úsudek o posudku básni „Našeho Domova“ ve „Vlasti“. Posudek ten psal sám Škrdla, jenž chce býti vůdcem *literární* uměleckého ruchu katolického! V celé při o redaktora „Vlasti“, nerozlišuje se správně mezi *směrem*, jenž vždy musí býti rázně katolický a mezi *estetickým* i *uměleckým* vzděláním, které jediné dovede spo-

lupracovníkům imponovati, je povzbuzovati a získavati, slovem, býti autoritou.

Volky nevolky musím se přiznati, že nemáme časopisu, jenž by stál na výši moderní literatury, jenž by kol sebe dovedl seřaditi ligu katolických poetů, hlouček plný života a ruchu. S určitým cílem! S úzkým přilnutím k vůdčí myšlence a k sobě navzájem. Českou Felibrigel! List otevřený pro vše, co života schopno. Na příklad četl jsem u P. Vévody Vaši milokrásnou píseň na téma „Buď veselá, dokud's mladá!“ Nevím, zda ji otiskne „Náš Domov“. Otiskla by ji „Vlast“? „Obzor“? Pochybuji. Našich listů je málo a ty mají omezený horizont, ze kterého vykročíti buď neschopní, nebo neumění. . . A nyní ta přiosťující se discetio spirituum mezi katolíky a liberály! Naše literatura musí vzrůstati a rozkvést, aby mohla soutěžit, aby se nemohl nikdo vymlouvat, že katolické spisy nestačí a nevyhovují. Polemika bez plodné práce skutečně nestačí. A z této půdy sama vypučela myšlenka založiti poetický list katolický, v němž by se sbratřil dorost se staršími soudruhy, kdež by se obeznával s novou i starou světovou poesí křesťanskou, kde by se poznal, třibil a tisknul si ruce ve vzájemném porozumění a společné práci.

Obsah listu: svobodná poesie, ale veskrze provanutá křesťanským názorem světovým! Jsou tomu asi dva měsíce, co jsem se s touto myšlenkou svěřil benediktinu příteli Bouškovvi. Odmítl ji pesimisticky. Klepal jsem dále a myšlenka se rozlétla jako oheň. Nyní je již celá řada poetů, kteří se k ní s nadšením hlásí. Ba i vážní kněží nebásníci se o ni zajímají a pomýšlejí na brzké realizování.

Máme ve Vás důvěru, jako ve svého budoucího prvního písničkáře a pevně doufám, že nám nabídnete práci, poctivou radu a pomoc. Tu jsou některá jména: Xaver Dvořák, František Kyselý, Stupavský, Bouška, Skalík, Baar, Leubner, Pavlík, Šimon, Uttenrodt, Svárovský! I na řadu laiků bezpečně počítám.

A teď některé sporné otázky: *obsah* pouze *básnický* (navrhuje Skalík); to by učinilo list originelním a tím zajímavým. Nebo přibrati i studie literární, referáty a přehledy, cestopisy a novely? *Rozsah* jednoho archu? měsíčně? jaký formát? náklad? jako příloha „Hlídky“? samostatně? kde? redaktor? Po mém skromném soudu a jiných byl by k tomu literárním rozhledem, známostmi praž-

skými a povzbuzující vervou nejschopnějším P. Bouška. Jediný P. Skalík, jenž se věci nejhorlivěji ujímá, poukazuje na skandál, jaký Bouškovi způsobil P. Škrdle a bojí se, že kdyby Bouška vzal redakci, „Vlast“ by náš poctivý podnik hned v plenkách ukřižela jakožto pomstu a tříštění sil. Leč každý rozumný nazná, že tato školka českých

Felibrů bude vlastně jen tužením, pružením a množením sil, odchovou spolupracovníků. Snad redaktora volit? Prosím Vás, slovutný pane, neodpírejte nám pomocné ruky! Poroučeje mladý podnik do Vašich modliteb, zdravím Vás srdečně v hluboké úctě oddaný a těším se na brzkou odpověď sub rosa! Váš Karel Dostál Lutínov.

Emanuel Masák :

Koncepty dopisů Pavla Křížkovského.

(Dokončení.)

3.

Pavel Křížkovský Petru Bílkovi.

Psáno v Brně na počátku postu r. 1866.

Rozdíl mezi životem ve Vidni a v Brně. Nepořádek v ústavě fundatistů. Osobní stížnosti a pochybnosti umělecké.

Kajte se hříšníci, kteří jste se přes celý masopust až po krk v prostopášnostech brodili! volá dnes mnohý kazatel. Kajte se ospalci, kajte se nedbalci, zvláště vy Němci! A i v mém svědomí cosi šepce — ba volá a hřímá: „Kaj se Pavle, kterýs tak dlouho s poděkováním odkládal a slušnou povinnost nevykonal.“

Tak to chodí na tom světě, já po tolikých rozkošných a blažených dnech v kruhu tak milých přátel prožívaných musel jsem do Brna, bychom, skusíc nepříjemné uvítání, slyšíc všelijaké nemilé noviny, přesvědčice se o lehkomyšlnosti mládeže a zarmucující se nad ní, tím více cítil rozdíl mezi zdejším živobytím a šťastným blaženým žitím u Vás, milí a drazí přátelé!

Bylo to věru velmi potřebné (na svrchním čase), že jsem se do Brna podíval, neboť nepořádek v mém ústavu⁹⁾ byl a

⁹⁾ Křížkovský od r. 1848 měl řízení kůru v klášteře na St. Brně a dozor nad fundatisty, kteří tu za zpěv a některé jiné závazky měli jisté příjmy a výhody, a při tom studovali.

jest veliký, tak že někteří studující ze špatnou známkou odpraveni byli. Rodičové těchto darebáků bědují a naříkají a musí nevinně za vinu nezdárných dítek trpěti.

O té ohavné lehkomyšlnosti mládeže! Nejen že si smutnou budoucnost připravuje, i ještě nad to výše nesvědomitým způsobem rodičům a dobrodincům kazí život a zdraví!

Nenavštívil jsem posud zde nikoho, jelikož p. prelát nerad vidí, abych se namáhal a nějak zase pokazil.

Ještě se zde potloukám a nevím, zdali a kdy se zase do Vídně odeberu. Stala se veliká překážka, tak že posavad nevím, kdy se vlastně vypravím, snad do neděle. Také jsem slyšel, že dr. Gyrk má býti churav, tak že neordinuje. Bylo-li by tomu tak, ještě déle zde zůstanu, bych ten chlív Augiášův vyčistil, abych potom ve svatém pokoji a s dobrým svědomím o uzdravení své starati se mohl.

Zlatoušku! Miláčku! Pavlinko! Pavel Vás na tisíckrát pozdravuje a děkuje Vám za všechny ty proukázané výjevy srdečnosti a upřímnosti. Slečně společníci upřímný pozdrav.

Ještě než se odtud odeberu, tímto skromným a chatrným listem Vás pozdravuji, chatrným — jako je duch, jako je celá bytnost má. Jak velmi se na Vás a na Vídeň s jedné strany těším, tak zase jinou stranou se všeho obávám, (to) jest nejistoty mého uzdravení a tesknice pro budoucnost. Nedivte se, velectěný příteli! že mne mrzí všechno — neboť nedosáhl jsem cíle svého — mému snažení se odedávna obtížnosti v cestu kladly, a teď dvojnásobně se zmáhají.

Běda, že musím svou svíží poetickou sílu v hrubých všednostech promrhati! Jakých se tu možná plodů nadíti, kde mysl pro krásu nejapnou jest učiněna. Věru, jsem nespokojen. Ostatně, kdo ví, k čemu to dobré.

Nedej, Bože! bych stal se misantropem — —

Těžko býti v Brně u nás, a nepsati satyry.

V mých pracích to jaksi nejde! Bojím se, že cíle toho, který jsem sobě v blažených hodinách vystavil a kterému jsem posaváde mnoho obětoval, nedosáhnu, t. j. že ho nedosáhnu ochromením a zeslabením — íly mé okoličnostmi. A z toho ohledu jsem sobě již mnohdykrátě žádal raděj v mladosti zemřítí — aspoň by někdo řekl: Škoda budoucnosti jeho! A před touto budoucností mám strach.

Ale pryč s tou myšlenkou! Dělejme, co můžem, a podnikajme, co zmůžem.

Bloudil jsem dost dlouho, ztratil jsem mnohá léta, ale myslím, nebyla nadarmo ztracena.

Cas jest nejlepší lékař.

Vezmu rozladěnou lyru a naladím — někdy jako by byl uhasnul můj fantasiijní oheň, a já jsem zbaven vší náklonnosti k přízně Musy. Mne zajímá harmonisace národních písní.

Kdyby měl člověk deset hlav, to jsem již dávno povídal, deset hlav a sto životů.

Kdybych i kalhoty prodati musel, jak nemám jen jedny, ano poslední košili bych do žida zanesl; —

Jeden haní a druhý chválí. Mám-li jednu zásluhu, jest, že jsem pěstitel národního básnictví.

Ale musím se obávat, že Vás mé dlouhé psaní omrzí.

Moje myšlenky a mé srdce po celý den u Vás.

4.

Pavel Křížkovský Petru Bílkovi.

Psáno v Brně v druhé polovici února asi roku 1866¹⁰⁾.

*O cestě do Vídně. Chce pracovati pro Boha a pro národ.
Tvoří v duchu národním. Melancholie. O Němcích.*

Není sic ještě pozdě, ale přec bych něco dřívější pérem byl hnul, kdybych skutečně byl věděl, co mám činiti, mám-li přijeti do Vídně anebo zde zůstat. — Již se blíží sv. Matěj, se svou sekýrou chtě lámati ledy a nenajde jich. — Pomyslete si, že jsem skoro ještě žádného nenavštívil, ani jaká společnost mne láká, v níž veskrz milou rodinu Bílkovu nenalézám.

Již vidím, že z mé cesty do Vídně tak brzy nebude nic. Dlouho jsem z té příčiny ničeho nepsal, neboť úmysl byl Vás překvapiti a osobně se omluviti a náhradu dáti tak dlouhého mlčení. Ale člověk miní, Pán Bůh činí.

Bratránek¹¹⁾ jest ve Vídni, dnes ho očekávám nazpět; doufám, že mi přinese zprávu od Vás i od P. Doktora, ačkoliv jsem ho o to nepožádal. Při odjezdu mém jsem slyšel, že Dr. Gürk leží a že neordinuje. Zdalí co na tom? Dozvim se to od p. Rudáše, od něhož také tu zprávu mám.

Rád bych pracoval, jenom až bych to s tím traplivým neduhem odbyl, abych měl hlavu poklidnější.

Mám ovšem své chybičky, jsem člověk, ale s těmi chybičkami (jakoby jich jiní lidé neměli) hledím sloužiti Bohu a národu dle možnosti.

Kdyby jen písně nechtěly vodnatěti.

Touha a přání mé jest, bych vždy slovem i skutkem vlastenským národu svému prospěšen býti mohl.

Ne ode dávna — co jsem poznal naše krásné národní písně, co jsem počal znáti ducha národního, od té doby s tím se

¹⁰⁾ Psáno na samostatném aršíku, ale časově i obsahově souvisí patrně s předešlým.

¹¹⁾ Dr. Tomáš Bratránek, kněz řádu sv. Aug. v Brně, slavný estetik a pěstitel literatury góthovské, n. 1815 v Jedovnicích, prof. na filosofii v Brně, od r. 1851 prof. něm. lit. na universitě krakovské, zemřel v Brně r. 1884.

těším, že se některému slovanskému geniovi nezdařilo v původním, vlastním ukázati se světle, cestou kráčet i letem letěti ještě nevidaným, jenom duši našeho národa možným a přirozeným. Již se mi i mnohým z našinců znechutily písně německé, jejich formy a hluky; proto já nastoupil jsem dráhu národní, a byť by i mnohých vad a slabostí do sebe měly, nicméně se od ní neodchýlím, nechci zpívati, jako mnozí tam kdesi řečí českou, ale duchem německým. To jest také příčina, že moje skladby mnohým kritikářům, an všechny komposice jenom dle starého zvyku měří, a co na míru nejde, docela odsuzují.

Dělám všelicos, abych melancholii zapudil; nebo nemohu Vám povědět, jak mně po Vás obou teskno jest.

Když někdo, na kom nám záleží, o nás dobře смеjší, toť nás více těší, než kdyby celé hluky nepatrných lidí slávu a dobrotu naši hlásaly.

Jest mi skoro do pláče, nevím proč.

Jsem nespokojený, stísněný —

Bídny tento život —

Leč co tu spomůže stýskání, kde není pomoci, raději buď vše v nejhlubší hlubině srdce ukryto a chováno.

A v takové situaci nemohu se jak náleží k práci odhodlati. Nelze mi se z toho víru a z této pitomé mrákoty vyrvati. Ano i psaní listů k těm, které na nejvýš miluji, velice mi posud obtížné přichází.

Krom toho stále řeholnické živobyť, ač bez vнад není, přec mnoho pustých chvílí přináší a člověk, nemá-li ze spolku a zevnitř nějakého pudidla, přec konečně ustává. Tak bych myslel, kdyby(ch) ve Vídni bydlel, že by mne to častěji ponoukalo udatněji k pérou sáhnouti. —

Některý člověk má hrozné štěstí na hněvání bez příčiny.

Šeredně jsem se s ním pohádal, an se prohlásil; neumí slovo česky napsati a promluvit — to jest hodno oznámení, ne pro pomstu snad, ale pro zamezení, aby se časem příležitě vědělo, proti čemu třeba promluvit, neboť není pochybnosti, že takových hňupů v Čechách více, kteří ač literatuře české tolik rozumí, a nestydí se tou hrubou nevědomostí ještě se honositi.

To by ti Němci velmi rádi: Sotva částčka lidu mezi námi k rozumu přišla, již opět chtějí z něho hovádat nadělati.

5.

Pavel Křížkovský Petru Bílkovi.

Psáno v Brně asi na jaře 1866.

O svém zdraví a pobytu ve Vídni. Nepřízeň spolubratři. O své povaze. Napomíná Bilka k péči o zdraví. Konkurs a Šembera.

Uplynulo čtrnáct dní, co jsem se od Vás odebral, ač ještě nebylo se zdravím mojí tak dalece dospělo, jak by toho bylo k přání. Ale to dobře, že se v ničem nepohoršilo, nýbrž že čím dále, tím více hlasu mému síly přibývá, a to navzdor kašle a rýmy. Dobré to znamení!

Ale jsem na hrozných rozpacích, co dále činit. Nedá se to všechno listu svěřit, ale dobře to bylo, že jsem zde pořádek učinil, budu tedy tím mnohem spokojenější, pakli se opět na krátký (čas) k Vám k dalšímu léčení přistěhuji.

Tak si pořáde dělám vrtochy, zdali jsem Vám nebyl obtížným tak dlouhý čas u Vás sedíce, — já dojista se s Vámi vždy potěšil — Vaše přátelství bylo jako sluneční paprsek za pošmourných dnů, — v pravém slova smyslu — dokavad bylo nejisto, předešlého-li zdraví nabudu, či ne.

Kdy a zdali do Vídně se vrátím, nelze mi zhola říci, — až zde hotov budu.

Vezmi vás Bůh v svou ochranu i s rodinou a celým ústavem vaším. Jak milý a vzácný jste mi. Jak blaženě tento čas v rodině Vaší jsem prožil, jako nikdy před tím, to nemohu vypsati. Je mne teskno. Co platno.

Pavlince milé vše krásné, pozdravujte všech přátel. Pověděl jsem jim z duše do duše za tepla své mínění, třebať jim to nevonělo.

Muselo se v pravdě toho mínění býti, když jsem toli psaní ve Vídni dostával, že si s milenkou jakousi dopisují.

Můj život zdejší — mimo že zpomínání na Vás mi velmi trpké jest, — vskutku nevelmi příjemný jest, a přec — podivná to věc, — tak dobře vyhlížím, že mi to žádný nechce věřiti, že churav jsem.

Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim. Tak to se mnou. Zůstanu-li zde, jest se obávati, že se můj neduh tak snadno nezhojí; budu-li ve Vídni se léčit a nepůjde to zhurta, budou zase ohromné mrzutosti a výčitky, že se nechovám, že jsem lehkomyšlný, že to stojí tak velikých výloh atd. Otrok jest otrok. — Vy jste mne tam u Vás zcela (*verwöhnt*), pořáde jste mne milkovali, a zde nevidím, leč mrzutých, závistivých tváří. Inu, jaká pomoc.

Toto jednání pánů bratří mne velice bolí a v truchlivost pohřbí, ježto surového chování společníků navyknout nemohu.

Tak to chodí na tom světě: za vše namáhání, za toli obětí tak málo uznání. Svět jest nevďěčný.

Že v takové době o poetickém nějakém rozpoložení není ani pomýšlení, a lad ten, jehož potřebí ke skládání, se nyní docela u mne vytratil, bohdej by ho mohl zase obnoviti. Inu, uvidíme! *Naturam expellas furca, tamen usque.*

Lehoučkou důtku zasluhuji ovšem, ale přiložiti musím hned, že ji vždy zasluhovati budu. Jestliť to již jako v kořenu mé povahy, a nelze se toho zhostiti. Ostýchám a bojím se vždy komu býti těžkým, — a čím kdo mi milejším, tím více — a

žádost neb prosbu předložit, jest mi vždy oheň proskočiti. Jen nejtěžší potřeba může mne k tomu dohnati. Není to hrdost, ale již to tak jest, že myslím, jako mně dolehači, skuhralové a ostatní takoví, mrzutí jsou lidé, že bych i já v tomto světle neb s tím jiným se jeviti musil. — Vím já nejllepší, v jakých zápasech jsem byl jsa ten celý čas u Vás. — Zde máte mou zповěď a doufám, že jako můj přítel vadu, k níž se znám, laskavě při mne prominete. Tedy vroucné díky, ne za prokázané pohostinství, jak za lásku a srdečnost projevenou; kterou jak kdy splatiti budu moci, nevím!

Nesmíte hřešiti na zdraví vaše, třeba by jste mohl vzdorovati mnohému úsilí, ano i násilí jemu činěnému. Vaše namáhání v řeči, vaše horká krevní povaha a (odpusťte) vaše *přemnohé kouření*, to vše snadno se může státi nebezpečné životu vašemu — (pamatujte na to), životu tak rodině drahému; vlastencům a národu předrahemu.

Nemáme mnoho takových mužů, že by(chom) lhostejni mohli při tom býti, když vidíme, že neobracujete potřebný zřetel ke zdraví svému.

Co mně do toho, ptáte se? Inu myslím, velmi mnoho, a za povinnost to považuji, upozorniti Vás, že život a zdraví Vaše patří Pavlince, Petrince, Pavlovi a všem svatým a nesvatým vlastencům v daleké (široké) Slavii, a že tudíž nám dovolíte se starati, aby jste nám byl zachován při dobrém zdraví na mnohá leta.

Slovo to upřímné považujte toliko za připomenutí, pocházející z úst nelíčeného přítele, který trpkým zakusením vlastního neduhu, pocházejícího z té samé příčiny, za povinnost svatou uznává, upozorniti přítele milovaného na nebezpečnoství mu hrozící. —

Vaše zprávy o konkursu mne velmi těšily, ale jména konkurentů jste mohl předce určitěji udati. Ty ptáky a ta zvířata znám všecky, a je to hrozné, jak se to pěkně rymuje, já však za to měl, že se jich více hlásiti bude. Tedy je vás jen 10? V Moravě se hlásil *jedíný* vstoupiv rytířsky v souboj: Onen z rytířů Boskovických jménem *Všembera*¹²⁾. Není to malum omen, toto nomen? Aby on potom všem nevzal to, po čem se všechno shání?

Městský hejtman prý — — — — — rekomandoval rytíře *Boskovického* (V. Šembera), jakožto schopného a dobře smýšlejícího kandidáta. Kdyby též byl jen trochu lépe svůj konkurs dělal, byl by mu M. jistě k veliké platnosti; a tomu prý se tam potom divil, že jeho práce tak špatně vypadla.

Doufám, že se brzy spatříme; zatím vemte nejsrdečnější políbení a úctu od —

¹²⁾ Mínen asi známý český historik a filolog Al. Vojtěch Šembera (1807 až 1882). „Rytíř Boskovický“ jest asi narážka na jeho spis „Historie pánů z Boskovic“ (1836 a 1870). Mezi pány z Boskovic byli také Šemberové.

Pavel Křížkovský neznámému příteli.

Psáno v Brně asi v září r. 1865.

*Farský konkurs. Nespravedlivý dluh. Neduh a hrozící operace.
Mše pro chrám Páně opavský. Císařský manifest.*

Nejistota, v kteréž jsem od mého do Brna přijetí vězel, totiž ohledem mého churavého hrdla a jeho léčení, jest příčina, že po tak dlouhý čas jsem opominul, ještě jednou, a to písemně své srdečné díky za prokázané dobrodiní vyjeviti.

Míním se, bude-li možno, tu zimu připraviti na konkurs farský, abych z jara si to odbyl, neboť bylo by předce možno, že by se člověk někam samostatným státi mohl. — Nezamýšlím v klášteře umříti. — Ač dobře uzvávám, že snad málo Vám zbude času, přec brzký list od Vás žádám, neboť přeji si, aby mrzká věc mě déle již netrápila.

Nerad jsem se s p. K. tak nemile potkal, ale bránit jsem se přece musel, sic se mohlo myslet, že vskutku jsem dobrovolně na zaplacení zapomněl.

Vězte, těžce to nesu, že zadarmo tolik peněz musím zaplatit, an sám nic nemám, ale pro svatý pokoj podrobím se nutnosti, a potom, mezi námi řečeno, snad mi to bude na vrchu platit za almužnu! Vidíte, že tomu rozumíte?

Kdybychom od těch zříšných kupců nic neodbírali, teprv by jim chuť odpadla i v jiných věcech nám posloužiti.

Účet někam jsem založil, že ho nemohu naleznouti; teď tedy, když jsem se odhodlal (Gordischen Knoten durchzuhaben), také na něm již mnoho nezáleží. Jakmile se mi jistě oznámí, že v té věci shoda a jistota jest učiněna, pošlu peníze atd. a Vy mi potom ostaráte vymazání dluhu a postavení záplaty.

Lépe jest křivdu a bezpráví trpěti než činiti.

Neduh můj z místa hýbat se nechce, a tento nejistý stav mne tuze malomyslným činí.

Chtějí mi to lékaři páliti — čemuž se ale hrozně brániti budu, neboť s tou samou operací teta má přišla do velikého nebezpečství. Také to pálení musí být velice bolestné a nebezpečné.

Však zahálce se neoddám, i v nemocnici, v tomto krušném prožívání ze dne na den vynaložím všecko své pochvilí dílu dříve zmíněnému, totiž komponování mše pro chrám Páně opavský, in gratiarum actionem.¹³⁾

Novější manifest Císaře pána¹⁴⁾ tu jako všude mezi centra-

¹³⁾ Eichler v přehledu skladeb Křížkovského (d. c., 96 – 112) ji neuvádí.

¹⁴⁾ Mínen asi císařský manifest ze dne 20. září 1865, jímž se zastavuje platnost zákona o říšském zastupitelstvu a oznamuje se, že diplom říšový a patenty únorové budou předloženy sněmům zemským.

listy a židy mnoho hluku dělá — křičí zle a vytýkají ministerstvu, že prý jest proti německému interesu vydán. — Kýž by se jen na to ohlédlí, co tito velkorakušáci, či lépe velko-Frankfurtisté, sami křivě, bezstůdně a nepřátelsky proti nám Slovanům od jak živa tropili a posud tropí.

Inu, staniž se vůle Boží! Neopust nás jen důvěra v nebe a v sebe!

7.

Pavel Křížkovský neznámému příteli.

O svém životě v klášteře. O utlačování národnosti a revoluci. Kanovník Pešina a kněží Jidášové. O Slezsku.

Jsem, jak pozoruji, zde mnohým nemilým hostem — protože jsem na odpočinku — tedy vzdaluji se vši společnosti. Kýž bych jenom čas svůj lépe vynaložiti mohl, ale že mi toho nelze, nejvíce mi líto. Celý tento čas jsem nic nepracoval, co by zač stálo.

Ostatně při takovém těsnu vše potěšující zvastání jest marné, — čas přináší lék.

Arci dobře mluvití, kdyby a kdyby, — i mně přidáno více náhlosti, než bych potřeboval.

Tuším, že víc máme co děkovati sprostotě mnohých pánů než vtípu.

Plody duševní na poli národním mohly by již protivníky naše přesvědčiti, že již nic platno není zdržování a utlačování, an se dobrovolně tak veliké oběti podávají pro jazyk a národnost, že by časem násilně se to zlomilo.

Chraň nás Bůh takových revolucí, v nichž jeden tyran se svrhne a sto jiných se pozdvihne, ať i v novějším kroji — vše jedno. —

Kanovníka Pešinu blíže neznáš, co bude za duši? Radost měl jsem, že on to ten slovatný Pešina z Moravy¹⁵⁾, zatím prý není, proč však u mne byl pochválen, učiniž Bůh z toho pravdu! Proklaté čepice — či proklaté hlavy ztřeštěné po čepicích, a proklaté břicha posvěcené, které pro všeobecnou neřest se krmí, bodejž se co Jidáš rozpukaly.

Vždyť prý Kollár všecky zejména do pekla odsoudil? Ovšem ďáblové jinam nepatří. Nediv se tomu, že kněz může býti schopen biřičských a darebáckých skutků, aniž pro takového všecky neodsoudíš; byltě mezi 12 apoštolů jeden Jidáš — což jsou na celou Prahu tři — čtyři Jidášové. Někdy také se telecí světi i mimo velkonoc. To věru hodno pozorování, že ti holomci větším dílem jsou Němci. —

¹⁵⁾ Václav Mich. Pešina z Čechorodu (1782—1859), český spisovatel náboženský, 1832—47 red. „Čas. pro kat. duch.“. Od r. 1819—1832 byl farářem v Blučíně na Moravě, načež stal se kanovníkem a českým kazatelem u sv. Víta v Praze.

Slezsko, ubohé Slezsko!¹⁶⁾ ach tu ani za půl století se žádného ovoce dočkati nelze. Lethargie zde vládnoucí je strašná, ano tak veliká, že se ani není co báti, aby se cizí chuť zde usadila. Pravidlo zde platí: „Pastvy a pivo, pivo a pastvy, to živilo naše předky, to uživí i nás; a pak dlouhý-li je život ten, aby jsme si hlavy trápili?“ Krajiny k Slezsku se chýlící jsou již polštinou načichlé. Kraj těšínský jest již celý polský. Polské nebo německé nápisy ve všech vesnicích, a kdo se trochu polštině nenaučil, porozumí zde málo.

Slezsko pruské jest co do sprostého lidu celé polské, ale v městech n. p. Kačeru (Ketřu), Ratiboru se měšťák za polštinu již stydí, řka: Ach, Herr Je! nur der ganz gemeine Mann spricht die ganz u. gar nicht schöne wasserpöhlakische Mundart. Bei uns in Ratibor ist sie, Gott sei Dank, ganz verschwunden.

Duchovenstvo, jako u nás, i zde ještě nejvíce by řeči české pilné bylo; ale i to za českým daleko kulhá. Větší díl praví: Co pro mou osadu potřebuji, to umím. Tak to zde jest; protož se nespolehejme na krajany naše, a jenom přívalem osvěty zatopí se všecka shnilost, a vzbudí se činnost k literatuře. —

¹⁶⁾ Křížkovský narodil se, jak známo, v Holasovicích ve Slezsku. — Tato úvaha nenáleží již pravděpodobně k dopisu. Za ní následuje výňatek z listu Chmelenského Čelakovskému (z 31./7. 1837) o Klácelovi a kritice. Ve skutečnosti však je to list Čelakovského Chmelenskému (Fr. Bílý, Korresp. a zápisky F. L. Čelakovského, II, 431-2).

P. Augustin Neumann, O. S. A.:

Výbor z předhusitských postil.

(Pokračování.)

Zmínili jsme se o pramenech *postily šternberské* a naznačili jsme její závislost na Waldhauserovi a Miličovi. Jest to důkaz, že Waldhauserův reformní duch žil i dále v klášteřích Augustiniánů-kanovníků. Bylo by však příliš dlouhé a nepřehledné vypisovati jednotlivá místa našeho anonyma, pokud závisela na některém ze zmíněných předchůdců Husových, pročez dáváme přednost stručné a přehledné tabuli, na níž jsou vedle sebe místa šternberské postily a místa z Waldhausera a Miliče, pokud byla jí pramenem.

Kritický přehled kázání v postile šternberské.

Část I.

Neděle (ferie)	Místo postily šternberské	List	M i l i č		Wald- hauser
			„Gratia Dei“	„Abortivus“	
II. adventní	„Coelum et terra transibunt“	12a''-13a' 19b'-20b''	19a'-19b' 22a''-23b'		
III. adventní	„Tu es qui ventruus es?“	20b'-20b''	25b'-25b''		
	„Euntes et renunciate Johanni“	22b'-22b''	26b''		
	„Beatus, qui non fuerit scandalisatus“	23a'-23b''	27b''-28a''		
	„Sed quid venistis videre?“	24b'-26b''	27b'-28b''		
	„Nemo existimet in fluxu atque studio preciosarum vestium.“	24b''-26b''	tamže		
Středa v kvatembu	I. prologus	27b'-27b''	29a'		
	„Quae, cum audissent“	34a''	31b'		
	„Ille erit magnus“	36a''-37a	32b'-32b''		
	„Et dabit illi dominus Deus sedem David“	37a''-37b'	33a'		
Pátek v kvatembu	„Ecce aneilla Domini“	40b'-41b''	34b'-34b''		
	I. prologus	41b''-42a''	34b''-35a'		
	„Ecce, quante virtutis fuit vox Marie“ etc.	tamže	tamže		
	„Et factum est, ut audivit salutationem Elisabeth“	tamže	tamže		
	Et repleta est spiritu Sancto“	43b'	35b'		
	Et beata es, que credidisti“	45a'-45a''	35b''-36a'		
	„Et ait Maria: „Magnificat“ etc.	5a''-45b'	36a'-37a'		
	Et exultavit spiritus meus“	45b'-46b''	36a''-37a'		
	„Et misericordia eius a progenie“	48b'-49a''	37b''		
	Deposuit potentes de sede“	49b''-50a''	38a'-38a''		
Neděle IV. adventní	„Et interrogaverunt eum, et dixit eis.“	62b''	45b'-46a''		

Neděle (ferie)	Místo postily šternberské	List	M i l i č		Wald- hauser
			„Gratia Dei“	„Abortivus“	
Vigilia Naro- zení Páně	II. prologus	64b'-65b''	50a''		40a'-40b'
	III. prologus	65a''-65b'			40b'
	IV. prologus	tamže			
	II. prologus	73a'-74b,			44b'-45a'
	IV. prologus	74a'-74a''			45a''
Na Narození Páně	„Haec descriptio prima facta est“	75a'			45b'
	„Ibant omnes, ut per- ficerentur“	75a''-b'			45b'-45b''
	„Ascendisti a Galilea“	75b'-76a''			45b''-46a'
	„Et pannis eum invol- vit“	77a''-77b''			46b'
	„Quia non erat locus“	78b''-79a''			47a'
	„Et pastores erant in regione eadem.“	79a'-79b'			47a'
	„Et, ecce, angelus“	79b'-80a'			47a''-47b'
	„Et caritas Dei circum- fudit alios“	80a'-80a''			47b'
	„Et timuerunt timore magno“	80a''			47b'
	„Et dixit illis angelus“	80a'-80b'			47b'-47b''
	„Quia natus est nobis hodie“	80b'-81a''			47b''
	„Et hoc vobis signum“	81a''-82a''			47b''-48a'
	„Et subito facta est“	82a'-b'			48b'
	„Verbum caro factum est“	93b'		32b''	
	„Postquam consummati sunt dies octo“ (IV. prologus)	102a'— 102a''			53b''-54 a'
Infra octavam Nativitatis Na obřezání Páně	I. homilia in Josue	103b'		47a'-47a''	
	III. homilia in Genesim	103b'— 104a'		47a''-48a'	
	I. prologus	109b'— 109b''	77b''-78a'		
	II. prologi, pars II.	109b''— 110a'			54b''
	Consurgens, accepit puerum“	110a'— 110b''	78a'-78b'		55a'-55b'

Neděle (ferie)	Místo postily šternberské	List	M i l i č		Wald- hauser
			„Gratia Dei“	„Abortivus“	
V předvečer Zjevení Páně	„Defuncti sunt enim“ „Et ammonitus in somnia“	113b''	78b'		110b'
Na Zjevení Páně	„Et veniens, habitavit“	113b''— 114b'	78b'-79a''		
	IV. prologus	116b''— 117a'		50a'-50b'	
	VI. prologus	117a''— 117b''			56b'-76a'
	„Vidimus stelam Eius in oriente“	118b'— 118b''			57b'
	„Audiens autem Herodes“	120a'— 121b'	82a'-82b''		
	„Et congregans omnes principes sacerdotum“	121b'— 122a'	82b''-83a'		59a'
	„Et illi dixerunt: In Betlehem Jude“	122a'— 122b'			59a''
	„Et mittens illos in Betlehem“	122b''— 123a'	84a'		
	„Qui, cum audisset“	123a'— 123a''			60a'
	„Et, ecce, stella, quam viderant“	123a''— 123b'			60a'
	„Videntes autem stellam“	123b'— 123b''			60b'
	„	123b'— 124b'			60b'-60b''
	„Et procidentes, ado- raverunt“	124b'— 124b''	84a'-84a''		
	„Et responso accepto“	125b''— 126a'	85'a-85a''		
Neděle po Zjevení Páně	I. prologus	126a''— 126b'	85a''-85b'		
	„Consumptis tribus diebus“	127b''— 128a''			62b'-63a'
	„Existimantes autem“	129a'— 129a''			63a'
	„Et factum est post triduum“	129a'— 130a'			63a'-63a''
	Idem	129a''— 130a'	86b''-87a'		

Neděle (ferie)	Místo postily šternberské	List	M i l i č		Wald- hauser
			„Gratia Dei“	„Abortivus“	
Neděle I. po Zjevení Páně	„Sedentem in medio doctorum	130a'— 130b'			63a''-63b'
	„Stupebant autem omnes“	130b'— 130b''			63b'
	„Fili, quid fecisti nobis“	130b''— 131b''	86b'-87b'		
	Idem	Ibidem			63b''
	„Et videntes admirati sunt“	130b''			63b'
	„Ecce, frater tuus et ego“	132a'	86b'-86b''		
	„Et ait ad illos“	133a'— 133a''			64a'
	„Et ipsi non intellexe- runt“	133a''			64a''-64b'
	„Et descendit cum eis“	133a''— 133b'			64b''
	„Et mater eius conser- vabat omnia“	133b''			65a''
	II. prologus	135a'— 135a''	91a'-91a''		
	„Et erat mater Jhesu“	136a'— 136a''	91b'-91b''		
	„Et deficiente vino“	136b'' 138a''— 138b'	92a' 92a''-92b'		
	„Sed nondum venit, homo, meum tempus“	138a''— 138b'	92a''-92b' 92a''		
	„Ut autem gustavit architriclinus“	141a'— 141b''	92b'-92b''		
	„Et accesserunt ad Eum discipuli“	153b'— 153b''	98a'		
	„Et dicit eis Jhesus, quid timidi estis“	153b''— 154a'	98a'-98a''		
	„Tunc surgens, intravit“	154a'— 154a''	98a''-98b'		
	„Porro homines invi- tati sunt“	154a'— 154b'	99b'		
	„Discite a me“ etc.	160a''— 162a'	101a'— 101a''		

Neděle (ferie)	Místo postily šternberské	List	M i l i č		Wald- hauser
			„Gratia Dei“	„Abortivus“	
Neděle III. po Zjevení Páně	II. prologus	151a"— 151b'		59a'-59a''	74b'
	„Ascendente Eo in naviculam“	158b'			74b'
	„Secute sunt Eum turbe“	153a''			74b'
Neděle IV. po Zjevení Páně Septuagesima	I. prologus	153a'— 153b'		61b'-61b.'	
	I. prologus	163a'— 165b''	77b''-78a''		
	„Simile est regnum celorum“	163b''	78a''		
	„Incipiens a novissi- mis“	170b'	80b'		
	„Cum venissent ergo“	170b'— 170b''	80b'		
	„Sementes autem et primi“	170b''— 171a'	80b''		
	„Volo autem et huic novissimo“	172a'— 172a''	81a''— 81b'		
	III. prologus	173b''— 174a'			82a'-82a''
	„Et cum turba plurima“	174a''— 174b'			82a''
	„Dixit per similitudi- nem“	174b''— 175a'			82a''-82b'
Sexagesima	„Et dum seminat“	175a'— 175a''			82b'-82b''
	„Aliud cecidit super terram“	175a''			82b''
	„Aliud cecidit inter spinas“	175a''— 175b'	96b''		83a'
	„Et aliud cecidit in terram bonam“	175b''			83a''
	„Nec dicens, clamabat“	175b''			83a''
	„Interogabant autem Eum“	175a''— 176a'			83a''
	„Quibus ipse dixit“	176a'— 176b'			83a''-83b'
	I. prologus	179b''	114a''— 114b'		
Quinqua- gesima					

Neděle (ferie)	Místo postily šternberské	List	M i l i č		Wald- hauser
			„Gratia Dei“	„Abortivus“	
Neděle „Invocavit“ I. postní	III. prologus	181a'— 181a''			86a'
	„Assumpsit XII. apo- stolos“	181a''			86a''
	„Traditur enim gentibus“	181b'			86b'
	II. prologus	188a''— 188b'	128a''— 128b'		
	III. prologus	188b'— 188b''			89b'
	„Hec omnia tibi dabo, si procidens“	195a'			94a'
Neděle Reminiscere' (II. postní)	„Vade, Sathanas“	196a'			94b'
	III. prologus	198a''— 198b'			95a'-95b'
	„Egressus inde Jesus“	198b'			95b'
	„Et accedentes disci- puli Eius“	200a'			96a'
	„Ipse autem respondit: „Non sum missus, nisi ad oves“	201a'— 202a'			96b'
	Et ille venit et ado- ravit Eum“	202a'			96b'-97a'
	„Qui respondens ait: Non est bonum“	202a'			97a'
	„De micis, quae cadunt . . .“	202a'			97a''
	(Prologus) „Et sunt novissima hominis illius peiora prioribus“	212b''— 213a'			102a''
	„Abiit trans mare Galilee“	213b'			103b'
Neděle „Laetare“	„Et sequebatur Eum turba“	213b'			103b''— 104a'
	„Erat autem proximum pascha“	215b'			104a''
	„Cum sublevasset ergo oculos Jhesus“	215b'			104a''

Neděle (ferie)	Místo postily šternberské	List	M i l i ě		Wald- hauser
			„Grazia Dei“	„Abortivus“	
Neděle „Judica“	„Dixit ad Philippum“	216a'— 216b''			104b'
	„Est puer eius“	217a'			105a'
	„Dicit eis Jhesus“	218b'			105a'
	„Acceoit ergo Jhesus panes“	219a'			105a''
	I. prologus	219b''— 220a'			106b''
	„Responderunt ergo Judei“	221b'			107b'
	„Dixerunt ergo Judei: „Nunc agnoscimus . . .“	222b''			110a'— 110a''
	„Numquid tu maior es patre ?“	223a'			110a''
	„Et prophete mortui sunt“	223a'— 223a''			110a''
	„Quem te ipsum facit ?“	223a''			110b'
Neděle květná	III. prologus	227b'			II. prologus 126b'— 113a'
	„Et statim invenietis asinam“	227a'— 227a''			113a''
	I. prologus	225a''— 225b'	214a'— 214a''		

Část II.

Neděle velikonoční	„Et, ecce, terremotus factus est magnus“	4b''-5a'			122b'— 122b''
	„Dicebant ad invicem“	5a'-5a''			123a'
	„Et sedebat super eum“	5b'-5b''			123a'
	„Et introeuntes in monumentum“	5b''			123a''— 123b'
	„Erat autem aspectus Eius“	6a'-6b'			123b'— 123b''
	„Respondens autem angelus“	9a'			124a'
	„Scio enim, quod Jhesum queritis“	10a'			124a'

Neděle (ferie)	Misto postily šternberské	List	M i l i č		Wald- hauser
			„Gratia Dei“	„Abortivus“	
Nanebevstou- pení Páně	„Sed cito euntes“	12b“			125a“
	„Sicut misit me pater“	38b‘			129b‘
	„Quorum remiseritis“	39a‘-39a“			130a‘— 130a“
	„Thomas autem“	39a“			130a“
	„Euntes in mundum“	93a“			160b‘
	„Qui crediderit“	94a‘-94a“			161b“
	„Serpentes tollunt“	96a“-96b‘			162a“
	„Et si mortiferum quid . . .“	96b‘			162a“
	„Super aegros manus imponent“	96b“			162b‘
Oktáva Nanebevstou- pení	III. prologus	99a‘-99a“			165b‘— 166a‘
	„Quem ego mittam vobis“	100a‘			166b‘
	„Sed venit hora“	101b“			167b“
	„Et haec facient vobis“	102a‘— 102a“			168a‘
Mod boží svatodušní	„Si quis diligit me“	104b‘— 105a‘			174b, — 174b“
	„Paraclitus autem Spi- ritus sanctus“	106b‘			175b“
Nejsv. Trojice	„Erat homo ex pha- riseis“	118b‘— 118b“			178b“
	„Respondit Jhesus et dixit“	119a‘— 119a“			179a“
	„Dicit autem Nico- demus“	119a“— 119b‘			179b‘
	„Respondit Jhesus“	119b‘			179b“
	„Quod natum est ex carne“	120a‘— 120a“			180a‘— 180a“
	„Respondit Nico- demus“	120a“			180a“

Neděle (ferie)	Místo postily šternberské	List	M i l i ě		Wald- hauser
			„Gratia Dei“	„Abortivus“	
Na svátek božského těla	„Respondit Jhesus et dixit“	120a'— 120b'			180b'
	„Amen, dico vobis“	120b'— 120b''			180b''
	III. prologus	124b'— 124b''			182b'— 182b''
	„Non sicut patres vestri“	127b''			184a'
	„Et ipse clamans, dixit . . .“	135a'— 135b'			188b'— 189a'
Neděle III. po sv. Duchu	„Ut intingat, inquit, extremum digitum“	135b'— 135b''			189a'— 189a''
	„Mirabantur, inquam, dicentes“	146a'— 146a''			195b''
	„Nolite condempnare“	155a''			199a'— 199b'
	„Dimittite et dimitte- tur vobis“	155a'— 155b'			199b'— 199b''
	„Mensuram bonam“	155b''			200a'
	„Eadem quippe men- sura“	155b'— 156a'			200a'— 200b'
	Numquid potest cecus cecum ducere?“	156a'			200b''
	„Non est discipulus super magistrum“	156a''			201a'
	„Quid autem vides?“	156a''			201a'
	„Et vidit duas naves“	158b'			202a'
Neděle V. po sv. Duchu	I. prologus	163a'— 163b'			204b'
Neděle VI. po sv. Duchu	„Ego autem dico vobis“	165b''			205b''
Neděle X. po sv. Duchu	II. prologus	194b'— 194b''			216a'
	„Videns civitatem“	194b'			216a'— 216a''
	„Quia si cognovisses“	195b'— 195b''			216a''
	„Quia venient dies tue“	196a'— 196b'			216b''

Neděle (ferie)	Místo postily šternberské	List	M i l i ě		Wald- hauser
			„Gratia Dei“	„Abortivus“	
Neděle XI. po sv. Duchu	II. prologus	200a''			219a''
	„Dixit Jhesus ad quosdam“	200a''— 200b'			219a''
	„Pharizaeus autem stans“	201a'			219b''
	„Nec volebat oculos ad coelum levare“	203b''			221a'
Neděle XII. po sv. Duchu	II. prologus	207a'			222a''
	„Apprehendens eum de turba seorsum“	209a'			222b'— 222b''
Neděle XIII. po sv. Duchu	„Et ait: „Effeta“	209b'— 209b''			223a'
	III. prologus	212b'— 212b''			223b'— 223b''
	IV. prologus	212b'			224a''
	„Dico etiam vobis“	213a'			224b'
	„Ecce, quidam legis peritus“	213b'			224b''
	„Recte respondisti“	215a'			226a'
Neděle XIV. po sv. Duchu	IV. prologus	220b'			229a'
	„Qui steterunt a longe“	222a''— 222b'			229a''— 229b'
	„Ite et ostendite vos sacerdotibus“	222b'			229b''
	„Factum est autem“	224a''			230a'
	„Unus autem ex illis“	224a''— 224b'			230a'
	„Et hic erat Samari- tanus“	224b''			230a'
	„Nonne decem mundati sunt“	224b''			230b'
	III. prologus	227a'			231a'— 231a''
Neděle XV. po sv. Duchu	„Aut unum odio habebit“	227b''— 228a'			231a''— 231b'

Neděle (ferie)	Místo postily šternberské	List	M i l i ě		Wald- hauser
			„Gratia Dei“	„Abortivus“	
Neděle XVI. po sv. Duchu	II. prologus	233b'— 233b"			234b"
	„Et factum est deinceps“	233b"			234b'— 234b"
	„Et ibant cum eo discipuli“	234b'			234b"
	„Filius unicus matris suae“	236a'			235a'
	„Et turba civitatis multa“	236a"			235a'— 235a"
	„Quem, cum vidisset“	236b'			235a'
	„Et accessit et tetigit loculum“	237a"			235b'
	„Et dedit eum matri sue“	238b'— 238b"			235b"— 236a'
Neděle XVII. po sv. Duchu	„Accepit autem omnes timor“	238b"			236a'
	II. prologus	241a"— 241b'			237a'
	„Ipse vero“	243b"			237b'
	„Et respondens ad illos“	244a"— 244b'			238a'— 238a"
	„Et non poterant ad hoc respondere“	244b'			238a'
Neděle XVIII. po sv. Duchu	„Dicebat autem et ad invitatos“	244b'— 244b"			238a"
	IV. prologus	249a"			239b'
Neděle XIX. po sv. Duchu	„Hoc est maximum et primum mandatum“	252b'			240b'
	III. prologus	256a"— 256b'			243a
	„Ascendens in naviculam“	256b'			243a'
	„Et ecce offerebant ei“	257a'			243a"
	„Et ecce quidam de scribis“	259a'— 259a"			243b"— 244a'

Neděle (ferie)	Místo postily šternberské	List	M i l i ě		Wald- hauser
			„Gratia Dei“	„Abortivus“	
Neděle XX. po sv. Duchu	„Et cum vidisset Jhesus“	259a“			244a‘
	III. prologus	262b‘			244b“
	„Misit servos suos“	265a“			245b‘
	„Thauri mei occisi“	265b“			245b‘— 245b“
	„Et omnia parata sunt“	266b‘— 267a‘			245b“— 246a‘
	„Venite ud nuptias“	267a‘— 267a“			246a‘— 246a“
	„Illi autem neglexe- runt“	267a“			246a“
	„Rex autem, cum audisset“	268a‘— 268a“			246b‘— 246b“
	„Tunc ait servis suis“	268b‘— 269a‘			247a“
	„Ite ergo ad exitus viarum“	269a‘— 269b‘			247a“— 247b‘
	„Quoscunque invene- ritis“	269b‘			247b“
	„Et ait illi: Dura fuit . . .“	270a‘— 270a“			248a“
	„Ubi erit fletus et stridor dentium“	271a“— 271b“			248b“— 249a‘
	II. prologus	273b‘— 273b“			249b“
	„Erat quidam regulus“	273b“— 274a‘			249b“— 250a‘
Neděle XXI. po sv. Duchu	III. prologus	280a‘— 280a“			250b“— 251a‘
	„Simile est regnum coe- lorum“	280a“— 280b‘			251a‘
	„Qui voluit rationem“	280b‘— 280b“			251a‘— 252a“
Neděle XXII. po sv. Duchu	„Procidens autem ser- vus“	280b‘— 282b“			252a‘
	„Egressus autem ser- vus“	283b“— 284a‘			252a“— 252b‘
	III. prologus	288b‘— 288b“			254a“— 254b‘
Neděle XXIII. po sv. Duchu	III. prologus	296b‘— 296b“			256b‘
	„Dicebat enim intra se“	298b“			257a‘— 257a“
	Confide, filia, fides tua“	299a‘— 299a“			257a“— 257b‘

Z postily šternberské „Consolacio spiritus“ (1400).

Díl I.

(*Nářek nad zkažeností.*) Sed, proch dolor! multi domini usurpaverunt sibi dominium in nobis, quia quot domini, tot peccata, ut valde difficulter inveniatur, qui possit dicere: „Tuus sum ego“ (16b').

(*Nedostatek opravdového křesťanského života.*) „Benedictus, qui venit in nomine domini“¹⁵⁶⁾ sicut ipse proprio ore asserit . . . Sed, proch dolor! timeo, quod ipse a multis cristianis malis hodie suscipiatur veniens ad incarnationem, sicut a Iudeis susceptus fuit, veniens ad passionem. Honorem enim, quem Iudei sibi fecerunt (11b') in palmis, non longe post verterunt in contemptum. Sic multi hodie suscipiunt ipsum cum aliquali adhibita devocione et confessione et vocali devocione, dicentes iugiter in oracionibus suis: „Veni domine et noli tardare!“ et cum per nativitatem suam venerit, ipsum mirabiliter contempnunt ludendo, superbiendo, comessando, aliasque vanitates exercendo. Vos autem, dilecti, in devocione vestra persistatis, eum toto corde diligendo . . .

(*Kazatelé vybízejí k dokonalosti.*) Et sicut canentibus tubis muri eius (= Jericho) ceciderunt, ita et nunc oportet, ut civitas mundi, id est superbia cum . . . avaricia invidia atque, luxuria, simulque cum populis suis, id est omnibus concupiscencie malis assidua sacerdotum predicatione destruatür atque dispergatur. Non ergo oportet, ut sacerdotes in ecclesia taceant, sed audiant dominum dicentem: „Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam.“¹⁵⁷⁾ Clamare ergo iubemur, et vehementer clamare, nec parcere voci, ne parcamus saluti. „Ne parcas“ inquit, hoc est peccator in iniquitati, ne parcendo pereat et pre verecundia non consulat sanitati . . . Clamare ergo iubemur, ne quis se non dicat audisse, aut quandoque vox lateat sacerdotis (12b') . . . Sed nec omnia in figura facta sunt. Namque sacerdotum illius temporis tubas quid aliud figurasse credimus, quam huius temporis sacerdotum predicationes, que non cessant terribili tono austerum iudicium annunciare, maliciam seculi interituram predicare et magno comminationis strepitu aures delinquentium verberare. Sicut enim clangore tubarum destructis cementorum muris dei populus ad interiora pervenit, ita nunc per sacerdotum predicationem, destructis pravis cogitationibus, ad anime nuda verbum dei pertransit. Et sicut sacre vocis sonus contumacem destruxit et captivavit, ita nunc sacerdotalis predicatio populum peccatorum subiungat et captivat (12b') . . . Mat. XXIII.¹⁵⁸⁾ „Mittet dominus angelos suos cum tuba et voce magna congregabunt electos eius a quatuor ventis celi,“ quod non solum fiet . . . ab angelis, sed et nunc a predicatoribus, ut angeli, id est predicatorum cum tuba ewan-

¹⁵⁶⁾ Sv. Mat. XX, 9.

¹⁵⁷⁾ Is., 4. VIII, 1.

¹⁵⁸⁾ V. 31.

gelii congregent electos in ecclesiam a quatuor partibus mundi (13a') . . .

(*Lidská vypinavost.*) Et sicut Lucifer superbus sedem suam volens ponere, ad aquilonem cedit, et proiectus est, et Cristus per humilitatem passionis exaltatus, sic hodie mulieres et viri spirituales et seculares deiciuntur propter (49b'') superbiam et exaltantur humiles loco ipsorum.

(*Kdo je Antikristem ?*) Hanc eciam humilitatem non habebit ille malignus Anticrist, qui divinum sibi usurpat honorem simulando sanctitatem, de quo dicit Apostolus, Thes. II.,¹⁵⁹) quod extolletur super omne, quod dicitur, aut quod colitur (ut) deus, ita ut in templo dei sedeat ostendens se tamquam sit deus. Adhuc usque hodie imitantur luciferum, quales sunt tyranni, qui violenter presunt. Quidam imitantur prothoplastum, quales sunt philozophi mundane sapientie et heretici, qui volunt plus sapere, quam oportet. Quidam enim iam prefigurant Anticristum, qui gloriantur de potencia sicut superbi, aliqui de sanctitate, sicut ypocrite, aliqui de sapientia, sicut vaniglori (55b'').

(*Proti nemravnosti.*) O, pessima luxuria hominum, de qua dicit Innocencius, de vilitate humane condicionis. Hec omnem etatem corrumpit, omnem sexum confundit, omnem ordinem solvit, omnem gradum pervertit. Invadit enim senes et iuvenes, vires et feminas, prudentes et simplices, superiores et inferiores, ad extremum eciam sacerdotes, qui nocte venerem amplexantur. mane Virginem venerantur. Turpe dictu, sed turpissime auditu, dici libeat ut agi non liceat, nocte filium veneris agitant in cubili, mane Filium Virginis offerunt in altari (57').

(*Věřici a kacíř.*) . . . puto, differenciam esse ignis et ventilabri, ut omnis tribulacio, que contingit cristianis secundum carnem, sit baptizmus ignis, persecucio autem gentilium vel hereticorum sit ventilacio ventilabri celestis (63a'').

(*Úpadek života řeholního.*) Maior ergo turpitudine est contra naturam nobilitatis ignobiliter vivere. Olym enim dabantur iuvenes ad curias principum, dominorum et ad monasteria, ut discerent virtutem, nunc autem, qui iniquitatem volunt discere et in ypocrisi vivere. Solum mittant pueros ad curias vel monasteria, non omnia, quia sunt bona, sed pauca. Ita enim iniquitas invaluit in religiosis et secularibus, ut non solum exterior sanctitas observetur intus, sed omnis iniquitas atque dolus. Coram deo enim hoc dico, quod, ubi curienses non sunt, ibi aliqua sanctitas a cristianis habetur, ubi autem ipsi sunt, ibi alios inficiunt fornicando, curizando, ludendo, exactionando, pauperes opprimendo, que omnia sunt contra naturam nobilitatis. Si ergo vis esse bonus cristianus, separa te a pessimis moribus eorum, sicut Petrus in curia principis sacerdotum Cristum negavit, sed postquam exivit tunc flevit. Sed ne credas, me ex odio hoc dicere, ostendam tibi nobiles, quos sequaris (99a'').

¹⁵⁹) II., 4.

(*Nenapravitelnost starců.*) . . . proch dolor! nunc antiqui videntes iuvenes ad deum converti, ipsi valde difficulter convertuntur, quia antiquas consuetudines pessimas dimittere (99a") nolunt. Senes sunt in malo, sed pueriles in bono.

(*Proti novým proudům filosofickým.*) Apok XXI. ¹⁶⁰⁾ „Vidi civitatem sanctam Iherusalem, novam descentem de celo, a deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo.“ Novam, inquam quoniam, reprobatis antiquis malis consuetudinibus et legibus et iuribus, que destruunt ewangelicam veritatem, novam iusticiam induit. Si ergo philozophis et loycis datur novus animus, ut abiectis opinionibus et fallaciis et disputationibus vanis, sentenciis divine scripture induantur. Unde scribitur Hester VIII. ¹⁶¹⁾ „Obsecro, ut novis epistolis veteres (105b') Aman littere, insidiatoris et hostis Iudeorum, corrigantur.“ Hec patebat Hester a rege Assuero. Ita eciam ecclesia sancta rogare debet dominum, ut veteres epistolas omnium opinionum philozophicorum et loycorum corrigat, et novis epistolis, id est ewangelicis documentis, salutem veterum Iudeorum, sive confitentium procuraret simplici veritati ewangelice, que sola sine fallaciis et subtilitatibus omnes errores heresium deprehendat. Et est nova doctrina pro novo anno, quia simplices, stulti et ydiote surgunt, veritatem simplicem predicantes, et in veritate recia de novo reficientes, vita nova piscatores ewangelicos sequentes, trahunt fideles ad Cristum. Quod, cum Cristus cum discipulis faciebat, dicebant Iudei contra eum: „Quenam est doctrina nova?“ Ecce, et nunc nova est, quia magistris et religiosis et philozophis et loycis magna contemplantibus, magnas prebendas et prelaturas venantibus et piscantibus et iterum destruentibus et antiquis linguis antiqua mendacia cudentibus, aliis fato credentibus, aliis predestinacioni et libero arbitrio detrahentibus, aliis mundum ab eterno fuisse, vel materiam primam, primo principio coeternam fuisse dicentibus, „surgant“ interim „indocti et linguis locuntur novis et rapiunt celum“, et illi cum doctrinis suis „demerguntur in infernum“ cum suo auctore, sicut de Augustino super psalmo centesimo XLI“. „Quis est Aristoteles? Apud inferos contremiscit!“

(*Jak má kazatel jednati s bloudicimi?*) Audite ergo predicatorum (105b"), qualis novus animus vobis datur! Quando cum talibus conversamini, quid facere debetis, nisi circumcidere omnia superflua . . . si animam gentiles errores, vel operationes habentem Cristo desponsare volueris, apprehende subito petram scandali acutissimam, in qua multi inpinguunt, ewangelicam videlicet virtutem, et circumcide omnes tales ab erroribus supradictis et aliis, ut in novitate vite ambulent. Similiter fac hereticis et hoc decet te . . .

(*Proti okázalému oděvu.*) Ecce! quid murmuratis, quare predicatur contra antiquas consuetudes et quare vestes superbe prohibentur? Non videtis, quia Iudei, si capiebant gentilem

¹⁶⁰⁾ V. 2.

¹⁶¹⁾ V. 5.

mulierem, vestimenta gentilia abiciebant? Sic et predicatorum, qui Christo capiunt sponsas, abiciunt superba vestimenta et decorant eas virtutibus . . . In die illa auferet dominus ornamentum calceamentorum et lunulas et torques et monilia (106a'') et arnillas et mitras et discriminaria et perichelides . . . et olfactoria et in aures et annulos et gemmas in fronte pendentes et mutatoria et palliora et linteamenta et acus et specula et sindones et victas et teristra. Et erit pro suavi odore fetor, et pro zona funiculus et pro crispata crine calnicium et pro iastia pectorali cilicium.

(*Poslušnost potřebná řeholníkům.*) Si filius dei obedienciam didicit tot laboribus et angustiis, non debet esse honerosum addiscere eam, maxime hiis, qui sunt in scholis eius, scilicet in claustris (114b'').

(*Kněžský oděv.*) Nazarei autem crines non tondebant, sed nutriebant comam et sancti erant, nunc autem multi nutriunt comam, sed si sancti sunt, hoc ipsi sciunt. Jam enim sunt et clerici et quidam sacerdotes, qui abscondunt comam capitis, nec tonsuram deferunt. Sic ergo laici et clerici effeminati et muliercule torquent crines et nutriunt eos; utinam sic sanctitatem in se nutrent, dimissa molitie mulierum! (114a')

(*Charakteristika panstva.*) Gracia dei perditur per malam societatem. Sicque hodie gracia dei perditur frequenter in palatiis malorum dominorum, ubi male iurant homines, alterutrum se tradunt (117b'').

(*Kdo jsou nepřátelé Kristovi?*) Ubi nunc Herodes, ubi nunc Pilatus, ubi Nero? Nec vivunt, nec possunt persequi christianam religionem, sed ipsi, qui vocantur christiani, Christum persecuntur in suis membris, qui resistunt veritati et extinguere volunt predicationes et virtutem, per quam Christus in hominibus nascitur (121a').

(*Tanec nad bohoslužby.*) Sed, pro dolor! multe sunt matres, que filios et filias citius ducunt ad coreas et ad thabernas, quam ad ecclesias . . . (127b'). Quod autem coree dampnabiles sint, patet ex eo, quia cedunt in iniuriam dei, tum, quia pactum initum in baptismo frangunt, quo abrenunciare dyabolo et pompis eius promiserunt (127b').

(*Chováni v kostele.*) . . . licet semper vitanda sunt consorcia in ecclesia, cum homines (128a') debent esse intenti divinis. Contra quod faciunt multe mulieres nostri temporis, que non solum cum suis maritis, cum quibus tamen esset aliquo modo tolerabile, sed etiam cum alienis, scilicet trifactoribus et honoratoribus suis vadunt ad ecclesiam, vel de ecclesia. Verum etiam in ecclesias in scandalosis aspectibus et colloquiis cum eisdem se involvunt . . . Unde et tales mulieres sunt bursicide dyaboli. Abscindunt enim pecuniam anime, hoc est devotionem (128a'').

(*Kdo ztrácí Krista?*) Quidam amittunt eum per negligenciam, ut prelati ocio dediti, qui dicere possunt M(a)t(hei), ultimo:

„*Nobis dormientibus*“,¹⁶²⁾ id est terra (sic) facienda torpentibus. discipuli furati sunt eum. Discipuli sunt boni subditi circa salutem suam solliciti . . . Quidam amittunt eum per scienciam, ut litterati et omnes, qui contra conscienciam peccant . . . quidam amittunt eum per errorem, ut philozophi et heretici. Unde ipse ait Math. XXIII¹⁶³⁾ *Si dixerint vobis: „Ecce, in deserto,“ id est in doctrina philozophorum, quam fideles deserunt, nolite exire. „Ecce, in penetralibus“, id est doctrina hereticorum, qui in latibulis (128b'') falsa dogmata sua fingunt . . .*

(*Proti prelátům.*) O, quam infiniti sunt in inferno propte affectionem carnalem, quia iam fere omne patrimonium Cristi ab hac peste devoratur et plurima iudicia subvertuntur. Attendant igitur hic quidam prelati, qui in multitudine servorum et equorum putant consistere honorem dignitatis sue, nisi in multitudine servorum et curruum ambulent. De quibus dicitur „*Hii in curribus*“,¹⁶³⁾ Contra hos dicitur Dent. XVII¹⁶⁵⁾ „*Cum fuerit constitutus rex, non multiplicabit equos*“. Hii requirunt eciam Jhesum inter cognatos et notos, sed non inveniunt. Parentes domini sunt prelati, cognati eius sunt nepotes eorum, fratres et consanguinei, inter quos revera non invenitur Jhesus, quia non propter Jhesum, sed propter carnis cognacionem introducuntur in ecclesiam, quasi more hereditario possidere volentes. Unde dicunt (129b') illud psalmi¹⁶⁴⁾ „*Hereditate possideamus sanctuarium dei*“ . . . Nullus debet habere hereditatem Cristi, nisi heredes eius. Heredes autem eius non sunt, qui attinent ei ex illa parte, unde habeant hereditatem . . . Qui ergo non attinent Cristo ex parte crucis, quales sunt, qui in deliciis et divitiis vivunt quo iure volunt participes esse hereditatis? . . . Item primo Esdre, II, legitur de quibusdam, qui volebant habere partem in iure levitico. Hii quesierunt scripturam genealogie sue, et non invenerunt et eiecti sunt de sacerdotio, quorum genealogie, si quererentur in scriptura, non invenientur, et tamen de sacerdocio non eiciuntur! Sed timendum est, ne eiciantur in tenebras (129b'') exteriores. Ubi erit fletus et stridor dentium . . .

(*Theorie a prakse.*) Noti sunt theologi, qui noscunt dominum per scripturam, sed neque inter eos invenitur dominus (130a') . . .

(*Co činiti při vzrůstajícím pronásledování slova božího?*) Alieni recesserunt a me, quia dum persecucio crescit contra verbum dei, non usque ad sanguinem resistunt, unde Luce XXIII.¹⁶⁷⁾ dicitur: „*Stabant autem noti eius a longe*“ . . . Sic ergo non invenientes Jhesum prelati extra Jeruzalem, id est in seculo, debent redire in Jerusalem, id est in contemplacionem et ibi eum require(re) per oracionem et desiderium (130a') . . .

(*Špatná výchova rodinná.*) . . . Hoc contra modernos parentes . . .

¹⁶²⁾ XXVIII, 13.

¹⁶⁴⁾ Ž. XIX, 8.

¹⁶⁶⁾ LXXXII, 13.

¹⁶³⁾ V. 26.

¹⁶⁵⁾ V. 16.

¹⁶⁷⁾ V. 49.

qui ad nullum laborem imbuunt pueros, nisi ad expendenda illa, que a parentibus sunt acquisita, que dum expenduntur, non restat, nisi, latrocinari et furari (131a'') . . .

(*Má se poslouchati i špatných kněží.*) Sic et nos obedire debemus, non solum parentibus carnalibus, sed etiam spiritualibus, sicut episcopis et prelati. Quodsi putas, te bonum, et ideo non vis subesse ei, qui tibi videtur malus esse. Attende, quod Christus, quo nemo melior est, ipsi Joseph subditus fuit, ut ita similiter tuis superioribus, licet indignis obedias in hiis, que desunt (133b') . . .

(*Falešná pokora.*) Sciendum autem, quod est humilitas ficta et vera. Ficta ut in ypocritis, qui sepe simulant, ut ad prelaturas vel laudem temporalem perveniant (134a'') . . .

(*Proti lidské vědě.*) Sed, proch dolor!, deficit vinum veritatis in multis. Multo enim plures inebriantur sapientia seculari, quam sapientia Jhesu Christi spirituali (135a') . . . Vinum autem, quod inflat bibentes et inebriat, est secularis sapientia, que se sugentes dementat et inflat, ut dyaletica. Scientia quippe secularis inflat, caritas vero, id est scientia spiritualis nequaquam (135a'') . . .

(*O obžerství.*) Nunc autem ebrietas et superfluitas ciborum datur. Et credo, quod, si ex iustis laboribus tanta copia dari deberet, forsitan in hiis fieret moderamen. Nunc autem, si dominus est, depactat pauperes, si negociator est, aliorum dampnis lucra conquirens, prodigus est, ut quidquid domina avaricia congregavit, hoc domina gula in superbia mentis expendat (136b'') . . .

(*Neporozumění pro manželství.*) . . . Ex hiis ergo habetur, quod sapiens aut non debet ducere, aut ducere bonam et honestam. Unde sciendum, quod illorum, qui uxores ducunt, quidam sunt lascivi et vani, quidam cupidi et avari, quidam sapientes et discreti. Lascivi et vani non querunt in uxore, nisi pulcritudinem, et tamen pulcritudo in muliere periculosa est . . .

(*Neslušný oděv.*) Quod autem multi sunt tales, patet per hoc, quod ipsi vestimenta sua dissuunt et scindunt per medium, ubi maior carnis turpitudine videtur. Ibi non tegunt, videlicet mulieres in collo et pectore et viri ab infra, et signum est, quod intrinsecus in corde dissuti sunt et propterea hec signa turpitudinis sue portant (148a') . . .

(*Proti nucenému vstupu do řádu.*) Male faciunt illi, qui ponunt filios suos in monasterio contra voluntatem eorum (156b'') .

(*Proti lakotnosti.*) Ita hodie circa principes prelatos et barones, cives et alios universos multi gulosi eorum mensis serviendo generantur, ideo etiam vermes et ingenti serpentes generantur, ideo tales et eorum fautores hanc gratiam non merentur. Accidiosi, tanquam desperati ab hac gratia merito repelluntur, qui non ponunt se murum pro domo dei, sive pro ecclesia sancta. Tales sunt prelati, canonici, predicatorum, qui

non stant, nec laborant in ecclesia dei, nisi, ubi sunt porciones, distribuciones, fructus, collecciones, lucra et pingwes prebende, qui nisi saturati fuerint, murmurant, et ideo veniunt ad canonicas horas, vel ad cultum vinee sancte. Hec vinea, dum redundat fructibus, multos habet cultores, cum autem tempus presentationis advenit, ut fructus sit sublatus, delinquitur filia Syon. Non sic, fratres, sed gratuite amore hereditatis eterne portemus pondus diei et estus eciam usque ad mortem (165b'') . . .

(*Známka konce světa.*) Primum in secularibus, laycis, cristianis incipit prevalere obscuritas peccatorum, nunc autem, quando vides sacerdotes positos in supremo vertice spiritualium dignitatum, qui montes et colles dicuntur, ipsos apprehendit iniquitas tenebrosa. Quomodo dubitetur, quia finis est mundi (169a'') . . .

(*Kázání posuzování.*) Dicit beatus Martus: „Domi interrogant“, ut et nos in dubiis certitudinem sine scandalo exquiramus, et non statim arguamus dicentes: „Hodie male est predicatum!“ (176a') . . .

(*Vrchnosti mají pomáhati chudině.*) Stat dominus et vocari eum iubet, in hoc ostendens benignitatem, ut occasionem habeat ipsum salvandi propter suam confessionem. Six deberent facere principes nostri, cum pauperes clament ad eos, scilicet stare et facere vocari ad se, ut audiant eorum querimonias, faciantque eis iusticiam expeditam. Sed, heu, nostris temporibus potest dici de ipsis illud Isaie¹⁶⁷⁾, primo: „*Pupillo non iudicant et causa vidue non ingreditur ad eos,*“ vel si quandoque ingreditur causa (185b') pauperum ad eos, tunc ita diu differunt expedire, quod plus expendunt pauperes, quam valet tota causa, antequam terminetur.

(*Příprava na souboj.*) Qui duellare debent, servant castitatem, ne perdant vires fornicando (188b') . . .

(*Masopustní turnaje.*) Consuetudo est in curiis magnatorum, quod ante, vel circa carnisprivium per milites et servos curie sue disponunt fieri torneamenta (189a') . . .

(*Bekyně a falešní řeholníci nástroji ďáblůvými.*) Et instruxerunt aciem contra Israel, id est contra, qui aliis temporibus anni saltem apparendo sibi videntur servire, sicut sunt multe vetule et multi falsi religiosi, et religiose et begine, nunc a dyabolo ad torneamenta eius provocati, in domibus et quandoque in plateis inverecunde, sicut corwe salierunt et clamaverunt, ymo insanierunt . . . est par quatuor partes ecclesie multitudo magna cristianorum, qui per fidem viri esse deberent, sed a virilitate sua cadentes, spritualiter a demonibus, maxime isto tempore, vanitatem swadentibus occiduntur (189b') . . .

(*Chrám a dvůr královský.*) In hoc igitur curia nostra excellit curias principum et regum, quia in curia regum huius mundi aliquando traditoriis, venenatis et immundis cibis reficiunt, sed

¹⁶⁷⁾ I, 23.

circa nostram curiam celestibus reficiuntur (197b') . . .

(*Charakteristika královských dvorů.*) Olim non audebat in curiis apparere homo malus inter bonos, nunc autem non audet homo bonus et virtuosus et castus in medio malorum apparere (204b') . . .

(*Příčina odporu proti prelátům.*) . . . innuit Cristus in parabola, Mat. XXI.¹⁶⁸⁾ cap., ubi ipsi agricole videntes heredem . . . dicebant: „*Hic est heres, venite occidamus eum et habebimus hereditatem eius.*“ Causa autem presumptionis talium precipue abstractorum a mundo ypocritarum est, quia abstinent a grossis peccatis secularium negotiorum, et quia habent aliquid igneum, quod semper aspirat ad gloriam, ideo ignominiam vitant, tanto quidem amplius, quanto eorum virtus apparens hominibus iam amplius innocuit (211b') . . . Tales subesse aliis dedignantur quia credunt, se meliores esse suis prelatis. Qui ergo infra eos sunt, eciam si iusti sint, movent bella contra eos, putantes se facere ex zelo insticie, quod faciunt ex zelo rancoris et quod veraciter exsecuntur odio hominum hoc se facere putant odio viciorum (211a') . . .

(*Preláti a podřizení.*) Joh. XV.¹⁶⁹⁾ „*Iam non dicam vos servos, sed amicos meos.*“ Amicicia enim non est, nisi equalium. In hoc autem dat exemplum cuilibet prelato, qui inter suos subditos aliquando minor, aliquando equalis (216a') . . . Sed sciendum est, quod quidam minus honorant prelatum suum interdum propter aliqua eius vicia . . . Alii interdum propter simplicitatem, quam quidam, etsi viciis careant, habent, Job XII¹⁷⁰⁾ „*Deridetur iusti simplicitas.*“ O quot propter hoc suos prelatos contempnunt! . . . Alii interdum propter noticiam familiarem eorum, quam habent, sicut dicitur de quodam viro rurali, qui minus veneratus est crucifixum sue ecclesie, qui pactus erat de nuce orti sui . . . „Non est propheta sine honore, nisi in patria.“

(*Následky neúcty k prelátům.*) . . . Porro huiusmodi irreverenciam secuntur tria mala. Primum est maledicchio . . . Secundum est propria confusio . . . Tercium est contumelia dei . . . Ut ergo ista declinentur, honorandus est semper prelatus. Ad hoc autem monet scriptura . . . Item, hortatur natura exemplo apum, qui regem suum egredientem de alveario suo comitantur et ei faciunt cellam singularem . . . Item, monet ratio. Honor enim exhibitus prelato, exhibetur deo, sicut ipse dicit. „*Qui vos audit, me audit.*“¹⁷¹⁾ Et ideo, cum omnis homo teneatur honorare deum, debet et prelatus suum honorare . . .

(*Nemá se před laiky mluvíti o problémech.*) . . . mira humilitas, fragmenta, que remanserunt, colligere, id est obscuritates et obscuriores quasque sententias sacre scripture intelligere. Quod ergo plebeia multitudo non capit, dominus apostolis, ut colligerent, precipit, quia obscuriores sententias, quas multitudo

¹⁶⁸⁾ V 38.

¹⁷⁰⁾ V 4.

¹⁶⁹⁾ V 15.

¹⁷¹⁾ Sv. Luk., X, 16.

simplex capere non potest, magistri ecclesie, episcopi, scilicet, et sacerdotes in propriis pectoribus debent recondere, ut tempore necessitatis, non solum ad eam docendam, sed ad defendendam ydonei inveniuntur . . . quamvis melior sit sancta simplicitas, quam doctrina malorum, tamen magistris ecclesie utrumque convenit, ut et sancta sit vita propter exemplum et doctrina propter erudicionem aliorum (119a'') . . .

(*Úkol kazatelů.*) Hoc hodie spiritualiter fit, cum dominus predicatoribus dicit: „Ite ad officium predicationis in castellum,“ id est in mundum, qui in pugnat deum multipliciter erroribus in incredulis, fictionibus in ypocritis, voluptatibus in impudicis, vanitatibus in superbis (227a'') . . .

(*Pokora Kristova a prelátů.*) . . . Et adduxerunt asinam et pullum . . . et imposuerunt vestimenta sua et eum desuper sedere fecerunt. Magna humilitas Christi fuit, quoniam super asinam sedere voluit. Sed quare hoc? Ut superbiam prelatorum confunderet, qui delectantur in equis magnis, in frenis argenteis, in sellis depictis et in calcaribus deauratis et aliis pompis (229b'') . . .

(*Jest se modliti před jídlem.*) Audiant igitur omnes ad mensam accedentes, qui mensam non benedicunt, nec, facta comestione, gratias deo referunt, quid de talibus per quemdam yronice dicitur: „Ad mensam residens et panem non benedicens, hic residet quasi bos et surgit sicut azellus“ (240b'') . . . Debent igitur omnes fideles comedere volentes mensas suas benedicere . . .

(*Heretici o ospravedlnění.*) . . . dicit Crisostomus: „Petrus de sua fortitudine nimis confidebat et ob hoc Christus eum cadere sinebat . . . (sexto) ut error hereticorum confunderetur, dicendum, quod caritas semel habita non amittitur, nec amissa potest iterum rehaberi, cuius contrarium omnino patuit in Petro (241b'') . . .

(*Zlo od světské moci.*) Ecce! principes et magistratus et seniores populi personaliter progrediuntur ad nephas, qui per male subiectos poterant cruda perficere. Sepe enim crudelitas vilescere facit animos generosos et dominacio coegit peragere officia servitutis. Ira, invidia et avaricia plerunque principes in subiectos, magistratus in famulos, seniores in amentes et fures iuvenes convertunt. Conplent animos hominum cecitate, ubi hec iniquitates superveniunt, ut decencia in cogitationibus et dignitatibus non servantur. Ecce! quid agunt nocturno tempore principes et magistratus et seniores, quando autem corpus opportunam deberet captare quietem, aut animi perspicaces veritatis et fidei oculis intendere in superna, vel saltem ex officio meditari utilia proximarum (247b'') . . .

(*Nekajicnost dvořeninů.*) Igitur, karissimi, non miremini, si difficulter penitent curienses, qui in hiis malis (= negant Christum) nascuntur et nutriuntur. Nam ex quo Petrus semel veniens ad curiam Christum negavit- Quid tunc illi, qui versantur cottidie in curiis adulantes principibus? O, quanti hodie negant Christum, quidam verbis, quidam factis, quidam ex ig-

ignorancia crassa inexcusabili, quidam excusabili eius denegant veritatem (249a'')

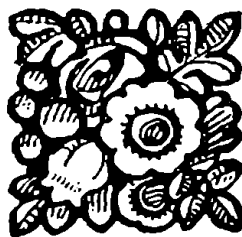
(*Boháč a chudák.*) Talis est nunc modus inter huius seculi potentes, quod verbis eorum amplius creditur, quam pauperibus iustis. Dicunt enim: „Tales sunt viri honesti, viri reverendi, aliter non assererent, nisi verum esset“ (252b') . . .

(*Laici hledaji špatné kněze.*) . . . Et sciendum, quod confessio Iude contingit, qui querunt sacerdotes aut excommunicatos aut alienos et non proprios, adulatores et non correctores (253a') . . .

(*Nedbalost vrchnosti o život poddaných.*) Tales sunt multi principes et domini, qui permittunt vivere in qualicunque perfidia vel malis operibus, dummodo ipsi possideant temporalia. Nec interrogant de censu, quia audierant, *Cristum*¹⁷²⁾ dixisse: „*Reddite, quae sunt caesaris, cesari*“ (253b') . . .

Explicit prima pars pustille, quae dicitur „Consolacio spiritus“, collecta per quemdam fratrem in Sternberk. Anno Domini, Millesimo Quadringentesimo.

¹⁷²⁾ Sv. Marek, XII, 17.

Emanuel Masák:

Karel Šmídek jako literární historik a kritik

I.

Názory Šmídkovy o úkolu literární historie.

Skoro všichni současníci Šmídkovi, kteří se obírali dějepise-
našeho písemnictví, šli tradiční cestou, jak ji vyznačil Jung-
mann svou „Historií literatury české“: sbírali s velikou pilí
příslušnou látku knihopisnou a životopisnou a pořádali ji
v menší celky chronologicky, nedbajíce většinou vnitřní psy-
chologické spojitosti a hodnotíce ji hlavně po stránce filolo-
gické nebo národně buditecké.

Nedostatky takové práce pocítoval živě mladý Šmídek již
v letech čtyřicátých. Zabývá se od studentských dob se
zvláštní zálibou německou literaturou básnickou, filosofickou
i historickou, poznal brzy rozdíl mezi jednoduchým, zevnějším
postupem Jungmannovým a novou metodou pragmatickou, jak
ji po Herderovi, Göthovi, Humboldtovi rozvíjeli němečtí ro-
mantikové, bratři Schleglové, Jiří Boh. Gervinus a jiní. Ra-
dostně přijal již tehdy — aspoň v teorii — vůdčí jejich zá-
sadu, že každé literární dílo nutno vykládati a posuzovati
jednak ze zvláštní povahy spisovatelovy, jednak z vlivů ča-
sového prostředí.

Tento názor vyslovil Šmídek jasně ve svém prvním a vlastně
jediném samostatném spisku „Věda, národnost, církev“. Zdů-
razňuje tu, že k porozumění vědecké snahy jednotlivce, tím
pak více k slušnému jí ocenění a spravedlivému posouzení
prodrati se třeba *k vnitřnímu vyvinutí spisovatelovu*, k oné
stránce, ze které jako vnitřní nutkavostí spis jeho vykvetl,
ale zároveň také nutno „*patřičný ohled vzíti na okolnosti,
věkem samým podané a na spisovatele bezděky doléhající*“.
Stěžuje si pak, že „tento, tak důležitý a k srozumění spisu
mnohému často nevyhnutelně potřebný moment při dosavad-
ních úvahách spisův vlasteneckých zcela téměř se zanedbává“.¹⁾

Mladý spisovatel, tehdy kaplan hustopečský, mluví tu hlavně
o posuzování, *kritice* děl vědeckých. Ale týž stesk opakuje
a skoro týž úkol určuje také všeobecnému *literárnímu děje-
pisu*, když po více než dvaceti letech vrací se zase k obsáh-
lejší literární studii.

Tak hned v úvodu své první rozměrné úvahy „Literární
ruch na Moravě v novější době“ vytýká, že nemáme dosud
v českém písemnictví pravého, novým duchem uspořádaného
dějepisů řeči a literatury. Jsou tu — praví „více méně jen
holé výpočty kněh a spisů v té neb v oné době vydaných,

¹⁾ Věda, národnost, církev. Úvaha vzhledem na Mluvnictví a Zjevení od
Fr. Škorpíka a na Dobu prvního člověčenstva od Jana Slav. Tomíčka. V Praze
1847. Strana 11.

životy spisovatelův více dle zevnějších jich poměrův, méně dle vnitřního jich rozvoje a souvislosti literárních jich prací s duchem času". Uznává, že čestné výjimky tu činí „výtečná literární pojednání" V. Nebeského, roztroušená po různých ročnících musejního časopisu. Úkol dějepisu literatury pak dle něho záleží v tom, aby „*vnitřní literární rozvoj, veškeré podmínky jeho vzniku a vzrůstu* zračitě doličoval a jednotlivé literární zjevy v jich vnitřním úvazku vytknul a naznačil".

Aby pak bylo dosaženo tohoto cíle, jest především zapotřebí, aby se s tohoto stanoviska dříve dopodrobna rozebíraly *jednotlivé literární plody*, pak aby se ozřejmil *vliv i zevnějších světodějinných událostí* na útvary literární v té neb oné době, aby se odhalil *genius každé doby* a průzračnou učinila ona *duchová atmosféra*, jíž mimoděk oddychují všichni výtečnější duchové v *národě* a jež také s jakousi neodbytnou nutností zachvívá jejich nitrem... Právě v tom — svědčí o sobě Šmídek — tkví nejvábnější kouzlo pravého literárního dějepisu, stopuje-li badavý duch ty jednotlivé nitky v osnově tak zvaného ducha času, jimiž při vší své tvůrčí síle a svobodě spoután jest i nejnadanější a nejvýtečnější spisovatel...²⁾

Tento názor Šmídkův o úkolu literárně historické práce jest dnes ovšem uznán již všeobecně. Stačí srovnati, jak soudí o téže otázce na př. Arne Novák: „Literární dějepisec má vysledovati podmínky, které historický vývoj přináší a na nichž závisí vznik slovesného díla; podmínky ty spočívají jednak ve zvláštních vlastnostech určitého národa, jednak v duševní povaze příslušné doby — a proto dlužno každou knihu vyložiti z charakteru jejího národa a z ovzduší její doby...“³⁾

II.

Šmídkova činnost zpravodajská a životopisecká.

Šmídek, estetik, nepomýšlel sám na zpracování soustavných literárních dějin českých. Přece však horoucí láska k literatuře i vědomí časových potřeb národních vedly jej k tomu, že ve své všestrannosti napsal i z tohoto oboru značné množství drobných článků i větších statí a úvah.

Sám však nepokládal všech těchto svých prací za skutečné literárně historické studie, jež by vyhovovaly vytčeným tu zásadám. Nejednou nazývá je pouze „příspěvky" k té neb oné otázce a rád podává je v prosté formě dopisu nebo vzpomínky. Často jde tradiční celkem cestou, nepříliš odlišnou od té, jakou se ubírali ostatní současní pracovníci literární: jest horlivým *zpravodajem* o současných zjevech v písemnictví i kulturním životě národním, bystrým jejich pozorovatelem

²⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. Č M M 1870, 1.

³⁾ Arne Novák, Kritika literární. Zásady a praxe. Praha 1916. Strana 6.

i kritikem, ale zároveň také nadšeným ctitelem všeho, v čem viděl vzrůst a posilu idey slovanské. Proto zvláštní láskou plane k tvůrcům a šířitelům této idey, k národním buditelům a spisovatelům, a zaznamenává s pietou vše, čím možno ozářiti jejich postavy.

Tak se nám jeví Šmídek zvláště v *prvním období* své literární činnosti. Neobyčejně pilně a svědomitě referuje o moravském životě literárním, kulturním, hospodářském a sociálním do českých listů, hlavně do pražských „Květů“. Počal do nich psáti jako 19letý student již počátkem července r. 1837⁴⁾ a od té doby není ročníku, aby se v něm neobjevila řada jeho příspěvků. Když na konci roč. 1847 zaznamenává své desíleté jubileum dopisovatelské v „Květech“ a přehlíží svou dosavadní činnost, vzpomíná radostných i žalostných citů, které ho jímaly v té době a slibuje další práci v tomto směru: „Nechceme se rozloučiti s listy časopisu tohoto, do kterého jsme za celé desíletí neustálé zprávy přinášeli o všelikých pohybech národních a vše, čím jsme se těšili, nad čím rmoutili, vše, co krásného a mnohoslibného z lůna vlasti prokvétalo, před oči laskavého čtenářstva předložiti a tak jak možná věrný obraz našeho veřejného i literárního života nakresliti se snažili . . .“⁵⁾

V tom je celý program referentské činnosti Šmídkovy, jak jej uskutečňoval v „Květech“ a pak i v „Blahověstu“, „Viedeňském Denníku“ a „Hlasu“. Těšil se dětinně z každého pokroku národnosti, ať se jevil v literatuře a umění, či ve školství, v průmyslu, sociální péči nebo veřejném životě. Zprávy své provázel nejednou důkladnými úvahami, kde rozvíjel bystře své názory, poučoval i povzbuzoval, útočil i usmiřoval, formou vždy jemnou a elegantní, třebas mnohdy přetíženou přívalem slov a frází po způsobu skoro všech tehdejších idealistů.

I na dnešního čtenáře, probírá-li se pozorně a s pochopením dlouhou řadou těchto článků, vane dosud přitažlivě duch mladistvého horlivce, zaníceného pro vše dobré a krásné, milujícího nade vše národ a jeho literaturu. Je tu sice spíše jejím chvalořečníkem než kritikem, ale přes to literární i kulturní historie moravská vždy bude povděčna Šmídkovi za množství látky, jež tu shromáždil a leckdy snad i uchránil od zahynutí.⁶⁾

Není divu, že tato myšlenkově rušná a citově svěží doba, vyplněná horlivou činností literární i buditelskou a vzdělávací,

⁴⁾ M. Procházka ve svém článku o Šmídkovi v Č M M 1878, 171 a d. udává mylně, že začal psáti r. 1839.

⁵⁾ Květy 1847, 618.

⁶⁾ Šmídek sám byl si vědom takového významu svých článků. Píše na př. v úvodu své lit. úvahy v Květech 1848, 127: „Umínil jsem sobě v listech časopisu tohoto i tímto běžícím rokem krátké zprávy o všech důležitějších výjevech naší národnosti podávati a v krátkých nárysech co možná úplný obraz našeho veřejného i literárního života nakreslovati, by se listy tyto takměř kronikou staly nynější historie naší.“

zanechala v mysli Šmídkově trvalé a radostné vzpomínky. Duševní hnutí moravské tehdejší mládeže, roznícené na jedné straně Klácelem, na druhé Sušilem, hnutí, jehož byl neposledním účastníkem, znamenalo proň sílu mládí a krásu jara a vtisklo nesmazatelně svůj idealistický ráz v celý jeho další vývoj. Když r. 1848 podává v „Květech“ obsáhlý obraz literární minulosti za posledních 20 let, poznamenává, že cítí se k tomuto úkolu vybídnut vnitřní jakousi nutkavostí. „Neboť šťastným osudem hned od prvotního mládí svého tokem národního života unesen byv, rád bych nyní všechny ty uplynulé i radostné i žalné doby od počátku našeho znovuzrození jedním ještě pohledem přehlédl a k jasnějšímu uvědomění u vnitřním jich svazku sobě přivedl. Jest to valná část naší *vnitřní historie*, tichým proudem v srdcích a myslích našich řinoucí; jsouť to naše nejslastnější, nejrozkošnější vzpomínky . . .“⁷⁾

Proto také, když na vrcholu mužného věku — v letech sedmdesátých minulého století — věnoval se znovu s dávnou horlivostí práci kritické a literárně historické, obrátil se především k době svého mládí, *k dějinám našeho národního obrození na Moravě*. Naznačuje to poněkud sám, třebas udává všeobecnější důvod; vysvětluje totiž svůj zájem o starou dobu neustálými boji a trudy současného rozvoje národního, kdy duši naplňují city tím trapnější, čím temnější rouškou zdá se býti pátravějšímu zraku zahalena další budoucnost národa: v takové době — praví — uvolněná mysl zalétá s tím utěšenější radostí v nedávnou minulost, kdy byly zaštěpovány v úrodnou půdu prvé puky nového života národního . . .⁸⁾

Z těchto záletů do minulosti vznikl zmíněný již obšírný článek „Literární ruch na Moravě v novější době“ (1870); k němu se druží obsahově „Výpisky z korespondence Dr. Řehoře Volného“ (1872), „Zpomínka na publicistickou činnost Jana Er. Vocela“ (1876), „K životopisu Dominika Kinského“ (1878) a pak dva vzpomínkové články „Zpomínka z mladého věku“ (1875 a 1877).

Přední význam těchto prací zralého věku jest podobný jako oněch z prvního více zpravodajského období: spisovatel snesl tu a částečně i roztrídil a zhodnotil značné množství hlavně *životopisné látky*, jež by jinak byla asi z velké části zahynula.

Na prvním místě platí to ovšem o jeho *osobních vzpomínkách*, jež jsou důležitým pramenem všech těchto článků.

Všichni, kdo o Šmídkovi psali, i dosud žijící žáci jeho do svědčují svorně, že měl podivuhodně věrnou a bystrou paměť. Tak píše na př. věrný jeho druh M. Procházka: „Vypravuje skoro doslovně zprávy z novin, kteréž byl právě četl, bezděčně neobyčejnou projevoval paměť, která až do poslední

⁷⁾ Květy 1848, 127.

⁸⁾ Výpisky z korespondence Dr. Řehoře Volného. Č M M 1872, 43.

chvíle ho neopustila . . .“⁹⁾ VI. Šťastný už jako jihlavský student byl překvapen věrnou pamětí svého profesora; a stejně později, když se s ním znovu setkal na brněnském gymnasiu. „Citáty sebe delší, ba celé básně citoval (Šmídek) z paměti a tak jistě, jako by je z knihy byl četl.“ I při hovoru ve společnosti „na základě rozsáhlých a povšechných vědomostí svých, jakož i podporován jsa neobyčejně věrnou pamětí, mluvil o všem tak zajímavě a zevrubně, jakoby nějakou přednášku konal . . .“¹⁰⁾

Paměť jeho pak byla podporována, jak nyní víme, zápisky, jež si činil již od studentských let: dne 1. ledna 1837 začal si psát jako stud. 6. tř. gymn. v Brně „*Deník*“,¹¹⁾ označený heslem z Herdera: „Dej mi velkou myšlenku, ať se zotavím.“ Vedl jej až skoro do smrti (do r. 1876), ale nejpilněji a nejosobitěji v prvních letech. Snad hověl tehdy také současné módě, ale již tu nejednou projevil jemný smysl budoucího literárního a kulturního historika, zaznamenává si pečlivě své styky s různými vlastenci a literáty, jejich názory, úsudky o spisech atd. Snad již tehdy nevědomky cítil, co zdůraznil r. 1872, že „veškery zdánlivě sebe nepatrnější okolnosti z doby našeho národního znovuzrození, kdež rozbřeskla se zora slovanského genia i nad žírnými luhy krásné naší Moravy, musejí dvojnásobnou sobě vymáhati i zajímavost i pro literárního historika neodkladnou důležitost“.¹²⁾

Některých zápisků v „*Deníku*“ užil Šmídek již ke svým zprávám v „*Květech*“, mnohé pak přispěly značné i ke vzpomínkovým a životopisným článkům v letech sedmdesátých, takže — máme-li k tomu na mysli ještě jeho věrnou paměť — můžeme pokládati materiál v nich obsažený za zcela věrohodný a spolehlivý.

Vedle vzpomínek na osobní styky jsou častým pramenem těchto prací Šmídkových různé *dopisy*. Již 26. ledna 1837 zapisuje si do „*Deníku*“ „Vyjimky ze psaní Kampelíkova“, a těchto úryvků i celých dopisů stále přibývá, až se mění „*Deník*“ skoro v listář. Opisuje i své vlastní listy i listy vypůjčené od jiných osob a tak jistě zachránil množství dokumentů, jež by jinak byly ztraceny.¹³⁾

Ještě r. 1872 stěžuje si, že v naší literatuře dosud málo bylo přihlíženo k tomuto důležitému prameni literární historie — k listům mužův o náš národ v jakémkoliv ohledě zasloužilých. A ukazuje, kterak cizí literatury váží si takovýchto pozůstalých korespondencí, usilující o to, aby se rozšířily

⁹⁾ M. Procházka, Karel Šmídek. Č M M 1878, 171.

¹⁰⁾ VI. Šťastný, Nad hrobem Karla Šmídka. Obzor 1878, 193.

¹¹⁾ „*Deník*“, svázaný ve dva díly, jest nyní majetkem p. prel. Dra Jos. Pospíšila v Brně.

¹²⁾ Výpisky z korespondence Dr. Řehoře Volného. Č M M 1872, 43.

¹³⁾ Dr. P. Vychodil otiskl všechny listy z „*Deníku*“ v Hlídce 1919 a 1920 jako část sbírky „Z korespondence družiny Sušilovy“. Je mezi nimi zvláště mnoho dopisů Klácelových.

v četnější vrstvy obecnstva, poněvadž svým obsahem, třebas svědčily původně jen soukromým osobám, dotýkají se přecasto i všeobecných zájmů. Takovými korespondencemi — rozvádí dále obšírně své názory — osvěcují se často jakoby nena-
dálou září mnohé dosud temné stránky literárního i veřejného života vůbec, tak přispívá se podstatně k hlubšímu pochopení čelnějších plodů v literatuře, ve vědě, v umění i v politice, takže kterýkoli dějepisec sotva se bez nich obejde. Jaké nové překvapující světlo na př. vrhá na veškeren rozvoj tak zvané romantické školy nedávno v Německu vydaná velezajímavá korespondence Eckermanova! „Právě v takovýchto listech ozývají se často nejtklivější akordy rozháraného srdce; ba probleskují v nich názory vynořené z nejtajnější hloubi ducha našeho . . .“¹⁴⁾

Tuto úvahu o významu listů píše Šmídek úvodem k vý-
ňatkům z pozůstalé korespondence slavného topografa morav-
ského Dra Řehoře Volného. Z četných zachovaných dopisů
vybral však jen takové, které se nějak dotýkají zájmů české
historie a literatury. A podává je ne v původním znění, větši-
nou německém, nýbrž „ve věrném co možná překladu“, „dobře
uznávající, že rozhovory o záležitostech našich slovanských
nejraději slýcháme i v hlaholech libé naší mateřštiny“. Ne-
měl na mysli tak účelů vědeckých, jako spíše „zábavu čte-
nářů“. Při tom chce ukázat na méně známou činnost Vol-
ného: z listů vychází na jevo, že se přičinil nejen o důstojné
sepsání dějin moravských, nýbrž i o probuzení vroucnější lásky
k domácí historii v srdcích dorůstající mládeže.

S podobným úmyslem užívá také velmi hojně dopisů ve
vlastních úvahách a článcích: klade je vždy jako zajímavý
doklad a potvrzení nějakého svého výroku nebo jako pří-
spěvek k charakteristice doby či spisovatele. Tak oživuje a
zpestřuje obsah, ale také zvyšuje věrohodnost uváděných fakt
nebo úsudků.

Látka těchto vzpomínkových a životopisných prací zralého
věku stýká se ovšem často s látkou článků a dopisů prvního
období. Šmídek po svém zvyku rád se pouští do všeobecných
úvah, nechává se strhnouti věcnou či časovou souvislostí vzpo-
mínek, odbočuje do různých oborův i vrací se třeba několi-
krát k téže věci a tak nejednou doplňuje a zaokrouhluje, ale
leckdy ovšem také mění své dřívější názory.

Poněvadž tyto názory, dotýkající se různých literárních a
s nimi souvisících kulturních otázek, mají svůj význam pro
poznání nejen vlastního vnitřního vývoje Šmídkova, nýbrž
i celého ideového hnutí, jehož byl neposledním jistě účast-
níkem, a poněvadž jsou rozptýleny v množství článků ulo-
žených v nepřístupných již většinou časopisech, bude snad
vhodno podati tu soustavný jejich obraz, dříve než přikročíme
k vlastním literárně historickým pracím. A to tím spíše, že

¹⁴⁾ Výpisky z korespondence Dr. Ř. Volného, d. c. 44.

jednotlivé rysy, známé ovšem užšímu kruhu odborníků, můžeme doplnit a osvětlit některými zajímavými doklady ze zmíněného již rukopisného „Deníku“.

III. Šmídkovy názory o současných otázkách literárních a kulturních.

V několika zápiscích počátkem května r. 1838 dvacetiletý student brněnského filosofického ústavu sám se podivuje velikému převratu ve svém vnitřním životě. Cítí, že se ho zmocňuje zvláštní energie, dychtění po slávě, „řevnování se všemi velikými duchy“ a prsa že mu zužuje jakási nevyslovitelná touha po něčem velkém . . . Při tom poznává, že začíná mít *účastenství na všech událostech* týkajících se společenského života, že ho zajímá zvláště *krásný svět myšlenek*, jenž se mu otevírá v nejčarovnějších barvách, a veškerý duševní mohutnosti že jsou zaujaty věrným pěstováním věd . . .¹⁵⁾ A podobně po čtyřech letech vyznává v učeném německém dopise hr. Coroninimu do Terstu, že chtěje dosáhnouti věčného mládí, otevírá své srdce všem bolestem a radostem lidstva, bere *nejvřelejší účast na jeho pokrocích i úpadku* a snaží se pochopiti každý zjev v poměru k celku . . .¹⁶⁾

Kdo přehlédne aspoň poněkud množství látky, obsažené ve čtyřicetileté spisovatelské činnosti Šmídkově, přizná jistě, že při všem mladistvém entusiasmu a „přepjatosti“, jak sám označuje později své někdejší nadšení, nehoroval tehdy přece jen na plano: i z první jeho referentské činnosti je patrné, jak citlivě reagoval na všechny světem tehdy vanoucí myšlenkové proudy a jak skutečně živě zajímal se o všechny současné otázky a významné zjevy zvláště národního a literárního života na Moravě. Posuzuje-li je někdy, činí tak vždy s vyššího hlediska všennárodního prospěchu a počíná si při tom mírně, uznale, jak sám také žádal od soků.¹⁷⁾ Jen v „Deníku“ ulevuje si nejednou steskem i roztrpčením, kdežto v otištěných člancích rozhovořuje se o tom, co jej plní radostnou nadějí ve vzrůst národní síly a co může probudit stejnou nadějí v srdcích čtenářů.

Je si vědom při tom, že v jeho člancích — jež poslal právě do „Květů“ — je málo původnosti. „Kde ale také,“ omlouvá se sám sobě, „v našich časech původnosti se dosíci, kde pojemy a idey tak jsou protříbeny a procítěny? U nás

¹⁵⁾ Deník, dne 1. a 4. května 1838.

¹⁶⁾ Deník, dne 13. listopadu 1842. List otištěn odtud také v Hlídce 1919, 515.

¹⁷⁾ „Já si vážím a ctím z celé duše soka na poli vědeckém; dodávám mi on čerstvé, nové síly v dobrém tomto boji, jestli opozicí jeho vyvinula se ze zásad, z principů . . . Protož by takováto vzájemná uznanost a úcta k oba-
polným zásadám, často dlouholetým namáháním vydobytým, zvláště mezi Slo-
vany panovati měla . . . V našem věku nemůže kacířování myšlenek a náhledů
cizích nižádného ohlasu najíti . . .“ Květy 1840, příl. č. 5, str. 18.

spisovatel hleděti musí všech okoličnosti duchem času podaných použití, z nichž by nějaké *blaho a prospěch pro věc slovanskou* vykvétalo a naši nádeje silnilo . . .¹⁸⁾

A tak také skutečně vůdčí ideou, zdrojem i cílem veškerého spisovatelského snažení Šmídkova v první době jest *idea slovanská*. V prvním díle „Deníku“ není skoro stránky, aby o ní nehovořil: tu píše o ní nadšené chvalozpěvy, jinde dokazuje její potřebu a význam, tu prohlubuje její obsah, onde zaznamenává radostné zprávy o jejím rozšíření.

Jejímu působení přičítá všechno své obrození a vnitřný vzrůst. Uvažuje na př. po dokončení gymnasia o svém dosavadním vývoji, prohlašuje, že kdyby idea Slovanstva nebyla pronikla hluboko jeho nitro, schopnosti jeho, „ačkoli ničemné“, „nikdy se nevyvinuvše pod žezlem vychování rakouského docela by byly zanikly“.¹⁹⁾ „Velká idea Slovanstva, probuzena vysokým duchem nesmrtelného Kollára“ a oživena zvláště Kampelíkem, zachránila ho, že neutonul jako mnozí jiní v kalu smyslných potřeb a požitků. „A právě s touto dobou začal jsem volněji dýchat, celý svět nabyl pro mne dvojnásobného zájmu, obcování s dobře vzdělanými rozjasnilo mé názory, vřelá účast na každém novém počínu ve světě slovanském zvýšila mé duchovní požitky . . . A tato vysoká idea, čarovná Slávia, jest jediná dosud a věčně zůstane, jest má jediná milenka, pro niž mé tepny bijí, při jejímž utrpení a žalu, radosti a štěstí mé nervy se chvějí, která mne oživuje, k vysokému pozdvihuje a pro všechno vznešené posiluje . . .“²⁰⁾

Jak patrně, pojímá Šmídek „ideu slovanskou“ v širokém smyslu: znamená mu vlastně nový útvar životního názoru, životních ideálů, jež vytvářejí z něho nového člověka a zároveň ukládají jakési apoštolské poslání.

Pokládá proto za svatou povinnost psát častěji *listy* všem svým známým „Slovanům“ na venkově a podávat jim zevrubnější zprávy o „vyvinování se Slovanů v Brně“.²¹⁾ „Neboť oni slábnou,“ obnovuje svůj úmysl po čtyřech letech, „neboť schází jim uvědomění pokroku ducha národního, toto my jim podáme, u jeho ohniště stojíce . . . Ve svých nynějších okolnostech nevím, jakým jiným činem bych pro vlast pracovati měl . . .“²²⁾

Zatím rozvíjeje vůdčí svou ideu v duchu velkých slovanských romantiků sní Šmídek po několik let o velikém budoucím *úkol* Slovanstva. Je přesvědčen, že Slovanstvo způsobí brzy převrat v lidstvu. Ostatní národové jsou již slabí, zmrtevějí. „Nám Slovanům uloženo jest dovésti veškerý svět k osvětě zemi s Bohem u věčný svazek spojující.“²³⁾ Jsouť Slované síla novotami dosud nepokažená a nyní teprve začnou svou historii: nastává nám století slovanské . . .

¹⁸⁾ Deník, dne 4. března 1840.

¹⁹⁾ Deník, dne 1. srpna 1837.

²⁰⁾ Deník, dne 1. ledna 1838.

²¹⁾ Deník, dne 17. března 1837.

²²⁾ Deník, dne 2. listopadu 1842.

²³⁾ Deník, dne 2. května 1838.

Při těchto výlevech nejednou se zdá, jako bychom četli ohlas myšlenek Krasiňského. Šmídek sotva jej znal, za to však studoval velmi pilně dílo přítele polského básníka, hegl. filosofa Aug. Cieszkowského: v „Deníku“ i v článcích nejednou se odvolává na jeho spis „Prolegomena zur Historiosophie“ (1838), v „Deníku“ pak zaznamenává si v pozdější době ještě jiná jeho díla, podobně jako díla jiného přítele Krasiňského, filosofa Trentowského. Cieszkovski právě je mu důkazem, že Slované ve své povaze poji nejen románskou citlivost, nýbrž i germánskou hloubavost . . .²⁴⁾

A tu slovanská idea nabývá již u Šmídka — tehdy bohoslovce brněnského — poněkud nové podoby: začíná hlásati potřebu *smíru s germánskou národností*. „Hledme vniknouti do germánského živlu. Germané už tuze velikou a všestrannou mají literaturu, než aby nás to vaditi smělo, od nich přijímati. V našem času požaduje se všestranné sloučení odporných sobě druhdy principů, slovem: vzájemnost bez ujmy jednotlivých národností. Ze začátku — jelikož každý pokrok vyvine se v kontrastu — vládla jakási zášť proti všemu německému; větší jesti ale pokrok, s kontrasty se smířiti . . .“²⁵⁾ A o něco později, hovoře o vnitřní rozervanosti, jakou způsobila moderní filosofie v duších zbavených víry, čeká záchrany zase jen od myšlenky slovanské, chápané v uvedeném právě smyslu. „Sami musíme státi na chlumu druhých vzdělanců evropských; *přítomnost germánská musí se sloučiti s budoucností slovanskou*. Proto tak dlouho jsme čekali my Slované, že povolání jsme byli k úkolu velikému: smířiti totiž východ se západem. Evropskou vzdělanost přelíti musíme v Asii; tím však přivedeme Asii k novozrození duchovnímu, sebe a Evropu k sesílnění tělesnému . . .“²⁶⁾

Touž myšlenku o úkolu Slovanstva v nové době rozvádí Šmídek obšírněji o několik let později ve spise „Věda, národnost, církev“, vydaném v předvečer březnové revoluce. Ukazuje tu, že stojíme sice „u brány věku smíření, ale že dosud trvají rozpory a boje, na př. mezi vírou a ateismem . . .“ I tu bezděky zrak náš padá na jaré posud a nezkaženou mládotou zkvétající národy slovanské. I jesti naše skálopevné přesvědčení, že rozsáhlý tento národ slovanský . . . i *mír* v protivách věku našeho utvoří a palmu *smíření* podá ostatním národům evropským . . . Netajme, co nemůže zamlčeno býti; my posud více línými diváky jsme byli ve velikém dramatu historickém; za to ale jsme národ pružné a zachovalé síly, jsme národ *budoucnosti* . . .“²⁷⁾

Zápal vlastenecký později, jak známo, na čas u Šmídka ochladl — z hořejšího citátu o nutnosti smíru s germánskou

²⁴⁾ Deník, dne 9. listopadu 1839.

²⁵⁾ Deník, dne 29. listopadu 1839.

²⁶⁾ Deník, dne 24. listopadu 1842.

²⁷⁾ Věda, národnost, církev, Praha 1847. Str. 38.

národnosti poznáváme jednu z pohnutek tohoto ne neobvyklého zjevu — ale nicméně dávná víra v úkol Slovanstva neopustila ho docela ani na sklonku života; omezuje však strážlivěji obrodný jeho vliv na filosofii a estetiku, zanechává snů a obírá se raději ve svých úvahách vývojem této ideje, vysvětluje ji hlavně působením filosofie Heglovy.²⁸⁾ Rozebíráje pak názory Kollárovy ve spise o vzájemnosti slovanské, zdůrazňuje z vlastní zkušenosti, že aspoň mládež tehdy nemyslíla na žádnou politiku všeslovanskou, nýbrž přihlížela výhradně jen k literární stránce slovanské vzájemnosti. „Nám tanul před zrakoma jenom *rozkvět literatury*; my přáli sobě touhou nejžhoubnější, aby i v naší české literatuře objevila se veliká díla básnická, jakým jsme se podívovali na př. u Němcův, Angličanův a Francouzův . . .“²⁹⁾

2. Tak soudil Šmídek po letech. Z prvních projevů je však patrné, že při snahách o rozvoj myšlenky slovanské nepokládal za cíl rozkvět literatury, nýbrž naopak: *literaturu stavěl do služeb své vůdčí ideje*. R. 1837 souhlasí s Ohéralem a Juránkem, že literatura je v našem stavu jediným prostředkem probudití národ a přivéstí jej k uvědomění slovanství.³⁰⁾ A proto právě ozývají se pak často stesky na českoslovanskou literaturu, že dosud příliš málo vykonala v této věci, že pomalu se pohybuje, ba že nemá na život národní žádného vlivu. Důvod vidí v tom, že vládne v ní pouhý diletantism několika zamilovanců, „slouží za rejdiště citlůstlivých spisovatelů“,³¹⁾ je chudá a stranná, poněvadž spisovatelé utíkají národu, nedbají jeho potřeb a vysoko nad ním se vznášejíce ostýchají se ruku podati svému spolubratru, prahnoucímu po vzdělanosti.

Kdo zná Šmídka z pozdější doby, je překvapen, že tu vystupuje *proti vydávání „přísně vědeckých knih“*, jichž příkladem výslovně uvádí Preslovu Mineralogii a Chemii. Brojí ovšem jen proti „nevčasnému“ vydávání. Usuzuje takto: Dokud nemáme vlasteneckých škol, v nichž by se vyučovalo vědám v národním jazyku, nemají u nás vědecké knihy žádného publika; a poněvadž každá věda časem se zdokonaluje, stanou se knihy pro takové vědy určené zastaralými a tedy nepotřebnými . . .³²⁾

Článek vyvolal brzy v „Květech“ obsírnou odpověď a obranu vědeckého písemnictví českého,³³⁾ Šmídek se neodvážil hájiti svého úzkého stanoviska, za to v „Deníku“ rozvíjí častěji tohoto roku své názory o *úkolů a podmínkách české literatury*.

²⁸⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. Č M M 1870, 3. Upomínka na publicistickou činnost Jana Er. Vocela. Č M M 1876, 93 a d.

²⁹⁾ Totéž, 92.

³⁰⁾ Deník, 27. listopadu 1837.

³¹⁾ Deník, 22. května 1838.

³²⁾ Květy 1838, 312. Podobně v Deníku dne 30. ledna 1839 dokazuje, že literatura naše měla by začítí spisy historickými, nikoli mineralogickými, chemiemi atd.

³³⁾ Květy 1838, příl. č. 21, str. 81 a d.

U nás — pravi — jsou dosud mnohé knihy jen ozdobou bibliotek, bez života. Má-li literatura zdárně zkvétati, musí se vyvinovati ze života národního a v život znovu se obracet. V ní musí se soustřeďovati veškerá duševní síla národa, musí býti obrazem jeho citů, náhledů, pokroků ve všech oborech. V národu našem doutná jiskra božská, jen třeba ji rozplameniti. Kolotá v něm hluboký vnitřní život, jen třeba bedlivě mu naslouchati, sbíráti písně národní, báchoroky, pověsti, přísloví, pořekadla atd. a tak seznati, jakým okem pozírá na svět, jaké city provívají jeho nitro. Jen muž, jenž takto badavým zrakem pohlédl do nejtajnějších hlubin srdce svého národa a jenž všestranně seznal jeho život, může naň působiti, jej i literaturou vychovávat i ke vzdělanosti vésti.

Toho všeho nevidí Šmídek — v *Čechách*. „V Čechách málo praktických náhledů pozorovati; *jen vždy knihy rojíti chtějí*. „Literaturu, literaturu nám dejte!“ slyším jich křičeti, „pak vám Čechy postavíme na stupeň samostatnosti.“ Já ale pravím: dejte, číte historii, *tvóřte život národní*, a z historie národní, tohoto života každékoliv literatury, utvoříte literaturu živou, s národním životem souvisící; vzdělejte lid, vzbudte v něm mravnost, uvádějte jej k uvědomění své člověckosti a tím zatřesete národem, jenž mladistvou, jarou silou bude vynikati!“³⁴⁾ „Každý nový rok časopisu našeho, každá nová kniha novou, silnější má nás kojiti nadějí v pokroky Slovanstva . . .“³⁵⁾

Toto hledisko národního původu a více ještě rozkvětu myšlenky slovanské a jím podmíněného prospěchu národního rozhoduje ještě dlouho při veškeré zpravodajské činnosti Šmídkově. Proto ze svých cest po Moravě radostně oznamuje, jak se kde šíří literatura, zakládají se knihovny, jaké časopisy se odebírají a jak působí na lid. Proto si pochvaluje, jak výborně účinkují Šmídkovy povídky mravné³⁶⁾ a skoro každoročně se rozepisuje o vydaných na Moravě *kalendářích*, hlavně Šemberových, zdůrazňuje jejich úkol: učiniti pokroky věd povšechným jménem tříd obecných, probouzení a vzdělávání lid, a zvláště si přeje, aby často byly vloženy do kalendářů články obsahu mravokárného proti náruživostem umrtvujícím celý národ. „Nemohly by se vůbec kalendáře nově probuzenými národností city a myšlenkami více nadchnouti?“³⁷⁾ táže se ještě r. 1840 na konci svého referátu.

Vzrůst myšlenky slovanské a prospěch národa je v této době, jak uvidíme později, skoro jediným kriteriem i při *posuzování* básnických a vědeckých *spisů* a při referátech o *divadle*. Jím nabývá významu v očích Šmídkových také překvapující rozvoj průmyslu, jak jej pozoroval v Brně v lese komínů, „podobou velkých prstů ukazujících na zákonodárství nového ducha“,³⁸⁾ a jak byl bedlivým jeho svědkem při

³⁴⁾ Deník, 9. února 1839.

³⁵⁾ Deník, 26. ledna 1839.

³⁶⁾ Květy, 1838, 303.

³⁷⁾ Květy, 1840, příl. č. 6, str. 24.

³⁸⁾ Květy, 1840, příl. č. 5, str. 17.

stavbě *železných dráh* a prvních jízdách po ní. Železná dráha budí v něm nábožné myšlenky, „jaké se budívají při nejvroucnější modlitbě“, vidí v ní „věčný památník rozumu lidského“, ale také „apoštola myšlenky“, zvláště myšlenky národní a slovanské. Velehrad, Hostýn a všechna památná místa, všechny kmeny moravské budou úzce spojeny s Brnem a tím všechny jejich zvláštnosti, pocity, myšlenky a touhy budou se paprskovati v životě brněnském, takže město stane se věrným obrazem celé země, bude z ní přijímati vždy nové šťávy, nové látky a pohnutky, aby zase z jeho srdce rozléval se proud slovanského uvědomění po všech dílech Moravy. Je přesvědčen, že železnou dráhou se povznese i národní literatura a slovanská knihkupectví dojdou pravého významu; zvláště však — doufá — přiblíží se k uskutečnění „veliká idea vzájemnosti, v mocném duchu našeho Kollára zrozená...“³⁹⁾

3. Ale právě s tohoto hlediska slovanské myšlenky prýští se také počáteční jakási *nechuť k Čechům*, patrná již z hořejšího citátu. A takových míst najde se v „Deníku“ dost. Skoro všechny výtky nesou se týmž směrem: Šmídkovi se zdá, že Čechové chovají se chladně k ideji slovanské, myslí sobecky jen na sebe a v uskutečňování vzájemnosti slovanské jeví málo praktického smyslu.

Tak již r. 1837 si zaznamenává, že z jednání „tak nazvaných vlastenců, neb hrozných Čechů“ poznal, jak pokročil duch slovanský v Čechách. „Ctižádost jest první zřídlo jejich jednání, nepomnících, že, kde se o osvětě národa jedná, vše sobectví umlknouti musí... Hlavní účel jejich jest, knihy rojíti, nimiž někdy povodeň by se stala, v níž by rozum i srdce utonouti muselo.“⁴⁰⁾ Po dvou letech navštívil volné sdružení studentů brněnských nějaký Peška, „jedinký studující v Litomyšli, co za Slovana se vydává, ačkoliv krásný tento predikát ve svém pravém smyslu posud nezasluhuje“. A Šmídek z toho vyvozuje: „Pozorovati jest, že v Čechách nemůže se slovanská myšlenka v té ryzosti a všeobecnosti vyvinout, jako na Moravě a Slovensku. Čechismus — Slovanismus!“⁴¹⁾

V tomto názoru utvrzují jej návštěvy cizích slovanských hostí: Poláka Cibulského a „různých Slováků“ Mastiče a Hurbana. Polák pravil, „že Češi mnoho mají egoismu a že ohnivě a čistě nepojali slovanskou ideu, příkládaje, že v Čechách sotva kdy veliký básník se vyvine“. „Na Moravě naši“ poznamenává Šmídek, „každému cizímu Slovanu lépe se líbí než v Čechách...“⁴²⁾

„V Čechách ani pomyšlení na tak silné duševní pohybování, jaké u těchto Slováků pozoruji. Jen v spojení se životem má věda svou cenu; co pomáhají naše frašky, jakýmiž svou pamět přepĺňujeme? Vůbec jakési *nevolí nad Čechismem* všeobecně

³⁹⁾ Květy, 1842, 92.

⁴⁰⁾ Deník, 23. března 1837.

⁴¹⁾ Deník, 22. května 1839.

⁴²⁾ Deník, 24. června 1839.

že panuje, pozorují. Kde u nich moc idey? Ta nás jen vysvobodí od otroctví a literatura, pakli je na ní stanovena . . ."⁴³⁾

Později snaží se odůvodnit své pozorování rozdílnou povahou Moravana a Čecha. Čech má dle něho „větší ohnivost, prudčeji novou myšlenku přijímá, rychleji k činu se ustanoví — ale dříve též odpadne, ochladne, zmalomocní“; Moravan zdá se chladněji přijímat nové idey, ale u něho více převládá rozum, reflexí; „než k činu se odhodlá, probírá jeho následky, motivy, ale přijmuv jedenkrát myšlenku a ji probádav, utkví v ní mocným duchem, v činu setrvává až do konce. Tak se vždy v historii okázal Moravan. U bílé hory utekl Čech; až na posledního muže setrval Moravan.“ I slovansky je neuvědoměný, neprobuzený lid na Moravě stojí na vyšším stupni než v Čechách, není totiž sobě, své vlasti tak odcizen, není tak cizotou nakořen, jako rolník český . . ."⁴⁴⁾

Úsudek Smídkův ovšem odporuje názoru jiných současníků, jejichž hlasy se nám zachovaly. Známý je pesimistický názor Jos. Kras. Chmelenského z dopisů Palackému, Čelakovskému⁴⁵⁾ a Vinařickému⁴⁶⁾ o literární stagnaci a národních poměrech moravského lidu, názor, jemuž budoucnost nedala za pravdu. Nepříznivě posuzovali přítomný stav také Fr. Kampelík a Al. V. Sembera, ale oba zároveň jej s pochopením odůvodňovali a doufali v budoucí rozkvět národní myšlenky i literatury na Moravě.⁴⁷⁾

Sembera při této příležitosti, odmítaje proti „Vlastimílu“ výtky nějakého celku škodného *separatismu moravského*, připouští, že u jednotlivců na Moravě jeví se skutečně jakási nechuť k Čechům, či spíše k českým knihám, není však — praví — přece taková, aby na všechno, co je české, pohlíželi jako na cizí; ano v oblibě na Moravě vydaných knih vidí něco přirozeného, „neboť Morava jest Moravanovi matkou, Čechy a Slovensko toliko tetičkami“ . . ."⁴⁸⁾ Tak změnil svůj názor též Sembera, jenž r. 1831 v dopise Jar. Langroví udával za příčinu malého národního ruchu na Moravě „jakousi *ukořeněnou nechuť* Moravanů k Čechům“; možno ji však snadno odstraniti — soudil tehdy — tím, bude-li se užívati pojmenování „čechoslovanský“ místo „český“ a bude-li se šetřiti v knihách starých, moravských forem jazykových, jež

⁴³⁾ Deník, 10. července 1839.

⁴⁴⁾ Z listu Malouškoví. Deník, 2. listopadu 1842. Otištěn v „Hlídce“ 1919, 452 a 513.

⁴⁵⁾ List Palackému v Č M M 1838. Čelakovskému (2. září 1837) v Korespondenci a zápiscích Fr. L. Čelakovského, vyd. Fr. Bílý, II., 429 a d. „Pro literaturu českou zde (t. j. na Moravě) mnoho naděje není, ano zdá se, že alespoň každá snaha marná jest, z českých knih sotva snáš a kalendář se najde . . .“

⁴⁶⁾ Dopisy K. Vinařickému (1. máje 1838) v Č Č M 1915, 406.

⁴⁷⁾ Fr. Kampelík v Květech 1834, 272—273. „Moravský kmen postaravši se o takové prostředky, z jakých se už raduje český, jistě ozdobou Slovanstva se stane . . .“

⁴⁸⁾ Květy 1842, příl. č. 11., str. 42.

jsou „gramatikou neporušeny“, zachovalejší, libozvučnější a pravidelnější než jazyk český . . .⁴⁹⁾

U Šmídka *nelze mluvit o nějaké „vkořeněné nechuti“ k Čechům*. Byl ctitelem a přítelem právě zmíněného Šembery, rodilého Čecha, a vedle něho stýkal se důvěrně s ostatními českými vlastenci, kteří působili ve třicátých letech v Brně, zvláště s Kampelíkem a Klácelem. Právě v době, kdy útočí na Čechy, velebí nadšeně Klácela, vyznává upřímně: „Z úst Klácelových vyřinul se mi zlatý pramen pravd, za vodítka sloužití mi majících v celém mém živobytí . . .“⁵⁰⁾ Staví jej všude po boku Kollárovi, ano označuje jej jako dovršitele díla Kollárova⁵¹⁾ a snad právě málo vlídné přijetí, jehož se dostalo básním Klácelovým v Čechách, bylo hlavní příčinou roztrpčených výtek, že Čechové jsou chladni k myšlence slovanské.

Možno tak souditi z „Deníku“, kde velmi ostře píše Šmídek proti „planému úsudku Malého v Musejníku“. „Kdo by medle nám zazletí chtěl, že bolest trpká do spravedlivého horlení proti křivému posuzovateli splynula? Klácel jest onen dlouho-čekaný věstec národa, onť porozuměl citům národovým; a i naše srdce vezdy jen pro něj tlouklo; onť jest, na kterého jsme vždy pyšně zírali, stavíce po boku nejprvnějších probuditelů národa; a nyní spatřujeme jej tak zhnuseného mrzákem *Čechem*! Jest tedy divu, že slova ta uštěpačná co blesk námi pronikla a k důstojnějšímu boji posuzovatele vyzvala?“ Ukazuje, jak nadšený ohlas vzbudily básně Klácelovy v cizině, zvláště u Srbů, kteří „celé noci v slovníkách ležíce naší řeči se učili, by se seznámili se vznešenými ideami našeho Klácela“ — a proto tím horším se mu zdá, když „naši *nejbližší pobratřenci*, místo co by duše jejich oplývali měla radostí nad úkazem takým, tomuto božnému, pro národ planoucím věstci tak podlé, neslušné a i nespravedlivé místo vykázali mezi probuditeli národa našeho?“ A hrozí se, že takovým způsobem rozžehne se zase pochodeň svárů mezi oběma kmeny a že nesvorností padnou opět v mdlobu, z níž nebude probuzení . . .⁵²⁾

Ale toto rozladění a potomní nechuf k Čechům odstranily pozdější písemní i osobní styky s českými vlastenci, stále spolupracovníctví v českých časopisech a střízlivější nazírání na myšlenku slovanskou i na skutečné poměry. Již r. 1842 poznamenává si v „Deníku“: „Jiný zcela nynější stav můj, jak býval jindy; v přesvědčení umírněnost, ustálenost; a kde se tato zakotví, žene k činu . . .“⁵³⁾ Miluje sice dále nade vše

⁴⁹⁾ Čechoslov 1831, 37.

⁵⁰⁾ Deník, 9. srpna 1838.

⁵¹⁾ Květy 1842, příl. 25. a 26., str. 99 a d.

⁵²⁾ Deník, 13. a 15. prosince 1837. Z pera Šmídkova pochází patrně také myšlenkově i slohově příbuzná obrana Klácelova proti Malému v Květech 1837, příl. 26, str. 101. Podepsána jest: „Ctítelové Klácelovi v Brně“.

⁵³⁾ Deník, 24. listopadu 1842.

Moravu, ale hledí s úctou i k Čechům a zvláště ku Praze. Velebí, že se stala opravdu „metropolí myšlenek národních, středem rozvinování národního a to nejen pro celou zemi českou, nýbrž i pro ostatní země slovanské, s Čechy sbratřené, Moravu i Slovensko“ . . . „Tato centralisace vývinu života národního má nesmírnou důležitost; i na život národní na Moravě velkého vlivu dosáhla.“⁵⁴⁾ Přes to ještě r. 1848, podává do „Květů“ přehlednou zprávu o národním a literárním životě na Moravě za posledních dvacet let, „se zármutkem“ vyznává, že „posud u nás málo pokroků v tomto ohledu učiněno a že jmenovitě za Čechy, kde život společenský z jádra národního tak utěšeně vykvétá, velmi pozadu jsme zůstali . . .“⁵⁵⁾

4. Na změnu poměru Šmídkova k Čechům působil v neposlední řadě asi také vývoj *jazykových sporů na Moravě*, jenž vedl k pevnějšímu přesvědčení o nutnosti literární jednoty.

Šmídek sám, píše do českých listů, dbal ve svých člancích jednotného jazyka spisovného. V „Deníku“ objevují se sice místy některé novotvary nebo dialektické vulgární výrazy, ale je v tom viděti spíše nedostatek školského vzdělání v mateřském jazyku⁵⁶⁾ a důvěrnější ton soukromých zápisků než úmyslné novotaření.

Přes to se zdá, že mu tehdy, v druhé polovici třicátých let, nebyla ještě celá otázka jasná a že naň působily oba současné proudy. Na jedné straně byl oddaným přítelem a vděčným odchovancem nedvědického a pak zábrdovického kaplana T. Zrzavého, jenž vždy „ohnivě horlil pro literární jednotu mezi Čechy, Moravany a Slováky“⁵⁷⁾ a v prsou studentů „ohnivými slovy rozněcoval horlivost k důkladnému se naučení jazyku mateřskému, tak přesnému, tolikerými vnadami se skvoucímu“;⁵⁸⁾ byl přítelem Jana Ohéřala, jenž svým kosmopolitismem a vyšším stanoviskem vyrovnával vlastenectví a jakousi strannost Kampelíkovu;⁵⁹⁾ jako pilný čtenář Musejníku znal známý článek Jungmannův „O různění českého písemního jazyka“, jenž odsuzoval Trnkovy a Žákovy novoty jakožto „usilování . . . jakousi valasko-hanácko-českou míchaninu v písemní jazyk povýšiti“;⁶⁰⁾ a rozhodný posudek Trnkova spisu „O českém jazyku spisovném“ z pera Fr. Palackého v témže ročníku Musejníku.

⁵⁴⁾ Květy, 1846, 378.

⁵⁵⁾ Květy 1848, 288.

⁵⁶⁾ Některé části „Deníku“ jsou psány jazykem německým, zvláště tam, kde hovoří o vyšších otázkách. Posílaje na př. v českém dopise (4. září 1837) úsudek o Egypťanech, omlouvá se, že jej píše německy, „neb takové obratnosti v slohu jsem posud nedosáhl, bych o vědeckých věcích promluvíti mohl . . .“

⁵⁷⁾ Květy 1841, 46.

⁵⁸⁾ Květy 1848, 193.

⁵⁹⁾ Květy 1848, 205.

⁶⁰⁾ Č Č M 1832, 165.

Na druhé straně však působil naň *Klácel*, jenž v obou svazcích svých básní (1836 a 1837) použil také, byť velmi střizlivě, některých „moravských“ a vulgárních tvarů jazykových a své názory, opírající se ovšem o Kollára, šířil i ve svých přednáškách. Šmídek poznamenává si o tom v Deníku: „Klácela seznal jsem dnes co muže rázného, velkých schopností. Mluva napřed býti musila, pak teprve gramatika utvořena byla; odtud odvozuje Klácel, že tak i *řeč gramatická jest, jakou mluvíme*. Gramatika logickou určitostí nasaditi má, co národ ve mluvě pohřešuje, ne nám, ale určitosti, srozumitelnosti a libozvuku tam ujímati, kde již v prostomluvě v hojnosti se nachází...“⁶¹⁾

O něco později i v dopise do „Květů“ ujímá se moravských novotářů a puristů oproti těm, kteří na ně sočí „pro nějaké slovíčko“. „Ať tito novotí a na jazyku kuji jak chtějí, přece řeči a národu nikdy tak neškodí, jako oni, jenž urážlivě na ně repčí, ze zákeří na ně sočí, při tom ale ruce pohodlně do kapsy strkajíce a zpráchnivělou grammatiku bystře střežíce, na vytiskování jazyka lhostejně hledí a mimo pletichy nevoli plodící nic nepíší...“⁶²⁾

Ještě r. 1842 a pak r. 1843 zmiňuje se Šmídek v „Květech“ pochvalně o „výborné“ Žákově mluvnici,⁶³⁾ jež „u nás na Moravě velmi čtené má obecnost, tím méně však v Čechách a na Slovensku“, o jeho překladu „Filotey“ i o reformách jazykových. Hájí Žáka nejen jeho úmyslem přiblížit Slováky našemu spisovnému jazyku, nýbrž trochu podivně i tím, že prý spisovatelé nikdy nenapadlo požadovati, aby druzí přijímali jeho zvláštnosti a úchytky od obecně užívaných tvarů a jimi se řídili. Ba Šmídek prohlašuje se tu sám pro dobré jazykové novoty: Dokud jazyk náš — praví — jest jazykem živoucím, nedá se voužiti v lože Prokrustovo, ale chce se obléci v nové, krásnější, uvolňujícímu se duchu přiměřenější roucho. „A tuť reformy vždy možné, ano i prospěšné, jenže nesmí druhá strana hned svou kletbu nad každou, někdy dosti malichernou změnou vyřknouti a tak dalšímu pohybování a pokroku překážeti... Vímeť, že když nějakým ústavem (akademiemi) mluvě jistá, určitá forma, od kteréž uchýleti se bylo nedovoleno, byla vykázaná, jazyk sám umrtvěl a zvadnul...“ A ukazuje, jak některé formy z mluvnice Žákovy byly již přijaty v tichosti v náš jazyk, „a tak to s každým převratem se stává...“

V tomto umírněně pokrokovém a sprostředkujícím názoru Šmídkově jest asi ohlas zmíněného článku *Jungmannova* z r. 1832. Jungmann také se tam prohlásil „proti zarputilým klasičnosti starověké zastavatelům“ a pro pokrok ve vývoji ja-

⁶¹⁾ Deník, 16. července 1837.

⁶²⁾ Květy 1838, příl. 3., str. 10.

⁶³⁾ V. Ziak, Böhmische Sprachlehre für Deutsche. Posudek Šmídkův je v Květech 1842, příl. č. 26, str. 103, pak v Květech 1843, příl. č. 2, str. 8.

zyka, pro pravopisné opravy i pro zavádění nových slov, pokud se tím nepřetvořuje podstata jazyka. A jak si vážil Šmídek úsudku Jungmannova, je patrné nejlépe z toho, že později vždycky, kdykoli je řeč o jazykových sporech v letech třicátých a čtyřicátých, vzpomíná své rozmluvy s ním r. 1843.

V prázdninách toho roku pobyl s přítelem B. Sylvou Taroucou několik týdnů v Praze a stýkal se tam s nejpřednějšími vlastenci a spisovateli. Přicházely právě první zprávy o nešťastné odluce slovenské a všude se o ní živě hovořilo.

Také u Jungmanna, kde Šmídek se zmínil, že i na Moravě vznikají v jazyku mnohá rozkolnictva. Tu Jungmann rozsmutněn a se slzou v oku zvolal hlasem vážným: „Vždyť Moravané nejméně mají příčiny zúčastnit se v podobných podnicích rozkolnických; jazyk náš spisovný jest zajisté jazyk moravský, jazyk Amosa Komenského! jazyk Kralické bible! a Moravané odtrhnouše se od jazyka spisovného odtrhli by se od svého jazyka!“⁶⁴⁾

Od té doby stává se již Šmídek stálým a nadšeným hlasatelem jednoty spisovného jazyka a odpůrcem všech rozkolných snah. Působil to ovšem vedle Jungmanna i příklad Šemberův, jenž také již opustil své stanovisko z r. 1831 a stal se jaksi prostředníkem mezi oběma směry; pak jistě i vliv profesora Šmídkova v bohosloví, Fr. Sušila, „nejvroucnějšího obhájce jednoty národní“, jak jej nazývá Jan Kabelík,⁶⁵⁾ zvláště pak příklad Klácelův.

Klácel v letech čtyřicátých shodl se v jazykových věcech úplně s Čechy, jak ukazují jeho články v *Musejníku*, zvláště jeho „Návrh“, aby Matice Česká rozhodovala o českém pravopise, a stať „Kosmopolitismus a vlastenectví s obzvláštním ohledem na Moravu“⁶⁶⁾ a konečně i spis „Počátky vědecké mluvnictví českého“ (1843), namířený proti „gramatikářům“ a a snažící se filosoficky vysvětliti mateřský jazyk. Šmídek upozorňuje na tuto „filosofii řeči“ již r. 1842 v *Květech*, r. 1844 uveřejňuje pak v *Musejníku* obsírnou, chválou překypující úvahu o celém spise: purismus, na němž stálo dosud československé mluvnictví, pokládá již za období ukončené, spis Klácelův pak prohlašuje za zoru nové vědy mluvnické.⁶⁷⁾

Své vlastní stanovisko pak označuje po dvou letech v *Květech*: Literatura jako projev obecného svědomí musí mít i řeč obecnou; a tou je řeč spisovná, od prvotních počátků celým národem a jeho výtečníky pěstovaná a s mnohými oběťmi

⁶⁴⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. Č Č M 1870, 98. Podobně v *Květech* 1847, 615 a v *Hlase* 1860, 67.

⁶⁵⁾ Literatura česká XIX. století, III. díl, 139.

⁶⁶⁾ Oba články v Č Č M 1842. Ve druhém navrhuje, aby pro jednotu Evropy byl zaveden jediný jazyk vědecký, a to — starořecký.

⁶⁷⁾ *Květy* 1842, 386. Č Č M 1844, 458—471. O „Klácelově filosofii řeči české a sporu jí vznikném“ napsal podrobnou studii Dr. St. Souček v *Listech filologických* 1905.

nám zachovaná. Přiznává, že na Moravě litují mnohých krásných starších forem jazyka staroslovanského, ale že jim nikdy už nenapadne uváděti jich opět v novější literaturu. „Jak by to as vyhlíželo v naší Moravě, kdybychom kmenovou literaturou působiti chtěli na celou vlast? Jaká by to byla strakatina!“⁶⁸⁾

Když po letech vzpomíná na všechny tyto snahy a boje puristické a mluvovédné, hledí na ně již střízlivě a kriticky. Uznává sice posud některé dobré stránky mluvnice Žákovy, chápe také shovívavě jeho dobrý úmysl, jaký jej vedl při zavádění novot, ale odsuzuje metodu nejen jeho, nýbrž i Kollárovu, Čelakovského atd. Za jediné pravou metodu v mluvovědě (tak jako v přírodovědě) prohlašuje *metodu induktivní*. „Každý jazyk spisovný musí považován býti co historické faktum, jenžto se byl rozvinul za různými v rozvoji dotčeného národa zakotvenými okolnostmi a *nemožno*, tudy nemoudro jest, *uváděti v ustálený již jazyk spisovný staré, sebe libozvučnější a určitější formy*, jako nemožno přikázati proudu, aby řinul opět zpátky k původnímu svému pramenu. Není tudíž úlohou právě vědeckého jazykozpytce, přistříhovati jazyk spisovný . . . podle libovolných pravidel, a priori vytknutých a vystavených; alebrž toť jeho úkolem, dopátrati se těch zákonův mluvnických, podle nichž ten neb onen jazyk spisovný dospěl ku svému nynějšímu útvaru . . .“ Jako druhou příčinu nezdaru puristických snah uvádí, že při zpytování jazyka nerozložilo se vždy, zvláště na Moravě, patřičného ohledu k jiným jazykům slovanským, především k jazyku staroslovanskému, pak k jazykozpytcům jiných národů . . .

Přes to domnívá se Šmídek, že ze všech těch jazykových půtek a hádek přece jen vyplynul konečný úspěch k pokroku naší literatury: zákony jazykové byly vyjasněny, mnohá jaderná a přesná i významná slova uvedena ve spisovný jazyk a pro vždy na jisto postavena a uhájena nutnost jednoho spisovného jazyka.⁶⁹⁾

5. Obrany jednotného spisovného jazyka účastnil se Šmídek činně zvláště *v boji proti rozkolu slovenskému*.

V duchu „myšlenky slovanské“ pěstoval již od počátku velmi pilně styky se Slováky, jak je patrné z Deníku i z dopisů. A jako psal o Zrzavém, tak i sám ve svých článcích horlí pro literární jednotu mezi Čechy, Moravany a Slováky. Důvod má tehdy hlavně praktický: národ počtem větší cítí se při svých literárních dílech pobídnut ke vznešenějšímu zápalu a spisovatelé, majíce před sebou četné obecnstvo, mohou podávati i silnější, ráznější myšlenky.⁷⁰⁾

Při tom často zdůrazňuje jako své „nejhlubší přesvědčení“, že právě *Moravě* jest historickou a zeměpisnou nutností určen úkol býti *prostřednicí mezi Čechami a Slovenskem* a tak za-

⁶⁸⁾ Květy 1846, 390.

⁶⁹⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. Č M M 1870, 13, 102.

⁷⁰⁾ Květy 1841, 47.

chovati bratrskou jednotu mezi oběma kmeny i v literatuře i v soukromém životě.⁷¹⁾ „Morava jest srdce tohoto kmenového trélistu,“ opakuje r. 1846 znovu svou dávnou myšlenku a ukazuje pak obšírně, jak ve svých kmenech, ve svých nářečích reprezentuje živly i české i slovenské . . . „Není-li tím Morava zvláště tou vznešenou úlohou od Prozřetelnosti podělena, by tuto jednotu stejnorodých bratrův mocně hájila a každé odpadnutí všemožně chránila?“⁷²⁾

Proto v témže ročníku brání se domněnce, jako by snad na Moravě byli lhostejní k počínání bratří Slováků, když Morava „nemá žádné representaci“ v knize „*Hlasy o potřebě jednoty spisovného jazyka*“ (1846). Prohlašuje, že tendence novo-slovenské budily tu již při svém prvním počátku povšechnou pozornost a podněcovaly skoro všechny vlastence k hlubšímu jich zkoumání, jak svědčí listy vlastních jeho přátel; konečně odtržení Slováků bylo přijato všude s pocíty žalostnými a bolnými, kdežto zmíněná kniha pražská byla uvítána se souhlasem. Rozepisuje se o ní, dává nejvíce váhy historickému důvodu, jak jej rozvádí Šafařík. Příčinu pak utěšeného vzrůstu a rychlého rozkvětu literatury české i národního života v Čechách nalézá v tom, že nová literatura staví se na základě literatury staročeské a s ní se spojuje v nerozlučný řetěz, čehož není možno dosáhnouti samostatně ani na Moravě ani na Slovensku: Novoslováci začali stavěti na nejisté půdě přítomnosti bez základu bohaté a skvělé minulosti. Pravopis a spisovná řeč jsou historické faktum, vyvinuté a ustálené stoletími; proto i změny v jazykových formách nemohou býti náhodnými, nýbrž vyvinuty nutností historickou, založenou v podstatě samého ducha . . .⁷³⁾

Šmídek tehdy ještě nezoufal nad Slovenskem, ještě prosí Boha na konci článku, aby genius národa odvrátil od nás to veliké neštěstí, dříve než se stane neodvolatelným. A když po roce navštívili Brno dva horliví zastavatelé jazyka novo-slovenského, dobří přátelé Šmídkovi z dřívějších dob: Hurban a Sloboda,⁷⁴⁾ a v „ohnivých debatách“ ukazovali příčiny jazykového sporu a jeho nutnost v tehdejší důležité době pro Slovensko, zdůrazňuje znovu úkol Moravy: ať vystoupí jako prostředkyně mezi Čechy a Slováky a smíří odporé strany. K tomu zdá se mu na ten čas nejmoudřejším, zdržeti se úplně všeho rozhořčeného psaní o tomto sporu, „až vlající nad ná-

⁷¹⁾ Květy 1840, příl. č. 5, str. 22. Prohlašuje, že tyto jeho názory nejsou „dnem zrozené a dnem zase zemřelé myšlenky“, nýbrž jeho nejhlubší přesvědčení o věci, pro kterou neustále pracuje. Podobný názor hlásal i P. Tom. Zrzavý a Al. V. Šembera.

⁷²⁾ Květy 1846, 402.

⁷³⁾ Květy 1846, 389.

⁷⁴⁾ Do „Deníku“ Šmídkova vložen jest lístek s časoměrnými verši a podpisem Dan. Slobody a s datem: „Pod Hostýnem dne 3. září 1840.“ O své návštěvě u Slobody v Rusavě píše s tímž datem 3. září 1840 v Květech 1840, 359.

rody a jich osudy moc historická tuto otázku rozřeší a žádoucí mír na stálých základech ustaví.“⁷⁵⁾

Přes to Šmídek sám po několika letech vystoupil se značnou rozhodností proti literárnímu rozkolu na Slovensku. Jako redaktor „Hlasu“ uveřejnil (ve 4. čísle r. 1860) zprávu o nových snahách mezi *katolíky* slovenskými, odstěpiti se od jednotného spisovného jazyka a tak usnadniti rozkol náboženský. Trochu nejasně stylisovaná zpráva vyvolala podrážděný článek redaktora slovenského časopisu „Cyrill a Method“. Jemu pak odpovídá Šmídek v obsáhlé stati, vydané jako zvláštní příloha „Hlasu“ r. 1870 k č. 8. (str. 65—70). Zdůrazňuje tu především, že pozdvihnouti rázným slovem hlasu proti strannickým podnikům slovenským nenutká ho nějaká malicherná choutka „čechisovati Slováky“, nýbrž „výlučně láska, *láska k církvi naší katolické* a k ubohému *národu našemu* a ta vroucí touha, aby se povznesl k větší vzdělanosti uprostřed rodiny evropské a tou měrou vyplnil dle sil svých úlohu Bohem svrchovaným celému lidskému pokolení přiurčenou“.

Nutnost jednoty spisovného jazyka dokazuje Šmídek celkem týmiž důvody, jak je naznačil v letech čtyřicátých, jen je rozšiřuje a prohlubuje. Zase odvolává se na rozmluvu s Jungmannem r. 1843, dokládaje k ní, že k ustálení společného spisovného jazyka přispěli nejen Moravané, nýbrž i nejlepší slovenští spisovatelé. Přesvědčivě ukazuje, jaký význam by mělo soustředěné úsilí Slováků, Moravanův a Čechů pro povznesení naší literatury a jakou škodu v tom směru způsobí neblahý rozkol. „Marná jest i vaše snaha, vybudovati na základě vaší slovenčiny vyšší jakou literaturu; budete čas živořiti, vydáte několik spiskův, almanachův . . ., vyšší krásnou a vědeckou literaturu na té cestě neutvoříte nikdy; národ se nepovznese, a nás tím oslabujete . . .“⁷⁶⁾

K těmto všeobecným vývodům přidává Šmídek důvod nový, *náboženský*, jenž měl především působiti na katolické Slováky. Někdejší nadšenec pro slovanskou národní myšlenku, již mělo sloužiti vše, i literatura, prohlašuje nyní, že „národnost sama nesmí býti výlučným, posledním a nejvyšším cílem snah našich“. Nad lásku k národnosti uznává lásku k člověčenstvu, jaké nás učil Kristus. A právě to, že snahy národní dosáhly v nynějších evropských poměrech směru tak výlučného, výstředního a fanatického, pokládá za hlavní příčinu pohrom, jakými je stísněn náš věk. V popředí všech událostí stojí nyní vzdorný boj proti církvi katolické. Přední pákou všech pohybů je veřejný *tisk*. Proticírkevní novinářství zaplavuje Evropu. Proti této nejmohutnější síle musí se opřiti katolicťví stejnou zbraní — tiskem, literaturou. „I jest to pro nás *katolíky* nyní neodvolatelnou povinností, aby i literaturou, zvláště novinami a časopisy šířilo, upevňovalo se a sílilo katolické vědomí i mezi

⁷⁵⁾ Květy 1848, 622.

⁷⁶⁾ Hlas 1860, 68.

naším lidem . . . " Proto každý pravý vlastinil bude si žádati, aby kat. literatura co možná se sesílovala a rostla. A tu Slováci tím, že se odtrhují od našeho společného jazyka spisovného, ujímají sobě i nám podporu ke zdařilejšímu rozkvětu náboženské literatury, jehož se dá dosáhnouti jen silami spojenými . . . A s druhé strany ztrácejí se literárním rozkolem ze společné naší literatury náboženské všechny ušlechtilé živly, jakými vyniká povaha slovenského národa: horoucnost citu, vznešený let básnický i tklivá náboženská vroucnost. „Jak rozkošný by to byl pohled, kdyby soustředěným úsilím spojily se praktický takt Čechův, rozjímavá povaha Moravanův a hluboký cit Slovákův v jednu ladnou harmonii ku květu *jedné* náboženské literatury!“

Na konec vyzývá Šmídek proti rozkolníkům soud potomků, kteří nad hrobem jejich budou naříkati, že je odtrhli od tisícileté literatury, od společného písemnictví náboženského, od čtvera zkvétajících Dědictví a tak opozdili i jejich náboženské vzdělání. A prohlašuje, že tímto končí svůj boj; šel do něho jen za vážným povoláním, aby potomci nemuseli říci, že v této tak rozhodující době, kdy celá větev chce se odštvípnouti od společné literatury, a to před slavností tisíciletou, že žádný proti tomu počínání nepovzněl svého hlasu . . . Ostatně odevzdává všechno Bohu, jenž zachoval náš národ z nejhorší pohromy — vniterné nesvornosti kmenů — a určil mu tak patrně velikou úlohu . . .

Výzva Šmídkova vyzněla, jak známo, nadarmo a nesplnilo se také jeho důvěřivé očekávání ze čtyřicátých let; přesvědčil se sám, že ani Moravě, „srdci Československa“, se nezdaří spojití odštěpené bratrské kmeny.⁷⁷⁾ Literární historie však musí vděčně aspoň zaznamenati jeho upřímně míněné snahy, společné celé družině Sušilově.

6. Horoval-li Šmídek v mladých letech o důležitém *úkoľu Moravy* v literatuře československé, neměl na mysli jen její sprostředkující a smírující činnosti mezi Čechami a Slovenskem, nýbrž zdůrazňoval i její *vniterné působení* na vývoj nového národního života i celé literatury české. Vedlo jej k tomu zvláště pozorování rozmanitých kmenů moravských, k němuž měl příležitost na svých prázdninových cestách a k němuž jej vybízelo také současné studium filosofie Heglovy a historiosofie Cieszkovského.

Tak již r. 1840 v popise takové delší prázdninové cesty po Moravě uvažuje obšírně o „historické důležitosti rozmanitých *kmenů moravských*“ a jejich významném úkolu v národním i literárním rozvoji. Ukazuje, že žádný jiný národ slovanský nemá tolik a tak rozličných kmenů, jež se navzájem doplňují a tak nejsou nijak na zkázu jednotě mezi námi, „neboť všechno jest ve všem, všechno zrcadlí se ve všem“. Hanák

⁷⁷⁾ Dr. Jos. Svítěl prohlašuje za naprosto nepřijatelné, aby Slováci odložili nářečí a vrátili se ke spisovné češtině. „Slovenské kapitoly“. Vlast 1917/8, 36 a d.

dle něho představuje přirozenost římskou, činorodou, Slovák ráz řecký, jemný, energický, a čilý Valach zdá se spojovat v sobě oba živly ve smířeném celku. Zrodí-li se v ohnivém, energickém duchu Slovákovi myšlenka, bude ochotně přijata od jasněho, všem duševním dojmům otevřeného Valacha, až pak se zaryje v ledovém stabilismu hanáckém — a výsledkem bude čin, jenž najde ohlas mezi spolubratry v dalekých vlastech.⁷⁸⁾

Ještě více přesvědčuje jej o důležitém poslání Moravy v literatuře československé rozbor novějších literárních děl, jež se objevila v Čechách a na Slovensku. Shledává tu, že v dílech českých průměrem obzvláště je vyvinuta forma, podivuhodná přesnost jazyka a uhlazenost slohu, na Slovensku pak zvláště jest patrna ráznost myšlenek a silnější projev národnosti... „Neuzavíráte z toho, že by v tomto ohledu Morava co prostřednice vystoupiti měla? A nezatoužíte se mnou, aby již ona jednou *literní život svůj začala*? Již zeměpisnou polohou mezi těmito dvěma zeměmi jest jí za úkol ustanoveno, *ve svém literním životě spojit oba tyto živly*, individualního ducha obou kmenů proti drzým návalům hájiti a bratrskou jednotu... mezi nimi zachovávatí...”⁷⁹⁾

Tato touha po vlastním literním životě Moravy, jenž by neznamenal snad nějaké odtržení od společného písemnictví českého, nýbrž jeho obrození a posílení, touha projevovaná i ostatními vlastenci na Moravě⁸⁰⁾ a neutuchající ani v nejnovější době⁸¹⁾, ozývá se ještě často v dopisech i článcích Šmídkových. A s ní zároveň také stesky na četné *překážky*, jež se staví v cestu jejímu uskutečnění.

Mrzelo jej především — tak jako všechny ostatní spisovatele a vlastence moravské — že v Čechách, zvláště v Praze, chovají se nevšímavě ke spisům na Moravě vyšlým. Nevidí v tom sice důvodu k roztržce, jak sám později výslovně prohlašuje ve zmíněném článku o literárním rozkolu slovenském,⁸²⁾ ale přece nese to bolestně jakožto překážku zdárného literárního rozvoje. A ještě v posledních letech života je mu to pohnutkou k výzvám, aby se spisovatelé na Mo-

⁷⁸⁾ Květy 1840, 375—376. Jan Kabelík naopak soudí, že rozdíly kmenové na Moravě dlouho zastiňovaly národní jednotu a tak neblaze působily na národní náš vývoj i na tvoření slovesné v počátcích obnovy. Lit. č. XIX. stol., díl III., 138—139.

⁷⁹⁾ Květy 1840, příl. č. 5, 21—22.

⁸⁰⁾ O T. Zrzavém píše Šmídek sám výslovně: „Toužil, aby také Morava započala svůj literní život...” Květy 1841, 47.

⁸¹⁾ Sr. na př. hnutí skupiny mladých umělců moravských, slezských a slovenských, hlásající odklon od kultury západnické a obrození českého umění vybudováním kultury východní.

⁸²⁾ Hlas 1860, 67. „S podobnou chladností v Čechách ke spisům i u nás na Moravě vydávaným i my se setkáváme... Avšak žádnému proto, ač lhostejnost tu bolestně neseme, nepřichází na mysl, různiti se jazykem od písemné mluvy..., ba všechny podobné pokusy, k odtržení se od jedné spisovné mluvy čelící, minuly se úplně se vším u nás prospěchem.”

ravě těsněji spojili a soustředili. Tak r. 1876 vybízí redakci olomucké „Koledy“, aby nespolehala na pomoc Čech a udržela „Koledu“ samou Moravou. A po roce píše již jasně: „*My na Moravě musíme se přísně a těsně soustřediti*; v Čechách si nás málo všímají; literární práce buď často schválně, buď z nevšímavosti umlčují, u odbytu kněh a časopisů jsme na sebe odkázáni.“⁸³⁾

A v tom vidí Šmídek od počátku již hlavní překážku literárního rozvoje na Moravě, že tu pracovníci nejsou soustředěni, že nemají mocného společného ohniska, v němž by se sjednocovaly všechny snahy rozptýlených jednotlivců k ráznějšímu působení a odkud by zároveň čerpaly novou oživující sílu. Takovým střediskem mýnil především nějakou osobnost, velkého spisovatele a vůdce, jenž by udával směr pracovníkům, vyrovnával protivy a spojoval v sobě úsilí všech. Tak si stýská r. 1844, že „úkol Moravě uprostřed Československa historickou nutností určený, otuženější a pružnější sílu potřebuje,“ k tomu že je tu tolik vzájemně se křižujících živlů, sobě odporujících snah a rozmanitých náhledů, že bude ještě potřeby mnohého boje a mnohého třibení, než se nalezne středisko, v němž by se tyto jednotlivé síly soustředily.“⁸⁴⁾

Ale vedle toho byl přesvědčen, že Morava ke zdárnému vývinu literárního života potřebuje jako soustředivé síly také *hlavního města* „co srdce celé země, z něhož by do jednotlivých žil života národního vyprýskal a vyléval se mohutný osvěžující proud a v němž by opět jednotlivé paprsky národní činnosti ku svému středišti gravitovaly.“⁸⁵⁾ V letech čtyřicátých měl na mysli takovouhle „centralisaci“: za všeslovanské středisko hodila by se — Vídeň,⁸⁶⁾ metropolí Čech, Moravy a Slovenska byla by Praha, střediskem Moravy pak mělo by se státi — *Brno*.

Tak aspoň toužil brněnský student a bohoslovec, třebaš již tehdy znal dobře nedostatky poněmčeného průmyslového města. Z „Deníku“ je patrné, jak je miloval, jak se s ním těžce loučil odjížděje na prázdniny, poněvadž v jeho lůně poznal vidinu myšlenky slovanské⁸⁷⁾, ale také jak toužil, aby život národní v něm zkvétal, a zase tesknil nad malými pokroky. „Na všech veřejných místech našeho hlavního města

⁸³⁾ Z dopisu redakci „Koledy“ dne 16. prosince 1877. Dopisy jsou v archivu Vlast. spolku muzejního v Olomouci. Cit. Dr. A. Glos, *Revue mor. slezská* 1911, 96.

⁸⁴⁾ Květy 1844, 100.

⁸⁵⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. ČMM 1870, 108. Na nedostatek lit. střediska na Moravě stýskali si spisovatelé ještě v letech sedmdesátých a osmdesátých. Viz na př. Koledu 1876, 447 a článek L. Čecha „O úkolu krásné lit. české na Moravě“ v almanachu Zora 1885.

⁸⁶⁾ Deník, 16. ledna 1839. „Toť by bylo středisko, v němž by se paprskovalo všechno smýšlení a jednání slovanské, a sice všeslovanské. Ku dočlenění vzájemnosti velmi by to přispívalo, neb zde by se scházeti mohli Slované všech kmenů...“

⁸⁷⁾ Deník, 6. srpna 1837.

slyšeti jen cizonárodní zvuky...“, žaluje r. 1837. „O kdy se dočkáme onoho času, kdež naše národní mluva zavznívati bude po kavárnách a hospodách, na radním domě i u pultu ouředníka, na kazatelnici vesnické, jak z chóru vznešeného domu? O krásný, rajský to bude čas...“⁸⁸⁾ Proto je nadšen stavbou železné dráhy, že povznese význam Brna a spojí je se všemi kraji a kmeny moravskými, a proto také v trpké nějaké chvíli r. 1841 si stěžuje, že v Brně nám chybí velký muž, silná individualita, „kteráž by nám byla pravou zastavatelkyní celého našeho duševního života, ve kteréž by se naše všechny cíty a tužby co v zrcadle paprskovaly, od ní svůj *směr*, své tendence obdržovaly a kteráž by duševním svým vplyvem naše roznícení pro interessy národní udržovala a k *jednomu* cíli vedla a pěstovala...“ A ukazuje, jak v Brně právě oni mužové, které uvykli pokládati za koryfeje naší národní věci, roztrídíují se ve zvláštní koterie, obviňují se z hegelianismu nebo pietismu a tak na újmu vlasti rozdrobují i duchovní síly, „v *jednom ohnisku* sraziti se mající...“⁸⁹⁾

Tak i později ožívají se ještě několikrát v dopisech Šmídkových stejné stesky i touhy, aby z Brna vyrostlo mocné středisko celé Moravy, „v kteréž by v co mohutný proud jednotliví potůčkové vtékali“. A současně vystihuje jako hlavní překážku soustředěnosti, že na Moravě soupeří *dvě hlavní města*, že tedy spisovatelské síly nemohou se takovou energií k jednomu cíli spojit.⁹⁰⁾

V této rozpoltněnosti Moravy vidí také ostatní literární historikové jednu z příčin malého literárního ruchu na Moravě a snaží se odůvodniti, proč ani Brno ani Olomouc nedovedou uvést v pevný celek zemi rozdrobenou nářečími. Tuto otázku postavil si již současník Šmídkův, jiný dopisovatel z Moravy do Květů, podepisující se značkou F. W. A nalézá důvod v tom, že obě města jsou „bez historických, v národě zachovaných vzpomínek.“⁹¹⁾

Tento názor přijímá v nové době také Dr. P. Vychodil, Jan Kabelík a Dr. H. Traub.⁹²⁾

Šmídek, třeba byl odchován romantickou ideou slovanskou, neměl takové víry v moc historických vzpomínek a tradic, jaká ovládala naši obrozenskou dobu a leckde snad vládne dosud. Upíral svůj zrak více k přítomnosti a budoucnosti, více než staré památky dojímaly ho pokroky „ducha času“ v průmyslu i ve vědě. Dívaje se na parní vůz, chtěl by se vždy klaněti rozumu lidskému, jenž bádavě pronikl Isidin

⁸⁸⁾ Deník, 30. dubna 1837.

⁸⁹⁾ Květy 1841, 270.

⁹⁰⁾ Květy 1842, 385. 397.

⁹¹⁾ Květy 1845, 327.

⁹²⁾ Č M M 1907. J. Kabelík v Lit. č. XIX. st. III., 134: „Českému obyvatelstvu na Moravě zůstávají obě hlavní města cizí; žádné v něm nebudí významných dějinných vzpomínek.“ P. Vychodil, Fr. Sušil, 27.

závoj⁹³⁾, kdežto při prohlídce památného zámku v Mezeříčí proniká jej pouze bolný pocit, že tu „volně poletovati mající myšlenka ohražena byla neproniklými zděmi...“⁹⁴⁾ Ba dovede se vysmáti těm, kteří se náruživě shánějí po starých knihách. „Člověčenstvo daleko postoupilo; vašemi starými folianty nepřivedete ho dále; hleďte raději myšlenky svého století seznati, tužbám jeho porozuměti — a blahodárněji budete na člověčenstvo působiti...“⁹⁵⁾

S takového stanoviska posuzoval tehdy také význam *Brna a Olomouce* pro Moravu. Z Olomouce, kde studoval rok (1840) práva, píše svým brněnským přátelům list plný nadšení pro pokročilé, stále se vyvíjející průmyslové město, kdežto Olomouc připomíná mu jen „ony úzkoprsé uplynulé věky, nižádného ohlasu v nynějšku nalézti nemohoucí; podobá-li se Brno u zdárnějším vždy vyvinování postupujícímu geniovi, nese naproti tomu Holomouc ráz na jednom stupni uzkašené schopnosti...“⁹⁶⁾

Proto byl přesvědčen, že jen Brno může se státi literárním, kulturním a národním střediskem Moravy: není-li jím dosud, nutno je za nových poměrů vytvořiti novými prostředky. Za nejdůležitější takové prostředky pokládal *vyšší školství*, hlavně však — *moravský časopis*.

S radostí proto oznamuje do Čech zprávu, že má býti přenesena z Olomouce do Brna stavovská akademie a s ní stolice českého jazyka a literatury. „Tím by se literární síla jedenkrát už soustředila v tomto hlavním městě vlasti naší...“⁹⁷⁾ Očekávání Šmídkovo splnilo se aspoň částečně: roku 1847 přesídlila se stavovská akademie skutečně do Brna a s ní přišel také prof. češtiny Al. V. Šembera, dávný přítel Šmídkův a zároveň horlivý zastánce myšlenky moravského časopisu.

7. Vlastní *moravský časopis* byl, jak poznamenává Šmídek později v delším svém nárysu literárního a veřejného života na Moravě,⁹⁸⁾ již od drahých let neustálým předmětem rozmluv i tuh celé Moravy. Myšlenkou na jeho brzké uskutečnění byl zcela nadšen již mladý, předčasně zesnulý historik Julius Urban ze *Švabenova* (1808—1834). Ale obírali se jí také jiní. Tak zapisuje si Šmídek v Deníku r. 1837, jak u *Sušic* setkal se náhodou s *Kampelíkem*, „jehož právě Kyrillem nazýváme, probuzatele a horlitele pro vlast naši tím vytknouti chtěje“. „Jednali jsme nejvíce o zaražení moravského časopisu,“ píše stručně a pak mnohmluvně horuje o nutnosti, aby Morava, „ono centrum, jemuž křídla Čechy a Slovensko,“ probudila se konečně z lethargického snu a ukázala časo-

⁹³⁾ Deník, 6. prosince 1838.

⁹⁴⁾ Květy 1838, 302.

⁹⁵⁾ Deník, 25. září 1838.

⁹⁶⁾ Květy 1840, příl. č. 5, 18-19.

⁹⁷⁾ Květy 1846, 402.

⁹⁸⁾ Květy 1848, 292.

pisem svou sílu a mohutnost . . .⁹⁹⁾

Veřejně a obšírněji rozepisuje se o téže otázce po pěti letech v „Květech“. Život náš nabývá rok po roce většího běhu, větší pružnosti, a tudíž nutně požaduje, aby byl v literatuře uveřejněn a k dalším pokrokům veden, zvláště když uvážíme důležité postavení Moravy v Československu . . . Přece však pochybuje, přišla-li již vhodná doba, jsou-li síly naše na Moravě tak ztuženy, abychom udrželi nepřetržené takový časopis a jej zdokonalovali . . .¹⁰⁰⁾

Téhož roku 1842, jak oznamuje Šmídek ve svých pozdních vzpomínkách, pomýšlel skutečně také Šembera v Olomouci vydávati moravský časopis, ale nedošlo k tomu.¹⁰¹⁾ Nejživěji byla projednávána potřeba takového listu r. 1843 při návštěvě Šmídkově v Praze ve společnosti literátů a vlastenců, shromážděných k poctě Čelakovského. K. Storch tehdy zdůrazňoval, že by časopis na Moravě měl vznešenou úlohu prostředkovati mezi Čechy a Slováky a tak zameziti vznikající právě rozkol slovenský. Šmídek tehdy omlouval Moravu a vysvětloval, proč dosud nebylo možno založiti časopis; z dalších článků jeho v „Květech“ však vidíme, že přijal myšlenku Storchovu a věřil pevně, že časopis nejen soustředí všechny síly na Moravě, ale přispěje také k zachování jednoty a k bližšímu ještě spojení „stejnokmenných národů.“¹⁰²⁾

A brzkým vývojem poměrů se mu zdá, že se konečně podaří vytvořiti v Brně mocné literární a národní středisko Moravy: za krátko po zprávách o přesídlení stavovské akademie do Brna oznamuje nadšeně první kroky k vydávání moravského časopisu — „*Týdenníku*, listů poučných a zábavných“ — jehož redakci přijal přítel Šmídkův Jan Ohéral, ale duši se stal Klácel. Rozepisuje se hned obšírně a po roce, když vláda povolila vydávání, znovu ve dvou článcích hovoří podrobně o významu časopisu, o jeho tendenci a úkolech, z nichž hlavním se mu zdá popularisování výsledků vědeckých mezi nižšími třídami naší společnosti, snaha o povznesení pravé, z poznání a osvěty pučící mravnosti a konečně soustředění národního života na Moravě i spojení Čechů se Slováky.¹⁰³⁾

Když na sklonku života ve zmíněné „Zpomínce z mladého věku“ podává Šmídek znovu dějiny „*Týdenníku*“ a jeho krátkého trvání, neupírá mu významu, ale přece soudí o něm již střízlivěji a zvláště prohlašuje, že by nebyl zamezil rozkol slovenský, i kdyby byl začal vycházeti dříve.¹⁰⁴⁾ A zklamala jej patrně také naděje, že by pouhým moravským časopisem bylo možno vytvořiti z Brna silné literární středisko Moravy :

⁹⁹⁾ Deník, 5. října 1837.

¹⁰⁰⁾ Květy 1842, 397.

¹⁰¹⁾ Zpomínka z mladého věku. Beseda 1875, 139–142.

¹⁰²⁾ Květy 1846, 402. Květy 1847, 622.

¹⁰³⁾ Květy 1846, 576. Květy 1847, 622.

¹⁰⁴⁾ Zpomínka z mladého věku. Beseda 1875, 140.

byl spolupracovníkem skoro všech významnějších časopisů, jež po „Týdenníku“ vznikly na Moravě, byl přes deset roků redaktorem „Hlasu“ — a přece r. 1870 v úvahách o literárním ruchu na Moravě prohlašuje rozhodně: „Na Moravě postrádáme až dosud sílu soustředivou, hlavní město co srdce celé země . . . *Městem takovýmto nebude nám nikdy Brno*, jež za svým obsáhlým průmyslem a za svým ke kosmopolitismu více se sklánějícím obchodem národnímu rozvoji méně jest příznivé; *a nemůže jim býti Olomouc*, město již co pevnost více obmezené a uzavřené.“¹⁰⁵⁾

Kladné odpovědi Šmídek nepodává. Že neměl na mysli úplné nějaké *pražské centralisace*, ukazují dříve uvedená slova dopisu z r. 1877, že „na Moravě musíme se přísně a těsně soustřediti . . .“ Psal i v těchto letech do pražských revui (Časopisu kat. duchov. života, Methoda, Osvěty a Lumíra), ale hlavně zásoboval svými pracemi nově založený „Časopis Matice Moravské“, jediný tehdy vědecký časopis na Moravě: kromě r. 1869 a 1874 má v každém ročníku jeden až tři články. Ochotně přispíval také do nových více beletristických časopisů moravských: brněnské „Besedy“ a olomucké „Koledy“ a slíbil svou spolupráci také chystanému právě brněnskému „Obzoru“. Snad tedy přece nevzdal se oblíbené myšlenky mladých let, že pro rozkvět české literatury jest nutno vytvořiti i na Moravě silné kulturní středisko, a své „nikdy“ z roku 1870 nepokládal za neodvolatelné . . . A to tím spíše, že v témže článku věnuje celou dlouhou kapitolu menšímu sice, ale přece „nenepatrnému středisku národního života na Moravě“ — brněnskému kněžskému semináři.

8. Zprávy Šmídkovy o *brněnském alumnátě*, „jenž důrazem působnosti mužů v jeho lůně odchovaných nabyl historické zrovna důležitosti v duchovém rozvoji celé Moravy“¹⁰⁶⁾ líčí nám zajímavě zvláště vlastenecký ruch, jaký se tam rozvinul v letech třicátých a hlavně čtyřicátých, „dobu idylického vlastenectví,“ jak ji sám nazývá, a bylo jich po této stránce hojně již využito v literárně historických dílech. Šmídek však nespokojuje se jen líčením zevnějších projevů tohoto ruchu, akademií, schůzí, knihovny atd., ale snaží se vystihnouti také celý *myšlenkový život* tehdejších bohoslovců, z nichž vyrostli pak přední členové t. zv. družiny Sušilovy. Mluví tu zajisté především z vlastních vnitřních zkušeností. A dle nich můžeme si aspoň poněkud představit, jakými cestami šel vývoj tehdejší mladé generace kněžské, odchované na filosofii Klácem a jeho hegelovským idealismem spojeným s ideou slovanskou¹⁰⁷⁾ a postavené v alumnátě do ovzduší Sušilova a myšlenky náboženské.

¹⁰⁵⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. Č M M 1870, 168.

¹⁰⁶⁾ Literární ruch na Moravě v novější době, d. c. 175.

¹⁰⁷⁾ Souvislost obou a zároveň Hegelův vliv na Klácela ukazuje Šmídek sám obsírně v článku „Upomínka na publicistickou činnost J. E. Vocela“ Č M M 1876, 92 a d.

Šmídek sám v „Květech“¹⁰⁸⁾ přičítá zásluhu za své národní probuzení alumnátu, hlavně T. Zrzavému, tehdy bohoslovci brněnskému. A z „Deníku“ vidíme, jak často chodíval tam již jako student gymnasia a později filosofie: a vždy mluví s nadšením o svých návštěvách a jejich účinku na svou duši. „V alumnátu občerstvil sem se,“ poznamenává si 26. ledna 1837, „až Ohéral jalovým a ledovým hovorem radost tuto pokazil.“ „Krásnou hodinu užil sem v Alumnátu, kdež sme o Slavii, budoucím časopisu hovořili...“ (2. března 1837). — Jindy jmenuje jej „semeništěm všeho krásného, dobrého, pravého“ (17. března 1837), „naším forem“ (7. srpna 1837) atd. Prohlašuje, že „naše slovanská idea jen do alumnátu se byla utekla, jinde žádného ohlasu nenajdoucí“ (30. dubna 1838). A jest pln naděje, že touto ideou nastane převrat v kněžstvu: staré kněžstvo bylo podřízeno státu, projevovalo poníženého ducha — kdežto „kněz Slovan každý skví se nejkrásnějšími vlastnostmi.... Ráznost ducha, odhodlanost mysle, slovem síla duševní, síla charakterní u každého více méně vynikala a vyniká...“ (18. září 1838). Je přesvědčen, že takové kněžstvo „někdy nabude velkého důrazu“, „neboť k slovanským kněžům národ se přituluje, od neslovanských úředníkův se odvrací“, a takoví budou pracovati ve všech oborech, i v politice. Toto přesvědčení vede jej také, že se odhodlává ke stavu kněžskému. „Mám za to, že co kněz nejrozsáhlejší pole míti budu..., na kterémž co člověk a Slovan mého účele nejlépe dosáhnouti mohu.“ (1. května 1838).

Ale vedle slovanské myšlenky začíná již za těchto studentských let působiti na Šmídka také *idea náboženská*, probuzená jednak četbou, jednak právě častým stykem s bohoslovci a kněžími. Z četby dovídá se o současných bojích náboženských a patrně také o obrodě ducha katolického ve Francii. Naděje ve výsledky tohoto hnutí obievuje se v „Deníku“ — ve veřejných svých otištěných zprávách Šmídek vůbec se nezmiňuje o této otázce. Počátkem února r. 1837 uvažuje o nerozhodném boji, v němž se kolotá náboženství, a dodává: „Zdá se, že *katolicismu* hvězda leskem svým daleko zastiňuje důmění třeštěnců a že v boji tomto pravý křesťanstva duch vítězoslavně se vyvine...“ A po roce, zapisuje si dojmy z četby Lenauovy básně „Savonarola“, chválí, že „i tento silný a spolu něžný pěvec rázně pojal náboženskou ideu. Vůbec ze všech událostí našeho času... seznati lze, že naše katolické náboženství svou mocí božskou k sobě potáhne celé člověčenstvo. Antithesis a synthesis střídají se vezdy. Byl-li protestantism touto antithesí katolicismu, dá se očekávat, že brzo — ó by se splnila touha naše — synthesis nastoupí...“ (17. května 1838). „V našem decennium převládáti počíná náboženská idea; všude jakási útulnost k církvi. Divné to reakcí!“ (16. ledna 1839).

¹⁰⁸⁾ Květy 1848, 193.

Myšlenka slovanská a náboženská se nijak nevylučovaly, naopak spíše se podporovaly a doplňovaly, jak viděl Šmídek u T. Zrzavého a hlavně u Sušila. Za to trochu zmatku v mladých duších působily spisy německých hegelovských filosofů i básníků „mladého Německa“, jež do alumnátu donášival Jan Ohéral. Duševních bojů a rozporů, vyvolaných četbou knih záporné náboženské kritiky, lákavým studiem moderních tehdy filosofických soustav i současných myšlenkových proudů, vzpomíná Šmídek ve „Zpomínce z mladého věku“¹⁰⁹⁾, podrobněji pak je vypisuje v poslední části článku „Literární ruch na Moravě v novější době“.¹¹⁰⁾ Dotýká se tu i jiných otázek, jež je tehdy znepokojovaly a byly předmětem rušných, ale „s pravou tolerancí“ vedených debat, na př. otázky Husovy, poměru vědy k víře, osoby Kristovy, otázky sociální atd. A dosvědčuje, že po krušných mnohdy vniterných zápasech zvítězila přece „jará ku pravdě prohlížející touha“: jako Odysseus k Itace, tak duch dorůstajícího kněžstva vracel se stále více k církvi, k nauce Kristově . . . Studium, debatami i boji rozšířil se jeho rozhled, prohloubily se názory, otužily se síly a připravily zbraně k další životní práci . . .

Touto prací rozuměl tehdy Šmídek hlavně *činnost literární*. Očekával od ní mnoho, ale také *úkol* její chápal jinak než před několika málo lety. Brzy po odchodu z alumnátu podává příteli B. S. Taroucovi radostné zprávy o čilém literárním ruchu v Brně, jak se jeví v činnosti Sušilově, Škorpíkově a Těšíkově, a dokládá k tomu: „Nejpotěšitelnější při těch zjevech je, že vyrůstají z jedné nálady, z jednoho srdce, z *jedné myšlenky* — je to *církev* na půdě, na *základě národnosti* . . .“ A vyslovuje přesvědčení, že „na Moravě vytvoří se brzy literatura se zvláštními a neočekávanými snahami, s charakterem usmiřujícím mnohé drsné strany v naší dosavadní literatuře. Bůh tomu zdař! Proto to píši, abych nás všechny napomenul k jednotě a k soustředěnému posílení, abychom všichni veslovali k tomuto jedinému cíli. Nová důvěra, nová síla, nové naděje, ano nová láska mě žehla, když jsem tentokrát opustil Brno . . .“¹¹¹⁾

Splnily se tyto *literární naděje* Šmídkovy, kladené v hnutí mladého, novým nábožensko-národním duchem odchovaného kněžstva? Když po čtyřech letech podává v „Květech“ soustavný přehled národního a literárního vývoje na Moravě, sám doznává, že „belletrie vůbec v pozadí je postavena“ a také činnost v literatuře vědecké „neukázala se valnou“.

„Nejčileji jevila se posud v duchovenstvu.“ Ale i tu uvádí jen jeden spis: Škorpíkovo „Mluvnictví a zjevení“ (1846), označuje jej jako výsledek častých rozmluv a myšlenkových

¹⁰⁹⁾ Beseda 1875, 100.

¹¹⁰⁾ Č M M 1870, 174—186.

¹¹¹⁾ Dopis B. S. Taroucovi, 12. prosince 1844. Hlídka 1919, 201.

bojů v alumnátě a opomíjeje ze skromnosti vlastní nedávno vyšlý a příbuzný spisek „Věda, národnost, církev“ (1847). Doufá však zase, že „mnozí z mladíků našich podávají utěšitelné naděje, že síly své obětovati chtějí národu a vždy hojnějšímu rozkvětu vlastenské literatury...“¹¹²⁾

Netušil tehdy — článek byl psán v předvečer březnové revoluce a otiskován po malých částkách v záplavě revolučních zpráv — že nová doba vytkne četným jeho druhům nové úkoly a odvede je tak od literatury k národní i náboženské práci na jiném poli. Ale přes to ani v pozdním věku, když již střízlivějším zrakem hleděl do minulosti, neklesl v jeho očích význam mladistvých ideálních snah, jejichž střediskem byl dlouho brněnský alumnát. „Jarem“ jmenuje tuto dobu a prohlašuje jménem svým i svých namnoze sešedivělých druhů, že se nezřekli ani jediné vážnější myšlenky, ani jediného vážnějšího zámyslu, jež tehdy jako půvabné kvítí z jara vypučely v jejich hrudi. „Jaro totéž zelená se i nyní ve vnitru jejich, s touž jako tehdy svěžestí...“¹¹³⁾

Spravedlivá literární historie, ať již jakkoli soudí o výsledcích pro písemnictví, nemůže než potvrditi a vděčně uznati buditelský, etický i literární význam alumnátu, jak jej osvětlil Šmídek. „Zde rostly a vzdělávaly se povahy, hrdé na svou svědomitost a dobrou věc, a proto nebojácné a neohrožené i vůči představeným nesprávně poučeným, tím více pak proti lidské nepřízni, hrubé moci a násilí... Zde pěstovala se obětovnost, ze které těžila a těží dosud literatura, školství, lidumilství naše... Zde rozšiřoval se duševní obzor poučováním o věcech vlastních i cizích, v čemž kněžstvo naše žádnému nezadalo. A to vše se odtud šířilo na četných působištích mladého kněžstva.“¹¹⁴⁾

9. Šmídek sám nezabývá se již podrobněji literární činností této mladší kněžské generace, žáků Sušilových; patrně proto, že v době, kdy tato činnost nejvíce se rozvinula, zanechal při svém povolání zpravodajství do časopisů a na celou řadu let odbočil od literatury, zvláště od literatury české, na jiné pole. V posledních letech pak vzpomínky i znalost poukaly jej nejvíce ke starší generaci buditelské.

A tak nalézáme v díle Šmídkově jen menší zprávy o díle Škorpíkově, Kuldově a Bílého, za to však hojnost *životopisné látky* o starších spisovatelích a vlastencích. Budťež tu uvedení aspoň ve stručném přehledu.

Dostí podrobný a dosud vlastně jediný životopis napsal Šmídek svému staršímu příteli *Janu Ohéřalovi* ve „Zpomínce

¹¹²⁾ Květy 1848, 288.

¹¹³⁾ Literární ruch na Moravě v novější době, d. c. 186.

¹¹⁴⁾ Dr. Pavel Vychodil, František Sušil. Brno 1904. Str. 188. Sr. M. Hýsek, Literární Morava v letech 1849—1885. Praha 1911. Str. 47. Jan Kabelák, Literatura č. XIX. st. III. 186—188. Zde třeba opravit malý nedopatření: mezi kněžími, jejichž „národní a literární práci je vyplněno teprve období po roce 1848“ jest uveden také T. Zerzavý. Zemřel však již r. 1840.

z mladého věku" (Beseda 1875), jakož i často zmíněnému knězi *T. Zrzavému* v „Květech“ 1841. Životopisné také jsou statě o *Vinc. Žákovi*, *Fr. Dobr. Trnkovi* a *Juliu Urbanu ze Svábenova* v článku „Literární ruch na Moravě v novější době.“ Řadu životopisů připojil k „Výpiskům z korespondence Dr. Řehoře Volného“ (Č M M 1872): tak hr. *Ant. Fr. Mitrovského* z *Nemyšle*, *J. Dobrovského*, *Bart. Kopitara* a zvláště svého krajana, mor. archiváře *Ant. Bočka*, jemuž věnoval vřelý nekrolog již v „Květech“ 1847. V článku „*Josef Heřman Galas* a pozůstalé rukopisy jeho“ (Č M M 1877) je také dosti obšírný životopis tohoto básníka.

Při většině těchto životopisů vedle osobních vzpomínek a listů přistupují jako třetí hlavní pramen literárně historické činnosti Šmídkovy *literární díla*. A tu již také nejednou od pouhého zpravodajství přechází k uvědomělé činnosti *kritické* i k vlastnímu úkolu, jež určuje dějinám písemnictví a jež sám nazval *filosofií literárního dějepisu*. Tyto dvě statě budou otištěny v budoucím ročníku „Archivu literárního“.

ARCHIVÁLIE.

Kanovník Kulda a novokněz Rajmund Kobza. Kanovník Kulda byl laskavý a všímavý pán, vděčný za každou pozornost. Ve škol. roce 1894—95 byl v brněnském bohosloví správcem sakristie, či jak zněl úřední název „magistrem ministerii sacri“, pan Rajmund Kobza. Jako přítel knih sestavil si pro svou soukromou zábavu seznam předchůdců ve svém úřadě. Tu přišel na to, že právě před padesáti lety zastával tento čestný úřad kanovník vyšehradský Kulda. Osmělil se, a zaslal mu přepis, v němž mu zároveň blahopřál k jeho padesátiletému kněžskému jubileu. Kulda nenechal žádného dopisu bez odpovědi a dal také bohoslovcí Kobzovi, který mezi tím byl již vysvěcen na kněze, svou sekretářkou odepsati a zaslal mu na památku svou právě vyšlou knihu, vydanou vlastním nákladem pod názvem: „*Legends*“. Kniha je velmi vkusně vázaná v červené chagrinové kůži a za titulním listem jest vlepen přepis. Uvádíme ho doslovně, aby bylo zřejmo, že neměl Kulda žádné pýchy a povšimnul si i novokněze, jemu osobně neznámého. Přepis zní:

Velebnému pánu Raimundovi Kobzovi, 28./7. 1895, novosvěcenému knězi, diecése brněnské, 1894—1895 magistru ministerii sacri. Na památku Beneš Method Kulda (vlastnoruční podpis), kanovník vyšehradský, 1844—1845 magister ministerii sacri v biskupském alumnátě brněnském

Velebný pane! Ráčil Jste mi způsobiti nemalou radost připomínkou mého čestného úřadu, jako „magistra ministerii sacri“ v biskupském alumnátě brněnském před půlstoletím. Těším se z toho, že ve Vašnostech poznávám svého do té doby posledního nástupce v čestném úřadě tom, a přeji, aby i Vám Pán Bůh dal dočkat se nejméně padesáti nástupců. Ku slavnému dni svěcení kněžského, projevují blahopřání své. Ježto jste dle katalogů duchovenstva brněnského sestavil předchůdce své za celých 50 let, mohl by Jste, tuším, přepsati je na veliký arch pro církevní oddíl naší „*Národopisné výstavy*“, zajisté na radost navštěvovatelů kněží Moravanů, zejména pak kněží diecése brněnské. K tomu konci příkládám náčrtek vzorku. Podařilo-li by se Vám z katalogu sestaviti i přehled za půlstoletí ještě starší, tím líp. Ovšem na

práci tuto před vysvěcením není kdy. Za těchto dnů ráčíte mítí myšlenky a starosti mnohem vážnější.

Vyslovte toto blahopřání mé i všem ostatním velebným pánům novosvěcencům. Vám všem na milém Pánu Bohu žádá vřele všech potřebných milostí v povolání přesvatém a za věku našeho přetěžkém. Pozdravuje Vás upřímný krajan B. M. Kulda (vlastnoruční podpis). Na Vyšehradě, 25. července 1895.

Kniha i s vlepeným dopisem je nyní v knihovně nížeapsaného. *Ignát Zháněl.*

Počátky Katolické moderny. Po vydání almanachu *Pod jedním praporem* (Holešov 1895) chystala se družina básníků Katolické moderny k vydávání svého literárního orgánu, kterým měla býti měsíční revue *Nový Život*. Úmysl tento oznamovali mladí literáti svým přátelům a čtenářské obci zvláštním oznámením, podepsaným řadou jmen, z nichž většina náleží literárním dějinám. Zajímavé jsou podpisy dnešního komunisty, red. brněnské „*Rovnosti*“ Jaroslava Roučka, tehdy bohoslovce v Praze, jakož i exministra Dra Isidora Zahradníka, tehdy kaplana v Jihlavě. Vzácný jsou ovšem podpisy strahovského opata P. Methoda Zavorala a Julia Zeyera. Originály chová ve svém archivu redaktor Vilém Bitnar. Leták zní doslovně takto:

Oznámení literární. Roku 1896 začne se vydávati péčí mladého sdružení spisovatelů a básníků katolických měsíčník pro poesii a literaturu, uměleckú revue „*Nový Život*“. Program jeho jest pěstovati poesii českou ve všech látkách, formách i myšlénkách, pokud neodporují katolickému názoru světovému.

U nás v záplavě nejrůznějších hesel, směrů, teorií těžko najíti rozřešení, co je pravé a co falešné! Pro základní otázky lidského života není takřka nikde uspokojivé odpovědi. „*Mrtvá*“ dogmata se podceňují nejen u převzdělaných kruhů moderních, ale i nedouků, kterým pohodlné lpění na povrchním „rozumování“ o věcech nejvážnějších je známkou svobodného smýšlení (ač není-li symptomem otrocké nevědomosti?)

Ani my nechceme ztrnouti na poli pouhých dogmat; chceme, aby poesie volně bujela jako nádherný květ, pole

to zdobící a k novým poznatkům zúrodňující.

Pohodlný světácký názor, lehkomyslné ignorování víry a ledabylé pojmání mravních otázek „Nový Život“ ovšem pěstovati nebude nikdy, nýbrž povznesen vůbec nad všechnu jalovost, a byť tato kryla se v roušku náboženství, nebo v nádhernou robu nejmodernějších směrů, půjde svou cestou, třímaje pochodeň ryzí Kráasy a řídě se základy božského učení Kristova.

A tím jediné chce se lišiti od ostatních moderních proudů. Chce vyvážití nesmírné bohatství poetických pokladů z katolického učení a života, chce dokázati, že lze i novějším ideám a myšlenkám srovnati se s učením tímto, jsou-li jen opravdu čisty a vznešeny! Konec budiž planému rýmování, jemuž u nás tak ochotně udílén název „poesie“ katolické!

S počátku bude objem listu malý, vzroste však co nejrychleji, bude-li podpora přátel našich hojná, všestranná. Proto zveme Vás všechny, kdož jste nespokojeni a rdíte se výčitkou, že katolické umění a poesie je ztrnulá, chudá, nemoderní: přátelé, podporujte hnutí naše, list náš, jemuž jde o zdárný pokrok a pravé umění! Předplácejte list náš, zasílejte cenné příspěvky!

Očekáváme mnoho přátelské podpory od mladého a nejmladšího dorostu literárního. Dostane-li se nám této, rozšíříme brzy list svůj na významnou revui uměleckou a vzdělávací!

Pořadatelem listu je Karel Dostál, kaplan v Novém Jičíně na Moravě. Administrace a vydavatelství u J. Al. Korába, právníka v Praze I-189 (Karlova ul. č. 2), kdež přijímá se předplatné a zodpovídají se bližší dotazy. Příspěvky možno zasílati na obě adresy.

Toto předběžné oznámení činíme proto, aby co možná rychle zjištěn byl

přibližný počet odběratelův. Proto snažně prosíme ct. přátel našich, kteří chtějí hnutí se účastniti a je podporovati, aby se přihlásili. Číslo na ukázkou zaslána budou hned po vyjítí. Předplatné ročně 1.50 zl. -- V Praze, v prosinci 1895.

Xaver Dvořák. P. Sigismund Bouška. O. S. B. Karel Dostál Lutínov. František Skalík. Adam Chlumecký. J. Šim. Baar. P. Method Zavoral. P. Isidor Zahradník. P. František Kyselý. Julius Zeyer. František B. Vaněk. Julius Alois Koráb. Vilém Bitnar. Frant. Sekanina. Jindřich Skopec. Jaroslav Rouček. František Holeček. František Leubner. Antonín Pavelčík. Josef Šorm. Antonín Sychrovský. Sigismund baron Uttenrodt. Josef Kalus. Fr. Novák. Otakar Tauber. Mikuláš Maršálek. J. Vejchodský. J. Š. Pavlík.

Vyzvání. Vydávám ve „Vlasti“, „Arše“ a „Novém Věku“ korespondenci kněze vlastence Františka Douchy, který pěstoval čilé písemné styky s mnohými vlastenci, spisovateli, kněžími, učiteli, redaktory atd. Literární pozůstalost jeho, v pražském Museu zachována, ukazuje na to, že může ještě leckde býti zachován dopis neb jiná literární památka po Douchovi.

Sbírám veškeré památky po Douchovi. Chci později vydati korespondenci Douchovu knižně a proto mně záleží, pokud možno, na největší úplnosti.

Za tím účelem obracím se na farní a školní archivy a rodiny, jichž příbuzní měli s Douchou styky, zdali se tam nějaká písemná památka neb snad i dopis neb ústní tradice po Douchovi zachovala. Každá maličkost jest mně vítána a děkuji předem za každý cenný pokyn, který by mne uvedl na novou stopu. Prosím o laskavé zaslání na adresu: JUDr. Otto Stehlik, Král Vínohrady, Jagellonská ul. č. 12.

Emanuel Masák:

Karel Šmídek jako literární historik a kritik.

IV.

Šmídkova činnost kritická.

V letech třicátých, kdy Šmídek počíná si bedlivěji všímatí a brzy pak i činně se účastniti literárního života, rozrušovaly mysli literátů dosti živé *boje* mezi starší jungmannovskou generací a mladými českými romantiky. Roku 1836 objevuje se Máchův „*Máj*“ — a většina současné české kritiky staví se k němu odmítavě, někde i s posměchem. *Josef Kr. Chmelenský* uveřejňuje téhož roku v *Musejníku* svůj známý posudek¹⁾, v jádru ovšem spravedlivý, odpovídající zásadám, jak je po roce vyslovil v první české studii o kritice v témže časopise.²⁾ Na Moravě napadl Chmelenského nepřilíš pěkným způsobem — *Klácel*: ke konci druhého svazku svých „*Básní*“ připojil průhlednou alegorii „*Sněm lékařský*“, kde posměšně mluví o „cinkákově duši“ a zavrhuje „cinkání mnohotupné“ stejně jako „nedopýrův síkot i krkavců kráкот.“³⁾ Tyto „*Básně*“ Klácelovy za nedlouho v *Musejníku* příkře odsoudil *Jakub Malý*, zdůrazňuje proloženým tiskem: „*Klácel není a nebude básníkem.*“⁴⁾ A v témže čísle ujal se Chmelenského sám redaktor *Fr. Palacký*, odsuzuje „hlas náruživosti“ literátorů československých, jenž ozval se „neładně a surově zvláště v Moravě a v Uhřích . . .“, a prohlašuje důrazně: „Jak pak může prospívati literatura naše, jestliže nikdy vyšší míry k ní přikládati, ale vždy jen po strejčkovsku vše

¹⁾ Č. Č. M. 1836, 380. Posměšně vyjadřuje se o „*Máji*“ také Čelakovský v listě Chmelenskému 13. května 1836. Kor. II., 409.

²⁾ „Slovo o kritice.“ Č. Č. M. 1837, 263—279.

³⁾ „*Básně*“ od Matouše Fr. Klácela. Sv. druhý. V Brně 1837. Str. 88—93.

⁴⁾ Č. Č. M. 1837, 489.

chváliti budeme, cokoli sobě nedospělí a chudí duchem libují?"¹⁾

Je zcela pochopitelno, že v těchto sporech o kritiku, kde šlo sice často o osoby, ale zároveň také o uznání nového směru českého básnictví, staví se Šmídek — tehdy student, přecházející právě z ovzduší gymnasijsního do brněnského ústavu filosofického — *na stranu mladých*. Vede jej k tomu nejen nadšená úcta ke Klácelovi, jenž se tu postavil proti oficiální jaksi pražské kritice a byl jí „potupen“, ale jistě také opravdový vnitřní zájem o nové proudy v současné poesii.

Poesie stala se vedle divadla již od mládí velkou milenkou duše Šmídkovy. Sám sice nebásnil,²⁾ ale v Deníku rád líčí poetickým, květnatým slohem různé zjevy přírodní i vlastní dojmy a nálady. Nejčastěji jsou to bolné city a pochmurné nálady, jež promlouvají k jeho duši a plní ji jakousi melancholií, ba někdy i těžkomyslností a zoufalstvím. Není to jen smutek tak obvyklý u mladistvých, probouzejících se a skutečností zklamaných srdcí, ale snad více ještě melancholie přivoděná četbou moderních básníků.

Z nich hned na prvních stránkách Deníku vzpomíná právě na — Máchu. Svěřuje se tu, že v bolných chvílích čítává jeho „Máj“, a přiznává: „Srdce mé odleví sobě na srdci jeho.“³⁾ Jednou sice hledá útěchy až u „vznešeného Horáce“,⁴⁾ ale mnohem častěji jsou to *němečtí*, hlavně *romantičtí básníci*, kteří poutají zájem mladého studenta a jimž ostatně zachoval svou lásku až do konce.

Tak si poznamenává, že se kochal četbou Jeana Paula Richtera, v jehož spisech dojíká ho „ozvěna ducha vesmír zaujímavšího“, básnický sloh, nelíčená mravnost a nábožnost.⁵⁾ Za krásné podzimní noci při pohledu na bledou lunu zářící nad zamlženým Brnem vzpomíná teskných i vznešených dojmů z básní Heiňových.⁶⁾ A jindy vedle Schillera a Goetha připomíná i Lenaua a Lessinga, Alfreda Meisnera, Anast. Grüna, Karla Becka, Ferd. Freiligratha a j. Proto jistě nepřehání, když po desíti letech prohlašuje, že „od drahného času zabývá se výjevy *moderní poesie* a se zvláštní zálibou v jich výtvorech se kochal.“⁷⁾

Tuto svou zálibu, „vniternou touhu po plodech básnických“, vysvětluje si nejprve jako útěk spirituálního člověka před „holou prosou věku našeho“, kdy se zdá, jako by zmizela se světa všechna rekovnost a ráznost a nastoupila jakási lehkost a lhostejnost v nejsvětějším člověka...⁸⁾ Ale za nedlouho již sám počíná se lekat, „proč právě tyto melancholické tony, které naši moderní básníci vyluzují ze svých louten, nalézají takovou

¹⁾ Č. Č. M. 1837, 478—479.

²⁾ V Deníku (17. ledna 1837) zapsal si jen pět svých veršů, jimiž velebí — básníky, „vyvolence věkem ověnčené.“

³⁾ Deník, 5. ledna 1837.

⁴⁾ Deník, 9. září 1837.

⁵⁾ Deník, 14. ledna 1837.

⁶⁾ Deník, 8. září 1837.

⁷⁾ Č. Č. M. 1847, II. 561 v posudku „Básní“ Sušilových.

⁸⁾ Deník, 26. listopadu 1837.

ozvěnu v jeho srdci?" A hrozí se, že snad i jej tak strhuje do svého víru lhostejnost doby, jejíž známkou jest nedostatek velkých vášní a ztráta individuality. A to se jeví i v moderní poesii . . . Proto volá v této novoroční úvaze k příteli: „Pryč se slzami, se vzdechy, s melancholiemi! Muži sluší čin, sluší síla! A kniha, báseň musí buditi vášně, hráti srdce, rámě zocelití a zvláště buditi zápal pro ideu, pro velkou ideu Slovanstva . . .¹⁾

Brzy tedy přestává býti Šmídkovi moderní poesie pouhým zdrojem libých pocitů, jimiž se kochá snadno rozechvělé mladistvé srdce: začíná záhy rozebíratí a hodnotiti své dojmy a zároveň s pokračujícím vzděláním filosofickým uvažovati o podstatě i úkolech básnictví. Tak vedle poesie vychází mu nová hvězda: *věda*, především právě věda o umění básnickém. V jinoušských očích spojuje v sobě obojí postava Klácelova: básníka i filosofa, cit i ideu, horoucího Slovana i hlasatele humanity a smíření.

Od Klácela přejal také Šmídek, jak uvidíme, nejednu zásadu své estetiky. Ale neomezil se jen na svého učitele. Vysoké mínění o vědě²⁾ a snaha po důkladnosti a všestrannosti pudily jej, že hledal poučení jak u zástupců starší generace, tak u současných spisovatelů cizích. R. 1847 sám zdůrazňuje a odůvodňuje, že naše vědoucnost, má-li se státi důkladnou a pravdivou, musí pokračovati po stupních vývoje, musíme spatřovati před sebou vědecký proces, znáti i živly minulosti . . .³⁾

Z těchto „živlů minulosti“ na vývoj estetických názorů Šmídkových v první době působila především — tak jako snad na všechny jeho probudilé vrstevníky — „Slovesnost“ *Jungmannova* a estetické i kritické úvahy *Palackého*. K oběma choval neobmezenou úctu, již pak mnohokrát projevil ve svých referátech a vzpomínkách. V Deníku r. 1839 vypisuje si krátce článek Palackého z „Kroku“ 1823 „Přehled dějin krásovědy a její literatury“.⁴⁾ Některé zásady Palackého ozývají se později nejednou v jeho úvahách. A stejně tak učil se u Jungmanna, od něhož a od jeho žáků přejímá na čas i metodu svých kritických prací.

Ale současně a ještě mocněji působí na duševní vývoj mladého Moravana v tomto směru literatura německá, nejen klasická, ale hlavně romantická, „*mladoněmecká*“, již poznával jednak prostřednictvím Klácelovým a Ohéřalovým, jednak přímým studiem. Již počátkem r. 1837 uchvacuje jej svými svobodomyšlnými názory Ludv. Boerne, autor „Listů z Paříže“, z nichž vypisuje si Šmídek do Deníku „hlavnější myšlenky“. A Deník znenáhla plní se podobnými výpisky, poznámkami a úvahami, kde vedle Herdera, Lessinga, Hegla, Schellinga a liberálního dějepisce Rottka

¹⁾ Deník, 1. ledna 1838.

²⁾ Na př. v Deníku 22. listopadu 1838 píše: „Vezdy bojovati jen na poli rozsáhlého vědectva jest pevným mým předsevzetím. Jen *věda* osvobodí člověčenstvo od jarma hlupoty a z ní pocházejícího otroctví; *idea* a *poněti* jsou vykupitelové lidstva . . .“

³⁾ Č. Č. M. 1847, II. 547. v úvaze o básních Sušilových.

⁴⁾ Deník, 10. července 1839.

objevuje se i Ludvík Feuerbach, Jindř. Steffens, radikální romanopisec a básník Kar. Ferd. Gutzkow, Jindř. Zschokke, kritik a literární historik Theodor Mundt a m. j.

Docela v duchu romantického idealismu, jenž převládal u oblíbených jeho spisovatelů, vytváří si Šmídek názor o vznešeném *úkolu poesie* a zároveň *ideál národního básníka*. Pravý básník musí býti věstcem, jenž se ponořuje do hlubin lidského a zvláště národního ducha, chápe všechny tajné pružiny jeho myšlení i jednání, proniká celou spleť otázek, dotýkajících se pozemského i nadzemského života, odhaluje záclonu přirozených i věčných tajemství, tuší předem vývoj nové budoucnosti — a tak ukazuje cestu svému národu, neboť ozařuje nejasné, neuvědomělé touhy lidských srdcí, odpoutává je od hmoty, osvobozuje ze jha potupného otroctví, otřásá celou bytostí a zapaluje nadšením pro ideály nejsvětější. „Hvězdo růžoskvělá, o poesie božská!“ apostrofuje proto v Deníku svou milenku, „ty vezdy novými nikdy nestárnoucími vlnami kouzlíš ducha jinošského, tvou čarovnou mocí jmut vznáší se k nejsvětějším vidinám, kde dobro, pravda, krása v něžném bytují spolku... Blažen, třikráte blažen, na koho se co miláčka milostná usmívají ústa tvá!“¹⁾

A ještě po desíti letech s nemenším mladickým zápallem horlí o významu poesie právě v nové době, kdy vyvstává jí mocný nepřítel: pud století, lnoucí k materialním a praktickým snahám, hlomoz průmyslu, vřesk továren, cinkot vábivého kovu a konečně u přemnohých, boj s úzkostlivou bídou a péče o každodenní chléb, čímž zaniká neb aspoň ochabuje a stydne svěží snaha, toužící v odhodlaném, byť i bolestném boji odhaliti tajemné dosud otázky duchovního života. A přece oddati se básnictví znamená okoušeti onoho pokrmu, který již Dante nazval pokrmem andělským; neboť básnictví jest „ona nebekojná rosa, která úzkoprsou suchopárností našeho pozemského života novými občerstvuje silami; vždyť poesie až podnes chová v sobě ono kouzlo, jež chorobný často a trampot plný život náš jako nebeskou září oslňuje, a zvláště v našich dnech staly se písně básníkův co zpěv slavičí tajemnou předtuchou nové, růžolící budoucnosti! Tudíž i mužové, kteří básnickým nadání jsouce geniem naše nejhlubší city, naše radosti, naše plesy, jakož i naše bolesti, naše žely, naše předtuchy a snahy u vábném vyjevují slovu, zasluhují naše nejvroucnější díky a trvanlivou památku našeho potomstva...“²⁾

Tento názor o vznešeném poslání poesie, upřímný zájem a mladistvé nadšení pro ní uchoval si Šmídek až do konce svého života. Jak již z citovaných právě slov patrně, osvojil si pro vždycky zálibu v květnatém, často až pateticky vzosném slohu, užívá často i ve střízlivých vědeckých úvahách básnických obrazův a přirovnání, uvádí rád doklady z básníkův — a konečně s pochopením obírá si jejich díla za předmět svého studia.

¹⁾ Deník, 13. ledna 1837.

²⁾ Č. Č. M. 1847, II. 545—546.

Bylo již řečeno, že k tomuto studiu pudil jej hlavně zájem vědecký, týž jako při estetických studiích o dramatech: u jednotlivých básnických děl snaží se vniknouti v jejich uměleckou podstatu a vyvoditi z nich i psychologicky odůvodniti zákony poetické. Právě ve zmíněné úvaze z r. 1847 prohlašuje sám jako *podmínku své kritické práce* snahu „*ve vědecké základy poetické idey vniknouti a zákony duševní, na kterých básnictví spočívá, obádati*; čehož tím větší potřeba se nám naskytá, poněvadž v naší literatuře posud pohřešujeme takových spisův, které by způsobem vědeckým tyto zákony objasnily a náš vkus aesthetický řídily a ušlechťovaly . . .“¹⁾

Přesvědčení, že ke kritické činnosti je třeba především důkladné znalosti zákonů estetických, měl Šmídek patrně již dříve než četl a si zaznamenal zmíněný již článek Palackého „Přehled dějin krásovědy a její literatury“, kde autor zdůrazňuje podobný požadavek.²⁾ Již od února r. 1837 zabývá se Šmídek v Deníku otázkami vědecké poetiky, a množství dalších záznamů i četné drobné práce literární z prvního období jsou důkazem, jak úsilně snažil se vyjasniti si podstatu umění a básnické tvorby, aby ji pak mohl spravedlivě posouditi.

Nevytvořil celkové nějaké soustavy estetiky básnictví, nedotýká se ani všech otázek, za to k některým vrací se častěji, osvětluje si je z různých stran a odůvodňuje za pomoci historie i psychologie.

Přehlédneme-li si tyto rozptýlené jeho úvahy v celku, vidíme zase, že základem poetiky Šmídkovi jest *idealistický názor o umění*, známý nám již ze statí o estetice dramatu.³⁾ *Rodištěm umění* dle něho jest jen vniterní život lidského ducha, v němž se ozývá ohlas, „zábřesk“ božstva čili idea nebo také nadšení. Tohoto nadšení je schopen toliko čistý, vášní nezakalený, tělesností nespoutaný duch. Pravým *předmětem* jeho tvůrčí činnosti je zase jen duchovní, ideální svět, jehož symbolem je tu především příroda, sama o sobě mrtvá, ale také veškeren život člověčenstva v současnosti i minulosti.⁴⁾

„Poesií v širším smyslu“ jmenuje Šmídek každý „*výjev ducha s přírodou se sesnubujícího*“,⁵⁾ ať již toto zasnoubení děje se hudbou, tímto prvním dítkem Musy, či řezbou, kde svobodný duch „sám se počne v línou hmotu rýt“, nebo malbou, kde „hrubá hmota zoutlí v stín a světlo“, či konečně, a to nejútlejším způsobem — v slovu . . . Jako v celé *přírodě* pozorujeme všude posloupné pokračování od výjevu hrubšího k světlejšímu a dokona-

¹⁾ Tamtéž, 547.

²⁾ Sr. Drobné spisy Palackého, vyd. L. Čech 1903, díl III., 93.

³⁾ Archiv literární 1920, 6—7.

⁴⁾ Sr. názor Palackého: „Všeliká poesie má původní základ svůj jen v srdci lidském, v citech a tužbách čistě člověčských, v poměru života našeho k časnosti i k věčnosti . . .“ Drobné spisy, 672.

⁵⁾ Č. Č. M. 1847, II., 547. Šmídek uvádí tu dokladem úryvek z básně *Klácelovy* a poznamenává, že v tomto ohledu souhlasí s ním také „výtečný spis“ dra *T. Bratránka* „Zur Entwicklung des Schönheitsbegriffes“ (v Brně 1841).

lejšímu, až konečně celá příroda nalezne své pravdivé oslavení v člověku, pánu svém: tak také *duch* ve svých výjevech jest obmezen na jisté stupně, jimiž kráčí neustále ku předu na své bezkonečné dráze. První květy pučící z duchovního jádra jsou *cít a obraznost* — a výjevem jejich jest právě *poesie*. Proto počíná se duchový život jak jednotlivce, tak i každého národa — *poesii*; jest to věk blažené mladosti, ochvíváné nelíčenými půvaby nevinného rozmaru a bujaré radostivosti.

Sleduje podrobně tento stupňový vývoj *poesie* od přírodní symboliky *poesie* východní k bohatší symbolice řecké a konečně ke vniterné, subjektivní *poesii* křesťanské — prohlašuje za vrchol její *poesii romantickou*. V ní *duch* lidský, povznesen citem svého smíření s Bohem, daného mu křesťanstvím, očištěn bojem se smyslnou přirozeností a tělesností a uvědoměn o své důstojnosti — vrací se opět k přírodě, jež jest mu zase obrazem duchovního citění a myšlení. Právě touto svou hlubokou vniterností a svým vyšším směrem liší se umění křesťanské od antického. *Umění pohanské* zajímá více smysly a rozum, vyluzuje nám ve svých nejnádhernejších výtvorech úžas a podiv — ale srdce zůstává chladné a mysl neupokojená . . . *Poesie křesťanská* však dotýká se hlubin srdce našeho, neboť nejčistší výjevy její vznikly v nitru věřícího básníka, jenž sladce se roztoužil po výšinách nebeských, ponořil se klidně v Boha, rozjímal v něm slávu duchovou a plameny ducha lidského dovedl spatřovati v celé přírodě . . .

Podle toho tedy křesťanský básník nehledá v přírodě toliko symbolů neb alegorií, nýbrž zmocňuje se výtěžnou silou svého ducha jejích vyjevů a obrazů, panuje nad ní a nazírá hluboce v jejím nitru zachvívající ohlas svých myšlenek a tuh . . .

Než třebaš Šmídek — ve shodě se všemi stoupenci filosofického a uměleckého idealismu — tak zdůrazňuje všude *myšlenku*, ideu jakožto podnět a základ každého vpravdě uměleckého díla, přece neopomíjí nikdy připomněti, že k básni nepostačuje *myšlenka* sebe krásnější, sebe hlubší a vznešenější, nepřidruží-li se k ní, nebo raději, nezasnoubí-li se s ní těsným poutem také ladná *forma*. Z prvních úvah v Deníku je patrné, že nejvyšší krásu formy viděl v *jednoduchosti* a prostotě slohu. „*Myšlenka*, v čím sprostějším rouchu oblečená, tím silnějšího nabude důrazu, jako problyskne slunce nezahalené chmurami . . .¹⁾ „Čím geniálnější muž, tím kratší, ráznější a skoro jako blesk uhozující jest výraz jeho velké *myšlenky*. Ale břídlivé hledají nejprve loketní periodu, nebo šumící hexametr, nebo otlučenou metaforu, nebo dýchavičnou alegorii, aby do těchto hanebných forem vtěsnali svou beztak odkrytou *myšlenku*. Jako diamant leskne se vysoká *myšlenka* geniova a září do dálky . . .“²⁾

Později studuje „důležitý a v německé literatuře znamenitého místa dosáhnuvší“ spis Mundtův „Über die Kunst der deutschen

¹⁾ Deník, 28. února 1837.

²⁾ Deník, 1. ledna 1838.

Prosa". Vypisuje si sice z něho některá místa, přece však prohlašuje jako své mínění, že „jediná a pravá zásada a pravidlo celé stylistiky jest: *myšlenka tvoří sobě sama formu svou*. Čím duch energičnější, hlubší, rozsáhlejší, mocnější, tím silnější a důraznější jest i jeho oděv — *sloh*. Sloh jest duch na venek obrácený, jeho šat; proto nese na sobě všechny barvy, které myšlenka z vnitřní hloubi své vynořená mu byla nadchla — naznačila. Co fysiognomika, totéž i sloh . . .“ A obrací se proti tomu, že se stanovují pravidla, jakými má býti spis obdařen: je prý to pouhá abstrakce a *genius* se o ně nestará . . . A největším nerozumem na světě se mu zdá metoda našich škol, že učitelé učí formě, když mladíci nemají dosud zásoby myšlenek . . . Nejvyšším požadavkem slohu tedy jest *individualnost*. A sám o sobě prohlašuje, že u něho nejvniternější život pozůstává v uskutečnění sebe v slovu. „Slovo, můj čin.“¹⁾

Tuto zásadu, že myšlenka sama si utvořuje svou příslušnou formu, opakuje Šmídek důsledně několikrát i ve svých uveřejněných literárních projevech.²⁾ Snad si ani nebyl vždy plně vědom, že přejal tu skoro doslovně názor svého učitele *Klácela*, jak jej podal ve spise „Počátky vědecké mluvnictví českého“, vyšlém o rok později (1843).³⁾

Pokračování.

¹⁾ Deník, 14. října 1842.

²⁾ V úvaze o „Mostku“ Klácelově, Květy 1842, Příloha XXV. a XXVI. str. 99 a d. Ve spisku „Věda, národnost, církev“ z r. 1847, 39.

³⁾ Klácel píše tu na př.: „Pravý a jediný zákon slohu jest upřímnost, t. j. oddej se každý duchu svému a dovoľ, ať každá myšlenka sama si utvoří svůj šat a byt“ (str. 116.)

Výbor z předhusitských postíl.

V tomto čísle podáváme vybrané části z druhého dílu postíly šternberské. Jest po jedné stránce velice pozoruhodný. Jestli autor projevoval své reformní snahy bičováním různých vad církevního života, jako ostatní souvěci jeho kolegové, nutno konstatovati, že se od nich lišil v tom, že ne-
toliko reformní myšlenky podával, nýbrž také přednesl návrh, jenž byl tak radikální, že vlastně jím spisovatel přecházel na pole revoluční. Opíraje se o Ezechiela (XXXIV, 2) u sv. Ambrože, dokazoval, že církevní majetek jest pro chudé. To jest hlavním účelem beneficií, nikoliv ale, aby kněžstvo hodovalo, nádherně vystupovalo, nebo dokonce, aby obohacovalo své příbuzné. Na důkaz toho uvádí sv. Ambrože, dle něhož se po případě může i sáhnouti na posvátné nádoby, rozbíti je a rozdati na opatření životních potřeb.

Jiné pozoruhodné místo jest výpad proti vzdoropapeži. Můžeme si učiniti představu, jaký byl mezi lidem zmatek, když neznámý Augustinián volal na kazatelni: „Zdali jste nerozkouskovali Církev, tvrdíce lživě, že můj skutečný náměstek, není veleknězem Církvě, zvolivše sobě jiného?“ I jinak — jak z textu patrno — jest druhý díl šternberské postíly obsahově bohatý.

Díl II.

(*Falešná věda.*) Predicatio veritatis est clavis Cristi, quia lingua sua, tanquam clave operit fidei mysteria occulta, sicut scribitur Apok. XI,¹⁾ de illis ultimis predicatoribus, scilicet Enoch et Helya et eorum sequacibus, quod habebunt potestatem (32^b) claudere celum a malis, qui veritatem audire nolentes, mendacio credunt. . . . Sed, proch dolor! qui falsas et adulterinas claves sciencie portant, dum falsitatem docent et veritatem pervertunt, et cum possent per veram clavem sciencie celum aperire, volunt alio introducere, nec soli volunt intrare . . .

(*O moci klíčů.*) . . . „Et quorum retinueritis“, id est retenta iudicaveritis, „retenta sunt“,²⁾ quod est intelligendum quando iudicium ecclesie divino iudicio conformatur. Unde sciendum, quod sacerdos, qui est minister, dicitur, remittere peccata, in quantum ostendit aliquos dignos ad percipienda sacramenta, retinere autem dicitur, in quantum aliquos ostendit et iudicat indignos esse percipione sacramentorum. Remittere autem peccata solius est dei, non autem hominis puri . . . (39^a) . . . si aliquis sacerdos malus fuerit, non impeditur propter hoc sacramentorum effectus.

(*Kněz a lid.*) Oves ergo, id est homines rationales, deberent suos pastores sive se vocantes, sive se procurantes diligere, sed, proch dolor!, multi sunt, sicut Egypcii, qui non diligunt, sed odiunt pastores . . . (41^b) . . .

(*Potřeba synod.*) Cristus passus est pro nobis, scilicet magnis et parvulis, vobis, scilicet pastoribus relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius . . . Unde iam isto tempore debent fieri synodi clericorum, ut in pastoribus ovium Cristi preciosissimo sangwine redemptorum, si quid defectuosi fuerit, corrigatur. (43^a)

(*Beneficia pro chudé.*) Item, prelatus, sive pastor ecclesie pasere debet populum sibi commissum cibo triplici, scilicet corporali (44^a), spirituali sive exemplari. Ad hoc eciam ecclesia habet possessiones et divicias, ut subveniat indigentibus,

¹⁾ V. VI.

²⁾ Sv. Jan, XX, 23.

unde Ambrosius, libro de officiis, et habetur in decreto, cap. XII°, questione II, Aurum eciam non habet, ut servet, sed ut erroget in necessitatibus, et secundum quod idem dicit in eodem capitulo: „*Pro alimonia pauperum, pro redempcione captivorum, pro sepultura cristianorum licet vasa ecclesie, eciam consecrata confringere et pro necessitatibus distribuere . . .*“ Unde dicebat Ambrosius, secundum quod legitur, cap. XXXIV°, quest VIII°, „*Omnia, que mea sunt, pauperum sunt.*“ Item, secundum quod dicit Leo papa, „*Episcopus rebus ecclesie, tamquam comodatis, non tamquam propriis utatur.*“ Sed, heul, valde dolendum est, quia bona ecclesie, que pauperibus essent eroganda hodie pastores inutiliter distribuunt, quidam superflue in conviviis et lautis comestionibus, Ezechiel XXXIV° 1) „*Nonne greges a pastoribus pascuntur? Pastores autem Israhel pascebant seipsos.*“ Quidam autem vane donantes histrionibus, aut in equorum apparatuin servientium multitudine, in ornatu aureo equorum, in edificiis lautis palaciorum . . . Quidam vero eciam inique distribuunt ecclesie bona, ut ditent proximos (44^b) et consanguineos . . .

. . . Secundus cibus, quem debent pastores ministrare fidelibus est spiritualis doctrina et sciencia verbi dei . . . Istud tamen deficit in multis modernis pastoribus, quia in rei veritate frequenter aliqui preficiuntur pastores ecclesie ita rudes et indocti, ut magis sit eis opus pasci doctrina et sciencia, quam, ut alios pascant, seu possint insruere. Unde (44^b) Zacharie XI°, quod pastor est ydolum derelinquens gregem suum. Et bene vocatur ydolum. Ydolum enim non habet scienciam, neque vitam et ideo dicitur Jeremie X^o 2) „*Stulte egerunt pastores, non quesierunt dominum et dispersus est grex eorum*“, et Zacharie XI° 3) „*Sume tibi vasa pastoris stulti, quia, ecce, ego suscitabo pastorem in terra, qui derelicta non visitabit, dispersa non queret, contritum non sanabit, et illud, quod stat, non enutriet, et carnes pinguium comedet et ungulas eorum dissolvit.*“ O, quanti sunt tales hodie, qui plus nocent negligencia sua et avaricia, quam prosunt presidencia, de quibus Jeremie XXIII° 4), „*Ve,*“ inquit, „*pastoribus, qui dispergunt et dilacerant gregem pascue mec.*“ De talibus dicit Gregorius: „*Non debet esse agricola, qui nescit arare, nec miles, qui nescit pugnare, nec nauta, qui nescit pericula vitare; sic non debet esse pastor, qui pascere nescit.*“ In cuius signum datur ovibus sol, ut amplius sicientes, mundam aquam bibant, ac pingwescant et fetus producant. Ideo prelati et sacerdotes, sive religiosi multi sal divine sapiencie non suscipientes, sal infatuatum manentes, non siciunt puritatem sacre scripture, sic non pingwescunt devocione, nec inpingwantur fetu spirituali, nec ovibus istud sal sapiencie offerunt, ut eas faciant sitire dulcedine scripturarum . . .

(*Cirkev ohrožena.*) A talibus enim eorum fructibus cognosci possunt, sicut dicit deus, Mat. VII° 5) Sicque oportet fieri, cum per ypocrisim fides catholica a deo sit destruenda, ut filius hominis vix inveniatur fidem in terra, quia caput ypocritarum, Anticrist, insidiens iam equo pallido in precursoribus suis, cum metipse venerit, sanctum se similabit, licet sit filius iniquitatis.

(*Evangelium nad filosofii.*) „*Predicate evangelium*“, 6) non poetarum fabulas, non philozophorum versucias vel adinvenciones proprias vel quecunque figmenta alia propter avariciam vel arroganciam seu aliam causam vanam, sicut dicit apostolus, prima Thym. VI° 7) sue salutis et aliorum penitus obliti, nichil aliud in suis doctrinis, per quas in dampnationem perpetuam animarum suarum seipsos gloriantur, ita ferventer et frequenter multiplicant . . . (93^a)

(*Souvěky stav mravní.*) . . . prius honorabant Cristum et sanctam ecclesiam bonam vitam, priores patres, sed modo, quod valde flebile est dictu, iam a minimo fere usque ad maximum per malam vitam confundunt Cristum et sanctam ecclesiam et immundant per omnes angulos, id est, diversos status officiorum, Jam nimis male tractatur a militibus, etsi non ab omnibus, quia pauci sunt, qui non confundant eam per rapinam, vel advocacias iniustas et per superbias et huiusmodi. Similiter et cives per vicia eis magis familiaria, idem rustici, clerici, religiosi, servi et femine. Comuniter autem et maxime per avariciam et luxuriam nimiam, que iam est in ecclesia . . . Secundo, omnes, qui in peccato alios

1) V II.
2) V. XXI.
3) V. XV.

4) V. I.
5) V. XVI.

6) Sv. Marek, XVI, 15.
7) V. 12.

promoverunt, vel iuverunt, vel qui . . . consulunt, receptant et defendunt recipientes protectionem eorum. Tercio, quod plus est, illi omnes, qui tenentur peccata illorum corrigere et viciis resistere, et ecclesiam sanctam a malis defendere, et non corrigunt pro posse, nec defendunt, ut quidam iudices seculares, quos dominus (112^a) et honoribus et divitiis ad hoc foedavit (sic.) . . .

(*Hrabivost.*) . . . veniunt bestie et comedunt, si est cibus. Sic multi avarissimi sunt et vivunt pessime, et quidquid possunt lucrari, abscondunt in archa, donec moriantur, et totum cedit in manus aliorum. Sic mercatores et panicide et institores, dum viliores cariori precio vendere volunt, quam valeat, odiunt lucem, ymo velamina faciunt et fenestras faciunt stricciore, ne lux ostendat et manifestet eorum opera . . . (112^b) . . .

(*Špatní pastýři.*) . . . dicitur Joh. V. „Scrutamini scripturas“, quia vos putatis in ipsis vitam eternam habere. Et sicut hostium prohibet lupos in ovile intrare, ne dovorent et occidant oves, sic scriptura sacra . . . claudit ecclesiam, ne heretici, hypocrite et tyranni, oves, animas, videlicet sanctas dentibus valeant iugulare, sicut dicit secunda Thym., III°.) „*Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum*“, scilicet hostes ecclesie, ne noceant simplicibus et electis. Ille, ergo, non intrat per hostium, qui ad regendum, vel docendum, vel iudicandum populum per sacram scripturam, qua salvantur electi, non intrat, sed per opiniones et falsa argumenta et etiam positiones et predicationes non consonas veritati, vel per adulaciones gloriam suam, vel proprium questum querend secundum illud Mathei, XV. „*Irritum fecistis mandatum dei propter traditiones vestras.*“²⁾ Tales sunt fures, in quantum rapiunt gloriam alienam, et latrones (114^a), in quantum occidunt animas. Et notanter dicit: „Ascendit aliunde“, videlicet per superbiam et ambitionem, id est, ut se eo profundius precipitet, secundum illud Thym. VI.³⁾ „*Si quis aliter docet et non quiescit sanis sermonibus domini nostri Jhesu Christi . . .*“ ergo fures et latrones sunt etiam rectores (114^b), beneficiati et prelati, qui per adulacionem in ecclesiam subintrant, sicut canes per amfractus et foramina subintrando et per symoniam claves hostii adulterando et per ambitionem et superbiam, quasi sepe in ovile scandendo et per potenciam et pyramidem vectes ecclesie firmissimas irrumpendo et excommunicationes et claves ecclesie contempnendo . . . (114^b)

(*Prelát a kniha.*) Quia multi non curant subdito, ideo subditi non secuntur eos . . . (115^b) . . . prelati sunt exemplar, a quo alii libri transcribuntur . . . et ideo, sicut omnes libri transcripti ad malum exemplar sunt corrupti, ita exemplum prelati, nisi sit bonum, est causa corruptionis in omnibus subjectis. Et ideo, sicut magna cura est apponenda circa primum exemplar librorum, quod sit multum bonum, ita requiritur, quod exemplum prelati sit valde bonum (116^a) . . .

(*Neroumni kazatelé.*) „*Ve prophetis insipientibus, qui secuntur spiritum suum et nichil vident,*“⁴⁾ Et hoc contra . . . fatua predicantes et secundum fatum tempora ordinari dicentes, et caracteres et impressiones secundum tempus influxionum celestium hominibus tributes et dicentes, tali die ad matrimonia esse exeundum, tunc venit prosperitas tali die eundum ad prelium, et tale tempus est sic observandum, hoc excepto, quod tempus plantandi et seminandi non vituperetur, alia omnia ex corde suo menciuntur, quicumque preter scripturam sanctam quecumque prophetant et dicunt (116^b) . . .

(*Laici přijímají pod jednou.*) Quidcumque autem dico de sanguine, hoc dico de pane, sive carne Christi. Quicumque enim suscipit corpus Christi sub specie panis, ille sumit cum sanguine, quia corpus Christi non est sine sanguine, sed vivit cum sanguine. Item, qui sanguinem de calice bibit, sumit illum cum corpore, quia sanguis Christi non vivit sine corpore, sed vivit in corpore. Sub utraque enim specie, videlicet panis et vini, est totus Christus. Layci ergo sumunt cum corpore et in corpore Christi sanguinem eius. Propter hoc enim non datur ei sacramentum de calice, ne, cum multitudo communicat, de facili aliquid (128^a) de Christi sanguine effundatur. Hic, ergo, panis, sive sanguis, quia mortuos vivificat, sumendus est ab eis, qui in quocumque mortali peccato rei sunt, eciamsi, sint rei homicidii, vel mortis Christi, si penitentiam veram agunt, ut reconcilientur . . . (128^a) . . .

¹⁾ V. XVI.

²⁾ V. VI.

³⁾ V. VI.

⁴⁾ Ezech., XIII, 3.

(*Proti filosofii.*) Nota secundum Gregorium, si servus, id est, predicator est vilis, non est despiciendus, propter benignitatem et magnitudinem mittentis, cuius annunciat veritatem. Stulti propter deum reputati sunt, quia, que stulta sunt mundi, elegit deus, ut confundat sapientes. Unde et multi, qui secundum mundanam philozophiam sibi quondam sapientes videbantur, conversi ad humilitatem, solum Cristum se scire putant et amicitiam, sicut dicit Bernhardus, de contemplacione, parte prima, capitulo primo, dicens: „In tantum enim infatuata est illa quondam gloriosa mundana philozophia, ut innumeri cottidie ex eius professoribus fiant eius irrisores, et de eius defensoribus fiant eius impugnatores, et illam detestantes, nichil aliud profitentur se scire, nisi ipsum Jhesum Cristum et hunc crucifixum." Et ecce! quam multi, qui prius fabricabant vasa in officina Aristotelis, tandem saniori concilio discunt cudere in officina Salvatoris . . . Ubi sunt nunc, queso, secte Achademicorum, Stoycorum, Perypateticorum? Ecce, omnes isti iam dormierunt sompnum suum . . . (140^b) . . .

(*Reholnici a farisei.*) Pharizei autem sunt religiosi, quorum iusticia est habitum sanctum portare, tonsuram magnam habere, exteriores observancias custodire. Sed quid valet religio sine caritate, habitus sine humilitate, tonsura sine paupertate, silencium oris sine quiete cordis? . . . (164^a) . . .

(*Proti filosofii.*) „Audistis, quia dictum est antiquis . . .”¹⁾ ac si diceret secundum Crisostomum . . . Etsi deus veterem legem, quam ipse per angelum dedit inproperat tanquam antiquam et pueris datam, quanto magis philosophiam, loycam et zopisticam ab ydolatriis traditam, et si non omnibus, tamen quibusdam, in quibus multi syllabicanos musicant et ludunt more puerorum „usque in senectam et senium” et elementa, vel eciam rudimenta (164^b) theoloyce veritatis discere negligunt, que eciam vetule et pueri sciunt, multa scientes, seipsos nesciunt. Nimis autem fatuum est, quecunque alta et profunda investigare et se nescire, an sit homo ex ratione virtutis, vel bestia ratione peccati. Et de talibus dicit apostolus, Hebr. V.²⁾ „Inbecilles”, id est sensu debiles „facti estis ad audiendum”, id est ad intelligendum. Etenim, cum deberetis magistri esse, id est aliorum propter tempus, id est propter temporis diuturnitatem, rursus indigetis, ut vos doceamini, sicut pueri, que sunt elementa exordii sermonum dei quemadmodum pueri docentur de elementis alphabeti et facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim, qui lactis est particeps, expers est sermonis iusticie, parvulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum, qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus ad discrecionem boni et mali. Sunt autem quidam, qui ex virtutibus moralibus philozophie naturalis putant, se posse salvari, nescientes caritatem expressam in ewangelica lege. Audiant, quod si cristiani in regnum celorum intrare non possunt, nisi eorum iusticia habundaverit plus, quam iusticia scribarum et phariseorum, qui parva quidem facientes, maiora obmittebant, et tenentes cerimonias veteris testamenti, legem ewangelicam a Cristo recipere contempserunt, quanto magis illi cavere debent, qui hec in oprobrium verbi dei, vel dicunt, vel deum ex naturalibus cognoscunt, non, ut deum glorificent, sed dicentes, se esse sapientes, stulti facti sunt et in immundiciam peccatorum frequentissime prolabantur. (164^b.)

(*O zavržených.*) Et hoc est contra quosdam, qui dicunt, quod anime dampnatorum ab hora nona in sabbato usque ad horam nonam in dominica refrigerium obtinent, quod est. Si enim eorum pena non semper duraret, non eret perpetua . . .

(*Proti advokátům.*) Tercio reprobi, quia fiunt argumentosi cavillatores, repelluntur . . . Et illud est valde notabile pro iniustis legistis, et falsis advocatis . . . Isti sunt valde reprobandi, quia deteriores (168^a) esse videntur, quam vilissime meretrices, quia ille vendunt partem corporis vilissimam . . . isti vero honestissimam, scilicet lingvam et os. Isti sunt, qui falsa procurant divorcia, illegitima procurant matrimonia, ecclesias veris prelatibus exspoliant et symoniacos copulant, innocentes excommunicant et verbis falsis, cum devire (sic) non possunt, rebelles reconciliant . . .

(*Podřizené orgány světské.*) Quarto reprobi, quia fuerunt facinorosi supportatores, destituentur . . . Et istud est specialiter contra malos ministros et consiliarios. Isti omnes quadam funguntur auctoritate dominorum, sicut iusticiarii,

¹⁾ Sv. Mat., V. 21.

²⁾ V. 11.

castellani, cancellarii et officiales, multi locuntur sēp̄ in persona principum, et ideo sive sit iustum sive sit iniustum, auctoritatem habent, quod fundamentum tocius negotii. Fingitur, esse princeps, et ideo, quos volunt subportant et excusant, et quos volunt subprimunt et condemnant et semper habent pro se regiam potestatem et auctoritatem (168^a) . . .

(*Pochybená kázání.*) . . . veritatem doctrine relinquunt simplices predicatorum per ineptam scripture intelligenciam. Ea enim docent, que non intelligunt . . . Tercio veritatem doctrine relinquunt fabulatores, qui, cum deberent verbum dei annunciare, vana denunciant . . . Quarto veritatem doctrine relinquunt superflua docendo, quales sunt, qui predicant de sole, luna et sideribus . . . dicuntur falsi prophete, eo quod relinquunt veritatem iusticie, non reprehendentes peccata et scelera . . . (178^a) Veritas relinquitur favore seculi . . . Ideo quidam predicatorum applaudunt malefactis, ut peccatoribus complaceant . . . relinquitur ista veritas cupiditate commodi temporalis. Timentes enim perdere elemosinas usurariorum, non arguunt scelera eorum . . . dicuntur falsi prophete, quia relinquunt veritatem vite, docentes alios, que ipsi non observant . . . (178^a).

(*Zodpovědnost poslední.*) „Redde rationem villicacionis tue“ . . . (186^a). Item, a quolibet villico exigitur ratio de ingressu et progressu et congressu. Scilicet, quomodo intravit prelacionem, vel ecclesiam, vel quamcunque dominacionem, quis eum introduxit, veritas, vel dolus, gracia, vel munus, caro, vel spiritus? Si intravit per fraudulenciam in locum sanctitatis, si per violenciam in locum libertatis, si per carnalem lineam in locum spiritualitatis, si per pecuniam in locum gratitudinis.

Exigitur ratio de progressu, scilicet, quomodo vixerit in prelacione, si sicut sacerdos, vel rusticus, si sicut homo, vel pecus, si sicut dominus, vel viciorum servus (186^a), si sicut verus princeps, vel tyrannus.

Item, exigitur ab ea ratio de congressu, scilicet, quomodo subditos rexit, si sicut pastor, vel mercenarius, si sicut ovium defensor, vel lupus, si sicut tutor pauperum, vel exactor.

Unde cum quolibet tali disceptabit dominus in iudicio et dicet: „Dicite mihi pastores, quare simoniace spiritum sanctum²⁾ vendidistis, constituentes ecclesias venales, et alia spiritualia pro precio dedistis, et vos nichil intus, et extra, nisi stangnum, plumbum et ferrum, et in medio fornacis cordium vestrorum scoria argenti et auri fuistis . . .“

Et dicent pastores: „A, a, a, domine, ne irascatur furor tuus, qui super omnes es misericors. Nonne in nomine tuo demonia, id est, peccata mortalia eiecimus et in nomine tuo prophetavimus?“

(*Schisma.*) Et dicet iudex: „Nescio vos. Quomodo prophetastis in nomine meo et demonia eiescistis, cum totum mundum vestris falsis propheciis et demonibus replevistis? Nonne pluribus vicibus scidistis ecclesiam meam, mendaciter asserendo, meum, verum vicarium, summum pontificem predicte ecclesie non esse, sibi que alterum in antipontificem eligendo? Quot³⁾ reges in hiis errare fecistis etiam innumeros, ex quo homicidia, adulteria, exustiones civitatum, ecclesiarum desolaciones, ac etiam odia et scandala gravia et innumera mala provenerunt, nec non sathanam et demonium (186^b) congregacionem ad ipsa mala peragenda de inferno solvistis! . . . Reddite rationem michi fructuum laborum vestrorum et officii divini! . . . Pavistis pauperes de substantia ecclesie mee, ditastis consanguineos vestros. Melius esset ad devoratores ecclesie mee, si ad ista attendissetis, potius quam ad prostibula visitanda et meretrices alendas, et adhuc alias novas in domos vestras introducendas, tamquam equus et mulus lascivientes et computruistis in luxuriis vestris, sicut iumenta in stercore suo et mane michi sacrificastis carnem et sanguinem meum, eos sumentes, tamquam si mundi ab omni crimine fuissetis, iudicium vobis manducastis et bibistis . . .“

Item, ipse rex gravius et asperius in eisdem verbis redarguet omnes meditatores . . . qui renunciaverunt seculo et in monasterio laucius et pomposius secularibus vixerunt peccando (186^b) et cogentur reddere rationem de unoquoque capitulo regule eorum.

(*Souzení králů.*) Secundo faciet imperatores et reges, principes et duces et alios, qui prefuerunt populis cristianis. Et eis comparentibus, dicet ipse rex

¹⁾ Sv. Luk., XVI., 2.

²⁾ Orig.: spiritus sancti.

³⁾ Orig.: „Quod“.

et iudex: „Reddite et vos eciam rationem regiminis vestri! Nonne et vos de pulveribus suscitavi, ut sederitis in solis gloria ad (populo meo) iusticiam reddendam? Qualem in populo modo fecistis iusticiam?”

Dicent reges: „In ea secuti fuimus leges sacratissimas.”

Dicet iudex: „Quomodo leges sacratissimas secuti fuistis? Nonne in conspectu vestro filii patrem et matrem contumeliis affecerunt, advene calumpniabantur, pupilli et vidue contristabantur et sanctuaria mea aspernebantur et sabbata polluebantur? Viri detractores fuerunt ad effundendum sanguinem, scelus operati sunt in medio vestri . . . Insuper frater sororem suam, filiam patris sui oppressit in conspectu vestro, munera accepistis, ad effundendum sanguinem, usuram et superhabundanciam accepistis, et avarae subditos vestros calumpniabimini, et mei et iusticie mee fuistis obliti. Item, inter vos semper prodiciones et coniurationes fuerunt, animas subditorum vestrorum devorastis, precium accepistis, viduas multiplicastis, propter quod sacerdotes mei contempserunt legem, pollueruntque sanctuaria mea, inter sanctum et prophanum non habuerunt differentiam, inter pollutum et immundum non intellexerunt et a sabbatis meis averterunt oculos et ego, rex regum coinquinabar (187^a) in medio vestrum. Et hec omnia evenerunt in regnis vestris propter vos et iniusticias vestras, quoniam eratis, velud lupi rapientes predam . . .

Et dicent reges: „Justissime iudex, placeat clementi majestati vestre in humili voce nos audire. Manifesta est nostra confessio, quod vestra benigna potestas fecit nos super populum vestrum . . . temporaliter dominari, sed remiscatur vestra potestas, cum primum fecit nos super populum principari, vos clare dixistis: „Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis . . . (187^a).

. . . Et dicet iudex: „. . . vos reges, ite a sinistris . . .”

(*I k pohanŭm a kaciřŭm chovati se dobře.*) Cavendum est, ergo, ne quis ideo mentiri velit, vel nocere cuicunque, homini, pagano, iudeo, heretico, vel malo homini cuicunque, quia alieno, vel ignotus, vel malus est, ne forte conversus, fiat frater et proximus Christi, et offendens eum, offendas Cristum, sed consule et corripe caritative et secundum ordinem ecclesie et superioribus referas ipsius defectus (215^a) . . . Mat. XVIII. „Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum . . .” Quod tamen multi non faciunt, dicentes: „Non pertinet ad me” . . . „Nunquid ego sum prelati, ut corripiam eum?” . . .

(*Soudcovské zásady.*) . . . Omnibus modis confitenda sunt crimina. Si enim in iudiciis secularibus a locis loca discernuntur, quia alia censura iudicatur homicidium in regis curia, alia in via publica, alia in agresti villa, aliquando pro tempore dinoscitur, in facie defertur, aliquando senectute media defert etas severa cohibetur habena in solempniis natalitiis principum celebrata, feroci plectuntur exterminio facinora, sic et cetera quanto districcioribus eliminanda sunt animadversionibus, si in locis deo sacratis, in temporibus deo dicatis festis, in etate discreciori, in personis proprie deo delegatis, in gradibus sublimioribus . . . (223^c).

(*Kristus a filosofie.*) Per hoc est docta (vita contemplativa), quia famem verbi dei paciens, obscure philosophie doctrine esset involvenda, et sic a dyabolo multis erroribus subigenda, donec verus doctor, Cristus, adveniret, qui eam sanguine suo, quasi agni immaculati de errore et potestate dyaboli redimeret. Qui veniens baptismo eam abluit . . . ewangelica doctrina erudit . . . secularem sapienciam, quasi spolia Egypti in arma iusticie convertit, dum per hanc contra hereses pugnare eam docuit . . . (264^a).

(*Fundace a lakota.*) . . . Quia altare edificavit et capellanum creavit, credit, se per hoc digne penitere et ablatas usuras et rapinas, propter quas multum pauperes plorant nunquam restituit . . . Isti vero ad predicationem nullius predikatoris, ymo, quod plus est, ad nullius confessoris monicionem flecti possunt. Talibus continget, ut Jude . . . licet tamen, non altaria, sed ecclesias edificent, tamen eorum inordinatis et falsis penitenciis et confessionibus tormentis yehennalibus deputabuntur . . . (306^b).

Pokračování.

ARCHIVALIE

V konceptech dopisů P. Křížkovského jsou citovány na několika místech výňatky z dopisů Čelakovského a jeho přátel; při jednom z nich je poznámka: „Dá se to dobře užít (mutatis mutandis).“ Těchto citátů jsem ovšem neotiskl. Studuje však podrobněji korespondenci Čelakovského seznal jsem, že Křížkovský užil z ní ve svých dopisech i na jiných místech celých vět a úslolí nebo že si vypsal z ní ke zmíněnému účelu i delší úryvky, třebaš jich v konceptech neoznačil. K takovým náleží zvláště dvě místa, jež jsem ponechal jen s velikými rozpaky, poněvadž již časově se nehodila k celku: dlužno je tedy doplniti poznámkou, že zmínka o konkursu a Šemberovi v čísle 5. (str. 18.) jest vlastně úryvek dopisu Chmelenského Čelakovskému, týkající se konkursu na profesuru jazyka českého při pražské universitě r. 1837, a příkrá slova o kanovníku Pešinovi v čís. 7. (str. 120) jsou vypsána z listu Kamarýtova Čelakovskému. Křížkovský snad v dopise je pak pozměnil, aby jimi vyjádřil svou tehdejší pochmurnou náladu. E. M.

Quis o Václavu Štulcovi. Ladislav Quis vydal dva díly svých vzpomínek (*Kniha vzpomínek*. Díl první a druhý, Praha 1902, nákladem Družstva Máje), velmi bohatého to zdroje pro literární historii. O vyšehradském proboštu, básníku Václavu Štulcovi zmiňuje se v díle tomto na třech místech velmi sympaticky. Otiskujeme tato místa jako drobný příspěvek k charakteristice ušlechtilého katolického literáta.

„Staroměstské akademické gymnasium, kam jsem po prázdninách vstoupil, platilo za ústav elitní a nejčeštější. Podle žáků tímto také bylo, neboť Němců zde téměř nebylo; ti navštěvovali skoro výlučně gymnasium malostranské a též piaristické na Novém Městě. Méně českým bylo tehda učiliště to podle profesorů. Ředitel Hofmann, který vystřídal vypuzeného Klicperu, byl kovaný Němec původem i smýšlením, profesorský sbor pak byl národně dosti promísen. Ovšem tu i po katastrofě roku 1853, kterou Hálek tak živě vylíčil, kdy ústav poněkud a nejvíce prononsování čeští učitelé z něho odstranění, zbyli přece ještě katecheta a učitel

češtiny i dějepisu P. Václav Štulc, pak rázný a oblíbený Šohaj, matematik Axamit, P. Václav Zikmund, záhy zemřelý Balda, přibyli později i suplent Josef Kolář; ale byli tu též zuřiví Němci jako Pauly a utrakvisté jako staříčkový Alois Unschuld. Nejméně českým bylo gymnasium to ovšem podle jazyka vyučovacího; ten byl při všech předmětech mimo náboženství a řečtinu jen německý; a vydávána jen německá vysvědčení. To změnilo se teprve poněkud v roce 1862.“ (Kniha vzpomínek, díl 1., str. 97 n.)

„Ze všech našich učitelů v primě jediný P. Štulc odvážil se častěji uhoditi na vlasteneckou strunu, a tu hned všechny oči jiskřily, všechny tváře zářily. Byla to slova ve škole nezvyklá, a padala jako vlahé krůpěje na vyprahlou půdu. On také mimo školu si nás všiml, ba zval z nás některé, jež si oblíbil, a jimž pak důsledně tykal, do svého bytu na Rejdišti. Do zrcadlové kaple, kde jsme mívali bohoslužby, přicházeli často též Štulcovi polští hosté, zejména i kníže Lubomirski. Počínaje druhou třídou navštěvoval vyučování náboženství též mladý hrabě Václav Kaunic; průvodčím býval mu jeho vychovatel Ferdinand Schulz.“ (Kniha vzpomínek, díl 1., str. 98 n.)

„Některé neděle na počátku července 1860 ohlásil nám katecheta P. Václav Štulc při exhortě v zrcadlové kapli, že téhož dne v evangelickém kostele Klimentuském bude oslavována kázáním památka upálení Mistra Jana Husi, a zakazoval nám důtklivě oslavy této se účastniti. Avšak jeho zákaz měl účinek právě opačný, my se ke sv. Klimentu přímo z kaple jen hrnuli. Než brzo nato opustil nás tento dobrý a milovaný učitel, který na ústavu již od roku 1848 působil; v letním běhu roku 1860 jmenován byl kanovníkem vyšehradským. Na nějaký čas před tím proslechlo se mezi námi, že se Štulc o místo ono uchází, a že veškerí kandidáti musí ve vyšehradském kostele kázati, a tu jsme po několik neděl tam putovali, bychom vyslechli kázání uchažečů, a viděli, jak jsme byli přesvědčeni, že náš milý katecheta je z nich kazatel nejlepší. Neradi a těžce jsme se s ním loučili; loučení to pak ztrpčil nám ještě ředitel Hofman i slavná po-

licie; onen záповědí vydati jeho podobiznu, tato pak tím, že nedovolila, bychom mu uspořádali zamýšlený večerní průvod pochodňový." (Kniha vzpomínek, díl 1., str. 121 n.)

Alfons Breska o Tolstojovi. V archivu Katolické moderny z let devadesátých uloženo jest mnoho různých dokumentů, které nebyly v „Novém Životě“ otištěny. Mnohé z nich jsou zajímavé obsahově, jiné mají cenu literárně historickou. Z dokumentu, který tuto otiskujeme, vysvítá, že mezi mnohými mladými a nadanými laiky, kteří se tehdy hlásili pod prapor katolický, byl i jemný básník novely „Eurydiké“, pan Alfons Breska. Pro revui „Nový Život“ napsal v říjnu 1895 kritiku spisu Lva Nikolajeviče Tolstého „O náboženství a mravnosti“ (Praha 1895, Frant. Bačkovský), která vroucím vyznáním víry a básnickým výrazem svým podnes nepozbyla ceny. Zní doslovně:

„Není náboženství jistý poměr, který člověk stanovil mezi sebou a nekonečným a věčným světem čili původem a prvopříčinou jeho, poněvadž mizí touto definicí právě vlastní podstata, totiž závislost na Tvůrci, který ovšem není ani výtvořem *vděčnosti*, jak jeví se úctyhodně u Řeků vzhledem k úplnému úpadku u národů zemí otrockých, jímž bohy diktovala hrůza před zlobností přírodních elementů a možným jejich rozpoutáním, strach a *bázeň*, náboženství tedy vpravdě *otrocké*, ale zjevením, sledujeme-li nepřehlednou řadu rodičů, učících své děti Boha milovati, až k prvním prarodičům a otázeme se: jak mohli vědět oni o jsoucnosti Nejvyššího, když není pouhou personifikací sil přírodních, ale Stvořitel a svět jeho Dilem, obsahujícím strany měkké a krásné vedle rozpoutaných hrůzou? Hruboruký plebejec buší i zde železným kladivem na zlaté brány Snu, za nimiž zahrady rozkvetlých růží, kde Maria, královna, bloudící ve středu průvodkyní symfonických jmen a naslouchá černým zvukům zlatostrunných harf, nesených vonným vánkem ze zelených fatamorgán hájů ze třpytných prstů serafů, až unylí andělé bez pohlaví se zrakem hlubokým a zastřeným melancholiemi nad bílými lillemi sklonění čistou rozkoší pláč. Ale nerozbije ani on ani kdo jiný svým kyjem racionalismu tyto triumfální oblouky, neboť pevně *věříme*, že jimi vítězně vjedem do krajů Snů, které ne-

mohou být nikdy zpustošeny a věčně budou zářit nad spoustami trosek, bouřemi roztržitých nádherných korábů na zpěněné moře Života vyslaných. Strpkou resignací a nezklamanou *touhou* dosáhnem konečně tichého přístavu, jehož nadsmyslnou architekturu konstruujeme v duši snivé s vlídným úsměvem ke všem tak zvaným zlům této země, jež s alpského vrcholu pozorovaná jinak osvětlená a přeměněná se objevují za úplného popírání tohoto světa i jeho *štěstí*, jež není nejvyšším cílem člověka, ale nízkým zpříjemněním, vyrovnáním, zplošením, slovem, malá snaha nepatrných lidiček. Ale i činy konané k zabezpečení života příštího nemohou být než nízké, egoistické, poněvadž dobro nelze nacvičit a náboženství není dressurou, ale *výrazem duše*. Ejhle, jinak ozářené objevují se učení a skutky Tolstojovy, plnicí obdivem rozhodně ne velikostí a vanoucím božstvím, ale fanfárovou chlubitostí hraběte, odívajícího se hadry, pracujícího na poli s nádeníky, což konečně *bez hrabství* zůstalo by nepovšimnuto, a rozdávajícího storublové almužny, mezi tím co milion zabezpečuje. Podobné rozdávání, taková „ctnost“ driáčnická, troubící před sebou do ulic a rynků za hlaholu zvonů a klekání chátřů se mi protíví, poněvadž netrýská spontánně z duše skutečně *dobré*, ale je skutečným výpočtem, nutnou logikou člověka, jenž dobré a šlechetné skutky konat *chce*. A proto nevidím v tom chtění prázdné zásluhy, stejně jako ne při projevech duše nevědomých, tedy *nutných*, a v tom právě *můj* Ideál, viděti co možná největší počet lidí konajících dobro bez všech nejmenších nároků na odplatu jakéhokoliv druhu, bez uvědomění vůbec, že šlechetné činí, tajně a v úkrytu, v náhlém rozvručení neznámých strun citů. Mohl by mne sice k úžasu pohnout zarytý lakomec, který by dal netušenou almužnu do hlubin pohnout podvědomě blédým a jímavým obličejem žebráčky, velikostí moci *vůle* nad sebou samým, nikdy však ne dobro hlásané theoreticky i prakticky Tolstojem, jenž dle vlastního doznání stojí ke světu v poměru, v jakém se bezděky cítí každý člověk *starý*, v čemž tkví rána krvácející a smrtelná. Ovšem nepopírám, že *skutečné* odříkání — z čehož Tolstoj a vůbec všechny starce vyjímám — jako první stupeň k vládě v sebeovládání a poslouchání je výborným prostředkem zušlechtnění a povznesení, ale

účelem nemůže být ani štěstí příští, lépe vládychtivost, vizme odpověď Krista matce Zebedeovců, ani štěstí této země — lépe egoistické blaho *vlastní*, ale jediné spění k alpským vrcholům duše. Tolstoj je prototypem všech starců po orgiích života, ač nepovažovali se všichni vždy za zvláštní, Bohem seslané heroldy, jak on, který potřásl blátem sněžnou řízu Církve, hlasatelky vpravdě jediné Kristova učení, které celému světu zjevuje za dunící bouře varhan a blesků monstrucí a patén ve mystických stínech gigantických sloupů z mramoru, neboť dogmata mluví jen k mozkům jednotlivců, kdežto symbolické slavnosti církevní dojmají srdce všech a kdo je *proti* nim, jak Tolstoj, prozrazuje nenávisť *plebejce*, nepřitele Umění. Ale po Vás, hrabě, přijdou praví apoštolové a nekonečně vyšší duchové, kteří

nezboudí žalostně v pohořích Evangelia, ale čím vznešenější z nich který bude, tím výše vystoupí ve horstvu Zákona a uzří nádhernější kraje na dálném horizontu spící a nové propasti pod sebou a nová souhvězdí zářná nad hlavou, kteří náboženství a morálku *prožijí*, vzdálení pouhého *herectví* a otázku těžkou Vám položí: k jakému účelu znetvořil jste krásný balvan mramorový, z něhož jsme chtěli tesat božskou sochu?

A končím: „apoštol“, popěratel božství Mistrova a ničitel nadsmyslných světů, nepřítel Církve, který směje se a říká pantheismu: *ne*, při čemž stanoví náboženství jako *poměr člověka k světu čili původu a prvopříčině jeho* a morálku jako *plnění vůle Toho, jenž nás poslal*, nepopírá vlastně sebe, a nesměje se rozporům *vlastním*? — Žižkov, 11. října 1895. —
Alfons Breska.

Emanuel Masák:

Šmídkovy dopisy Václavu Vlčkoví.

V druhém plodném období své literární činnosti uveřejnil Šmídek největší část svých studií v jediném tehdy vědeckém orgánu na Moravě — v Časopise Matice Moravské, do něhož přispívala i řada jiných kněžských pracovníků tehdejších. V letech 1870—1878 přinesly všechny ročníky po jednom až třech článcích Šmídkových — všechny kromě ročníku 1874. Tohoto roku právě objevuje se jeho studie v předním literárním týdeníku pražském „Lumíru“, redigovaném S. Čechem a J. Gollem. Je to druhá část jeho studií o Shakespearovi, z nichž první otiskána v Č M M 1871 a třetí tamtéž r. 1875.

Proč opustil tehdy Šmídek svůj oblíbený orgán, s jehož redaktorem Václ. Roytem žil v přátelských stycích již od dob, kdy společně působili na gymnasiu znojemském? Nemáme dokladů, že by snad nastala tehdy nějaká osobní rozmrzelost. Tím méně možno mluvit o nějakých zásadních rozporech a dohadovati se duševního převratu Šmídkova, poněvadž se uchýlil do časopisů, „stojících na zcela jiné půdě než byly kněžské podniky moravské“. (Arne Novák ve „Venkově“ 1918.) Časopisu Matice Moravské, jejíž předsedou byl konservativní šlechtic hr. Egbert Belcredi a jejíž výbor v přípisě konsistoři slíbil, že „nebude nikdy mezi odporníky snah a práv církevních patřiti, nýbrž vždy, když se to s účelem Matice Moravské srovnává, je zastávati“, ¹⁾ nemožno jistě připisovati nějakých svobodomyšlných tendencí, zvláště když mezi spolupracovníky byla vedle Šmídka i řada jiných kněží. Zvláštního katolického či „kněžského“ časopisu vědeckého tehdy na Moravě nebylo. A když pak r. 1878 začal Vl. Šťastný vydávati „Obzor“, slíbil Šmídek přispívat do něho. Bohužel téhož roku stihla ho předčasná smrt.

Spolupracovníctví Šmídkovo v pražských časopisech osvětlují

¹⁾ Dr. H. Traub, Dějiny Matice Moravské. Č M M 1911, 76.

jeho dopisy *Václavu Vlčkovi*, redaktoru „Osvěty“, založené r. 1871. Jest jich celkem 7 a jsou majetkem paní Anny Vlčkové na Vinohradech. Spisovatel dr. Jos. Vraštil T. J., jemuž dovolila je otisknouti, nemoha se k tomu dostat pro úřední povinnosti a jiné literární práce, věnoval mi laskavě věrný jejich přepis k volnému použití a ke studiím o díle Šmídkově.

Z dopisů jest především patrné, že Šmídek *neposlal* zmíněné své shakespearovské studie *přímo redakci „Lumíru“*, nýbrž Vlčkovi do „Osvěty“. Udává tu sám důvod, proč se hlásí ke spolupracovníctví: chce „nadejít“ častým nářkům, že nikdo z Moravy nepřispívá do tohoto „výborného a rozšířeného časopisu“ (I.) Vlček však nechtěl článku otisknouti — snad se mu vědecký, psychologický rozbor Ofelie z „Hamleta“ zdál býti látkově cizí a příliš těžký pro čtenářstvo „Osvěty“, kterou chtěl proniknouti do nejširších kruhů. Předal jej proto „Lumíru“, autoru pak navrhl, aby rozebral kriticky jedno z děl naší národní literatury.

Šmídek svoluje k obojímu, neboť mu jde o to, aby seč jest „přispěl k zvelebení naší literatury“. Miní rozebrati Vocelův „Labyrint Slávy“, o němž nebylo dosud podáno nikde širšího a důkladnějšího rozboru (II.).

Další 4 listy týkají se právě této práce. Omlouvá se, že zvolna pokračuje, poněvadž je zdržován jednak přípravnými pracemi, sbíráním podrobných zpráv, jednak svým úřadem a později i nemocí, odůvodňuje svou metodu atd.

Po dokončení obsáhlé studie o Vocelovi jako básníku, na níž vzrostl původně zamýšlený rozbor „Labyrintu Slávy“, korespondence s Vlčkem umlká. Šmídek píše již zase jen do moravských listů — vedle Č M M také do brněnské „Besedy“ a olomucké „Koledy“.

Teprve počátkem r. 1878 posílá mu Vlček přepracované vydání svého dramatu „Eliška Přemyslovna“ (z r. 1875) a velký vlastenecký román „Zlato v ohni“, jenž vycházel původně v „Osvětě“ 1876 — patrně se žádostí o kritický rozbor. Šmídek slibuje vyhověti, ano k románu podává již v dopise své kritické poznámky, kde vedle chvály pronáší upřímně i své dosti závažné výtky. A zároveň posílá po letech druhý svůj příspěvek do „Osvěty“, pojednání „O purpuru v očích“, zdůrazňuje při tom nový cause-ristický způsob své práce.

Tím korespondence se končí. K rozboru románu „Zlato v ohni“ již se Šmídek nedostal: po dlouhé a trapné nemoci zemřel na podzim téhož roku.

Dopisy, z nichž prvního a posledního použil již dr. M. Hýsek ve své „Literární Moravě“ (str. 82–83), otiskují věrně; opravují jen několik zřejmých pravopisných nebo mluvnických nedopatření, kde autor píše na př. „k návrhu . . . učiněného“ (II), „jestli“ místo „jste-li“ (IV), „v přírovědě“ (VII) a pod.

I.

Marianské Lázně, 5. září 1874.

Proč posílá článek o Shakespearovi do „Osvěty“. Samostatná cesta v něm. Slohová nedopatření.

Vysoce vážený pane!

Často slýcháme u nás na Moravě stesky, že do Vašnostina výborného a rozšířeného časopisu žádný z Moravy nepřispívá. Pokusil jsem se přiloženým článkem podle sil svých nářků takovýmto nadějíti. Razím si v Shakespearu, jak z pojednání samého poznáte, cestu samostatnou, nahlížeje, že se světlem duševědy k nesmrtelným těm dílům přistoupiti musí. Zůstala-li ve slohu nějaká nedopatření, račtež, prosím, laskavě napravit, aby i forma byla co možná dokonalá. Chtěl-li byste mne několika řádky poctiti, neračte jich do Marianských Lázní adresovati, nýbrž do Brna, kamž pozítří odjedu.

Vašnosti oddaný ctitel

Karel Šmídek,
profesor na německém gymnasiu
v Brně.

V Marianských Lázních, dne 5. září 1874.

II.

Brno, 3. října 1874.

Svoluje, aby jeho článek byl otištěn v „Lumíru“. Slibuje rozebrati Vocelův „Labyrint Slávy“.

Vysoce ctěný pane!

Svoluji k návrhu ve Vašnostině listu ode 30. sept. t. r. mi učiněnému, aby moje pojednání o *Ofelii* v Shakespearově dramatu „Hamlet“ v „Lumíru“ otištěno bylo;¹⁾ jedná se mi zajisté o to, abych seč jsem přispěl ku zvelebení naší literatury; i přičiním se kriticky rozebrati podle náhledu Vašeho úplně oprávněného jedno z děl naší národní literatury, snad Vocelův „Labyrint Slávy“, o němž, jak mi známo, nepodáno nikde širšího a důkladnějšího rozboru. Vašnostem však z té duše přeju, znaje ryzost všech Vašich snah, nejlepšího zdaru a setrvám

Vašnosti oddaný ctitel

V Brně, 3. října 1874.

K. Šmídek.

¹⁾ Otištěno v Lumíru II. 1874, str. 514—517, 526—529 pod názvem: *Ofelie* v dramatu Shakespearově „Hamlet“. Psychologická studie od prof. Karla Šmídka.

III.

Brno, 11. listopadu 1874.

Obtíže při studii o básníku Vocolovi. Souhlasí s řeči Vlčkovými a vybízí k pokračování.

Velectěný Pane!

Ohledem mojí práce o básníku Vocolovi sděluji Vašnostem, že veškero téměř pochvilí obtížného veřejného svého úřadu práci té věnuji; avšak sebrání podrobných zpráv o jeho literární činnosti Vocolově u nás na *Moravě*, jichž při té příležitosti chci stihnouti¹⁾, porovnávání obou vydání jeho spisův a j. mne v pokračování nemile opozdují; domnívám se však, že po svátcích vánočních asi k novému roku budu moci článek Vašnostem úplný odeslati. — Vaše řeči s ohledem národní svornosti jsou mi jako ze srdce vzaty; oslovením Vaším na hrobě Máchově²⁾ bylť jsme k slzám dojati; račtež pro Bůh ve všem tom pokračovati a ničím se nedati odstrašiti; v životě nejvíce rozhoduje *důslednost!*

Ve hluboké úctě

Vašnostem oddaný

Karel Šmídek.

V Brně, 11. nov. 1874.

IV.

Brno, 10. ledna 1875.

Posílá první dvě části článku o Vocolovi. Odůvodňuje jejich obšírnost a metodu. Dopisy Vocolovy. Posílá roční příspěvek spolku českých spisovatelů.

Vysoce ctěný Pane!

Ze slíbeného článku o Vocolovi odesílám tuto dvě části, chtěje věděti, jste-li s tím srozuměn čili nic.³⁾ Jsa stísněn úřed-

¹⁾ Vocol, jako vychovatel v šlechtických rodinách (na př. markýza Pallaviciniho, knížete Salm-Salma atd.), zdržoval se v letech třicátých nějaký čas také na Moravě a stýkal se s morav. vlastenci, zvláště s Al. V. Šemberou, Kláčelem a Ohéralem. Na obranu českých snah národních napsal pak v letech 1839—1846 řadu článků do německých listů, zvl. do „*Moravie*“ a do „*Augsburger Allgemeine Zeitung*“. Šmídek rozebral je podrobně v článku „Upomínka na publicistickou činnost Jana Er. Vocola“. Příspěvek ke kulturní historii národa našeho. Č M M 1876. 76—117.

²⁾ Snad nedopatřením místo: Hálkově. Pohřební řeč Vlčkova o Vít. Hálkovi jest otištěna v „*Osvětě*“ 1874, 864—868. S pohnutím vzpomíná jí ještě Fr. J. Rypáček ve svém nekrologu o Vlčkovi. *Obzor* 1908. 224.

³⁾ Jsou otištěny v březnovém čísle „*Osvěty*“ 1875, r. V., 196 a d. pod názvem „Jan Er. Vocol co básník“.

ním svoláním čas ku sepsání takměř ukrádám. Článek bude snad příliš obšírným; ale potřebno jest, aby estetické zákony, *odůvodněny duševědou*, jmenovitě při takýchto příležitostech podávaly se; naše obecnost, jakové nejvíce jest, nezabývá se rádo čtením obšírných o takém předmětu knih, byť sebe lépe sepsaných. Připojenými dopisy, jež mi zapůjčil prof. Šembera, doplňuje se namnoze životopis Vocelův.¹⁾ Třetí částku o Vocelovi začnu ihned spisovati. Připojuji 2 zl. co roční příspěvek pro a. 1875 ke spolku spisovatelů českých.²⁾

Z upřímná srdce přeje všem Vašnostiným šlechtným podnikům úplného zdaru

V Brně, 10. ledna 1875.

Vašnosti
upřímně oddaný
K. Šmídek.

V.

Brno, 28. února 1875.

Oznamuje, že nemoc zdržela jej v práci o Vocelovi. Na Moravě mají radost z „Osvěty“ a souhlasí s Vlčkovými časovými úvahami.

Vysoce ctěný Pane a Příteli!

Ohledně 3. části článku o „Vocelovi“ stihla mne nemilá nehoda. Asi týden po odeslání prvních dvou částí dosti nebezpečně jsem ochuravěl od rheumatismu, a teprv nyní opět mi možno do školy jíti a dále v sestavování materialu k dotčenému článku pokračovati. Račtež, prosím, míti strpení pro otálení mnou nezaviněné; mohlo by snad pokračování ze druhé části vyjít v příštím sešitu „Osvěty“,³⁾ a pak třetí po jedenkráté. Máme tu všichni radost z Vaší „Osvěty“ a přejeme z té duše i další neohroženosti proti jakýmkoliv odpůrcům. I s Vašimi „Návrhy“⁴⁾

¹⁾ V pozn. na str. 199 praví autor: „P. prof. Al. V. Šembera odeslal nám k naší prosbě pro sepsání tohoto článku všechny dopisy od r. 1838 až k r. 1847 Vocelem mu zaslané . . . Užíváme však z nich jen toho, co těsně souvisí s jasnějším vylíčením povahy a činnosti Vocelovy.“ Korespondenci Šemberovu s Vocelem otiskl Fr. Bačkovský ve „Světě“ 1887.

²⁾ Tím přihlašuje se patrně Šmídek za člena „Jednoty spisovatelů českých“, k jejímuž založení dal podnět a stanovy vypracoval V. Vlček v únoru 1874. „Osvěta“ 1874, 490—507 přináší podrobnou zprávu o valném sjezdu této Jednoty dne 25. května 1874, pak na str. 945—947 svolání „Českému spisovatelstvu“, podepsané mimo jiné také S. Čechem, J. Vrchlickým a Sládkem, aby se k Jednotě připojili všichni čeští spisovatelé. „Přihlášky přijímá V. Vlček. Roční příspěvek 2 zl.“

³⁾ Vlček vyhověl. Pokračování je v dubnovém čísle „Osvěty“ str. 286 a d.

⁴⁾ Míneny „Úvahy o poměrech českých“ od V. Vlčka ve 2. č. „Osvěty“ 1875, str. 81. a d. Autor vystupuje proti politickým štvanicím, jež nastaly r. 1874, když se národ rozestoupil na dva nepřátelské tábory, staročeský a mladočeský. Navrhuje jako jediný prostředek návrat k programu ze dne 1. ledna 1873, čili obnovení české národní jednoty a národní kázně. Úvahy způsobily velikou bouři v Čechách a přinesly Vlčkovi mnoho útoků i hanobení.

úplně souhlasíme, jen že u nás na Moravě, kdež v ohledu tom různé od českých panují poměry, nelze pro jich rozšíření tolik učiniti jako v Čechách, pro něž vlastně psány jsou; na Moravě, bohudíky! není rozpor ten stranický příliš valný, jak Vašnostem o tom bezpochyby psal (aspoň mi tak slíbil) prof. Bartoš.

Přeje Vašnostem u všech Vašich spanilomyslných snahách úplného zdaru

V Brně, 28. února 1875.

Vašnosti
oddaný ctitel
Karel Šmídek.

VI.

Brno, 3. března 1875.

Posílá část studie o „Labyrintu Slávy“. Těžká, ale vděčná práce.

V Brně, 3. března 1875.

Vysoce ctěný pane i příteli!

Jsem velice potěšen, že Vašemu přání, v posledním listě projevenému vyhověti mohu. I odesílám část o „Labyrintu Slávy“; musel jsem obsah celé básně předeslati, poněvadž jinak nsnadno v tom labyrintu se zorientovati; poslední část odešlu ku konci tohoto ještě měsíce, kde mi bude lze použití několik prázdných dní o svátcích velikonočních. Úloha při posouzení „Labyrintu“ jest těžká dosti, avšak za to vděčnější; možno zajisté přičiniti při kritice dosti mnoho a důležitých zákonův a pravd krasovědných.

Mějte se blaze i uprostřed bojův, jakých Vašnostem jest podnikati;¹⁾ my všichni z plna srdce přejeme Vám zdaru i vytrvalosti, především pak

Vašnosti oddaný ctitel
K. Šmídek.

VII.

Brno, 16. února 1878.

Oznamuje, že obdržel Vlčkovu drama a román, a slibuje napsati posudek o nich. Přednosti a vady románu. Posílá do „Osvěty“ pojednání o nových výzkumech v přírodovědě. Velebí zásluhy Vlčkovy a vyslovuje mu své blahopřání.

¹⁾ Naráží asi na prohlášení Vlčkovu „Na ochranu cti“ ve 2. č. „Osvěty“ 1875, str. 160. a na jeho „Odpověď na polemiky proti Úvahám o poměrech českých“ ve 3. čísle, str. 231 a d.

Vysoce ctěný Pane!

Sděluji Vašnostem, že jsem poslanou mi sbírku kněh (drama i román) obdržel. Jsem odhodlán, učiniti dle přání Vašeho, seč jsou slabé síly moje. Nemohu však všechno na jedenkrát, jsa příliš v čase stisněn úřadem mojim; a chci-li jmenovitě drama, jak slušno, svědomitě posouditi, potřeba častěji je přečísti. Obmýšlím, zdaři-li se mi úsudek, podati jej, svolí-li ovšem redakce, do prvních sešitův „Časopisu Matice Moravské“¹⁾; později hodlám pustiti se v širší rozbor Vašnostina románu. Zdá se mi, že nechybím, přičiním-li sem tam k úsudku výsledky estetického zkoumání; jak se věci posud u nás mají, čte vaše obecenstvo rozpravy takové raději, než by probralo namahavějším úsilím velkou knihu o krasovědě.

Vašnostin román „Zlato v ohni“ líbil se mi velmi, i četl jsem jej se stále rostoucí napnutostí. Nemohu však nesdělit, že ukončením jeho poněkud jsem byl překvapen. S počátku domníval jsem se, že titul téhož románu vztahuje se ku popřední tam osobě, k faráři Čackému, že tento vyobrazen bude v různých jej svírajících okolnostech jakožto jarý bojovník, svízely jako zlato v ohni očistěný. Příslušně uvádí se v poměry s protestantským pastorem, se správcem, se svým vychovancem, s vojáky, se svým bývalým soudruhem a domnělým sokem v lásce, s problesky vnitřní, zdánlivě udušené lásky — a tu myslil jsem, že vyjde z boje jakožto ideal kněze, jaký k. p. utvořil Holtei ve svém pěkném románu „Christian Lamfell“.²⁾ Překvapujícím ukončením, že zlato v ohni jest idea Slovanstva, zdá se mi jednota v románu v něčem porušena; mohla tytéž i myšlenka národnosti u čelního hrdiny románu ku projevu, ve styku s rozličnými tam se naskytujícími osobami přivedena býti, zvláště, an mnohá konsistoř, mnozí kněží odporují myšlence národnosti, světem nyní hýbající. Však to jenom skromné moje mínění; charakteristika jednajících osob vesměs zdařilá, vypravování živé, pozornost stále poutající, a mluva nejenom ryzá, alebrž tak spanilá a plyná, že jsem jí, pravím to z plna srdce, povždy byl okouzlen. Zaslouhoval by román ten opětně vydán býti; jenom domnívám se, že by bylo záhodno čelní myšlenku Slovanstva, jaková se teprve ku konci objevuje, již dříve ostřeji naznačiti, aby jako zlatá páska proplétala se veškerým pásmem téhož zajímavého vypravování.

Dovoluji sobě přičiniti krátké pojednání o nových ve přírodovědě výzkumech, jež mne nad míru zánímaly. Měl jsem však při sepisování jiný nad to úmysl, jenž se mi, jak nyní poznávám, snad úplně nezdařil. Chtěl jsem v literaturu naši uvéstí způsob pojednávání, jakové u Francouzův nazývá se

¹⁾ Úvaha o „Elišce Přemyslovné“, tragedii v 5 jednáních od V. Vlčka. Č M 1878, 104—118.

²⁾ Karl von Holtei, básník a herec německý (1797—1880). Vydal několik lyrických sbírek, dramát a veseloher, v poslední periodě pak četné romány. Zmíněný román „Christian Lamfell“ vyšel r. 1878 ve 4. vydání.

„causerie“, kdež myšlenky naše samovolně se rozprádají jako motýlkové sem tam zalétající. Tak to bývá druhdy i v skutku v mysli naší. Není v projednání mém neznamení důležité a právě moderní myšlenky; jen rozprava o oku zdá se mi trochu pedantická; avšak u našeho obecnstva, jakým dosud jest, nelze všude předpokládati i známost takovýchto, jinak všedních věcí. Vím, že „Osvěta“ má za úlohu seznamovati čtenáře s podobnými *novými* výzkumy; i osmělil jsem se rozpravu svou Vašnostem odeslati, při čemž ovšem, jak mne znáte, vzdálen jsem všeho se svou prací mlkování, odevzdávám ji s důvěrou v ruce Vaše; naložte s ní podle libosti; a nezamlouvá-li se Vám, zahodte bez okolků do koše redakčního!¹⁾

Konečně nutí mne srdce projádniti, že nejenom pro Vaši chvalnou činnost, ryzost ve všech snahách k Vašnostem se poutána cítím, ale i proto, že v době nynější v politickém životě pro nás tak osudné a nepříznivé, nedáváte se ničím v neúporné práci pro zkvět naší literatury zochabiti, alebrž mužně prapor pravé osvěty v rukou vztýčený nesete. Co národ právě a *stále* blaží, jest osvěta, tato roditelka i pravé tolikéž a trvanlivé svobody. Bůh Vás zachovej v jaré mysli, ve stálém zdraví; a že my ve veřejném životě nehonosíme se posilujícími radostmi, přeji Vám z té duše, abyste po svých denních trampotách úlevy povždy i útěchy nalezal v kruhu *rodinném*, a ušetřen abyste zůstal bolestných ran, jakými Jste minulého roku stížen byl, což v nitru mém hluboký s osudem Vaším soucit probudilo!

Setrvám v upřímné účtě

Vašnosti oddaný

V Brně, 16. února 1878.

K. Šmídek.

Přidávám slůvko *prof.* ku svým pracem, abych nebyl zmaten s mým soujmenovcem, jak se druhdy častěji dělo k ujmě mojí!²⁾

¹⁾ Otištěna v „Osvětě“ VIII., 1878, 533—539 pod názvem „O purpuru v očích“.

²⁾ Mínen Karel Šmídek, český spisovatel pedagogický (nar. r. 1834), tehdy ředitel učitelského ústavu v Příboře, od r. 1879—1896 ředitel ústavu učitelek v Brně. Dosud ani Laichterova Lit. česká XIX. st. III./₂ (str. 700) nečiní v rejstříku rozdílu mezi oběma K. Šmídky.

Václav Jan Pokorný:

Beda Dudík zahajuje přednášky o české literatuře v Brně roku 1846.

Roku 1842 odchází definitivně z filosofického ústavu brněnského profesor latiny, řečtiny a dějepisu, Řehoř Volný, benediktin rajhradský, aby se cele věnoval svému životnímu dílu o topografii moravské. Na úprázdňenou stolicí podle starého úvazku z r. 1807 klášterním představeným poslán opět řádový člen — řeholní spolubratr Volného, mladistvý *P. Beda František Dudík*, olomoucké university doktor, pozdější moravský zemský historiograf a čestný opat třebíčský, který již ode dvou let za svého předchůdce na brněnské filosofii suploval latinu a řečtinu.

Účastně se vlasteneckého ruchu let 40tých a propaguje již tehdy ideu zreformování školního vyučování na podkladě jazyka mateřského — což zvlášť nadšeně a zároveň až ku podivu neohroženě dovedl napsat ještě r. 1848 ve svých „*Mährens gegenwärtige Zustände vom Standpunkte der Statistik*“ — povzbuzován vlastenci z Prahy a Olomouce, prof. Dudík horlivě se přičiňoval o to, aby na filosofickém ústavu zavedeny byly také přednášky o řeči a literatuře české. Pro studující založil českou knihovnu — „*eine Bibliothek slawischer Werke*“ — a zahájil vyjednávání s úřady o zřízení stolice pro češtinu. Teprve 22. března 1846 mohl mu oznámiti Václav z Tálských, biskupský komisař nad filosof. studii, příznivé vyřízení: dvorskou studijní komisí a brněnským ordinariátem Dru Bedu Dudíkovi povoleny byly dvakrát v týdnu mimořádné bezplatné přednášky z řeči české, s právem veřejných zkoušek a vydávání platných vysvědčení, s tím doložením, že ustanovení toto potrvá tak dlouho, „*als nicht durch andere normative Bestimmungen für einen ordentlichen öffentlichen Unterricht in der böhmischen Sprache gesorgt sein wird*“.

Již 26. března prof. Dudík svoje čtení započal. Nový předmět zahájil slavnostní řečí — vždyť to bylo po prvé, co se na brněnské filosofii češtině vyučovalo — jejíž *koncept zachoval se v pozůstalosti Dudíkově v archivu rajhradského kláštera*. Otiskujeme tento dokument, pro literární historii jistě ne bez důležitosti, nemálo zajímavý také vzhledem k osobnosti Dudíkově, zvláště k jeho činnosti v době předbřeznové, dosud málo oceněné.

„Řeč při uvedení přednášené literatury české na filosofickém ústavu v Brně, dne 26. března léta 1846 držaná od Dudíka.

S milostivým přivolením jeho Císařské Milosti, původa (sic) všech dobročinných ústavů, vstoupil jsem na toto posvátné místo s tím oúmyslem, abych Vám, páni, k potřebné známosti jazyka našeho vlastenského a jeho výjemu, nápomocen byl.

Nebylo by ovšem potřeba zvláštní pro to hodiny ustanoviti(!)

kdyby nám byl, jako u všech jiných ve světě národů, hned od našeho dětinství s uměním literárním jazyk mateřský vštěpován a v krev obrácen.

Poněvadž se to ale ode dávna, k zármutku a bolesti každého vlastence, neděje, a ta skrovníčká našeho jazyka známost, kterou jsme toliko s mateřským mlékem vssáli, kteráž meze všedního života nepřekročila a s kteroužto mnozí ouřad veřejný nastupují, nikoli postačovati nemůže k vyjádření všech těch věcí, o nichž ouřadník světský neb duchovní s lidem svým zřetelně a vážně má rozmlouvat: tudíž potřebnost takového zvláštního přednášení dosti zřejmá jest a světlá.

Prvé však, než Vám, páni, mluvu českoslovanskou a její literaturu, jak ona pod ochranou stavu zeměpolitického kvetla neb vadla, jak se velebila aneb jak se dusila, jaké proměny okusila, přednáseti počnu, nebude neužitečné rozvážiti, kterak a proč dokonalá jazyku národního a jeho literatury známost, slovanskému jen trochu vzdělanému muži potřebna jest, a mezi nejhlavnější jeho vlastností vším právem se počítá?

Jedna z nejhlavnějších vlastností vzdělaného a učeného muže jest dobrá a zřetelná mluva a výmluvnost.

Mluvou dělíme se od živočichův ostatních, kterým duševných jistých mohůtností upříti nemůžeme, ale že lidská mluva jim schází, je němými nazýváme a vysoko nad nimi stojíme, neb mluva jest nejvýtečnější známka vyššího přirození našeho. Ona jest veliká schrána, v kteréž člověk, co za pravidlo života jemu se událo, jako ve skladu obecném ku potřebě uschovává. Jestliže ale mluva nad zvířata nás povyšující, zasluhuje, abychom ji zpytovali, vzdělávali: co říci o výmluvnosti, kterouž nad jiné nevzdělané lidi tak vynikáme, jako tito mluvou nad jiné živočichy se vznesli? Není-li, když kdo slovem jadrným vládnoucí ve shromáždění lidu buď pravdy světlo rozsvěcuje, buď čarodějné krásy nových světů otevírá, neb k ušlechtění života, k milování ctností srdce rozplameňuje — není-li ten, jako by on sám mezi mnohými mluvou obdařen se býti zdál? Co kámen uhlazený proti syrovému, co sličná budova proti různému stavivu, to výmluvnost proti mluvě.

Ale právě to, že výmluvnost všecka na mluvě se zakládá, žádá, aby mluva, totiž jazyk, srozumitelný byl.

K srozumitelnosti přináleží, aby se ne toliko podle zvuku, ale také podle ducha toho jazyka mluvilo. Nebo jeden každý jazyk ne jen podle zevnitřních, ale i podle vnitřních povah a vlastností od jiného se dělí. A jakmile se ty v řeči nepozorují, přestává býti vlastně tím samým jazykem, a nesrozumitelnost následuje nevyhnutelně. A chyba ta může právě nazvána býti všeobecnou od toho času, co nás v cizím a ne v našem jazyku mysliti, a ve všelikém umění, v cizím a ne v našem jazyku vyjadřovati se učili, a tak zvelebováním a rozšiřováním cizího, domácí zanedbávati začali. Kdyby ve vyučování cizím jazykům rozdíl se ukazoval mezi nimi a jazykem mateřským, kdyby učení byli nepřestali spíše v něm vydávati a pracovati na rozšíření a zvelebení jeho podle

příkladu našich slavných předků; aneb aspoň kdyby nyní v těchto vlastech bolestných okoličnostech járá mládež českomoravská zvláštní pilností o dosažení dokonalé známosti jazyka v stavu budoucím potřebného pečovala a usilovala: nikdy by nás duch slovanský byl neopustil, nikdy by se nebyla čistota a vlastnost našeho jazyka z prostředku učených vyhostila, nikdy by se nebyla skrčila do chýší nejsprostšího lidu; nébrž lid náš byl by dávno již vzdělanější a dokonalejší jak v poznání, tak u vykonávání náboženství, a literatura českoslovanská již by dávno byla obohacena pracemi křesťanských umění.

Neb vyjádření se v jazyku neporušeném, činí jediné řeč pochopitelnou a bez čistoty jazyka není pravé výmluvnosti, není slovesnosti. Porušení jazyka jest porušení národnosti a počátek jejího pádu. Chceme-li tedy zůstati českomoravským národem, tak zachovejme v přesnosti a čistotě jazyk náš milý, nám od Boha daný.

Není ale na tom dosti, aby srozumitelně se mluvilo, musí také mluva ozdobná býti. Že ozdobnost řeči v životě obecném není tak nevyhnutelně potřebná, jako srozumitelnost, nelze odepřít; kdož ale neví, jakou vážnost a oučinnost má řeč srozumitelná i spolu ozdobná? Neda-li i sprostý posluchač přednosti té mluvě, která obě ty vlastnosti do sebe má? — Pravda jest, že za našich časů velmi mnoho přetvářených nacházíme Slovanů, kteří ozdobnost řeči za věc zbytečnou a opravdového povážení nehodnou pokládají a mají, obyčejně se vymlouvajíce, že když jiní chybovati mohli, proč oni ne? když jiní hřeší, proč by oni nesměli? — Dávno-li toto, co čistý, pravidelný jazyk z největší částky zmizel? Sotva jeden věk jest svědek té jeho zkázy, jakáž nyní panuje. Víceť věků počítá onen zlatý čas, v němž jazyk náš líbezný v dokonalosti, ušlechtilosti a bohatosti své z úst nejslavnějších duchovních i světských předkův našich s mocným zněl oučinkem. Kdož nezná až podnes Jana Milíče, Jana z Husince, Jana Amosa Komenského, Karla ze Žerotína, Jana Augusty, Samuele z Dražova, Jana Rokycanu, Havla Žalanského a množství jiných znamenitých mužů, jejichžto jména i práce vděčné i věčné zasluhují památky!

Ano, dobře má, kdo praví, že již mnoho let se ozdobně a pravidelně nemluví. Ano, dost dlouho trvá ta prázdnota, ten ouhor v poli slovanském, ta neznámost jazyka otcovského. Nemá-li nás to samo tím spíše pohnouti, povzbudit, rozhorliti k nové pilnosti, k nové přičinlivosti v nabývání dokonalé mluvy a výmluvnosti, netoliko z ohledu povinnosti ouřadnické, ale spolu i vlastenské? Jaká hanba nám z ohledu slavných předkův našich! jak mnohem větší nám nastane hanba u našich potomků a sousedů, jestliže, co zanedbáno bylo, nenahradíme, a důkazů osvícenějšího poznání našeho v čistém jazyku potomstvu nezanecháme?

Pročež, milí páni! jestliže lásku k milé vlasti, která Vás jako navracené syny k lůnu svému svírá, která vysílala věrné syny své na bojiště, aby nám ve stínu mírumilé olivy bylo lze oddávati se na blahodějně dílo pravé osvěty a duchového vzdělání,

která nešetřila pokladův a prací, aby se nám vyprýštěli na půdě domácí pramenové a studnice vod oblažujících — jestliže lásku k této vlasti v hlubinách prsou svých cítíte, jestliže vám jazyk náš zvučný a líbezný, milý a vzácný jest, jestliže v něm křesťanství a vlasti prospěšní býti chcete: budiž vám netoliko důležitou povinností, ale i radostí, čas zbývající k tomu vynakládati, abyste dostatečné známosti jazyka českomoravského, v němž někdy jednati budete, nabyli: k čemuž vám všemožně nápomocen býti, můj zde dobrovolný, radostný oumysl jest, prostíraje před duchem vašim plody duševní předkův našich, které stručně jsou literaturou českoslovanskou.

Než ale začneme dílo naše, díky vzdávejme císaři našemu, otci laskavému, který od svatých valného Dunaje břehů nám milostivě popřítí ráčil, aby vlast naše, svěřená pod mocnou ochranu širovládného žezla jeho, kouzlem národnosti k čilejšímu životu budila syny své. Zavažme se, že, dá-li nám Pán, když zmužilým věkem povolání budete na stanoviště rozmanitých prací ve službě člověčenstva, jednání vaše a všelike počínání dokáže to světle a patrně, že švarný Moravan upřímný syn krále svého, a že, čím věrněji vlast od Boha mu danou milovati mu přáno, tím bezpečnější podporou jest trůnu jeho.

To maje na mysli, začneme v jménu Páně práci naši. Aby nám půda, na které pracovati chceme, nebyla neznámá: předně dáme kratičký přehled původu a nejdávnější historie Slovanů; pak něco o jazyku slovanském vůbec vyložíme a kterak se rozpadá; potom zvláště o řeči české a o moravském nářečí rozjímati budeme, a tak půdu připravíme, na které budovu literatury českoslovanské vystavěti oumysl máme.

Budova ale tato naše ve čtvero věkův a na několik dob čili periody se rozvrhne; a to proto, aby každé to oddělení nám toho věku stav politický, stav jazyka a bytost literatury v krátkce, ale jadrně a pravdivě okázati mohlo, při čemž vždy na slovutné muže a jejich práci ohled bráti budeme. Jen tímto způsobem dosáhneme onou jazyka našeho a jeho výjemu známost, která u nás vzbudí lásku k vlasti, lásku k národu a jeho vzdělání, lásku k Bohu a ke králi.

Dnes týden s veselou a ochotnou myslí zase zde se shromáždíme a co pilní rolníci matky drahé ourodné Moravy, do orání půdy milé se dáme."

František Bačkovský a Doucha.

Příspěvek ke korespondenci Douchově.

V Douchově pozůstalosti je zachováno šest dopisů dra Františka Bačkovského Douchovi, které nám osvětlují trudné chvíle mladého snaživého literárního historika. Odpovědi Douchových, které by načrtnutý obraz doplnily, bohužel nemáme. Ale přece vysvítá z dopisů, že Doucha zajisté mladého pracovníka v jeho literárních snahách podporoval vzácnými pokyny a sprostředkováním u známých starších spisovatelů, redaktorů a nakladatelů. Zajisté nenechal Doucha snažné prosby osamocенého literáta neoslyšány. — Doucha má s Bačkovským ostatně mnoho společného v životě i literatuře. Oba, jsouce z chudých rodin, prožili mládí a první dobu svých literárních snah v hmotném nedostatku, odkázání na sebe a nedostatečný výdělek a zdržování svým bídícím protloukáním se životem plným starostí hmotných od literární činnosti. Nedali se však odstrašiti od neúporné práce trpkými neúspěchy a začátky bez naděje na lepší časy. Doucha zůstal chudým knězem bez vyhlídky na lepší budoucnost, za to Bačkovský přece se zmohl na zámožného nakladatele. Oba pracovali s úspěchem na bibliografii, ovšem práce Douchova projevuje větší důkladnost, prohloubení a větší propracovanost naproti jisté povrchnosti Bačkovského. Byli stejně pilnými i neúnavnými pracovníky a znalci cizích jazyků a literatur.

I.

V Praze, 20. IV. 1884.

Slovutný pane!

Již opětně dovoluji si Vašnost obtěžovati. Mám oněch ne-správných dat, která jsem počal otiskovati v „*Urb. Věstnice bibliografickém*“, s názvem „*Neshodné údaje v českém písemnictví*“ ještě v rukopise více nežli jich bylo otištěno, a nevím, kam s nimi.¹⁾ I osměluji se prositi přesnažně, byste ráčil přimluvit se příležitostě v redakci některého časopisu (snad v „*Musejníku*“²⁾), by mi je otiskli. Sám nemaje známosti a jsa posud nepatrným literátem, neumím naléztí místa pro své příspěvky.

V úctě hluboké

F. Bačkovský.³⁾

¹⁾ František Bačkovský, „*Neshodné údaje v českém písemnictví*.“ Urbánkův Věstník bibliografický 1884, str. 57, 97, 129, 161, 195, 277, 313. — V tomto ročníku jest zmínka o Douchovi, str. 279.

²⁾ V „*Čas. Čes. Musea*“ 1884 a 1885 to nevyšlo.

³⁾ Adresa: Slovuťnému pánu, panu Fr. Douchovi, knězi na odpočinku, v Praze, v klášteře sv. Jakuba. Psáno na korespondenčním lístku. Na dvoukrejcarové známce poštovní razítko: Prag 20. 4. 84. Praha. — Některé z těchto dopisů otištěny byly již ve „*Vlasti*“ 33, 1917, 285—287.

II.

V Praze, 28. 4. 1884.

Slovutný pane!

Račte, prosím, prominouti, že již opětně dovoluji si Vašnosti obtěžovati dopisem.

Pracuji již déle nežli pět rokův o *zevrubných dějinách* krásného písemnictví novočeského, a spis jest ukončen nyní tak, že hned mohl by do tisku.¹⁾

Spisem tím, jenž bude míti asi 30—40 tiskových archů hodlám zotaviti se z pohrom hmotných, které mě stihly, běží mi však o nakladatele. I osměluji se prositi snažně, byste mne ráčil v té příčině doporučiti p.[anu] *Valečkovi*, kte-[2]rého jsem již písemně žádal, aby mi spis přijal, ale *odpovědi* mi posud nedáno, nebo p.[anu] *Ottovi*, kterýž o tom ještě neví.

Jsem dosud literátem *napatrným* a posavadní práce mé nepřimlouvají se za to, by nakladatel spis objemný v náklad ode mne přijal, i obávám se, že bez protekce nakladatele nenajdu, ačkoli jsem přesvědčen, že spis bude míti odbyt hojný, poněvadž nemáme podobného a každý nemile ho postrádá.

Spis mohl by vycházeti v sešitech a až několik sešitů by vyšlo, pokusil bych se na [3] základě jich o *doktorát a habilitoval* bych se při universitě, o čemž promluvil jsem již s p.[anem] prof.[esorem] *Hattalou*, který jest mi nakloněn.

I prosím ještě jedenkrátě přesnažně, račte mne doporučiti buďto sám anebo prostřednictvím někoho jiného, bych *brzo* nakladatele našel.

Zároveň prosím, abyste ráčil prominouti, že velmi vzácný Vašnostin příspěvek poněkud dále jest ve „*Studentských listech*“²⁾

¹⁾ „*Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové.*“ Napsal dr. František Bačkovský. Díl I. Část I. V Praze 1886. Nákladem Františka Borového. Tiskem Dr. Ed. Grégra. — Díl I. Část II. Praha 1887. Nákladem Fr. A. Urbánka. — Celkem stran 933. Dílo nedokončené, za které se stal 1886 doktorem filosofie, podává sice bohatý materiál, ale je často nepragmatické. — V předmluvě se zmiňuje Bačkovský o Douchově „Knihopisném slovníku“ na str. X. a dále na str. XXI, kde si stěžuje na neochotu nakladatelů (o zajímavém kontrastu k vždy ochotnému Douchovi) a dodává v poznámce: „Týž stesk i Fr. Doucha pronesl na str. V. „Knihopisného slovníka“, řka mimo jiné také, že v té příčině spisovatel u nás potkává se „s nesmírně většími než jinde nesnázemi“. (Ostatně netoliko nakladatelé knih a časopisův, ale vůbec i mnozí jiní, kdo by mohli, jmenovitě spisovatelé, nepodporují mne v práci mé. Jakž jinak bylo, když na př. Jungmann pracoval o své „Historii literatury české“ a o svém „Slovníku“!) — Dále je v textu na patřičných místech několikrátě zmínka o Douchovi.

²⁾ „*Studentské listy.*“ Časopis zábavně-poučný. Redaktor, vydavatel a nakladatel František Bačkovský. (I. ročník vycházel r. 1881.) Ročník III./1883 obsahuje báseň: *Jasoň a vila vltavská*. Paramythion. Od Františka Douchy. (Č. 1. 1. X. 1882, str. 4—5; zde o tom není zmínky.) Ročník IV./1884 obsahuje báseň, o které je zde zmínka: *Xenie*. Sepsal František Doucha. Redakce poznamenala: Přinášeje příspěvek velezasloužilého o české písemnictví P. Fr. Douchy, který 6. dne minulého měsíce slavil padesátileté své kněžské druhotiny a kterému přejeme z plna srdce ještě mnoho a mnoho radostných let na tomto světě.

v čísle, které 1. května ráčíte obdržeti; byly dřívější stránky již zlomeny, [4] když příspěvek onen ráčil jste mi dáti.

Za přízeň Vašnostinu další prosí

v účtě hluboké

F. Bačkovský.

III.

V Praze, 21. 6. 1884.

Slovutný pane!

Nemohu než opět obtěžovati Vašnost dopisem, abych Vašnosti všelicos objasnil a ve všeličems ospravedlnil své činy.

Nejprve co týče se Vašnostiných „*Xenii*“⁶⁾ ve „Stud.[entských] listech“, oznamuji Vašnosti, že dokončeny budou v čísle ze dne 10. července a že potom zašlu Vašnosti po *dvou* výtiscích čísel, v nichž otištěny, a to zároveň s rukopisem. *Auřak bohužel honoráře žádného nemohu poslati;*⁷⁾ nemaje ani 400 odběratelův (a platitelů ještě méně).

A nyní dovolím si pověděti stručně Vašnosti ještě něco o nynějším svém stavu, *neminím však obtěžovati Vašnost, abyste mi ráčil někde nějak k něčemu pomoci, chci toliko, byste ráčil můj stav nynější znáti.*

[2] Jsem, jak Vašnosti známo, korektorem v tiskárně od 8—12 a od 2—7 hod.[in] za 12 zl. *týdenní mzdy* a dluhuji ještě asi 300 zl. za spisek svým nákladem vydaný [přeškrtnuto slovo: tiskárně] „*Rady a pokyny našemu studentstvu*“,⁸⁾ kterého jsem neprodal posud ani 20 výt.[isků], ačkoli dojista studentstvu se *hodí*. Vůbec sklamal jsem se tu ve svých ideálech a záměrech

(Č. 7—8, 1. V., str. 212—15; č. 9, 10. VI., 264—67; č. 10, 21. VII., 293—95.) Zmínka Douchovi v dopise ze dne 16. července se týká č. 10; neboť záleželo mu na tom, aby konec básně brzy vyšel.

⁶⁾ Viz poznámku 5.

⁷⁾ Slova ta jsou červenou tužkou podškrtnuta.

⁸⁾ *Rady a pokyny našemu studentstvu*. Podává — —. V Praze 1883. Nákladem vlastním. Tiskem K. Wiesnera a Spol. — 8°, str. 214. — Dle připomínky sepsáno v červnu 1883. Obsahuje jen několik přiléhajících básní od Adolfa Heyduka, Jana Nečasa (2), Irmy Geisslové, Frant. Chalupy a Ant. Šnajdaufa, jinak prosaické příspěvky různého obsahu poučného: vlasteneckou vzpoměnku, obrázek ze života, Slavnostní řeč ve spolku Štítném, o četbě, o užívání spisů Smilesových, o stránkách charakteru, a radách Bernarda Bolzana, o národní výchově, o ideálech, vánocích, starožitnostech, kouření, zdravotnictví školském a zrnka pravdy. Ze známějších jmen uvedeme: Vítězslava Háika (Z „epištol k našemu studentstvu“, univ. prof. Jana Krejčího, Aloise Dostála a J. K. Hrašeho. Další přispívatelé: Kostelecký, Vycpálek, J. Smutný, Hnilička, Alois Matuška, Seykora, Vykoukal, Zámečník, Tauer, Nešpor (většinou profesori.) Bačkovský sám napsal články: „Naší mládeži ve příčině českého písemnictví (str. 111—15), a několik pokynů studujícím o zásilkách poštovních (str. 199—202). Ku konci podává Bačkovský dobrý přehled svých prací samostatných a v časopisech vyšlých. O Douchovi zde zmínky není.

tak jako při všelijakých jiných úmyslech svých. *Ovšem zmoudřel jsem, poznáv různé ošemetnosti lidské, a nyní nepodniknu již nic podobného, co posud jsem činival, a nezlepší-li se postavení mé, myslím, že přece jakž takž uživiti se dovedu se svojí rodinou.*

[3] *Ale rád bych si své postavení zlepšil, a to ne tak k vůli sobě jak k vůli české literatuře, které bych rád prospěl co nejvíce a které prospívati nynější mé zaměstnání nedovoluje tak, jak bych si přál.*

I vrátil bych se rád k profesuře. Písemní práce domácí mám odpuštěny, ale k ústní při nynějším svém zaměstnání nemohu se připravit, i ohlížím se po zaměstnání přiměřenějším, abych se mohl připravit ke zkouškám professorským.

Takový jest stav můj nynější, do něhožto že jsem se dostal, za to věru — nemohu, i prosím, abyste o mne neráčil míti nějaké zlé mínění.

V úctě hluboké

F. Bačkovský.⁹⁾

IV.

V Praze, 16. 7. 1884.

Slovutný pane!

Nemohu se neomluvit, že posud neráčil jste obdržeti „Stud. listů“; nevyšlo totiž posud číslo, které mělo vyjíti 10. t. m. Zároveň dovoluji si oznámiti Vašnosti, že nakladatel p. Borový přijal mi v náklad můj spis o novočeském písemnictví a že tedy, jakmile počne vycházeti, vzdám se korektorství a připravím se, jsa živ z honorářův za jednotlivé sešity, k zkouškám professorským.

V úctě hluboké

Fr. Bačkovský.¹⁰⁾

V.

V Praze, 22. 7. 1884.

Slovutný pane!

Posílaje Vašnosti rukopis Xenii a po dvou výtiscích čísel, v nichž otištěny, osměluji se zároveň prositi, byste ráčil přijati darem ode mne posledně vydaný můj spisek.

Zároveň oznamuji Vašnosti, že v září 1884 počnou vycházeti nákladem Fr. Borového moje „Zevrubné dějiny českého pi-

⁹⁾ Na originálu jest připsána modrým inkoustem číslice 6.

¹⁰⁾ Originál jest označen číslicí 7 modrým inkoustem. Poštovní razítko opatřeno nápisem: Prag 17. 7. 1884. Adresováno do kláštera sv. Jakuba v Praze.

semnictví doby nové", i přestanu býti korektorem, a jsa živ
zatím z honorářů za jednotlivé sešity, připravím se ke zkouš-
kám professorským buďto letos k Vánocům anebo nejdéle na
léto 1885.

Za přízeň Vašnostinu další prosí v úctě hluboké
F. Bačkovský.¹¹⁾

VI.

V Praze, 17. 8. 1884.

Slovutný pane!

Osměluji se prositi, byste ráčil připojené archy nového mého
spisu¹²⁾ a několika slovy je doporučiti, zasluhují-li toho. Slova
ta rácte mi, prosím, poslati ještě tento měsíc, abych je mohl
otisknouti po přání p. nakladatele na obálce prvního sešitu, jenž
o třech arších koncem t. m. vyjítí má.

Prose ještě jedenkrát, byste ráčil prosbě mé vyhověti, jsem
v úctě hluboké

Fr. Bačkovský.¹³⁾

¹¹⁾ Originál jest označen číslicí 8 modrým inkoustem.

¹²⁾ Vynecháno slovo *přehlédnouti*.

¹³⁾ Originál opatřen jest číslicí 9 modrým inkoustem.

Karel Šmídek jako literární historik a kritik.

Posuzuje s tohoto vysokého idealistického stanoviska *povšechně současnou českou literaturu*, není s ní Šmídek s počátku spokojen. V Deníku ozývají se skoro stále stesky do různých jejích nedostatků, stesky tak pochopitelné u mladého nadšence, jenž se kochal bohatou literaturou německou a bolestně trpěl, srovnávaje ji se skromnickými poměry domácími. „Literatura naše, jak rakouská vůbec, velmi málo jarého života jeví; spisovatelé nížádnou neměvše ideu, jen velmi obmezený okres činnosti sobě ustanovivše na vyšší stupeň nijako vyšinouti se nemohou . . .“¹⁾ A za krátko prohlašuje již zřejmě: „Literatura naše tenkrát jen literaturou slouti může, až na stejné stanovisko se druhými národy se postaví.“ Ovšem, uznává, těžko vyšinouti se na onen stupeň, když ostatní národové pílí po pravé osvětě a čím dále tím ráznější jeví život, kdežto „my tak pomalu se pohybujeme a pozadu zůstáváme.“²⁾

Stejně stesky opakují se i v dalších pěti letech. Zdá se mu, že u nás jest literatura „pouhým diletantismem“³⁾ a „anomalíí“⁴⁾ takže nemá ani vlivu na národní život. Touží proto po nějakém „rázném díle“⁵⁾ které by otřásl naším nitrem, a zrovna na mysli klesá, když se ho nemůže dlouho dočkat. „Žádný *genius* nechce povstati z lůna našeho národa; i mezi mládeží málo schopných hlav. Literatura zdlouhavě se pohybuje. Žádná nová jména, mimo starých nám už známých, nenalezám v časopisech. Kdo nás probudí z této umrtvující ospalosti? Čím více čtením se obírám, tím více trátím energie, tím více oslabuji; co z těchto nahromaděných kněh? A přece zase toužebně očekávám nový spis každý.“⁶⁾

Nevzdává se však naděje v lepší budoucnost české literatury a třeba ještě nejednou později pronáší trpká slova různých výtek, uznává jindy, že by bylo malátné a nespravedlivé, zoufatí jen o pokrocích literatury a „láti nad jejími plody, aniž pomocnou přispěti rukou . . .“ A nelidským přímo se mu zdá, ruce pohodlně do klínu vložit, „bažiti se na hojných plodech cizonárodních“ a opustiti chudšího svého bratra lačnického po osvětě . . .⁷⁾

V tomto přesvědčení vystupuje také veřejně na obranu české literatury proti článku „Všeobecných Augšburgských Novin“, jež odsoudily Vocela a jeho básnickou sbírku „Meč a kalich“ a vyslovily se, že česká literatura jest určena k věčné obmezenosti. Důrazně

¹⁾ Deník. 11. února 1837.

²⁾ Deník, 3. června 1837.

³⁾ Deník, 25. dubna 1838 a 2. listopadu 1842.

⁴⁾ Deník, 22. května 1838.

⁵⁾ Tamtéž.

⁶⁾ Deník, 20. března 1840.

⁷⁾ Deník, 22. května 1838.

pronáší tu Šmídek i dnes významná slova: „Národ počtem svým 7 milionů převyšující, v jednom státním, v jednom kmenovném, v obojím tak důležitém spojení, střediskem životních sil mezi západní a východní Evropou, mající tak bohatý a úrodný historický základ, oplývající silami duševními a křísící tak vřele, tak šlechtně národnost svou i své vlastenectví: ten národ nemá mítí vznešenější budoucnosti a jeho literatura žádných nadějí, leč aby chůvou a kantorem aneb nanejvýš sladkoustou zpěvačkou byla? . . . Množství není všecko a *duch* jest něco většího; má-li se literatura měřiti, nejde o počet knih, jež v rok vyvede a který spíše zlem býti může, nýbrž o to, co novými pravdami, novým směrem života, co vnitřní silou dokáže . . .“¹⁾

V dalším souhlasí Šmídek s pisatelem článku, že mladá literatura potřebuje uzdy — *kritiky* — ale dodává: ne takové, která by ji v kroku zadržovala a dusila, nýbrž takové, která by ji dále *vedla*. „Prameny ucpávati nevím kde by se učilo; řečiště jich dál a dál volné i břehovité udržovati, to radí moudré hospodářství . . .“

A právě v *nedostacích dosavadní české kritiky* vidí Šmídek jednu z hlavních příčin zdouhavého pokroku naší literatury. Téhož dne, kdy jí vytýká „diletantismus“, poznamenává si, že obdržel „nového Musejníka“, a svůj dojem z četby vyjadřuje trpkými slovy: „Někteří ze starších spisovatelů sobě zosobili jaký taký soud pronést nad všemi díly zvláště mladších spisovatelův u nás vycházejícími, jako by i kritika svůj monopol měla. Divno, že v našem státu i v literatuře jakýsi zárod despotismu se uhnízdil!“²⁾ A stejně si nařiká ještě po pěti letech: „V naší literatuře, bohužel! žádná posud kritika nemohla se povznést . . .“³⁾ Po roce pak píše: „Bolestně mi na mysl uvedl vyšlý II. sv. Musejníka nejizlivější stránku naší literatury — kritiku. Truchlivý to výjev: neb z tak lichých úsudkův o nejčelnějších dílech naší literatury patrně viděti, jak málo tyto do vnitřku obecnstva vnikají . . .“⁴⁾

Je snadno pochopitelné, co bylo první příčinou všech těchto roztrpčených výtek: jsou to ohlasy zmíněného na počátku této kapitoly sporu Klácelova s oficiální českou kritikou, hlavně s dr. Čejkou, jenž ve Vlastimilu 1843 nepříznivě posoudil úvahy Klácelovy, pak s Jak. Malým, jenž po odsouzení Básní r. 1837 vyslovil se v II. sv. Č Č M 1844 naprosto odmítavě také o novém Klácelově spise „Počátky vědecké mluvnictví českého“ a o básních Furchových. Nebyl ovšem Šmídek na Moravě jediný, koho rozmrzela pražská kritika. Al. V. Šembera v listě Vocolovi, redaktoru Musejníka, protestuje proti Malému jménem „více jiných“ a „vybídnuť spolu odjinud“: kritiky jeho jsou prý jako mráz na mladé osení literární. „Naše literatura nevydrží ještě takovou kritiku jako německá . . . Mějte tedy o to péči, by kritikové si mírněji počínali a zachovala

¹⁾ Květy 1843, č. 77 a 78, str. 309 a 313.

²⁾ Deník, 25. dubna 1838.

³⁾ Deník, 19. října 1843.

⁴⁾ Deník, 21. května 1844.

se svornost mezi Čechy, Moravany a Slováky . . .¹⁾ Způsob kritiky Čejkovy odsoudil pak ještě ostřeji sám Šafařík v listě Klácelovi.²⁾

Ale ohnivější, po „činu“ právě nejvíce žíznil Šmídek nespokojil se jen protesty v dopisech nebo Deníku: jako již r. 1837 veřejně v pražských „Květech“ zastal se svého učitele, vyzývá je jménem ctitelů Klácelových kritika, aby „vyvinul zásady a vědecká přesvědčení“, která jej donutila pronést takový úsudek³⁾ — tak i nyní úcta a vděčnost jej mocně pudí, aby sám kritickým činem přispěl nejprve k vysvětlení a rozšíření myšlenek Klácelových a pak po pražské kritice i k obraně jeho díla.

Byl tehdy již bohoslovcem brněnského alumnátu, ale se svým bývalým učitelem stýkal se dosti často, jak je patrné z četných záznamů v Deníku. O svých návštěvách mluví tu vždy s radostí, libuje si „duchovní rozkoše“, jakých požívá v jeho společnosti. Upřímně přiznává také jeho vliv na vývoj svůj i svých druhů, a právě od toho slibuje si mnoho pro obrození kněžstva i národa. „I my chceme mistra našeho následovat“, zapisuje si po takové návštěvě r. 1842, kde dostali pojednání Klácelovo, pochválené nadšeně samým Šafaříkem; „chceme i my kameny skládat k domu onomu, který sobě duch věčný věčně staví . . . Divný to úkaz, že v theologii teprv u mnohých myšlenky Klácelovy se začínají u žáků jeho proklubovat; a kdyby jsme všichni jedním rázem, jednou myslí na dráze mistrově pokračovali, přesvědčení jsme, že by duch Klácelův i k novozrození theologie a kněžstva velkého nabyl vplyvu. A to chceme — z několika nás jeho ducha pocho-pivších utvoří se mocný falanx, bojující pod praporem vědy proti lži a šibalstvu a pokrytství, hříchův to, kteří zvláště v našem věku co žíznivé pijavice silnou šťávu, čínorodnou krev pokolení našeho ssají a nás mrtví . . . Všichni chceme království boží na zemi rozšiřovati a proto jsme kněží . . .“⁴⁾

Ale brzy tento životní ideál zdá se mu ponížen a potupen pražskou kritikou. „Co náš Klácel?“, ptá se po známých inkvisicích v alumnátě počátkem března 1843. „I jeho bol se dotkl. Nač všechny jeho myšlenky, které v nás ve všech proudějí, když od hloupých Čechů jsou neporozuměny, ano ve zlou stránku vykládají se, jak toho nový Vlastimil zřejmý podal důkaz?“ A tehdy si umínuje, že *vysvětlí našemu obecenstvu obor jeho věd a myšlenek*. „Práce, která celou mou nadšenost požaduje . . . Podaří-li se práce tato, nepochybuji o důležitých následcích. Jen opět předešlou mou radost, mé nadšení!“⁵⁾

Po dvou měsících znovu velmi ostrými slovy odsuzuje české články proti Klácelovi a prohlašuje: „Již zajisté čas, aby i naše Morava hlas svůj pozdvihla a v tuto jednostrannost českou vkročila. Chtěl-li by kdo z nás psát proti tomu, musí do českého časopisu! . . .

1) A. V. Šembera Vocelovi 30. května 1844. Světozor 1887, 603.

2) Z Deníku Šmídkova (14. července 1843) otištěn v Hlídce 1919, 697.

3) Květy 1837. Příl. č. XXVI, str. 101.

4) Deník, 20. prosince 1842.

5) Deník, 4. března 1843.

Ne to nás mrzí, že Čechové nemohou a snad i nechtí porozuměti myšlenkám Klácelovým; ale ta surovost, jakási samolibá hrdost, která ze své aristokratické výše na naši chudobu hledí, nás málo sobě všímajíc! . . . Protož pevně jsem sobě předevzal, *vědecké své snahy zdvojnásobiti a myšlenky Klácelovy, kde mohu, buditi a uveřejňovati.*"¹⁾

Toť jsou asi hlavní *pohnutky vlastní kritické činnosti Šmídovy* v této první době: jednak s úctou ke Klácelovi spojené přesvědčení o vznešenosti jeho myšlenek a o potřebě šířiti je také v české veřejnosti, jednak dávná touha uplatniti své síly také na poli vědeckém, zvláště v oborech, které nyní, po vstupu do alumnátu, budily jeho nejživější zájem: ve filosofii,ologii, historii i filologii.

Tím si vysvětlíme, proč obral si Šmídek za předmět svých dalších kritických úvah jen dvě díla Klácelova: „Mostek“ v Květech 1842 a „Počátky vědecké mluvnictví českého“ v Č Č M 1844 — ačkoliv při své zpravodajské činnosti v této době zmiňuje se často velmi pochvalně o četných jiných spisech, oživujících aspoň poněkud suchopár čtyřicátých let v moravské literatuře. Spokojuje se však obyčejně jen všeobecnými slovy uznání o národním duchu a vlasteneckém nebo mravně výchovném významu spisu, poněkud obsírněji rozepisuje se jen o Žákově české mluvnici (v Květech 1842), aby vyslovil svůj názor o jazykových opravách. Nezvábyly ho však dva svazky Furchových „Básní“ (v Olomouci 1843 a 1844), jež uznaly za hodny delšího rozboru V. Nebeský (v Květech 1844, 40) i Fr. Doucha (v Č Č M 1844, 611). A při pochvalné zprávě o Sušilových „Hymnech církevních“ ponechává „zkušenějšímu péru“, aby se proneslo „o výtečnosti básnické jich ceny, jako o výbornosti překladu.“²⁾

Již první z uvedených dvou pohnutek působila značně na *metodu* těchto prvních kritických úvah: Šmídek nechce tu býti tak posuzovatelem, jako spíše tlumočníkem, *vykladatelem názorů Klácelových*. Přiznává to ostatně sám hned v úvodě své úvahy o „Mostku“, že nechce dílo posuzovati, nýbrž pokládá za svou povinnost přispěti jen k tomu, aby zásluhy Klácelovy byly „v celé své důležitosti a v mocném svém vplyvu od národa též uznány, a uznání tož, jakož i směr jeho ducha v literatuře uvědoměno a vyřknuto bylo.“³⁾

Ale k podobnému postupu vedlo Šmídka také pilné studium současné literatury vědecké, hlavně ovšem německé, o němž svědčí množství poznámek a výpisků v Deníku. Vnímavý bohoslůvec seznal tu blíže, teoreticky i prakticky, charakterisující *historickou metodu* Schleglovu, dle níž kritik má se vžiti v city a myšlenky spisovatelovy, aby pochopil jeho nitro a vystihl jeho tvůrčího ducha: má býti více vykladatelem než posuzovatelem díla.

Touto metodou, také ovšem pod vlivem mladoněmeckých kritiků,

¹⁾ Deník, 11. května 1843.

²⁾ Květy 1846, 394.

³⁾ Květy 1842, Příl. č. XXV, 99.

začal právě ve čtyřicátých letech pracovat u nás V. B. Nebeský, jenž uveřejňoval tehdy své drobné posudky a články hlavně v oblíbených u Šmídka Květech. A brzy přihlásil se k ní také J. K. Tyl, redaktor „Květu“, sympatický Šmídkovi již národním duchem svých prací,¹⁾ ale také tím, že se zastal (v Květech 1836) básní Klácelových: v úvodě ke studii o Janu z Hvězdy žádá již zřejmě, aby kritik nejen posuzoval dílo, ale také je vyložil a z díla snažil se pochopiti i osobnost spisovatelovu.²⁾

Tito mladí čeští kritikové nepůsobili ovšem ještě na zmíněné první úvahy Šmídkovy: na zevnější jejich postup větší vliv měly starší osvědčené vzory — kritické práce Jungmannovy a Palackého. Oba dva předeslali obyčejně svým kritikám všeobecnou nějakou úvahu o spisovateli, předmětu jeho díla a pod., načež postupovali dle návodu „Slovesnosti“, jež dělí posuzovací sloh na dialektiku a kritiku. „Dialektika skoumá *látku* t. pravdu logickou myšlenek, plnost a dostatečnost důvodu atd., kritika opět *formu*, t. jsou-li výrazy a slova přiměřena myšlenkám, jaký způsob psaní obrán a jak zachován, a konečně, zdali forma v sobě sama celek působí.“ „Uvážení (recensí) přistojí obsah spisu právě přednesti, duch a směr jeho vyznačiti, vědný předmět s obsáhlou známostí věci a s nestranností ohledati a sloh se zákonem formy srovnati.“³⁾

Podobně postupuje také Šmídek. První úvaze o „Mostku“ předeseílá obšírný výklad o důležitosti a poslání velkých osob v národě a o významu Klácelově ve vývoji nové české literatury, pak rozebírá podrobně obsah díla a rozhovoruje se o jeho formě, aby na konec poukázal na jeho důležitost zvláště pro mládež. Stějně tak ve článku druhém o „Počátcích vědeckých mluvnictví českého“ v obšírném úvodě uvažuje všeobecně o duchu nynějšího věku, o významu řeči a národního jazyka, o pěstování vědy mluvnické a její metodě, načež podává rozbor obsahu, proplétaje jej častěji vlastními výklady o různých otázkách ve spise dotčených.

Věcně ovšem tato rozvažující analýze obsahu vedena jest bezmeznou úctou ke Klácelovi a nadšením pro vše, co vyšlo z jeho péra. Tak zvláště v *první stati* o „Mostku“, kde v úvodě opakuje a rozšiřuje svůj nekritický soud o jeho básnickém významu z projevů „ctitelů Klácelových“ v Květech 1837. „My vždy rádi stavíme Klácela po boku Kollárovi . . .“ Ano, vlastně jej tu staví nad Kollára, jako jeho pokračovatele a dovršitele ve vývoji myšlenky slovanské. Neustálou jeho snahou prý jest „vyvésti nás z pouhého slovanského citu na světlo pojemu a na cestu uskutečnění jeho;“⁴⁾ o Kollára podepřen chce se dále bráti: co tento kouzlem

¹⁾ Květy 1840, Příl. XV. „Všechny jeho z historie vzaté osoby veskrz národním duchem jsou nadchnuty, plné ducha vlasteneckého, protož i tak četně se čítají spisy jeho . . .“

²⁾ J. K. Tyl, O spisech Jana z Hvězdy, první část rozprav „Úvahy, literární obrazy a charaktery“. Č Č M 1846.

³⁾ Jungmannova „Slovesnost“, 1. vyd. v Praze 1820. Str. XCI a XCII.

⁴⁾ Zajímavé, že skutečně tato věta z článku Šmídkova vyskytuje se doslovně v dopise Klácelově A. V. Šemberovi 3. dubna 1840, otištěném v Hlídce 1919, 447.

obrazu, hloubí citu svého, poetickým názorem byl probudil, chce Klácel na filosofické cestě k našemu uvědomění dovést a tím skálopevné přesvědčení v nás zbuditi . . .¹⁾

Z výkladu této „filosofické cesty“ Klácelovy poznáváme ve Šmídkovi zase jen vděčného žáka, jenž je hotov přísahati na každé slovo svého učitele a hájiti ho důrazně tam, kde některé názory budily — více méně oprávněné — pochybnosti a podezření. Tak zvláště důtklivě připomíná, že základem filosofie Klácelovy jest dualismus, jenž prohlašuje přírodu za podřízenou duchu, svět Bohu — že tedy „všemu pantheismu odpírá.“ Neobyčejně je pak nadšen způsobem, jímž Klácel ze své soustavy vyvozuje metafysické zákony, důležité pro věčné určení člověka. „V nich vyřknuta jest — budiž nám slova toho dovoleno — vůle Ducha svatého . . .“

A jako nemá Šmídek smyslu pro myšlenkové nedostatky svého mistra, jež postřehovali dobře jiní současníci, tak přehlíží také obtíže, jež působil čtenářům a působí dosud Klácelův *sloh*. Snad je aspoň ke konci cítil, neboť se odvolává na „jediné pravidlo celé stylistiky: myšlenka sama si tvoří svou formu“, ale před tím vynáší Klácela nad jiné filosofické spisovatele, kteří píšou chladně a suše. V „Mostku“ jsou prý pravdy podány tak lehounkým, plynným slohem, že „každý i z oné části obecnosti, která jménem vzdělců se nehonosí, beze všeho namáhání spísem tímto utěšeně bavit se může.“

Zmíněnou zásadou o slohu jako „fysiognomii myšlenky“, a „šatu ducha“ byl Šmídek již blízce požadavku charakterisující metody, kterou, jak řečeno, poznal z literatury mladoněmecké, že totiž kritik má se snažiti *vystihnouti z díla také povahu ducha tvůrce*. Naučný spis poskytoval k tomu ovšem málo příležitosti a látky, a tak jen stručně ke konci upozornil na vnitřnou souvislost „Mostku“ s oběma svazky Básní Klácelových: „vědoucnost“, jež je základem spisu, vyrostla dle něho z týchž živlů, jakými byla nakojena „nadšenost plamenných slov“ básníkůvých v letech 1836 a 1837.

(Pokračování.)

¹⁾ Květy 1842. Příl. XXV, 99.

Výbor z předhusitských postil.

Postila zderazská.

Takto nazval své dílo Augustinián kongregace Božího hrobu na Zderaze, Johlín. Dle jeho přídomku „de Wodnian“ možno se domnívati, že pravděpodobně pocházel z jihočeských Vodňan. Z jeho života se zachovalo poměrně velmi málo zpráv. Dle předmluvy v prvním díle postily studoval na pražské universitě. Kdy a na jaké fakultě studoval, zda-li pouze na theologické, či ještě některé jiné, nelze říci, neboť v „Monumentech“ pražské university se sice setkáváme s dvěma muži téhož jména, však dle přílišné odlehlosti časové se jedná o zcela jiné osoby.

Co se určitého o Johlinovi dovídáme, to jest spor s bratrstvem Božího Těla na Novém Městě. Bratrstvo ono se ustavilo v roce 1382 a vytklo si především za účel postavit krásnou kapli ke cti Těla Páně. Poněvadž ale místo k ní určené spadalo do farnosti zderazské, žádal tehdejší farář Hostislav na základě kanonického práva odškodnění. Bratrstvo povolilo faře roční pensi tři kop grošů pražských na věčné časy. Při konečném ujednání odešel zmíněný Hostislav a na jeho místo nastoupil Johlín. Ten žádal více, odvolávaje se při tom, že smlouva ještě nebyla definitivně ujednána.¹⁾ Arcibiskup Jan Očko svěřil při kapitulárním děkanovi, bratrstvo však promeškalo proces. Nezbylo mu tedy nic jiného, nežli buďto zaplatiti, anebo kapli zbořiti. Žádalo tedy do Říma a papež požádal opata od sv. Ambrože o dobrozdání. V takovém stavu byla rozepře roku 1391. Jak dopadla, nelze přesně říci, můžeme však usuzovati, že bratrstvo asi zaplatilo, neboť kaple zůstala státi. Rozepřím však nebylo dlouho konce, neboť ještě 1408 byli citováni na konsistoř ohledně svěcení kaple Johlín a zástupci bratrstva, Štěpán Pálec, Martin Hus a jiní mistři.²⁾ Další osudy Johlinovy se nám ztrácejí.

Ohledně sporu s bratrstvem Božího Těla nutno podotknouti, že nelze v něm nikterak spatřovati zakryté nepřátelství k jeho reformním snahám. Farář Johlín se obával, že nově založenou kapli bude silně poškozena jeho existence a proto bylo zcela rozumné, dožadoval-li se podpory co největší. I jiná okolnost nasvědčuje, že Johlín nestavil se proti reformnímu hnutí pražskému, neboť ono vzniklo a mělo středisko — v jeho klášteře na Zderaze.

Přicházíme takto k události osvětlující aspoň částečně genesi Johlinovy postily. Roku 1382 ustavilo se reformní bratrstvo „Obruč“ s programem čistě opravným. Členem jeho byl i král Václav IV., četní dvořané a vůbec přední osobnosti pražské. Bratrstvo vzniklo

¹⁾ Monum. Boh. Vatic., V, 1, 267—268.

²⁾ Tadra, Soudní akta konsistoře pražské, (Hist. arch. čes. akad., č. 18), VI, 259.

při klášteře křižovníků Božího hrobu na Zderaze, kde byla vyhotovena jeho zakládací listina, ku které tamnější probošt Jan přivěsil též svou pečeť.¹⁾ Dle toho byl Zderazský konvent střediskem reformního hnutí, což zajisté nebylo ani na Johlína bez vlivu. Nejlepším toho důkazem jest předmluva k jeho postile, z níž vysvítá, že Johlín se v reformní společnosti netoliko pohyboval, nýbrž dokonce byl i jejím duchovním vůdcem, ku kterému se utíkali přátelé reformy s prosbou, by jim něco sepsal. Prosili ho, by svá kázání sebral v celek a učinil je takto přístupnými veřejnosti. Johlínova postila se nám takto jeví, jako představitelka snah opravných a jest zajímavé, že od pozdějšího hnutí se liší pouze ve dvou bodech: v nauce o svátosti oltářní a v názoru o autoritě církevní.

Historický význam Johlínovy postily spočívá netoliko v tom, že jest representantkou reformního hnutí na rozhraní století XIV. a XV., ale že nám i podává zprávy k poznání tehdejšího života velmi cenné. Zderazský kazatel má totiž oproti svým souvěkým kolegům tu velikou přednost, že nekopíruje díla vynikajících kazatelů, ani se příliš neoddává rozmanitým rozjímáním, nýbrž mluví čistě konkrétně. Způsob, kterým tak činí jest též velmi originelní. Jeho výtky nejsou totiž jednostranné, jako to činili jiní kazatelé, omezující se pouze na horlení proti kněžstvu a nejvýše proti měšťanstvu, nýbrž on prudce útočí i proti samému králi a nejvyšším hodnostářům státním. Historikovi se takto naskytuje objektivní obraz tehdejší české a zvláště pražské společnosti a dochází na základě něho k poznání, že poměry v ostatních stavech nebyly o nic lepší, nežli ve stavu kněžském.

Johlín si stěžuje na zkaženost souvěké společnosti a vinu svaluje na neschopné vrchnosti, poukazuje při tom na obraz z Ovidových „Metamorfosí“. Dokud nemají jednotlivé elementy přesně vykázáno místo, potud jest zmatek. Lehké jsou dole a těžké nahoře. Tak tomu jest i v životě veřejném. Velcí hříšníci jsou nahoře a pro poctivé lidi není místa. Tak jest tomu při vrchnostech duchovních i světských. — Při tom se snaží vzniknouti ještě dále, podáváje vysvětlení, jak se mohli na taková místa dostat mužové buď nezpůsobilí anebo nehodní. V první řadě jest to t. zv. kuriální systém, dle něhož dostane místo ten, kdo může zaň zaplatiti předepsanou taxu. To má dvojí škodlivý následek. Jednak se takto dostanou místa lidem rozmařilým, jednak se tím hodnostáři zadlužují a hledíce se odškodniti na poddaných, uvalují na jejich bedra nesnesitelná břemena. Druhý pramen spočívá v okolí prelátů. Někteří podporují vysokého kandidáta nikoliv z ohledu na prospěch své korporace, nýbrž z ohledů sobeckých. Infuži dostane leckdy bohatý a štědrý kandidát, anebo člověk přehlízející chyby druhých, případně i sám chybný. Jiní zase dávají mu hlas proto, aby se pomocí kandidátovou dostali k některému vlivnému místu. V takových okolnostech nelze vůbec

¹⁾ Monum. hist. univ. Prag. II, 263—265.

ani mluvití o respektování zákonitých požadavků. Tak mnohý prelát jest obklopen příbuznými, jejichž hostění těžce poškozuje církevní ústavy.

Podobná protekce jest i při dosazování oficiálův a zvláště v klášteřích. Představení velmi chybují, berouce k různým důležitým funkcím lidi z venku. Ti se starají více o sebe, než o pány a co nejhoršího jest, nemohou je v případě potřeby stíhati, protože jim nepodléhají. Takové „hospodaření“ jest na škodu i po stránce sociální. Hospodářské zeslabení duchovních korporací znamená totiž velkou újmu jejich činnosti charitativní, neboť v takových „poměrech“ nemohou dostatečně podporovati chudinu a pocestné.

Duchovní vrchnosti měly ještě jinou chybu: slabost. Johlín totiž mluví o prelátech, kteří svých věřících, případně podřízených, netrestají. Někteří ovšem nečiní tak proto, poněvadž nejsou sami čisti, ale u některých jest to nedostatkem energie. Tam jest konec jakékoliv kázně a Johlín je nepokrytě přirovnává ku strašákům, kteří stojí sice s lukem napjatým, ale nikdy z něho nevystřelí. Takoví slaboši ničeho nedokáží, i kdyby žili sebe dokonaleji.

Rozeznáváje proto nehodnost od slabosti, varuje před ukvapeným kritisováním představených. Na základě slov Jeremiášových: „Frustra multiplicabis medicinam, sanitas non erit tibi“, poukazuje, že tato výstraha platí zvláště o posuzování prelátů, jejichž pověst se dá velmi snadno poškodit, ale tuze těžko napravití a při tom, jako na odstrašující příklad, ukazuje na Mojžíšovu sestru Marii, která za podobné provinění pykala malomocenstvím.¹⁾

Při poukazování na chyby představených nevyhýbá se ani otázce nejchoulostivější, totiž závaznosti jejich nařízení. Johlín věnuje té otázce důkladnou pozornost v druhém díle postily. Sepsal ji v roce 1403, kdy názor o subjektivní kvalifikaci byl již hodně populární, takže bylo nutno věřící naň upozorniti. Učinil tak v promluvě na slova „Super cathedram Moysi sederunt scribae“. Johlín pohlíží na věc velmi strážlivě, neboť nehlásá nějakou slepou poslušnost, nýbrž v úvodě praví, že jsme zavázáni zachovávatí příkázání Boží, našich představených pak tehdy — neodchylují-li se od zákona Božího.²⁾ V dalším pak mluví o iurisdikci, srovnává je se stolcem Mojžíšovým. Jako k němu vedly stupně, tak i v úřadě jsou rozličné hodnosti. Tato moc pak jest od samého Boha³⁾. Rozlišiv takto přísně subjektivní kvalifikaci od svěcení, vysvětluje na základě tří případů, proč mají věřící se řídit dle svých představených, i když nepodávají příkladu právě vzdělavatelného. První zásada jest zásadou spravedlnosti. Ta žádá, by člověk vzal, co jest jeho a nechal, co mu nepatří. Křesťanovi náleží čisté učení Kristovo, nenáleží mu nečistý život. Proto nechť se lidé drží oné ušlechtilé nauky a na chyby představených nechť nehledí. Druhý důvod jest opatrnost. Ta žádá, by člověk rozlišoval dobré od zlého, proto jest nutno rozlišovati

¹⁾ I, 109b^o

²⁾ II, 58b^o

³⁾ 58 b^o

dobrou nauku od špatného života. „Vitam relinque accipiendo doctrinam!“ Velmi případně při tom ukazuje na zemi, která, ačkoliv jest drsná a nečistá, přece v sobě chová tolik drahocenného zlata. Třetí příčina jest ohled na posla. Listy a dopisy papežské i císařské zajisté každý přijímá s úctou i kdyby je přinášel člověk sebe horší. Ten vůbec v úvahu nepřichází, nýbrž odesílatel. Tak jest tomu i ve věcech víry. Duchovní představení obdrželi při svěcení dar Ducha sv., poslání od Boha a proto má se přihlížeti na ně, nikoliv jako na nositele nepravostí, nýbrž jako na nositele učení Kristova, se kterým lidské slabosti nemají ničeho společného.

Johlín tedy krácel ohledně autority církevní střední cestou. Nebál se říci o představených bolestnou pravdu, ale také neopomenul svých posluchačů upozorniti, že nesmějí se jejich chyby přenášeti na úřad kněžský, ba dokonce na evangelium samo.¹⁾ Tím však mnoho nenapravil. Tak mluví totiž pouze na několika málo místech, zatím co nescíslněkráté útočí na duchovní vrchnosti, podrýváje takto v očích lidu jejich autoritu. Prohlášením o závaznosti nařízení církevních vrchností, pokud se shodují se zákonem Božím učinil nevědomky první krok ku protržení autority církevní.

U Johlína se potkáváme se zjevem, jež u jiných jeho souvěkých kolegů nenalzáme. Jsou to prudké útoky na světské vrchnosti. V jiných postilách se sice s nimi také potkáváme, ale jsou tak řídké a k tomu ještě tak stydlivé, že se nedají s útoky na vysoký klerus ani srovnávat. To bylo jednoduše praktickým důsledkem stanoviska a zásad různých mravokárců. Tito se stavili na stanovisko, dle něhož jest pramenem všeho zla jedině moc duchovní, Johlín naproti tomu hlásal, že vinu nese netoliko hierarchie, nýbrž i vláda světská, pročez v důsledku toho tepal pány neméně ostře než preláty.

Zderazský reformátor jim vytýkal všechny možné hříchy. Již charakteristika jeho jest velmi britká. Píše: „Iam vero nostris temporibus majestas quedam principum et regum deberet interpretari: non magnus status, sed malus status, quod in statu suo faciunt multa mala.“²⁾ Prvním velikým hříchem vrchností jest vylupování kostelů, které se rozmohlo v té míře, že svatokrádci se hemží celý svět.³⁾ Jiný zločin jest odírání spoluobčanů. Maje před očima spoustu záští, která se odehrávala na počátku XV. století, praví, jak mnoho jest pánů, kteří, sedíce na svých hradech, vysílají do kraje žoldnéře, aby vydírali poctivé lidi, je věznili a dokonce i mučili.⁴⁾

Jako u vrchností duchovních, tak i při světských dával zároveň návod k energické nápravě. Prvním krokem k ní by bylo, aby si vrchnosti přivykly na otevřené slovo, neboť na mnohých dvorech jsou poměry takové, že kdo se tam dostane, jest nucen pravdu buďto zcela opustiti, anebo státi se pochlebníkem.⁵⁾ Ně-

¹⁾ II, 60a“, 60b’

²⁾ II, 26 a’.

³⁾ II, 56 b”

⁴⁾ II, 154 a”.

⁵⁾ I, 160 b”.

kteří sobě pochlebování dokonce tak oblíbili, že každého otevřeného člověka ponoří v moři loupeží, křivd a nepravd.¹⁾ Druhým prostředkem jest zvýšené vzdělání. Poukazuje na poměry ve staré říši francké, kde se žádalo na vladaři jisté vzdělání, uváděje zároveň velmi triviální, ale přiléhavé srovnání, dle něhož „*rex illiteratus est quasi asinus coronatus*“.²⁾ Kdo chce vésti druhé, nutno, aby byl moudrý, ale nestačí, by moudrost pouze měl, nýbrž také skutečně, aby ji miloval, uváděje slova Ptolemaeova: „*Vir sapiens dominabitur astris*.“ Takových vládců jest nanejvýše potřeba, neboť jest jich bohužel velmi málo.³⁾ Nevzdělaný panovník nechť poslouchá zkušených lidí za příkladem krále Davida, řídícího se ve všem pokyny proroka Nathana a kněze Sadocha. Proto nechť se staví světské vrchnosti rozhodně proti všemu, co uráží a poškozuje Církev, jako nejmnocnější oporu státu.⁴⁾ Panovníci ať mají vždy na zřeteli Boha a to se stane, budou-li se ve všem řídit zákonem Božím. Johlín se takto dožaduje reformy návratem vrchností k Bohu, čili na základě obrody křesťanských zásad na místech nejvyšších.⁵⁾

Nemenší důraz klade i na reformu nižších, podřízených orgánů. Představený, ať již duchovní, nebo světský, může mít úmysly velmi dobré, ale to vše nic není platno, když praxe podřízených orgánů přivádí je v nivec. Zvláště proto horlil pro nápravu těchto dvou stavů: soudců a vojínů.

Johlín bičuje tehdejší justiční korupci tak, jako jsme až dosud od žádného jeho vrstevníka neslyšeli. Poukazuje na široce rozšířené protekcionářství, které činí spravedlivé provádění rozsudků zcela nemožným. V tom směru působí tři činitelé: pokrevensství, známosti s vynikajícími osobnostmi a chytristika. („*Sapientia secularis*“).⁶⁾ Pravý soudce řídí se zásadou zcela opačnou . . . „*licet familiares et amicos terrere et pro innocentibus stare*“.⁷⁾ Kromě toho pomáhají soudcové svým známým ještě jinak: Úmyslně protahují rozepři, co nejdéle, tak že strana druhá, obávajíc se přílišných vydání, upustí od procesu, třeba byla v právu.⁸⁾ Peníze hrají vůbec velikou úlohu. Chudák svou při nikdy nevyhrá. „*Huius diebus veritas non exercet virtutem suam, nisi involvatur in argento*.“ Tak tomu jest u kurie, i u soudů královských.⁹⁾ Soudcové nedávají se vésti citem spravedlnosti, nýbrž nenasytnou lakotností a Johlín je zcela nepokrytě nazývá lidmi psí povahy.¹⁰⁾ Jinde je srovnává s aethiopskými zvířaty nemajícími uši. Oni též jednají, jako by jich neměli, neboť neslyší — co by měli slyšeti a věděti.¹¹⁾ Podle toho také dopadají rozsudky. Chce-li kdo při vyhrát, musí si ji zaplatit,¹²⁾ kdo nemá, zle pochodí. Tak dojde osvobození dokonce i zločinec.¹³⁾ Tato „justice“ vyvolala u něho vzpomínku na následující bajku: Vlk jeden viděl, jak se kdosi

¹⁾ II, 70 b.

²⁾ I, 168 b'.

³⁾ I, 200 a'.

⁴⁾ II, 178 a"

⁵⁾ U. m.

⁶⁾ II, 118 b'.

⁷⁾ II, 179 b'.

⁸⁾ U. m.

⁹⁾ I, 161 b".

¹⁰⁾ I, 131 a'.

¹¹⁾ I, 112 b'.

¹²⁾ I, 116 a'.

¹³⁾ I, 115 a .

přejedl masem. Vida jak to jest ošklivé, zařekl se, že již od té doby nebude žádného masa požívati. Jednou uviděl na louce beránka. I řekl si: „To není beran, to je losos, který jako postní jídlo se může pojídati,“ a sežral ho. Tak tomu jest i v soudnictví. Soudce si také umíní, že nebude pojídati maso, t. j. nebude krutě ničeho vymáhati, ale když k němu přijde bohatý sedlák, zapomene na všecko a myslí si, že má před sebou lososa t. j. zločince a dle toho řídí své požadavky.¹⁾ Za takových poměrů nutně se vyplňují slova sv. Augustina: „Remota iusticia, quid sunt regna nisi latrocinia!“²⁾

Za prostředek k nápravě označuje rovněž prohloubení náboženského života, což ukazuje prakticky na soudcích spravedlivých. Ti jsou proto čestnými, poněvadž se bojí — Boha.³⁾

Druhý stav, který tropí tolik zlého, jsou vojáci. Ozbrojenci, kteří kdysi obdarovávali kostely, rádi obcovali bohoslužbám a vážili si kněží, ti již patří do historie.⁴⁾ Již dávno zapomněli na starý ideál rytířský, znázorněný na venek svěcením meče, aby chránil vdovy a sirotky. Na souvěké poměry se spíše hodí slova Isaiašova: „Populum meum exactores spoliaverunt, mulieres dominate sunt.“ Dokonce i vojsko pohanské dávnověkosti antické je předčí. Ono obětovalo kořist svým bohům, ale současní žoldnéři by tak neučinili, neboť chování jejich jest pro Boha takovou urážkou, že vlastně znovu pletou Spasiteli na hlavu trnovou korunu.⁵⁾ To platí zvláště ohledně jejich příkrého poměru k dědictví Ukřižovaného, ku jmění církevnímu, neboť se jim dokonce dovoluje, aby se beze všeho vrhli na duchovenstvo, pobrali mu desátky a nic si z exkommunikace nedělali! To ovšem není žádné hrdinství, vrhat se na bezbranné. Do otevřeného pole si z nich málo kdo troufá, bitvy znají jen dle obrazů, jež si dávají malovati. Jejich nerytířskost se nejlépe jeví na jejich zevnějšíku. Nenosí totiž štíty způsobilé k boji, nýbrž pozlacené, hodící se spíše za kořist nepřátelům, nežli za zbraň proti nim.⁶⁾

Třetí a poslední skupina, která tolik poškozuje veřejný život, jsou nižší úředníci. K nim patří kromě soudců ještě také kastejáni, magistráty a různé podřízené orgány. I u nich jest příčinou všeho zla bezmezná touha po penězích.⁷⁾

Neméně zkaženými jsou stavy měšťanské. Autor svědomitě vypočítává hříchy jednotlivých stavů. Kupci jsou známí svou proľhaností, krčmáři vydělávají sobě obehřáváním svých hostů a mícháním vína s vodou. Pekaři vyrábějí velmi krátké pečivo, babky míchají vodu do mléka, nebo nedojí několik dní krávu, aby při prodeji ukázaly, jak mnoho dá na jedno dojení. Kupci jsou známí falešnými měrami a váhami. Řemeslníci používají k obohacení zase jiných prostředků. Malíři místo, aby se věnovali slušným malbám, zhotovují různé kuriozity. O nich se dovídáme při krej-

¹⁾ I, 115 b^o.

²⁾ II, 179 b^o.

³⁾ U. m.

⁴⁾ II, 11 b^o.

⁵⁾ II, 179 a^o.

⁶⁾ 115 a^o.

⁷⁾ II, 130 b^o, 131 a^o.

čích, kteří prý zdobí šaty obrazy rozmanitých nestvůr, které prý jsou tak ohavné, že v moři samotném by jim rovných snad ani nenašel. Nikdy prý nebylo něco podobného v úmyslech prvních vzdělavatelů řemesel. To jest zajímavý dokument o středověkém reformním názoru vůbec, neboť dokazuje, že v každém ohledu, i ve věcech čistě profanních spatřovala se náprava ne tak ani v přizpůsobení potřebám časovým, jako spíše v návratu k původnímu prostičkému stavu instituce.

Sobeckost a lidé dovedoucí ji dobře využítkovati otevřeli dokořán přístup marnivosti, ve které přímo tone Praha a celá řada měst sní. Kazatel srovnává hlavu království s hlavou starověkého imperia a táže se, jak se mohlo státi, že Kartaginští zvítězili? Odpověď zní: Stalo se tak mravním úpadkem. Dříve vládla v městě ctnost, na její místo nastoupila marnivost šířená falešnými proroky. Nikde prý snad není tolik rozmařilosti, jako v Praze. Ta dostoupila dokonce již takového stupně, že i mužové věří všelijakým babským pošetilostem a kde ženy vládnou, tam je zle.¹⁾

Johlin též prudce napadá řehole. V třetím díle postily vypočítává povšechně, co jim schází: mírnost, tichost, vzájemnost, poslušnost, láska, pohostinství, vzdělávání sebe, bdění, rozjímání zbožnost, pění žalmů a mnoho jiného.²⁾ Jednotlivými body se zabývá zvláště v prvním díle. Někteří jsou plni pýchy. Odkud to? Z nedostatku duchovního vzdělání, neboť není možno, aby byl přepjatým ten, kdož se vzdělává v posvátných vědách a rozjímání. Nadutost klášterníků bývá zvláště dobře pozorovati za interregna, kdy každý považuje sebe sama za nejschopnějšího a proto také za jedině oprávněného kandidáta prelatury.³⁾ Naprosto zpozdilým jest vynášeti svůj řád nad druhý pro zakladatele. Uváděje slova sv. Jana (VIII, 39): „Si filii Abrahe estis, opera Abrahe facite!“, volá na základě nich, aby místo zbytečného se vychloubání svými zakladateli, raději následovali jejich vzorného příkladu.⁴⁾ V jiných klášterích nezachovávají silentium,⁵⁾ jinde opět porušují klausuru, přijímajíce návštěvy žen ve svých celách a neuvažujíce, jaké zlo může z tohoto vzejíti.⁶⁾ Též porušují postní předpisy, dávajíce se bez vážné příčiny dispensovati.⁷⁾ Jiní opět nezachovávají chudobu, neboť nejeden mnich v kláštere zbohatnul a tak jako řeholník se slibem chudoby jest mnohem zámožnějším, nežli dokud byl ve světě.⁸⁾ Někteří mají s lidem společné jen „Dominus vobiscum“. Aby se s lidmi dělili též o hmotnou podporu, kterou dostávají od domu, to ne. V tom ohledu platí jen „mecum, tecum, secum,“ ale nikdy „vobiscum“.⁹⁾ Protikladem k tomu jsou jiné konventy, jež jsou známé svou přílišnou přísností. Vinu mají představení, kteří zaměnili pojem přísnosti s pojmem krutosti. Ta dosáhla místy takového stupně, že bratří z klášterů utíkali, stávající se raději apostaty.¹⁰⁾ Pokračování.

1) II, 131 a“.

2) III, 38 b’.

3) I, 118 a’.

4) I, 158 b“.

5) I, 163 b“.

6) I, 132 a“.

7) I, 207 b“.

8) III, 11 b“.

9) III, 18 a’.

10) I, 218 a“.

ARCHIVALIE

K biografii Dra Bedy Dudíka. Poznámky k životopisu Dudíkovu, sepsané jeho bratrem Edurdem, voskařem v Kojetíně a poslané 26. února 1890 do Rajhradu: „Zesnulý¹⁾ Dr. Beda Dudík narodil se 29. ledna 1815 o 2 hod. ráno v Kojetíně v poboční malé světnici s jedním oknem městského domu č. 16, kde rodičové v nájmu bydleli, než sobě koupili v r. 1817 městský dům č. 7 od jistého Dra Mlčocha, kterýžto dům já dosavad co otcovský držím. Den narození jeho toho času připadl na neděli, a byl Dr. Dudík prvorozenec, na čemž si své štěstí zakládal. Dům, v němž se Dr. Beda narodil, stojí na náměstí, dosud jest nezměněný a sám jediný ze všech 46 domů na náměstí v prvotním stavu se nachází. Dům ten patřil toho času p. Jakubovi Trefilovi, od něhož jej převzal syn Klement Trefil a doposud jej drží; jest to nízký dům přízemní; stávala před ním toho času louže pro husy, do které zemřelý, když byl dítětem, spadl a se zmáchal. Za kmotra zesnulému při křtu byl zámožný měšťan p. Ostrý, po kterém teď žije jen jeho syn Vincenc (kamarád bratrův) a jest měšťanem v Kutné Hoře v Čechách. Ostatní jeho vrstevníci, po kterých se vždy poptával a rád se s nimi stýkal, už pomřeli, až na p. Jana Stava, který zde co měšťan žije a letos 50ti letou dobu jako kostelník slaviti má. Tento vždy při návštěvách zemřelého bratra s obzvláštní pilností a radostí strojí ke mši sv. a dosud zdrav a čilý se nachází. V nově koupeném domě spadl zemřelý co klučina a vymknul si ruku. Jako chlapec mnoho se zdržoval ve mlýně v Kojetíně, kde toho času náš strýc Pavel Ambros pachtýřem byl a jeho synové: Arnošt, Franc Ambros a Vilém byli zemřelému milými bratranci. Jako student v Kroměříži bydlel u tety paní Anny Urbanové, kteráž byla sestrou naší máti Majdalenky a paní Terezie Ambrosové, kamž také, k paní Urbanové, naše milá máti, když 11. března 1846 o jarmace na náměstí v Kroměříži srdeční mrtvicí raněná byla a náhle zemřela, donesena byla. Dne 12. března byla mrtvola naší máti do Kojetína převezena a 14. bratr Beda vedl smu-

teční pohřební obřad. Od toho času pilně navštěvoval její hrob, na nějž dal kříž. Náš pečlivý dobrý otec Vincenc Dudík, nar. r. 1786 ve Vicoměřicích z rodičů Jan a Barbora Dudík, šafář, který při dvorech okolo Holešova a Bystřice p. H. se zdržoval, měl vícero bratrů; jeden lékař v Napajedlích a jiný úředník, po němž vdova Antonie Dudík v Bystřici žila a darovala na sv. Hostýn kalich s jejím jménem. Jeden Alois Dudík revírník, který nejdéle s naším otcem dodržel, a po kterém pozůstávají synové: Franc Dudík, lékař v Pustoměři a Eduard Dudík, c. k. profesor v Uherském Hradišti, s nimiž se rádi stýkáme. Náš otec věnoval se řemeslu perníkářskému a voskařskému a cestoval v Uhrách a přinesl si a dostal od rodičů věno, tehdaž v půl zlatkách (30 kr.) dosti značné, které v r. 1811 zreducováno bylo na pátý díl. Usadil se co mistr v Kojetíně r. 1813 a vzal si máti naši Majdalenku „Firmián“ z Němcic. Vždy sám až do vysokého věku pracoval, při čemž mu máti a později sestry pomáhaly. Něco, ač ne mnoho přihospodařil, za to ale vychoval nás 9 dítek, dvě v maličkosti a třetí chlapec 7letý zemřelý, a 6 nás dospělo; totiž tři bratři a tři sestry, za což jsme jemu vděční zůstali. V roce 1860 odevzdal dům č. 7 i s řemeslem svému synu Edvardovi, načež v r. 1869 21. ledna v Hrušce usnul v Pánu ve věku 84 let. Průvod pohřební 23. v Kojetíně vykonal bratr Beda a tělo uloženo do hrobu milé máti. Hrob ten byl otevřen v mé přítomnosti, a nalezl jsem na kostře mé máti po 23 letech neporušený zlatě vyšíváný relikviář na prsou, kterýž máti nosívala. I donesl jsem tu drahou památku bratru Bedovi, který u mně bydlel, však zlíbav to, nařídil zanést zpátky, jež jsem též k ostatkům své máti zase položil. Vedle hrobu, kde otec a máti odpočívají, pochoval bratr Beda ještě sestru Marii, naroz. 12. srpna 1819, zemřelou 4. dubna 1871 v Hrušce a byla 6. v Kojetíně pochována. Marie sestra byla bratru velmi milá, neboť po smrti naší máti nahrazovala nám ji úplně. Odmítajíc každé zasnoubení, zůstala ráda svobodná a pracovala při otci, starajíc se o nás všechny, až potom co hospodyně bratra

¹⁾ † 18. ledna 1890.

Antonína, faráře v Hrušce,¹⁾ tam zemřela. Dobrá naše máti Majdalena Dudík, rozená Firmián, nar. v r. 1792 v Němčicích u Kojetína z rodičů: Josef Firmián a Josefa Firmián roz. Zonova z Kojetína, co nejstarší dcera. Byly zde dcery: Majdalena (Provdaná Dudík) Františka (prov. Matoušek), Terezie (prov. Ambros), Anna (prov. Urban); synové: Josef zemřel svobodný, Ignác zemřel co farář v Charváttech a Ondřej, který po rodičích v Němčicích usedlost, velkou hospodu s pozemky přes 100 jiter k ní patřícími obdržel a po smrti svých rodičů (otec † 1813, matka † 1816 dále zpravoval, až v r. tuto usedlost prodal Kojetínské vrchnosti, kněžně z Metternichu za 40.000 zl. v. v., vymínilv sobě výměnu dostatečnou. Všichni tito zde pojmenovaní již pomřeli a jen z rodiny Dudík a Ambros jsou pozůstalí potomci, kteří navzájem rádi se k sobě hlásí. Rodiči naší máti, tedy Josef a Josefa Firmián odpočívají na hřbitově v Němčicích a jest tam dosud železný kříž nad jejich hrobem. Z jejich četné rodiny není tam víc žádný pochován a celá rodina s tak krásným jménem vymřela. Zemřelý bratr rád by byl toto jméno „Firmián“ v rodině udržel, ale to se mu již nepodařilo. Slýchávali jsme, že z této rodiny žil a zemřel ve Francii jistý biskup Firmián, ale nic bližšího nevíme. Doslýchali jsme před léty, že některý předek rodiny Firmián byl pokřtěn, ale ačkoliv bratr Beda si na tom nechal záležitosti — nebude to pravdivé; neb mám listinu (rodní list) dto v Kostelci u Kyjova 27. března r. 1774 v originále, kdež se dosvědčuje, že „Josef Firmián, tedy náš stařeček z Němčic, z poctivého lože, totižto z Antonína Firmiána a Mariány, manželky jeho z Moravan, obou dvou pravých manželů a vroucích samospasitelné křesťanské a katolické víry vyznavačův zplozen a dne 13. března 1753 pokřtěn“ atd. Tedy tito pradědové přistěhovali se do Němčic a koupili zde onu největší usedlost a vedli čilý obchod, dovážejíce sůl, med, lůj atd. z Polska. Měli syna Josefa a dceru Marii. Když synovi dali tento obchod s usedlostí v Němčicích, odstěhovali se na pivovar

¹⁾ Později stal se farářem a děkanem ve Vyškově, kde 1892 zemřel. Spisovatel rozjímavých a poučně-zábav. knih pro lid.

do Pačlavic u Morkovic. Dceru provdal za jakéhos Fišera z Prostějova a tomuto pak pivovar ponechali. Zde Anton Firmián zemřel a jest tam pochován. Snad že při takovém obchodu v Němčicích tam vždy polští a uherští židé se zastavovali a žena Antonína Firmiána vzdělaná byla a ráda se v knihách obírala a při tom i léčila, povstala a udržela se tajemná tato pověst. Také má býti tato žena pochována v Charváttech u Brna, když byla za příčinou léčení a tam zemřela. V roce 1840, když zesnulý bratr Beda slavil v Rajhradě primici, zemřel nám bratr Jan 7 let starý na kámen. Od r. 1847 rádi jsme v prázdninách cestovali pěšky na sv. Hostýn, Velehrad, Buchlov, Křtiny, Sloup, vždy my tři bratři společně a od r. 1860 pravidelně každý rok pobýli jsme několik dní na kopci sv. Hostýnském, kdež se nám dobře líbilo. Bratr Beda rád obcoval se žebráky a ubohými lidmi, které vyhledával. Měl také rád zvířata a po dlouhá léta dával mi k opatrování hrdličky, papouška a pejska „Lupy“ po zemřelém p. hraběti Lichnovském,¹⁾ vícero pak pejsků, zvláště Tomin a Tomina bylo mně často doporučováno. Popráno nám 3 bratřím bylo dosti často se navštěvovat a tu nás nejvíce procházky třeba i daleké zajímaly. V Brně, Kojetíně a Rajhradě nikdy jsme neopomenuli hřbitov a hroby milých známých navštívit. Bratr Beda navštěvoval též každoročně hrob † p. hraběte Lichnovského v Hrubčicích. Velká podobizna od p. Šichana malovaná a u mně zavěšená, představuje mi a mé rodině bratra Bedu, na jehož obličej znáti, jak laskavý, dobrý a zbožný kněz on byl. Více jak 1000 dopisů veskrze českých, jež já mám,²⁾ svědčí o jeho vzorném vlastnictví, ku kterému mne vedl. Budiž jemu sladké odpočinutí.“ Z archivu rajhradského podává

V. J. Pokorný.

¹⁾ Robert Maria hr. Lichnovský, olomoucký prelát a dómský děkan, příznivec a přítel Dudíkův. Vzájemná jejich korespondence, čítající několik set dopisů, uchována v Rajhradě. Zemř. 1879.

²⁾ Listy Bedovy poslané bratřím Eduardu, Antonínovi a jiným členům rodiny a příbuzným, předány, pokud se uchovaly, archivu rajhradskému. Uvedeného počtu však ani zdaleka nedosahují. Snad místo 1000 má býti 100?

Emanuel Masák:

Karel Šmídek jako literární historik a kritik.

V tomto směru nepodává nám více ani *druhá* dosti dlouhá *úvaha* o „*Počátcích vědeckých mluvnictví českého*“ v Č Č M 1844, ačkoliv právě ona asi jest výsledkem zmíněného úmyslu Šmídkova z března a května r. 1843, vystoupiti veřejně na obranu Klácelovu proti dru Čejkovi s prací, jež by vysvětlila obecenstvu „obor Klácelových věd a myšlenek“.

Když tehdy uvažoval o této práci, pokládal za zvláště potřebno stanoviti v ní „centrum, čili jádro celého života Klácelova“. „Toť arci je nábožnost, ale jak to našemu předpojatému obecenstvu vyřknouti?“ Aby měl větší jistotu, požádal přítele Kutina, aby také vyslovil svůj náhled o něm, „neb ač všichni v něm a z něho žijeme, přec opět jinak v každém z nás duch tento se odráží; potřebí tedy jednotlivé stránky, jednotlivé paprsky v jedno zrcadlo, v jedno ohniště sejmouti.“¹⁾

Tehdy neměl ještě Šmídek v rukou nového Klácelova spisu „*Počátky vědecké mluvnictví českého*“, o němž dlouho se již mluvilo i psalo.²⁾ Když pak asi v zimě studoval spis a chystal se napsati úvahu o něm, zvítězil u něho nad původním úmyslem vědecký zájem o otázky, jimiž se sám živě obíral v posledních letech a jichž se dotýkalo také dílo Klácelovo.

Byla to na prvním místě již sama „*filosofie řeči*“, jež je středem úvah Klácelových. Jako jeho učitel a skoro všichni tehdejší vlastenci viděl i Šmídek v pěstování jazyka nejvýznačnější známku probuzené národnosti. „Jazyk jest věčnost národa“, praví v úvodě své úvahy; „neboť jazykem a vzdělaností svou trvá jeho památka po všechna budoucí století . . .“ Řeč není „pouhý náhrnek slov

¹⁾ Deník, 4. března 1843.

²⁾ Šmídek sám oznamuje již v „*Květech*“ 1842, 386, že Klácel dohotovil právě pojednání „o filosofii řeči“, a předpovídá, že obrátí na sebe velkou pozornost.

a frasí, jaké nám gramatiky a slovníky posud podávaly", nýbrž jest „nejduchovnější výjev ducha“, v ní duch lidský vystavěl si nejskvělejší chrám a v jeho sloupech vryl nezrušitelnou mocí nezměnitelné své zákony . . . Povinností nynějších učenců pak jest přivést k uvědomění tyto *zákony ducha*, ukryté v organismu řeči. Vědecký badatel musí vniknouti v tajnou jejich osnovu a ukázati nám, jak odráží se v řeči celý život národní až v nejvniternější záhyby jeho, jakým způsobem nazírá národ v běh věcí a záležitostí lidských a jak opět názor tento vyjevuje se v řeči národní.¹⁾

Purismus, k němuž vedlo naše buditele pěstování zanedbaného jazyka, pokládá stejně jako Klácel jen za přechodný stupeň ve vývoji české jazykovědy. Pokroku v ní možno dosáhnouti a k naznačenému cíli dojíti jen použitím *absolutní metody*, již „k jasnému uvědomění“ přivedl teprve Hegel. Zorou takové vědy u nás je mu právě spis Klácelův.

Zájem o tuto vědu, vzbuzený Klácelem již na filosofickém ústavě, vzrostl novým úkolem, jehož se dostalo Šmídkovi později v alumnátě: byl r. 1843 ustanoven po Janu Ev. Bílém, aby za odměnu z nadace šlechtěného biskupa Gindla cvičil ostatní bohoslovce v češtině. Nespokojil se však prostou mluvnicí a cvičením v české řeči, jak vidíme z dopisu příteli Aug. Hegrovi: „Celý čas mi nyní ujímá česká hodina; neb přednáším gramatiku více z filosofického stanoviska; věda však to posud málo vzdělávaná; *musím tedy sobě*, dokud nedostanu spis Klácelův o témže předmětu, *sám cestu klestiti*. Ale tolik mám posluchačů, že v kollegium ani směstnati se nemohou . . .“²⁾

Cestu si klestil zase studiem cizích, zvláště německých učenců. Tak poznal dílo W. z Humboldtů „Über die Kavisprache auf der Insel Java“ (1836), jež dle něho utvořilo novou epochu v jazykovědě mezi Germány, i spis dra Eichhoffa „Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde“ v německém překladě dra Kaltschmidta (1840). Toto předcházející studium, spojené s důkladnou znalostí Mundtova spisu „Die Kunst der deutschen Prosa“ (1837), uschopnilo Šmídka, že ve své úvaze vystihl dobře ducha Klácelova spisu a mohl se rozhovořiti dosti obšírně o jednotlivých jeho názorech. Ano nejednou tyto názory tlumočí čtenáři jasněji než jeho učitel, doplňuje je hlavně ze spisu Humboldtova a porádaje je dle požadavků metody absolutní v jednotnější celek.

Úcta ke zbožňovanému učiteli i netajená radost z toho, že spisem Klácelovým učiněn důležitý krok v naší jazykovědě, brání přiznati Šmídkovi, že s některými názory — *nesouhlasí*. Srovnáme-li v podrobnostech jeho úvahu s posuzovaným dílem, seznáme, že se nejednou odchyluje od názorů Klácelových, opravuje je vlastně, ale ani v nejmenším tohoto rozdílu nevytýká.³⁾

¹⁾ Č Č M 1844, 458—462.

²⁾ Deník, 24. listopadu 1843. Dopis otištěn také v „Hlídce“ 1920, 18.

³⁾ Toto srovnání vykonal již dr. St. Souček ve své důkladné studii „Klácelova filosofie řeči české“, „Listy Filol.“ 1905, 347 a d.

A tam, kde by nebylo možno ukrýt nesouhlasu, prostě — mlčí.

Jsou to otázky, v jichž výkladu odchýlil se Klácel od učení církevního, hlavně otázka o prařeči lidského pokolení, k níž přistupují zmínky o vzniku pozitivních náboženství a jejich poměru k vědě a o výkladu některých náboženských pojmů.

Výklady Klácelovy vycházely ze snahy smířiti novou vědu s vírou — a už tím vábily jistě filosoficky vzdělaného bohoslovce, jenž s řadou svých probudilých druhů prožíval podobný vniterný boj, jako jejich bývalý učitel. Ukončil jej však spíše a také šťastněji . . .

Již o vánocích r. 1842 ozývá se v Deníku skoro jásavá píseň o výsledcích, k nimž dospěl v rozmluvách se Škorpíkem, Žákem, Taroucou, Bílým a Ohéralem. „Radost nad radosti v srdci mém se zrozuje. Neb silnější vždy ve mne se otevírá uvědomění, tím vyšší svoboda, tím hlubší tedy i blaho. Vědoucnost má se vždy více ukulacuje; negací smiřuje. Křesťanství v katolicismu se mi ukazuje co jakási báseň boží; historie Krista jest mi historií Boha. Církev, nejobecnější svědomí; oceán to, ve který se řeky a potůčkové snaženstev všech národů, všech jednotlivců stýkají, smiřují, svatý střed dosahují. Národnost takřka atmosféra, ve které katolicismus chci uskutečňovati . . . V církvi jest vše v jednom; proto kacířstvo jest říci, že církev jest spolek jen dobrých; kde není negací, není historie, není pokroku, není života, není radosti ni žalu — jest smrt či Bůh. V církvi žije Sokrates, Plato, Kant, Hegel, Hus, Athanasius, Arius, Augustin, Pavel a Jidáš a Jan. Proto vše se stalo a děje pro církev; nebť uvědomění církev jest výsledek všech paprsků časových, resultát dialektiky historické; nebť církev jest nejvyšší soubor. Proto *věří katolík, když byla mluvila: církev; toť jeho jediný důkaz*; písmo, tradicí, rozum slouží jen k uvědomění; neboť církev jest mu nejvyšší míra, proto že jest mír časových bojů. A že jest všeobecnost, tedy nikdy nepřichází na strannost . . . Zavrhla stranný pietism, zavrhla strannou spekulaci; ale ctí vedle Pavla i Petra i Jana; vědoucnost, víru, lásku, pakli splývají v jejím centrum; hájí tedy poznání, víru, čin . . .¹⁾“

I později často ještě mluví v Deníku o plném vniterném štěstí, jehož došel jeho duch po bolestných bojích ve smíru s učením církevním. Ale současně ukládá si za přísnou povinnost, co zdůrazňoval také veřejně ve svých dopisech do „Květů“: *miti vždy i úctě cizí přesvědčení* a dbáti ve všem *snášlivosti*, zvláště však *na poli vědeckém*. Soudí, že hlavní ráz našeho věku je *smiřitelný*: všechno přivádí se ke svému původnímu jádru, čili k myšlence l oží, z níž všechno vykvetlo. Proto nesouhlasí s naruživě vedeným bojem theologických stran v Německu, zvláště s tím, jak píše Görres a s druhé strany Strauss. A umiňuje si: „Jen chrániti se musím od nevčasného proselitování; neb jaké mám právo požadovati, by každý tak myslel, tak činil jak já? Není většího hříchu, jako když jednotlivec chce býti celkem. Každý má svou

¹⁾ Deník, 26. prosince 1842.

zvláštní původnost; a toť myšlenka boží; a napravování dotud má místa svého, dokud nachází se druh náš v zrušených a porúchaných poměrech, kterými se zničuje původnost jeho; a toť hřích, nebo to lež. A protože silně jsem si předsevzal, nikdy se nezlobiti, když druhý není dle chuti mé. Všichni teprv jsou pravý celek a nad nimi Bůh historie, všemocný, vševědoucí, nesmírný, věčný!"¹⁾

Jak i po tomto předsevzetí bylo Šmídkovi těžko snést vždy klidně cizí mínění, vidíme nejlépe z jeho ostrých útoků na české kritiky díla Klácelova. Za to právě v poměru ke svému učiteli ukázal svou snášenlivost nejdokonaleji. Ačkoliv si byl zmíněných necírkevních názorů Klácelových jistě zcela dobře vědom a ačkoliv s nimi nesouhlasil, stejně jako Škorpík, Těšík a ostatní jeho druhové, přece nemá odvahy ani o tom se zmíniti.

Taková snášenlivost a šetrnost není již ovšem ctností kritikovou . . .

Šmídek sám asi cítil tuto slabou stránku své kritické úvahy, a proto ke konci označuje ji jako „chvalořeč“ a vybízí, „by i z jiných stanovisk obádal se spis tento, a tak bystřejším tokem vyproudily uveřejněné v něm náhledy; neb netečnost ve vědě jest její smrt.“²⁾

Jako na chvalořeč hleděla na úvahu Šmídkovu asi také veřejnost česká, jež, pokud vidíme ze zachovaných korespondencí, více souhlasila s odmítavým stanoviskem Jakuba Malého, než s příznivými posudky Klácelových žáků a přátel.³⁾ V tisku aspoň nevzbudil článek Šmídkův nějakého patrného ohlasu, nevyvolal polemik. Pokud vím, ozval se o něm jen jeden veřejný, příznivý hlas. Dr. Č. ve svém časopiseckém referátu v „Květech“ poznamenal o ní: „Je velmi zdařilá a patrně z ní vysvítá, že s čistou láskou k věci a jakousi ryzostí ducha psána byla. Každá věc má své pro et contra, a když i druhá strana tak se ozve, jako svrchu dotčený zasílatel, nevzejde žádné bouření a pravda tím získá.“⁴⁾

Novější literární dějiny daly ovšem za pravdu spíše těm, kteří od počátku popírali význam Klácelova spisu. Dr. St. Souček po podrobném rozboru dospívá k úsudku, že toto dílo jest „pokusem, jež pro zvrácenost metody, nedostatečnou znalost nynějšího stavu jazyka našeho i jeho historického vývoje, pro neobeznámenost s životem jazyků co nejčtetnějších a od sebe nejvzdá-

¹⁾ Deník, 5. února 1843.

²⁾ Č Č M 1844, 471.

³⁾ A. Šembera v „Moravii“ 1844 a E. Krátký v „Oester. Blätter für Literatur und Kunst“ 1844. O Šafaříkovi soudí dr. St. Souček (L F 1905, 347) z jeho dalších článků, že nesouhlasil asi s Klácelem. Šmídek opisuje si v Deníku (10. března 1844) úryvek z listu Šafaříkova Klácelovi ze dne 25. února 1844, kde praví, že četl s potěšením „ten plod Vaší pilnosti a Vašeho důmyslného ducha“, a vlebí Klácela, že navzdor tolikým nehodným překážkám neštítí se pokračovati v dobrém díle. Obává se jen, že jeho spis nenalezne nyní tolik vnímavých čtenářů a rozumných následovníků, jak by toho zasluhoval. (List otištěn v „Hlídce“ 1920, 20). Slova ovšem více zdvořilostní, jež nevylučují věcného nesouhlasu v jednotlivých otázkách.

⁴⁾ „Květy“ 1844, 392. Nevím, je-li autorem dr. Čupr, či snad právě dr. Čejka.

lenějších, jazykozpytec musí seškrtnout až po myšlenku, již Klácel chtěl provést, po myšlenku líčiti vývoj řeči; ve vývoji vědy o českém jazyce je sčestím na dobro opuštěným a proto také zapomenutým."¹⁾

Radostné naděje Šmídkovy v úspěchy „absolutní metody“ v jazykovědě a úsudky o významu Klácelova díla pro budoucí rozvoj této vědy se tedy nesplnily. Přes to úvaha jeho zůstane jednak dokladem jeho až příliš veliké šetrnosti, lásky a úcty k učiteli, jednak důkazem nevšedního vzdělání, jež mu dovolilo ovládnouti úplně rozlehlou látku a dát celému článku i slohově přiměřenou formu. Dr. Souček také výslovně poznamenává, že práce Šmídkova jest „urovnanější a vkusněji stilisovaná“ nežli recensovaný spis Klácelův.²⁾

* . *

Své názory o otázkách, jichž se neodvažoval přímo dotknouti v úvaze o spise Klácelově, vyslovil Šmídek jasně po třech letech v samostatně vydaném spisku *Věda, národnost, církev*. Úvaha vzhledem na „Mluvnictví a Zjevení“, od Fr. Škorpíka, a na „Dobu prvního člověčenstva“, od Jana Slav. Tomička. V Praze 1847.³⁾

Fr. Škorpík, tehdy kaplan u sv. Maří Magdaleny v Brně a již od studentských let přítel Šmídkův, pokusil se splniti jeho přání vyslovené na konci úvahy o „Počátcích“ Klácelových, aby tento spis se obádal i z jiných stanovisk. Jaká to stanoviska jsou, o tom mluvilo se patrně na schůzce několika mladých katolických pracovníků, žáků Klácelových, konané u Škorpíka brzy po vyjití „Počátků“ dne 27. prosince 1843.⁴⁾ Spis byl asi půl druhé hodiny předmětem čilé debaty, již účastnil se vedle domácího pána Šmídek, Kulda a Dr. Vendelín Grünwald.

Škorpíkovi, ohnivému průbojníku uvědoměle katolického, církevního směru mezi mladším kněžstvem moravským, šlo především o to, aby proti zásadám Klácelovým bylo zdůrazněno a obhájeno stanovisko církevní, aby tak zároveň i do širších kruhů proniklo přesvědčení, k němuž dospěl se svými druhy, že není rozporu mezi učením křesťanským a moderními výsledky věd. Za tehdejších skrovných poměrů nepomýšlel ani na původní práci, nýbrž umínil si přeložiti dílo slavného Wisemana, jednající o souladu zjeveného náboženství s moderní vědou (*Lectures on the Connection between Science and revealed Religion*, 1835).

Šmídek věděl o tomto jeho úmyslu a souhlasil s ním, ale nedůvěřoval příliš, že by jej Škorpík také vykonal. Proto s tím větší radostí oznamuje — jako kaplan hustopečský — v prosinci r. 1844 příteli Taroucovi, že mu Škorpík ukázal k velikému pře-

¹⁾ Dr. St. Souček, čl. c. L F 1905, 255.

²⁾ Tamtéž, str. 347.

³⁾ Šmídek zaslal původně tuto úvahu, tak jako předešlou, do Č Č M, ale nebyla redakcí přijata.

⁴⁾ Jan Halouzka, *Životopis B. M. Kuldy*. Praha 1895. Str. 47. Šmídek se v Deníku o této schůzce nezmiňuje.

kvapení začátek svého díla „Soulad zjevení a křesťanství se všemi vědami a jejich moderními výsledky“. Spis Wisemanův je jest základem, ale kromě toho že přítel má po ruce nová učená badání, zvláště z německé literatury, kterých Wiseman nepoužil. „A tak by byla práce Škorpíkova ne tak překlad, jako doplněné přepracování anglického originálu. Bylo by to dílo, jež by mělo pro stav naší literatury nejdůležitější požehnané následky. Jen vytrvalost!“¹⁾

Postup práce Škorpíkova sleduje pak již stále se zájmem i radostí, až konečně r. 1846 oznamuje také veřejně v „Květech“, že se již dotiskuje, vysvětluje při tom, že spisovatel obral si z velikého díla Wisemanova, „za předmět píle své“ jen část o *mluvnictví*, „poněvadž toto probuzováním se národnosti větší zajímavosti nachází a obecnstvu přístupnější a zajímavější jest.“²⁾

Pravým důvodem, proč Škorpík z četných oborů vědeckých zvolil si jen *mluvnictví*, byl ovšem úmysl vyvrátiti názory Klácelovy o původu a vývoji lidské mluvy. Škorpík sám zastřel tento úmysl tím, že označil své dílko jako úvahu o spise Tomíčkově „Doba prvního člověčenstva“, vydaném „Maticí Českou“. A Šmídek konečně i ve svém spisku „Věda, národnost, církev“ přijímá klidně toto fiktivní označení, ač spisovatel dotýká se spisu Tomíčкова jen dvěma malými, patrně v poslední chvíli připojenými poznámkami, a ačkoliv sám, jak z dřívějšího patrně, nemohl neznati vlastní tendence Škorpíkova spisu . . .

Dr. St. Souček ve své studii se domnívá, že tak učinil z téhož důvodu, z něhož použil fikce Škorpík. Souvisí prý to s dočasným nepovolením tisku censurou biskupskou: v duchu vládního opatrnictví chtěl biskup potlačit příčinu k možnému rozruchu . . .³⁾

Ale jest tu asi také hlubší příčina — táž, pro níž už r. 1844 pomlčel raději o věcech, v nichž nemohl s Klácelem souhlasiti: šetrnost k muži, jež dosud neobmezeně ctí a miluje a jehož osud právě v těchto letech — po sesazení s úřadu profesorského — budí v jeho srdci tím vřelejší soucit.⁴⁾ Proto bylo mu patrně i milé, že Škorpíkův spis není zevně označen jako polemika s Klácelem: jemu tak poskytl příležitost, aby se rozhovořil o sporných otázkách bez obavy, že by se tím jeho učitel mohl cítiti nějak dotčen.

Aby konečně promluvil, k tomu pudilo Šmídka další studium těchto otázek a pak tímto studiem i vlivem Sušilovým stále více silící přesvědčení, že jen *učení církve katolické může usmířiti všechny rozpory* myšlenkové, národní i společenské. „Dogmata objevila se mi ne jako efemerní názory, nýbrž jako věčné zásady

¹⁾ List Šmídkův Taroucovi ze dne 12. prosince 1844. „Hlídka“ 1919, 201. List je psán německy.

²⁾ „Květy“ 1846, 394.

³⁾ Dr. St. Souček, čl. c. L F 1905, str. 370.

⁴⁾ Ve zprávě o sesazení Klácelově zaslané Bílému 16. října 1844 píše na př., že jím vládne hluboká rozhořčenost, ano i hněv, „a předc poslední zvuk jest bolný, tak bolný, že dnes u mši sv. bezděky slzy prolévati musil jsem . . .“ „Hlídka“ 1920, 77.

lidstva, bez nichž by ani minutu nemohlo trvati", svěřuje se příteli Taroucovi. „Tisíckrát za den děkuji nebi, že mě vedlo na tuto cestu ...“¹⁾

Ale při tom pamatuje také na jiné, kteří dosud prožívají v duši náboženské boje, jaké byly i jeho údělem, a proto se raduje ze vznikajícího spisu Škorpíkova. „Neboť v přítomném životě není otázky, která by tak zaměstnávala všechny myslí, jako *souhlas opravdového vědění s křesťanským zjevením*, tím více, poněvadž vědy odloučeny od životního centra církve a zůstaveny samy sobě v chladné jednostrannosti, musí pohřešovati pravého oduševňujícího životního jádra.“²⁾

To byly tedy asi hlavní podněty spisu Šmídkova, jež určovaly značně také jeho *metodu* a celý ráz.

Jako v obou předešlých posudcích předesílá autor i tu dosti obšírnou úvahu, v níž podává jakousi filosofii nových literárních dějin českých a pak i teorii literární kritiky, známou nám již z první kapitoly této studie.³⁾ Dle ní snaží se sám aspoň částečně „prodrati se k vnitřnímu vyvinutí spisovatelovu, k oné stránce, ze které jako vnitřní nutkavostí spis jeho vykvetl“, hledě při tom i na „okolnosti, věkem samým podané“: líčí, jak také duch Škorpíkův převraty v literárním a sociálním životě po r. 1830, četbou mladoněmecké literatury a na druhé straně nově oživeným duchem církevním v kněžstvu i probuzeným ruchem národním uveden byl na čas do vnitřních bojů a jak zase došel smíru v církvi katolické, v dvojím ideálu: církev a vlast. Touhou přenést tento smír rozporů také v duše jiných, vysvětluje vznik díla Škorpíkova.

V druhé hlavní části vyjadřuje pak Šmídek své názory o některých otázkách, jimiž se obírá spis Škorpíkův a Tomíčkův — tedy také o otázkách, jichž se dotýkaly „Počátky“ Klácelovy a jímž se sám v předešlé úvaze vyhnul. Jde hlavně o původ lidské řeči a tím o poměr mezi vědou a vírou.

Šmídek staví se tu zásadně *na stranu Škorpíkova* proti Tomíčkově (a tedy i proti Klácelovi), doplňuje jen jeho vývody četnými vlastními poznámkami a opravami, aby tím více vynikl soulad zjeveného náboženství s poznatky vědeckými.

K tomu pak připojil novou vlastní úvahu, jež vystihuje druhé slovo v nadpisu jeho knížky: národnost. Nadšený hlasatel slovanské idey, jak jsme jej poznali dříve, podává tu zbrání hegelovské filosofie důkaz, že povinnost pěstovati a udržovati národní jazyk neodpírá církevnímu učení, nýbrž právě je zakotvena v hlubokých jeho důsledcích. Není tedy ani tu sporu mezi vírou

¹⁾ Taroucovi, 12. prosince 1844. „Hlídka“ 1919, 203. V pozdějším listě témuž příteli (18. prosince 1845) přiznává vliv *Sušilův*: „Poslední hovory Sušilovy, nejvroucnější, jaké kdy z jeho srdce vyšly, které mně objevily opět novou stránku jeho bohatého a krásného ducha, budou mít rozhodný vliv na mého ducha po celý život ...“ „Hlídka“ 1919, 256.

²⁾ Taroucovi, 12. prosince 1844. „Hlídka“ 1919, 201.

³⁾ Archiv literární 1920, 144.

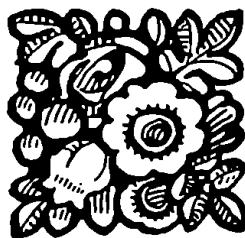
a národnostní myšlenkou, jež právě v nové době teprve „k jadernému a světlému uvědomění se probleskuje“. „Církev neumře!“ prohlašuje pak s přesvědčením — ale bude konati dále svůj vznesený úkol v lidstvu. A v tomto úkolu budou jí pomáhati nejvíce právě probuzení, jí oddaní národové slovanští, kteří utvoří mír v protivách našeho věku a palmu smíření podají ostatním národům evropským . . .

Nejbližším podnětem celé této stati byla asi nedůvěra politických i církevních vyšších kruhů k vlasteneckému ruchu v brněnském alumnátě i v mladším kněžstvu — v Deníku mluví o tom Šmídek často a velmi ostře — ale spojil ji docela vhodně s úvahou o spise Škorpíkově, jednak že souvisí vnitřně s hlavním problémem lidské řeči, jednak že celé dílko vyznívá tak souladně ve vůdčí zásadu filosofie Šmídkovy, o níž hovoří v Deníku z těchto čtyřicátých let na každé skoro straně. Každý boj končí se *smířením*; a my stojíme právě u brány věku, v němž všechny rozpory mezi lidmi a národy dojdou pravého smíru učením katolické církve . . .

Tak vyhověl jistě Šmídek *apologeticko-náboženskému* úkolu, jež především vytýčil svému spisku. A učinil to s bystrostí učeného kněze, zaníceného nadšenou, z přesvědčení plynoucí láskou k církvi i neochvějnou nadějí v konečné vítězství její božské pravdy a při tom obrněného znalostí výsledků moderních věd i pílým studiem filosofie Hegelovy a Schellingovy. Vědecké studium nechrání ho ovšem od snů o veliké slovanské budoucnosti, jimiž opředli ho již od studentských let milovaní básníci, ale tyto sny pomáhají mu nyní dovršiti krásně zbudovanou závěrečnou syntesi všeobecného smíru, z níž ještě dlouho se živí a posilují náboženské i vlastenecké jeho city.

Při tom myšlenka, že všechny boje zásad i stran jsou nutny, aby nastal konečný smír, že jsou nutny zvláště pro vědecký pokrok a vytríbení pravdy, chrání ho i při náboženské a vědecké polemice úzkoprsostí a jednostranností. Třebas je pevný ve svém přesvědčení a shoduje se se Škorpíkem, zavrhuje některé základní názory Tomíčkovy, přece zcela spravedlivě uznává dobré jeho stránky a přímo vytýká v „*interessu vědy*“, že jeho dílo nebylo dosud v našich listech důkladně rozebráno: „nebo nic tak vědě neškodí jako netečnost“ (23).

(Pokračování.)

Výbor z předhusitských postil.

Johlín se snažil provést reformu na základě povznesení všech společenských vrstev. Poněvadž ale ve svých kazatelských útocích nikoho nešetřil, tedy si nedovedl získati u žádného obliby a tím ani nemohl nabýti opory ku provedení svých úmyslů potřebné. Zcela jinak bylo tomu u Husa, u kterého se setkáváme se samými útoky na duchovenstvo, ale skoro nikdy proti vrchnostem světským. Tím získal sobě oblibu a zároveň i oporu u mocných pánů světských, žárlivě hledících na moc duchovenstva. Jednostrannými útoky na církev dovedl se Hus učiniti populárním, čehož Johlín ve své opravdovosti nikdy ne- učinil a proto něčeho podobného nikdy dosáhnouti nemohl.

Stěžejným bodem Johlínovy postily jsou zprávy o českých Valdenských. Johlín jest v tom ohledu mezi českými souvěkými kazateli až dosud unikem, které pro praehistorii husitského hnutí jest významu velikého. Zderazský plebán nevystupoval totiž pouze jako reformátor, nýbrž i jako apologeta. K tomu zavdávalo mu podnět vzrůstající hnutí Valdenských. V jeho výpadech možno rozeznávati dvě skupiny: První, útočící pouze všeobecně proti bludařům, druhé, obracející se speciálně proti Valdenským. Zajímavé jest, že otevřeně protivaldenských výpadů přibývá úměrně časem. V dílu prvním setkáváme se pouze s jedním, v druhém již s několika, v třetím pak vrcholí jeho útoky ve vylicení valdenské propagace a důkladného vypočítání jejích článků.

Ve všeobecné části vysvětluje předně pojem kacíře. Nestává se jím člověk bloudící ve víře, nýbrž zatvrzelec, nechtějící se dáti v ničem a od nikoho poučiti.¹⁾ Jejich tvrdošíjnost spočívá na dvou předpokladech: V naprosté jistotě spásy ve své sektě, mimo níž spásy není²⁾ a v úplně zamítavém chování k prostředlování spásy Církví katolickou, jejíž udílení svátosti jest prý neplatno.³⁾ Sektáři pořádali tajné schůzky, začez se jim dostalo od Johlína přezdívky „nocticorax“.⁴⁾ Výbornou jejich zbraní jest poukazování na pokleslou kázeň v duchovenstvu.

Kromě všeobecného upírání účinnosti svátostí ještě zavrhovali úctu svátostí oltářní,⁵⁾ zamítali existenci očištění a úctu svatých,⁶⁾ tvrdíce, že to vše bylo zavedeno z úmyslův zisťných.⁷⁾ Sektáři obojího pohlaví odvracují věřící od zpovědi a přítomnosti na službách Božích slovy: „Suis concubinís vel meretricibus vadunt ad dormiendum“.⁸⁾ Kromě jedovatých nadávek ještě používali poukazování na obřadní pompu, prohlašující ji za pouhou lidskou okázalost, která není ani Bohu ke cti, ani lidu k povznesení.

¹⁾ II, 212 a'.

²⁾ III, 131 b".

³⁾ III, 34 a".

⁴⁾ II, 150 b".

⁵⁾ III, 60 a'.

⁶⁾ III, 67 b'.

⁷⁾ III, 132 a".

⁸⁾ II, 144 a'. Právě uvedenými chlípnými slovy se ovšem lid také valně nepovznesl.

Historický význam Johlínova svědectví o Valdenských jest značný. Až dosud se nepoštěstilo žádnému badateli nalézt články této sekty, pokud byla na českém území. Dějepisci, zabývající se podílem valdenství na vznikajícím husitismu, byli proto až dosud pro naprostý nedostatek vnějších kritérií nuceni uchýlovati se k srovnání nauky tábořské se zásadami valdanskými bez nějakého přesného pozitivního výsledku, neboť některé články valdanské se kryly s viklefskými. Poněvadž pak Johlín mluví o velmi pokročilé již agitaci Valdanských a k tomu uvážíme-li ještě, že tak pravil v roce 1404., tedy máme v jeho slovech neklamné svědectví, že zásady Valdanské byly u nás šířeny již dávno před viklefismem. Kromě toho jest zpráva ona ještě důležitá i pro Husovo okolí, neboť při valdanských vlivech na něho nemohli historikové až dosud nic uvést, nežli známý případ kněze Abrahama, oblibu jeho u Valdanských a domněnku, dle níž byli asi Valdenští v Praze za doby Husovy hojně rozšířeni. Johlín toto tápání v šeru dávnověkosti úplně rozptýlil, potvrdiv opatrné hypotese na plné čáře. Pravil totiž svým posluchačům, že je musí upozorniti na učení Valdanských, *poněvadž se dosti šíří.*¹⁾

Svědectví Johlínovo jest důležité ještě se stanoviska jiného. Ono totiž nekonstatuje pouze existenci Valdanských za doby Husovy v Praze, nýbrž ono nám i nepřímou ukazuje na ideovou souvislost jeho českých přívrženců s německými. Články Johlínem citované jeví totiž na první pohled nápadnou podobnost se seznamem článků německých vyznavačů, otisknutém Döllingerem z mnichovského rukopisu.²⁾ Blížším srovnáním textů seznáme, že Johlín své články z něho doslova opsál, vypustiv pouze věci, kterých k informaci prostého lidu nebylo třeba. Tím jest dokázána myšlenková spojitost a totožnost českých vyznavačů valdenství s německými, resp. bavorskými:

Články Johlínovy.

Primus eorum error est, quod negant purgatorium, dicentes tamen esse duas vias post mortem cuiuslibet hominis, scilicet, quod homo moriens statim evolat ad celum vel descendat ad infernum.

. . . alius eorum error est. Pulsus campanarum, vigiliis, missas, elemosinas et quaelibet alia suffragia facta pro defunctis, dicunt, penitus nonvalere.

Item suffragia et intercessionis Virgini Marie et omnium sanctorum negant, allegantes, quod sunt repleti gaudiis

Články Valdanských z Bavor.

10. Item negant purgatorium post hanc vitam, dicentes, solum esse duas vias, scilicet immediate ad vitam aeternam, et malorum immediate ad mortem aeternam.³⁾

4. Quarto dicunt: Sanctos in patria non esse invocandos. Ratio, quia ab sorpti sint plenitudine gaudiorum, ut

¹⁾ III, 97^b. De secta tamen Valdensium hereticorum, qui, pro dolor !, satis multiplicantur, aliquid audiat, quomodo videlicet possitis cognoscere et eisdem non credere, sed eos devitare."

²⁾ Beiträge zur Sektengeschichte, II, 335—343.

³⁾ Döllinger, u. d., 338.

celestibus et ideo nesciunt, quid hic agatur nobiscum et idcirco vigilias sanctorum non ieiunant, nec dies eorum inter se celebrant, nec oblationes faciunt, nec reliquias osculantur, nisi in quantum oportet, ne a cristianis notentur. Et ideo „Ave Maria” magistri eorum suis confitentibus pro penitencia non iniungunt.

Item dicunt cristianos esse ydolatrias propter ymagines sanctorum et signum crucifixi.

Item, quidquid benedicitur ab episcopis, vel presbyteris, sive sit ecclesia, sive sit fons baptismi, sive sal et aqua, cimiteria et indumenta, cetera huiusmodi, dicunt, penitus non valere. Si autem aliquando intersunt, hoc faciunt, ne notentur.

Item, de indulgenciis et de ecclesiarum predicationibus neque credunt neque advertunt.

Item dicunt, papam esse caput omnium heresiarcharum.

Item dicunt, quod „Pater noster” tantum debet dici pro oracione, et ideo plurimi ex eis ignorant „Ave Maria”.

Item dicunt, omnia verba misse et omnia paramenta ad missam esse erronea preter verba consecrationis.

Item processiones in die corporis Christi et aliorum habent pro ridiculo.

Item, de ligno crucis, neque de signo nihil credunt, ymo, si haberent spineam coronam vel lanceam etc. huiusmodi, nullam venerationem impendere vellent, dicentes, quod sacerdotes talia excogitaverunt propter sua lucra.

Item excommunicationes pape, sive aliorum prelatorum nichil omnino curant, nisi solum suorum superiorum.

Item, de martyribus, confessoribus, heremitis et sanctis doctoribus, item de virginibus, quidquid predicatur, nichil

nihil possint cogitare nobis et his, quae nobiscum aguntur.¹⁾

Item dicunt, Christianos esse idolatrias propter imagines sanctorum et signum crucifixi.

Item, quodcunque benedicitur ab episcopis et praelatis, sive sit ipsa ecclesia, sive fons baptismi, sal, aquae, herbae, thymiatheria, paramenta, palmae, candelae, dicunt penitus non valere, et si quando intersunt, hoc faciunt, ne notentur.

Item, de indulgenciis et peregrinationibus et ecclesiarum dedicacionibus nihil credunt.

Item dicunt, papam esse caput omnium heresiarcharum et ex eo ipso cardinales, archiepiscopos, episcopos, imperatores, reges, principes, duces et omnes iudices tam spirituales, quam saeculares una cum omnibus presbyteris esse dammandos, disserentes, si possibile esset aliquem salvari ex illis, fides eorum esset falsa et mala et nulla, et hoc reputant impossibile.

Item dicunt, nihil orandum esse praeter Pater noster; ergo plurimi eorum ignorant Ave Maria; non orant psalmos et orationes alias, quantuncunque devotas.²⁾

Item dicunt omnia verba missae et omnia paramenta ad missam spectantia esse de errore, preter verba consecrationis,

Item processiones in die corporis Christi et aliorum temporum christianorum dicunt esse vanum triumphum et ridiculum, similiter et de candelis, quas christiani solent ibidem deferre.³⁾

Item, de signo crucis nihil credunt, asserentes, quia nec venerarentur illam crucem, in qua, Christus pependit, nec spineam coronam, nec clavos, nec lanceam, nec tunicam inconsutilem, si viderent, quorum omnium venerationem dicunt esse vanam et inutilem, et quod sacerdotes hoc invenerunt propter lucra.

Item excommunicationem pape, sive aliorum prelatorum nichil omnino curant nisi suorum superiorum.

Item, de martyribus, confessoribus, eremitis, Nicolao, Martino, Catharina, Margarita et omnibus aliis sanctis quod-

¹⁾ U. d., 336.

²⁾ U. d., 338.

³⁾ U. d., 339.

credunt, ymo dicunt, quod forte sunt in inferno.

Item dicta sanctorum nichil advertunt.

Item, edificia ecclesiarum, altarium et organorum omnino reprobant.

Item, omnia paramenta episcoporum, sicut infulas, cirotecas, annullos etc. vocant supersticionem.

Item dicunt, quod coronas et tonsuras clericorum deus odiat, eo, quod non sit talium institutor.

Item confessionem generalem nichil advertunt.

Item improbant omnes religiones tam monachorum, quam monialium, dicentes esse superfluas et inanes.

Item dicunt, quod papa, episcopi et cardinales et ceteri non habeant maiorem auctoritatem, quam simplices sacerdotes.

Item deridunt cristianos, qui eligunt apostolos, prout est de more ecclesie sic faciendum.

cunque praedicatur, nihil credunt, sed dicunt, quod fortasse in inferno sepulti sunt.

Item dicta sanctorum nihil curant, nisi quantum pro secta eorum confortanda retinent, sed tantum novum testamentum ad literam observant.

Item, edificia altarium, ecclesiarum, turrium, campanarum, organorum et cetera ecclesiarum ornamenta reprobant.

Item, paramenta episcoporum, infulas chirothecas, curvaturas, annullos etc. vocant superstitionem.

Item dicunt, quod coronas et tonsuras clericorum Deus odiat, eo quod non sit talium institutor.

Item confessionem generalem nihil advertunt.¹⁾

Item improbant omnes religiones tam monachorum, quam monialium, dicentes, esse superfluas et inanes.

Item dicunt, quod papa, episcopi, et cardinales non habeant maiorem auctoritatem, quam simplices sacerdotes.

Item derident Christianos, qui eligunt sibi apostolos, prout mos et filii in ecclesia Dei et Christi et qui vigilias sanctorum jejunant et festa celebrant, et si ipsi propter colorem similia faciunt, dicunt, se hoc solum ad laudem Dei et non sanctorum facere.

Tyto články jsou tedy zcela jistě původu Valdenského.²⁾

Kromě Valdenských shledáváme se v Johlínově postile ještě s jinou sektou, která jest ještě tajemnější. Nepraví se sice zřetelně, že by v Čechách existovala, ale kazatel útočí na ni, což je důkazem, že pravděpodobně u nás byla. Srovnejme Johlínova slova o nich a pozdějších Adamitech:

Johlín (I, 216 a')

„... *inter solas virgines matrimonium posse dicunt contrahi*, dicentes, quod illi, quos deus coniunxit, ambo virgines fuerunt, et ideo secus presumpta copulatio non est ex deo.“

Vavřinec z Březové (F.R.B.V.475)

„... v tak velké bláznovství někteří přišli sou, že tak muži i ženy zavrhše roucho i oděv ovšem nazí chodili, *pravice se býti v stavu nevinnosti* a že pro prvních rodičův přestoupení roucho zamýšleno. A z toho bláznovství domnívali se, že by nehřešili, kdyby bratr se sestrou se spojil...“

Staré letopisy české (479).

„... *pravice, že ... nemá manželství býti*, oddávání dvou osobů, muže a ženy.“

Jak patrně, má Johlínův výrok se svědectvími o českých na-

¹⁾ U. d., 340.

²⁾ O tom viz.: Neumann, České sekty ve století XIV. a XV., 13—19.

háčích společné dva body: Prvním jest stav nevinnosti prarodičů, dle něhož soudili, že žili spolu dva lidé, mládenec a panna. Druhým bodem pak jest důsledek z toho plynoucí: zbytečnost manželství. K těmto vnitřním kritériím přistupuje pak ještě jedno vnější, totiž svědectví bosáka Jana Vodňanského, jenž ve svém „Locustariu“¹⁾ označuje Adamity za zbytky flagellantů, které se vynořily za zmatků po smrti Husově nastalých. Pod dojmem těchto svědectví lze litovati, že stížnost chvojnovského faráře na noční hýření farníků není určitěji formulována.²⁾ Tolik však lze říci, že by farář si asi sotva stěžoval na ně u vyšší instance, kdyby se jednalo pouze o rozpustilost chasy. Proti takové nauce vystoupil v kázání na druhou neděli po Zjevení Páně, ve kterém se nevědomky stal, pokud známo, prvním českým obhájcem nerozlučitelnosti manželské. Činí tak z důvodů následujících:

Spojení muže se ženou musí býti co nejpevnější. Kdyby se mohli manželé od sebe odloučiti, kdo by vychovával dítky? Byly by bez rodičů, ba po případě by jich ani neznaly a v důsledku toho: kde by byla úcta k rodičům, když by se oni o své potomstvo nestarali? Kdyby manželská rozluka byla docela snadnou, došly by věci případně i tak daleko, že by se mužové ženili třebas i jenom na jeden týden, ale pak by to nebyl žádný manželský život, nýbrž zneuctivání jedné ženy po druhé. A kdo by si pak takovou znehodnocenou ženu vzal?³⁾

Konečně se shledáváme ještě s třetími heretiky, kteří také patrně v Čechách byli. Johlín je charakterisuje, jako antitrinitáře. Mluví totiž o tajných schůzkách, na kterých „nimis fetida locuntur de sanctissima Trinitate.“ Však to jest pouze charakteristikou jejich sekty. Kromě toho mluví velmi nepěkně „de purissima nostra fide“ vůbec a tupí svátosti, „dicentes, quod nullum habent vigorem.“⁴⁾

Jinou, neméně zajímavou věcí, jest Johlínovo stanovisko k otázce eucharistické. Lze v něm nejlépe pozorovati, v čem se lišil od strany Husovy. Zatím co Husovo okolí stálo pod vlivem viklefovské remanence,⁵⁾ Johlín netoliko, že s ním nesouhlasil, ale postavil se otevřeně proti němu. Učinil tak na kázání proneseném o slavnosti Božího těla, roku 1404. Úvodem prohlašuje zmíněnou právě slavnost za projev víry v přepodstatnění a zároveň ostentativním zavrhnutím všech heresí, v tomto názoru bloudících. Z toho také následuje, proč se nechtějí jejich příslušníci účastnit mše sv., při níž se pozdvihuje a podává. Nevěří totiž, že by pod způsobou chleba byl přítomen Spasitel.

¹⁾ Dudík *Iter Romanum*, I, 292. „Tertio namque anno post incinerationem Johannis Hus . . . consurrexerunt quidam ex reliquiis flagellatorum, quorum unus cornutus nomine“ in vulgari.

²⁾ Srov. Neumann: *České sekty*, 29—33.

³⁾ I, 216 a'.

⁴⁾ III, 34 a'.

⁵⁾ Sedlák, Hus, 109, 135.

Své přísně ortodoxní stanovisko spojoval zároveň s energickým potíráním pověr. V tomže kázání se rázně staví proti pověřenému ukazování okrvavených hostií. Pravděpodobně se jedná o narážku na domnělé zázraky vilsnacké.¹⁾

O zázracích se šíří na počátku své druhé knihy. Není jich k víře potřeba, neboť již byla dávno před nimi a bez nich. Není jich také třeba proto, poněvadž jest již samo sebou dosti velkým zázrakem, stane-li se žid nebo nevěřící křesťanem.²⁾ Zvláště se mu nelíbí, že mnozí lidé nosí u sebe ostatky svatých a sv. kříže a při tom se neštítí navštěvovati špatné místnosti. Co se ostatků sv. kříže týká, těch jest předně tolik, že by je ani jeden vůz nestačil odvésti a za druhé mnohem lépe by takoví lidé učinili, kdyby místo relikvií nosili s sebou ono lože nemocného, t. j. pokání. To jim daleko více prospěje, než nosení ostatků.³⁾ V některých případech pak jsou „zázraky“ přímo na škodu věřících. Jest přece známo, kterak i ďábel konal různé podivuhodné věci, aby svedl věrné křesťany, po případě mu pomáhají lidé, chtějící naplniti sobě oblacemi kapsy. Proto se u každého zázraku žádá kanonicita, t. j. církevní autoritou (biskupem, synodou) potvrzená skutečnost děje.⁴⁾ Autor však se výslovně ohražuje proti každému, kdo by si o něm myslel, že v zázraky nevěří. Věří v ně, však považuje je za mimořádný prostředek k obrácení věřících. Nechtějí-li lidé věriti slovu, tedy nechť alespoň věří dílu Božímu a tak nechť se přesvědčí o jeho existenci na vlastní oči.⁵⁾

Největším zlem souvěkého křesťanstva bylo schisma. Johlín je charakterisuje slovy proroka Jeremiáše: „Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Deus, et tenentes legem, nescierunt me et pastores prevarikati sunt in me.“ To jest příčinou zrození dítěte tak obludného a zároveň je znázorňuje na hodně drsném příkladě. Mluví o těle, které ve své spodní, méně ušlechtilější části jest úplně normální, ale v ušlechtilém hořejšku jest rozděleno. Dolní jednotnou částí rozumí se společenská spodina. Lotři, zloději a j. drží pospolu, kdežto duchovní a světská vrchnost jsou nesvorny. Jinou chybou jest váhavost dobrých, kteří jsou schováni a netroufají sobě vůbec ani vyjítí. Takové zlo, jako jest schisma trvá již plných dvacet let, hubíc lidskou společnost.

V Johlínově postile se též setkáváme s myšlenkou o Antikristu. Jako Janov, tak i on jej spatřuje především v rozháraných poměrech církevních. Přirovnává preláty ke slunci, ukazuje skvrny na něm se jevící, jako znamení Antikrista. Jednou takovou známkou jest nedostatečná přísnost k chybám podřízených, druhou jest jejich rozmařilý život. To nejsou preláti dle řádu apoštolského, nýbrž farizejského a zákonnického.⁶⁾ Jinou známkou blízkého příchodu Antikristova jest způsob klášterního života. Jsou totiž řeholníci, kteří složili slib poslušnosti, ale bohužel nechtějí ho zachovávat.⁷⁾ K napomenutím, aby žili, jak se v klá-

¹⁾ III, 68 b'—71 b".

²⁾ II, 33 a'.

³⁾ II, 42a'.

⁴⁾ III, 67 b'.

⁵⁾ III, 67 b'.

⁶⁾ 110 b", 111 a'.

⁷⁾ I, 117 b"

šteře sluší, chovají se, jako by neslyšeli. Takoví kněží jsou sluhy Kristovými pouze na oko, poněvadž ve skutečnosti slouží Antikristovi.¹⁾

Blízký příchod odpůrce Kristova se jeví též v pronásledování věrných. Jako ve vodě pohltní velká ryba malou, tak i ve světě boháči utiskují chudé zemědělce, zlí pohlcují dobré, bezbožní věrné.²⁾ Toho nechť se nikdo neleká. Předně slušno býti pamětlivou slov: „Kdo vytrvá do konce, bude spasen“ a za druhé, nebude ono utrpení trvati věčně. Antikrist bude totiž vládnouti pouze půl čtvrtá roku. Bylo by proto velmi zpozdilým, kdyby ze strachu před pronásledováním odpadl někdo od Boha. Kromě pronásledování spravedlivých objeví se ještě falešní proroci svádějící lid od víry.

Co se Antikrista samého týká, vzejde ze země a sice z rodu Dan. Nejlepší přípravou na jeho příchod jest pokání.³⁾ Ono má však lidstvo připravit netoliko na Antikrista, nýbrž i na poslední soud, který nastane již, co nevidět.⁴⁾ Jak si představoval Johlín kající přípravu k poslednímu soudu? Spatřoval ji v útěku na hory. Mělo tak učiniti zvláště obyvatelstvo městské, jež bylo mravně nejsešlejším. Ani sebedůraznější domluvy kazatelů nedovedou je odtrhnouti od nemravností, lichvy a jiných hříchův. Volá tudíž slovy Jemeríášovými: „Relinquitte civitates et habitate in petra!“ a ukazuje, jak blaze bylo těm, kdož opustivše hříšná města,⁵⁾ žili na horách životem kajícím.

Závislost Johlínova na Janovovi při myšlence o Antikristu nedá se přesně konstatovati. Jsou některé podobnosti (na př. oba nařikají na „homines a sacerdotes carnales, pressura iustorum“), to však není ještě žádným důkazem závislosti, zvláště když se výslovně dovolává spisů Rabanových.⁶⁾ Také se jeví kromě uvedených podrobností některé zásadní kontrasty mezi Janovem a Johlínem. Kdežto Janov vidí v Antikristu osobu sedící na nejvyšším místě v Církvi, Johlín ho považuje za pouhého zákonodárce bez jakéhokoliv bližšího označení. Stejný rozdíl se jeví v nazírání na pokleslou kázeň církevní. Janov totiž prohlašuje špatné preláty, kněze a řeholníky za údy Antikristovy, kdežto Johlín v nich spatřuje známku brzkého konce světa.

Pokud se hlásání ideje o Antikristovi týká, lze říci, že Johlín patří mezi muže, kteří ji po smrti Janovově udržovali při životě. Nelze tudíž již dnes myslet, že by Jakoubek ze Stříbra byl prvním, který ji opět byl uvedl v život. On pouze uvedl opět v širší známost ideu Janovovu, kdežto myšlenku tuto ve smyslu obecném hlásal před ním Johlín, připravuje takto na rozhraní XIV. a XV. věku půdu pro Husova „pomocníka v evangelii“.

Jako v tomto názoru, tak i v myšlence reformní jeví se velký

¹⁾ III, 91 a“.

²⁾ I, 121 b“.

³⁾ I, 123 a“.

⁴⁾ I, 110 a“.

⁵⁾ I, 227 a“.

⁶⁾ . . . „ista est pressora ultima et suavior quam exspectamus, que talis erit secundum Rabanum“ . . . (I, 123 a“). O Rabanovi srov. Chytil, Antikrist v naukách a umění středověku etc. (Rozpravy č. akad., I., č. 52.) str. 23.

rozdíl mezi ním a ostatními t. zv. předchůdci Husovými. Jedná se především o subjektivní kvalifikaci, hlásanou s takovým důrazem v díle Miličově a Janovově. S tou se u Johlína vůbec nepotkáváme. Klade sice nescíslněkráté důraz na mravní život duchovenstva, ale stojí při tom přísně na stanovisku, dle něhož účinnost svátostí plyne ex opere operato a nikoliv ex opere operantis. Proto nelze Johlína započísti ku stoupencům Husovým, nýbrž spíše k prvním a nepřímým jeho odpůrcům. Uvážíme-li pak, že Johlín prohlásil závaznost nařízení církevních jen potud, pokud se shodují s příkázáními Božími, vzpomene-li si, že zázraky podrobil kritice tak ostré, že sám považoval za vhodné se ohraditi proti mínění jako by v ně nevěřil, pak nemůžeme popřít, že Johlín byl skutečným přítelem reformy, — ale na půdě církevní.

Emanuel Masák:

Karel Šmídek jako literární historik a kritik.

Než spisek Šmídkův chce býti zároveň také *literárně kritickou* úvahou o obou zmíněných dílech; odtud ona úvodní stať o vývoji nové literatury české a zvláště o úkolu literární vědecké kritiky.

Po této stránce nepodává sice mnoho, ale přece vidíme v ní jistý pokrok oproti oběma předešlým úvahám o Klácelovi. Je to především pokus vysvětliti podle zmíněné teorie vznik spisu Škorpíkova z popudů vnitřních i zevnějších, časových vlivů; pak způsob, jakým vykládá názory recensovaných spisovatelů: je tu mnohem volnější a samostatnější, pronáší častěji své vlastní úsudky nebo dojmy, neváže se tak pevně posuzovanými spisy, ale v četných odbočkách rozhovořuje se leckdy zajímavě o různých, četbou vyvolaných otázkách. Proto ne neprávem vidí ve spisku Šmídkově dr. St. Souček „jakousi předchut moderních subjektivně impresionistických kritik“. ¹⁾

Svůj pochvalný úsudek o díle Škorpíkově odůvodňuje Šmídek správností a zajímavostí názorů i ušlechtilou tendencí přispěti také jiným k dosažení vnitřního smíru. Když pak po roce píše do „Květů“ celkový přehled literárního ruchu na Moravě, prohlašuje přímo, že „toto učené dílo má jakous *historickou cenu a důležitost* pro vlast naši“; neboť „mimo vědeckou zajímavost“ nalézáme v něm „v krátkém nárysu všechny ty myšlenky stručně sestavené, jaké kolují v našem mladém duchovenstvu . . .“ ²⁾

V pochvalném úsudku shodovala se se Šmídkem většina současných kritiků, i když hleděla na spis Škorpíkův s jiných stanovisk, než autorův přítel. Tak vedle J. Ohéřala (v Moravii 1846) vyslovil se o něm velmi pochvalně zvláště dr. Čupr v „Květech“

¹⁾ Dr. St. Souček, čl. c. str. 442.

²⁾ „Květy“ 1848, 288.

1847, zdůrazňuje Škorpíkovu snášlivost a šetrnost k filosofii, „jakou jsme u pravých myslitelů a znatelů pozorovati uvykli“. Původnost jeho pak vidí v tom, že „vychází od filosofie, od kritiky, od vědy, a nalézá maně v Bibli to, co dříve rozumsky hledal . . .“ Tento směr „provedl v tak skvostné formě, s takovou důsledností a pramenů úpravností, že můžeme bezpečně každého myslitele a milovníka osvěty na tento nevšední úkaz v naší literatuře pozorna učiniti . . .“¹⁾

Jen V. Nebeský v „České Včele“ 1847 odsoudil spis Škorpíkův a po něm podrobným přísným rozborem pramenů tak učinil dr. St. Souček²⁾: nazývá spis strannickou, pro vědu bezcennou kompilací, v níž nejméně tři čtvrtiny jsou „slátány“ z překladů . . .

Z uvedeného tu místa z listu Taroucovi je patrné, že Šmídek od počátku již dobře věděl o nepůvodnosti díla přítele; ve své zprávě v „Květech“ 1846, 394 ještě před vyjitím veřejně to připomíná; a konečně v literárním svém přehledu tamtéž r. 1848 po stati o spise Škorpíkově a stručné připomínce vědecké činnosti Klácelovy výslovně doznává: „Arciť se u nás *původnost* i vzhledem věd nelze posud s uspokojující jistotou očekávati; my Slované uprostřed gigantických pokroků, jakých v posledních letech naše století v člověčenstvu v každém oboru i literatury i věd učiněno, drahně jsme se opozdili; my tedy teprv se vůkol ohlédnouti musíme, jakých pokladů v říši duchové druhými národy vytěženo; jasný přehled sobě uzpůsobiti musíme, jak vysoko se povznesl duch obecný, abychom na základu už vytěžených pokladů dále pokročili na nekonečné dráze ducha lidského. Ale jednotlivá jádérka a jednotlivá zrnka nalézáme sem tam ve spisech našich vzdělců; i doufáme, že z nich vyrostě strom široký a u výši nebeskou se pnoucí, a že Slované svou původnost v život evropský vkořenivše přispějí, by východ i západ v blažené se obejmul jednotě.“³⁾

Za takové jádérko asi pokládal Šmídek i svůj spisek „Věda, národnost, církev“, jenž byl dán do oběhu, ač byl tištěn již r. 1847 v Praze, právě v této době — za bouřlivých událostí r. 1848. Snad proto také současná kritika časopisecká si ho nepovšimla, jak s jakousi lítostí domnívá se autor sám, když po více než 20 letech vzpomíná na rozvoj vlasteneckých a literárních snah na Moravě. „Nevěnována mu ta pozornost, kterouž zasluhoval a kterouž ovšem i nyní sobě vymáhá, touže rozluštití podle tehdejších skromných sil spisovatelových nejtěžší záhady ducha lidského.“⁴⁾

Než třebaš nevzbudil spisek Šmídkův patrnějšího literárního ohlasu, přece mnohé v něm vyslovené a zdůvodněné myšlenky žily a působily dále v probuzené části mladého moravského du-

¹⁾ „Květy“ 1847, 39—40.

²⁾ Dr. St. Souček, čl. c. str. 359—376.

³⁾ „Květy“ 1848, 288.

⁴⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. Č M M 1870, 179.

chovenstva, v němž jednotlivci dávali jim pak jen jiný přístupnější i pronikavější výraz. Na širší veřejnost, zvláště na laickou inteligenci českou, zaujatou revolučním ruchem a při tom plovoucí již zjevně i tajně ve vodách liberalismu, dílko moravského kaplana, vydané v ne příliš vábivém rouchu, nemělo již ovšem vlivu.

V literárním vývoji autora samého je pak skutečně jen jádérkem, z něhož po letech vyrostlý strom rozvil se značně odlišným směrem.

* . *

Téhož roku 1847, kdy vyšel Šmídkův spisek, byla vydána v Brně básnická sbírka duchovního vůdce mladého uvědomělého kněžstva moravského — *Básně od Františka Sušila*. Každá samostatná kniha básní byla v neúrodných čtyřicátých letech na Moravě značnou vzácností. Tím větší rozruch vzbudila v literárním světě kniha tak vážené vůdčí osobnosti, jakou již tehdy byl Sušil, autor dvou sbírek národních písní, Spisů svatých Otců apoštolských a Hymnů církevních.

K tomuto zájmu veřejnosti o dílo Sušilovo přispěl nejvíce snad Šmídek.

Již z dřívějších statí této studie je patrné, jak v srdci brněnského bohoslovce a pak hustopečského kaplana vyrůstala zvolna *úcta a láska* k druhému význačnému učiteli, jenž nadšeným slovem i celou vlastní činností dovedl tak pěkně spojití oba nejvyšší ideály probuzené katolické mládeže, náboženský i národní — církev a vlast. Přispěl k tomu i dosti častý osobní styk se Sušilem, jenž v přátelských hovorech nejen projevoval vždy nové stránky svého bohatého a krásného ducha, ale i povzbuzoval stále své bývalé žáky k horlivé práci literární, rozděloval jim úlohy a všemožně je při tom podporoval.¹⁾

Přátelská úcta a láska k učiteli byla asi vedle záliby v poesii hlavní *pohnutkou*, že Šmídek napsal o sbírce Sušilově hned dva články do českých časopisů, jež rády otiskovaly jeho práce: do Květů a Musejníku.

Článek v Květech²⁾, zařazený do cyklu pravidelných referátů Šmídkových „Z Moravy“, vyrostl z četných poznámek v Denníku, kde si zapsal patrně první své dojmy z četby a všeobecné úvahy o rázu poesie Sušilovy. Článek stal se pak ve hlavních svých částech zárodkem druhé, velmi obsírné a podrobné úvahy v ČČM 1847, II, 545—564.

¹⁾ Tak na př. v listě Václ. Štulcovi 9. března 1844 a Taroucovi 10. března 1844 oznamuje Šmídek svým přátelům, že Sušil ustanovil ku překládání jednotlivých částí N. Zákona vedle Těšíka, Škorpíka a Bílého také jej. Hlídka 1919, 198—199. Ještě r. 1851, slibuje Sušilovi, že na svém novém stanovisku (na jihlavském gymnasiu) „ponoří se úplně v církevní vědy, aby s pomocí Boží prospěl Církvi a drahému národu a potřebám našeho věku“, prosí svého bývalého učitele: „Obdařtež mne i dále Svou radou, Svou pomocí a Svým přátelstvím, abychom spojenými silami plnili velikou úlohu naši.“ Dr. P. Vychodil, Z doby Sušilovy, I, 273.

²⁾ Květy 1847, č. 91, 31. července. Str. 363—364.

Metoda její jest na první pohled táž, jaké použil v posudcích spisů Klácelových: předesílá až nepoměrně rozsáhlou povšechnou úvahu o významu, podstatě a zvláště vývoji poesie, aby tím, jak praví, na nejjistější cestě dospěl k uvědomění rázu nynějšího básnictví a tak se probral ke stanovisku, se kterého dlužno patřiti na básně Sušilovy, „chceme-li jich v pravém směru skladatelově ke svému uvědomění přivéstí.“¹⁾ Teprve v druhé polovici článku rozebírá básnickou knihu po stránce obsahové a formální, prohlašuje při tom po dvakrát — podobně jako dříve u Klácela — že nechce básně tak *posouditi*, „což při plodech básnických vždy jest úkol krušný a závadný“, jako více sobě a čtenářům *uvědoměti*. V básních Sušilových — praví ke konci — máme odhalený vniterný svět jeho v mnohobarevných paprscích před zrakem se rozkládající: toužil tedy ponořiti se v hlubinu jeho ducha a v panenskou čistou mysl jeho, co pak při čtení cítil, nač myslil, hleděl si přivéstí v jasné uvědomění...²⁾

Tak snaží se tu Šmídek po prvé sám uskutečniti první zmíněný tu již požadavek charakterisující historické metody, jak jej vyslovil téhož roku ve spisku „Věda, národnost, církev“, že totiž k spravedlivému posouzení je třeba prodrati se k *vniternému vyvinutí spisovatelovu*, k oné stránce, ze které jako vnitřní nutkavostí spis jeho vykvete...³⁾ Podrobným rozbořem určuje správně hlavní dva živly poesie Sušilovy, „jež co dvě vonných růží z nitra básníkovy vykvětají a v jednotlivých básních v nerozlučném sjednocení se paprskují“: cit *nábožnosti* a myšlenku *národnosti*, jež se spojují zvláště v nadšeném oslavování Hostýna. Zbožnost srdce básníkovy jeví se mu nejen v tom, že opěvuje celý život Spasitelův v dojemných a velebných jeho dobách a že v četných legendách oživuje ušlechtilé ctnosti a činy svatých i světic Božích, ale i ve způsobu, jakým nazírá na přírodu: jako starší křesťanští básníci spatřuje i Sušil v celé přírodě vítězné plameny ducha lidského, čte myšlenky zachvívající v jejím nitru jako ohlas našich myšlenek a tuh a při tom teskní po výšinách nebeských, ponořuje se v Boha a rozjímá slávu ducha, jenž panuje vítězně nad přírodou.

Druhý hlavní živel poesie Sušilovy, myšlenku národnosti, vysvětluje Šmídek jako účinek mocného ideového proudu, jenž hýbe silně celým naším stoletím a jenž pronikl hluboce i nitro básníkovy. Stejně vykládá další charakteristickou známku, jež jej odlišuje zásadně od moderních básníků: blažený klid, jaký bývá výsledkem vniterného smíru a šťastného souladu.

Tím přichází Šmídek ke druhému svému požadavku historické metody, že je totiž nutno také „patříčný ohled vzíti na *okolnosti věkem samým podané* a na spisovatele bezděky doléhající.“⁴⁾ Je

¹⁾ ČČM 1847, II, 554.

²⁾ Totéž, 564.

³⁾ Věda, národnost, církev, str. 11.

⁴⁾ Totéž str. 11.

zajímavo, že právě tuto zásadu téhož roku a v témže Musejníku, kde jest uveřejněna Šmídkova úvaha o Básních Sušilových, mocně zdůrazňoval V. Nebeský, následuje v tom ovšem známého německého literárního historika G. Gervinuse. Věda dle něho nemůže se uspokojiti pojmáním obyčejného čtenáře, jemuž se umělecké a básnické dílo jeví jako samostatný, jednotlivý a nesouvisící úkaz, naopak, věda „musí je považovati co výrostek z pudy věku tehdejšího, a organické spojení jeho vytknouti s celým duchem tehdejším. Tím nabývá každá památka literární teprv života . . .“¹⁾)

Šmídek, odkojený týmiž mladoněmeckými prameny jako Nebeský, věnuje velkou část své úvahy, aby ukázal *poměr Sušilův k moderní poesii* a tak zjistil vliv časových okolností na tvorbu básníkovu. Hovoří nejprve velice obšírně a důkladně o všeobecném vývoji a posloupnosti idey poetické — od symbolismu a klasicismu poesie pohanské až k subjektivismu poesie křesťanské, z níž přirozeným psychologickým i dějinným vývojem se zrodila poesie moderní. Nestaví se proti ní nepřátelsky, jako před několika lety v Čechách K. Vinařický nebo Jan Jindřich Marek, neodsuzuje ji, nýbrž naopak přiznává jí vnitřnou oprávněnost: jest mu jen výsledkem přechodní periody našeho věku, jenž jest rozdělen ve svém citění a myšlení, plný nerozhodných otázek a rozporů, plný neukojené touhy. „Uznati musíme, že při všem zevnějším hluku dějů světoborných, při všem lomozu zbraně a mečů, že vedle této vnější, hlučné, mohutností činů slynoucí historie celou minulosti i přítomnosti lidského pokolení vyniká a vře historie vnitřní, málo posud pozorovaná, protože od hluku světa vzdálená, historie to bojů ducha i srdce, vnitřních bolů a citů . . . Obrazem a ohlasem této vnitřní historie se státi, uznala moderní poesie za svůj důstojný úkol; ni mír, ni klid nemá býti předmětem jejím, nýbrž boj . . .“²⁾) Proto v moderní poesii paprskují se oprávněně všechny ty touhy a boje, všechna ta rozervanost srdce, melancholická skepse a vnitřní bol, kterému nedostačí vývin minulosti a kterému s druhé strany nemohlo posud vybudovati srdce nový život, nové uvědomění, jímž by bylo ukojeno, smířeno a radostným klidem naplněno . . .

Také Sušilovo srdce mělo své boje. „I ono krvácelo i ono bojovalo, i ono bolem týráno bylo; a z těchto bojů umírnění a jako slzoperly míru a klidu vítají vás básně jeho.“³⁾) A v tom právě vidí Šmídek veliký význam poesie Sušilovy: lidskému srdci nelze neustále setrvati v rozervanosti, v nepokoji a bolu; nejvnitřnější snahou touží dospěti z nepokoje ke klidu, z rozervanosti ke smíření, z bolesti v utěšený mír a pokoj. Proto mu nedostačí moderní poesie, poněvadž zůstává vždy v duši jakýsi cit neukojenosti a hlubokého rozbolnění, jakési smutné prázdno,

¹⁾ Jos. Hanuš, V. B. Nebeský. Lit. česká XIX. stol. III/1, str. 326 a d.

²⁾ Květy 1847, 363.

³⁾ Deník, 16. července 1847.

v němž člověk ještě něčeho očekává, ještě po něčem touží... A také duchovně stojí vždy výše takový básník, jenž uprostřed půtek lidských zájmů, uprostřed rozjitřeného proudu lidských vášní a neustálých bojů snažil se seznati vyšší prst vlády, povznesené nad časem a lidským snaženstvím, a umí všecky jednotlivé, mezi sebou odporné činy a děje podrobiti jedinému účelu — „oblažení člověčenstva a zjevování slávy a lásky své.“¹⁾

Takovým básníkem je Šmídkovi Sušil. Jeho básně vyplynuly z pravdivé, vroucí touhy po míru, jež se probouzí i v duši moderního, bojem a skepsí utýraného člověka, a z blahých pocitů, jaké pronikají vždy naše srdce, když jsme konečně dosáhli vnitřního klidu. Poesie Sušilova — toť poesie míru. Také se v ní sice ozve časem bol a bolestná vzpomínka, ale je to vždy bolest určitá, jasná, ne tak temná a mlhavá, jako v poesii moderní. Proto vždy čtenáře usmíruje a uklidňuje.

V tom vidí Šmídek také *oprávněnost* poesie Sušilovy a její *náboženské tendence*: je stejně jako poesie moderní přirozená lidskému srdci a nad to svým působením jest i potřebna. „Nikdy nesmíme zapomenouti, že každá literatura musí se rozvíjati všestranně a všem potřebám obecnstva hledět vyhověti...“²⁾

Jak patrně, hlásí se Šmídek i tu ještě k svému dřívějšímu názoru, že literatura není sama sobě cílem, nýbrž že má sloužiti vyšším účelům. A těmi jsou mu nejen účely národní, nýbrž i náboženské. Třebas tedy není stranickým odpůrcem moderních směrů a úzkostlivým zastancem tradičního básnictví, sledujícího jen cíle výchovně národní nebo náboženské, přece nezavrhuje tendence, jak to činil na př. Palacký.³⁾ Při tom však dlužno pamatovati, že ani tu nemyslí na nějakou stranickou tendenci, jež nemá s uměním nic společného. Oněmi „potřebami obecnstva“ míní potřeby lidského srdce. A poněvadž zdrojem poesie dle něho jest, jak jsme viděli, vnitřní život lidského ducha, proto zcela důsledně přiznává uměleckou oprávněnost i takovým básním, které jsou upřímným projevem vnitřní touhy po míru neb ovocem šťastně vybojovaného duševního klidu. „Všecko co na dnu života našeho v nejtajnějších hlubinách dřímá, touží se vyjevití; nic, cokoliv srdcem naším hýbá, nemá vyloučeno býti z oboru poesie. Žádná radost, žádná žalost není tak hluboká, by cit lidský se jí nezmocnil, žádná blaženost, žádná strast nedá se mysliti, která by nemohla zatřásti srdcem naším, není osudu tak nepatrného, ve kterém by duch svou převahu nemohl okázati, není neštěstí tak velikého, nad kterým by nemohl zvítěziti...“⁴⁾

Po dosti obšírné analýsi obsahu zmiňuje se Šmídek již jen stručně o *formě* básní Sušilových. V obou článcích nazývá je po

¹⁾ ČČM 1847, II, 561.

²⁾ Květy 1847, 364.

³⁾ „Umělectví pěkné není děvka ctnosti, ale sestra její milovná. Ono chce samobytné, svobodné býti, a cíl svůj v sobě samém, nikoli pak buď ve ctnosti buď v náboženství, buď v rozkoši stanovit.“ Spisy drobné III, 70.

⁴⁾ ČČM. 1847 II, 551.

této stránce dílem klasickým, ba prohlašuje přímo, že „mimo Čelakovského sotva kdo takovou jazyka lepotou a veršů uhlazeností vynikl, jako pan prof. Sušil v těchto výtečných básnách svých.“ Chválí zvláště, že řeč jest „ryzá a vytřelá,“ velebná metra staroklasická že se střídají s metry moderními a rým že se naskytuje všude v neobyčejné rozmanitosti a v líbezném toku. Nejvýše po této stránce klade legendy, upozorňuje, že jsou vypravovány zcela národním způsobem, jak si jej básník osvojil z hlubokého studia národních písní, „tak sličnou a vytřelou mluvou, s tak hojnou bohatostí obrazů, že všim právem mohou po boku postaveny býti básněm toho druhu každéhokoliv cizí literatury.“¹⁾

Jen jednu věc vytýká Šmídek Sušilovi: že totiž jeho snaha docílití všude ryzost rýmu a pravidelnost rozměrů, zvítězila často nad obsahem, takže „pod uhlazující rukou básníka nadšení jako by okrotalo a ochladlo.“²⁾ U každého básníka má sice býti síla, která rozumem zmírňuje a ochlazuje vnitřnou horoucnost, aby nepřekročila mezi skutečností, nesmí však dosáhnouti takové převahy, aby ve své snaze po dokonalosti formy tak utlumila vnitřní plamen a orlí vzlet básníkův, že bychom četli jen krásná slova, ulité verše, ale bez hlubšího citu a bez vznešených myšlenek...

Přes tuto závažnou a jistě oprávněnou výtku vyznívá konečný „upřímný soud“ kritikův o básních Sušilových stejně uznale a nadšeně, jako předešlé jeho vývody. I tu je patrné, že mluví z něho především radost Moravana, že „osiřelá“ země vydala „vysoce nadaného skladatele“, a vděčnost čtenáře, jenž se snažil ponořiti celým srdcem v hlubinu ducha blízkého době básníka i otcovského přítele a připravil si tak „mnoho klidných a utěšených hodin.“

A tímž vroucím tónem uznání a vděčnosti hovoří i později, kdykoliv se mu naskytne příležitost zmíniti se o básních Sušilových. Tak když ke konci téhož roku podává v Květech přehled celoroční činnosti kulturní na Moravě, znovu prohlašuje „Básně“ za „nejdůležitější dílo, jakým Morava letos národní literaturu vskutku obohatila“ a k jejich pochvalě připomíná, čeho se dověděl od svého pražského přítele (Václ. Štulce), že „i zvěčnělý Jungmann upřímnou, ano nadšenou radost nad těmito výtečnými básněmi vyjevil, při čtení jich často až k slzám pohnut jsa.“³⁾ A ještě po roce v celkovém přehledu literárního života na Moravě za posledních dvacet let zakončuje jimi dosavadní vývoj moravské poesie a tvrdí, že „ukulaceností veršů, čistotou rýmu a jazyka, slovem: klasičností formy daleko předčí básně Klácelovy a Furchovy. Zároveň uvádí je jako nejskvělejší důkaz, na jak vysoký již stupeň vzdělanosti a přesnosti povznesl se jazyk na Moravě.“⁴⁾

¹⁾ Tamtéž, 507. Květy 1847, 364.

²⁾ Tamtéž, 563.

³⁾ Květy 1847, 622.

⁴⁾ Květy 1848, 284.

Úvahu Šmídkovu v ČČM zaznamenal, pokud vím, jen zpravodaj Květů, charakterisuje ji při tom stručně: „Jest to posouzení vycházející ze stanoviska příliš stranného.“¹⁾ Že na pochvalné úsudky Šmídkovy působily i jiné důvody než čistě literární, je dosti patrné z toho, co tu bylo řečeno o podnětu celé úvahy. Není však v nich ani stopy nějakého neupřímného chvalořečnictví. V básnický tak suchopárné době vítali básně Sušilovy stejně nadšeně i jiní současníci — teprve v pozdějších letech a zvláště po jeho smrti došlo ke sporům o uměleckost celého jeho básnického díla, rozmnoženého zatím o několik nových sbírek. Spory ty rozhodnuty, jak známo, pro oficiální literární dějiny příkrým odsudkem Ferd. Schulze v referátě v pražské Umělecké Besedě a Vít. Hálka ve Květech.

Nejvlastnějším důvodem, proč básně Sušilovy nenalezly ohlasu v širší veřejnosti a brzy zapadly, byla ovšem jejich náboženská tendence — jak to tušil již Šmídek ve svém referátu ve Květech: „A byť i kdo byl mezi čtenáři básní Sušilových, kterého by jich tendence náboženská neuspokojila..., ten aspoň výtečné jich formě bude se muset obdivovati...“²⁾

Dokonalost, klasičnost formy a čistotu jazyka zdůrazňoval Šmídek, jak jsme viděli, u Sušila nejvíce. Že po stránce *jazykové a výrazové* přeceňoval význam svého učitele, je dnes patrné každému, kdo vezme „Básně“ do rukou. Životopisec Sušilův Dr. P. Vychodil ukazuje, že výrazová stránka jest u Sušila většinou nezdařilá „nedostatkem obraznosti, slohem příliš střízlivým, obrazy někdy hrubými, hledanými, a zvláště slovními novotvary, provincialismy nebo barbarismy ve vědeckém slova významu, totiž výrazy jinოსловanskými...“³⁾

Za to po stránce *formy*, prosodické a metrické, platí úsudek Šmídkův dosud. Dr. Vychodil přiznává, že verš Sušilův není sice docela bezúhonný: jednak chybná theorie, jednak neobratnost zavinila leckterý poklesek proti správnosti verše. „Avšak poměrně vynikají básně jeho po stránce prosodické čím dále tím více nad většinu českých básní vůbec. Tuto vážnou snahu Sušilovu o pečlivou úpravu verše, přesný rytmus, jadrné rýmy, libozvučný spád řeči a mluvnickou správnost a přesnost její chvalně uznati sluší, ač jest litovati, že při tom je někdy sloh umělkovaný, hledaný...“ Sušil „obětuje libozvuku a veršové správnosti často i srozumitelnost a přirozený slovosled. Pro libozvuk, zvláště v rýmech, volí slova neobvyklá, neobvyklá významem i zvukem, novotvary, zkomoleniny, cizomluvy atd. I v tomto směru charakterisuje se básnění Sušilovo jakožto činnost převahou rozumová, vědecky vypočítavá...“⁴⁾

Ve vlastním vývoji Šmídkově má úvaha o básních Sušilových

¹⁾ Květy 1847, 572.

²⁾ Květy 1847, 364.

³⁾ Dr. P. Vychodil, František Sušil. Str. 159.

⁴⁾ Totéž, 163, 161—162.

především význam jako jeho první větší pokus o soustavný rozbor básnického díla metodou historickou. Snaha objasniti podrobně historický vývoj hlavních pojmů zatížila článek množstvím údajů a poznámek, jež jej činí málo přehledným, ale na druhé straně ukazují zřejmě, jak opravdově a hluboce se připravoval mladý kaplan ke svým literárním studiím. Projevil-li v posudku spisu Klácelova a ve spisku „Věda, národnost, církev“ dobrou znalost věd filologických, historických a náboženských, uplatnil tu hojnou měrou zvláště své vědomosti z estetiky a z dějin umění i světové literatury. Ukázal tu konečně plné pochopení jak pro moderní směry v poesii¹⁾ tak pro myšlenkový a citový svět posuzovaného básníka. A třebas osobní úcta a láska vedla jej v úsudku k největší šetrnosti, třebas se v leccems i mýlil, přece vystihl bystře hlavní přednost i nedostatek Sušilova díla.

Bohužel, tento první pokus zůstal na dlouhá léta také posledním. R. 1848 napsal Šmídek pro pražské Květy zmíněný již obsáhlý přehled národního a literárního života na Moravě za uplynulých posledních let, významný zvláště snahou vyložiti pragmaticky „vnitřní osnovu“ počátků našeho znovuzrození a četnými osobními vzpomínkami na spisovatele a vlastence, s nimiž se sám stýkal.

Pro nás jsou tu zajímavý jen dva delší úsudky o básních *Klácelových* a *Furchových*. První ukazuje, že Šmídek zůstal až dosud týměž nadšeným ctitelem svého učitele z filosofie, jako býval před lety. Znovu staví jej — aspoň v působení na ducha čtenáře — po bok Kollárovi, ba nad něj: vede prý nás plamennými slovy, rozvroucněným citem „skrže národ k vyšší říši, dále vždy a dále, tam, kde přestávají všeliké hranice, rozdělující nás od sebe, tam, kde na základu jednotlivých národností se klene velebný chrám člověčenstva . . .“ A velebí pak mnohomluvně Klácelovu „nezkalenou prvotnost, z níž křišťálovým tokem myšlenky v básních těchto proudí,“ „neličenou, zdravou prostotu, kterou básník vše, co ve hlubinách ducha i srdce v tajemném úkrytu dřímá a v jednotlivých plápolech vysehuje, vroucími slovy v nehledaných jednoduchých obrazech na venek pronáší“ i „mladistvou roznícenost pro vše, co ničemnému kovu není podmaněno, spojenou s mužnou vůlí . . .“ Ke konci připouští, že všichni se nesrovnávají s mnohými Klácelovými náhledy, ale přes to musejí aspoň uznati a ctíti jeho samorostlost a upřímnost, ze které se prýští celé jeho přesvědčení a podpírá se o víru v blahu budoucnost.²⁾

(Pokračování.)

¹⁾ Uznal to také Jaroslav Vlček ve spise „Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti“. Nové vydání v Praze 1912, str. 137—138.

²⁾ Květy 1848, 282, 284.

Výbor z předhusitských postíl.

Poslední částí naší práce budou výpisy z Johlínovy postily. Jak jsme již naznačili jest předmluva zderazské postily historicky cenná, neboť předvádí klášter na Zderaze jako středisko reformního hnutí. Proto podáváme nejdůležitější částí prologu. Již v prvním díle se Johlín jeví jako reformní horlitel, který neúprosně tepe všechny nedostatky souvčké společnosti. Otevřeně prohlašuje, kterak na vysoká místa v Církvi se dostávají lidé naprosto nehodní nebo nezpůsobilí a uvádí všechny druhy slabostí prelátů. Dokonce věnoval jim celé kázání na druhou neděli adventní. S kázáním tak ostrým se u Husa nepotkáváme. Johlín však bezohledně tepal i krále a laickou společnost. Činil tak ovšem opatrně, ale každé slovo bylo na místě. Tím ovšem také chápeme, proč se nestal u mocných tohoto světa populárním.

Postily zderazské díl první.

(Knih. sv. Jakuba v Brně, Rkp. 107.)

Reverendissimo in Cristo patri et domino, domino N.¹⁾ archiepiscopo et universitatis studii pragensis cancellario dignissimo, ac venerabilibus facultatis theoloyce, ceterisque sacre theologie magistris. Frater Jehlinus de Wodnan, eiusdem alme universitatis quondam studens, nunc vero rector ecclesie parochialis sancti Wenceslai sub Sderaz, in civitate Nova Pragensi, canonicus sepulcri dominici Jerosolimitani sub regula sancti Augustini degens, humilem subieccionem, obedienciamque debitam in corrigendis.

Reverendi patres et domini! Sedente me quodam tempore in comodo meo proprio cum quibusdam amicis spitalibus, sacrarum litterarum fervore flagrantibus, eorum desideria frequencius percipiens, intellexi concupiscenciam eorum avidam ad aliquid novi tendere componendum. Sed quia tunc recolui verba sapientis Ecclei ultimo: „*Faciendi plures libros, nullus est finis,*“²⁾ eorum petitiones, licet fervidas, plures a me repuli ac amovi. Et repulsam una vice passi, iteratis vicibus conveniunt cogitantes, ut³⁾ divino fretus auxilio, aliquid in scriptis pro memoria relinquerem.

Cogitare igitur cepi (quam) gravis labor humeris meis imponitur, et quid faciam? Iam enim parvitas mei ingenii submittere se non audet tanto discrimini. Iam dentes detrahencium latratu canino frendunt. Quorum proprium est aliena conviciari et de propriis nichil edere velle. Illis itaque disceptacionibus in animo perplexus, altera vice socii dilecti (85^a) in suis petitionibus frustabantur. Sed quia secundum poetam „labor improbus omnia vincit“, petunt igitur iterum; et iterum petunt, ut eorum incliner petitionibus, votaue deducere coner ad effectum. Et cum plura . . . sepe prolata fuissent, ad hoc ultimo est proventum, quatenus sermones, quos in vulgari ad populum ore proprio deprompsi, memorie traderem literatum.

Ego vero sciens esse scriptum, quod docere et multo magis scribere non debet, nisi sapiens, non qui docet, quod nescit, se ipsum derisui exponit, unde Ecclei. V^o, „*Si est tibi intellectus, responde proximo tuo, sin autem manus tua sit super os tuum, ne capiaris in verbo et confundaris*“.⁴⁾ Consideransque meam impericiam et ingenii mei tenuitatem, timens quosdam, qui ad sensum suum incongrua addunt testimonia et per voluntatem suam depravare nituntur scrip-

¹⁾ Zbinkoni (M. S. univ. knih, pr. IV. C. 25).

²⁾ XII, 12.

³⁾ Orig.: Utique.

⁴⁾ V. 14.

turam, Qui eciam dicunt illud metrum poeticum „non est gravis sermo, quem non gravis edidit auctor“, subire tunc laborem recusavi, tandem hoc idem a me multis precibus deprecant. Ego vero sciens, quod sensus non sentit nimis distancia et talia a meo sensu rudi nimis distabant, petitiones eorum eciam tunc non adverti, ultimo tamen ad eorum instanciam absque presumptione propria, sed confusus in domino presentem postillam (85^a) (conscripsi).

Presentem ergo postillam Sderasiensem, venerabiles patres et magistri vestris oculis corrigendam, vestris oculis satis meticolose presento (85^b) . . . quasi diversas species in unum fasciculum congregatas trado manibus vestris ad probandum, vel reprobandum, propter quod debet obstrui *os loquendum iniqua*¹⁾ . . . Sunt enim nonnulli, qui nichil acceptant, nisi quod ab antiquissimis patribus acceperunt, sed qui assidue producit novos fructus ad recreacionem hominis exterioris, nunquam credendum est, nullos de cetero fructus sciencie impertiri per me, vel per alium ad innovandos sensus (85^b) hominis interioris . . .

Quam postillam secundum tres status, scilicet, incipiencium, perficiencium et perfectorum in tres partes distinxi (86^a) . . . Et sicut distinxi postillam in tres partes, sic quemlibet sermonem distinxi in tria membra. Primum membrum erit quasi antecedens, secundum quasi consequens, tertium tenebit locum conclusionis . . . Sed quia forte iste modus non poterit ubique observari, et maxime in villis propter audiencium tarditatem, vel propter temporis brevitatem . . . poterit ergo prudens predicator obmittere primum, vel secundum, vel tertium membrum et esse de uno contentus (86^b), secundum quod viderit temporis congruitatem . . . Et quia sunt nonnulli predicatorum, qui a suis assercionibus sunt ultra modum irrevocabiles . . . a quorum consorcio ego me excludo, nam si aliquid in hac postilla esset contrarium veritati, aut bonis moribus obstaret, vel fidei obviaret, paratus sum ad magistrorum informacionem revocare. Si autem post approbacionem et verum examen aliquis occultus detractor collecta huius postille lacessere voluerit clandestina depravacione, in hoc me feliciter reputabo, quanto gravius torquebitur invidus mens. Scio enim, quod reverendus in Christo pater et dominus, dominus sancte ecclesie Pragensis archiepiscopus cum honorabilibus magistris theoloyce facultatis non ex levi opinione, nec ex contencione, sed ex divina leccione et inconcussa ratione approbabit approbata et improbabat improbanda . . .

Sequitur prima pars postille per adventum domini usque ad quadragesimam. (86^b)

(*Proti mnohoobročnictvi.*) Et, pro certo, tales sunt nunc multi, qui non sunt contenti de adolescentulis, id est de altaribus et capellaniis et simplicibus beneficiis, ymmo fortiter aspirant, quod habeant unam de concubinis, id est, unam pinquem parochiam cum magnis redditibus et decimis multis. Sed nec in hoc contenti concupiscunt et multum aspirant phas et nephas, quod habeant unam de reginis, videlicet magnam prelaturam, sicut est prepositura, abbacia, episcopatus, archidiaconatus. O, qualis avaricia, nec ita loquor contra illos, quibus est canonice provisum et qui suarum dignitatum labores exequentur, sed loquor contra avariciam et insaciabilem eiusdem avaricie restem et appetitum, quem sancti canones omnino interdicunt (90^a) . . . Si persona habeat caput grande, id est, quia est magne dignitatis . . . est rex, est civis, vel prelatus magnus in ecclesia. Et si collum est breve, id est, si caritas est prona, quia revera quicunque habet magnam . . . dignitatem et ad Deum parvam caritatem, talis est necessario sompnolentus. (91^a)

(*Prelátise maji informovatio věřicich.*) Tercius dormiens (erat) b. Petrus, de quo scribitur Actuum XII . . . et signat prelatum. Petrus enim interpretatur agnoscens, designans prelatum. Prelatus enim debet agnoscere, quid sit agendum, quid obmittendum, quid credendum, a quo cavendum. Debet eciam agnoscere merita subditorum, ut scilicet ipsos possit vel repellere, vel promovere, secundum quod viderit optimum . . .

(*Příčiny nedbalosti prelátův a tří jejich druhů.*) . . . Quia revera multi sunt hodie prelati, cum quibus in scriptura dominus loquitur et quasi personaliter

¹⁾ Ž. LXII, 12.

habitat, sed quia vadunt in Emaus, id est ad . . . festivitatem, id est ad carnales amicos, vel ad ignoranciam, que sunt quasi due matres non querentes, nisi festa et solacia, quorum intellectus per carnalitatem et ignoranciam quasi inter duos milites ligantur. Quod Cristum non agnoscunt et de suis subditis quasi dormientes nichil curare (62^b) videntur, . . . Tres sunt species negligencium prelatorum: Quidam sunt, qui bene vivunt, sed subditos male vivere permittunt. Exemplo quidem precedunt, sed errantes revocant, sed rectos et fortes occidunt exemplis. De tertia vero specie prelatorum hic non oportet facere mencionem. Horum autem prelatorum dormicio ignorancie et carnalitatis multum est timenda, propter quod arguebat dominus beatum Petrum, Mt. XXVI°: „Symo dormis? Non potuisti una hora vigilare mecum?“¹⁾ Eorum est enim vigilare, nam ipsi habent pro animabus respondere. Debent enim tales esse similes ceto (sic), qui est quasi prelatus inter pisces, qui filios suos vigilanter et mira cura fovere prohibetur.

(*O neposlušných řeholnicích.*) Quartus dormiens est Samuel, qui dormiebat in templo domini, ubi erat archa dei . . . dormicio Samuelis significat vanitatem religiosi inobedientis. Samuel enim a domino vocabatur, sed audita voce domini iterum obdormivit, designans illos religiosos, quibus aliquid mandatur, sed faciunt aliud . . . (93^a) Et vere sunt multi religiosi solo habitu exteriori et non interiori, hii sunt socii eorum, qui sequebantur dominum non propter virtutes sed propter panes. . . . Et tales non sunt discipuli Cristi, sed Moysi, qui terrena sectabant. Isti sunt, quibus dyabolus eruit dextros oculos, id est, spiritualem intencionem, ac facti inepti ad bellum, de facili subcumbunt in omni temptatione . . . Isti non venerunt in religionem piscari, nisi in sinistra navigii et ideo nichil capiunt, nisi solum temporalia, que respectu eternorum nichil reputantur. Isti sepe dicant: „Sursum corda“, illi qui respondent: „Habemus ad dominum“, ut frequenter menciuntur! Isti sunt similes illis viris, quos vidit Ezechiel habentes dorsum ad templum, sicut eiusdem VIII.²⁾ Non enim curant de eis, que ad templum pertinent, sed solum de cura carnis . . . (93^a)

(*O představených duchovních i světských.*) . . . Sic vere quilibet homo, et precipue quilibet superior debet componi ex ossibus firmitatis. Ipsi enim debent esse ceteris firmiores et in fide stabiliores. Caput eciam rigatur medullis, est enim plenum cerebro medullosa . . . Sic vere quilibet prelatus et superior debet habere magis de medulla pietatis, mansuetudinis . . . Item caput sensibus ornatur. Dicit enim caput a capiend³⁾ eo quod capiat, quasi omnis sensus. Habet enim oculos ad videndum, aures ad audiendum, lingvam ad gustandum et loquendum, nares ad odorandum. Sic vere quilibet superior debet videre per discrecionem, audire per causarum discussionem, odorare per devocionem, gustare per contemplacionem, loqui per erudicionem, tangi per compassionem et tangere per coreccionem. Sed heu!, quam pauci sunt hodie! (93^b) Non enim sunt fortes ad resistendum ecclesie, vel fidei inimicis, nec ad obviandum temptationibus et peccatis, nec ad perseverandum in virtutibus et mandatis . . . Ipsi enim iam sunt sicut caput ursi, quod est valde debile, et ideo percussum frangitur facilliter et fracto eius capite, totum corpus eius evertitur: Sic vere multi sunt capitanei et superiores tam spiritalis, quam seculares, qui ita sunt debiles ad resistendum et labiles ad deficiendum, quod modica percussione temptationis statim deficiunt et franguntur, ita quod eorum malis exemplis alia membra, id est, alii fideles ecclesie peccatis et periculis exponuntur.

Ideo propter hoc ecclesia plangere et dicere (debet) illud III° Reg. „Caput meum doleo“,⁴⁾ Isti figurantur in capite Holofern^{is}, quod abscissum fuit de corpore et suspensum in muris Betuli. O vere tales mali capitanei sunt hodie a corpore suarum ecclesiarum abscissi et divisi a suis subditis per frequencia convivia et spirituales coquinas, propter quod exhortum est multum malum. Et ideo bene dictum est, quod isti suspenduntur in muro. Semper enim tales sunt suspensi per superbiam, elacionem et ambicionem. O, quam bonum caput, plenum medulla clemencie et pietatis fuit dominus noster Jhesus Cristus! . . .

(*O bdělých prelátech.*) . . . omne animal habens palpebras claudit eos, quoniam dormit, prater leonem et leporem. Sic vere multi homines, quoniam in

¹⁾ Sv. Marek, XIV. 37.

³⁾ Orig. Accipiendo.

⁴⁾ V. 19.

²⁾ V. 16.

deliciis dormiunt et quiescunt, solent oculos mentis claudere et illa, que ad salutem pertinent non videre, nec cogitare volunt . . . verum tamen istud fallit in leonibus, id est, in prelatiis sapientibus et viris perfectis et in leporibus, id est in hominibus deum timentibus. Nam tales eciamsi dormiunt, id est, si in mundi prosperitatibus . . . letantur et quiescunt, solent tamen oculos mentis apertos habere et non obstante prosperitatis sompno, semper de hiis, que ad salutem pertinent cogitare . . . Et talis debet esse quilibet superior et prelatus . . . (104^b)

(*O nezachováváni postů*) Hoc eciam idem patet de Sarracenis, qui suas abstinencias fortiter tenent. Quanta ergo verecundia est, quod illi, qui se reputant summe perfeccionis inter cristianos, sicut sunt religiosi et predicatores, qui nimis leves inveniuntur in observancia abstinenciarum! (105^a)

(*O kněžském šatu.*) Notetis ergo, quod ex quo fit mencio de vestimentis, aliquid ergo de vestitu serviencium deo audiat. (105^b) . . . vestimentum fit reprehensibile ex secularitate. Quod fit, quando sotulares, vel manice sunt nimis fracte, vel nimis late, vel alia curiositate formate. Nam sicut vestis aliquantum religiosa in seculari homine ostendit, ipsum habere mentem religiosam, ita secularitas in veste religiosi ostedit ipsum animum secularem . . . Item reprehenditur ex nimia superfluitate. Et pro certo, in hoc multi peccant, nam multi sunt, qui plures habent, quam sunt menses in anno (106^a). Item vestis comprehenditur ex nimia compositione, cui nimis intendunt, ita ut . . . coop-tando quasi tota dies perditur et officium divinum negligitur, sicut sunt quidam, qui ligando suos sotulares magnam horam trahunt, quod est satis muliebre . . . Johannes omnes has et emphesiones vestium a se abiecit, solo cilicio contentus . . . Ecce qualiter primus predicator, s(anctus) Johannes Baptista cum ultimis predicatoribus concordat in habitu . . . Ex quo enim predicatorum mundi gloriam debellant et contemptum seculi predicant, gloria mundi per vestium preciositatem non debet in eis apparere. O, utinam moderni predicatorum et intermedii horum predicatorum fragmenta colligerent! Sed proch dolor! iam ab hiis . . . longe recesserunt. Et vere vix in provinciis pannus potest inveniri, quo se vestiri dignantur, quia habitus humilitatis (106^a) ideo transivit, per operam ambicionis . . .

II. neděle adventní.

(*Preláti se srovnávají s čelem.*) . . . Moraliter intelligo viros constantes, patientes et fortes, prout deberent esse prelati et precipue principes. Qui scilicet in corpore eciam tenent locum frontis ad restistendum fidei et veritatis adversariis, quales fuerunt aliqui boni principes et reges, et quod tales in secundo adventu fuerint inventi, bene habebunt . . . ipsi eciam principes debent esse sicut arbor, que dicitur cedrus (107^b) . . . cuius liquor libros libros et inputribiles conservat. Sic vere principes et reges liquore sue potencie debent reservare . . . libros, id est, illa, que sunt in libris catholicis conscripta et fortiter defensare. Et de talibus cedris solebat fieri olim malmanium, id est, princeps orbis terrarum. Sed videmus in multis appositum „non“, nisi ut cedrus ad alta et celestia se sublevant et ad terrena se inclinant et ideo vere hodie videntur accepisse uxorem cardini filiam . . . iuxta illud Zacharie XII°: „Comedat ignis cedros tuas.“¹⁾ Ignis enim avaricie, quasi pro maiori parte tales omnes nunc devorat et consumit. Isti ergo sunt potentes, qui sic sua potencia abutuntur, cum venerit Cristus in suo secundo adventu, potencius tormenta patientur . . . 107^b).

(*Úpadek Říma.*) O, Roma! olim in se regnaverunt fortes imperatores, fideles senatores, famosi milites, et ideo regnabas super toto orbe. Sed iam successerunt ficti, falsi, fatui, fraudulentii, fures et feminei et ideo ruis et vinceris et tabescis! Ex hoc intelligere possumus, quare regnum Romanum cum multis aliis regnis ruit et conquassatur. Carissimil porta australis, que est et erat ad polum antarcticum, unde venit auster ventus frigidus et siccus et significat statum principum, qui nunc, isto tempore ex frigiditate sue indiscrecionis simul pugnant, ut arietes, per quos nunc commoventur universa regna. De quibus in psalmo: „Ipsi non fuerunt memores multitudinis misericordie eius“,²⁾ scilicet dei, ut olim erant memores quidam, et ideo regnaverunt. Sed quia iam feminei et ficti et fatui successerunt, ideo pax terrena quasi de terra et de ecclesia est sublata (108^a).

¹⁾ V. 1.

²⁾ Ž. 105. Z.

II. neděle adventní.

(Z kázání o prelátech.) Jerem XLVI: „*Frustra multiplicabis medicinam, sanitas non erit tibi.*“¹⁾ Specialiter tamen ista possunt dici de clericis et religiosis et precipue de prelatis, qui oculis corporis ecclesie, scilicet deo et sanctis in statu et gradu sunt propinqui, quorum pro certo fama de facili leditur (109^a), sed non de facili restauratur, quia cuiuscumque liquoris boni effusio in terra se dilatat, non cito potest recolligi in toto . . . „qui detrahit fratri, eradicabitur!“ . . . ideo, pueri dilecti, non detrahimus nobis mutuo et specialiter nostris superioribus, est enim hoc peccatum punitum in Maria, sorore Moysi, quia leprosa facta fuit . . . Et de his nostris superioribus, qui sunt super nos, sicut sol super sidera hodie aliquid dicere intendo . . . Moraliter per solem intelligamus prelatos in (109^b) cipientes a summo pontifice, usque deorsum. Iam in hoc sole fuerunt signa et presertim illud signum abhominacionis, de quo scribitur Mt. XXIV°: „*Cum videretis abhominacionem desolacionis, tunc prope est dies domini.*“²⁾ Abhominacio notatur, quod a nullo homine committi debet. Et si a nullo, multo forcius a maioribus. Nec autem abhominacio, tanquam quoddam signum in sole, est symonia in ecclesiasticis personis. Que symonia secundum Petrum Blesnensem, Epistola LXV^a iam in terminis Geth . . . publice committitur et predicatur. O, quanta venalitate nunc in diversis ecclesiis venduntur dignitates! O quam obstinate propter suam ambitionem plurimi nec perdicionem Symonis nec lepram . . . formidant. Ita, quod nonnulli facti sunt Sybillus in populo et commune ludibrium. Quia mane mercantur archidiaconatum, vel aliam dignitatem et de sero eam perdunt, vel vendunt, vel alteri de ea providetur. Et quia sepe tales de facto non sunt in solvendo, debitis se obligant, a quibus dum se revolvere non possunt, enormiter spoliuntur suos subditos. Contra quos scribitur illud Deut. VII°. „*Non concupisces argentum et aurum, de quibus facta sunt sculptilia.*“³⁾ Sculptilia sunt imagines neque motum, neque sensum habentes, facte de argento et auro (110^a), homines sunt sine sensu scripture et sine motu vite, unde Ezechiel VII°: „*Ingrederere, et vide abhominaciones pessimas, quas faciunt hic. Et ingressus vidi, et ecce!, similitudo reptilium et animalium et universa idola domus et in circuitu per totum et septuaginti viri de senioribus domus Israhel.*“ . . .⁴⁾

Vere ad literam nunc sic contingit, quia omnes templi parietes diversis bestiarum imaginibus pinguntur. Nam viri bestiales nullius facultatis et diversis irretiti peccatis ad ecclesiastica assumuntur beneficia. Sed caveat sibi Geconias, videlicet summus pontifex, sicut dicit Glossa, cum suis septuaginta viris, id est, cum cardinalibus et ceteris prelatis, ne per eos hec abhominacio fiat in templo Cristi, ne eis obiciatur hoc, quod scribitur Danielis XI°. „*Polluerunt sanctuarium . . . et abstulerunt iuge sacrificium.*“⁵⁾ Sanctuarium fortitudinis, quod per malos destruitur, est firmamentum Romane fidei et ecclesie. Iuge etiam sacrificium evacuatur in cordibus laicorum, id est, fides sacramentorum per malum exemplum. *Nam vita prelatorum sunt libri laicorum.*

Et quia iam signum abhominacionis in hoc sole videtur, ideo dies (110^a) iudicii speratur fieri cito et insperate. Sed quia ante dictum est, quod in sole olim fuerunt tria signa, scilicet stacio, retrogressio et obscuracio, unde preter illa, que iam sunt dicta, adhuc aliquid notetis de sole, id est de prelatis.

Iam enim in eis apparet primum signum, stacio. Stant enim, quia suos subditos de magnis excessibus non disciplinant, cum tamen disciplina secundum Petrum Blesnensem, epistola LIII, sit clavis innocencie, religionis ancora, custos oris, per quem specialiter motus animi revocatur a malo, et stabilitur in bono. Etenim disciplina prelati secundum eundem Petrum, quasi quedam sigilli violenta impressio reformans mores, et quasi tutissima alitrix virtutum.

Nunc vero fit primum signum in sole, stacio, quia stant, quia corrigere dissimulantur. Et ideo notetis, quod hic dicere volo de prelatis, intelligere debetis de omni patrefamilias. Sunt enim quidam, qui licet soli vivant disciplinate, tamen propter sui status exigenciam habentes soli defectum, vel pusillanimitate, vel timore displicendi, ita sunt molles ad subditos, quod quasi nunquam pro excessibus canonice penam imponunt et propter hoc aput eorum subditos perit

¹⁾ 46, 11.

²⁾ V. 15.

³⁾ V. 25,

⁴⁾ V. 3.

⁵⁾ V. 31.

omnis disciplina. Pro certo tales prelati sunt sicut cutei, aut formidines posite in agris ad terrorem avium vel bestiarum, que tenent arcum extensum et nunquam percuciant (110^b)... Contra quos dicitur: „*Reges eos in virga ferrea*“,¹⁾ id est, in austeritate per ordinem imposita. Ad idem dicit apostolus Ephes. VI°. „*Edu- cate filios vestros in disciplina et correptione domini*“,²⁾ et qui hoc non facit, regimine suo abutitur et auctoritate. Quid ad hoc dicunt molles et remissi prelati? Si enim exigitur aliquando ratio de rebus parum valentibus, prelati vero habent rationem reddere de rebus preciosissimis, scilicet de animabus. Inter omnes enim cogitationes pertinentes ad statum prelati, vel cuiuscumque patris familias, hec enim de magnis, necessariis, ut non ad horam, sed semper cogitet de ratione reddenda deo de subditis, ne ex eis alias pereat.

Stant ergo moderni prelati et patresfamilias more solis, cuius tamen proprium stare non est. Si enim stat, est contra suum cursum. Sic et prelati non stare, sed deberent subditos corrigendo (disciplinare). (110^b)... Est ergo boni prelati non stare, sed viriliter arguere indisciplinatos, ut ab eisdem timeatur... et quia nunc et disciplinas non imponunt, signum est in hoc sole, quod Anticristi tempora venire non tardabunt. Hoc quoad primum signum solis.

Secundum signum solis, prout dictum est, fuit olim retrogressio solis. Hoc signum notat in prelatis magnam abusionem, videlicet servire et voluptuose vivere. Qui retrocedunt, id est, Anticristo recedunt voluptuose vivendo, hii sunt similes aquilis, que licet... in altum volent, subito se deiciunt super cadavera, inseparabiliter ipsis adherentes. (111^a)... Hec est abusio valde magna, quod homines, qui sunt in statu sublimiori sic volunt vivere delicate, non isti prelati secundum ordinem apostolorum, ... sed secundum ordinem scribarum et pharizeorum, qui imponunt onera gravia et inportabilia in humeros subditorum, digito autem suo nolunt ea movere... (111^a)... iam ista retrocessio in sole, id est, in prelatis, videtur signum esse,³⁾ quod (111^b) appropinquat finis mundi. Hoc quoad secundum signum.

Tercium signum, quod olim fuit in sole obscuratio. Ista obscuratio iam plus solito in sole, id est, in prelatis videtur, et signat consanguineorum multitudinem eis adherentium. Nam vere, quando prelatus eligitur, consanguinei multiplicantur.

Cuius figura habetur 1° Reg, XI°,⁴⁾ quod postquam Samuel inunxit Saulem in regem, dixit, sibi de asinis, quas perdiderat, quia invente sunt. Et dicuntur consanguinei asini ab ascendendo. Isti enim a prelato non aliud querunt, quem consanguineum appellant, nisi, ut ascendant in divitiis et honore.

Ille enim veniens dicit, se esse fratrem, ille patrinum, ille avunculum et si generatio percurratur, vel de consanguinitate invenitur. Hii sunt consanguinei, sicut musce, que destruunt odoris suavitatem. Quia vere prelatus per eos obscuratur, et non sequitur aliud, nisi hospitalitatis destruccio et ruina reddituum et allodiorum, de quibus loquitur Richardus super illo „*Odivi ecclesiam malignancium*“ sic dicens: Fateri me oportet, quod tales (scilicet consanguinei) veniunt quasi ad consulendum, sed vere veniunt ad accipiendum. Dantur in commune consilia multa, sed utilia regioni, quia est totum de vanitate. Swadent sumere vinum propter stomachum, soperum (sic) extendere propter cerebrum, carnem fovere, ne tabescat, corpus recreare, ne deficiat, abstinenciam aliquantulum relaxare, quieti parum indulgere. Et in hunc modum agitur de cura corporis ac sepe dies integri consumuntur. Isti sunt... qui dicunt: „*O domine consanguinee, affer, affer!*“, Bis dicit affer, quia (111^b) volunt bene nutriri et bene vestiri. Ecce, quomodo sol per consanguinitatem obscuratur!

Quomodo sal terre infatuatur, quorum nobis vita, vita vite esse debuit, sed facti sunt ceci obscurati sunt duces cecorum. Mencior, si non vidi abbatem sexaginta equos et amplius ducere in suo comitatu, pie sumptuosus, sed veritatem dicam, hii non rectores animarum, sed principes provinciarum, non patres monasteriorum, sed domini sunt castellorum, et quia sic iam obscurantur consanguineorum affinitate et clientum multorum servitute, per hoc apparere potest, quod appropinquat finis mundi... Rogemus ergo omnipotentem deum, quatenus habeamus tales superiores, qui sunt imitatores Cristi... (112^a).

1) Ž. II. 9.
2) ?

3) Orig.: est.

4) X, 15.

Kdy se narodil Jan z Hvězdy?

Příspěvek životopisný.

Osoba Jana Jindřicha Marka zajímala mne již od dob studentských a zvláště v té době, kdy sedm let jsem působil přímo v sousedství jeho rodiště Liblína i obou far, které spravoval. Při studiu literární historie překvapila mne nespolehlivost údajů o jeho narození. Různí autoři udávají rok jeho narození 1801, r. 1803 a r. 1804. Jak zmatek povstal, chci vysvětliti následujícími doklady, které i z jiných příčin jsou zajímavé a pro životopisce Markova potřebné.

Mám před sebou knihu „Popis politického okresu kralovického. Dle příspěvků učitelstva téhož okresu zpracoval Jan Dyk, učitel v Bělé.“ (Praha 1886.) Autor či vlastně pořadatel, mimochodem řečeno muž velmi vzdělaný, byl později ředitelem škol v Kralovicích, nyní inspektor v Strakonících. Ve statí XIII „Slovútní mužové“ na str. 107 nalézám životopisný náčrtek spisovatele Jana Jindřicha Marka, faráře v Kralovicích:

„*Jan Jindřich Marek* narodil se dne 4. listopadu r. 1801 v Liblíně, kde otec jeho byl učitelem. Oddal se bohosloví a byl r. 1826 na kněze vysvěcen. Brzy obdržel faru v Kozojedech (r. 1832), odkudž se konečně r. 1847 za faráře do Kralovic dostal. Zde přispíval jak na povznesení blahobytu, tak i na probuzení vědomí národního. Již od r. 1820 bral čilé účastenství na ruchu literárním, r. 1823 vydal první svazek svých básní. Po roce následovaly 2 svazky básní s nápisem: „Konvalinky“ a od té doby uveřejněny četné práce jeho (básně a povídky) v časopisech českých, při nichž užíval Marek básnického jména „Jan z Hvězdy“. Zábavných spisů jeho vyšlo 10 svazků, z nichž první dva obsahují ballady, romance, legendy a drobné básně, v ostatních osmi nalézáme povídky (Známosti z průjezdu, Nocleh na Kačerově a m. j.) a romány (Jarohněv z Hrádku a Mastičkář), jež vesměs vynikaly duchem básnickým a vlasteneckým. Ve prospěch opatrovny plzeňské napsal již r. 1836 spis „O důstojenství kněžském“. Když však r. 1846 J. K. Tyl román jeho „Mastičkář“ velmi ostře zkritisoval, byl tím Marek tak hluboce dojat, že spisovatelství zanechal. Jen jednu příležitostnou báseň uveřejnil ještě v „Lumíru“ a k dalším pracím nedal se bohužel pohnouti. Ctěn a vážen od svých osadníků, zemřel dne 3. listopadu r. 1853. Aby památka na Marka trvale i u potomstva byla ctěna, vystaví se v Kralovicích pomník, k němuž se dobrovolné příspěvky sbírají.“

Dr. Jos. Hanuš v Ottově Slov. naučném XVI. str. 829 praví: „Marek Jan Jindřich, spis. čes. známější pod pseud. Jan z Hvězdy (* 4. listopadu 1801 v Liblíně na Plzeňsku — † 3. listop. 1853 v Kralovicích). „Doplňky“ slovníku chybu částečně opravily. Dr. Arne Novák Přehledné dějiny čes. lit. str. 232 a Jan Jakubec Dějiny lit. české str. 572 praví, že se J. Marek narodil r. 1803

a Dr. A. Pražák Rukověť dějin české lit. III, 58 dokonce r. 1804. Nahlédneme do *křestní matriky*. Rodný zápis Jana Marka sděluje toto:

Narozen: 4. Octobris 1803.

Misto: Liblín č. 47.

Jméno: Johann Nep. Amadeus.

Křtil: Georg Kuppetz, farář.

Otec: Franz Marek, učitel.

Matka: Barbara Seykorová.

Kmotři: Thadeus Nejedly, Šebestian Hodek, Ortobermeister v Bergwerku, Susana Doskočil, stará sládková.

Dle křestní matriky Jan Nep. Amadeus Marek narodil se v Liblíně č. 47 dne 4. října 1803 a nikoli 4. listopadu 1801. Ze zápisu vidno, že Marek obdržel dvě jména sv. Jana Nepomuckého a sv. Amadea (Bohumil, dle jiných Miloslav). Jméno *Jindřich* může býti bířmovací, ale úředně nikdy tak Marek jmenován nebyl.

Pamětní deska na škole, rodišti Markově, má tento nápis s odchýlným datem:

$\frac{4}{11}$ se zde narodil Jan Jindřich Marek,
1803 kněz a spisovatel český.

Tato deska byla ovšem zasazena velmi pozdě, při 100 letém jubileu narození Markova r. 1903.

Pamětní kniha fary liblinské r. 1903 o tom vypravuje: „Dne 23. srpna konána byla v Liblíně slavnost odhalení pamětní desky zdejšího rodáka Jana Jindřicha Marka. Po slavných službách Božích proslovil slavnostní řeč Jar. Knedelhans, okresní tajemník z Kralovic, načež odhalena pamětní deska na školní budově rodišti to Markově u přítomnosti mnoha spolků a deputací z okolí a nescíslného obecenstva. Odpoledne konána národní slavnost na Střelnici.“

Zmatek ve zprávách o narození Markově povstal tím, že spisovatel sám je v rozporu s křestní matrikou. Sám Jan Marek tvrdil, že se narodil 4. listop. 1801 a křestní matrika praví 4. října 1803. Při vši úctě k zesnulému spisovateli musím říci, že jeho zprávě nedůvěřuji. Z 10leté zkušenosti v duchovní správě jsem poznal, jak nespolehlivé jsou údaje osob o datu vlastního narození.

Farář Jan Marek v pamětní knize kralovické fary vlastní rukou toto napsal:

„Dne 23. srpna 1846 v neděli v 7 hodin ráno zesnul v Pánu důstojný p. Jakub Lang, farář Kralovický, zakladatel této pamětní knihy atd . . .

Jeho nástupcem stal se kněz *Jan Jindřich Marek*, rodilý z Liblína (dne 4. listop. 1801), na kněžstvo vysvěcen 14. srpna 1826. Téhož roku byl poslán do Kralovic za druhého kaplana k předchůdci svému, výše jmenovanému Jakubu Langovi a pobyv tu dvě léta dostal se rozhodnutím osvíceného knížete Klementa

Václava Lothara z Metternichu, nejvyššího kancléře Rakouského, do Plas za kaplana při rodinné hrobce a kostele sv. Wáclava, kteréžto místo po 4 leta zastávav, přišel za administrátora in spiritualibus et temporalibus do Kozojed, kdež za rok farářem se stal a vinici tuto 14 let zpravoval. Dne 12. ledna 1847 přijel do Královic, kdež od tehdejšího vrchního panství Plaského tit. pána A. Werticha, důst. děkana Plaského Jos. Streera, místního duchovenstva, magistrátu kralovického, počestných pořádků a hojně shromážděného lidstva slavně s hudbou i střelbou přijat ve zprávu kralovické osady se uvázal.

(Rok 1847.) Dne 14. února téhož roku byl týž farář slavnostně installován od veledůstojného Pána p. *Antonína Hlawana*, infulovaného arciděkana Plzeňského, kn. arc. Wikáře atd., při kteréžto slavnosti měl kázání k lidu na slovo vzatý vlastenec, vysoce učený p. *Fr. Jos. Smetana, Doktor filosofie a profesor silozpytu a přírodopisu na fil. školách Plzeňských*. Při slavné mši sv. přísluhovali důst. pp. Ondřej Hunger, farář Potvorovský, Jan Maria Elster, farář Wysoko-Libínský, Frant. Stangler, lokalista Chříčský, Augustin Herold, farář Hřešihlavský, Wáclav Černohorský, administrátor Kozojedský, Wáclav Záruba, kaplan Plzeňský a místní kaplanové Leopold Drož a Wojtěch Böhm.

Dejž Bůh zniku a zdaru!"

Ze zápisků Jana Brejchy, učitele v Kralovicích „Památky Kralovické od r. 1764 do r. 1860“ (Plzeň 1866) str. 39 vypisují:

„Dne 15. srpna 1850 odbývala se nová volba kralovického představenstva za přítomnosti c. k. okresního hejtmána, při níž pan František Slach za purkmistra, pan *P. Jan Marek, farář*, Josef Stroner a František Wagner za městské rady zvoleni byli.

Roku 1852 dne 1. ledna veledůstojné vikářství z Plzně do *Kralovic* přeloženo.“

Beru ku pomoci úřední seznam kněžstva z r. 1852, jaká jsou tam data o Markovi, byl-li snad vyznamenán, jak byly tehdy Kralovice veliké atd.

„*Catalogus cleri pro anno Domini 1852*“ má tento odstavec: *Kralovicium*.

Par. D. *Joan. Marek* H. N. M. (člen Dědictví svatojanského) B. Liblin, n. 4. Nov. 1801, o. 15. Aug. 1826. —

Cap. D. *Wenc. Pokorný* H. N. M., Capl. publ. in Hodina 1 h., sch. par. et fil. 1 — P. P. incp. 9, N. A. C 3986, post in loco.

Jak Marek data svá vikariátnímu úřadu zaslal, tak je Katalog otiskl: „Farář p. Jan Marek, člen Dědictví svatojanského, narozen v Čechách v Liblíně dne 4. listopadu 1801, vysvěcen 15. srpna 1826.“

Důkaz pro správnost data narození to není, neboť kontrolu obrovského materiálu redakce Katalogu všude konati nemůže. Pramenem tu byl zas autor.

Po šestiletém působení Jan Marek jako farář v Kralovicích dokončil 3. listopadu 1853.

Úmrtní zápis zní:

R. 1853.

Die 3. Novembris hora 3. post prandiis pie in Domino obiit omnibus morientium Sacramentis rite praemunitus Reverendus ac Venerabilis P. Joannes Henricus Marek anno aetatis 52 (occupata parochia Kralovicensis 6 annorum et 10 mensium) provisus, Eucharistia refectus et extrema unctione a P. Carollo Kummer, capellano Kralovicensi et sepultus a Reverendissimo D. D. Joanne Hunger, Vicario foranensi per districtum Kralovicensem in coemeterio Kralovicensi die 5. Novembris 1853, cujus anima requiem precamur aeternam.

Nemoc: Ztrávení. Místo úmrtí: Kralovice č. 158. K úmrtnímu zápisu podotýkám: Je dosti obšírný, ale zběžně psán, s několika latinskými chybami. Pisatel snad mladičský kaplan P. Karel Kummer sám, dobu úmrtí zaznamenal přesně „dne 3. listopadu ve 3. po obědě zbožně v Pánu dokonat svátostmi umírajících zaopatřen důstojný a ctihodný P. Jan Jindřich Marek v 52 roce svého věku.“ Že uvádí druhé jméno „Jindřich“ a léta počítá od r. 1801, je zřejmo, že čerpal z pamětní knihy kralovické a pramenem je mu zas autor sám.

P. Karel Kummer byla osoba velmi zajímavá. Výborný kazatel, hudebník, řečník a organisátor. V 27 letech stal se farářem v Plané, ze které chtěl učinit Štěpnou. Pobyl tam v l. 1856—1876. Dvakrát kostel opravil, kázal, starostoval, řídil „bul“. Při tom složil rigorosum, měl slíbený kanonikát... Založil v Plané akciový rolnický pivovar, který potom učinil krach. Utrpení P. Karla Kummera nevinně tupeného a vášnivým lidem pronásledovaného bylo nezměrné. Zlomen na těle i na duši zemřel jako farář v Michli. Smrt zavinila jeho obětavost, úraz, když strhl splašené koně s kočárem. Byl to A. Seehana „Můj nový kaplan“ s tragickým zakončením. Dle všeho měl k němu Marek velkou důvěru.

Nástupcem Markovým stal se Hynek Wilt, farář Žebnický.

Roku 1895 postaven byl Markovi u kostela kralovického v sadu Markově pomník s tímto nápisem:

Jan Jindřich Marek
— *Jan z Hvězdy* —
Spisovatel český
Narozen 4. listopadu 1803.
Zemřel 3. listopadu 1853.

Tu čest a chválu dlužno kralovickému okresu vzdáti, že si zesnulého rodáka svého vážil a památku jeho důstojným způsobem uctil. Bohužel hrob jeho je zapomenut, bez kříže a nápisu. Doufejme, že se také najdou ušlechtilé duše, které poslední lůžko českého spisovatele tak vroucně a upřímně národ svůj milujícího nenechají pusté a ubohé — — —.

Ve sporu o narození J. J. Marka literární historie má se při držeti rodného zápisu v křestní matrice (4. října 1803) A kdo

udává jiné datum, má povinnost to dokázat. Kdyby se našel křestní list Markův, snad by se záhada vysvětlila. Neboť není vyloučeno, že právě tam omyl se stal.

Stručné curriculum vitae J. J. Marka je toto: Narozen 4. října 1803 v Liblíně č. 47, vysvěcen 15. srpna 1826, kaplanem v Kralovicích (1826—1828), kaplanem v Plasích (1828—1832), administrátor v Kozojedech (1832) farářem v Kozojedech (1833—1847), farářem v Kralovicích (1847—1853), zemřel 3. listopadu (1853) v Kralovicích č. 158. —

Ke konci vzdávám srdečné díky dpp. Tomáši Sedláčkovi, Josefu Svobodovi a Karlu Němcovi, kteří s nevšední ochotou potřebná vysvětlení mi podali.

Literárně historický vývoj Marie Ebnerové z Eschenbachu.

Novelistka Ebnerová¹⁾ liší se od ostatních družek současných i pozdějších tím, že nevystupuje ve svém básnickém díle — aspoň v epické jeho části — nikde jako programatická bojovnice za práva ženy. Otázka po právu ženy na tvorbu literární byla u ní rozhodnuta už předem kladně: její povahou. Od malička pocítovala v sobě tvůrčí sílu, již nemohla odolat. Už v r. 1879 projevila v soukromém dopise tento názor: žena, mající skutečně nadání, a to znamená pro Ebnerovou sílu, bude vždy psát, poněvadž je to její přirozeností; spisovatelka má mlčet, nemluvit mnoho o právech ženy; jen svými činy, tedy literární prací má vyvracet omyly těch, kteří by rádi odsuzovali ženu jen k manželství, rodině a domácnosti. Ebnerová se těmito příkazy důsledně řídila a požadavek kdysi vyslovený splnila rozsáhlou tvorbou básnickou. Jenom dvousmyslný výraz „Frauenroman“ (román o ženě a román od ženy) způsobil, že bývá falešnou koncentrací uváděna v liter. historických příručkách přímo vedle žen bojujících za ženská práva. Tvorbu její nejlépe lze utřídit ve čtvero období.

Období I. (1837—1858). Ranné pokusy. Dětské pokusy komtesy Dubské byly veršiky francouzské, parafráze modliteb, ódy, v nichž podléhala vlivu francouzské četby, již ji rodina a franc. vychovatelky obklopovaly. Francouzské pohádky a francouzsky psaný dějepis a jiné učebnice bývaly její první četbou. Rakouská šlechta od napoleonských válek a od doby kongresu užívala frančtiny hojně. A zvláště rodina Dubských chovala a chová mnoho obrazů a jiných památek z doby napoleonské. Od čtrnácti let poznává Ebnerová Schillera a Grünova „Posledního rytíře“, čte Herdera, Klopstocka a Lessinga. K četbě té přistupuje návštěva vídeňského burgtheatru, kde poznává Shakespeara a jiné světové dramatiky, a návštěva veselohry v Leopoldstadtu, kde vídá vídeňskou pohádkovou frašku. Komtesa Dubská zabývá se různými básnickými pokusy, píše zedlitzovské ódy, epos z římských dějin, ba chce se stát básnířkou dramatickou. Když pak r. 1847 výbor z těchto ranných básní předložen byl Grillparzerovi k posudku, vyslovil mínění, že komtesa asi nebude moci od dalšího spisování upustiti. Tímto posudkem a ještě více působením bratrance Mořice Ěbnera z Eschenbachů upevnila se Dubská v rozhodnutí, že bude psát německy. Vzorem zůstal jí hlavně Grillparzer, k němuž se později jak politickým smýšlením, tak i uměleckým vyznáním po celý

¹⁾ O této moravské básnířce německé čítáme i u německých dějepisců literárních, že jest *poloviční Slovankou*, že má v sobě slovanskou krev a tak podobně. Pokouším se její poměr k češtví vymeziti jasněji podle jejích děl. Vlastnímu rozboru předestílám dnes předpoklady literárně historické a životopisné. Seznam užité literatury uvedu na konci práce. — Pozn. autora.

další život hlásila. Už v nejútlejším mládí jevila komtesa Dubská, jejíž bába se strany matčiny byla ještě protestantkou, urputnou touhu po pravdivosti. A právě tvorba Grillparzerova („Weh dem der lügt“ 1838) poskytovala mladé čtenářce onoho motivu lži a pravdy, který později jako spisovatelka v mnoha dílech dramatických i epických obměňovala (Maria Roland, Veilchen, Geständnis; Božena, Unsühnbar). Ke Grillparzerovu dílu „Der Traum ein Leben“ ukazuje Ebnerové „Prinzessin von Banalien“, k jeho dramatu „Ein treuer Diener seines Herrn“ její „Jacob Szela“. Vždyť byl to také její pozdější přítel Laube, který probudil Grillparzerova díla na scéně vídeňské k novému životu. Jako Grün, tak také i Grillparzer opěvoval se stanoviska své užší rakouské vlasti velikost dávné minulosti. Odlišili se tím rakouští političtí básníci let čtyřicátých silně od romantiky říšské. Anastasius Grün vydal 1844 překlad srbkoslovanských národních písní. Bedřich Schwarzenberg „der Lanknecht“ psal do almanachu „Libussa“; do tvorby Grillparzerovy, do tvorby Hartmannovy a Meissnerovy dostávají se i pověsti staročeské, látky se jmény z české historie. V tehdejší boji za politickou svobodu šly oba kmeny rakouské ještě společně. Romantika rakouská, užívajíc také českých látek a českých jmen, připravuje po této, ovšem úplně zevnější stránce jmen a námětů Ebnerové cestu. Za těch dob však komtesa Dubská snaží se teprve proniknouti do písemnictví a volí k tomu dráhu dramatickou. Vliv návštěv ve vídeňské činohře byl přece jen velmi silný a zvítězil.

Období II. (1858—1880). Ebnerová a Mladoněmci. Mládí a dospívání básniřčino připadlo do doby pro kulturní život neklidné. Komtesa Dubská podává 1848 ruku k sňatku svému bratranci. Bouřlivá doba proniká do něm. písemnictví se svými názory liberalismu i socialismu. Vládne směr mladoněmecký. Rakousko tvoří sice literární provincii pro sebe, ale snaží se vyrovnati s ostatním proudem literárním. Příznačný jest sklon k látkám francouzským, k námětům revolučním a tendenčním; ozývá se vzdor proti společnosti, jeví se na př. v díle George Sandové; vzniká typ trestance, jenž stojí v odporu k společnosti. V románech Mladoněmců vystupují často aristokraté, přes to že se právě v dílech těch proti šlechticům s jejich předsudky bojuje. Pronikají postavy rozeklané, rozervané, problematické, jeví se i přeháněná duchaplnost. Mladoněmci staví se proti „ušlechtilé prostotě a tiché velikosti“ klasického Goetha, uznávajíce nanejvýše jeho díla mladická. Jean Paul se svým rodinným románem stává se vzorem. S těmito náměty uvolňuje se i forma literární. Vzniká literatura dopisová, memoirová, cestopisná, jak ji vytvořil po stopách Laurence Sternových, Goethových, Jean Pavlových hlavně Heine (Reisebilder a Kniha le Grand.) Hahn-Hahnová a Pückler-Muskau rozvířejí literaturu cestovní. Dopravnictví, zlepšení pošty a první železnice, vše tomu přálo. Někdejší romantická touha po vzdálených zemích mění se v duchaplné vtipkování o cestě, cestopisec mluví více o sobě než o místě navštíveném. A tu

první dílo, které Ebnerová, šetříc postavení manžela, anonymně svěruje veřejnosti, jest také cestopis ve formě dopisů: „Aus Franzensbad. Sechs Episteln. Von keinem Propheten.“ Je to výtěžek cesty podniknuté do lázeňského místa českého v průvodu Jetty, chotě setníka Tunklera z Treuimfeldů, přítelkyně manželů Ebnerových. Touto literární a společenskou satirou vzdává Ebnerová svou daň mladoněmectví. Z obsahu tohoto mladoněmeckého produktu vysvitá, jak Ebnerová pilným studiem rozšířila své prvotní jednostranné znalosti německého písemnictví. Vtipkuje tu o mladoněmecké romanopisce Hahn-Hahnové, projevuje znalost Jeana Paula, Pückler-Muskaua, žertovně staví mezi zástupce t. zv. Heckenliteratur i Goetha. Dobírá si však také literárního historika Gervina s jeho nadšením pro Freytaga a tepe jeho odpor k literatuře rakouské. Podobně posmívá se Julianu Schmidtovi. Gervinovi nemůže odpustiti, že zneuznával Grillparzra a Halma. Její vtip, obracející se proti historismu, jest všem tu a tam naivní a slovní, humoristické vypravování láme se ve vážné myšlenky; rámcová forma dopisová, již později dovedla užívatí tak mistrně, jest zde ještě úplně zborcena. Z opatrnosti a z obavy začátečnické vysmívá se spisovatelka sama sobě. Jiných pokusů na poli cestopisu mladoněmeckého Ebnerová už neučinila, neboť už od útlého mládí všechn zájem její odnášel se k jevišti. Vždyť státi se Shakespearem a zreformovati divadlo chtěla Ebnerová podle svého dětského přání, vysloveného už ve čtrnácti letech! Vysoké její společenské postavení ve vídeňské společnosti umožnilo jí další styk s Mladoněmci. Ale nebyli to už bouřliváci prvních let mladoněmeckého vzruchu, nýbrž přiblížili se Ebnerové už jako konvenční epigoni hnutí toho, když už samo dospělo k objektivnější formě slovesné — k dramatu. Rádci Ebnerové při jejím krutém, dlouholetém a marném zápasu o úspěch v oboru dramatickém stali se Laube a Halm. Její Schillerovský námět „Maria Stuart in Schottland“ ztepal neúprosně Otto Ludwig. Její drama „Marii Rolandovou“ nemůže dávatí vídeňská činohra pro revoluční námět, připomínající díla Grabbova, Mundtova, Büchnerova. Sáhla tedy Ebnerová k látkám, které s úspěchem volívali Halm (Camoens), Laube (Karlschüler) a Gutzkow (Königsleutnant), a oslavuje Schillera, dramatisujíc jeho pobyt u Henrietty Wolzogenové ve hře „Dr. Ritter“. Přes veškeré úsilí však na scéně nepronikla. Ani tehdy, když zanechala iambických tragedií s látkami světovými a uchýlila se k společenské činohře a konveršální veselohře, zpracovávajíc látky obvyklé ve franc. morálních kusech. Úspěchu došla jen její hra „Männertreue“ a to ještě jen v českém překladě a na české scéně v Praze. Kus „Waldfräulein“ byl vypískán jako před 35 lety Grillparzerova veselohra „Weh dem der lügt“. Na radu přítele Weilena zanechává tedy Ebnerová svých dlouholetých pokusů dramatických a obrací se výhradně k próse. Překonává zároveň historismus, neboť celá její následující tvorba mimo tři díla (Kreisphysikus a Jacob Szela, a starobný román Agave), vyhýbá se historickým látkám. I v době

svého snažení o drama zabývala se Ebnerová pokusy novelistickými. Od 1867 pak psala pravidelně svůj deník, který tvořil po celý další její život velmi závažnou pomůcku zachycovati myšlenkovou a dojemovou tříšť životní. I tato deníková forma, v podstatě mladoněmecká, stala se Ebnerové požehnáním: ukládalať v ní nejen zárodky svých budoucích novelistických fabulí, nýbrž i ona zrnka pravdy a moudrosti, která pak slučovala v cykly svých známých aforismů. I kdyby nestálo v čele jejího díla „Gemeinde-kind“ motto z George Sandové, lze poznati, že Ebnerová jest ve svých povídkových začátcích pod částečným vlivem této vyprávěčky, Mladoněmci velebené, která též projevila zájem o Marii Stuartovnu. Tak jako pojí Ebnerovou s George Sandovou společné heslo hledati látku k poetickému zpracování všude, tak zase pojí Ebnerovou s George Eliot silná víra v člověka, v poněkud zlepšování životního běhu lidského. Některé postavy z prvních povídek Ebnerové připomínají sice ještě rozečkané postavy mladoněmecké: „Prinzessin von Banalien“, družící se k Halmovu „Sohn der Wildnis“, Margarete a Božena, tato hlavně pro jeanpaulovský humor; dočasně zpracovávané látky polské, liberalism a kosmopolitismus pokládati lze u Ebnerové za dědictví po Mladém Německu. Avšak usilovným pilováním, vzděláváním překonává Ebnerová nebezpečnost, skrývající se v mladoněmectví, a zachycuje v dalším údobí s vědomým úsilím realistickým nejprve život jí nejbližší a nejznámější — v povídce šlechtické.

Období III. (1880—1900). Vrcholná doba tvoření. Povídka šlechtická a povídka vesnická. Laubovy zásady „jednoduše vypravovati“ přidržovala se Ebnerová čím dále, tím více. Grillparzerova povídka „Der arme Spielmann“ znovu ukazovala, jak zažité události a prosté postavy všedního života lze novelisticky zpracovávat. Četba děl Trugeněvových utvrzovala Ebnerovou v názoru, jak výborně lze šlechtický život učiniti předmětem vypravování. A v mladoněmecké próse záliba pro aristokratické figury byla přes všechn papírový odpor proti nim přece jen obecná. Rok 48 otrásl sice šlechtickou institucí po franc. revoluci po druhé a znovu. Někteří rakouští šlechticové domnívali se tehdy za prvních nárazů revolučních, že šlechta se svými výsadami dohrála již svou úlohu. Jiní z nich nemohli změnu tu pochopiti a pohlíželi na společenský převrat buď s tvrdošíjným odporem, buď s hořkou resignací. V západní Evropě a v Německu odmítána byla šlechta literárně už dříve. Immermann, Heine, Fanny Lewaldová, později Laube a Spielhagen šlechtu potírali. S druhé strany však Hahn-Hahnová a Pückler-Muskau líčili život šlechtický vábnými barvami. Bauernfeld, jehož Ebnerová četla, stavěl se rovněž proti šlechtickým předsudkům jako ochránce občanského kapitalismu, ale jinak líčil šlechtu dosti příznivě. Ebnerová stojí jako Bauernfeld na středním stanovisku se svým pojmáním šlechty, na niž se nedívá jednostranně. Spatřovala i u rakouské šlechty mnoho vlastností špatných, bičovala je ve svých prvních povíd-

kách šlechtických. Učinila to úmyslně s výchovnou tendencí, aby šlechtu přivedla k pravému pojmání pravého šlechtického úkolu, staratí se o chudé a sirotky. Tato činnost byla pro Ebnerovou zkušebním kamenem pravého šlechtictví. Přes důsledky z r. 48 zůstávala jí instituce šlechty hlavně pro svou kultivovanost a společenský takt nevyhnutelností. Se svého tradičního stanoviska pak spatřovala i mezi šlechtou postavy dobré, lidské, rytířské, pravé šlechtice ducha. Vedle nich ovšem byly mezi šlechtou postavy poněkud podivínské, které svými slabostmi a předsudky rodovými vzbuzovaly v ní škádlivý posměch. Ale na obojí druh dovedla se dívat s láskyplným porozuměním. Tím dány byly její první novely s látkami šlechtickými (Chlodwig, Ein Edelmann, Božena, Gemperlein, Nach dem Tode, Poesie des Unbewussten, Ein kleiner Roman, Der gute Mond, Nebenbuhler, Der Muff, Komtesse Muschi a K. Paula.) Ty tvoří základ její novelistiky z let 75—85. Nejsou to ovšem výlučně aristokratické povídky. Tak v Boženě v popředí stojí služkový námět a částečně i freytagovský svět kupeckých účetních a příručích. Ojediněle se vyskytuje též látka z proletářského života vídeňského (Grossmutter, Lotti) a polské látky historické. Četbou děl Turgeněvových, Otty Ludwiga, Louisy François, Kellera a hlavně novelisty Heyseho podněcována byla k ještě usilovnější snaze zdokonaliti své umění vypravovatelské. Zatím však už motivy šlechtických povídek u Ebnerové působily samy sebou šťastné obohacení jejích látek. V Boženě a též jinde děj rozložen je téměř pravidelně ve dvě části. Šlechta pobývá za zimy ve velkém městě, ale letní dobu tráví na svých panských sídlech mezi selským lidem. Milými vzpomínkami na rodiště a občasnými pobyty na letním bytě byla Ebnerová i při tvorbě vábena na venkov mezi český nebo německý lid venkovský a tak spojovala ve svých skladbách povídku šlechtickou s povídkou vesnickou (Unverstandene auf dem Dorfe, Resel, Krambambuli, Resel, Gemeindegut.)

Avšak v oboru vesnické povídky byla už jak ve světovém, tak i v německém písemnictví zcela vyvinutá tradice. Na tu Ebnerová šťastně navázala.

Walter Scott uvedl ještě dříve než George Sandová selské postavy na pole povídkové. Vliv Scottův, na čas Mladoněmci zatlačen, přece však nakonec pronikl. Německá povídka vesnická vyrostla na půdě švýcarské, kdež ji pěstoval Pestalozzi ovšem se silnou tendencí výchovnou. I romantika ojediněle brala se tímto směrem (Brentanova „Geschichte vom schönen Annerl und braven Kasperl“ 1818). I Immermann bývá uváděn jako tvůrce povídky vesnické, neprávem. Kellerův krajan Jeremias Gotthelf má ve své vesnické povídce „Uli der Knecht“ i vzestupnou historii; po stránce technické byla však ještě silně romantická, za to vynikala už humorem. Současně s Gotthelfem na jiné půdě vytvářel vesnickou povídku Auerbach, pod vlivem sentimentální sladkosti Jeana Paula. Původem svým sahá tedy vesnická povídka do půdy jihozápadní, ale šíří se na sever a na východ. Koncem

let čtyřicátých stává se módní formou literární. Z dalších pěstitelů jest Josef Rank (1816—96), který nad Auerbacha vyniká uměleckým smyslem. Hartmann už slučuje ve svém „Krieg um den Wald“ vesnickou povídku s povídkou dějepisnou. Stále dokonalejší ruce chápou se povídky vesnické. Stifter, do sebe uzavřený básník šumavský, zdůrazňuje více přírodu, Droste-Hülshoffová pak ve své „Judenbuche“ stinné stránky života vesnického. Nejdůležitějším pokračovatelem Auerbachovým jest však Otto Ludwig se svými durynskými povídkami „Heiteretei“ a „Zwischen Himmel und Erde“. Propracoval se od dramatu k románu. Zaváděl již psychologickou analysu do svých vesnických postav. Jeho Heiteretei, která před samou svatbou se zpěčuje a vybojovává svůj vnitřní boj s hrdostí, přemůže pýchu a stane se ženou svého Holders Fritze, má obdobný protějšek u Ebnerové „Die Unverständene auf dem Dorfe“, kde dívka Lakomá rovněž v posledním okamžiku přemůže svou hrdost, aby se stala šťastnou chotí dobrého, ale poněkud divokého učitele Antona. Obě dívky musí teprve před sňatkem projíti těžkou očistou. I druhá novela Ludwigova „Zwischen Himmel und Erde“ jest předchůdcem tvorby Ebnerové. Předně zevrubným studiem řemesla pokrývačského. Touž píli a snahu o dokumentárnost projevuje Ebnerová při skladbě „Lotti die Uhrmacherin“. V postavě Apolloniové stává se příliš jemné svědomí předpokladem jeho tragického utrpení; u Ebnerové spatřujeme v postavě hraběte (Das Schädliche) podobnou psychologickou odrudu muže, který mohl dceru svou před smrtelným výstřelem zachrániti, šířaného výčitkami svědomí. I přehnané svědomí u manželky Mašlanovy (Ebnerové „Mašlans Frau“) dokazuje, že Ebnerová ve vesnické povídce co do psychologie postav dostupuje téhož stupně, na nějž ji dovedl přímo před ní Otto Ludwig. I jinak látkově klestil Ludwig Ebnerové cestu na př. vyličením hospodské rvačky v Heiteretei, jež má zřetelné obdoby ve rvačkách u Ebnerové líčených (Gemeindekind) a jinde. Tak setkala se Ebnerová, kterou Otto Ludwig nemilosrdně ztepal — ovšem jako osobně úplně neznámého skladatele dramatu Marie Stuart in Schottland, „pána z Eschenbachů“ — s kritikem svým na stejné výši umělecké, na téže půdě látkové. Svými „Makkabejskými“ zůstal však Otto Ludwig Ebnerové nedostižitelným vzorem v dramatu.

Se vzrůstajícím se realismem povídka vesnická nabývá víc a více obliby. Ebnerová nemálo k tomu přispěla, neboť svými vesnickými novelami přemohla stanovisko dřívější aristokratické spisovatelky Idy Hahn-Hahnové, že pouze lidé od barona nahoru jsou schopni zpracování románového. S Ebnerovou současným pěstitelem selských námětů byl rakouský básník Anzengruber, pokračovatel Heblův a Ludwigův ve směru k naturalismu přes to, že je více dramatik. Pozornost obecnou vzbudil, když se dal zaujmouti časovým kněžským tematem v době nového rozmachu katolicismu v Rakousku po koncilu vatikánském. Jeho „Pfarrer von Kirchfeld“ jest sice drama jako jeho Meineidbauer se sporem

o dědictví, ale obě hry působily tak silně, že i selskému románu otevřely se neobyčejné vyhlídky. Jeho veselohra „Kreuzelschreiber“ obsahuje též vesnickou rvačku a připravovala půdu pro Ebnerové „Gemeindekind“. V díle „Viertes Gebot“ pojednal Anzengruber o otázce, zdali jsou rodiče též hodni vlivu, který jim přiznává katechismus. Román „Der Sternsteinhof“ podává vzestupný vývoj selského děvčete, v němž se nakonec projeví jeho dobrá podstata povahová. Tuto tvorbu Anzengruberovu sledovala Ebnerová velmi pozorně. Látkové motivy Anzengrubrovy sama úplně samostatně zpracovávala vždy o několik let později a s mnohem větším uměleckým porozuměním a jemnějším třibením. Po Anzengrubově „Pfarrer von Kirchfeld“ následoval u Ebnerové román z kněžského života „Glaubenslos?“, k jeho „Kreuzelschreiber“ a „Sternsteinhof“ přičiňuje Ebnerová svou knihu „Gemeindekind“ a na „Viertes Gebot“ odpoví jest její mistrná novela „Vorzugsschüler.“ Jemnější zpracovávání látek u Ebnerové zakládá sa na její snaze dospěti k formě novely co možná sevřené, ucelené. Snaha ta byla dědictvím po onom marném úsilí o drama. Úsilí o dokonalou formu vyvrcholilo u Ebnerové, když svým vypravováním dávala pravidelně technickou formu zarámcované novely jednotlivé.¹⁾ Formální základ tomuto umění novelistickému dal hlavně Paul Heyse. Od něho dostalo se Ebnerové vnějšího popudu k rámcové novele, ne však onoho staršího druhu cyklického, pěstovaného Goethem, romantiky a později Kellerem. Heyse spíše užíval novějšího druhu vypravování, v němž se jednotlivý celek vkládá do pevně sevřeného rámce — forma, která se vyskytuje v něm. literatuře hojněji teprve od 2. poloviny 19. století. Heyse, odchovanec německých a románských klasiků, který do písemnictví pronikl mnohem dříve než Ebnerová (1853), byl Ebnerové kongeniálním osobním přítelem. Od r. 82 si počali dopisovati, ačkoliv Ebnerová četla jeho díla už od r. 69. Navzájem věnovali si také díla. Heyse, který pochválil už Ebnerové drama Marii Rolandovou, vyprosil si její povídku „Die beiden Gemperlein“ pro svou sbírku Neuer deutscher Novellenschatz. Co je k sobě vázalo, byl kult krásna. Přátelství jejich se utužovalo, zvláště když se Heyse zabýval rozbory a kritikami děl Ebnerové a když na ni psal oslavné básně. Heyse byl též neobyčejně obeznámen v kruzích aristokratických a estetických. Společný byl oběma odpor proti ošklivému a obdiv starému klasickému umění. Ještě více sblížilo je stáří, kdy Ebnerová zajížděla do Říma a studovala tam římské a renesanční umění. Týž zájem projevoval Heyse svými překlady z italštiny. Heyse nenáviděl politiky stejně jako Ebnerová. Když pak novými proudy literárními Heyse počal býti odmítán jako odbytý apoštol krásy, bránil se díly „Merlinem“

¹⁾ Srovnej „Rahmenerzählung und Ähnliches bei M. v. Ebner-Eschenbach. Von Artur Eiltzer Zeitschrift für den deutschen Unterricht 33. Jahrg. 12. Heft“ a příslušné stati v díle „Die deutsche Dichtung seit Goethes Tod. Oskar Walzel. Askanischer Verlag Berlin 1920“, hlavně str. 134n. a str. 186n.

a „Über allen Wipfeln“ proti naturalismu. Ebnerová pak svým „Bertramem Vogelweidem“ postavila se mu po bok.

Oba se často shodují nejen v technice novely, nýbrž i v charakteristice. Ebnerová jako Heyse udává zpravidla při líčení zevnějšku osob nejprve základní rys t. zv. signalelement a ten pak doplňuje dalšími jednotlivostmi. K látkám dospívali též podobně: dávají si vypravovati zajímavé události od lidí, kteří vzbudili jejich zájem. Heyse nevyhnul se také vždy úskalí nepravděpodobnosti ve svých novelách jako Ebnerová (v *Reisegefährten* a v *Lotti*). Ale jsou u obou i rozdíly na př. v technice. Heyse tam, kde při rámcové povídce má se novelistka vzdáti svého vlastního stylu, selhává. Tu často změny neslohu provede a pak celek působí dojmem prázdné hry. Heyse dává svým postavám na rozdíl od Ebnerové svou zvláštní uměleckou morálku, dává jim plně vyžívatí své vášně. Člověka zatíženého předsudky a úzkostmi chce povznést aspoň na chvíli oddechem a tím jest člověku u Heysa vždy láska. Heysův individualistický charakter řídí se jediným příkazem: svým vlastním uměleckým svědomím. Osud jednotlivců zpracovával jen tehdy, když se mu měnil v osud typicky lidský. Heyse by nikdy neučinil hrdinkou povídky plebejku, jako jest Ebnerové Božena.

Se stanoviska vyprávěcí techniky blíží se k Ebnerové a Heysovi třetí zástupce novelistiky Storm, jenž však z vesnické povídky vytvořil novelu vzpomínkovou a náladově krajinářskou a pojistil novele nadvládu nad ostatními slovesnými formami. Storm pro své novely vytváří rámeček osobní a zdánlivě oživuje staré kronikářské zápisy. Ebnerová však více užívá rámce širšího, který se sám rozrůstá v děj tak, jak je tomu v Stormově novele „In St. Jürgen“. Obdobnou techniku novely vyznáváci jako jeho díla „Ein Doppelgänger“ a „Von jenseits des Meeres“ mají některé novely Ebnerové „Die eine Sekunde“, „Ein kleiner Roman“ a „Der gute Mond“. Ebnerová předstihuje někdy Storma tím, že uzpůsobuje rámeček povídky tak, aby důvod k vyprávění byl co nejpůsobivější. Stormovi dostačí často za popud k vypravování vnějšková okolnost, u Ebnerové má vypravovatel popud k vypravování spíše psychologický (*Mašlans Frau*, *Oversberg*, *Die eine Sekunde*). Neumělečtěji odůvodněno jest vnitřní vypravování rámcem v dílech Ebnerové: *Ein kleiner Roman*, *Verschollen*, *Das Schädliche*. U Ebnerové má rámeček vypravování ten hlavní účel, aby budil nejsilnější zájem pro následující vypravování vnitřní, byť i kontrastem. U Storma však předním cílem rámce jest dodávati náladu (*Immensee*, *Späte Rosen*, *Der Schimmelreiter*).

Storm, Heyse a Ebnerová tvoří tedy trojici novelistů, která v době let 70—80 dospívá uměleckého vrcholu, než byla v následujícím deceniu 80—90 vystřídána proudy novými. Zdaleka i látkově se stýkají: Storm „*Bekenntnis*“, Heyse „*Auf Tod und Leben*“, Ebnerová „*Die Reisegefährten*“. V technice jejich novel však jeví se rozdíl potud, že Storm a Heyse v rámcovém vypravování se s vyprávěčem více ztotožňují, kdežto Ebnerová se

toho až na skrovné výjimky („Bei meinen Landsleuten“) Novellenstoffe zřídka. Snažila se svou osobnost při vypravování co nejvíce ukryti.

Pečlivé propracování jak rámce povídkového, tak vnitřního vypracování pojilo se nejšťastnějším způsobem se schopností vnitřní napínavosti, která zbyla vypravovatelce z dob její tvorby dramatické. Odtud její virtuosní díla: Resel 1884, Er lasst die Hand küssen 1885, Oversberg 1891, Das Schädliche 1894, Mašlans Frau 1897, i z pozdějšího období Novellenstoffe 1907, Die eine Sekunde 1915. Rámcovým vypravováním plnila Ebnerová požadavek Spielhagenův, aby se básník pokud možno skryl za dílem a došel takto přímé skutečnosti. Skromné osobnosti Ebnerové požadavek ten byl neobyčejně vhod. Od rámcové novely k dialogům, které se berou bez úvodního vypravování a bez vložek jen řečí a odpovědí, byl už jen krok. Ebnerová i ten učinila v dílech „Ohne Liebe“ a „Bettelbriefe“ a tím octla se opět u druhu, z něhož původně vyšla — u dramatu.

K četbě děl Kellerových Ebnerová — podle svých deníků — sama sebe horlivě napomínala. Keller vážil si neobyčejně jejího díla „Gemeindekind“. Kolísal se rovněž dlouho mezi povoláním dramatika a novelisty a také jemu chyběl při všem temperamentu dar setrvávající koncentrace dramatické. Svou proslavenou vesnickou povídkou „Romeo und Julie auf dem Dorfe“ prokázal veliké lidské porozumění pro vesničany a jejich činy. A také mnohá z jeho myšlenek v díle „Martin Salander“ shoduje se s nazíráním Ebnerové. S Kellerem spojuje Ebnerovou jen ušlechtilý liberalismus, vůči němuž jeví se Jeremias Gotthelf ještě konservativcem, a pak jeho humor t. zv. Lächeln mit Achtung. Keller má i zvířecí povídku „Spiegel das Kätzchen“, ovšem pojatou více romanticky, a jeho „Missbrauchte Liebesbriefe“ předchází látkově z části Ebnerové dílo „Bertram Vogelweid“.

Období IV. 1900—1916. Stáří, ubývání tvůrčích sil, genrové obrázky, boje s modernou, autobiografie. Po úmrtí chotě svého hledala Ebnerová, jsouc týrána různými neduhy, obnovy zdraví a tvůrčích sil několikerým pobytem v Římě. Nové naturalistické umění po roce 1885 šířilo se neuprosně a odstavovalo statečně generaci starší, hlavně Heysa. Ebnerová tvořila dále a jsouc zvyklá všimati si i nových proudů, jala se po způsobu moderním studovati dějinné prameny, místo a dobu k rozsáhlé nové práci se života umělcův „Agave“, vyšlé 1901. Dílo nebylo tak vřele přijato jako skladby dřívější. Rozsáhlý historický román nezdařil se básnířce, příliš uvyklé kratší formě novelistické. Novým směřům čelila už od r. 96 svým „Bertram Vogelweid“ a díly „Verschollen“, „Visite“, přes to že se povídkou „Der Erstgeborene“ 1901 vyrovnávala aspoň drastičtější kresbou dějovou s požadavky nového umění. Více převládají v tomto období črty vzpomínkové. K nim sáhla už r. 1898 svým slabým dílem „Die arme Kleine“. Na naléhání přátel odhodlala se autobiografii vyličující životní její běh od narození až do 14. roku. (Meine Kinderjahre 1906).

Těsně před smrtí ukončila své vzpomínky na Grillparzera. I do poetických skladeb tohoto období více vkrádají se svéživotopisné náměty: Fräulein Susannens Weihnachtsabend, Spitzin, Novellenstoffe, Das tägliche Leben, Die Sünderin. Díla tohoto období vůbec jsou kratší a mimo protějšek k dřívějšímu dílu „Gemeindekind“, vydaný r. 1910 („Unverbesserlich“), čerpá Ebnerová téměř napořád náměty ze svého vídeňského společenského okolí (Ihr Beruf, Ob spät oder früh, Der Herr Hofrat, Die eine Sekunde, Erste Trennung, Ein Lied). Sklon k parabolě, stručnému aforismu, k alegorii jeví se zvláště ve sbírce Altweibersommer. A titule starobných svodů povídkových (Alte Schule, Aus Spätherbsttagen, Genrebilder, Stille Welt) už ukazují, že tvůrčí síly básnířčiny tehdy byly v pozvolném poklesu.

ARCHIVALIE

Z doby Dudíkovy. Do vlasteneckého ruchu a poměrů na školách olomouckých i jinde po Moravě r. 1848 dává nahlédnouti list *Antonína Dudíka*, tehdy ještě chovance kněžského semináře, poslaný jeho bratru *Bedovi*, benediktinu v klášteře Rajhradském 22. května 1848. Antonín, již jako bohoslovec zanícený národovec, známý té doby svou činností a účastí v studentských vlasteneckých spolcích, odpovídá Bedovi na dopis, který se, bohužel, v hojné a jinak dosti úplně korespondenci obou bratří nezachoval; byl by jistě nemálo zajímavým dokumentem pro poznání osobnosti pisatelovy po té stránce, která se podnes u něho vůbec prezírá. Rok 1848 strhl profesora Bedu Dudíka z filosofického ústavu brněnského. Jeho náhlý návrat do mateřského kláštera zaznamenává opat Viktor Schlossar v domácích annálech ke dni 18. dubna: „P. Beda professor philologiae et historiae universalis Brunae ad monasterium reversus, cedens factioni contra ipsum exortae inter auditores, qui eum qua professorem habere noluerunt. Quare? guia bonum ordinem servari voluit inter discipulos abreptos factionibus demagogicis!“ Záležitost ta není dosud patřičně vyjasněna, literární pozůstalost Dudíkova zvláště z té doby, skýtá vůbec málo zpráv. Na roztrpčený dopis, psaný pod vlivem té události, odpovídá Bedovi bratr Antonín, theolog v Olomouci: „Dne 18. května obdržel jsem psaní od tebe. Se sladkobolnou dychtivostí napnul jsem všechnu mou sílu duševní, abych cenu každého v něm se nacházejícího slova uvážil a smysl jeho si dobře pamatoval. Tak jsem činil, tak mně nic neuklouzlo. Úvod tvého psaní mne nadchnul, slova tvá jsou i má, jaké já smýšlení o našu národnost slovanskou, o naše práva dávno již utiskovaná v srdci mém svatosvatě chovám, stejný výtisk nalézám k mé radosti i u tebe. Ale tento zdárný cit, toto chvalné smýšlení nemá a nesmí býti dle mého náhledu jen uvnitř, nemáme náklonnost a lásku k naší vlasti milené pouhým jen a prázdným vyjádření slovem, nýbrž rázně a odhodlaně dokázati skutkem, jenž našu vlasteneckou osvědčí povahu. Toto od nás žádá včilejší doba před důležitá, mělo by se to státi se závalenou pěstí a buškem napnutým. Pro

vlast obětujeme všechno v posledním okamžení, dokud jiskra lásky v našich srdcích pro náš národ plane, stujme na svém. Když svatá povinnost káže, máme biblu proměnit i vyměnit za meč. Stujme stále pevně na půdě praotců našich, neb když nepopustíme naše stanovisko odrodilému zrádci našeho práva, jest veta po něm. — A co ty chceš učiniti? chceš Moravu opustiti, tvůj druhý otcovský domov? Kam se obrátíš? snad ne do Němec, našeho jazyka, naší osobnosti nejúhlavnějšího nepřítele? — Zkáza mu! Milý bratře, zataras takovému smýšlení všechnu cestu do srdce tvého, prosím tebe přeláskavě, neoddávej se tesknosti a malomyslnosti, nermuť se, že tebe toto neštěstí potkalo, bouře a blesky odtáhnou a nastane mír převelebný. Vždyť i v Moravě můžeš účinkovati, si statečně počínati. Kdybys ale tak šťastný byl a u našich pobratřenců znamenité místo obdržel, jak na př. náš Klácel, tak požehnání Boží k tvému předsevzetí; jen ne do Německa. — Dostal jsem dopis z Kojetína a v něm stálo, žeš taky našim domácím psal, ale truchlivě prý; nač to bolestné vzdychání, nežalujme na náš osud: nedopouštějme, aby poslední dny starostiplného otce našeho zhořčeny nebyly. — Kdo tebe tak zrádně prodal? — Odrodilci! — Proto žeš právo našeho jazyka hájil, a není-li to povinnost nám svatá, a zdaliž jinší vina v tvém pádě nevězí, tak jest to nevinná věc a nevinnost tvá ať tebe těší. Bůh ví, jak se ještě s námi bude dít.“ Z událostí, zběhlých poslední dobou na universitě olomoucké, vypisuje aféru profesora náboženství a paedagogiky, universitního kazatele Dra Hartmanna Zeibiga, zuřivého Velkoněmce, který v tajném sezení profesorů 23. dubna 1848 označen jakožto původce nepokojů studentských, k nimž prý svým kázáním dal podnět. (Dr. H. Zeibig, *Aus dem Leben eines österr. Professors. Olmütz 1848 str. 12*). „Ve velkonoční svátku pronesl se Dr. Zeibig, profesor náboženství, v senátě velmi spurně k svým spoluprofesorům, ano měl samého místobiskupa udeřiti. Tuť povstali a rozhorlili se proti němu ostatní profesori a suspendirovali jej. On ale obrátil se na studentstvo a hleděl na všelijaký farizejský způsob si jeho náklon-

nost vydobýti, což se mu i větším dílem poštěstilo. Studující, ačkoliv on není u nich v lásce, chtěli jen svůj výrok, že profesori nemají žádné právo tak jednati, statečně hájiti, a tak bylo toto v tisku prohlášeno: Protestation. Eine Majorität des philosophischen Lehrkörpers der k. k. Franzens-Universität hat über mich die Suspension verhängt. Ich protestiere hiemit öffentlich gegen diesen Akt, weil: 1. Dieses Recht nur dem hohen Ministerium des Unterrichtes zukömmt; 2. weil das h. Ministerium des Unterrichtes in Folge meiner am 24. April eingereichten Klage die diessfalls einzuleitende Untersuchung übernommen hat, es also dem Lehrkörper durchaus nicht zustehen kann, der Entscheidung des h. Ministerium vorzugreifen; 3. weil der Lehrkörper auch nach den Grundsätzen des natürlichen Rechtes in eigener Angelegenheit nicht Kläger und Richter zugleich sein darf. — Indem ich mir vorbehalte, das zukünftige Resultat der bevorstehenden Untersuchung auf geeignetem Wege zur öffentlichen Kenntniss zu bringen, erkläre ich hiemit, dass ich der obigen illegalen Verfügung nur nothgedrungen, und falls sie gewaltsam gegen mich vollführt werden sollte, weiche, mir aber mein Recht zu suchen vorbehalte. Olmütz am 4. Mai 1848. Dr. Hartmann Zeibig, Chorherr zu Klosterneuburg, k. k. Professor der Religionswissenschaft und Erziehungskunde. Dobře. Ten den ještě shromáždilo se toto šeredně najmuté studentstvo v síně universitní, tam bylo lomu, křiku, debatování až hanba; který profesor tam by se opovážil, jistě by vyplísněn byl, co se i našemu učiteli církevního práva stalo, on by brzo k ourazu byl přišel, neb mu vstříc nasadili bodáky. Usneslo se, by deputace k ministru učitelstva poslána byla, co se i stalo. Jaké vyřízení donesli, nevím, jen že komise má přijíti, pořádek v té věci učiniti. Fakulta theologická přirazila k profesorům a protestovala proti Zeibigovi. Kterí slyšijou od nás paedagogiku, zadali prosbu, aby jim jinší profesor přednášel a byli vyslyšeni. Teď se zdá, že ten entusiasmus studentův u konce jest, a tak milý Zeibig se opuštěna a povržena se všech stran vidí. Že se to udobří, ani

pomyšlení! Kdo jest blaženější, ty neb onen?" — „Co se národnosti a jazyka moravského na naší universitě týče, tak se začíná hýbatí . . . V 4. latinské třídě jest více pravých Moravanů jak moravských Němců, fiškus byl ale Němec, co se našincům nelíbilo. Obouřili se na něho, aby on své důstojenství složil. V tom křiku přišel jejich profesor náboženství a ptá se, co to? Když mu to vyložili, ptal se jich, na které straně jest převaha? Odpověděli mu, na straně moravské. Auf diese Art — pravil on — meiner Seel' (toto jest jeho přísloví) müssen sie einen böhmischen Fiskus haben. — U nás v semeništi jsme my Slované páni. V Kojetíně se držeji statečně. Všady národnost se jeví, korouhve rakouská a moravská s nápisem: Sláva císaři Ferdinandovi! — Sláva národu moravskému! — volají s věže kostelní. S úředníky nechcou mítí nic, a když jim nedajou pokoj, tak prý jich vyperou. Národní stráž jest taky již zřízená." — „Co pak chtěli studující brněnští v Rajhradě? Slyšel jsem, že tebe snad k tomu nabízeli, bys tvé vyučování v Brně zas na se přijal. Proč nešels? Tak, milý bratře, vypusť ty vrtochy z tvé hlavy, neteskní více, sic teskníme my všichni s tebou. Bůh ví, k čemu dobrému toto může sloužiti. A co bys truchlil? brzo bych řekl, že teď z ciziny dom přišels a v domě jest vždycky líp než u zlomyslníků. Horší by se mně vedlo, kdyby nějaké neštěstí a trampota začala na mne dotíratí, ale důvěrnost v Boha vyrvé z náruče té nejstrašlivější bouře našeho živobyti. Potom to slovo „vyhnanství" taky neschvaluji; proč ale, již jsem podotknul. Lidský nevděk máme za odplatu našeho konání, ale jistě pokuta a pomsta jich nemine třebas i na tomto světě. Ó vy Němci, vy bídníci a vražedníci našeho blaha! — Budou-li se kláštery rušiti, co se ti stane? Když nedostaneš pro tvou povahu pohodlnější místo, tak budeme, dá Bůh, pospolu na vinici Páně věrně a svobodně pracovati, náš lid v lásce k Bohu, vlasti a králi cvičiti, a mzda hojná, krásná, bude nám v odplatu. S Bohem." Na konci dopisu připsáno: „Poznamenání: Koječáci neposlali žádného vyslance do Frankobrodu." — V. J. Pokorný.

Emanuel Masák:

Karel Šmídek jako literární historik a kritik.

O Klácelovi mluví pak i v dalším posudku básní Furchových, když staví oba básníky proti sobě. Básně Klácelovy dle něho nesou na sobě ráz mužný, neustále k činům vybízející; básně Furchovy více ráz ženský, v sebe a v nitro uzavřený a měkkými city se kochající. První rozněcují nás lepotou staroklasickou v myšlenkách i ve formě, druhé vábí nás lahodou vlašské poesie a vynikají libou něžností a jakousi milostnou hravostí.

Nad oba básníky staví konečně Sušila, ale přes to nenalézá pro něj tolik a tak nadšených i vřelých slov, jako prve pro Klácela...

Bylo to již na počátku revolučního ruchu r. 1848, kdy Klácel redigoval „Moravské Noviny“ a Šmídek se stal jeho horlivým spolupracovníkem. Místo literárních studií zaujaly jej zase plně časové a společenské otázky, místo rozborů básnických děl píše na přání Klácelovo pro Boženu Němcovou řadu feuilletonů o ženské emancipaci a postavení ženy v rodině...

* * *

Ve třiceti téměř letech, jež leží mezi úvahou o Básních Sušilových a největší Šmídkovou kritickou studií o J. E. Vocelovi jako básníku, změnilo se mnoho v literárních poměrech českých i ve vnitřním životě Šmídkově.

Mladá generace českých romantiků, jež vystoupila v letech třicátých a rozvila se v letech následujících a v jejímž duchu vyrůstal i Šmídek, byla vystřídána v letech padesátých generací novou. A k Hálkovi, Nerudovi, G. Pflégru-Moravskému přistupují již v šedesátých letech přední básníci nové generace S. Čech a J. V. Sládek, k nimž o něco později se připojuje J. Vrchlický. Nastává netušený rozvoj českého básnictví a s ním zároveň po-

kusy o prohloubení české kritiky studiem filosofickým a estetickým.

Na Šmídka neměly již tyto nové proudy domácí literatury patrnějšího vlivu. Znal sice i některé mladé české básníky, jak je zřejmo z jeho pozdějších prací¹⁾, a dovedl je klidně a nestranně posouditi, ale je nepochybně, že mnohem více a důkladněji pěstoval literaturu německou, básnickou a filosofickou, zvláště pak estetickou a kritickou. K soustavnému jejímu studiu vedlo jej jeho profesorské povolání i láska z mládí, k čemuž přistupovalo asi i přesvědčení o nedostatečnosti české literatury, nepatrné ovšem oproti bohatě rozkvetlé literatuře německé.²⁾

To asi bylo také jedním z důvodů, že při obnovené své činnosti literární v letech sedmdesátých neobral si za předmět svého kritického rozboru současných literárních děl, jak činil v prvním období, nýbrž obrátil se především k Shakespearovi, jemuž právě stoupenci německých romantiků věnovali množství spisů; vybídnut pak V. Vlčkem, aby rozebral kriticky také některé dílo naší národní literatury, sahá až k básním Vöcelovým — tedy do let třicátých a čtyřicátých.

A jako se obrací předmětem svých literárních prací k minulosti, vrací se také namnoze ke svým dávným *zásadám estetickým a kritickým*. Nepřijímá všeho, o čem horoval v mládí, hledí již značně střízlivěji na své bývalé lásky — ale přece jen staví na základech tehdy položených: jsou to základy *idealismu*. Vidíme jen, jak názory jeho za tu dobu uzrály a se upevnily, jak uzrála a zbystrčila se zvláště také jeho schopnost kritická, prohloubená jednak zmíněnou již obsáhlou znalostí literatur cizích, jednak důkladnými studii filosofickými a psychologickými. Obojí působilo pak pronikavě i na zdokonalení jeho kritické metody.

Z mládí zachoval si Šmídek především idealistický názor o *původu, významu a úkolu poesie* a umění vůbec. Pravil-li tehdy, že rodištěm umění jest jen vnitřní život lidského ducha, v němž se ozývá ohlas, záblesk božstva čili idea nebo-li nadšení — prohlašuje nyní, že v básnictví tak jako ve všech projevech umění rozhoduje *inspirace*, „vyšší, u svém vzniku tajemné naladění myslí umělcovy, odkudž bezděčnou i neodolatelnou silou vypryskují se veškerá velikolepá a nesmrtelná díla umělecká . . . Právě v tomto jako etherickém nádechu veškeré dílo umělecké ovanujícím a všelikou zúmyslnou dělaností od sebe zapuzujícím, tkví pravý ráz klassičnosti . . .“³⁾ A později v článku o Schopenhauerovi dokládá, že z tohoto „Bohem daného nadšení“ vytryskují nejen umělecká

¹⁾ Tak ve studii o Vöcelovi (Osvěta 1875) zmiňuje se o Jos. V. Fričovi a jeho almanachu „Lada Vióla“, V. Hálkovi, K. Světlé, Ot. Červinkovi a j., v článku „Upomínka na publicistickou činnost Jana Er. Vocela“ (Č. M. M. 1876) připomíná Vrchlického, Čecha a Arbesea.

²⁾ Někteří posud žijící žáci Šmídkovi z doby, kdy byl profesorem na něm. gymnasiu brněnském (na př. p. prel. Dr. Jos. Pospíšil), svědčí, že Šmídkova znalost německé literatury byla přímo podivuhodná a že v nadšení pro ni vyjadřoval se někdy až pohrdavě o současné literatuře české.

³⁾ Jan Er. Vöcel co básník. Osvěta 1875, 200.

díla, ale i názory filosofické a všechny prvotné velké myšlenky.¹⁾

Za to rozšířil zásadu o *předmětu a úkolu poesie*. Tvrdil-li dříve, že život lidský tak jako příroda vůbec má pro poesii jen význam symbolu vyšších pravd, ve studii o Vöcelovi prohlašuje výslovně pravidlo, že *pravá báseň epická má po výtce býti kulturním obrazem jisté doby*. Vede jej k tomu „nevyrovnaný vzor“ Homerův, v jehož Iliadě a Odyseji paprskuje se veškeren náboženský názor hellenský a jehož hrdinové objevují se nám v tolikerých různých okolnostech, že v nich nalézáme i obrazy ušlechtilé lidskosti i věrný obraz veškeré doby, v nížto dotčení hrdinové činně vystupují.²⁾

Ale nejen báseň epická, nýbrž i *lyrická* má podobný, ba ještě vyšší úkol. Básník lyrický snaží se ovšem na prvním místě vtělit v útvar básnický hluboké rozechvění, jaké se zmocňuje jeho nitra zvláště ve chvílích, kdy jeho duch se proklubává k vyššímu životu; čím tklivější myslí jest tu kdo nadán ke vnímání zevnějších dojmů, čím bohatší a plamennější obrazotvorností jest obdařen, čím všestrannějšího a hlubšího vzdělání dosáhl, tím mohutněji, tím pronikavěji dotknou se struny jeho lyry spřízněných pružin našeho srdce. Ale při tom dovede vrstevníky nejvíce zaujmouti básník, jenž umí plamennými slovy a živými obrazy *projádriti všechno, čím veškerá jeho doba v nejhlubším svém nitru se chvěje a tetelí*. Takový básník vládne velikým tajemstvím naší duše, jež Schelling nazval „*intellectuelle Anschauung*“: dovede jako by bleskem najednou ozářiti to neb ono temné místo v naší duši a zakrýti záslonu nejzavilejších vniterních záhad. „Blažen básník, jemuž zdařilo se prozíti vniterním okem až ku samé hloubi věcí a objeviti pak v průzračném, nadšeném slově, čehož badatel jedva stihl po mnoholeté píli!“³⁾

Tím právě vysvětluje Šmídek zájem německých romantiků o *středověk*: Novalis, oba Schlegelové i ostatní jejich stoupenci viděli v něm skutečněnu nejplamennější svou touhu — *poesii ve spojení se životem pospolitým*. Středověk objevil se jim v novém zářivém lesku, ukázalo se jim při hlubším badání oné doby, kdy člověčenstvo prožívalo takorba utěšená léta jásavého mladictví, že věda, víra, umění a básnictví splývaly v libou shodu se životem, že všechno to ze života čerpalo veškeru svou sílu, ale také do života opětným proudem se vyřinovalo...⁴⁾

Podobný úkol, jaký tu určuje Šmídek poesii, stanovili jí o několik let dříve oba přední zástupcové školy Májovců. Hálek ve své známé programové stati prohlásil, že předmětem básnictví je člověk celý s celým svým životem a se všemi svými poměry.⁵⁾ Podle Nerudy pak je spisovateli především třeba, aby se naučil znáti lidi, aby prozkoumal jejich život, jejich potřeby, radosti i žaly.⁶⁾

¹⁾ Artur Schopenhauer o ženském pohlaví. Koleda 1878, 81.

²⁾ Jan Er. Vöcel co básník. Osvěta 1875, 287.

³⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. Č. M. M., 1870, 67.

⁴⁾ Totéž, 4.

⁵⁾ V. Hálek, O poměru básnictví českého k básnictví vůbec. Obrazy Života, 233.

⁶⁾ J. Neruda, Škodlivé směry. Obrazy života, 130, 231.

Ale kdežto Neruda má na mysli více jen reální a sociální stránku a promlouvá na př. o potřebě věrné povídky ze života, obrazů lidí ve všech poměrech a ze všech tříd atd. — Šmídek zdůrazňuje pro básníka nutnost hlubšího pojmání života a ukazuje *souvislost poesie s filosofií*. Je to vlastně jen důsledek jeho idealistického názoru z prvního období o poslání básníkově: aby básník postřehl správně ducha času a tak se stal svému národu věstcem, jenž mu ohlašuje jitřenku nové doby, je potřeba, aby byl zároveň v jistém směru i myslitelem, filosofem.

Bez filosofie — tvrdí Šmídek přímo — není mohutné, útrobou národa otřásající poesie. Největší básníci němečtí, Göthe a Schiller, patří zároveň i mezi nejhlubší myslitele svého národa. „Bez velikých, nových, ze hloubi vědomí časového vynořilých myšlenek nedospívá i nikterak básnictví k té výši, s nížto by hnulo útrobou veškerého národa, povzneslo jej k novým názorům a odtud oživilo a nadchlo vůli činoplodnou.“ Bez takýchto filosofických názorů, odkrývajících záclonu se snah a tužeb světodějinných, může sice — připouští Šmídek v dalším — rozvinouti se básnictví zvláště lyrické, může poskytnouti čtenářům ušlechtilé zábavy, ale netkne se trvanlivou silou hrudi celého národa.¹⁾

Tak zdůrazňuje Šmídek myšlenku, ideu jakožto základ básně v době, kdy mladý stoupenec Herbartův Dr. Jos. Durdík začíná ve svých kritikách hlásati, že podstata krásna je ryze formová: „Co z látky činí krásnou báseň, je právě forma,“ vyslovuje to později ve své Poetice. „Jí jen rozeznává se menší básník od většího ...“²⁾ Náš moravský estetik zůstává však v této věci úplně věren svým zásadám z mládí. Přiznává sice, že mezi krasovědci panuje právě tichý spor, rozhoduje-li při posuzování krásných výtvorů jen forma či také obsah, a omlouvá se, že se nemůže pouštět v širší rozbor této „záhadné otázky“,³⁾ ale přes to z různých projevů i z praxe kritické je patrné, že trvá neochvějně na své zásadě o zasnoubení krásné myšlenky s ladnou formou.

Tak již v první statí z tohoto období, vytýkáje Žákovu překlada Tassova „Osvobozeného Jeruzaléma“ jako hlavní vadu, že místo původního rozměru italského básníka přeložil z nejvalnější části v hexametu a tak s ušlechtilé básně setřel jemný pel, jenž ji celou ovívá, prohlašuje: „*Svrchovaná krása každého uměleckého díla* spočívá v úplném *souladu obsahu i formy*, takže jedno s druhým nerozlučným téměř spojeno jest svazkem. Minerva vystoupila v celistvém hned obrnění ze hlavy Zeusovy: tak i všeliký ideální obsah, po uměleckém útvaru toužící, plodí ze sebe i příslušnou formu.“ A připomíná i tu mínění některých krasovědců nové doby, kteří „nazírají krásu v uměleckých výplodech jen v souladné všech jednotlivých částek shodě, tudíž jenom ve formě,“ dodává, že se úplně nesrovnává s tímto ná-

¹⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. Č. M. M. 1870, 2.

²⁾ Dr. Jos. Durdík, Poetika jakožto aestetika umění básnického, Díl I, 54.

³⁾ Jan Er. Vöcel co básník. Osvěta 1875, 440.

hledem,¹⁾ stejně tak jako s opačným, jenž oceňuje jen obsah a nedbá docela formy: jakákoliv báseň, třebaš by vynikala i nejvzletnějšími a nejpůvodnějšími myšlenkami, nemůže sloužit dílem právě uměleckým, nepoutá-li nás zároveň ušlechtilou a bezúhonnou formou.²⁾

Hlavní úkol kritiky vidí však Šmídek jinde než v pouhém posuzování obsahu a formy.

Ačkoliv pramenem poesie je vnitřní nadšení, inspirace, přece tyto pochody v tvorbě uměleckého díla dějí se dle jistých ukrytých zákonů. A tu jest dle něho úlohou kritikovou *unořiti se v tyto hlubiny mysli básnickovy*, znovu utvořiti tutéž báseň i ve vlastní mysli a *přivésti k jasnému vědomí zákony v plodech uměleckých jako utkvělé a zahalené*. Je to zakotveno — oddůvodňuje Šmídek tuto zásadu³⁾ — již v povaze lidské, jež jest puzena vyšinouti se ze tmy nejistého sem tam tapání na výsluní ryzí a nezkalené pravdy — tedy touží také vyjasniti si pochody a zákony umělecké tvorby. Proto zákony poetiky nemohou býti založeny jen na libovůli kritiků, nýbrž vyvoděny studiem jednotlivých básnických děl.

A tu znovu a znovu upozorňuje Šmídek na nedostatek došavadní krasovědy, jež sice stanovila zákony pro všechny obory krásna, ale namnoze jich ještě neodůvodnila a neobjasnila naukami psychologickými. Jistých a uspokojivých úspěchů — praví — možno tu dojíti jen *cestou induktivní*, podle níž každé umělecké dílo má býti posuzováno ze svého vlastního organismu.

Proto sám o sobě prohlašuje, že nepatří k oněm kritikům, kteří „majíce pro každý básnický výtvar již nějakou přihrádku pohotově, do ní často svévolně co ve Prokrustovo lože jej vměstnati usilují“. On naopak „koří se ve skromné úctě před *tvůřivou silou genia* vpravdě básnického...“⁴⁾

Tak i tu hlásí se Šmídek k zásadám svého mládí, doplňuje je jen požadavkem, aby kritik z básnického díla snažil se vyvoditi a psychologicky odůvodniti zákony umělecké tvorby. A je zřejmo, proti komu se obrací ostrí jeho výtek. Zástupce apriorní, dogmatické kritiky u nás, Dr. Jos. Durdík. v knížce právě před rokem vydané zdůrazňoval, že kritik má v podstatě jen zjistiti, pokud básnické dílo odpovídá jistému objektivnímu ideálu estetickému, a protestoval proti tomu, aby posuzoval vedle díla také bytost, jejímž ono jest výrazem — osobu umělcovu. „Kritik aspoň má na tuto osobnost úplně zapomenul... Dílo a umělec musí se od sebe úplně oddělit... V tom záleží svoboda a pohodlí objektivní kritiky...“⁵⁾

Než třebaš Šmídek se brání *dogmatické* kritice estetické, jest ještě vzdálen *nových směrů kritických*, jež rostly právě v cizině,

¹⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. Č. M. M. 1870, 17.

²⁾ Jan Er. Vögel co básník. Osvěta 1875, 440.

³⁾ Totéž, 119.

⁴⁾ Totéž, 435.

⁵⁾ Dr. Jos. Durdík, Kritika. Praha 1874. Str. 230.

hlavně ve Francii, a hleděly na umělecké dílo jen jako na znak osobnosti tvůrce, činíce právě tuto vlastním předmětem svého studia. Šmídek zůstává stoupencem kritiky, jež Arne Novák označuje jako „estetickou kritiku empirickou“.¹⁾ Netvrdí nikterak, že by kritik neměl mít pevných zásad estetických, nýbrž jen žádá, aby nepostupoval od nich k uměleckému dílu, nýbrž naopak: aby je vyvozoval induktivním postupem, cestou zkušenosti z děl velkých básníků.

A tímto právě omezuje Šmídek značně požadavek induktivního postupu při posuzování jednotlivých básnických spisů: každý literární plod, jenž se vydává za báseň, není vskutku organickým dílem, vyřinulým z tvořivé síly v nadšení často sobě nevědomém; a tu jest úlohou nepředpojaté kritiky upozornit na vady takového díla a ukázat, které estetické zákony jsou v něm porušeny a zneuznány.²⁾

* . *

Jak uplatnil Šmídek tyto své teoretické zásady ve vlastní kritické činnosti zralého věku?

Část vymezeného úkolu, jež však náleží zřejmě více v obor estetiky než kritiky, splňují studie o *Shakespearovi*: na dvou dramatech velikého anglického spisovatele (Learovi a Hamletovi) snaží se Šmídek vyjasnit zákony umělecké tvorby tím, že po přesném psychologickém rozboru vyvozuje induktivní cestou i srovnáváním s jinými světovými básníky základní pravidla estetiky dramatu.³⁾

Nejsou to tedy vlastně studie literárně kritické, nýbrž spíše důmyslné spojení nadání *psychologického a estetického*. Šmídek, jenž již v mládí se zálibou se obíral ve volných chvílích psychologií⁴⁾ a později pěstoval ji soustavně⁵⁾, sám poukazuje v listě V. Vlčkovi, že „se světlem *duševědy* k nesmrtelným těm dílům přistoupiti se musí.“⁶⁾ Dle toho také hned první svou studii o králi Learovi dělí sám na rozbor psychologický a estetický. Podobně z „Hamleta“ píše nejprve samostatnou psychologickou úvahu o Ofelii, pak v druhé obsáhlé studii podává psychologicko-estetický rozbor ostatních postav, hlavně titulního hrdiny.

Ba záliba v duševědě jde tak daleko, že se nespokojuje jen výkladem povah, ale sleduje vědomě i cíle vědy psychologické: dílem básnického genia, jehož dramata nazývá pro jejich samostatnost pokladem psychologických studií, snaží se ozřejmiti i některé zákony či záhady duševní. Tak u krále Leara líčí rozvoj duševní jeho choroby a ukazuje, že jednotlivé rysy souhlasí

¹⁾ Arne Novák, *Kritika literární. Metody a směry*. Praha 1916. Str. 31.

²⁾ Jan Er. Vocel co básník. *Osvěta* 1875, 435.

³⁾ Viz článek „Šmídkova estetika dramatu“, *Archiv lit.* 1920, 1.

⁴⁾ Tak na př. v *Deníku* dne 4. září 1837 si poznamenává, že svůj čas v Bystřici „trávil nazvíce... študováním psychologie a j.“

⁵⁾ Jako profesor na brněnském gymnasiu učil také propaedeutice a vydal lithografovanou učebnici psychologie. *Hlídka* 1918. 456.

⁶⁾ *Archiv literární* 1921, 195.

úplně s výsledky nejnovějších badání vědeckých. Podobně u Ofelie vysvětluje, jak se u ní rozvinula pomatenost mysli, objasňuje podle psychologických zákonů obsah blouznivých jejích představ, rozdíl snění a bdění atd. U Hamleta zase podává podrobný obraz duševního rozechvění, než se člověk rozhodne k nějakému důležitému činu. Ve všem tom jeví Šmídek dokonalou znalost předmětu i příslušné literatury, hlavně ovšem německé, s jejímiž názory však nejednou polemizuje a staví proti nim názory vlastní.

Stejně tak v rozboru estetickém, k němuž přibírá i různé jiné otázky, pokud se nějak dotýkají dramatu nebo jeho látky. Tak u Leara i Hamleta vyšetřuje prameny, z nichž asi básník čerpal, co z nich podržel a čím se odlišil; řeší otázku kdy bylo drama složeno, rozepisuje se o divadle a hercích v době Shakespearově, zabývá se podrobně různými jeho vykladači a neopomíjí nikdy zdůraznit také *mravní význam* vůdčích jeho myšlenek i pro naši dobu a zejména i pro náš národ. Ba v tomto právě, jak přiznává v posudku spisu Jakuba Malého „Shakespeare a jeho díla“, vidí největší zásluhu anglického básníka, důležitější než v oboru krasovědy. „Budťež pak estetické názory jakékoliv, na to poukázati musíme, že vedle zdání našeho svrchovaný význam dramát Shakespearových hledati dlužno v tom, že se ve výplodech těchto, jmenovitě složených od r. 1603—1615, objevují ve hloubi od žádného dosud básníka takto nedostižené pověčné zákony mravního řádu světového, jak zapřádá se v osnovu často neproniknutelnou moc neúprosného osudu s urputnými projevy nezrocené svobody, jak splítá se vina s vinou v kolo trestu a pokuty, úchvatem nelitostným i neodolatelným jednotlivce zdrucující. Vane i nad těmito nesmrtelnými výtvary ducha Shakespearova dech onoho hlubokého bolu, jakýž zachvívá veškerým světem a jeho dějinstvem...“¹⁾

Šmídek sám byl přesvědčen, že práce, kterou podniká, aby objasnil tento mravní, estetický a psychologický význam díla Shakespearova, je v české literatuře něčím *novým* a potřebným. Znal jistě srovnávací úvahu svého učitele Klácela o Shakespearovi, Goethovi a Schillerovi (v Č. Č. M. 1847) i důkladnou dle Gervinusa hlavně pracovanou studii V. B. Nebeského (v Č. Č. M. 1851 a 1852), sám referoval dosti obšírně o spise Jak. Malého z r. 1873, a přece s plným vědomím píše po roce V. Vlčkovi: „Razím si v Shakespearu, jak z pojednání samého poznáte, cestu *samostatnou*...“²⁾ A v úvodě ke studii o Hamletovi r. 1876 poznamenává, že je to dosud první pokus v naší literatuře československé a že se rozchází ve mnohém od dosavadních i cizích vykladačů...

Přednosti Šmídkovy práce v tomto oboru uznávali plně i současníci a nepopřela jich ani literární historie. Ještě za jeho života přinesla olomucká „Koleda“ článek „O literárním působení

¹⁾ Č. Č. M. 1873, 186,

²⁾ Archiv literární 1921, 195.

K. Šmídka", podepsaný značkami F. F.; autor tu prohlašuje, že z estetických studií, „jimiž Šmídek obohatil literaturu českou jako žádný jiný“, palma náleží studiím o Shakespeareovi, „jež jsouce pravé unicum v literatuře české, všem i nejznamenitějším pracím cizojazyčným v oboru tom směle po bok postaveny býti mohou... Odpomohl jednomu z citlivých nedostatků v naší literatuře...“ Dále lituje, že počet těchto „výtečných studií“ je tak skrovný, vybízí spisovatele, aby je pokud možno brzy rozmnožil, a doporučuje je vřele obecenstvu, „neboť nalezne v nich pojetí vesměs duchaplné, řeč velmi správnou, sečtenost, kterou jsme posud mimo u Jana Nerudy nepozorovali při žádném spisovateli českém“. Konečně „tlumočí žádost všeobecnou“, aby spisovatel vydal své studie tiskem v samostatné knize, by tak z málo rozšířených časopisů vnikly do všech vrstev širšího kruhu obecenstva. „Vydány v samostatné knize stanou se obohacením naší milé literatury a nezaniknou nikdy a národ uvítá je s jásotem a souhlasem...“¹⁾

Co tu s jistou dávkou chvalořečnictví píše ctitel Šmídkův, potvrzují všeobecně i články napsané po jeho smrti: Matěje Procházky v Č. M. M. 1878, VI. Šťastného v Obzoru 1878 F. B. v Osvětě 1878, Fr. Bilého v Akademických Listech 1879, a Jana Herbena ve Světozoru 1880. Z nich poslední vybízí přímo již Matici Moravskou, aby podnikla „záslužnou i vděčnou práci“ a vydala všechny studie Šmídkovy samostatně; byla by to „kniha vzácná a důležitá.“²⁾

Prání mladého Herbena a F. F. z „Koledy“ se nesplnilo, třebaš Fr. Bayer v prospektu ke své „Moravské knihovně“ r. 1888 již oznamoval, že vydá také „vybrané spisy nedávno zemřelého prof. Karla Šmídka, jednoho z nejduchaplnějších aestetiků našich, a to spisy literárně historické a krasovědecké.“³⁾ Tak i ony neobyčejně důkladně a bystře pracované studie o Shakespeareovi zapadly v nepřístupných dnes skoro časopisech.

Přece však aspoň v prvních letech podnítily k dalším studiím v tomto směru přítele Šmídkova *Matěje Procházku*, jenž v Obzoru 1880 uveřejnil delší úvahu „Shakespearův filosoficko-světový názor“ a člena mladé literární generace moravské *Jana Herbena*, jenž v Č. M. M. 1881 se pokusil o estetický rozbor „Julia Caesara“. Novějšímu pokolení, pokud se zajímalo o slavného dramatika, zůstaly již studie Šmídkovy neznámy, takže Frant. Široký svou jubilejní, uznání plnou črtu v „Lidových Novinách“ právem nadepsal: „Zapomenutý moravský ctitel Shakespearova genia.“⁴⁾
(Pokračování.)

¹⁾ Koleda II, 1877, 246 a d.

²⁾ Světozor XIV, 1880, 622.

³⁾ Otištěno ve Vlasti 1888./9, 157.

⁴⁾ Lidové Noviny dne 31. května 1918, č. 147.

In memoriam Václava Korandy.

V letech mezi r. 1895 a 1904 objevovalo se v katolických listech beletristických dosti zhusta jméno Václava Korandy, jenž r. 1904 vydal sbírku epických básní „Zavátou stopou“ a potom zmlkl docela. V. Koranda, narozený v jihočeském Suchdole dne 24. září 1871, vysvěcen byl na kněze r. 1895, kaplanoval ve Mšeně a jako farář v Horkách nad Jizerou zesnul v Pánu dne 4. března 1920. Po jeho smrti objevil se v pražském měsíčníku „Životě“ z pera B. Pečínkové-Dlouhé jeho nekrolog: „Smrt kněze-filosofa“, kreslící tak sympaticky lidskou jeho osobnost, že jsem uznal za příkaz piety postavit i jeho literárnímu odkazu skromný pomníček.

Pokud v listech mně přístupných mohu zjistiti, vystoupil Koranda literárně r. 1895 a sice současně v pražské „Vlasti“ i v brněnském „Obzoru“. Oba příspěvky jsou formálně tak vybroušené, že Koranda jistě veršoval už dlouho před prvním vystoupením na literární veřejnost. Prvotiny uveřejněné v měsíčníku Škrleho jsou překlady „Z poesie Srbů lužických“. Čtyři básně, vesměs zdařile tlumočené, po jedné od J. Čišinského a J. Waltaře s akordy silně nacionálními, po jedné od Radyserba a H. Zejlře s baladami lidové intonace, s jakými setkáváme se potom zhusta ve vlastní tvorbě překladatelově. Ve „Vlasti“ i v brněnském listě Vladimíra Šťastného tiskl v následujících letech řadu básní, v nichž převládala epika, tehdy vzácné koření, nad lyrikou. Oba držely se vzorů již osvědčených, Koranda nepachtil se po nových výbojích, proto také asi nevyhledával pro své plody forum moderním duchem ovládaného „Nového Života“, ani se nepokoušel o místo v Podlahových ilustrovaných „Českých Květech“, jež tehdy právě vycházely. Nejplodnějším byl v letech 1900—1903. Konečně r. 1904 vydal nákladem „Vlasti“ v prosté úpravě sbírku 25 básní epických s titulem „Zavátou stopou“ — snad jedinou knihu veršů, které ono sterilní nakladatelství pomohlo na světlo.

Korandova novinka byla vlídně uvítána v „Obzoru“, jehož redaktor, rozvážný a usazený přítel zralých myšlenek i forem ustálených, netajil své radosti nad epikem, jenž zjevuje se „za vlády a záplavy cizácké dekadence, která nezná důležitějšího a zajímavějšího předmětu, než stále rozevíratí světu na odív to rozervané nitro vlastního já, čím škaredší — tím modernější“. Vytkl sice básni „Angelus“, že látka její vzpírá se verši a proto že konec její působí prosaicky, ale jinak chválí šmahem básníkovu dikci, velebí „velkolepou stavbu nádherných slok“ básně o M. Janu Husovi, líčení zjevů přírodních, zvláště ponurých, pokládá za mistrné — a těší se na další sbírku prací autorových.

Ale k té už nedošlo. V kratičkém nekrologu ve „Vlasti“ roč. XXXVI čís. 7. stojí: „Nadějný básník při první své sbírce po

nepříznivých posudcích mnohých kritiků se odmlčel navždy." Z kritik odmítavých je mi známa jen jedna, a ta je v IX. roč. „*Nového Života*". Anonymní soudce odložil knihu Korandovu zklamán; hledal v ní kouzlo básnické osobnosti a našel prý pouze příčinlivého kazatele, používajícího pověřčivých příkladů, nemajícího ponětí o velikých záhadách a touhách lidského srdce. Zjistiv ve výrazu autorově patrné vlivy Lumírovců, připouští přece na konec, že Koranda „mohl by něco napsat, kdyby dostal se ven z básnické školy P. Škrleho".

Pročítám znova knížku Korandovu i ostatní básně do sbírky nepojaté a docházím přesvědčení, že Koranda rozhodně básnickou hřivnu měl a že talent jeho byl dojista schopen vývoje. Jest pak litovati, že odložil péro právě, kdy blížil se době zralosti, kdy, ovládaje již bezpečně formu a jsa bohat vniternými zážitky, mohl obrátiti zřetel k myšlenkovému prohloubení. Že v Korandovi byly nevyužitkové možnosti, v tom utvrzuje mne vedle jeho veršovnické obsahovosti hlavně jeho lyrika z nejposlednějšího období jeho literární aktivity. Koranda nebyl člověk povrchní, měl hluboký citový fond, širší obzor literární, vedle lužic. srbštiny překládal i z francouzštiny, a že žil bohatým životem vnitřním, o tom poučuje nekrolog z péra Pečínkové-Dlouhé dostatečně. To všecko dohromady připravovalo půdu pro zdárnou žeň literární, které bohužel jsme se nedočkali.

Korandova epika, ač číselně početnější, nepovídá o autorovi tolik co jeho sporá lyrika. Je tu celkem 27 kusů epických, z nich 25 v knize, a dvě „*Černí švališeri*" a „*Hučavý jez*" ve „*Vlasti*". To řekl „*Nový Život*" spravedlivě, že je tu jak v látce tak ve formě mnoho reminiscencí na školu Lumírovců — a já bych dodal ještě více na Heyduka. Jestliže v několika básních, jako jsou *Mistr Jan Hus*, *Angelus*, *Salve Regina*, *Apostati*, *Loď smrti*. V *Ringstedu* máte dojem oslabeného Vrchlického z jeho „*Zlomků epopeje*", v lidových zkazkách, kterých je také celá řada (*Legenda z přásky*, *Rybářův štedrý večer*, *Klimšova kletba*, *Hučavý jez*, *Černí švališeri*, *Bílé koně*) ozývá se zřetelně Heyduk knihou „*Na přáskách*", někde i Čelakovský svými Ohlasy. V „*Hučavém jezu*" pěkně s humorným zabarvením představen živel báchorkový, zmok a vodník. Velmi zdařilé jsou „*Matka*" a „*Královna salonů*", portrét lehkomyšlné krasavice, vkusně zveršovaný. Baladickým „*Klekáním*" škodí roztříštěnost i délka. Historické romance „*Poslední Rožmberk*" a „*Fridrich z Donína*" příliš se hlásí k Heydukovu kmotrovství, za to třetí z této skupiny, „*Marnost*", ačkoli formálně nezapře vlivu „*Legendy o sv. Prokopu*", má osobitý půvab a v zakončení kus působivé životní moudrosti. Anekdotické příběhy básní „*Car a košile*" a „*Harro*" jsou ovšem také pouhými ohlasy; z cizích luhů jsou: legendy (*Rajmond Diocrés*, *Polibek satana*, *Sv. Šimon Stylites*, *Hagia Sofia*). Z nich aspoň „*Polibek satana*" silou výrazu i dramatickým spádem uhájil by si čestné místo v každé anthologii legend křesťanských. Působivý „*Rajmond Diocrés*" je látkově totožný s Bouškovou le-

gendou „*Pohřeb*“, proto vnucuje se do péra srovnání obou básní. U Boušky úsečný verš, břitký rým, rychlejší pohyb, výraznější kontrasty, u Korandy pompésní líceň a malba do široka na velikém plátně, u obou účinná gradace.

Nepodal-li Koranda ve své epice celkem nic dokonalého, co brání věřit, že mohl dospět k číslům mistrným za deset, za patnáct let? Fond zde byl nepopíratelný. Škoda, že se odmlčel.

Číselně ještě chudší je Korandova lyrika, pokud byla uveřejněna. Sem patří především z „*Obzoru*“ obsáhlá skladba „*Ledy*“ která překvapuje svou zralostí u básníka teprve 24letého, vyšla již r. 1895. Je tu arci znát zřejmě školu Vrchlického, stavbou sloky i hymnickým vzletem upomíná živě na nejlepší čísla z knihy „*Duch a Svět*“, ale jsou tu i vlastní postřehy a obrazy, zejména pak myšlenkový základ ódy je vlastnictvím křesťanského nitra Korandova. Za hřmění děl praskají ledy na Labi, z bouřlivé noci při hučivé písni vln vstává jarní jítro. Řeka odnáší ledy a celý kraj procítá k novému životu. Připojena aplikace na srdce básníkovu. Stůj zde aspoň část závěrečná:

Juž slunce vychází! Ó svatá chvíle!
Strom větve k ranní modlitbě své zved',
jak děkoval by zimy na mohyle,
že k životu jej budí Boží hled.
A zemi radost, slast a štěstí vzduly,
jak rybník, když až ku břehům je pln.
Teď hráze ticha náhle protrhnuly
ty mocné proudy jásajících vln, —
les zahučel — drozd rozjásal se v křoví —
a pod oblohou trílky skřivanovy
se táhly v slunce jas:
jde jaro zas.

Ó slunce! Oko Boha, Krásky věčné,
co dívů koná plamenný tvůj žár!
Vše k tobě letí v touze nekonečné,
ty k životu zveš každý suchopar.
Mně zdá se, že v tom zářném vlnobíí
kraj šťastný chce se k tobě přiblížití,
a myšlenek dav hlavou letí plesný:
Ó srdce mé, toť symbol věčné vesny!

Ó srdce mé! Tys rovno zemi věru,
i ty máš rovník svůj a ledný pól.
Ach žel, že často mrazy od severu
tě v svazy ledné sepnou kolem kol!
Ó srdce mé, jak chvějí se a třesu,
by na tvých ledech v jeden hrozný den
se duše neplavila v kraj ten běsů,
kde jenom zoufalost a strast a sten.

Ó srdce mé! Kéž skloníš k světa Pánu
svou mrazem zkamenělou lednou stranu,
jak země obrátila k slunci póly.
Ó věř: až trouby jednou zahlaholí,
a na nebe až vystoupí kříž skvoucí,
těž ty svou poznáš vesnu nehynoucí.

Ač vloha čtyřiaadvacetiletého Korandy osvědčila se podivuhodně při této vrcholné formě lyrické, básník sám se k ódám více nevrátil. Vše ostatní, co tištěno, jsou útvary písňové, formy nejprostší ale zpěvné, jimž léty přibylo osobního zabarvení a jímavé vroucnosti. Niterný život mladého kněze v prosté kaplance s úzkostmi, bolestmi a zklamáním, jak je přinášel pastýřský úřad, jsou náplní malého cyklu „*V kaplance*“, k němuž druží se i nábožné povzdechy umírajícího v „*Extrema unctio*“. Dokladem aspoň jedna z nejcharakterističtějších:

ZA NOCI.

Vysílen jsem po nemoci,
ve dvou školách byl jsem dnes —
a teď k nemocnému v noci
ještě mám jít v dálnou ves.
Cosi v srdci zahořklo mi,
hněvu hřích se v duši hnul,
z dálky zaskřípaly stromy
a já ven jsem pohlédl.
Krajina je zasněžena,
ani stopy není v ní,
vichr venku lká a stená
svoji píseň pohřební.
Slyším nářek Melusiny,
jakýs divný, teskný sten!
Kdo to volá v noční stíny?
Kdo to pláče samotný?
Hledím ven — —! Zda očí zákal?
Postavu zřím tajemnou.
Bože můj, to venku plakal
strážný anděl nade mnou.
Spěchám už se slzou v líci,
bursu zvedám do výše
a v té tmě a v metelici
odprošuji Ješíše.

(„Vlast“ roč XIX.)

Cením tento Korandův „prostý motiv“ velmi vysoko. Kdo ho napsal, byl poetou.

Z nového cyklu s názvem „*Z parku*“ přinesla „Vlast“ roku 1903 pět básní s poznámkou, že jsou ukázkou z větší sbírky. Je to poslední Korandova tištěná lyrika. Verš sem tam zazvoní hálkovským akordem, ale básník citově i myšlenkově uzrává v in-

dividualitu. Nedospěl-li k ní ještě, byl jistě na nejlepší cestě. Mužná jeho léta by nám byla jistě dala dobrou lyriku zraleho jádra — a jest znova jen litovati, že se básník odmlčel. Proč? Pro nepříznivou kritiku prvotin? Kdyby měli být všichni poeti tak nedůtkliví, mnohý mistr by byl v mistra nedospěl.

Zbývá ještě zmíniti se o dvou básních, jež vyšly v brněnském „Obzoru“. Je to z r. 1900 píseň „*Mé srdce polem je*“, ruka Boží seje tam semeno, a básník prosí: „Svůj štít, ó Pane, nad ním rozepni, by k srpnu dospělo, k své svaté žni!“ Druhá vyšla r. 1903, je to pětidílná kantáta „*Na Golgotě*“, skládaná jako podklad k zhudebnění. Skládá se ze tří trojslokových sborů, parafrasujících postupně jednotlivé fáse svatého děje velkopátečního, mezi něž vložen monolog Krista na kříži a Matky sedmibolestné, držící syna po skonu na klíně. Skladba citově hluboká, formálně zdařilá, důstojná zvoleného thematicu.

Co se týče formální stránky veršů Korandových, platí o ní plnou měrou, co již výše bylo vytčeno, že Koranda učil se nejvíce ve škole Lumírovců, hlavně z Vrchlického. A byl žákem učenlivým. Hned první jeho literární vystoupení překladem z lužické srbštiny a zdařilá óda „*Ledy*“ svědčí o velké formální vyspělosti. V epice užíval s oblibou pětistopého verše trochejského, při němž bylo těžko uvarovati se jisté monotonnosti. Nevyhýbal se ovšem ani jambům, užil i kombinace daktylu s trocheji. Verš pozdější lyriky získával na zpěvnosti. Korandův rým je zpravidla štěpný, zvučný, místy originální ražby, sem tam obešel se bez rýmu. Jako byl v epice občas mnohomluvný, tak setkáme se místy i v lyrice se zbytečným slovem, jež vloženo jen k vůli rytmu nebo že rým toho vyžadoval. Zato v dialogu byl slovem střídavým a verš měl náležitý spád, v té příčině zvláště zdařila se mu rozmluva vodníka s rybářem v „*Rybářově štědrém dnu*“. S oblibou užíval Koranda jednoduché sloky čtyřveršové s rýmem střídavým, zvláště rád volil sloku o šesti verších, jež rýmoval podle schematu a b a b c c.

Básnických tropů, figur a příměrů používal hojně, většinou přílehavě a logicky, po význačnější původnosti však se nepachtil.

Jako začal Koranda svou literární činnost ve „*Vlasti*“ překlady ze srbštiny, tak ji také uzavřel překladem a sice delší veršovanou povídkou „*Kořist moře*“, již napsal *François Coppée*. Neznám originálu, jenom z ladného dojmu uhlazených veršů soudím, že překlad je velmi zdařilý.

Tím načrtl jsem zběžně obraz literární činnosti Korandovy, pokud byla vydána tiskem a je mi dostupná. Že není žeň jeho vyčerpána úplně, o tom poučuje zmíněná již stať *B. Pečínkové-Dlouhé*, která poznamenává, že zesnulý básník složil několik písni mariánských, jež se ujaly a žijí v ústech lidu, že podal jadrný text k *České mši*, kterou komponoval skladatel *C. Sychra*, že složil píseň o sv. Václavu pro poutníky staroboleslavské — hle, to je neznámá část pozůstalosti Korandovy, ale tím, že přiblížila se lidu a kypří jeho city, je to snad část nejzáslušnější. Na tomtéž místě se dočítám, že Sychra skládal *Velkopáteční*

kantátu na text Korandův. Nepochybuji, že jedná se tu o báseň „*Na Golgatě*“, o níž výše se zmiňuji.

Co *Pečínková-Dlouhá* píše o člověku a knězi Korandovi, vynutí si svrchovanou úctu i u toho, kdo by odpíral vavřínovou snítku jemu jako básníkovi. Vzpomenuto jeho mnohaletého, horlivého úsilí o rozkvět církve v okrsku jeho péči svěřeném, jeho tuhé sebekázně, kterou z člověka vznětlivého a povahy výbušné vychoval muže rozvážného, moudrého a laskavého, jeho něžné přichylnosti k pokrevencům, jeho věrnosti Kristu i církvi. Vzorný, sebezapíravý život korunoval Koranda po bolestném utrpení vzornou, křesťanskou smrtí. Z celé vzpomínkové črty vystupuje plasticky výrazná osobnost, zjev nevšední a sympatický. Silný člověk, krásná duše, dobrý kněz. Škoda, že tato vyzrálá individualita nezanechává po sobě stopy ve svém literárním odkazu.

Koranda jako farář ve venkovském zátíší mnoho přemýšlel a dopracoval se osobitého názoru na přítomnost i budoucnost našeho národa, jehož chyby nebral na lehkou váhu, nýbrž je prozíravě definoval a nebál se jejich osudného dosahu odhadnouti. Rozumí se, že i kněžské problémy podrobil rozvážnému rozboru. Při rozmluvě o reformním hnutí v kněžstvu ve své nemoci takto se vyslovil: „Tady to lože, ty bezesné noci na něm, to jsou nejdůkladnější exercicie, které jsem kdy prodělal. A jsem po nich ještě katoličtější, a chcete-li římtější, než prve.“ Byl zastancem celibátu, sám jsa přísným celibátníkem. Jako věrný syn Církve hrozil se kněžského odpadlictví a děsilo jej zpusťování, jaké způsobují kněžští apostati v duši svých svěřenců. Ale při tom měl soudné a prozíravé oči otevřeny dolů i nahoru. „Jak drastickými šlehy bičoval chyby a nedostatky Církve, tak něžným a bez míry oddaným byl synem trpící Matky; obdiv a úcta jeho k Ní byly vždy hlubší a přesvědčení o Jejím božském poslání vždy nezvratnější.“ Dopracoval se také svého úsudku o ženské otázce, jehož třešť autorka takto reprodukuje: „V moderním problému feminismu viděl ovšem ještě vzdálené červánky nástupu *matriarchátu*, který po mnohých ještě chybách a přestřelcích na konec vrátí rodinu i společnost Bohu přičiněním ženy, jejíž srdce nebude moci nikdy Bohu tak se odcizit, jako mozek mužův.“

Konec konců: nejkrásnější básní Korandovou byl jeho život. Ale ani jeho literární tvorba nezaslouží, aby byla zapomenuta. Kniha „*Zavátou stopou*“ hodí se do každé lidové knihovny. Bylo by škoda, nechat ji setletí ve sladišti. A budeme-li jednou mít důkladnou anthologii českých básníků katolických, jak se o ní Bittnar pokouší, nesmí tam *Václav Koranda* chybět. Už pro tu harmonii krásného života s literární tvorbou, jaká nebývá vždy pravidlem. Žil pravdou a krásou, jak to hlásal svými slokami. Bez nadání nebyl, ale odložil pero dříve, než-li se vloha jeho plně rozvila.

Výbor z předhusitských postíl.

V kázání na druhou neděli adventní bičuje Johlín světské orgány. Vrchnosti, soudcové i menší úředníci mají za povinnost chrániti církev, chudé, vdovy a sirotky. Ve skutečnosti je však utiskují, nebo zneužívají jejich záležitosti k vlastnímu prospěchu. Může se namítnouti: „K čemu kázání proti vrchnostem, když na ně nechodí?“ Na to Johlín odpovídá, že proto, poněvadž před soudnou stolicí Boží bude se jim jedenkrát mnohem přísněji zodpovídati, nežli ostatním. Proto se považuje za povinna je na to upozorniti. Promluviv o zženštilosti stavu rytířského, ostře vypadá proti soudcům. Král Kambyses poručil, by špatnému soudci svlékli za trest kůži. Tím překonal nejednoho křesťanského velmože, který se dává špatnými soudci upláceti, by se mu nic nestalo. Kdyby prý se měl Kambysův rozkaz prováděti v Čechách, pak by těch soudcovských kůží bylo tolik, že by se jimi mohly pokrývati celé radnice! To jsou slova tak odvážná, že dnešní čtenář nad nimi přímo žasne! V kázání na všední den po druhé neděli adventní dává důraz na pospolitý život řeholní, vzdělání a poslušnost kleru.

Na druhou neděli adventní.

(Proti světským vrchnostem a soudcům.)

„*Erunt signa in luna*“ . . .¹⁾ *Pueri dilecti* . . . hodie audire debetis de illo membro, quod dicitur auris. Notetis ergo, quod secundum magistrum Petrum, ubi supra, quod aures hominis posite sunt in medio capitis, ut audiant undique, que dicuntur, et ut ex omni parte sonorum dicturas comprehendant . . .

Talis debet esse iudex et princeps, qui aliorum facta debet discernere et audire. Iste enim non debet esse civitas abscondita, cuius difficilior est accessus, ymo iste debet esse in medio expositus universis indigentibus, vel in medio equitatis et omnibus equaliter audicionis debitum exhibere, unde psalmus „*Auribus percipite, qui iudicatis terram*“. Sed notetis, quod in aliquibus partibus Ethiope omnia quadrupedia noscuntur sine auribus. Sic pro certo multi sunt in Ethiopia huius mundi, qui auribus videntur carere . . . (112^{b'})

Pueri dilecti, si recordamini, heri audivistis in sermone de tribus signis, que olym contigerunt ad literam in sole . . . hodie audire debetis etiam de tribus lune.

. . . per lunam intelligatis statum principum secularium, qui status dividitur. Sunt enim quidam superiores, ut sunt principes et hii deberent esse (113^{b'}) decor noctis. Alii sunt in statu medio, ut sunt milites, et hii deberent esse matres roris. Tercii sunt inferioris status, ut sunt iudices, et hii deberent esse, ut luna magistra honoris.

Sed primi sunt principes, qui deberent esse decor noctis. Iam apparet in eis signum, quia versi sunt in sangwinem. Et secundi sunt milites, qui deberent esse matres roris, sunt obscurati. Et tercii sunt iudices, qui deberent esse ministri honoris, sed proch dolor!, stant raro, vel nunquam . . . Ex quo igitur iam ista signa apparent in luna . . .

Notetis ergo: De primo dixi, quod principes debent esse decor noctis, id est, huius turbulentis vite, in qua nunc ecclesia sancta dei militat. Hanc igitur ecclesiam ipsi deberent decorare et eiusdem ecclesie in medio (sic) clementer regere et audire.

¹⁾ Sv. Luc., XXI, 25.

De quibus scribitur XXIII° questione una, ubi sic incipit: Administratores secularium dignitatum, qui ad ecclesiarum tuicionem, pupillorum, viduarum proteccionem, raptorumque refrenacionem constituti sunt, procul dubio esse debent. Quociens ab episcopis et viris ecclesiasticis conventi fuerint, eorum querimonias attentius audirent et secundum quod necessitas expedit, absque negligencia examinent et diligenti studio corrigent. Quod si dei timorem pre oculis non habentes negligere post secundam et terciam amonicionem inventi (113b^o) fuerint, omnes se noverint communione usque ad dignam satisfaccionem privatos...

Quod vere est contra multos modernos principes, qui versi sunt in sangwinem, sicientes assidue, et bibentes sangwinem cum suis officialibus suorum subditorum, de quibus omnibus idem Petrus Blesensis in eadem epistola, ubi supra: „Forestariorum sunt iniurii oficiales, hii, dum avaricie et cupiditati sue satisfacere student, depredantur pauperes. Simplicibus insidiantur (114a^o), foveant impios. Reprimunt innocentes, exultant in rebus pessimis, letantur, cum malefecerint. Luxuriantur in lacrimis viduarum, et in fame pupillorum, in pauperum nuditate et affectione simplicium.” — Sequitur ibidem: „Legitur in libro sapiencie, quia venacio leonis est onager in heremo.”) Sic istorum principum et officialium eorum pauperes sunt esca et potus, ac publica depravacionis occasio. Devorat iustum impius, rusticum curialis exactor, innocentem simplicem, fraudulentus. Ministerialium siquidem circa tales principes tanta est multitudo, quanta est locustarum, ut istis recedentibus, alii devorent exicialiter et consumant. Impletur in eis illud propheticum: „Residuum comedit brucus. Residuum bruci comedit erugo.”

Vere isti sunt sicut merguli, rapina piscium, ... quos b. Martinus abigens, dicebat: „Hec forma demonum est.” Ideoque sapientia miserabili lamentacione conqueritur tenentes, inquit: ²⁾ „Legere nescierunt principes fuerunt et ego ignorabam.” Ecce, quomodo est luna versa in sangwinem.

Pro certo, horum principes gentilium et se, rem publicam preclarius gubernant, quam princeps modernus... (114a^o) Ecce, quomodo informatus est iste princeps (Alexander Veliky), licet gentilis, quid cavere debeat, et quomodo thronum suum debeat adornare, ut sit sicut luna, que noctem decorat.

Sed dicet aliquis: Quid prodest nunc de regibus predicare, ex quo presentes non sunt? Audite, pueri dilecti! Tempus est adventus domini. Et isti sunt, super quos dominus veniens forcus intonabit. Ideo eis predicatur, licet sunt absentes, non, ut confundantur, sed, ut se emendent et per subditos honorentur, quibus dicitur illud Regum 1°. „*Preparete corda vestra, prius quam dominus venerit* (114b^o)...³⁾ Et quia nunc ista luna versa est in sangwinem, dubitari non potest, quin temqus Anticristi appropinquet. Isti enim... Anticristum suscipient, et in malicia sua adiuvaunt. Hoc quoad primum signum ipsius lune.

Secundo dico, quod luna est mater roris. Et ideo sunt milites, qui rore maturo ministros ecclesie rorare et defendere debent. Sed vere iam isti habent in se signum lune secundum, quia versi sunt in obscuritatem.

De quibus Petrus Blesensis, Epistola LV. „Ordo militum nunc est ordinem non tenere, nam cuius es, maiori verborum spurticia polluitur. Qui detestabilis iurat, qui minus deum timet. Qui ministros dei vilificat, quod ecclesiam non veretur, iste hodie in coetu militum forcior et nominacior reputatur.” Et sequitur: „Olym se milites iuramenti vinculo obligabant, quod starent pro rei publice statu, quod in acie non fugerent.” Sed hodie nostri tyrones enses suos recipiunt de altari, ut profiteantur, se filios ecclesie, atque ad honorem sacerdotii, ad tuicionem operum, ad vindictam malefactorum et patere liberacionis gladium accepisse. Porro res versa est in contrarium, nam ex quo hodie militari honore (sic) decorantur, statim insurgunt in Cristos, et deseuiunt in patrimonium crucifixi, spoliuntur et predantur subiectos sibi, pauperes abfligunt miseros, ut in doloribus alienis (114b^o) appetitus illicitos (habeant) et impleant extraordinarias voluptates.” — Et sequitur ibidem: „Si milites nostros ire in perdicionem quandoque oporteat... Credas, eos ire ad domum convivii, non ad bellum.

¹⁾ Eccleus., XIII, 23.

²⁾ Orig.: inquit.

³⁾ V. 7.

Clipeos ferunt deauratos, predam potius hostium, quam tutamen ab hostibus et eos referunt ita, ut loquar virgines et intactos bella tantum et conflictus equestres depingi faciunt in stellis et clipeis, ut se quadam ymaginaria visione delectent in pugnis, quas actualiter ingredi, aut videre non audent Isti sunt milites, qui coronam spineam plectentes, imponunt in caput Christi et in ministros eius. Nam sepe inter eos sententia datur et communi lege sancitur, ut decimas auferant, ut excommunicationem non timeant, ut iniuriis afficiant sacerdotes et quidquid in usus ecclesie cessit, delargitione paterne libertatis evacuent. Unde magnus dominus et terribilis nimis, qui humiliat omnem altitudinem... salvos faciet in suo adventu filios pauperum et humilibit calumpniatores." ... Hec ille.

Ecce, videtis, pueri dilecti, quomodo apparet obscuratio in luna. Hec est abominatio iniusticie, de qua supradictum est Mat. XXIV°. „Cum videretis abominationem desolationis.“¹⁾ Isti sunt illusores XIV°. „Abominatio est domini omnis illusor“ Quia, si quid predecessores eorum ecclesie in pias elemosinas contulerunt, quasi factum fuerit lusibiliter et pueriliter, ecclesie dei auferunt violenter.

Tercio dico, quod secundum signum in luna est stacio, et hoc signum videtur esse in iudicibus.

Luna enim, ut dictum, est humoris ministra. Isti vero non ministrant, sed stantes quandoque iustum iudicium iniuste pervertunt. Isti sunt, qui impium iustificant pro muneribus. Proverb. XVII°.²⁾ Notes ergo: iudices reipublice debent esse discreti ad causas discernendas, cum sint in republica, quasi oculi. Dicitur enim iudex, quasi ius dans, vel dicens... quam diligentes et cauti fuerunt (115^a) antiqui iudices in causarum discussione, et quam sagaces et providi in earum examinatione satis patet in eorum gestis...³⁾ (115^b)

Vere non sunt tales nunc iudices, habent enim signum lune in se, stant enim, indiscusse iudicantes, de quibus potest dici illud 1° Machab. VII°. „Non est in eis veritas et iudicium“,⁴⁾ sed potius fraus et deceptio. Quicumque sub specie iusticie imponunt hominibus multa falsa..., ut exinde possint lucrum aliquod extorquere.

Isti sunt similes lupo, de quo narratur in fabulis, quod cum... vidisset corruptum de nimio esu carni, iuravit de cetero carnes non comedere, sed tamen fame artatus, invenit mutonem pingvem in prato. Ipse vero propter iuramentum comedere non audens imposuit ei, quod esset salmo et non obstantibus multis allegacionibus et negacionibus factis ex parte mutonis, devoravit cum loco salmonis.

Sic vero tales, quod ex iniuncto sibi officio tenentur et sub iuramento non comedere carnes, id est, aliquid crudeliter non extorquere. Si vident mutonem, pingvem, id est, rusticum divitem, imponunt ei, quod sit salmo, id est, proditor, latro, homicida et huiusmodi. Ecce, qualis macula in luna!

Talis etiam erat ille, de quo scribit Valerius l. VI., quod Cambysses, rex Persarum, eo quod quidam iudex suus male et indisconcusse iudicaverat, pellem ei detrahi fecit in tribunali... (115^b)

Pro certo rex, licet fuerit gentilis, melior fuit quibusdam principibus cristianis, qui muneribus receptis a iudicibus, de iniustis iudicibus minime curant. Et vere, si in Bohemia pelles detrahi deberent de iniquis iudicibus, ideo non tribunalia, sed pretoria eorum pellibus tegerentur!

Sed (ut premisi) quod tales in adventu Anticristi sibi famulabuntur. Audite, quid scribitur Apok. cap. XVI°.⁵⁾ „Vidi de ore pseudoprophete exire tres spiritus immundos in modum ranarum.“ Ecce, tres rane, id est, tria genera hominum de ore pseudoprophete, id est Anticrist, procedent. Quia Anticrist veniens persequetur ecclesiam per crudeles principes. Et hoc quoad primum signum lune. Item per malos milites, et hoc quoad secundum signum lune. Item per iniquos iudices et hoc quoad tertium signum lune. Iste enim exequentur pro maiori

¹⁾ V. XV.

²⁾ V. 15.

³⁾ Následuje příklad nezištnosti Demosthenovy.

⁴⁾ V. 18.

⁵⁾ V. 13.

parte maliciam Anticristi. O, Domine Jesu Criste! Quantus dolor erit videre hoc, quando amici tui turpiter occidentur!... (116^a).

(*O užitečnosti pospolitého života klášterního*) ... stelle ad invicem coniuncte maioris sunt luminis, et considerate! invicem pulchre videntur, quae per se non sunt ita pulcre. Una enim supplet imperfectionem alterius, quando sunt invicem congregatae. — Sic vere ... illi, qui sunt in una religione, studio, vel collegio ad invicem coadunati per concordie unitatem et tunc videntur esse pulciores et per omnia forciores (117^a), quia tunc perfectio unius supplet defectum alterius. Pulcrum est enim et delectabile videre cummunitatem invicem concordantem, quod tamen non ita esset, si quilibet per se consideraretur.

(*Poslušnost.*) „Erunt signa in celo“ ... Notetis ergo, quod per celum intelligitur virtus obediencie ... ignis obediencie semper in religioso ardere debet; summe est necessarium religioso, quod inter virtutes sibi necessarias semper cogitet, quarum quasi precipua est obediencia perfecta. Hec enim est, quae religiosa(m) dat pacem. Qui enim minus est obediens, frequentes habet turbaciones, quia non est promptus ad multa, ad quae si promptus esset, non turbaretur, sed pacem haberet... (117^a) ... Iam vero, proch dolor!, in multis est diminuta obediencia, et multi ab ea ceciderunt, quibus si dicitur non quod porcos pascant, sed si, eciamsi eis dicatur, quod regulariter vivant, tanquam surdi non audiunt ... (117^b).

(*O vzdělání řeholníkův.*) Secundo dico, quod inter celos secundum celum dicitur: Celum cristallinum... (117^b)... Signat autem cristallum veram humilitatem... quidquid ergo bonorum operationi est admixtum... maioris sunt meriti et ponderis aput omnipotentem deum.

Hanc autem humilitatem secundum Basilium nutriunt tria: Primo assiduitas leccionis... vere multi sunt religiosi, qui quasi nunquam legerent in libris... Erubescant ergo aliqui religiosi, qui nec assidue, nec raro, nec in curru in choro, nec de die, nec de nocte volunt legere lecciones sacras. Sed, ne vobis prolongem sermonem, pertranseo secundum et tertium, quod humilitatem nutrit. Non est ergo mirum, quod multi cadunt de celo cristallino, id est de vera humilitate. Hoc est ideo, quia non legunt, nec diligunt studium sacre scripture. Et isti, licet sepe cadant ab humilitate in superbiam, precipue tamen hoc contingit, quando vacante sede, electionem prelati laborare intendunt. Tunc enim multi ab ista humilitate declinant et inflati superbia credunt, se esse digniores ceteris, ut eligantur in prelatum.

Contra (118^a) quos loquitur Richardus super illo verbo: „Vox domini confringentis cedros Libani“, sic dicens: „Alia est superbia quae surgit de seculi vanitate, et alia, quae nasci videtur quasi ex adepta sanctitate. Illam designant soli cedri. Istam autem cedri Libani, verbi gratia: O tu, religiose, noviter venisti de seculo, superbis adhuc fortassis pro litteris tuis, vel forte pro pecuniis tuis. lactas te forsitan pro nobilitate generis, attoleris forsitan dignitate prohibiti honoris. Tales quidem et talium elaciones cedri sunt; et cedri Libani non sunt, quia vanitatis magnitudine, non de sanctitatis candidacione surgunt. Libanus enim candidacio interpretatur. Sed statim in primordiis bone conversacionis tue confringet dominus secularium pomparum cedros, quia „vox domini confringentis cedros“... Wetis adhuc melius nosse? Sunt cedri Libani, quas confringere sufficit sola vox domini. Ecce, aliquis forte parum ieiunavit, paulo plus ceteris vigilavit, lacrimam in oracione fudit. Incipit statim se credere, ceteros in sui comparacione despicere, patrum precedencium (118^a) institutis suas adinventiones preferre... indignatur aliis, qui in eius prelacionem consenciant, quod in maiori reverencia non habetur, aliorum invidie, non sue inherencie hoc deputat. O, quam detestabilis superbia, quae in tanta putredine, non se peccatorem, sed quasi ex sanctis se reputat!“ Hec ille, ubi supra...

Václav Jan Pokorný:

K Rettigovu českému překladu ze Seneky.

Přátelský poměr mezi opatem rajhradským *Viktorem Schlossarem* a *Magdalenou Dobromilou Rettigovou*, prostřednictvím *Václava Pešiny* z Čechorodu, tehdy ještě faráře blučinského, v druhé polovici let dvacátých min. století navázaný a hojnou korespondencí udržovaný, rozšířil se během času i na ostatní členy rodiny Rettigové, manžela a děti. Za všecku přízeň opatovu, domu jeho i skutky projevovanou, *Jan Al. Sudiprav Rettig*, v literatuře české svými spisovatelskými pokusy s dostatek už známý, třebaže ne v takové míře jako jeho choť, zamýšlel odvěčiti se mu dedikací svého překladu ze Seneky.¹⁾ Úmysl ten, dosud nevyjevený, prozradila *Magdalena Dobromila* v dopise opatu *Schlossarovi* 28. září 1836, jednajíc v zákulisí: „*Tatínek*²⁾ můj přesadil čili v češtinu uvedl některé mravné pojednání ze Seneky a to si přeje Vaší Důstojnosti připsat čili dedikovat. To chtěl Vám oustně přednésti a Vaší Lásku o kmotrovství k tomuto dítku jeho uměny vlastenecké požádati; ale krátká doba Vašeho pobytí,³⁾ ani jemu, ani mně k tomu času nepopřála, tedy Vám to svěřuju jen tak mezi čtyřma očima a žádám Vás opět, abyste mi, až si trochu po cestě odpočinouti ráčíte, mezi čtyřma očima svěřil, zdaliž toto připsání na žádost mého tatínka, kterou též písemně přednésti míní, laskavě přijmout a kmotrem býti se uvolíte. — Ptám se proto, že když byste to snad přijmouti nemínil, že bych to tatínkovi, prv než by psal, nějak rozmluvila, a tím Vám uspořila, jemu jeho žádost odmrštíti, a mému tatínkovi bych tu žalost uspořila, že by jeho žádost odmrštěná byla, tak tedy žádám, co nejdříve možná a libo Vám to bude, abyste na mou upřímně přátelskou otázku upřímně přátelskou odpověď dáti ráčil, zůstane to mezi námi.“

Opat *Viktor Schlossar* odpověděl již v oktávu svatého *Václava* t. r.:

„*Hodlá* prý *tatínek* některé mravné pojednání ze Seneky vydat a vydání mi připsat. Ptáte se, jestliže kmotrovství plodu jeho příjmu? Cítím se tím jistě poctěna, ale věru neznám takového kmotrovství okres a povinnosti, neb jsem v takové případnosti ještě nebyl.“

Teprve potom předstoupil *Jan Sudiprav Rettig* s hotovou záležitostí. Zpravuje opata o svém úmyslu a táže se, bude-li s věnováním srozuměn. List svůj přikládá k dopisu, který *Mag. Dobromila* posílá opatovi.

¹⁾ O prozřetelnosti božské a spokojenosti myslí. O stálosti moudrého. V Hradci Král. 1839 u Pospíšila.

²⁾ Tak důsledně v dopisech Rettigová nazývá svého manžela.

³⁾ *Schlossar* zastavil se v Litomyšli u Rettigů jedá z Prahy z korunovace *Ferdinanda Dobrotivého* (v září 1836.)

Velectěný pane!
Příteli veledrahý!

Chci-li vlídného míti přístupu k panu opatovi a prelátovi, lze mi dříve s dobrým svým přítelem a laskavým příznivcem o tom promluvit. Tentýž však jest beze změny stálý, srdečný až potud přítel a domu mého příznivec, jak jsem se nedávno k svému potěšení přesvědčil. Co tedy On chce, příznivec i Důstojnost Jeho, a tak míním, že se zavdčím oboum; alespoň se o to snažím, in tantum in quantum valent humeri potáhna se na mou následující práci. Zabral jsem se ve večerních dobách minulé zimy do výborných spisův jadrného Seneky — přeloživ v češtinu pojednání: o prozřetelnosti božské, o spokojenosti mysle a o stálosti moudrého, s připojením historického vysvětlení, majíc potahu (!) na obzvláštní osoby dobrého i zlého druhu, též na děje a způsoby starých Římanů. Nalezna v takovémto vkusu a zaměstnání mnohé útěchy pro sebe, soudím, že by toto pojednání — pozůstávající z 50 archů psaných — pro všeobecnost užitečné i zábavné býti mohlo, ačkoliv Seneka, tento mravný muž a veliký mudřec — jsa co pohan pravým světlem co předzvídaním obdařen — mnoho měl a snad má nepřátel, jak se z jeho obšírného životopisu seznává, jehož jsem připojil. Podle mého úsudku nenalézám čehož závadného, a co by bylo, totiž, že v jistém způsobu samovraždu zastatí míní, jsem docela, jak prozřetelnost žádá, vynechal; a tak jest dítě to pérové a papírové do světa jíti zhotovené, nechce však tak zholá bez pěkné karkulky s mašličkou. Nelze mu tuto žádost za zlé pokládati a odepřít, neb jest, pohlédnouc na prvního původce svého, jenž také velmi bohat byl, z rodu vznešeného, jsouc obdařeno vínkem ctnosti; plenkou dobrého rozmaru a fačem rozšafné babičky přioděno, ano i také solí moudrosti zaopatřeno, majíc také již své jméno. Zdaž by velevážený pan kmotr, na jehož jméno zapsané jest, nad ním radost míti neměl? a třeba že jen otce má, jest jen přece z lože poctivého, držíc na čest mnoho a jistě ani otce ani kmotra umrlčím listem nikdy nazarmoutí. Popsal jsem plod literatury české, znamenám záměr okusu mého citům Vaším, předrahý příteli, přiměřený. Poctěn bude jménem Vaším a nalezne okrasu náklonnosti Vaší, kteréž malou tuto oběť přináším na důkaz té vážnosti a upřímnosti, maje Reyhrad slavný vždy v uctivosti a v sladké paměti. Týkáje se povinnosti žádaného kmotrovství čili pěstounství, pozůstává jen toliko ve vyjádření na škartce papíru, že podané Vám české pojednání ze Seneky: O prozřetelnosti božské, o spokojenosti mysle a o stálosti moudrého, přijímáte. Obsah téhož podání připojuje dole, těším se z Vaší náklonnosti k žádosti mé a z Vašeho zdraví. Bůh Vás zachovej! přeje tak

Vám

Váš šetrný a upřímný přítel a ctitel
Jan Sudiprav Rettig.

18 22/10 36.

P. T.

Okus tento v naší milé mateřčině, řídě se podle dobrého a zbožného smýšlení o moudrosti dávnověkého mudrce Seneky, obnovuje spolu outlé jeho city ctnosti. K oslavení však tohoto, jak smežším, vůbec užitečného a zábavného záměru nalezná vlastence horlivého, muže takovýma přednostima ducha a srdce vznešeného podává knížku tuto náklonnosti a přízni

Vaší Důstojnosti a Milosti

uctivě a šetrně

překladatel.

V čem to „kmotrovství“ spočívá, vysvětluje ještě Magdalena Dobromila v přiloženém dopise, poznamenávajíc na konci: „tatínek neví, že jsem psala“:

„Týká se kmotrovství, ku kterémuž můj tatínek již pozvání pod perem má, jsou tu povinnosti váženého kmotra kratičké a snadné, totiž jediné písemné přivolení, že se obět laskavě přijímá, které se slavné censure k rukopisu přiložití musí. Příčina, proč milý tatínek Vaší Důstojnosti práci tuto, která mu minulou zimu večerní hodinky sladila, jestiž jediné jeho neobmezená vážnost a láska k Vám, v němž všech těch mravních ctností, o kterých Seneka píše, shledává. To tedy jediné povinnosti kmotrovské, kdoví, zdaliž to censura povolí, zdá se, že jen vysoké vybroušenosti věci, kterým však sprostější čtenářstvo nerozumí, a jen pro učené jest, do tisku přichází, já však i můj tatínek jsem toho domnění, že aby více učených bylo, že ten méně učený se poučovat musí a aby láska k literatuře vznikla, lid to co čte, také rozumět musí.“

Zachoval se i koncept Schlossarovy odpovědi Rettigovi:

Velevážený veledrahý příteli!

Z Vašeho listu od 22. října jsem poznal, že Vaše snahy pro zvelebení literatury české a rozmnožení mravního dobra ještě neochably. Protož jste večerní doby, kteréž Vám úrad ku oddechu popřál, chvalitebně obětoval ku zčeštění a vysvětlení spisů výborného starosvětského mudrce Seneky, a v oumyslu, že tyto spisy, v nichžto jste tak mnoho útěchy našel, i všeobecnosti užitečné a zábavné býti mohou, hodláte je tiskem na světlo vydati a sice: Pojednání o prozřetelnosti božské, o spokojenosti mysle a stálosti moudrého. Jako záměr Váš šlechetný, tak i předmět tento vzdělávací uznávám. — Smežšíte dále toto krásné pojednání mně připsati. Jelikož se tímto Vaším přátelským oumyslem nad míru potěšena cítím, tak se též má nepatrnost tak výtečné šetrnosti a pocty za nehodnou drží. Pročež se srdečnou vděčností připis tento, co velevážný důkaz Vaší mi předrahé příznivosti, přijímám, a jsem povždy

Váš

upřímný přítel
Viktor Schlossar,
opat.

V Rajhradě, 7. listop. 1836.

Rukopis k vydání přijal králové-hradecký knihkupec Pospíšil, také jen, jak se zdá, z přátelství k Rettigové, a předložil jej censure k schválení. Úřad dlouho nic nevyřizoval, k velké rozmrzelosti překladatelově. Opětne obrací se v té záležitosti 15. května 1837 Magd. Dobromila na Jaroslava Pospíšila:

„Psala jsem Vám před nedlouhým časem, a žádala o několik rádečků, jak to vlastně s tím rukopisem mého tatínka u slavné censure stojí, on se již nad tím hrozně mrzí, že to tak dlouho zpět nejde, prosím tedy, jen několika rádečky mi oznamte, co se s tím děje, abych tatínka zprávou tou poněkud upokojila.“¹⁾

5. července 1837 vyřizuje do Rajhradu vzkaz manželův, že „Seneka již censurou povolen, nyní jen ochotnost vydavatele očekává“. A 23. července: „Můj tatínek nechá se uctivě poroučet a očekává s radostí to okamžení, kdy mu přáno bude své dítko v ruce milostného kmotra odevzdati, tuším ale, že letošní kvítka již trhati nebude a že teprv roku 1838 světlo boží spatří.“

Ještě v srpnu 1837 rukopis u nakladatele ležel. „Seneka leží potud u Pospíšila, nevím kdy se narodí.“ (Magd. Dobromila Schlossarovi 16. 8. 1837.)

Teprve na podzim příštího roku 1838 po mnohých urgencích u knihkupce Pospíšila záležitostí pohnuto. Pospíšil poslal Schlossarovi rukopis, aby prý jej odevzdal někomu, kdo by byl v češtině dobře zběhlý, k přehlédnutí po stránce slohové. Patrně strohý a neurovnaný styl Rettigův, jehož německý původ nedovedl z řeči setřítí tvrdosti výrazu, byl jednou z příčin, proč s vydáním stále odkládáno.

Vysoce důstojný
a vůbec srdečně milovaný pane!

Stará známost a nezměněné přátelství, v němž mne Vaše vysoce ctěná Důstojnost na zpětné cestě z Prahy přesvědčiti ráčila, dodává mi smělosti s poníženou prosbou před Vašnostinu tvář předstoupiti a sice:

Jak již vědomo, přeložil náš milý vlastenec p. Rettig L. Seneku atd. Spis tento co výborný učenému světu znám, Vaší Důstojností dedikován, a laskavě, jak jsem z milostného listu k panu Rettigovi seznal, přijat jest; tento starý přítel obrátil se ke mně u vydání spisu toho důležitého a nemoha se dočkatí uskutečnění zaměřeného, na mne již začasťe, řka tvrdě, doléhá, takže nucen se vidím: nechat starších spisů ležeti a předsevzítí tisk Seneky. Tak jest pevně uzavřeno. Poněvadž jak mně, tak i Vaší Důstojností dobře známo jest: kterak nynější pp. spisovateli (!), zvláště pak recensenti, na vyjití každého dost nepatrného spisu číhají a hned za tepla jej skrze práčata

¹⁾ Dr. Jos. Pešek: Magdalena Dobromila Rettigová ve světle své korespondence. Čas. Mat. Mor. XXXVII. 1913 str 294.

běžet nechají — takže často zdravého místečka na ubožáku nezůstane, protože jsem uzavřel: nadpravený rukopis dříve tisku Vaší Důstojnosti s tou vroucí prosbou odeslati: byste ráčili tak laskavý býti a tento rukopis některému z dobře zběhlých vlastenců, ku příkladu: našemu velebnému Kinskému, Klácelovi atd. k přehlédnutí a opravě svěřiti a pak mně zase ku vydání odeslati. Tato opatrnost jest tu tím více potřebná, an nadpravený opis Vaší Důstojnosti obětován, se ctí a bez chyb vydán by býti měl a mne by nemálo hnětlo to, kdybych vyskytnout se mohoucí nedokonalostí vinen se stal.

Že Vašností vysocectěná Důstojnost mou žádost za zlé nepoloží
a se do milosti poroučí

Vaší Důstojnosti

srdcem a duší
oddaný starý ctitel
J. Pospíšil.

V Hradci Králové
dne 29. listopadu 1838.

Na Moravě zůstal rukopis přes zimu. Komu jej opat k přehlédnutí odevzdal, nelze se domyslit. (Sušil?) Zachoval se koncept odpovědi Schlossarovy knihkupci Pospíšilovi:

Mnohovážený drahý příteli!

Ráčil jste mi Seneku naším milým vlastencem panem Rettigem přeloženého a mně dedikovaného v tom záměru odeslati, bych tento některému z dobře zběhlých v literatuře vlastenské k přehlédnutí a opravě podal. Že toho zapotřebí za příčinou přísného censurování každého i dost nepatrného spisu od nynějších spisovatelů, přiměřeně Vaše laskavá prozřetelnost soudila. Svěřil jsem tedy spis tento jednomu muži, an nejen co výborný spisovatel vlastenecký, ale i spolu dobrý theolog jest. Však ale k nemalému mému podivení výrok p. recensenta nechvalně vypadl, an viní pana překladatele, že příliš germanisuje, na př. o zlosti, kde se o hněvu jedná atd. a z toho soudí, že p. Rettig ne z původního textu latinského, nýbrž z německého přeložení přesazoval, že mnoho opisuje paraphrasemi, mnohými slovy, kde se smysl stručným významem označiti mohl. Nejen ale sloh s nynější českou literaturou vzdělanou se nesrovnává, ale i tak mnohé rady Senekovy, ovšem pohanské, odporují mravnosti křesťanské, jakož že se souboj schvaluje, že se Ěpikura zastává, jakoby nezávadné a nepochybné dal předpisy. Že tyto a jiné vady spisu toho, praví zběhlý literát, jestliže jej chce tiskem veřejnosti podati, musejí se důkladně ponapravit a k tomu zapotřebí, by se celý spis přepracoval mistrnou rukou, sic že by jej čeští recensenti přes práčata běžet nechali a na něm jak píšete, zdravé místo by nezůstalo.

Již v nápisu k listu dedikujícímu velmi chybeno, že mne vydává za komissara filosofického ústavu v Braunově.¹⁾ Tím nejsem ani v Brně, tím méně v Braunově, kde ani žádný ústav filosofický se nevynachází. Již tato hrozná chyba na počátku, která by se u veřejnosti velmi jevila.

Pročež račte pana Rettíga na tyto chyby upamatovati, by je buď ponapravil, neb ponapraviti nechal, by se spisům dobře vybroušeným nyníšším vyrovnati mohl, sic bych dedikace přijmouti nemohl, an jsem k tomu svolil, očekáváje nějakou důkladnou práci. (1. února 1839.)

Ještě 6. srpna 1839 zmiňuje se Magd. Dobromila v dopise opatu Schlossarovi, že manžel její s opravováním a přehlížením Seneky se baví.

¹⁾ Broumov (Braunau).

Emanuel Masák:

Karel Šmídek jako literární historik a kritik.

(Dokončení.)

Poněkud jinou metodou je zpracována nejobsáhlejší kritická studie Šmídkova „*Jan Er. Vocel co básník*“, uveřejněná v „*Osvětě*“ 1875 a rozčleněná dle knih Vocelových na tři dosti souměrné části.

Jak studie vznikla, je zřejmo z korespondence autorovy s Václavem Vlčkem. A je také pochopitelné, proč k žádosti Vlčkově o rozbor „jednoho z děl naší národní literatury“ zvolil si právě básnické dílo Vocelovo. Uchyluje se již k minulosti, k době svého mládí a největšího duchovního vzrůstu, vzpomněl zajisté prvně na Vocela, jehož básně byly tehdy všeobecně — aspoň dle veřejných projevů — pokládány za nejvýznačnější literární a vlastenecký čin. Šmídek sám tehdy — v úvodní stati spisu „*Věda, národnost, církev*“ — označil „*Labyrint slávy*“ jako nutný pokrok ve vnitřním vývoji naší poesie po Kollárovi: co ve „*Slávy dceři*“ je vyjádřeno více citem a obrazem, to vše je zde vysloveno již v jasnějším světle, více rozumem a pojmem...¹⁾

Vocela poznal Šmídek také osobně při jeho pobytu na Moravě a při častých stycích s brněnskými vlastenci, zvláště s Klácelem a Šemberou,²⁾ vážil si jeho publicistické činnosti na obranu českého jazyka a české literatury, zejména když v letech čtyřicátých dostal se s ním také do písemných styků jako přispívatel *Musejníku*, jehož byl Vocel (od r. 1842) redaktorem.

Když však nyní s vytríbeným uměleckým vkusem a obsáhlými zkušenostmi vzdělaného estetika začal studovati celé dílo Vocelovo, seznal brzy, že autor „*Labyrintu slávy*“ není takovým bás-

¹⁾ *Věda, národnost, církev*. Brno 1847. Str. 3.

²⁾ Upomínka na publicistickou činnost Jana Er. Vocela. ČMM 1876, 79.

nickým geniem, za jakého jej měl před třiceti lety. Proto nezvolil induktivní cesty, jak ji stanoví ve svých teoretických zásadách kritických, nýbrž podle omezujícího dodatku jde v této aspoň věci obvyklou cestou dosavadních kritiků: vyšetřuje, pokud básník vyhovuje jednotlivým zásadám estetickým a pokud je porušuje.

Nepřijímá však nějakých hotových pravidel estetických, nýbrž je teprve ve svém článku vyvozuje z velkých děl světových literatur. Hlavně pak se pokouší psychologicky je odůvodniti, takže důkladná jeho práce mění se na mnohých místech zase ve studii psychologicko-estetickou, zacházející někde i do jemných podrobností — s netajeným úmyslem, aby tak i u širšího obecnstva byl vzbuzen a udržen zájem o tyto hlubší otázky. „Potřebno jest," omlouvá redaktoru Vlčkovi obšírnost svých výkladů, „aby estetické zákony, *odůvodněny duševědou*, jmenovitě při takovýchto příležitostech podávaly se; naše obecnstvo, jakové nejvíce jest, nezabývá se rádo čtením obšírných o takém předmětě kněh, byť sebe lépe sepsaných." A právě tato vděčná, oblíbená činnost estetická usnadňuje mu později těžkou kritickou úlohu při posouzení „Labyrintu": „Možno zajisté přičiníti při kritice dosti mnoho a důležitých zákonův a pravd krasovědných."¹⁾

Tak když se zmínil nejprve o básnických počátcích Vcelových a podal některé historické údaje o jeho básnických knihách, jako přípravu pro posouzení „Přemyslovců" i „Meče a kalicha" velmi podrobně stanoví a psychologicky odůvodňuje *pravidla pro koncepci básně epické*, pravidla, jak sám je nazývá, „nezvratná", protože založená na studiu „věčného vzoru" pro epiku — Homéra, zvláště Iliady.

Schopnost básníkovy jeví se dle něho především v *kompozici* básně epické. Nežádá se tu sice tak přísně jednota děje, jako v básni dramatické, ale přece musí býti i tu vytknut jeden *střed*, jedno ohnisko, z něhož jednotlivé paprsky vyrážejí a k němuž se opět vracejí: jest to přední a vynikající hrdina, okolo něhož se přísně a úsečně seřaďují ostatní osoby a rozmanité děje, podobně jako je tomu u malíře . . . Táž architektonika žádá, aby pásmo děje, jenž se rozprádá v epické básni, mělo svůj počátek, svůj střed a své ukončení. Osnovu básně činí charakterové v ní činně vystupující a situace, v nichž se nám objevují podle povahy svého věku. A tu musí básník přísně zachovávat zvláště zákon motivování, zákon přičinnosti . . .

Básně Vcelovy jsou Šmídkovi právě dokladem, jak neblaze působí, nešetří-li se těchto pravidel. Ani v „Přemyslovcích", ani v „Meči a kalichu", čerpajících látku z událostí několika století, není ani řeči o nějaké koncentraci důležitějších dějův a událostí okolo některého vynikajícího hrdiny. Proto také není možno myslí čtenářově jako rozpoutané tolikerými různými osobami a ději utkvěti s trvanlivou zálibou na některém z nakreslených básníkem obrazů. A jen tam se probouzí ve čtenáři hlubší zájem, kde

¹⁾ Archiv literární 1921, 197 a 198.

naše pozornost je zároveň upoutána jedním hrdinou, jako na př. v cyklu básní opěvujících slavné činy Přemysla Otakara Velkého, nebo v romancích o rodu Vršovců, kde ovšem vedle toho budí zvláštní estetickou zálibu krutá intenzivnost vášní.

Vedle tohoto hlavního nedostatku vytýká Šmídek prvním dvěma sbírkám Vcelovým celou řadu jiných. Probírá skoro báseň za básní, posuzuje jejich látku i formu, studuje povahy některých postav, rozhovořuje se o jejich vhodnosti pro básnickou tvorbu, srovnává, jak téže nebo podobné látky použili jiní básníci a jak ji zpracovali, všímá si rytmu i dikce a snaží se někde zachytit i náladu básně, dojem, jakým působí na čtenáře. Nezamlčuje tu některých předností, ale také se neostýchá pronést přísný soud.

Tak ukazuje častěji, že Vcel neuměl se zmocnit úplně látky, zvláště při událostech v rozechvěných dobách, a ve svém nedostatku bral útočiště k mrazivým alegoriím, „což povždy téměř znamená úpadek tvořivé básnické síly“. Nepovšiml si různých, pro básníka vhodných námětů, nevyužil náležitě ani takové postavy, jako je Žižka; a vůbec z celé doby husitské podává jen jednotlivé náčrtky, a to bohužel způsobem kronikářským, beze vší jařejší svěžesti a beze všeho vyššího básnického vzletu... Ale nejen v době husitské, i jinde vypravuje své události tónem příliš mdlým, prosaickým, je nešťastný, ba nemotorný v líčení milostných projevů a vnitřní boje naznačuje způsobem příliš rozvlačným... Nedodržel ani jednoty slohu a přiměšuje k básním výpravným výlevy pouze lyrické. Mluvnické jeho formy i skladba jsou často nedokonalé; dopouští se i poklesků proti prosodii, neřídí se v některých rozměrech určitými pravidly, ale vede si zcela libovolně, takže mnohé jeho formy jsou záhadné...

Tak po prvé Šmídek důkladně kriticky rozebral a spravedlivě zhodnotil první dvě sbírky Vcelovy, vysloviv veřejně a také pečlivě odůvodniv soud, jaký spíše jen soukromě v dopisech si sdělovali kritičtější, vlasteneckou tendencí nezaslepení duchové.¹⁾

Přísný úsudek Šmídkův *potvrdili* všichni, kdo později znovu psali o básních Vcelových. Tak *Jar. Vlček* ve statí „Vinařický a Vcel“ charakterisuje první dvě jeho sbírky a vytýká jim četné nedostatky, výslovně se odvolává na „zevrubný rozbor jemnocitného Karla Šmídka, jenž ukázal příčinu nezdaru Vcelova: Vcel nebyl poeta.“²⁾ A podobně později v „Dějinách české literatury“: „Malé poetické nadání Vcelovo rozbořem všeho jeho veršování zevrubně prokázal Karel Šmídek...“³⁾

I *Jaroslav Vrchlický*, který se snažil ve své jubilejní oslavné statí obhájit básnický význam díla Vcelova, nemůže přece než připus-

¹⁾ Tak píše Chmelenský Čelakovskému dne 30. října 1838 o „Přemyslovcích“: „Bylo mnoho hluku o nich... Já se při nich nerozehřál; vše tak matné, pracné, jako by je byl básník dříve německy psal a přeložil...“ Zato pochvalný obšírnější posudek napsal Jos. Mil. Hurban v 1. lit. příloze „Květů“ 1840; o „Meči a kalichu“ V. B. Nebeský v příloze „Květů“ 1843, 61 a d.

²⁾ Jaroslav Vlček, *Několik kapitol z dějin naší poesie* Pr. 1898, str. 119.

³⁾ Týž, *Dějiny české literatury*, díl II., část 2., str. 210.

titi tytéž vady, jaké vytýká Šmídek, ano užívá někdy skoro týchž slov: „Přemyslovci“ nemají jednoty, leda chronologické; v málokterých zvedá se básník nad úroveň kronikáře; epický dech je slabý, děje se tříští v menší episody a lyrické pasáže a reflexe zpravidla dopovídají, co mělo vyniknouti z epopoje samé; forma básnická je nejednotná, vadná, rytmus neustálený, rýmy často jalové a nečeské, obraty neladné a dikce suchopárná...“¹⁾

Stanovisko Šmídkovo, jehož se ostatně také dovolává a jehož studii nazývá „jemnou a učenou“, potvrdil konečně novým rozbořem Arne Novák, ve statí „Jan Er. Vocel jako básník“. Jeho studie jde ovšem mnohem hlouběji než Šmídkova, kreslí celé ideové pozadí a sleduje hlavní myšlenkové kořeny díla Vocelova, ale výsledek je týž: je to dílo „chatrné a mdlé“, chronologická excerpta z kroniky netáhnou k nižádnému ústřednímu bodu, bez uspořádání, bez jednoty střídají se scény hrdinské s výjevy idyllickými, nedostatečná kompozice a povrchní provedení stupňovány jsou hrubými vadami formálními; Vocel neměl smyslu pro styl a nedovedl také s vyššího hlediska historického pochopiti líčené doby...²⁾

Téhož názoru je také Josef Hanuš v Ottově Slovníku naučném XXVI. a Jan Jakubec v Dějinách literatury české (576—577). Po stránce prosodické uznal výtky Šmídkovy za správné Jos. Král ve svých statích „O prosodii české“: „Vše to tvrdí se tu zcela právem — Vocel dopouštěl se vskutku hojných prosodických chyb.“³⁾

Největší část své studie věnoval Šmídek ovšem třetímu dílu Vocelovu — „*Labyrintu slávy*“, jenž dle zmíněného dopisu Vlčkoví měl býti prvotně vlastním jejím předmětem, neboť dosud prý o něm nikde „nepodáno širšího a důkladnějšího rozboru.“⁴⁾

Postup je skoro týž jako v prvních dvou statích: podává nejprve stručné údaje o vzniku básně, jakož i o životních poměrech básníkových, načež vypravuje hodně obšírně obsah, „poněvadž jinak nesnadno v tom labyrintu se zorientovati“.⁵⁾ Z obsahu také shledává, že báseň je zbudována na zákoně kontrastu, tak jako mnohá jiná nejčelnější díla světové poesie i malířství a hudby. Tu vidí zase Šmídek vhodnou příležitost k obsáhlé estetické úvaze o tomto zákoně s četnými poukazy na význačná díla literární a umělecká — zvláště podrobně líčí Kaulbachův obraz pronásledování křesťanů za Nerona — a s psychologickým odůvodněním, proč právě tento zákon budí v nás tak mocnou estetickou zálibu.

Z rozboru velikých literárních děl, zvláště z rozboru díla, jemuž jest „*Labyrint slávy*“ nejbližší — z Goethova „*Fausta*“ — vyplývají mu hlavně dvě pravidla pro básníka, jenž užívá kontrastu.

¹⁾ Jaroslav Vrchlický, Vocel básník. ČČM 1903, 1—3.

²⁾ Arne Novák, Jan Er. Vocel jako básník, Literatura česká XIX. století III./1. 36 a d.

³⁾ Jos. Král, O prosodii české. Listy filol. 1896, 393.

⁴⁾ Archiv literární 1921, 195.

⁵⁾ Tamtéž, 198.

Pravému básníku především nikdy nestačí, aby protivy vytknul pouze reflexemi, třeba sebe hlubšími a pravdivějšími: boj obapolných odbojných žívlů musí se nám objeviti v *živé konkrétnosti*; na místo chladných a suchopárných rozjímání a třebas i poučlivých propovědí žádáme postavy svěžím pohybem a ruchem nadchlé, jasné i průzračné a při vší jasné hmotnosti nicméně ideálním nádechem ovanuté . . .

A druhé: není dosti, aby básník ve svém díle vytknul jen zřejmě a ostře protivy: chce-li roznítiti v našem nitru nejen okamžitou, nýbrž trvanlivou, právě estetickou zálibu, musí *protivy usmířiti* v ideální nějaké myšlence, dočasné dissonance musí uladiti ve věčnou harmonii, jak i v přírodě z ostrého trní vykvétá růže jemná a libovonná . . . Právě od poesie jako nejduchovějšího projevu krásna očekáváme, aby nás povznesla z mlhavých nížinездеjších zmatků v říše, kde nás nevadnoucím půvabem ovanují lahody věčného jara, krásy a míru . . .

Srovnáváje pak „Labyrint slávy“ krok za krokem v ději i jednotlivých postavách s Göthovým „Faustem“, ukazuje Šmídek, že Vögel, třebas jinak velmi často i v organismu básně následuje svého vzoru, nevyhověl těmto dvěma hlavním zásadám. Protivy hmoty a ducha, světa ideálního a smyslného, vlastenectví a kosmopolitismu, naznačené v Janu Kutenském a jeho svědci Duchamoru, vyličil na rozdíl od Götha více jen reflexemi bez podrobnějšího nákresu vnitřního boje, zanedbáváje konkrétních projevů v živých postavách a pohřešuje pružnější ostrosti i jařejší fantasie . . .

Ani *usmíření* a uladění různých protiv v duchu Janově nezdá se Šmídkovi správným a dokonalým: je stranické — a stranickost neusmíruje. Rozpor mezi hmotou a ideálností řeší Vögel tak, jako by hmota sama v sobě byla zlá, ač dle pravdy člověk slaví nejskvělejší triumfy v přátelském svazku s přírodou tím, že podřizuje hmotu svým duchovým snahám a užívá jí jako staviva nového, ideálního světa. Rozpor mezi vlastenectvím a kosmopolitismem usmíruje básník tím, že Jan opouští vlast, aby v cizině sloužil svému národu — ač dle pravdy tím právě upadá ve spáry stranného kosmopolitismu . . . Jednostrannou a bludnou zdá se mu také konečná zásada, kterou Vögel chtěl zvláště zdůrazniti, že totiž veškeré blaho jednotlivce i národa záleží v bažení po osvětě . . . Jedině pravý princip blaha osobního i společenského vyslovil dle Šmídka zase Goethe ve „Faustu“: „Jen taký svobody i života jest hoden, kdo si jich denně pracně dobývá.“ Tedy princip svorné, obětavé práce pro národ, jež jediné osvobozuje a je pramenem oblažující mravnosti. „Tak neb podobně měla patřičného ukončení nabýti i báseň Vögelova, a nikoliv ve straném vytknutí snahy po osvětě . . .¹⁾“

Po rozboru obsahu a jednotlivých postav přechází Šmídek dle obvyklé své metody k posouzení *formy*. Uznává pokrok proti

¹⁾ Osvěta 1875, 435.

dřívějším dvěma sbírkám, uznává i jednotlivé přednosti — velikou ozdobu básně vidí zvláště v krásných plastických popisech — ale za to vytýká i četné vady a hříchy proti správnosti, čistotě rýmu i metra, takže ani tu celkový úsudek nezní pro básníka příznivě.

Tak svým důkladným a svědomitým rozbořem uvedl Šmídek na pravou míru nejen své dřívější tvrzení o významu „Labyrintu slávy“, souhlasící nápadně s chvalořečnickým článkem *Jakuba B. Malého* v *Musejníku* 1846,¹⁾ ale i první obsírnější posudek *Karla Havlíčka* v „České Včele“ téhož roku. Havlíček velmi chválí jazyk, formu veršů, plynulost, rozmanitost a „podobné básnicko-stylistické vlastnosti“: Vöcel dle něho dosáhl jimi vysokého stupně a „krásnou příležitost podal přiučiti se od něho formě zdařilé“.²⁾ O vnitřní spojitosti „Labyrintu“ s „Faustem“ Havlíček vůbec se nezmiňuje, zato stejně jako Šmídek nesouhlasí s hlavní tendenční myšlenkou básníkovou, že jen osvěta vydobude národu věčné slávy: vidí v ní jen básnickou jednostrannost, nedůslednost a protismyslnost . . .

Ani třetí současný kritik *Karel Sabina* nevšiml si blíže podobnosti s „Faustem“. Podotýká jen, že hrdina Vöcelův docela se liší od hrdiny Göthova: Faust totiž sám od pravdy věčné se odvrací, přilne k smyslnosti; v „Labyrintu“ však satan chce z Jana teprve utvořit Fausta, aby se stal apoštolem tmavé jeho víry ve hmotu a převedl k této víře celý národ slovanský. A v tom právě vidí Sabina přednost díla Vöcelova — „velkou, důležitou myšlenku časovou“. Nejdůležitější pak se mu zdá „poukázání na jediný způsob, jakýmž možným se státi může obnovený národa vývin“, totiž osvětu . . .³⁾

Vedle těchto tří starších kritiků šel Šmídek, jak patrně, svou vlastní cestou. Jeho úvaha o „Labyrintu slávy“ má stejný význam jako statě o dvou předešlých sbírkách: důmyslným rozbořem po stránce myšlenkové, psychologické i umělecké zhodnotil dílo tak, že pozdější vykladači a kritikové nemohli již přidati k jeho vývodům mnoho nového a také v úsudku se s ním celkem shodli.

Tak *Jar. Vlček* shrnul stručně dlouhé úvahy Šmídkovy a shodně s ním vidí kořen umělecké mdloby „Labyrintu“ v tom, v čem se odchýlil od „Fausta“: Faust všechno to prožívá, nač Jan jen trpně shlíží; vidíme věci, ale vnitřní člověk, jeho duševní boje zůstávají nám zahaleny; místo postav z krve a masa jsou tu pouhé stíny a jména na vlastní úvahy Vöcelovy. Úsudek Vlčkův vrcholí ve

¹⁾ J. Malý nazývá „Labyrint slávy“ „úkazem u nás nevidaným“; tvoří prý novou epochu v básnictví českém, tak jako ji tvořila „Slávy dcera“: tato reprezentuje mladistvé zanícení horující v říší ideálů, onen mužskou rozvahu a ustanovenost, jak to vyžaduje pokrok času . . . ČČM 1846, 650—652.

²⁾ Česká Včela 1846 čís. 51 a 52. Belletrie K. Havlíčka B., vyd. F. V. Krejčí u B. Kočího, str. 135—140.

³⁾ Květy 1847, 323.

věť, které ovšem Šmídek tak všeobecně nemohl pronést: „Vocel nebyl básník, nýbrž světský kazatel.“¹⁾

S první výtkou, na kterou Šmídek položil takový důraz, souhlasí úplně také úsudek *Arne Nováka*, dle něhož celé skladbě vtiskuje ráz „bolestné stígmata abstraktnosti a fiktivnosti.“ Goethovým postavám úplně odňat jejich bohatý realismus. „Labyrint slávy“ není básní duševního vývoje, je spíše básní duševní nehybnosti: není to drama, nýbrž studená reflexe . . . O poměru „Labyrintu“ k „Faustu“ připomíná kritik, že jej „kriticky rozebral s hlubokým důmyslem K. Šmídek . . .“, ale sám jde ještě dále než Šmídek a prohlašuje, že koncepce a kompozice „Labyrintu“, jeho učlenění a rozřešení nejsou než ohlasem a napodobením Goethova „Fausta“, pouhou volnou parafrází v rámci české ideje národnostní a slovanské . . . Stejně se Šmídkem a Havlíčkem odsuzuje pak výslednou myšlenku Vocelovu o samospasitelnosti osvěty, jež prý je koncipována jen chladnou reflexí učence a abstraktního teoretika . . .²⁾

Jediný, kdo se pokusil zvýšiti uměleckou hodnotu Vocelovy básně, byl *Jar. Vrchlický*: vidí v ní skladbu velké koncepce, myšlenkově i architektonicky jednotnou, již nutno postavit vedle díla Kollárova . . . Ale ani Vrchlický nemůže neuznati přesvědčivých důkazů Šmídkových, zvláště v otázce poměru „Labyrintu slávy“ k „Faustovi“. Píše: „Podrobněji probral analogii i odchylky obou básní prof. K. Šmídek v důkladné studii své o Vocelovi v Osvětě r. 1875, takže nelze podstatnějšího ani dnes k tomu přičinit.“³⁾

Nejnověji postavil se na strážlivé a k básníku Vocelovi šetrné stanovisko Šmídkovo také *dr. Viktor Novák* v podrobné své studii o „Labyrintu slávy“, kde znovu zjišťuje literární vlivy, podobnosti i rozdíly mezi „Faustem“, umělecký a národní význam atd. Mnohokrát dovolává se tu přímo názorů Šmídkových: „Pokládám za velmi vystižné věty, které uveřejnil Šmídek v Osvětě . . .“ „Karel Šmídek dochází zcela správného závěru, že básník nedovedl v soulad uvést kontrastů . . .“ „Vystižně vyjádřil se Šmídek o plastických malbách krajinných . . .“ atd.⁴⁾

Tak až do poslední doby potvrzuje se celkový úsudek o studii Šmídkově, jež vyslovil Arne Novák v Lit. české XIX. stol., že „přes rozvleklost některých aesthetických vývodů a přes násilnost některých parallel zůstává podnes prací základní . . .“⁵⁾

* *

Po studii o Vocelovi jediným samostatným Šmídkovým dílem

¹⁾ Jar. Vlček, Několik kapitol z dějin naší poesie, str. 126. Podobně v Dějinách české lit. II/2, 210: „Vocel nebyl básník vyvolený. Jemu šlo o národní didaktiku.“

²⁾ Arne Novák, Lit. česká XIX. stol. III/1. 58—59.

³⁾ Jaroslav Vrchlický, Vocel básník, ČČM 1903, 5.

⁴⁾ Dr. Viktor Novák, Vocelův Labyrint slávy. Nové Čechy IV, 1921, 358 a d.

⁵⁾ Arne Novák, d. c. 37, pozn.

kritickým jest již jen *úvaha o tragédii Václava Vlčka „Eliška Přemyslovna“*, uveřejněná v ČMM r. 1878. Napsal ji na výslovné přání autora, jenž mu poslal své dílo počátkem téhož roku, ač vyšlo — v novém, zcela přepracovaném vydání — již r. 1875. Použil této příležitosti, aby tu zase uplatnil „výsledky estetického zkoumání“ — neboť naše obecnost čte takové rozpravy raději, než by probralo namahavějším úsilím velkou knihu o krasovědě.¹⁾

Postupuje tedy týmž způsobem jako v předešlých úvahách. Po úvodě o tragickém rázu českých dějin a o činnosti Vlčkově podává zhuštěně estetické zásady o dramate vůbec, jak je již obšírněji rozváděl ve studiích o Shakespearovi, načež po rozboru děje a jednotlivých povah zkoumá, pokud jim vyhovuje tragédie Vlčkova.

Nalezá tu některé závažné nedostatky, zvláště pokud se týká psychologické důslednosti v charakterech a zákona motivování, upozorňuje, že básník nešetřil vždy ani jednoty místa a času, ani pravidel zevnější techniky; ale své výtky pronáší způsobem nejjemnějším, připouští, že posledních dvou zákonů vůbec málo se již šetří v moderním básnictví dramatickém, a ještě na konec se omlouvá, že nemohl zamlčet těchto nepatrných nedostatků právě z úcty k básníkovi a ze snahy po soudu zcela objektivním, neboť kritiky zejména básnických plodů nemají býti „holými reklamami, v nichž jedna koterie chválí druhou, aby i od ní navzájem byla vychvalována.“

Z předností dramatu uvádí zvláště lahodnou jadrnost a plastickou lepotu mluvy, bezvadnost verše a zvláště ušlechtilost a časovou účinnost čelní myšlenky — idey lásky manželské, rodinné i vlastenecké.

Celá tato úvaha Šmídkova jest dokladem jemné šetrnosti a uznalosti, jakou jsme pozorovali již ve studii o Vcelovi, ale zároveň také opravdové *objektivnosti*, jež dovede i příteli vytknouti upřímně vady a nedostatky jeho díla — a k tomu i takové, jichž současníci nepostřehovali, a v době, kdy celá česká veřejnost vítala Vlčkovu dramu s nadšením jako veliký umělecký čin, počítajíc je k několika málo nejlepším dílům české literatury dramatické: i Neruda se tehdy rozehrál a referoval o prvním provedení na pražském divadle v „*Národ.Lístech*“ 1876 slovy plnými chvály.²⁾ A Eliška Krásnohorská ještě po letech velebí je bez výhrady: „Patří k nejkrásnějším, nejčistěji vyhraněným zjevům básnického umění, které z duševních dílen původních vzešly na jeviště české.“³⁾

Nestranná kritika novější dala za pravdu Šmídkovi. Když *Dr. D. Stříbrný* podrobil „*Elišku Přemyslovnu*“ novému důkladnému rozboru, uznal skoro tytéž přednosti, na něž kdysi poukázal Šmídek, zvláště uhlazenou řeč, zdobenou hojnými obrazy; jen ještě

¹⁾ List V. Vlčkovi, 16. února 1878, Archiv literární II, 1921, 199.

²⁾ Jan Neruda, *Kritické spisy*, díl V. str. 122—126. „Stojí před námi budova nová, umělecká, která potrvá atd.“

³⁾ El. Krásnohorská, *Nad hrobem V. Vlčka*, Osvěta 1908, 861.

více zdůraznil psychologické nedostatky v charakteristice a vady ve stavbě.¹⁾ Podobný celkový úsudek pronáší také *Dr. Jan Máchal*: „Eliška Přemyslovna“ vyznačuje se pěknou kresbou osob, obratnou komposicí a uhlazenou dikcí, takže bývá pokládána za nejlepší dramatickou skladbu Vlčkovu. Vadí jí však nedostatek hlubší soustředěnosti děje. Souvislost jednotlivých částí je pouze vnější a celek skládá se z řady historických obrazů.“²⁾

Nepřeháněl tedy tak příliš mladý ctitel Šmídkův *Fr. Bílý*, když napsal v jeho nekrologu: „Českému dramatu nedostalo se posud tak bystroduchého, objektivního, ale i uznalého kritika jako byl K. Šmídek; kdo zná jeho rozbor Vlčkovy „Elišky Přemyslovny“, uveřejněný v letošním ročníku ČMM, přisvědčí.“³⁾

Snaha po objektivitě je patrna také ze soukromého stručného úsudku Šmídkova o *Vlčkově románě „Zlato v ohni“*, proneseného v listě ze dne 16. února 1878. Chválí napínavost děje, zdařilou charakteristiku, živé, poutavé vypravování a ryzou, spanilou, okouzlující mluvu, ale hned také šetrně vytýká některé vady, týkající se základního ideového pojetí celého románu: překvapuje jej zejména dřívějším vývojem neodůvodněné ukončení, že zlatem v ohni jest idea Slovanstva a nikoliv hlavní hrdina kněz Čacký.

V. Vlček přepracoval úplně svůj román, jenž vyšel pak r. 1882 v pěti knihách. Srovnáme-li toto vydání s původním (z r. 1876), vidíme, že spisovatel značně použil přátelské rady Šmídkovy. Kněz Čacký vychází z veškerých bojů skutečně „zlatem“ a věnuje všechny své služby vlasti. V jeho styku s jinými osobami, jichž je kontrastem, zdůrazněna častěji a ostřeji již od počátku vůdčí idea vlastenecká, jak to také Šmídek výslovně radil, takže kritik nového vydání Leander Čech ve svém obšírném estetickém rozboru mohl již napsati: „Idea vlastenecká jest rozřešením hlavních sporů celého románu, ona jest svorem a střediskem, ve kterém se sbíhají bohatě rozmanité paprsky velikého toho kruhu dějů, z nichž každý téměř přímo nebo nepřímě dokazuje hlubokou svatost její . . .“⁴⁾ Rozbor L. Čecha také potvrzuje ještě nadšeněji uznalá slova Šmídkova o ostatních přednostech románu, zvláště o charakteristice osob a pěkné mluvě. Podobně souhlasí s nimi většinou i celkový úsudek *Dra J. Máchala* ve spise „O českém románu novodobém“.⁵⁾

* *

Ostatní kritické soudy Šmídkovy jsou uloženy v jeho statích literárně historických a týkají se vesměs básníků a spisovatelů starých.

¹⁾ Dr. D. Stříbrný, *Dramata V. Vlčka*. Naše Doba XX, 1913, 836 a d.

²⁾ Dr. Jan Máchal, *Dějiny českého dramata*. V Praze 1917. Str. 156.

³⁾ Fr. Bílý, Karel Šmídek. *Akademické Listy* I, 1878, č. 17-18, str. 34.

⁴⁾ Leander Čech, *Zlato v ohni*. Román od V. Vlčka. *Aestetický rozbor*. *Obzor* VI, 1883, 318.

⁵⁾ Dr. J. Máchal, *O českém románu novodobém*. V Praze 1902. Str. 73—75.

Tak v úvaze o literární činnosti V. Žáka¹⁾ rozhovoří se přirozeně také o jeho činnosti překladatelské, zvláště o překladu Tassova „Osvobozeného Jerusalema“. Překladu, chválenému od současníků,²⁾ vytýká, jak tu již zmíněno, jen hlavní formální vadu — nevhodně volený rozměr, uznáváje jinak mnoholetou péči a veliké zásluhy Žákovy, jenž tak novému překladateli razil cestu a usnadnil práci. Tyto zásady uznali i pozdější kritikové, mezi nimi i nový překladatel díla Tassova Jar. Vrchlický, třebaž úsudek jejich zněl mnohem přísněji.³⁾

Přísněji také posuzuje Šmídek básně nešťastného *Fr. D. Trnký*⁴⁾ jež „neodpovídají i sebe mírnějším požadavkům metriky“ a nepovznášejí se obsahově ani formálně nad pouhé pokusy začátečnické, zvláště když se tu objevují již počátky podivínského pravopisu Trnkova. Nejvíce ještě se mu líbí básně složené v duchu písní národních, třebaž jich nedosahují. Za nejzáslušnější pokládá Trnkův spis „Společník věrný, kniha pro jasný rozum, dobré srdce a čistou mysl“, poněvadž tu spisovatel krátkými zajímavými příběhy a různými články budil v lidu chuť ke čtení.⁵⁾

Ani básnická činnost *Jos. H. Galaše*, jehož některým pozůstalým rukopisům věnoval obsírný článek v ČMM 1877, nepodnítila přirozeně Šmídka k hlubším úvahám kritickým. Snaží se nalézt v jeho verších aspoň některé pěkné myšlenky a vysvětlit je ohlasem současných proudů, ukazuje na ušlechtilou, láskou ke ztýranému jazyku rozháranou mysl básníkovu i na jeho osvětové snahy a občanské ctnosti, ale při veškeré patrné úctě k vlastneckému a osvícenskému básníku moravskému nemůže než vyslovit nepříznivý soud o umělecké hodnotě jeho díla, zvláště po stránce formální.

Vytýká mu nesprávnou, ba nemotornou mluvu, slohovou nabubřelost i čirou prosaičnost. „Domněle básničtí výplodové Musy jeho při vši horoucnosti dobré vůle daleko pokulhávají za požadavky sebe mírnějšími, jež činí a činí povinna jest kritika při výtvorech uměleckých . . .“⁶⁾ Nezdá se mu již ani potřebno a úspěšno pouštět se v širší kritiku Galašovy „Musy Moravské“: ani Fryčaj již nemohl ničeho pokaziti nebo lepoty ubrati. A soudí, že není třeba vydávati jeho rukopisy tiskem, poněvadž by se tím valně neposloužilo nynější naší literatuře, v každé příčině nevyrovnaně pokročilé nad dobu Galašovu . . .

Tento úsudek Šmídkův shoduje se v celku s jeho vlastním soudem, jak jej vyslovil již r. 1848 v přehledu moravské litera-

¹⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. ČMM 1870, 6—17.

²⁾ Lumír 1853. č. 10. Překlad jest „věrný, plynný a plný básnických vnad . . .“

³⁾ Jar. Vrchlický v předmluvě „Osvobozeného Jerusalema“ (1889) nazývá překlad Žákův „kuriosem pro básníka, filologa a lit. historika“.

⁴⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. ČMM 1870, 65—102.

⁵⁾ Jan Kabelík v Lit. české XIX, stol. III/1 164, podobně praví o tomto spise: „Je z nejlepších tehdejších knih našich toho druhu.“ „Pokusil se v básnictví se zdarem nevalným.“

⁶⁾ Jos. H. Galaš a pozůstalé rukopisy jeho. ČMM 1877, 135

tury v „Květech“: ¹⁾ zdůrazňuje jen a odůvodňuje, co tehdy stručně a šetrně napověděl, oceňuje více výchovný a národopisný význam díla Galašova. Jan Herben v článku o obou starých veršovcích moravských opakuje vlastně jen výsledky studie Šmídkovy. ²⁾ A když skoro po 25 letech Jan Kabelík podává v témže ČMM zprávu o jiném rukopise Galašově, odvolává se na svého předchůdce a prohlašuje výslovně: „O estetické ceně literárních plodů Galašových pronesen byl konečný úsudek bystrým K. Šmídkem.“ ³⁾ Tento konečný úsudek přijímá také ve své stati v Liter. české XIX. stol.“ ⁴⁾

Tak velké studie i jednotlivé menší posudky ukazují nám Šmídka jako historika velmi bystrého, svědomitého a vzdělaného, jenž dovede nejen správně postřehnouti předností a nedostatky posuzovaného díla, ale také podrobnou estetickou i psychologickou analýsú obsahu a formy náležitě je odůvodniti a pronéstí pak určitý, jasný a přesvědčivý soud. Nespoléhá nikdy na subjektivní náladu, nehodnotí dle osobního dojmu, ale na druhé straně také nestlačuje násilně uměleckého díla do Prokrustova lože dogmatických formulek kritických.

Má ovšem své pevné zásady estetické, jak k nim dospěl dlouholetým, obsáhlým studiem nejen odborných spisů, ale zvláště velikých vzorů světových literatur, na nichž stopoval zákony umělecké tvorby. Dle nich měří, máje vždy na mysli pokrok národní literatury a ostatních kulturních statků, i česká díla; nepřistupuje však k nim s chladným zrakem učence, jenž zkoumá suché bylinky v herbáři nebo pítvá mrtvolu: každý umělecký útvar je mu živým dílem, za nímž stojí osoba tvůrce. Nedospěl sice k tomu, aby ji z díla blíže zkoumal a charakterisoval, jak činila pozdější škola kritická, ale snaží se vždy pochopiti umělecký útvar jako výsledek různých vývojových složek a uznati básníkovu dobrou vůli a práci i tehdy, když soud o umělecké hodnotě vyzněl nepříznivě.

Proto právě všechny posudky Šmídkovy působí dojmem vzácné objektivnosti, jež nezakrývá stínů, ale neutlumuje také světla. Proto také pozdější kritika, třebaš pracovala jinými metodami, nemohla mu vytknouti ani jediného nespravedlivého odsudku nebo kritických omylů nebo nesprávností, jako se stalo Dru Jos. Dur-

¹⁾ Květy 1848, 130—131.

²⁾ J. Herben, Dvojice buditelů moravských. Světozor 1885, 558 a d. Podobně ve Slavíně, r. IV., 1886, 285 a d.

³⁾ J. Kabelík, Z literární pozůstalosti J. H. Galaše. ČMM 1901, 245.

⁴⁾ Týž, Lit. česká XIX. stol. III/1, 149. „... Posvěcení básnické mu chybí nadobro. Všude chvilkový záblesk básnické nálady utápí se v šedé próse a rozvlácném moralisování...“

díkovi¹⁾: buď jeho soudy se souhlasem přijala nebo je pronesla přísněji tam, kde Šmídkova šetrnost k vážné práci spisovatelské zmírňovala všechny příkrostiti.

Poněvadž se obíral většinou staršími díly, neměla jeho kritická činnost patrnějšího vlivu na rozvoj nové české literatury, jež bez-
tak počala brzy rozhořčeně nebo s posměchem mluvit o t. zv. „moravské kritice“, jak ji v letech osmdesátých pěstoval ČMM, Obzor, Hlídka literární a Literární listy. A právě hlavní zástupci této moravské „profesorské“ kritiky učili se hodně také u Šmídka, jehož úmrtí r. 1878 uctili mladí Moravané v Praze hned v první schůzi „Klubu literárního“ vřelou vzpomínkou a řečí prof. Fr. Bilého.²⁾ Z ní právě je patrné, že ctili v něm nejen „jednoho z nejvzdělanějších mužů národa“, nestranného učenice a oblíbeného profesora, ale také vynikajícího kritika a literárního historika. Mladí spisovatelé, kteří stejně jako Šmídek nebyli spokojeni s formalistickou soustavou Herbartovou a Durdíkovou a kteří začali již pilně chodit do školy sociologické kritiky francouzské, uznávali za zvláštní jeho přednost, že „psal po způsobu anglických a novějších německých literárních historiků, vyvozuje výsledky práce z duševního života jednotlivců a atmosféry politické, sociální i osobní, ve které jim bylo se pohybovatí . . . Chtěl býti vždy na výši vědy a doby . . .“³⁾

Vedle toho působila na mladé naše kritiky i Šmídkova oblíbená metoda srovnávací a úctyhodná důkladnost v estetickém a psychologickém rozboru básnických děl, jak svědčí třeba již zmíněná stať Leandra Čecha, estetický rozbor románu Vlčkova a Čechovy „Slavie“ v Obzoru 1883.

Tak Šmídek, jenž učil se ještě u Jungmanna, Palackého a Chmelenského a jenž setkával se v týchž časopisech s Tylem, Nebeským, Sabinou a Malým, *spojuje* jaksi tyto starší generace s pokolením mladších a nejmladších svých vrstevníků: v příboji nových myšlenkových a vědeckých proudů viděl jen nutnou podmínku národního, společenského i literárního rozvoje — proto se jim nikdy neuzavíral, ale sledoval je pozorně v literatuře, v umění i v přírodních vědách,⁴⁾ vítal radostně, kde našel něco dobrého, a těžil z toho pro své vlastní práce, připravuje tak svým světovým rozhledem i svou metodou půdu nové české kritice.

Se způsobem i tendencí literárních prací Šmídkových v této době souvisí také některé jejich *nedostatky*.

¹⁾ Jar. Kamper, Josef Durdík jako kritik a básník. Sborník Durdíkův. Díl I. Pr. 1906. Str. XXV—XXXIX. Ukazuje, že soudy Durdíkovy jsou velmi často nesprávné a předpojaté. „Durdíkoví přes četné jiné přednosti nedostávalo se pronikavého, neklamného bystrozraku kritického.“

²⁾ O schůzi referuje J. Herben v dopise „Z Prahy“ v Obzoru I. 1878, 206.

³⁾ Fr. Bílý, Karel Šmídek. Akademické Listy I, 1878, 34.

⁴⁾ Týž, d. c. „Znal dopodrobna všechn duševní život novověký, při čemž výborně mu pomáhala dokonalá jeho znalost skoro všech jazyků evropských, a stopoval jej do poslední chvíle života s nestranností takovou, jaké si právě věda žádá; kněžský jeho stav v tom nikterak mu nevadil“.

Jsa především přece jen estetikem, nezná ještě Šmídek oné trpělivé, důkladné metody historické, jak ji o něco později vyznačil v Německu Vilém Scherer a nově ve Francii Gustav Lanson. Snad i úmyslně z jakéhosi odporu proti dosavadnímu jednostranně filologickému způsobu literárních dějin opomíjí v teorii i v praxi *filologickou stránku* rozebíraných děl; neobírá se na př. nikdy podrobněji otázkou *literárního textu*, nezkoumá jeho autentičnost, čistoty a úplnosti, vzniku a vývoje atd., což G. Lanson stanoví jako první požadavek pro literárního historika. Bylo toho třeba aspoň v článku o Galašovi a jeho pozůstalých rukopisech.

A tu právě činí Šmídkovi vážnou výtku Dr. St. Souček, jenž po 25 letech znovu se jal zkoumati rukopisy Galašovy, že prý ani rukopisného textu neužívá přesně, opravuje jej v citátech, mění libovolně, nečte vždy správně, nepátrá po ostatních rukopisech, nevšímá si ani všech tištěných prací a prostě přijímá autobiografické zprávy Galašovy. „Aesthetik zvítězil nad literárním historikem.“¹⁾ Šmídek ovšem sám, podobně jako při některých jiných člancích, postavil si tu nad zájem čistě vědecký jen skromný vzdělávací, popularizační úkol: vyčerpati z rukopisů „nějaké zralejší zrnko ku poznání vlasti a milého národu našeho, a takto vděčně obnoviti památku muže, jenž v době našeho nejhlubšího úpadku národního vřelou láskou přilnul k milé své vlasti moravské.“²⁾

Tento skromný úkol ovšem Šmídek sám překročuje a rozhořčuje se obšírně o otázkách, které ani nesouvisí mnoho s vlastním předmětem. Jest to, jak jsme viděli, charakteristická známka skoro všech jeho článků z posledních let: jsou namnoze přetíženy různými odbočkami, zajímavými vzpomínkami a úvahami, jimiž hleděl uplatnit a popularisovati své názory i na úkor přehlednosti a metodické přesnosti, takže na dnešního čtenáře působí leckdy dojmem rozylácnosti a mnohomluvnosti. Ani ve zralém věku nezapřel tak Šmídek svých idealistických vzorů a učitelů z mládí, kteří také neuměli hospodařiti slovem; k tomu ještě v posledních letech zatoužil, jak přiznává v listě V. Vlčkovi, uvést v naši literaturu francouzské causerie, „kdež myšlenky naše samovolně se rozprádají jako motýlkové sem tam zalétajíce.“³⁾

O jiném nedostatku, který vytýká Dr. St. Souček článku o Galašovi, že totiž Šmídek „nevyužívá s dostatek materiálu probraného k charakteristice spisovatelově“⁴⁾, jsem se již zmínil. Platí vlastně o všech jeho pracích a souvisí s teoretickými jeho zásadami o úkolu kritiky. Ostatně táž výtku činí se ještě skoro celé naší kritické generaci, jež přišla po Šmídkovi a posuzovala

¹⁾ Dr. St. Souček, O výtvarnictví Františka a Josefa Heřmana Agapita Galašů. ČMM 1903, 116 a d. Jen asi na tomto základě, bez nějakých důkazů, tvrdí Dr. Jos. Hahn v ČČM 1913, 354, že Šmídkovy zprávy v uvedeném článku „jsou nespolehlivé a literárně historického rozboru nepodávají.“

²⁾ Josef Heřman Galaš a pozůstalé rukopisy jeho. ČMM 1877, 105.

³⁾ List V. Vlčkovi 16. února 1878. Archiv. lit. II, 1921, 199—200.

⁴⁾ Dr. St. Souček, d. c., 118.

jen dílo, nikoliv osobnost umělce.¹⁾ A někteří z nových našich estetiků obracejí se již přímo proti kritice, jež uvádí tvorbu umělce v těsný vztah s jeho životem, jako jednostranné a povrchní, neboť „jen v některých případech jest umělecké dílo pouze výrazem citů tvůrcových; ve velké většině přistupují k tomu i jiné momenty, a nezřídka není dílo vůbec výrazem citů ...“²⁾

Také Šmídek byl přesvědčen, že na rozvoj literárního díla působí — vedle vnitřního, „Bohem daného nadšení“ — i zevnější podmínky života básníka, zvláště však celé myšlenkové a citové ovzduší doby. „duchová atmosféra“, již pomáhají vytvářeti veliké světové události. Zkoumati tyto podmínky, na nichž závisí vznik a vzrůst každého literárního díla, stopovati „jednotlivé nitky v osnově tak zvaného ducha času“,³⁾ pokládal Šmídek, jak jsme viděli, v prvním i v druhém období své činnosti za hlavní úkol literárního historika.

A tomuto úkolu snažil se také nejvíce vyhověti. Ve všech svých liter.-historických a kritických statích usiluje vyznačiti souvislost spisovatele a jeho díla se světovými myšlenkovými a literárními proudy, o nichž pak se rozhovořuje stejně obšírně a rozvláčně, jako jinde o otázkách estetických nebo psychologických. Zde zvláště uplatnil svůj široký světový rozhled i své filosofické názory, takže je možno z těchto rozptýlených úvah sestaviti dosti úplnou jeho *filosofii literárních dějin novočeských*. O to se pokusím v budoucím ročníku.

¹⁾ A. Novák, Leander Čech, v knize „Mužové a osudy“. Pr. 1914. Str. 72. „Skoro všem z „moravských kritiků“ — dnes přestalo označení dávno býti přezdívkou, naopak čestně nám připomíná jejich neodvislost od tehdejších pražských předsudků — chybělo umění vystihnouti osobnost posuzovaného umělce v její individuální síle, zachytiti šťastnou intuici jeho duševní podobizny.“ Také Jan Jakubec ve stati o L. Čechovi (Alman. Č. Akad. 1912, 170) praví, že mu ve vědecké přesnosti bohatých pozorování mizí básníkova duše.

²⁾ Dr. Otak. Zich v článku o úkolech české estetiky, Česká Mysl 1919, č. 1-3.

³⁾ Literární ruch na Moravě v novější době. ČMM 1870, 1.

Básnické okolí Marie Ebnerové.

Stálým typem literárním stala se v německém písemnictví žena teprve od zřízení německé říše roku 1870 a roztrženy jsou už tehdy spisovatelky ve dvě skupiny. Jednu tvoří spisovatelky více morálně založené, vážící si ženy v její jednoduché prostotě srdce. Druhou průkopnice práv ženských s vyšším stupněm bojovnosti a přesnější výměrou cíle ženského hnutí. Ebnerová drží se podle svých názorů (shora uvedených) spíše k družině prvé, z níž nejvíce vyniká Louise François. K ní vzhlížela Ebnerová vždy s úctou jako k své učitelce. S ní trvala až do jejího úmrtí (1893) v dopisovém i přímém styku, jí věnovala v několika nekrolozích výstižné rozbory. François byla autodidaktka, nadaná energickým duchem a smyslem pro morálnost. Její postavy ženské vynikají neobyčejnou trpkostí, ale zároveň i pravou ženskou obětavostí. Přesto, že byla François spíše zástupkyní románu dějepisného, jest duševní a mravní náplň tvorby obou přítelkyň stejná. Rosegger, který bývá uváděn vedle Anzengrubra a Ebnerové, stál vesnickému prostředí mnohem blíže než oni. Společnou s nimi má jen tendenci výchovnou, látkově blíží se oběma jen dílem „Ewiges Licht“. Umisťováním dějů svých povídek na Moravě nejvíce přiblížil se Ebnerové současník její Ferd. Saar. Ač rodem Vídeňák našel na Moravě téměř druhou vlast. Ebnerová a Saar stýkali se i osobně a zápisky o jejich přátelství shledáváme v denících obou. Byli si podobní už i literárním vývojem. Oba usilovali prvotně o drama, Saar s větším poněkud zdarem než Ebnerová, ale oba proslavili se nejprve svými novelami. (Ein Spätgeborner. Innocens.) Rozdíl jeví se v díle obou spočívá v různém životním názoru. Saar zobrazuje postavy málo schopné odporu životního, postavy precitlivělé, životu podléhající, jichž nezachraňuje, jako to činí Ebnerová. Jeho povídky s náměty moravskými mají touž kmenovou charakteristiku. Rámec jeho povídek však udává více základní lyrický tón, jako vůbec Saar jest novelista náladový a lyrický.

Švýcarský básník C. F. Meyer pronikl také až ve věku pozdějším; také jeho vzdělání v mládí dalo se pod francouzským vlivem, až dílem „Huttens letzte Tage“, 1871 přihlásil se k německému básnictví. Mistr novelové techniky užívá rámcového vypravování k velikému umění, kterého Ebnerová už nedostihla. Jeho dílo „Die Leiden eines Knaben“ sice líčí dojemavě utrpení dítěte jako Ebnerové „Vorzugsschüler“. Ale pokus Ebnerové o velký renesanční román (Agave), k němuž popud vedle novelistiky Heysovy dal právě Meyer, selhává pro historičnost látky, s níž Ebnerová už nebyla. Z beletristů rakouských ještě Jacob Julius David, jenž ve svých počátcích vzdělával se též na C. F. Meyrovi, nacházel motivy k novelám ve své moravské otčině. Na jevišti nepronikl stejně jako Ebnerová. Jako byl jeho život

pln utrpení, tak i jeho novely jsou silně tragické. Jsou to sice jako u Ebnerové tytéž krajiny, které líčí David v novelách (*Die Mühle von Wranowitz*, *Die Hanna*), ale David viděl krajinu moravskou líp, ba pronikal k ní hloub asi tak jako kdysi Drostová do svého Westfalska. Tu jest Ebnerová konvencionelnější. David nezná též humoru, s nímž tvoří Ebnerová; jest vůbec stručnější, uzavřenější, třebas má na druhé straně stejný smysl pro vyhoštění lidské společnosti jako Ebnerová.

K modernímu proudu naturalistickému musel jako Ebnerová zaujmouti své stanovisko říšský romanopisec Fontane. K novému modernímu umění byl poněkud povolnější než Heyse a Ebnerová. Jeho „*L'Adultera*“ 1882 vyčerpávala skutečnou událost z berlínské buržoastické společnosti jako Ebnerové „*Unsühnbar*“ 1889 z rakouských kruhů šlechtických. Tomuto románu Ebnerové staví se po bok jeho dílo „*Effi Briest*“ 1895, ale vyniká ještě větším porozuměním pro lidské vady a slabosti. I Fontane spíše s humorem ironisuje, než odsuzuje, i on zná umění zamlčování a zadržování elementárních pocitů. Co Ebnerovou i Fontana odděluje ještě od moderny let 1880—90, jest snaha na konci daného vypravování dojít vždy uměleckého vyrovnání.

Zatím nabýval typ spisovatelky německé jiné podoby, než ji spatřujeme v Ebnerové. Jí bližší zůstala na čas jen vídeňská básnířka Emil Marriot. Soucit s trpící ženou, ba soucit se světem zvířecím slučuje obě tyto básnířky, které nesdílejí harašivého programu ženské emancipace ve smyslu zcela moderním. Temperamentnější Marriot však zatlačila Ebnerové „*Glaubenslos?*“ svým dílem „*Der geistliche Tod*“. Ebnerové po bok postavila se aristokratickými náměty svých novel básnířka Ossib Schubin. Lola Kirschnerová (skrývající se pod tímto pseudonymem) přivedena byla na půdu českou zájmy uměleckými. Líčí kouzlo Prahy a také český venkov s životem prostých lidí (*Slavische Liebe* 1900). Pronikavěji než Ebnerová dotýká se též poměru rakouské šlechty k Čechům. Má s Ebnerovou společný zájem pro Turgeněva, dále společný pojem pravého člověka-idealisty, jenž i pod rmutem života nachází božskou jiskru lidství; ale upadá slohově do manýry. Zbývá jen dvojice básnířek, které však nemají uměleckého významu Ebnerové. Berta Suttnerová, dcera hraběte Kinského, provdaná za Arthura Gundaccara ze Suttnerů, počala svou literární činnost už 1843 dílem „*Inventarium einer Seele*“, ale proslavila se teprve románem „*Die Waffen nieder*“ 1889. I další činnosti projevila svou samostatnost, byť ne umělecky, tedy aspoň eticky. Druhá, Edith Salburgová, přiřazuje se k Ebnerové jenom svou znalostí rakouské šlechtické společnosti. Jinak náleží pro ostrost své bezohledné satiry spíše k zjevům pozdějším.

Tím literární kruh, obklopující Ebnerovou jest uzavřen. Nové proudy literární odloučily se od její cesty, nové umění líčiti rakouskou domovinu bylo mnohem nesnadnější, zvláště potud, že cesta, již se brala Ebnerová a ostatní beletristé spříznění, byla pro modernu příliš vyšlapaná.

Stanislav Sahánek :

K životopisu Marie Ebnerové z Eschenbachů.

ROD.

Ebnerová pochází po meči ze staré české šlechty, která usídlena byla kdysi v Horažďovicích v Čechách. Nejstarší předek byl prý Hynek Dubský z Třebomyslic, pán na Dubě. Rodová pověst vypravuje, že r. 1406 Vilém Dubský byl purkrabím karlštejským. Z následujících členů rodu toho vynikl Beneš († 1552). Když rod již dávno přesídlil z Čech na Moravu, stál příslušník jeho, Vilém, svobodný pán Dubský v odboji proti císaři Ferdinandu II. na straně povstalců a byl potrestán (podle „Pobělohorského konfiskačního protokolu moravského z r. 1623“, Kroměříž, Slovák 1920) ztrátou veškerého majetku. Císař pro veliké stáří jeho slíbil ho šetřiti, ale shledalo se, že mnoho statků zamlčel a nechtěl odpřisáhnouti; proto ponechány mu jen Dačice. Vilém Dubský držel mimo Dačice a Řečkovice též Nové Město a Jimramov.

Roku 1603 vládl na Jimramovsku Jan Dubský, příbuzný Vilémův. Byl upřímným evangelíkem konfese augšpurské, ale jednal vždy podle vyznání reformovaného. Vydal pro své poddané pozoruhodný církevní řád, jímž se projevil jako jeden z nejlepších mužů českého národa. (Paměti spisovatele Broučků. Č. I. Praha 1919.) Jsa též nejvyšším soudcem na svém panství, odsuzoval na smrt i podmíněčně. Založiv v Jimramově spolek literátů, ustanovil mu r. 1612 řád, „v kterémž on zase svou dobu o celá století předbíhá“; zřídilť spolku literátů záložnu. (Paměti str. 30.) Jakým byl však jinak hospodářem, Karafiát ve svých Pamětech nepraví. Když však (podle konfisk. protokolu) i on byl odsouzen k veškeré ztrátě majetku, shledáno, že má více dluhů než jmění. Proto císařský „Fiscus“ nevměšoval se do jeho věcí, uloživ mu jen, aby odvedl sumu 1000 zlatých na sv. Michala r. 1624. Za něho ručil příbuzný Jiří Dubský, pán na Výčapech, který (podle protokolu) pozbyl jenom čtvrtiny jmění, poněvadž se nabídl, že přestoupí ke katolictví.

Podle toho byl rod za Jiřího Viléma Dubského († 1660) už pokatolštěn a velmi zchudl. Teprve Ferdinand Leopold, který byl už velkopřevorem řádu maltánského v provincii české a poté generálním nuntiem a c. k. místodržitelem českým, pozvedl rod Dubských a přivedl jej opět k bývalé slávě a jisté zámožnosti.

Rod se rozrostl v století XVIII. od Jana Karla (nar. 1690) ve tři linie. Jednu vytvořil syn jeho František, první hrabě Dubský. V čele této linie stanul později jeho vnuk Quido. Třetí linií vytvořil syn Vincenc, jehož syn Jindřich měl dívky Otakara a (dceru) Sídonii.

Druhou linií Dubských, z níž pochází spisovatelka Ebnerová,

založil Jan Dubský († 1790). Měl patero dětí, z nichž třetí slulo František. Byl to tedy už druhý hrabě toho jména. Je otcem spisovatelčíným.¹⁾ Hrabě František třikrát ovdověl. Byl vždy nucen znovu se oženit a měl se čtyřmi ženami sedm dětí. Tím druhá tato větev rodu velmi se rozšířila. Druhá jeho žena, Marie z Vockelů († 1830) jest spisovatelčinou matkou. Byla dcerou Bedřicha z Vockelů, saského svobodného pána. Jeho choť, bába spisovatelčina, byla vyznáním protestantka. Vockel sám přistěhoval se okolo r. 1800 na Moravu a usadil se na Zdislavicích, které od svého tchána barona Kaschnitze zakoupil za 125.000 rýnských. Tamní hospodářství spisovatelčín praděd Kaschnitz neobyčejně povzněl: zavedl na panství ovčince, nový to hospodářský obor. Přispěl též peněží na zřízení brněnského musea zemského, jemuž také věnoval sbírku map. Provádav pak dceru svou Marii za barona (později) hraběte Dubského, zanechal mu Zdislavice. Po Františkovi stal se majorátním pánem na Zdislavicích syn jeho Adolf, bývalý říšský poslanec († 1915). Polností velkostatku byly časem pronajaty neb odprodány, takže rodině náleží dnes jen zámek a zámecký park v Zdislavicích. Jeho dnešním majitelem jest jeden z četných synovců spisovatelčíných, Viktor.

S tímto rodem smísil se rod Ebnerů z Eschenbachů, a to dvakrát. Otec spisovatelčín hrabě František měl ve Vídni starší sestru Helenu. Ta provdala se za Václava Ebnera z Eschenbachů, který byl c. k. podmaršálkem a zemřel r. 1821. Jejich syn Moritz byl tedy bratrancem Marie komtesy Dubské a přece se s ní oženil. Poněvadž r. 1898 bezdětek zemřel, vyhynul rod Ebnerů z Eschenbachů spisovatelkou úplně.

Naproti tomu rod Dubských, smísiv se opět po dvakrát s rodem Kinských, s Thuny a jinými rody, trvá, silně rozvětven, dále.

ŽIVOT.

DĚTSTVÍ (1830—1848).

Spisovatelka narodila se jako druhá dcera svobodného pána a pozdějšího hraběte Františka Dubského, majitele statků Zdislavic, Honětic a Lebedova, dne 13. září 1830 na zámku zdislavském na Moravě. Měsíc po jejím narození zemřela její matka Marie, rodem Vockelová. Dítěk ujala se prozatím babička, matka zemřelé rodičky, která byla vyznání protestantského. Marie byla vychovávána společně se starší sestrou Bedříškou. Otec, zaměstnán správou hospodářství, dětem se příliš nevěnoval. Býval k nim sice někdy něžný, jindy též přísný a vždy spravedlivý. Byl to starý voják. Účastnil se válek napoleonských a raněn pobyl v zajetí ve Francii. Rád dětem vypravoval o svých válečných zkušenostech; jindy bavíval je anekdotami nebo také obsahy her, hraných na vídeňských divadlech.

¹⁾ V Ottově slovníku naučném, 8. díl 1894, str. 103, řádek 28 vlevo uveden omylem jako otec Bedřich Dubský.

Byl zřejmý rakouský vlastenec. Poněvadž však sám panství vésti nemohl, oženil se brzy s Eugenií Bartensteinovou (1808—1837). S Eugenií měl otec Dubský ještě dva syny Adolfa a Viktora, nevlastní bratry spisovatelčiny. Když pak i Bartensteinová („Maman Eugénie“) zemřela, přivedl Dubský dětem novou matku, vzdělanou, umělecky založenou a nad průměrnou venkovskou šlechtu povýšenou Xaverinu, hraběnkou Kolowratovou-Krakowskou (1808—1869), s níž měl ještě dceru Julii a syna Jindřicha.

Malé dětičky svěřeny bývaly služkám. Zdislavice leží v kraji úplně českém. Byly to české služky, které se dětmi zabývaly. Nejvíce působila na Marii, poněkud divokou a samostatnou, její kojná Anyša. (Ebnerová píše v „Meine Kinderjahre“ Anischa, neudávajíc jejího příjímí.) Pocházela z Trávníka u Kroměříže. Nosívala se po hanácku, byla sličná a vlídná. Psátí neuměla. Dopisy, jež později spisovatelce posílala, diktovala faráři a označovala křížky. Přesto dovedla poutavě vypravovati a rozdmýchovati obrazotvornost malé Marie, již mohla vypravovati i strašlivější povídky než jejím menším sourozencům (na příklad pohádku o „zlé“ čili „koňské hlavě“, umístěnou u jejího rodiště Trávníka).

Jiná resolutnější služebná, která dovedla divoké výbuchy dětské povahy i citelně trestati, zvala se Josefa Navrátilová („Meine Kinderjahre“: Josefa Navratil str. 12). Na zámku říkali jí Pepinka. Zemřela 1. září 1868. Obě služky ve styku s dětmi i s panstvem mluvily česky. Někdy ovšem uchylovaly se k němčině, jejíž ukázky jsou v Ebnerové autobiografii. Vychovávalo se podle zvyků venkovské šlechty. Náboženství učil dětičky farář z vedlejší vsi, páter Borek, který už rodiče Mariiny sezdával, Marii samu křtil a její matku pochovával. Obětavým ukázal se zvláště r. 1836, kdy řádila v kraji cholera. Mimo Borka byl dětem učitelem zdislavský panský správce Volteneck, prý bývalý kapucín. Po něm dostaly dětičky francouzské vychovatelky, nejprve mademoiselle Helène Hallé, po ní mademoiselle Henriette, která uměla též něco česky a německy. Dětičky mluvily dříve více česky, po přijetí guvernanteck více francouzsky. Spisovatelka už tehdy mohla čísti francouzské pohádky. V tomto prostředí jazykově smíšeném nabýval způsob života hraběcích sourozenců jisté pravidelnosti: po celé léto užívali zdislavského parku, jídali společně s otcem a veškerým „dvorem“. Marie učila se ručním pracím a závodila s bratry v jízdě na koni, v tanci, střelbě, honbě a při hrách. Ruch přinášely na zámek četné návštěvy příbuzných. Panské děti pozorovaly zdislavské vesničany, když obstarávaly pro ně nadílky a dary, což bývalo v rodině zvykem. Vidaly také venkovské svatby, slavnosti a obžínky. V zdislavské přírodě byla jim též společníky domácí zvířata, drůbež, psi a koně, s nimiž byly obeznámeny více než leckteré dítě vesnické.

Avšak to byla jen půle jejich dětského života. Druhou trávily ve Vídni. Na zimu stěhovala se rodina vždy k příbuzným. Drah nebylo a každoroční cesty ty konaly se v starobylém voze ce-

stovním a trvaly dva i více dní k nemalé zábavě radostně vzrušených dítek.

Roku 1844 dal otec Dubský v Zdislavicích vystavěti novou školu. K vysvěcení dostavilo se kněžstvo z celého okolí. Hoštický duchovní, Josef Plachý provedl svěcení česky. Veškerá rodina Dubských byla při slavnosti té přítomna. (Ohéřalova Moravia, 8. ročník z 2. ledna 1845).

Po špatných vychovatelkách francouzských dostalo se Marii později vzdělanější vychovatelky německé. Byla jí Marie Kittlová, Němka z Čech, ctitelka básníka Karla Egona Eberta. Jejím působením a dále vlivem umělecky citící macechy Xaveriny počal se onen duševní obrat Mariin, který dovršil pak její bratranec Moritz Ebner z Eschenbachů : zanechávala české mluvy a francouzského svého básnění a obrátila pozornost k písemnictví německému. Odklon ten podporoval zvláště od 12. roku pobyt ve společnosti vídeňské, návštěvy vídeňských divadel, hlavně burgtheatru, kde vídala mnohý klasický kus. Dalšího popudu k tvorbě dostalo se sedmnáctileté komtesce povzбудným posudkem jejích prvotin od samého Grillparzera, jemuž Xaverina básnické plody Mariiny poslala k odbornému posouzení (r. 1847).

MANŽELSTVÍ.

(1848—1898). Roku 1848 provdala se osmnáctiletá Marie za barona Mořice Ebnera z Eschenbachů, o 15 let staršího, který se s rodinou Dubských stýkal již dříve. Současně podala její sestra Bedřiška ruku k sňatku hraběti Augustu Kinskému z Vchynic a Tetova. Moritz Ebner byl tehdy setníkem ženijního sboru a profesorem přírodních věd na inženýrské vojenské akademii ve Vídni. Vynálezce v oboru ženijním, pozdější účastník válek v r. 1866, poté podmaršálek, Schopenhauerovec a též spisovatelský diletant, dokončil to, k čemu Ebnerovou vedlo celé její vídeňské okolí společenské a spisovatelské: Ebnerová cítila uvědoměle německy. Revoluce r. 1848 neměla pro mladou paní v Zdislavicích, kdež ji novomanžel, odjev po sňatku do Vídně, zanechal, příliš zlé tvářnosti. Zdislavští toho roku opět přivítali svého pána slavnostně jako jindy; pokročilejší občané debatovali o revoluci nenásilně, nepokoje vyskýtaly se na moravském venkově jen ojedíněle. Za mužem odebrala se pak Ebnerová do Vídně, a když vojenská škola přeložena byla po roce 1850 z Vídně do Louky (Bruck čili Klosterbruck u Znojma), odebrala se s manželem na nové jeho působiště. Pobyli tam necelé decenium. Ebnerová byla ve styku s tamějšími učiteli vojenské školy, hlavně s básníkem Weilenem, zasvětila se důkladně do života garnisonního a poznala život malého města se všemi jeho vadami a výhodami. Manžela milovala jako sestru. Život domácí byl klidný, bez vášní a hlubších krisí; dítek neměli. Čím dále, tím více vzrůsta a v Ebnerové touha po vlastní literární tvorbě. S horlivostí využívala veškerého času, aby doplnila své vzdělání jak v jazyce

německém, tak v německé literatuře, ve vědách přírodních, historických a zvláště v latině. Učitelem byl jí mimo Josepha von Weilen také C. M. Böhm. Tehdy, hledajíc úspěchů literárních, přešla od dramatu k epickému tvoření prósou. S manželem, který už r. 1856 sprostěn byl profesury, odstěhovala se Ebnerová r. 1863 do Vídně na stálo. Usídlili se v domě Mořicově, zvaném „u tří havranů“ v Rotenturmstrasse, v němž bydleli, až byl zbourán. Mořic, stav se pak chefem ženíjním při hlavním velitelství a přispívajícím členem vídeňské akademie věd, jmenován byl konečně polním podmaršálkem a tak se stala excelencí i spisovatelka. Mořic byl při světové výstavě pařížské r. 1867 předsedou komitétu rakouského. Toho roku jeła s ním spisovatelka na návštěvu výstavy v Paříži a poznala tam pohodlným způsobem nejen světové město, nýbrž i světové umění, zvláště výtvarné a dramatické. Rok 1873 byl pak neblahý. Spisovatelce zemřel starý otec František Dubský a Mořic byl mimo vše nadán pensionován pro navrhované novoty ve vojenství. Těžce, ale mlčky snášel nevděk se strany císařovy a ukládal stesky své jenom do obširných pamětí, které nebyly dosud v úplnosti publikovány. Ebnerová tehdy znenáhla snažila se proniknouti jako spisovatelka. Dům jejich stal se zatím malým střediskem vídeňské aristokratické společnosti. Když se pak přestěhovali do nového bytu v tak zvané Spiegelgasse, přijímali dále návštěvy četných přátel urozeného a uměleckého světa vídeňského i říšskoněmeckého. Způsob života však zůstal podobný jako za jejich dívčích let: zimu tráviváli ve Vídni, jaro v Rakousích, zvláště v St. Gilgenu, ležícím na hranicích Horního Rakouska a Salzburgu poblíž jezera Sv. Wolfgangského, na podzim zajížděli na statky příbuzných na př. do Skaličky u Hranic, nebo do Trpisti u Stříbra v Čechách, později do Lešné u Valaš. Meziříčí, nebo do Hoštic u Zdounek; nejraději a nejčastěji do básniřčina rodiště — do Zdislavic. Tam snažil se nevlastní bratr spisovatelčin Adolf, říšský poslanec, jemuž bylo kdysi nabízeno i místo místodržitele moravského, upravit příjemný pobyt spisovatelce co nejpozorněji; zatím co druhý nevlastní bratr její byl dlouhá léta rakouským zplnomocněným vyslancem v Madridě. Mimo světové lázně, jichž Ebnerová častěji užívala, navštěvovala též svou sestru, provdanou za Kinského, v jejím bydlíšti v Praze. Na všech návštěvách obklopována byla Ebnerová houfem četných příbuzných, synovců a neteří, jež příležitostně také pomáhala vychovávat. Nejedna kus, nejedna proslov bylo jí spisovati k rodinným slavnostem a spisovatelka řídila takové domácí hry a slavnosti vždy ráda. Když pak ve světě literárním po letech osmdesátých proslula, množily se nejen známosti s vynikajícími lidmi života literárního a vědeckého, nejen návštěvy skutečných veličin literárních i často bezvýznamných adeptů, nýbrž jak díla se všech stran básniřce s dedikacemi zasílaná, tak i pocty a uznání, jichž se jí dříve vůbec nedostávalo.

VDOVSTVÍ A STAROBA.

(1898—1916). Moritz z Eschenbachů zemřel r. 1898. Ebnerová odhodlala se ve svém osamění a se svými rostoucími neduhy k pobytu v Itálii. Jela do Benátek a Říma r. 1898/99, po druhé r. 1899/1900 přes Florencii do Říma, kdež pobyla znova ještě třikráte (v letech 1900/1901, 1902/3 a 1904/5) vždy přes zimní období. Jako náš Zeyer poznává i Ebnerová v Římě také nešťastnou královnu Margheritu. Přes stáří své studuje v Římě pilně, ba zbožně památky starého klasického umění. Kruh svých vídeňských přátel zúžuje sestárlá spisovatelka jen na dvě přítelkyně: Idu Fleischel-Marxovou a Betty Paoliovou, s nimiž tráví roztomilé tarokové partie, při kterých však zhusta místo hry se vážně debatuje. Poct a uznání dostává se Ebnerové stále víc a více. Narozeniny 60., 70. a 80. slaveny jsou ve Zdislavicích uprostřed příbuzných, též za účasti obyvatelstva zámeckého a vesnického. Ebnerová stává se první čestnou doktorkou university vídeňské, nabývá záslužného kříže pro umění a vědu, stává se čestným členem Goethovy společnosti a nadace Schillerovy. Už v dřívějším mladším věku osvobozovala se Ebnerová od namáhavé práce literární svou zálibou v hodinářství, při němž zapomínala úplně svých literárních postav. A za tento zvláštní zájem pro hodinářské řemeslo — pořídila si během života velkou drahocennou sbírku uměleckých a kuriosních hodin, jež uměla sama spravovati — byla společenstvem hodinářů vídeňských přijata s naivní obřadností do cechu. Ba byla navržena i za člena vídeňské akademie věd a jen pro znění stanov nemohla jím býti jmenována.

Přes dlouhý věk 86 let netěšila se spisovatelka nikdy pevnému zdraví. Už 1885 musila chrániti svých očí a korespondenci diktovati. Zvláště od let 90 neustále pronásledovaly ji nemoci: katarhy, bolesti hlavy, neurasthenie a oční neduhy. Když ovdověla, mívala u sebe neter Mariannu Kinskou († 1920) a od r. 1906 ještě svou společnici, Helenu Bucherovou, která jest ustanovena strážcem Ebnerovského archivu. Za světové války doléhaly na ni starosti a stáří neúprosně, nemoci se stupňovaly, až zemřela dne 12. března 1916 ve svém vídeňském bytě zápalem plic. Pochována jest v Zdislavicích v rodinné kryptě v dolní části parku.

Vnější osudy života jejího byly celkem klidné. Narodila se a zemřela v témže roce jako císař František Josef a náleží tedy už svým životem do franciskojoosefinské éry své širší vlasti.

Výbor z předhusitských postil.

V další části kázání poskytuje Johlín důležité zprávy o mravním stavu souvěké společnosti české. V kázání na 3. neděli adventní ostře vytýká dvě veliké vady: úplatnost úředních orgánů bez rozdílu hodnosti a nesmírnou rozmařilost. Ta je dle něho taková, že ji srovnává s antickým Římem. Na quinquagesimu prohlásil onu zkaženost za všeobecnou. Prý mu to připadá, jako by všichni lidé pěli temné hodinky ke cti ďáblu! Zkaženost nabyla rozměrů takových proto, že se šířila shora dolů. To konstatoval v kázání na IV. neděli po Zjevení Páně. Hlavní příčinu toho spatřoval však v korupci, a jelikož jedno zlo plodí druhé, tedy v kázání na jitřní pravil, že důsledkem všeobecného vyděračství jsou souvěké nepokoje. Každý hledí jenom pro sebe bez ohledu na druhého. Zoufalstvím puzen volá proto v kázání na sexagesimu s Jeremiášem: „Opusťte města a bydlete na skále.“ Zde se ozývá snad po prvé pobídka k onomu pověstnému útěku k horám v době chiliasmu táborského. Pro morální stav doby Johlínovy jest důležité stavovské kázání na nový rok, v němž zderazský kazatel dává přílehavá napomenutí stavům duchovním i světským.

V kázáních potkáváme se i s narážkami o schůzkách Valdenských, jakož i o hereticích holdujících volné lásce.

O stavu souvěké Církve dočítáme se tentokrát o klášterích a sice o různých jejích nedostacích, jako nezachovávání silentia, postů a samoty.

Na třetí neděli adventní.

(Troji vyděračové.) ... Notetis ergo, quod secundum magistrum Petrum in libro preallegato in ore viri sunt triginta duo dentes, qui dividuntur in tria: primi sunt incisores, secundi dicuntur canuini, tercii dicuntur molares... (130^b)

... Primi sunt incisores, scilicet parvi sacellites et minores officiales, qui inquirunt, perdunt et invadunt et exigunt, si aliquid possit haberi. Et isti non habent, nisi unam radicem, quia scilicet tales parvi cito possunt amoveri (130^b).

Secundi sunt canuini, sicut sunt iudices, castellani, forestarii et alii officiales. Qui vere canuini dicuntur propter insaciabilem appetitum avaricie, qui scilicet habent duas radices, quia sunt in statu firmiores, et ideo isti ad rapinam sunt acuciores et peiores.

Tercii sunt molares, scilicet propinqui, consanguinei, consilarii et magistri curie et adulatores, qui dicuntur a molendo, eo quod omnia demoliuntur et maxime, quia tribus radicibus plantantur. Et quia firmi sunt in suo statu et quia eis creditur, non faciliter mutantur. Horum ergo dencium minores, quos non possunt incidere, id est decipere, mittunt ad molares, id est ad thesaurarios, et alios maiores... (131^a)...

(Nářek nad zkažeností Říma a Prahy.) ... hodie, in tertia dominica huius temporis audire debetis de porta septentrionali eiusdem urbis, in qua porta sic fuit scriptum aureis litteris: „Uxor, voluptatis usus prevaluerunt, virtus, veritas, vigor abierunt, versucia, vates, vanitas insonuerunt.“

Quorum versuum est iste sensus: O, Roma, quare peris et vinceris, et quare Cartaginenses te debellant? Hec est causa: Quia uxores, id est mulieres, vo-

luptas, usus, id est consuetudo mala tibi dominantur. Virtus, vigor, valor qui in te olim fuit, iam non est. Et ideo vates, id est prophete falsi et eorum versutia cum eorum vanitate manens in te, quibus tu credis, te destruunt et demoliuntur.

Et pro certo, ista vicia non solum Romam, sed etiam multas alias civitates in regnis, et presertim Pragam destruunt in magna parte. Nam, ubi maior voluptas, ubi maior usus voluptatis, ebrietatis (131^a), ubi uxores viris dominantur, nisi in Praga? Ubi plures vanitates, quam in Praga? Quia vere ibi vaticinantur vetule mira et miranda, de quibus multi credunt et magnam pecuniam pro mendaciis offerunt. Eisdem et talibus vetulis plus credunt, quam Cristi ewangelio. Ubi maior versucia in republica, ubi maior vanitas glorie vane, nisi in Praga? Et ideo recessit ab ea vigor militum, virtus dominorum... (Hec potes dicere de multis civitatibus, si videris expedire.)

(*Proti neřádným řeholníkům.*)... est hoc contra multos, qui sine omni distinctione et deliberatione legaciones faciunt, quia vere sepe mittunt quidam, vel quedam mulierculas, virgines pedisequas ad cellas monachorum et alias clausuras locorum. Et quare hoc? Nisi, quia non deliberant, quanta ex hoc mala proveniunt... (132^a)...

(*Proti falešným bulám.*)... scribitur Jerem. XXIII° „Non mittebam prophetas, ipsi currebant, non loquebar illis, ipsi prophetabant“... sunt, proch dolor! plurimi, qui fingunt, se habere auctoritatem et privilegia a papa, ut possint pecunias extorquere et ut communiter male accidit talibus. Quia quandoque conficiunt bullas, ut ostendant, se auctoritatem habere, ex quo finaliter puniuntur... (132^b)... vere, tales nuncii avari et sine voluntate pauperes non sunt mittendi nec inter homines, nec inter hominem et deum. Iam videamus, quid spectat ad illos, ad quos nuncii mittuntur! In talibus enim debet audicio obtemperativa, quia scilicet illi, ad quos nuncii mittuntur debent nuncios audire, et quanto cicius expedire, ne longa mora nunciorum sit tocius facti et nunciacionis distractiva... (132^b)...

Na všední den po III. neděli adventní.

(*Proti pověře.*)... Ad istos claudicantes (in fide) annumerari videntur omnes sortilegi, omnes incantatores, omnes supersticiosi et omnes in fide infirmi, de quibus loquitur B. Augustinus, libro de doctrina cristiana, cap. XX°, tales observationes esse supersticiones. Sicut, cum aliqui vident vestes a sortibus rodi (139^a), timent de aliquo infortuito eventu. Bene legitur: Cato quedam bene derisisse, qui sibi pro mirabili signo infortunato nunciaverit, caliges esse per sorices corosas. Certe, inquit, non est mirabile, sed mirabile fuisset, quod calige sorices corosissent... Item, cum pro malo accipitur, si duobus amicis simul ambulanti, puer medius interarit, vel aliquid aliud, estimatur enim quod eorum amicitia sit per hoc dividenda... et tales multas fatuas observancias ibidem recitat Augustinus.

Tale est etiam hiis diebus a fatuis inventum. Cum venatores, si eundo monachis obviant, pro illo die venacionem diffundunt, usus etiam characteris et figurarum et cedularum. Talia et multa alia pertinent ad supersticiones, et sunt reliquie idolatrie et multa alia, que propter prolixitatem devitandam hic inserere obmitto.

Et tales, qui sic claudicant in fide, sunt similes illi urso, de quo dicitur fabulose, quod cum ad mel trahebatur, per aures se valde difficilem reddebat ad mel gustandum... (139^a)... Sic pro certo plurimi et precipue rustici obstinati, quibus vix est perswasum, quod accedant ad mel, id est, quod credant, que sunt fideliter credenda. Hii, cum errare incipiunt, vix possunt induci... quod errores aliquali veritatis dulcedine mixtos dimittent, et ab eis recedant, ymo plurimi perdunt aures et caudam, id est corpus et animam, res et honores et in sua pertinacia potius vadunt ad ignem...

Všední den po III. neděli adventní.

(*O lichvářích.*)... „O, quot sunt avari et usurarii in Praga, et in aliis civi-

tatibus, qui non ter, sed multociens audierunt gallum cantantem, id est, doctorem, predicatorem et confessorem, aeterna morte minantem et tamen, sicut surdi nunquam audire... volunt... (142^b)...

Neděle IV. adventní.

(*Kněži zapominají pro požitkářství na Boha.*)... „Tenebantur“, inquit, „oculi eorum, ne eum cognoscerent“. Quia revera multi sunt hodie discipuli eius, cum quibus in scriptura dominus loquitur, scilicet clerici religiosi et magistri theologie, cum quibus (153^b) quasi personaliter in scripturis habitat, eum tamen non cognoscunt. Sed quare? Quia vadunt in Emaus, id est, ad matrem festinantem, id est, ad carnalitatem et prosperitatem, que sunt matres due, non querentes, nisi festa et solacia, quorum oculi, id est, intellectus et sensus... ita tenentur per ebrietacionem male vite, ita ligantur, quod ipsum non cognoscunt... (154^a)...

(*O předmětu valdenských schůzek.*)... Item Jeronimus in quadam epistola: „Absit, ut de hiis quidquam sinistrum loquar“... Sed, pro certo, hoc est contra multos, qui sacerdotes non honorant, nec eorum personam et dignitatem reverentur... de quibus dicitur Zacharie IX°, „Qui vos ledit, pupillam oculi mei?“ Et de talibus est magna (155^a) suspicio, ne habeant partem heresis Waldensis. Tales enim sacerdotibus saltem in angulis et in suis conventiculis detrahare non cessant, vitam eorum et mores semper condempnantes. Nos vero eos honoremus, ut patres et sequamur consilia eorum bona... (155^a)...

(*Cirkev souvěká a prvotní.*)... status modernorum prelatorum multum cecidisse videtur. Et ideo status ecclesie figurari potest per statuam, quam Nabuchodonosor legitur in sompnis vidisse, Danielis II°. Cuius statue caput ex auro, pectus de argento, ventri et femora ex ere, pedis autem quedam pars ferrea et quedam fictilis.

Quia, certo, ecclesia quondam in primitivis prelatis fuit aurea per sapienciam; erant autem sapientes nec divinam scienciam, nec divinam potenciam sibi usurpantes. Item erat argentea per vite mundiciam, erea per eloquenciam... Sed pedum, id est, ultimorum ecclesie prelatorum et doctorum, videlicet modernorum quedam pars est ferrea per duram ambicionem.

Na středu po IV. neděli adventní.

(Proti nepřátelům pravdy boží.)

(*Vrchnosti světské proti pravdě boží.*)... Notetis ergo, quod sunt aliqui, qui veritatem amant et de ea libenter audiunt et eam prosequuntur, in quantum possunt. Et licet hoc omnes homines facere debent, specialiter tamen hoc pertinet ad reges et principes faciendum... (160^b)... vere non sunt nunc tales principes, qui in suis aulis velint habere magistros veritatis. Quin ymo ad hoc iam, proch dolor!, perventum est, quod si quis ingreditur aulas regum, vel curias principum, duo sibi mala occurrunt, vel, quod neget veritatem, vel quod eis aduleatur, quorum vox est Ysaie... „loquimini nobis placenciam, et audiemus vos.“ Ve talibus, qui volunt audire veritatem, qui tamen cito a vermibus consumendi sunt... (160^b)...

Tercii sunt, qui veritatem Cristi non confitentur libere, sed eam detinent et detentam pro muneribus vendunt... (161^b)... Sed dolendum est nimis de tercio, quia hiis diebus veritas non exercet virtutem suam, nisi involvatur in argento.

Quantumcunque enim sit clara et vera causa pauperis, non tamen expeditur, nec absolvitur in curiis regum, vel pape, nisi involvatur in argentum. Et ideo nimis ubique mirifica illud verbum prophete Michee, III°. „Principes eius in muneribus iudicabant.“ Hoc quantum ad principes et dominos.

Sequitur: Et sacerdotes eius in mercede docebant, hoc quantum ad viros ecclesiasticos. — Sequitur: „Et prophete eius in pecuniam divinabant“, hoc quantum ad viros religiosos...

Similes etiam sunt tales iniqui iudices virge, in qua pendet ramus, que se

non inclinat deorsum, nisi quando piscis hamo adheret, sic isti nunquam se flectunt ad veritatem faciendam, nisi illis, qui per numera se associant eis. Et ideo bene poete Arabici vocabant dona: compedes, quia sicut compeditus non potest incedere, sicut vellet et posset secundum virtutem motivam corporis sui, sed constringitur et retrahitur (161b^u) ad ambulandum secundum mensuras, quam compedes sibi limitant et concedunt, ita pro certo recipientes dona et munera, quantunque sint discreti et fortes in veritate, si senciunt, se restrictos et re-tentos compedibus munerum, veritatem exercere impediunt. Et ideo bene dicit Fulgencius, quod in quadam civitate ymago iusticie et veritatis erat absque manibus facta et absque oculis. Quia videlicet illi, qui presunt iusticie, sicut sunt consules et iudices, debent esse sine manibus, id est, veritatem, facere debent sine muneribus, et debent esse sine oculis, id est, non debent esse acceptores personarum. Isti sunt tercii, qui non confitentur veritatem, id est, non faciunt veritatem, nisi eis munera offerantur... (162^a)...

Na čtvrtek po IV. neděli adventní.

(*Utiskovatelé cirkve.*) ... vere multi impii et crudeles avertunt se a calamitatibus et miseriis infirmorum et mortuorum, eis per suffragia ecclesie nunquam subveniendo, et isti figurati sunt per illos viros, de quibus scribitur Ezech. VIII°, quod dorsa habebant contra templum et adorabant ad templum solis... scilicet isti contra templum ecclesie, id est, contra bonos vertunt se ad ortum solis, id est, ad splendorem humane glorie et ad comessaciones convertunt, et libertatem ecclesie destruunt in quantum possunt et annihilant... (163b^u)...

(*Nezachováváni klášterniho silentia.*) ... Sic vere in multis hominibus, et specialiter in claustralibus amota, exclusa silentii que aquam verborum retinuerat, tanto maiori impetu locuntur, quanto prius diucius siluerunt et sic iniuriam silentii impetuosa fabulacione recompensant... (163b^u)...

Pátek po IV. neděli adventní.

(*Neuzdělani vládcové.*) ... Ait enim divina scriptura, Prov. VIII°. „Per me reges regnant“, unde et quidam rex Romanorum hortatus est regem Francorum, ut filios suos litteralibus disciplinis instrui procuraret, dicens, quod rex illiteratus est quasi asinus coronatus... Sed, pro certo, hoc est iam contra multos modernos... (168b^u)...

(*Proti neschopným vrchnostem duchovním a světským.*) ... Secundo, Cristus fuit inventus sedens in medio doctorum, Luc. II°. Isti doctores sunt iudices et prelati, qui debent sedere in medio per iusticiam, cuius extrema sunt: remissio et crudelitas, et utrumque est malum et viciosum. Non enim vicia gravia sunt sine disciplina et correccione dimittenda... (168b^u)... Ve pastoribus Israhel, qui pascebant semetipsos, videlicet de peccatis corripiendis nichil facientes!

Secundum extremum iusticie est crudelitas, hec eciam per iudices et prelatos non est exercenda... Debet ergo quilibet inter hec duo extrema iusticiam tenere. Et hoc precipue pertinet ad illos, qui hominibus presunt. In hac iusticia propter bonum publice rei antiqui multi clamaverunt... (169a^u)... Quid ad hec dicunt moderni iudices, quos nunc numera et dona corrumpunt et a iusticia non dico hostium, sed innocentum et amicorum avertunt... Tales similes sunt, wlpi, de qua dicit magister Petrus in repertorio morali... Ipsa... evadit, et canes per pilos manent occupati. Sic, pro certo, wpes, id est usurarius, aut quicumque iniquus videt se propter sua mala facta a canibus, id est, a iudicibus persequi, pilos caude sue, id est, munera diviciarum suarum solet offerre, et per munera eorum insaciabilitatem placare et inpune evadere. O, quot sunt tales, qui non sedent in medio, id est, iusticiam non exercent!... (169a^u)...

Na vigílii narození Páně.

(*Prostý řeholník v zapomenutí.*) ... „Quod enim in ea natum est (e) spiritu sancto est,“ ubi advertendum, quod secundum Hugonem super Matheum quod Cristus conceptus et natus in utero signat monachum et religiosum morantem

et manentem in conventu et claustro, nullum officium habentem. Isti enim in utero iacentes non sunt multis noti, nec sunt curiosi de cibis delicatis... nec eciam videntur et silentium tenent. Postquam nascitur de utero, id est, promovetur ad prioratum, vel abbaciam, vel preposituram... statim concurrunt pastores et reges, id est, multi se dicunt fratres et amicos et avunculos, qui eum prius in utero, id est, in conventu iacentem non cognoscebant. Hoc videmus quasi cottidie...

Na jitřní.

(*O příčinách souvěkých bouří.*) ... quia omnes querunt, que sua sunt, ideo pauci sunt tales, ex quo quisque querit proprium commodum et proprium emolumentum, non mireris, nobis pacem esse sublatam. Quia, heu! nos spirituales plus videmus, quam vos videtis in corpore homines pati, nos autem cottidie videmus animas periclitari. De hoc sunt multi solliciti, quod reddant cesari, sed de hiis, que deo reddere debent, minime curant... An nescitis, quod olim quidam homines, et precipue Iudei habebant partim, quidquid iam ad nos deus transtulit, in toto quasi omnes gradus et dignitates? Habemus enim (186^b) cesarem, habemus regem, apostolicos et episcopos, arma et milicias pro decore ecclesie et defensione. Imo quid plura, quid ante adventum Cristi habebatur in figura, nos habemus in re... Sed quia sumus ingrati, dicere possumus cum fratribus Joseph: „Merito hoc patimur“ et „quia peccavimus in fratrem nostrum Cristum.“ Ecce! iam habes, quare ruit pax inter cristianos! Simus ergo grati more pastorum, quibus Cristi veritas est annunciata, qui meliorem pacem tunc habebant in campis, quam nunc habetur in eastris, firmiorem pacem habebant in nocte, quam nunc de die...

(*Studium záminkou k prostopášnictví.*) ... Ecce! quid isti pastores deo obtulerunt? Queritur enim: aurum non habebant, ut tres reges, hoc tamen, quod deo debetur, scilicet gloria et laus, deo non abstulerunt, sicut faciunt illi, qui sectantur gloriam mundi. Mistice pastores ecclesie sunt prelati, qui, aliis dormientibus, vigilare debent, et ire in Bethlehem, ibi pane scripture sacre se reficientes. Qui eciam post refeccionem ad gregem suorum subditorum redire deberent, non tamen, ut fructus percipiant, sed, ut animas verbo dei reficiant. Contra quod faciunt quidam, qui non revertuntur ad gregem pascendum, sed ad fructus percipiendos. Et isti sunt similes buboni, qui non intrat ad ecclesiam, nisi, ut lumen lampadis extinguat, et oleum bibat et ecclesiam deturpet et stercorizet, sicut sunt concubinarij et alij, qui lumen, id est, officium divinum abbreviant et extinguunt, de quibus scribitur Sapiencie septimo: „Non est vir in domo sua“, id est prelatus in ecclesia. Abiit via longissima, scilicet aliquo ad studium, sed utinam ad studium! et non ad (183^a) vanitates et curias malorum principum; sacculum pecunie secum tulit, censum scilicet et fructus ecclesie secum asportando in die plene lune censurus, quia vere tales aliquando revertuntur de studio nichil scientes et magnam pecuniam expendentes...

Na sv. Štěpána.

(*Pronásledování kněžstva.*) ... O, pueri karissimi!, multi sunt adhuc hodie, qui sacerdotes domini occidunt, eis detrahentes, crucifigunt, debita... non solventes, flagellant in synagogis (185^a), id est, in eorum conventiculis et tabernis, multa mala mendaciter de eis loquentes, persecuntur de civitate in civitatem, ad ecclesiarum permutacionem compellentes, quales sunt mali patroni, qui bonum rectorem ecclesie pati nolunt...

Na sv. Jana.

(*Špatné sloupy Cirkve.*) ... Salomon fecit columnas in templo de ere firmas et fortes, que templi pondus (187^a) fortiter sustinerent. Sed, proch dolor!, nunc sunt columpne in sancta dei ecclesia debiles, inconstantes, faciliter se frangentes. Non sunt columpne eree, quod metallum sonat, quia sonum predicationis non

emittunt, ymo sunt columpne lignee, quod in aqua supernatati per voluptatem carnalem. Alii sunt, ut columpne de fusticis, et quasi straminee, que statim franguntur et magis indigent portari, quam portare...

Na obřezání Páně.

(*Charakteristika časových poměrů.*) ... Sed, quid dicemus iam de annis nostris? Habemus utique annos novos, sed non in bono. Nunc aucta est rapina, fures sunt multi, adulteria increverunt, domini ambulant, servi equitant, qui habebant, nichil habent et qui nichil habebant sublimati sunt. Ecce, quales annos habemus? Habemus nova, sed pessima... (195b') ... Rogemus, ergo, ipsum deum... ut nobis det benignos prelatos in statu spirituali, et humanos principes et dominos in statu seculari... (196a')...

Novoroční stavovské kázání.

Prelatis hodie do, pro novo anno, annulum cum carbunculo, secundum Ecclesiasticum, si auro (199b') insertus fuerit, maius lumen ex se dat... ita prelati spirituales debent largitate fulgere in dando pauperibus eleemosynas'...

Secunda natura: si alias lapis deficit in lumine, mox eum illuminat. Ita debet esse de prelati; si viderint subditos deviare a lumine, id est, a cognitione dei, statim bona vita et exemplo ad lumen perfectum adducere debent...

Principibus hodie datur pro novo anno lapis celidonius, qui invenitur in ventre yrundinum... cuius natura est: si homo febrem patitur, et circa (199b") se habuerit, febrem restringit. Ita principum est febrem iniquitatis restringere et pacem ordinare in terra. Numquid ita faciunt? Certe, hiis temporibus magna mala (per) principes veniunt, de quibus possum dicere illud Tren: „*Facti sunt principes eorum velud arietes, pacem non diligentes*”...

... Secunda natura est, quia qui lapidem illum habet, cogit ipsum sapienciam diligere. Necessarium est principibus, qui debent alios dirigere, ut sapienciam habeant, et habitam diligant. Qua mente dominari possint, Polomeus dicit: „Vir sapiens dominabitur astris.” Iam tales principes non inveniuntur, qui sapienciam diligerent, magis autem occupant se lenitatibus. Unde comparari possunt celi-donio nigro, qui habentem se, videtur exsensare...

Tercius lapis vocatur crisoprassus, qui in nocte splendet (secundum Isidorum) et in die in aureum colorem mutatur. Datur civibus ille lapis pro novo anno, quia debent iusticia pollere, reprimentes scandala communitatis. Si ille lapis habet penes se ignobilem lapidem, ipsum videtur destruere. Tales cives deberent esse: Maleficos (200a') punire, nam deus in lege mandavit punire...

Quartus lapis datur... pro virginibus, zaphirus. Dicit Isidorus: Est viridis et emittit ex se venas albas. Oculis debilibus multum prodest; color viridis est placibilior aliis. Ita virginitas inter omnes status placens deo... si zaphyrus, Gemma, id est virginitas debet placere, necessarium est, ut sit mansweta et pudica, et ille sunt vene virginitatis, nam si pudiciciam non habuerint virginitas non videt(ur)... ita nostre virgines (200a") volunt ubilibet esse. Timeo, quia virginitatem perdunt. Sed quia zaphyrus est viridis, et virgines diligunt flores virides, diligunt nomen lapidis. Si quis immundus portat illam gemmam, perdit decorem, sic sunt nostre virgines. Multe portant crinalia viridia. Multo melius esset, si fiteos equernos (!) imponderent! Diligant pudiciam et hunc lapidem annullo imponant pro novo anno!

Quintus lapis: magnes. Isidorus dicit: Qui eum portat, auget in eo amorem, et si duo eum portant, quilibet in suo annullo, illi se mutuo diligunt. Datur hodie pro novo anno coniugatis. Nam se debent mutuo diligere ratione illius, quia deus per se matrimonium constituit et confirmavi. Quare autem iam nulla dileccio sit inter coniugatis. Nam se debent mutuo diligere ratione illius, quia deus per se matrimonium constituit et confirmavi. Quare autem iam nulla dileccio sit inter coniugatos. Quia non fit descensus in matrimonium iuxta constitutiones legum. Multe superducunt antike, invenes propter pecuniam, non est bonum matrimonium, dum fit propter bona... (200b')...

(*Bez vzdělání nemá nikdo kázati*) ... „sedentem in medio”, non puerorum,

sed „doctorum“ audientes, scilicet primo, et interrogantem eos, scilicet postea. Ecce (206^a) ... ordo discipline! Primo audire et postea de auditis interrogare, cuius oppositum faciunt multi, qui antequam audiant, id est, antequam doceantur, volunt respondere, id est predicare.

(*Nedržení postů v klášterích.*) ... „et erat subditos illis“. Ecce, quanta humilitas! Sic deberent omnes subditi, et precipue religiosi se subicere regularibus institutionibus et abstinenciis, quas voverunt et sunt professi. Sed, pro certo, est hoc contra multos, qui procurant dispensaciones de esu carnum absque legitima ratione.

(*Neposlušné zákoustvo.*) ... Quia in premissis dicitur: „Erat subditus illis“, quia, pro certo in scholis obediencie excepciones admitti non debent, replica (207^b) ciones non debent audiri, allegaciones debent propelli, appellaciones debent frangi et non admitti, ut virtus obediencie conservetur...

II. neděle po Zjevení Páně.

(*Proti heretickému názoru o volné lásce.*) ... Item, exterminavit peccatum fornicacionis, cum dixit: „Adherebit uxori sue“, quasi dicat: „Nulli alteri“; per quod tollitur omnis alius motus carnalis, qui non est matrimonialis. Hinc autem matrimonio necessaria est firma et rata coniunctio mariti et femine. Quia alias perirent bona matrimonii, periret etiam propagacio cognacionum et familiarum, et provisio necessariorum, periret etiam multiplicacio populorum et civitatum edificacio. Etiam periret pietas parentum in filios et filiorum in parentes, cum se invicem non cognoscerent, nec parentes filios, nec filii parentes, nec fratres cognati. Periret etiam bonum educacionis parvulorum, et bonum erudicionis.

Ad hoc igitur, quod tota bona non pereant, oportet, quod coniunctio maritis et femine in genere suo sit firma. Si enim facilis esset desercio uxorum vix per ebdomadam, quis unam haberet? Paucissime enim sunt, que non defectuose, vel infirme, aut deformes, aut odiose fiant suis maritis! Item, quid restaret secundum hoc viris, si esset facilis disiunctio, nisi unam mulierem post aliam polluere, et nupcias singulis septimanis innovari, cum nulla possit inveniri, cum qua in pace et concordia diebus paucis posset habitare? Item, secundum hoc etiam non esset matrimonium, sed solum temptacio feminarum. Item, quam inpie, quamque inique ageretur per ista divorcia contra mulieres, quis non videat, quod propter hoc mulier possit habere odio sine culpa sua, nam postquam a viro fuerit gravidata, ab ipso vilificaretur et ceteris viris fieret despectibilis, et hoc totum sine sua culpa!

Sunt autem quidam heretici, qui inter solas virgines matrimonium posse dicunt contrahi, dicentes, quod illi, quos deus coniunxit, ambo virgines fuerunt, et ideo secus presumpta copulacio non est ex deo...

III. neděle po Zjevení Páně.

(*Nepřátelé kněží káží bez poslání.*) ... „vade, et ostende te sacerdotibus“ ... Istum, dumtaxat prius voluit ostendi sacerdotibus, quam predicacionis officium assumpsisset, ne quis predicare presumat, nisi mittatur. Et zelo magno Christus zelatur ecclesiam et sacerdocium constitutum, dum eos sic honorat, ut sua facta quodammodo eorum testimonio probentur. Et est hoc contra (216^a) multos, qui gradum sacerdocii non honorant, sed deprimunt, detrahare eidem gradui non cessantes...

IV. neděle po Zjevení Páně.

(*Od představených se káží podřízení.*) ... „quasi navis institoris“. In ista navi sunt naute ad eam sustentandam, scilicet agricole et mercatores, et consimiles; ad eam vero defendendam sunt principes et prelati et consimiles. Sed hodie, qui sunt in navi, conversi sunt in feras et tyrannos. Naute igitur, id est inferiores, exemplo et timore talium in mare peccati decidunt, et fiunt pisces, id est fluxibiles peccatores (218^a). Constat enim, quod propter superiorum crudelitatem multi subditorum inique vivunt. Quod maxime videmus in religionibus, ubi multi

propter crudelitatem prelatorum multi subditi apostatant, navem religionis dimittentes, ac in mari seculi in pisces, id est in viros carnales mutantur.

Na Hromnice.

(*Osadní maji choditi do svých farních kostelů.*) ... „Tulerunt illum“, scilicet Maria et Joseph, portantes eum in Jeruzalem et in templum. Ecce! locus, ubi fuit oblatus signat ecclesias parochiales! Ibi enim puerpere debent introduci post partum, et non in aliis locis! ... (221^a) ...

Na septuagesimu.

(*Proti špatným písním.*) ... omnia cantica leticie secundum ecclesie institutionem omisimus, que quamvis etiam sint in se bona et utilia. Et est hoc contra multos, qui isto tempore cantica vana, dyabolica et inhonesta non obmittunt ... (223^a) ...

(*Johlin o jiných postilách.*) ... Sed, quia de labore vinee fit sepe mencio in ewangeliiis, que leguntur in ecclesia, et maxime tempore quadragesimali, ideo ceteris obmissis, que hic secuntur, que etiam inveniri possunt in aliis antiquis postillis et novis, hodie aliquid audiat de cura rei familiaris ...

Na sexagesimu.

(*Klerici nedbali.*) ... Fecit ergo beatus Paulus secundum consuetudinem clericorum, qui, dum propter insaniam, vel aliam negligenciam commissam, ut puta, quia tarde surgunt et tarde veniunt ad leccionem percuciantur, percussi respondent: „libenter“, ac si dicerent: „Libenter, surgemus maturius, libenter, non insanemus nos. Igitur libenter faciamus facienda, et fugiamus fugienda“ ... (226^b) ...

(*Řeholníci maji milovati samotu.*) ... Secunda est turba mundanorum, et ista est declinanda, et precipue isto tempore. Quia ... precipue religiosi debent fugere populorum frequentiam ... Sed est hoc contra multos, qui sunt similes cyconii, que iuxta hominum domicilia faciunt eis nidos. Constat tamen, quod cyconie sunt aves, que pre ceteris venenosis utuntur ... (227^a) ...

(*Záchrana duše je útěk z měst k horám.*) ... „Et de civitatibus properarent ad Jhesum“, in quo sicut dicit glossa notatur predicationis Cristi grossitas, ad quem tot conveniebant de civibus, non tamen de villulis et rurales, sed de civitatibus cives. Et nominanter dicitur: „Ad Jhesum“, quod: „Salvator“ interpretatur, qui enim vult salvari, debet exire de civitatibus, postponendo iniquitates et vanitates, que sunt in civitatibus ... et pro certo! Nunc isto tempore sunt multe civitates, in quibus committuntur iniquitates, scilicet adulteria (227^a), usure et cetera, in quibus etiam multi contradicunt predicatoribus et verbo veritatis ... O quante nunc sunt civitates, qui predictis malis nimis habundant! Et ideo bene scribitur Jeremie XLVIII. „Relinquitte civitates et habitate in petra.“ Bonam igitur memoriam post se isti reliquerunt, qui, dimissis civitatibus, properabant ad Jheruzalem.

Na neděli quinquagesimu.

(*O pokleslosti všech stavů.*) ... hoc patet, quomodo istis diebus homines se dividunt et bona facta, et bona proposita obmittentes. Ecce!, istis diebus clerici non studebunt, magistri non legent, presbyteri vix horas dicunt, religiosi suas horas non cantant, laboratores a laboribus cessabunt, et cantabunt. quasi omnes dyabolo ad honorem per hos tres dies matutinas tenebrarum et sicut olim apostoli, relicto Cristo, ad tempus fugierunt, sic nunc multi, relicta veritate et iusticia cristiana, ita fugient, quod, proch dolor!, quidam nunquam revertentur ... (230^b) ...

(*Pisařův závěr.*) Explicit prima pars postille, que durat per adventum domini omni die cum sermonibus dominicalibus et quibusdam festis inclusis usque ad quadragesimam exclusive. Domini Michaelis, illo tempore predicator in Czlawyngz, scripta per manus Johannis de Broda Thewtonicali. Anno domini M^oCCCC^oIX^o, finita, feria quarta ante Reminiscere. Laus tibi, domine, rex eterne glorie.

ARCHIVALIE

Z doby Douchovy. V „Nedělní besídce“, která vycházela jako příloha „Pražských novin“ (Pražského denníku), v čísle 279. ze dne 8. října 1899 otiskl spisovatel Xaver Menhard pod šifrou Fix osobní vzpomínku na Františka Douchu, v níž uveřejnil i autograf básně, psaný Douchou levou rukou. Zajímavý článek otiskujeme zde doslovně:

Vzpomínka na Františka Douchu. Dnešní den náleží slavnému českému knězi-spisovateli P. Františku Douchovi, v národě českém dosud málo oceněnému. Pěčí kroužku uvědomělých občanů malostranských bude dnes slavnému rodáku malostranskému narodném domě (v Karmelitské ulici č. 374) slavnostním způsobem odhalena pamětní deska, která hlásati bude, že v domě tom stála kolébka kněze-vlastence, tichého, ale neunavného pracovníka, jenž byl vzorem mravenčí píce a vzorem skromnosti, jenž byl velkým ve své práci i v lásce k národu, jemuž věnoval všechny síly svého ducha i těla.

Ponechávám peru povolanějšímu, oceniti požehnanou literární činnost Douchovou, není ani možno, v krátké črtě uvést všechny jeho spisy veršem i prosou, původní i přeložené. Doucha (jenž narodil se 31. srpna 1810 a zemřel 3. listopadu 1884) byl takřka až do posledního svého dechu literárně činným. Byl velkým přítelem divadla, pro které přeložil díla nej přednějších básníků cizích. I četná jiná básnická díla cizojazyčná přeložil. Jeho znalost cizích jazyků byla úžasná — znalť neméně než čtrnáct cizích jazyků. Byl také velkým přítelem mládeže české, již napsal asi 80 hlavně veršovaných knížek s obrázky.

Chci k oslavě velkého toho muže přispěti aspoň malou vzpomínkou, která skvěle charakterisuje krásnou, ušlechtilou jeho duši. V parketu někdejšího „Nového českého divadla“ (u Vinohradů, kde se nyní nalézá Deminova kavárna, ze dřeva zbudovaného) jsem jej po prvé spatřil. Stál — jak jsem jej i později vidal — po levé straně, zcela vzadu v koutě, zabalen v starosvětský svůj plášť, s hlavou poněkud schýlenou a zrak svůj k jevišti upíraje. Stál nehybně jak socha, s tváří klidnou, chladnou, jak z mramoru vytesanou; jen jis-

krivé oko jeho, sledující děj na jevišti, prozrazovalo život.

Pro churavost svou přicházel zřídka do divadla, které tak miloval, a zdržel se obyčejně jen přes jedno jednání, málokdy déle. Někdy zmizela drobná jeho postavička dokonce již po několika výstupech z parketu, zmizela tiše jako stín, že toho nikdo ani nepozoroval.

Připadalo mi vždy, když jsem jej pozoroval, že není ani z tohoto světa. Celý jeho zjev byl tak podivný, neobyčejný. . .

Bylo mi několikrát dopřáno s ním pohovořiti, čehož jsem si jako vzácnosti (neboť Doucha nemluvil mnoho) velice vážil.

Byl jsem v oné době, abych tak řekl, přímo vášnivým sběratelem autografů vynikajících spisovatelů českých. Neušetřil jsem ani Františka Douchy, žádaje jej rovněž o kousek rukopisu pro svoji sbírku. Doucha ochotně přislíbil a ujednali jsme, že mi rukopis zanechá v redakci „Palečka“, jehož redaktorem byl tehda Rudolf Pokorný, dřímající nyní již také věčný sen . . .

Pak bylo mi nakvap odcestovati. Dlel jsem několik měsíců mimo Prahu. Teprve na podzim (bylo to v roce 1883) vrátil jsem se ze své cesty. Ubíraje se jednoho chladného sychravého večera přes malé Staroměstské náměstí k svému bytu na Linhartském náměstí, spatřil jsem v plášť zahalenou malou postavu muže, jenž s hlavou skloněnou, maje límec pláště vyhrnutý, vlekl se nejistým, vrávoravým krokem podél loubí. Pojednou se obrátil a zapotáceval se, zachytil se o zeď a těžce oddychoval. Patrně mu bylo nevolno . . .

Poznav v něm přes panující šero starouška Douchu, kvapil jsem k němu. Oddychuje namahavě, sdělil mi tím svým slabým, šeptavým, třesoucím se hlasem, že se vrací z procházky a že byl náhle zachvácen mdlobou. Nabídl jsem se mu, že ho doprovodím domů a Doucha nabídku přijal, dodav skromně, „jen abych k vůli němu něco nezameškal a nebude-li mi to za obtíž.“ Ujistil jsem starouška ovšem, že jsem šťastným, že mu mohu prokázati malou službičku.

Cestou posteskl si Doucha na svoji

chorobu, pro kterou prý nemůže nic dělat a že by tak rád pracoval a jaké je to proň soužení, že se mu chvějí ruce, kašel že ho zlobí, zrak že mu nechce již sloužit a paměť prý také již ztrácí. . .

„Inu když je člověk tak stár . . . jakáž pomoc!“ dodal resignovaně.

Že však s jeho pamětí nebylo tak zle, ba že měl paměť přímo výbornou, o tom podal mi později důkaz.

Pozoruje, že ho mluvení unavuje, prosil jsem jej, aby se nenamáhal. Přikývl mlčky. Pak ale začal zase hovořiti o svém špatném zraku. „Dělá se mi taková mlha před očima. Prosím vás, ať každý odpustí, nepozdravím-li ho neb nepoděkuji-li na pozdrav. Nevidím. . .“

Dojala mne hluboce ta slova, svědčící o jeho skromnosti. . .

Došli jsme právě k Celetné ulici. Zde se Doucha zastavil a děkoval mi k mému podivení za průvod, nechtěje vzdor mým námitkám připustiti, bych ho až domů doprovodil: „Ne, ne — teď již půjdu sám, již je mi dobře. Děkuji vám!“ Vymotal z pod pláště hubenou, kostnatou svoji pravici, podáváje mi ji na rozloučenou.

Rozešli jsme se. . . Ale když kousek zašel, následoval jsem starouška v jisté vzdálenosti a provodil jej takto bez jeho vědomí přece až skoro k samému klášteru Minoritů, kde, jak známo, v nejkrutší proň době našel útulku.

Myslí jsem, že staříček Doucha, jenž stěžoval si přece na špatnou paměť, na slib svůj stran onoho autografu dávno zapomněl; i nechtěl jsem jej více obtěžovati. Jaké bylo tedy moje překvapení, když mi jednoho dne na počátku zimy básník Šnajdauf (Dr. Antonín Šnajdauf, nyní profesor v Plzni), doručil rukopis básně, jejíž byl v redakci „Palečka“ zastupuje nepřítomného redaktora Pokorného, od P. Douchy pro mne obdržel.

Nemohu zamlčeti, že činilo mi svědomí výčitky, když jsem slyšel, že přišel Doucha do redakce zimou všecek zkrhlý. . .

Vyznáváje se tuto kajícně ze svého

hříchu, připojuji tuto věrný snímek rukopisu oné básničky, kterou choval po léta jako drahou relikvii a která je při nynějších rozháraných poměrech i velice časovou:

POSPOLU!

Otčinu, hle! vínkem drahým
věnčí hor těch mocný val:
kmeny dva „hrad“ mírem blahým
léta dávná spojoval.

Avšak různých svárů símě
v době chmurné vtrousil bēs,
kde zdar své vznášel týmě,
vadly blaho, jas a ples. —

Zášť, spor nechť rozeznány,
smírem buďtež ruce dány
po věky jsme pospolu;
kéž jest konec rozkolu!

Fr. Doucha,
levou.

K slovu „levou“ pod Douchovým podpisem dlužno dodati, že Doucha, byv postižen tak zv. „písařkou křečí“, musil se pracně naučiti psáti levou rukou, což na rukopise poznamenal.

Je to básnička sice prostá, jednoduchá, ale svědčí o šlechetné, smířlivé povaze českého kněze-spisovatele a o jeho velké lásce k vlasti, v níž aby nastaly konečně utěšenější poměry, bylo jeho nejvřelejší tužbou.

Nelze mi prostou vzpomínku tuto ukončiti než přáním, aby tužba Douchova našla na všech stranách ohlasu a došla konečně také svého splnění!

Upozornění. V článku Václ. J. Pokorného „*K Rettigovu českému překladu ze Seneky*“ v minulých číslech „Archivu“ dlužno první poznámku pod čarou upravit: „O prozřetelnosti božské a spokojenosti myslí. O stálosti moudrého.“ Rukopis, královéhradeckému Pospíšilovi na podzim 1836 odevzdaný, knižně vůbec nevyšel. Jungmann v II. vyd. své „Historie literatury české (VI. č. 931)“ uvádí jej s datem 1837 s poznámkou „rukopis u Pospíšila.“

P. Václav Jan Pokorný O. S. B.:

Švédské a římské dopisy Dudíkovy.

Z uložení zemského výboru markrabství moravského podnikl r. 1851 *dr. Beda Dudík*, rajhradský benediktin, studijní cestu do Švédska, aby v tamních archivech a knihovnách pátral po literárních památkách, jež za války 30leté švédským vojskem z našich vlastí byly odvezeny. Sebrav nad očekávání bohatý materiál na severu, podnikl pilný badatel ve dvou následujících letech podobnou cestu též na jih, aby v bibliotékách římských shledával knižní pozůstalost švédské královny Kristiny, jež dávala tušiti i kusy provenience české. Jakých výsledků se na obojí výpravě dopátral o tom odborně pojednal v oficiálních zprávách zemskému moravskému výboru podávaných, zvláště pak v publikacích určených veřejnosti: „Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte“ (1852) a „Iter Romanum“ (2 sv. 1855).

Vedle listů, které svému klášternímu představenému do Rajhradu, jakož i jiným přátelům a známým ze svých cest posílal, uchovaly se také dopisy zaslané příbuzným, zvláště bratru Antonínovi, jenž tehdy působil v duchovní správě v Holešově, později stal se farářem a děkanem ve Vyškově, a bratru Eduardovi, měšťanu a voskaři v rodném Kojetíně. S oběma bratry dopisoval si Beda Dudík česky.

Jeho listy, psané sourozencům z dálných krajů, ještě po 70. letech ukazují, jak bystrým a všímavým pozorovatelem pozdější moravský historiograf zemský byl a jak zajímavě líčiti dovedl; mimo to skýtají mnoho důležitého pro poznání tehdejších kulturních poměrů ve Švédsku a v Římě a zmiňují se také o pracech, k vůli kterým Beda Dudík na výzkumné cesty byl poslán.

Z listů, jak je tuto otiskujeme, vynechány jen části, týkající se ryze rodinných záležitostí, dnes i pro samu osobnost Dudíkovu zcela

bezvýznamné.¹⁾ Prvních pět dopisů adresováno bylo bratru Antonínovi do Holešova, ostatní pak do Kojetína bratru Eduardovi.

I.

Štokholm, 5. června 1851. Především buď Bohu chvála, že jsem se prvního tohoto měsíce šťastně do Stockholmu dostal — byla to krutá cesta, ačkoliv zajímavá. Jak Ti povědomo, dorazil jsem 20. května do Holomouce, odkud v průvodu mého opata o půl noci po železné dráze k Opavě jsem pospíchal. Den 21. a 22. ztrávil jsem v Hradci; 23. o 9. hodině opustiv toto překrásné místo, táhl jsem k Ratiboru, kde mi na nádraží 5 pruských stříbrných tolarů i s měšcem ukradli — první memento! přivítání v Prusku. Z Ratiboru po železnici jel jsem do Vratislavy; okolo 9. na večer již jsem byl v hostinci „u zlaté husy“. Jest to překrásné město tato Vratislava, starožitné chrámy a domy vyznačují je. Druhého dne, to jest 24. i 25. stoloval jsem u pana kardinála a biskupa Diepenbrocka, který s jedním kanovníkem mně a mému opatu, co jen k vidění hodného po celém městě, ukázati dal. Dostal jsem od něho na památku Tomáše Kempenského s vlastním kardinála podpisem. 26. května vrátil se prelát do domova, já ale spěchal jsem ku Berlínu. Celý den jel jsem ve velmi sychravém a nepohodlném povětří. Již k 9. hodině přišel jsem do tohoto novopohanského města, které jen jednu částku — tak nazvanou „pod lípami“ (unter den Linden) — k podívání hodnou má. Oznámil jsem se zde s mnohým učeným mužem, ku př. s Lipsiusem, který asi tři léta v Africe ztrávil, 27. ho můj klášterní svátek ztrávil jsem v Berolíně, i předpoledne 28. ho, neb teprva o 11 v poledne tohoto dne mohl jsem po železnici do Štětína se pustiti.

Jest to místo neveliké, ale dobře hradbami obehnané, ležící na Odře, která zde se již velkými honosí koráby. Na den Nanebevstoupení Páně (29. května) držel jsem hrubé služby Boží v malém katolickém kostelíčku, který ale více kůlně než chrámu se podobá. Jest zde jeden exposita pro ten drobet katolického světa. O poledni toho samého dne vstoupil jsem na parní loď „Elisabeth“, která, zaplativ 10 pruských tolarů, mne, jednoho Angličana a jednoho Švéda, pak mnoho jiných pracovníků, k švédskému nábreží převéztí měla. Nechajíce Svinemünde na levo, pustili jsme se do šírého moře, které se na vše strany s nebem spojuje; je to přenáramný cit viděti se na škařoupě lidského díla v tomto nesmírném živlu. Vlny a vlnky se houpají, jedna druhou stihá, snahu majíc vyváznouti z těchto věčných pout. Ačkoliv jsem již počal těžkost žaloudku cítiti, přece jsem se na nohách udržel, až jsme 30. ráno do Ystadu se doplavili.

Okolo 7. mé hodiny vstoupil jsem ponejprv na švédskou půdu,

¹⁾ Některých dopisů částečně použil již Ant. Dudík ve svých zábavně poučných spisech pro lid; zvláště jeho obrázky z cizích krajů jsou někde patrným ohlasem líčení z Bedových cest.

která právě květinám svým jarním lůno své otvírala. V milé Moravě jsem odkvetlé již zanechal stromy, sejivo květoucí, trávu dozrávající — zde vrby pučejí, stromy teprva vyrážeti počínají — tak opět jarní čas — to již druhý tohoto roku pro mne — a jak prvního června opět o několik mil jsem se do Stockholmu dostal — měl jsem třetí jaro, jak to fialka, kterou jsem včera pro Tebe utrhnul, dosvědčuje. O 12. hodině 30. května, zanechav „Alžbětu“, vstoupil jsem na náramnou parní loď „Gothiod“ nazvanou, která z Lubeku do Stockholmu každý pátek pluje. V první kajutě bylo nás asi 40, a všeho lidstva na korábě něco okolo 200. Velkým nadýmáním rozděloval tento velikán tmavozelené moře, zanechávaje za sebou dlouho rozvlněnou cestu. Bylo to houpání takové, že bez držadla jsem ani jíti nemohl, a přece bylo to nejkrásnější a nejtišší povětří, co si jen plavec žádati může. Cítě se mdlým, lehl jsem si do mé postele a tak šťastně jsem ji neopustil až v neděli 1. u Stockholmu. Mdloby, ouzkosti, zvracení takové, že jsem již mou poslední očekával hodinku. Již z Ystadtu jsem nic do huby nevzal a přece nadýmání a nucení k zvracení. Je to ukrutná nemoc, a zima je mi, jen když pomyslím na ten krutý čas.

Popsání ouplné mé cesty budeš, dá-li Bůh, při mém návratu čísti. Teď, abych k poště přišel, která jen jednou v týdnu do Německa jde, něco o mém živobytí v Stockholmu. — K jedné hodině 1. června vstoupil jsem na nábreží krásného tohoto města, které asi na 5ti ostrovech leží. Sednic jsem si objednal u jednoho žida v královnině ulici, za kterou 1 tolar švédský, asi 1 zl. 20 kr. konv. m. platím. Stravu беру u dvou katolických missionářů, kteří školu a kostelíček pod svou mocí mají; jeden z nich jest Francouz, druhý Bavor, a hospodyně Francouzka. Mají dost velkou bídu tito dobří a pobožní duchovní, i mnoho pronásledování, neb právě teď asi 10 katolických konvertitů před soudem stojí a ven ze země vypuzení býti mají. Jen v Chině to tak nepřátelsky s katolíky vyhlíží jako zde. Já již pracuji na bibliotece, kde ale velká kořist pro naši historii se nenachází; větší v archivu. — Dá-li Bůh, druhého týdne opět Ti psáti budu. — Piš domácím, aby věděli, že zdrav jsem a dobře se mi vede, i Ty hleď hned, jak tento dostaneš list, mi odpověděti pod nápisem: Monsieur le professeur Dr. Beda Dudík à Stockholm au Royaume de Suède.

II.

Štokholm, 26. června 1851. — — Severní povětří mi dobře až dosavade slouží, jen kdyby již jednou zima přestala. Považ si, ku příkladu včera a 24. na den svatého Jana, byla taková zima, že bez zimního kabátu ani k vyjítí nebylo. Já jsem 24. navštívil vojenský malý tábor, v kterém vojsko blíž Stockholmu leží; jeda na večer domů přes mořské rameno, neb úžinu mořskou, notně mne v ruky mrzlo; je to divná věc, že se roztepliti nechce.

Jak pak u vás? Putovals již na svatý Hostýn? Pamatuj na mne, když tam na posvátné přijdeš místo.

15ho jel jsem po moři do Upsaly, abych se oučastným stal velké slavnosti, která jen každého třetího roku se koná, totiž promoce na stav mistrovský mladých studujících. Bylo jich asi 93. Jsa od nich pozván nejen k slavnosti, která s mnohým náčinem v arcibiskupském se konala chrámu, řečmi i bobkovým korunováním, nýbrž i k hodování v té samé budově, kde slavný Linée soustavu botaniky vypátral; bylo mi možno starobylé i pro mne nové zvyky a obyčeje studujících švédských poznati. Každý student university Upsalské nosí sněhobílou čepici, širokým a velkým dnem vyzdobenou. Při stolování, ku kterému 280 hostů bylo, připíjení provázeno bylo zpěvem, takže jsem i touto stránku Švédska poznati mohl. Pro mne tato slavnost i jinší následek měla — byl zde totiž jako kancléř university švédský cézarevič neb Kronprinz, který se se mnou seznámiv, mne na 17 (16 slavnost se konala) k sobě do jeho paláce v Stockholmu pozval. To příčina, že ještě ten sám večer 16. na zpáteční cestu jsem se odebrati musil. Parní loď byla ale již cestujícími přeplněna, takže jsem do kajuty více se dostat už nemohl. Věda, že noc studená, postýroval jsem se ke komínu, a tak pod ním sedě, k ránu šťastně do Stockholmu jsem se přeplavil. Noci teď žádné není; celou noc je tak světlo, že se čísti i psáti může. K 12. chodívám spat a po 6. vstávám. U prince měl jsem asi dvouhodinné velmi zajímavé rozmlouvání. On mi přislíbil, že mne v mých pracích všemožně podporovati chce. Tak budeme vidět.

Já jsem již několik věcí, na naši historii se vztahujících, vynalezl, ne ale českých, nýbrž německých. Tak ku příkladu celou korespondenci mezi Wallensteinem a Švédy, kterou vina jeho se určitě dokázati může; pak konsignaci všech těch drahých a uměleckých věcí o našem Otakaru atd.

12ho tohoto jsem se z hostince vystěhoval a privátní byt si objednal. Bývám u barona Cederströma, mám dvě sednice čisté, za které i s obsahem měsíčně 20 tolarů švédských, t. j. asi 25 ryn. na stříbre platím. Stravu беру u jedné Francouzky, která katolickou drží školu . . . Já někdy o 3., někdy o 5. hod. obědvám. Před jídlem se vezme sklenička kořalinky, chléb, tak jak u nás, nenajdeš, nýbrž takový suchý a tenký, jako židovské macky; na provázkách se nosí, neb každé kolo má v prostředku díru. Tento macek se vezme, pomaže se putrem, dá se naň rybička jako malejček, která jako hering chutná a tak se to jí; to vše stoja — tomu se říká sup. Když se k stolu sedne, polívky nedostaneš. Švédi takovou polívku jako my ani neznají. Rybami se začne jídlo. Zemáky chybět nesmějí, jsou zde až posavad velmi dobré. Včera jsem čerstvého úhoře s octem a pepřem jedl — pepř všady panuje — po úhoři přišla studená kyselá smetana, do té se dá tlučený cukr a pepř, mně to chutná . . . po tom byla telecí pečínka na lístky řezaná, k ní přijde máčka z pečinkového softu (jak u nás říkají) a na kousky řezaného špeku, což velmi dobře chutná. A tak bylo po obědě. V mlíku vařená a cukrem a skořicí posýpaná krupice aneb rejža, je též velmi

oblíbena, jí se ale vždy se studeným mlíkem. Na taliř se vezme krupice a pak se na ní naleje mlíka. Nejčastěji ale jím raky (asi 20 za 6 kr. těch je až hanba) a pak malé ryby, které celé i s kostmi se jísti mohou. Raky jsem ale napřed tu Francouzku vařit naučiti musel. Když polívku máme, tak jen čistou a ta se jako káva pije; již jsem ale začátek učinil, že i zavařenou jsme měli. Zde v Stockholmu to ještě jde, protože ti dva missionáři, se kterými kostýruju, nejsou Švédy; v Upsale ale mohu se rozžehnat s naší stravou. K snídani mám uzené maso z Rennthier (jak se ten čert na česky jmenuje nevím), a takovou čistou polívku; na večer málo kdy co jím . . . šišky a oharky nepanujou.

22ho drželi jsme naše Boží Tělo na dvorku asi 20 kroků dlouhém. Byla ale ta slavnost velmi pěkná, neb celé kněžstvo z celého království švédského bylo pohromadě! Generální vikař, dva missionáři a já. Přece ale byly dvě králové přítomny: vdova a panující královna, obě dvě katoličky, pak 4 vyslanci a naše obec. Ve Stockholmu se všeci katolíci znají. Teď ale 10 konvertitů před soudem stojí, a jak k obávání, musejí ze země ven, neb od protestantské ku katolické víře přestoupení jest vyhnáním ze země trestáno. Já bych rád okolo 15. na druhý měsíc do Upsaly se přestěhoval . . .

III.

Upsala, 10. srpna 1851. Ze starožité Upsaly, tohoto sídla švédského arcibiskupa a vysokých škol, datuji řádky tyto, které zajisté spatří záři vlasti mé milé, od které roviny, hory i moře široké mne sice tělesně, ne ale duševně, dělí. Jest to, bratře, předivný pocit — láska k vlasti! Takový cit se teprve v cizině živě uvědomí, a věř mi, že někdy silná prsa má svírá touha po otčině mé. Vše, co spatřím, vždy přiměřuji podobám známým a tak aspoň myšlenkou a obrazností s vámi obcuji. Víš-li pak, že já nyní 315 německých mil, aneb 1530 hodin cesty od vás jsem vzdálen? Kdyby parních lodí a železnic nebylo a já pěchotou k vám se dostati musel, potřeboval bych, celých 24 hodin jda bez spaní a bez odpočinutí, brzy 68 dní, a kdybych 12 hodin denně šel, 136 dní. Jest to hrůza, když si to povážím. A před několika dny byl jsem o 60 mil dále k severu.

26. června jsem Ti naposledy psal. 27. viděl jsem v Solné blíž Stockholmu znamenitý starý chrám, v němž ještě síň pro z církve vymrštěné v původním slohu se starožitnými malbami ozdobená se nachází. 28. byl jsem uveden do sněmu říšského v Stockholmu; poznal jsem zde nejhlavnější literáty Švédska, což mi velmi bylo milé, an jsem s nimi o práci mé hovořiti mohl. Pozůstává sněm ze třech částek, ze stavu panského, kněžského a selského. Kněžstvo má ve Švédsku veliký vliv na vládu a veřejné smýšlení; faráři dobře si stojí, též i biskupové, kteří, tak jak u nás, hůl mají a pod infulí slouží. Jest to předivná věc, že katolictvo se

svými obřady až podnes ve Švédsku panuje. Mohl bych knihy popsat o věci této, lid se v některých, od hlavního města vzdálených, končinách vždy ještě Ave modlí, a v Upsale, jak jsem se přesvědčil, jakož i v jiných menších městech a farních dědinách, také se ráno, na večer a v poledne zvoní — pravda, že lid neví, proč. 7. července měl jsem audienci u krále a královny, kteří velmi přívětivi byli; byla to slavná audience, neb uveden byl jsem od rakouského vyslance. Myslím, co královský palác v Hagu — tak se nazývá letohrádek blíž Stockholmu, kde královská bydlí rodina — stojí, nebyl v něm klášterník v oděvu klášterním. Toho samého dne obědval jsem u rakouského vyslance hraběte Kri-
velli, Vlacha rodem. 9. prohlédl jsem Engerstömskou knihovnu, ve které jsem důležitý, ačkoliv zde onde známý, na Valdštejna se vztahující spis našel. 12. jsem se přeplavil do Drottningholmu, abych i zde knihovnu a archiv přešel. Zde jsem našel několik malých i větších soch, které jednou v Praze stály, i několik drahých perliček pro naši historii, ale žádných rukopisů. Drottningholm leží na Melaru velmi líbezně. 17. měl jsem opět audienci u královny samé, i toho dne jsem u královského dvoru stoloval. 18. byl jsem u prvního švédského ministra, který na tom samém stupni jako náš kníže Švarzenberg stojí. 21. nastoupil jsem cestu do severního Švédska. Podívej se na mapu a když tam najdeš 61 stupeň severní šířky, tam kde pšenice přestává již růsti, tam kde ovoce již není a mech vládu svou rozprostírá, tam v údolí u jezera Silijan v Dalanu, neb jak tomu říkají v našich školách, v Dalekarlii, tam jsem mech utrhl, abych Ti jej zaslal. I Fahlun jsem navštívil, to je to nejsmutnější město na božím světě. Jsou zde kuprové bány s rozličnými dílnami na síru, vitriol atd., 3 celé hodiny bez odpočinutí jsem ztrávil v šachtě 190 našich sáhů hluboké; jest to nesmírné lidské dílo, a jen když si povážíme, že na něm asi 600 let pracováno jest, můžeme je pochopiti. Město asi 5000 obyvatel čítající, jest velmi rozsáhlé, celé dřevěné, červeno nalíčené a ze všech stran kovem jako hradbami ohražené. Na kovových těchto kopcích nic neroste; tak vše černé, při tom puch síry, kouř ohnišť, dým kupru — a tu máš obraz, jak asi planeta naše vyhlížeti bude, když ruka Páně se jí tejkne, když ohněm zkažena bude.

Byl jsem v kathedrálním kostele na nešporách. Jest to překrásná stavba, tento upsalský chrám! Již po třetí ho vidím a vždy něco nového na něm spatřím, jest to pravá vlastnost velikánského a mistrovského díla, že obdivovatelé vždy něco nového se najde! Roku 1287 byl úhelný kámen k této obrovské stavbě položen, a okna teprve 1435 skončena; 360 střevíců jest dlouhý, 152 široký a 114 vysoký tento chrám, v nejčistším gothickém slohu vystavěný. 12 ohromných pilířů drží klenutí a dokola kolem 16 kaplí kostel objímají. A co myslíš, co jsem zde dělal? — U rakve sv. Erika, země patrona, kterého i protestantstvo vypuditi nemohlo, modlil jsem se horae B. M. V. Můžeš si povážít, s jak pohnutým srdcem, an upomenul jsem se na katolické časy, když ještě

Salve Regina v chrámu se rozléhalo. Tělo sv. krále Erika leží ve stříbrné rakvi, okolo které silno pozlacené mříže se otáčí. Na levé straně hlavního oltáře stojí tato předrahá památka věku katolického. — Protestantské nešpory jsou vyjma litanie a požehnání brzy jako naše. Nejprve zpívá lid žalmy — bylo jich asi 100 a to nejvíce ženských — a to tři, pak vystoupí kněz na kazatelnu, modlí se Otčenáš, čte sv. evangelium, při kterémžto čtení lid stojí a pak drží výklad. Jeden žalm skončí pobožnost. Na kostele hnízí nesmírné hejno kavek a co divného — mezi nimi luňák (Thurmfalke).

Zanechal jsem mé vypravování u Fahlunu. Jest to hlavní město v Dalanech, kde ženštiny o málo ten samý kroj co naše Valašky nosí. Černé, krátké sukně, červené punčochy, červenou kratičkou frídku, na hlavách ale divnou númušu, co ale nejdívnějšího, to kranfliky na střevících; tyto kranfliky sedí uprostřed podešví, tak když Dalkula — tak se jim říká, to jest ženská z oudolí — stojí, ona prsty a patu horizontálně v luftě drží; můžeš si povážít, jaké to chození. Při tom jsou podešve z březové kůry a nejméně na palec tlusté. Mužský kroj jest brzy takový jako u Příbora.

U vesnice Saly jsou báně na stříbro, i ty jsem navštívil. Tímto cestováním, které asi 10 dní trvalo, poznal jsem lid venkovský a daleko od města odchýlený. 27. nocoval jsem v Terně, roztrhané dědině — malá sednička a ještě menší lůžko — co jsem ale spatřil na stěně? Několik obrázků, a co představovaly? Pannu Marii, sv. Kateřinu a sv. Barboru a hned vedle podobiznu císaře a císařovny ruských národů a zase dále podobizny několika švédských reformátorů — jest to ironie . . . 30. v knihovně stockholmské potřeboval jsem bibli, podali mně jednu a to byla ta sama, kterou Luther potřeboval, vlastní rukou na každém listu najdeš jeho poznamenání — nová ironie — mnich užívá Písmo Lutherovo! 4. tohoto dal jsem se opět na cestu, a sice na zámek někdejšího vůdce generála Wrangla, který r. 1648 dobře v zemích našich řádil a velkou kořist do Švéd odvezl. Skukloster se tento zámek nazývá. Jest překrásného položení a velmi bohatě ozdobený. Po jezeru Melarském jsem se 4. po polední k němu doplavil. Pro historii 30ti leté války jsem mnoho materialu zde našel, po českých rukopisech ale, ani zmínky. Něco obzvláštního mně ve zbrojnici ukázali — Žižkův meč! Možná, že to kališnický meč — má kalich vyrejšovaný — Žižkou zajisté ne; pak štít císaře Karla V., velmi mistrně pracovaný. V zámecké zahradě viděl jsem první třešně na stromech, které mi chutnaly, růže krásně u nás kvetou, rybíz zraje, a tak se zdá, že přece něco aspoň, co u vás již jste zapomněli, zde najdu. To místo se nazývá Sku, t. j. les (neb Ty musíš vědět, že švédsky již začínám hovořit), a proto, že na místě, kde zámek stojí, jindy býval klášter dominikánský, tak se to nazývá Skukloster. Kostel je starožitný a na oltáři — opět ironie — Panna Maria se sv. Mikulášem, sv. Kateřinou a jinými svatými. 7. odjel jsem do Upsaly a tak bylo možná odtud

Ti psáti. . . . Pečírka¹⁾ popsal rukopisy české štockholmské, ale jen *popsal* — ne ale kriticky, pročez mně málo ulevil. Já jeho práci mám. . . . Zde teprva první i poslední sena svážeji, asi za 14 dní nastanou žně. Mně je divno, že v novinách nic nečetls, ve francouzských již několikráte o mně stálo, i ve švédských, Opatruj Tě Bůh, pozdravuj domácí a řekni jim, že asi za 3 měsíce hodlám a doufám je uhlídati.

IV.

V Římě, 14. listopadu 1853 — — Již od 30. minulého měsíce na tomto přesvatém místě přebývám, pravím: na tomto přesvatém místě! Neb právě, kde jen noha kročí, všude prach a zříceniny dávného, křesťanům pamětihodného času! Mlčím o svatyni svatopetrské, která jako skála vypíná se nad budovy lidské, dokazujíc, že největší z pokolení lidského — Petr a Pavel — nejvyšší náhrobek zasluhují; mlčím o svatých ostatcích každého římského kostela, jakož jsou: hlava sv. apoštola Ondřeje, mučedníka sv. Klimenta, papeže Marka, Sylvestra atd.; mlčím i o ostatcích našich svatých apoštolů: ale opomenouti nesmím o místě přesvatém, krví mučedníků tak mnohokrát pokropeném — o velíkánském *Colosseum*!

Byly asi 3 hodiny po polední, když jsem ponejprv do těchto památek minulých časů vkročil. Jako velká rakev, obrovskou prací a silou utvořená, pní tato od Vespasiana a Tita asi před 1800 léty vystavěné theatrum; čas a lidská svévolnost a hrdá pejcha ba i nevěra bořily, rozbořiti ale nemohly. Zde trpěl sv. Ignác mučedník, zde ozýval se hlas dravých zvířat, zde kvílení poraněných gladiatorů — a co nyní? Chvalozpěvy Bohu všemohoucímu, díky vzdávají tomu, který posílil sv. Ignáce lvům předhozeného. Bratře, věř mi, člověk, když na tak znamenité půdě stojí, on cítí vznešeněji, jako v magickém zrcadle kolují obrazy dávné minulosti; byl jsem velmi pohnut, sám se vida v rakvi této. Kleknuv u kříže velmi skrovného, červeně nalíčeného, spojil jsem se myšlenkami s drahou mou vlastí, modlil jsem se za Tebe, milý bratře, za našeho drahého otce, za bratra Eduarda i za sestry, modlil jsem se za máti naší, a tam, kde krápě slzí mých padaly, utrl jsem kvítko toto Tobě na památku. Važ si ho, pochází ze svatého místa, je utrhnuto v okamžení, kterých málo člověk čítá.

Čti v „Cestě do svatého Říma“ od Treya, já Ti udám místa, která jsem navštívil. Kostely: sv. Petra ve Vatikáně, sv. Pavla (s. Paolo fuori), katakomby u sv. Pankráce, sv. Karla Boromejského, Pantheon, sv. Jana v Lateránu, sv. Klimenta atd. atd. pak Antoniův a Titův sloup, forum Romanum, Trajani atd.

¹⁾ Josef Pečírka, lékař a český spisovatel, vykonal cestu do Švédska, prozkoumal tu české rukopisy, o kterých r. 1851 podal zprávu do Čas. čes. Musea; mezi jinými objevil legendu o sv. Kateřině, kterouž také svým nákladem pomoci Erbenovou vydal.

Asi před dvěma dny vlezl jsem do jednoho kláštera kapucínského, v kterém přes 100 bratrů žije, a vida, že lid houfem se přes jedny schody valí, pustil jsem se s nimi. Přišel jsem do pěti nevelkých sklípků, a hle! zde stály neb ležely mrtvoly kapucínů, jako mumie zaobalené v hábitech. Jako na nějaké museum chodí se lid do těchto krypt na zemřelé a zde postavené dívat.

Kostely při slavnostech jsou vždy draze čalouny a aksamitem, někde jako na divadle, ozdobeny, a před vraty stojí tabule, na které se čte, co za slavnost se světí a kdo zpívat a pontifikovat a kázat bude. Hudba jak u nás se neprovozuje, jen zpěv a varhany slyšeti; někdy varhany bez zpěvu, též ale celé uvertury aneb kusy operové hrají. Lidu nenajdeš, co by zpíval, jen při odpoledních službách Božích zpívá, aneb lépe, břeští lid litanii.

Já znám jeden kostel, ve kterém se denně 50 i 60 mší slouží. A takových jest více. Já sloužím v kapli S. Maria della morte (P. Maria od smrti), u samého mého bytu, a v této kapli denně na nejméně 16 mší sv. se odkoná, a při kapli jen 2 kuráti jsou investirovaní. To si můžeš povážit, co kněžstva v Římě žije. Mnoho jest jich ordinováno, kteří k žádné faře nepatří, jsou jen k sloužení mše sv.; za každou mají jisté stipendium, na nejvíce, podle našich peněz, stříbrných 26 kr. Já sám dostávám tolik za každou mši sv., kterou v kapli P. Marie sloužím. Řeholníků rozdivné barvy a rozdivného kroje jest zde až mrzko; co v katolické církvi jen za řád, ten jest v Římě, a ne jeden klášter, nýbrž dva i tři jeden řád má, ku př. dominikáni mají tři kláštery, tolik jezoviti a františkáni všelikého druhu asi pět, jen to řeholníky dusí, že v jejich převelikých staveních Francouzi posádkou leží. Můžeš si povážit, jaký pořádek se drží. U řeholníků vůbec panuje v kostelích velká a pěkná pobožnost. Svatého Otce jsem již dvakrát viděl, jednou v kostele u sv. Karla a po druhé, jak jel do kostela u sv. Jana na Lateran, jak se nazývá kostel u paláce papežského, Lateran se jmenují.

Práce mám až potud málo, protože se jen připravuji a rozdivné překážky odstraňuji, neb v Římě čerpání historické jest velmi nesnadné a mnoho trpělivosti zapotřebí, aby jeden k cíli došel... Pod mými okny pomeranče dozrávají a krásné granátní jablko leží přede mnou. Kaštanů 20 za 1 krejcar šajnú... Já potud z vlasti mé nic neslyším, ani novin rakouských nemáme. Rád bych věděl, jak mou knihu o mých švédských pracích¹⁾ svět přijal; Češi si na mne notně vyjedou. Jestli co víš, piš mi. Pět dní potřebuje psaní, i někdy více, než se mi dostane. Pozdravuj pantátu, Eduarda i sestry a řekni jim, že zde žádného dříví na topení není třeba, aby všechno prodali a šli sem...

V.

V Římě, 15. prosince 1852. — — Na sv. Mikuláše byl jsem

¹⁾ „Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte“ 1852.

s hrabětem Lichnovským¹⁾ a s jinými dvěma pány ve Frascati, asi 1½ míle rakouské od Říma vzdáleném místě. Krásně a teple slunce svítilo, takže jsem co nejlehčí oblečen, časy otavy dělání před sebou viděti mínil. Louky zelené, kvítím všelikého druhu osypané, stromy olivové a bobkové, zeleného listu plné, skřívání zpívající, zrající pomeranče — to vše důkazem, že zimy není. Krajina, v které Frascati a blíž něho staré Tusculum leží, kde Cicero jeho Tusculanae quaestiones psal, jest pahrbkovatá, a proto pro naše vozy nevelmi schopná. To příčina, že se zde nejvíce na oslicích jezdí. I pro mě dovedli — ale ne oslici, nýbrž starého osla, ale dobře osedlaného; hrabě Lichnovský dostal ale tak malého, že na zem sahal. Jeden z těch dvou soudruhů jest kněz řádu sv. Filipa Neri; ten byl ve svém kněžském oděvu a třírohatém klobouku — takový i já zde nosím, i vždy v hábitě chodím — ten měl mezka vysokého jako věžu; u jednoho františkánského kláštera jsme si čtyři sedli a sluhu — ale na koni — napřed do jedné osady poslali, aby nám oběd obstaral. Asi 3 hodiny trvala naše výprava, která nám mnoho smíchu podala. Upřímně musím ale říci, že se na oslu špatně jede; mne několik dní potom nohy bolely.

Na této naší cestě navštívili jsme jeden v samotě na jednom krásném pahrbku ležící klášter, patřící řádu kamaldulenskému. Jsou to mniši v bílém rouchu oblečení a přísnější řehole nežli kartuziáni. Jejich pokrmy jen s olejem se připravují, masitých věcí ani do úst nevezmou, přísné silentium u nich panuje a věčná klausura. Každý má svůj domek, jak to kartuziáni mívali a při něm malou zahrádku... Mne tento klášter — všechny domky, jest jich 13, jsou zdí ohražené — s pěkným kostelíčkem, velmi zajímavý. Jest to místo pro toho, který neštěstím skloněn, pokoje hledá.

Když jednou o řeholnících mluvití jsem počal, musím Ti popsat procesí, které na Početí P. Marie 8. prosince bratří řádu sv. Františka zde drželi. Františkánů a kapucínů jest v Římě přes 200 a títo to procesí vedli. Napřed šli městští vojáci, pak banda, která polky, marše, kalamajky hrála; pak bratrstvo P. Marie v bílých košilách, majíce v rukách ohromné svíce, pak nesl františkán kříž, ale co za kříž: tak veliký, jako u nás na poli ty červené kříže stojí, jen to byl ten rozdíl, aby ho unesl, nebyl ze dřeva, nýbrž z jakési jiné látky. Při něm nesli 3 lucerny a pak přišel regiment františkánů s holými hlavami a v sandálích, dva a dva jdouce. Za nima opět banda, která jako při dobývání Jericha troubila, pak za ní teprv kněžstvo v komžích a pluviálech; za tím neslo 40 chlapů na provazích a tyčkách celý oltář, na kterém 20 svíc hořelo okolo ohromné sochy P. Marie; tak vysoký byl, že až do oken prvního poschodí sahal; za oltářem šli opět kněží, pak vojsko a teprva lid, a co myslíš, jak ten lid

¹⁾ Robert Maria hr. Lichnovský, olomoucký prelát a dómský děkan, příznivec a přítel Dudíkův.

zpíval? Jedna ženská předříkala litanii a lid místo: oroduj za nás — křičel, co hrdla měl: Eviva Maria, Maria eviva! Kourouhve také mají, že čtyři jednu nésti musí. Takové processí mi přichází, jako ti staří triumfové byli, neb ulice, přes které processí jde, jsou koberci okrášlené a cesta žlutým pískem a bobkovým listem posypaná. Já jsem též se připojil, abych to vše viděl; jak jsme ale na jeden vysoký most přišli, stal se hluk, a hle, jeden diváč vstoupil na zábradlí a spadl dolů, ne do vody, neb tam žádná není, nýbrž na kamení, a tak šťastně více nevstal.

Toho samého dne francouzská posádka slavila vyhlášení Napoleona za císaře a tak na domech od nich opanovaných ohně se strojily.

Přál bych Ti tak jednou slavnost v nějakém římském kostele viděti. To nejen oltář, nýbrž celý kostel se velmi skvostně okráší damaškem, koberci, malbou atd. a na oltáři 40 i 60 svíc hoří. Svaté ostatky se vystaví a služby Boží velmi vážné se činí. V kostelích nejsou žádné stolice, nýbrž slaměná sedadla, která si každý vzítí a postavítí, kde chce, může. Když Svatý Otec do nějakého kostela jede, má 4 vrané koně, červený, silno pozlacený kočár, kočího v červeném damašku a jest vždy vojskem obklopen — kardináli mají jen pár koní, ale také červené kočáry. Svatý Otec jest při takové příležitosti v bílém hábitu a červeném mozzetu oblečen, na hlavě má červený klobouk s širokou střechou, která od uší z obou stran něco vyzdvížena jest. Již jsem ho několikrát viděl, ale u něho ještě nebyl.

Ráno, jak o 1/29 z kostela přijdu, jím čokoládu a k ní 6 piškotů, pak jednu žemlu, která není tak pěkná jako u nás, zde pekaři to neumějí — a jdu do nějaké knihovny, kde až do 5. zůstanu — o 5. se obědvá. Řekni sestřám, že tak dobře, jako zde, jsem ještě nežil. Máme výborného kuchaře — denně 5 jídel — a jakých! Když ale někdy v poledne přijdu, tak polívku aneb cokoli si dátí nechám. Salát máme co den, karfiol ten nejkrásnější, ryby všeho druhu, makarony na sáhy dlouhé, skřivany, slouky, divoké svině atd. Ovoce a olivy, které já velmi rád jím. Za náš 1 krejcar dobrý dostaneš zde 40 kaštanů pečených — 3 limóny za 1 kr., 3 pomeranče za 2 kr.... Piš mi, co o mně se mluví aneb v novinách píše — myslím, že si na mně brousí jazyky.

VI.

V Římě, 7. února 1853. — — Pišeš, abych Ti udal, zdaliž něco nového jsem již vynalezl? Bratře, kdybych rok v Římě zůstal a každý den 12 hodin psal, nejsem v stavu vypravovati, co jsem již důležitého pro naši i pro historii vůbec vynalezl. Od časů Svatoplukových a sv. Kyrilla až do XVII. století jsou zde prameny historické. Již více než 600 rukopisů jsem prohlédl a mezi nimi mnohé z Moravy poslé nalezl. Byla tato Moravica jednou v knihovně Mikulovské, pak v Stockholmě u královny

Kristiny a pak s ní přišla do Říma. Krásná česká bible Starého Zákona s malbami se zde udržela, pak originální denník Karla ze Žerotína a jiné. Krásné listiny, týkající se biskupství Olomouckého 14tého století i jiné, se pro mne píší a tak s pomocí Boží doufám, že prázdný domů se nenavrátím. Pravda, že práce literární v Římě velmi obtížná jest a mnoho stojí — neb taxy náramné se zde za kopie platiti musí — za to ale důležitých věcí se zde člověk dopídití může. Svatý Otec sám nařízení dal, aby mi rukopisy v knihovně vatikánské přístupny byly, též i regista archivu soukromého vatikánského.

Na slavnost Hromnic podal mi Svatý Otec vlastní svou rukou od něho svěcenou svíci v chrámu sv. Petra při velikých službách Božích. Byla to veliká slavnost u přítomnosti všech kardinálů a stolice apoštolské biskupů, prelátů a důstojníků. Sv. Otec, ozdoben korunou neb tiarou, seděl na svém trůně, a žehnal svíce. Pak rozdával je napřed kardinálům, pak biskupům atd. až naposledy pozvaným cizincům. Trůn Sv. Otce jest vždy uprostřed presbyteria na šesti sloupech vyzdvižen, z obou stran sedí kardináli, kterých ten den bylo na 30. Jeden po druhém jde přes celé presbyterium, které delší jest než celý kojetínský¹⁾ kostel, přijde na první stupeň, poklekne se na jedno koleno, po druhé a po třetí u samého papeže. Bylo cizinců asi 20 pozvaných z nejvyšších stavů a mezi nimi bylo asi 5 kněží, ku kterým i já se čtám. Učiniv předepsané poklony, políbil jsem nohu Sv. Otce, pak mi od něho podanou svíci a prsten. Na noze měl červený aksamitový střevíc a na něm zlatem vyšívaný kříž. Předě mnou líbali nohu vyslanci katolických potentátů. Svíci asi půl librovou donesu domů a spíš se nerozsvítí, až mi poslední udeří hodinka. Po rozžatí svíc drželo se v ohromném chrámu sv. Petra processí, při kterém i já s hořící svíci přítomen jsem byl. Sv. Otec byl na svém trůně nešen. Bratře, jest to slavnost, když Sv. Otec pontifikuje, neb mši sv. přítomen jest! Srovnává tuto slavnost s ceremonií, která se drží, když v Holomouci arcibiskup pontifikuje, tak mně naše kostelní slavnosti přicházejí, jak když děti na panáčky si hrají.

Zde masopust se již od 29. ledna, vyjma neděle, pátky a svátek Hromnic, slaví, ale jak, slyš: na plánu, Řím představujícím, nalezněš rovnou ulici, Corso nazvanou, která asi hodinu cesty dlouhá jest. Tato ulice jest stanoviště karnevalu. Na tisíce lidstva se zde co denně okolo 3. hodiny po poledni nashromáždí, takže vozy jen krokem se pohybovati můžou. Okna a pavlače jsou nacpány diváky. Okolo 3. oznámí se střelbou z děl začátek karnevalu a v okamžení ze všech stran maškar všelikého druhu, ale bez larvy, ty jsou zakázány, jest k vidění, pěšky i na vozích. To hluku, jako o soudném dnu. Z oken a z pavlačí sypou se na dole stojící neb chodící květiny, pak z mouky neb ze škrobu udělané kuličky hodně omoučené, zdolu se hází navrch, z vozu

¹⁾ Dudíkovi pocházeli z Kojetína.

na chodící, ti na vozy — a tak to trvá až do 5. hodiny. Já sám byl jsem ve čtvrtek pozván s jedné pavlače na ten špektákl se se podívatí. Stoupl si jeden pěkně oblečený pán v černém cylindrovém kastoru pod mou pavlač; dala mi jedna paní plný talíř těch hodně omoučených kuliček a já chrstl s tím dolů na klobouk a na kabát — hned byl černý pán bílý. Mnoho měřic se tak rozhází. Aby oči netrpěly, nosí se drátěné larvy. A co kvítí se rozháze! Dobře, že my ho již dosti máme.

25. ledna byl jsem pozván do kláštera benediktinského u sv. Pavla k velké hostině a zde jsem v zahradě již si trhal krásné růže a fialky.

Po 5. hodině vozy se odstraní, lid stoupne na trotoar, neb na zdvižené chodníky z obou stran cesty, opět se dá znamení střelbou a pak pustí se koně bez jezdců, bez uzdy, jen zvonky a rozdivnými pentlemi a plechem ozdobené, které o zástavu se od jednoho konce ulice k druhému ženou, až jiskry odskakují. Tu nový hluk a hvízdání a tak se karneval končí.

Řeka Tiber jest tak zvodnatěná, že se ani přeplaviti nemůže, včera hřmělo a se blýskalo, až Boží dopuštění. Zima není, jen 25. ledna byla největší, půl stupně pod nulou, ale velmi sychravo, a tak v pokojích, ve kterých nikde kamen, není příjemno; já jsem již zimy dost trpěl, ne doma, ale v bibliotece, kde někdy 8 hodin na místě sedím. — — O mém posledním díle¹⁾ se mnoho píše ve Wiener Zeitung a v Augsburger allgemeine Zeitung... Že ses do Matice²⁾ zakoupil, dobře učinils.

VII.

V Římě, 6. dubna 1853. — — Nejznamenitější pro mne byl Zelený čtvrtek, neb byla mi milost udělena z ruk Svatosti papežské Tělo Páně obdržeti. Svatý Otec sloužil ve své domácí kapli beze vší assistance, jen u přítomnosti domácího kněžstva. Přistoupili k stolu Páně se mnou ještě 3 cizí biskupové, kteří se v Římě zdržují, totiž z Munsteru, Ruonu a Amiénu. Snídal jsem toho dne u knížete z Hohenlohe. Po mši teprve začaly obřady v kapli Sixtinské u přítomnosti papeže, které tak jak u nás v kathedrálním chrámu se vedou. Po jejich skonání šlo se procesím do chrámu sv. Petra a zde papež třinácti chudým a cizím kněžím nohy myl. Byl mezi nimi jeden kaplan z litoměřické diecese a jeden benediktin z Einsiedeln, Švýcar. V bílém hábitu s kapucí oblečení byli, na hlavě majíce bílý klobouk, jako klobouk cukru, kterému vršek uštípen jest, šat který něco směšný vyhlíží. Svatý Otec dal každému kytku květin a dvě medaile, jednu stříbrnou a druhou zlatou, asi 50 fl. v ceně. Vyobrazuje na jedné straně podobiznu papeže a na druhé, jak Kristus Petrovi nohy myje. Po ceremonii této obsluhoval je sv. Otec při stole,

¹⁾ Forschungen...

²⁾ České.

který hojně jídly všeho druhu obsazen byl. Co na stole leželo, všecko se apoštolům domů zaneslo.

Jitřní jsem po každokráte slyšel; jest to zpěv, že ho ve světě více neuslyšíš! V římských kostelích se nikdy figurální hudba neprovozuje; jen varhany a zpěv. V kapli sixtinské ale a pak, když u sv. Petra papež pontifikuje, též i varhany neslyšet, jen sám zpěv. Lamentace a miserere jsou zpěvy od mistrů hlavní třídy.

Boží hroby v Římě nenajdeš, pročez ani žádného vzkříšení. V sobotu okolo 10. je mše a při Gloria odpadne opona, která hlavní obraz na oltáři zastínila a vzkříšený Vykupitel se spatří. Při tom se střílí z děl a zvony zvoní. Ze čtvrtka na pátek bylo Tělo Páně ustraněno v jedné kapli, kde 1000 svíček voskových hořelo. Něco zvláštního se vidí při umývání hlavního oltáře u sv. Petra. Kanovníků 30, tolik beneficiatů, aneb, jak u nás říkáme, vikářů, pak asi tolik seminaristů, jdou processím k oltáři, a pak celý oltář jak se patří věchtěmi z palmy svěcené dělanými drhnou. V těchto třech dnech ukazují se sv. ostatky v chrámu sv. Petra, totiž kus sv. kříže, kopí, kterým Kristus Pán proboden byl a roucho sv. Veroniky. U sv. Jana v Lateranu ukazuje se kus stolu, na kterém Kristus Pán poslední večeři držel, pak hlavy svatých Petra a Pavla. U Panny Marie Sněžné jest kus jeslí atd.

V neděli pontifikuje papež u sv. Petra; jest to okolo něho komonstva! Právě když dvanáctá odbila, vstoupil na hrubý pavlán a městu a světu dal požehnání. Na náměstí svatopetrském stálo na 30.000 lidu; byl to pohled, který více z paměti nevypadne. Protože na večer přšelo, muselo se osvěcení kopule a kostela sv. Petra na úterek odložit; takové illuminace se ve světě více nenajde. Co Řím činí, jest vše velikánské. Girandola aneb ohňostroj byl teprv 3. t. m., neb ustavičně přšelo.

Mně podnebí římské neslouží, již několik dní bolení hlavy a závrať mám, takže dnes mně již nebylo možná do kláštera benediktinského sv. Pavla jít, abych tam svátek sv. Benedikta ztrávil.

To kvítko, anemone, je ze zahrady Pamphili, v které pohřbeni jsou bojovníci francouzští, kteří při dobývání Říma padli. Kázání v Kolosseum jsem již několikráte slyšel. To si ale nepomyšlíš, že 2. března jsem v chumelici do Albana jel; pravda, že sníh hned sešel, na horách ale dlouho ležel. 2. dubna v jednom kuse kroupy padaly a hřmělo až hrozně. Jest to divná zem, ta římská.

VIII.

V Římě, 7. května 1853. — — Já jsem již tak odsouzen po cizině jako věčný žid se tahati, ale věř mi, již na zatím cestování mám až po krk. 2. t. m. hrabě Lichnovský a hrabě Belrupt¹⁾ odjeli k volbě,²⁾ a mne nechali osířelého v Římě. Bydlím v mém

¹⁾ Gustav hr. Belrupt děkan metropolitní kapitoly olomucké, světící biskup.

²⁾ nového olom. arcibiskupa (Bedř. Fürstenberga) po smrti arcib. kardinála Maxm. Jos. Sommerau-Beckha.

pokoji jako vždy, mám jednoho sluhu, který mi i vaří, přece ale je mi to nemilé samotnému zde státi a budu hledět, na prvního budoucího června práce skončiti a s Římem se rozžehnati.

Má první a nepřednější cesta bude, dá-li Bůh, do Monte Casina, abych zuhlédli kolébku řádu mého. Možná, že se na sopku Vesuv podívám a pak po slavnosti sv. Petra a Pavla do drahé vlasti se navrátím. Spíše mohu přijít; později ale nechci. Na každý způsob až do 1. června jsem v Římě, tak jen piš, jako jindy poste restante.

20. a 21. dubna byl jsem v Subjaku, jest to, jak Ti známo, místo, kde sv. Benedikt v jeskyni žil a se pro činný život připravoval. Jest to skalnatá krajina a klášter jen jako vlaštovčí hnízdo na skále přilepeným se býti zdá. V tomto klášteře řádu sv. Benedikta jest asi 60 mladíků benediktinů ze všech končin světa, i dva mouřeníni a jeden malaj, kteří se zde pro missie australské a americké připravují. Mši sv. jsem sloužil v samé jeskyni; byl jsem ale svatostí místa tohoto, pak i slabostí (neb předešlého dne jsem asi 3 hodiny na koni jel) tak omámen, že po mši sv. ještě v kapli mdlobou jsem upadl a omdlel, ale brzy opět se zotavil. Byl jsem zde v společnosti čtyř knížat německých, kteří zde v Římě zimu ztrávili.

27. dubna měl jsem audienci u otce papeže. Tak již dvakráte stal jsem se šťastným s ním mluvit. Nanebevstoupení Páně slavilo se zde v Římě při velmi krásném a teplém počasí v Lateraně. Jeden kardinal sloužil mši sv. a papež při ní se modlil; po mši dal sv. Otec s velkého balkonu městu a světu požehnání. Jest to pohled, kterého více ve světě není. Představ si ohromný, velikánský chrám, obrovskými ozdobený pilíři, a mezi nimi pavlač neb balkon. Stojí chrám tento na hodném pahrbku, před ním velká prostrana, na levo a pravo prostrany této zříceniny vododů a hradeb starořímských, v zádí chrámu se vypínají tmavomodré albánské hory a před nimi jest krásný kostel a klášter řádu cisterciáckého, Sv. Kříž nazvaný, se svými zelenými luhy, žádné stavení před chrámem Lateranským nevadí, na balkonech stojí kardinálové, asi 40, a mezi nimi na trůně, který vyzdvižen jest, stojí v bílém pluvialu, tiarou ozdobený sv. Otec, silným hlasem a rozpiatýma rukama uděluje světu požehnání — dole pod ním vidíš tisíce na kolenách, vojsko stojí v parádě, děla hřmí, zvony hučí, se všech stran hudba, a při tom azurové modro mračen římských — teď řekni, jest možná co ve světě vznešenějšího viděti?

V neděli 1. května měli jsme v kostele sv. Petra velikou a krásnou slavnost. Byl toho dne za blahoslaveného vyhlášen Pavel od Kříže, zakladatel řádu passionistů, kterých oučel jest, venkovský lid v náboženství vyučovati a missie na venku držeti. Toho dne byl jsem k stolu pozván u knížete z Hohenlohu, kdež i kardinal kníže Altieri a pak dva princí z Holsteinu a dvě knížata německá stolovali. Tak již víš, co dělám a co jsem zkusil.

IX.

V Římě, 24. června 1853. Zajisté jsi toho domění, že již domovu se blížím — tomu není tak; jak vidíš, ještě v Římě sedím, ale jen krátký čas. V pátek, t. j. 1. července, dám se, dá-li Bůh, na cestu přes Florencii a Milán, a hodlám již 14. v Brně býti.

Tohoto měsíce 6. jsem odjel do Monte Cassina a Napolí, byl jsem až do 22. na cestě. Přes Napolí jsem se pustil až do Amalfi a Salerno, kdež papež Řehoř VII. pohřben jest. Mnoho jsem na cestě zkusil a krásných věcí viděl. Napolí jest překrásné město, hlučné a velmi lidnaté; co u nás v domech, se zde na ulici robí, ševci, krejčí, truhláři i pekaři na ulici provozují řemesla svá. Kdo co na prodej má, a těch jest dosti, vychvaluje co hrdla má svou věc, tak křiku a hluku až mrzko. Lazaroni jsou to, co u nás roztrhaní žebráci a nádeníci, pravda, že při mírném povětří tolik luntů nepotřebují jako u nás, větším dílem nazí jsou. Ale i v Římě můžeš nádeníky spatřiti, kteří jen košili na sobě mají, pak jiné, kteří jen kousek nohavic bez košile nosí. Co v Napolí a jeho okolí znamenitého jest, všecko jsem viděl, i Gaetu, kdež sv. Otec čas bydlel. Kostel sv. Januaria, kde každoročně třikrát zázrak s jeho krví se činí, jsem několikrát navštívil, též i pomník Conradina, posledního rodu Staufského.

Sochy sv. Jana Nepomuckého jsem již v Italii tři viděl. Na mostě Ponte molle před Římem, na mostě u Capue a na mostě u Portici blíž Napolí. Oltář sv. Jana Nep. jest v Římě jeden, totiž v kostele nacionálním německém, řečeném Maria della anima. Naši svatí patronové nemají nikde oltáře, jen u sv. Klimenta, kdež sv. Cyrill pohřben jest, jsou na stěně vymalování. Bylo by hodno, jím v Římě u sv. Klimenta oltář vystavěti. Udělám návrh našemu Dědictví.¹⁾

¹⁾ „Dědictví sv. Cyrilla a Metoděje“ v Brně.

Ebnerové dílo a češství.

I.

K rozboru děl Ebnerové po stránce jejich poměru k našemu životu je třeba novely její vhodně rozvrhnouti. Německá pojednání podávají jednak přehled chronologický, jednak mají dělitka ideová. Zde jest otázka, která z děl obsahuje něco českého. U spisovatele romantického podobný rozbor byl by sotva možný a plodný. Avšak Ebnerová jest z velké části novelistka realistická. U ní i díla bez českých žvlů mohou býti přibírána k srovnání, abychom v této věci došli určitého soudu. Jisté jest však, že taková díla musejí býti od látek českých oddělena. Proti této metodické zásadě chybuje jediná podrobnější česká práce o spisovatelce (G. Pallas, Marie Ebnerová z Eschenbachu, která líčí moravský venkov. Program gymn. v Místku 1907.) Autor zakládá svůj obraz moravského venkova, vyličený v díle spisovatelčině, též na díle „Glaubenslos?“, románu, jehož dějiště jest v Dolních Rakousích a k němuž lokalisaci vzala spisovatelka ze svého pobytu v St. Gilgen. Dále užívá Pallas k témuž účelu vypravování „Resel“, v němž vystupují jenom Němci.

Lépe jest oddělití nejprve díla, která nemají vztahů k českému prostředí ani ve jménech, ani v umístění. Jsou to mimo dramatické pokusy básnířčiny a novely o umělcích (Künstlergeschichten), až na skladbu „Bertram Vogelweid“, náměty vídeňské z aristokracie, z proletariátu, ze středního stavu, venkovské povídky z prostředí úplně německého a pak historické povídky (Kreisphysikus, Jacob Szela, Agave), aforismy, paraboly a pohádky.

Druhá skupina děl už se přibližuje více zájmu českému: Aus Franzensbad, Rittmeister Brand, Die Totenwacht, Der Fink, Schattenleben, Chlodwig, Die erste Beichte, Ein Edelmann; Fritzens Ball, Komtesse Muschi.

Opět jiná díla mají lokalisaci, která vystupuje ostřeji jako česká: Krambambuli, Nach dem Tode, Die Freiherren von Gemperlein, Oversberg, Ihr Traum čili Erlebnisse eines Malers, Unsühnbar, Das Schädliche, Der Säger, Ein kleiner Roman.

Na Slovensku umístěny jsou povídky: Er lasst die Hand küssen; Der Erstgeborene; na slovanském jihu pak Der Nebenbuhler.

Zvláštní skupinu tvoří povídky s látkami českému životu nejbližšími: Die Unverstandene auf dem Dorfe, Gemeindecind, Mašlans Frau, Bertram Vogelweid, Ein Verbot (Ein Kulturbild), Božena, Die Sünderin, Die arme Kleine, Unverbesserlich, Bei meinen Landsleuten. Avšak i u těchto povídek zůstává označení „česká látka“ pojmem relativním: „Bertram Vogelweid“ jen svým umístěním, „Božena“ jen svou hlavní osobou, „Die arme Kleine“ jediné českým prostředím děje hlásí se k tomuto druhu skladeb. Všech takových látek, které brzy více brzy méně dotýkají se češství,

jest v díle Ebnerové asi čtvrtina. Přihlížíme-li k časovému sledu děl, lze pozorovati, že se Ebnerová po neúspěchu Boženy (1876) s podobnými látkami odmlčela. K českým námětům se vracela hlavně v letech 80 a 90. K nim pak později přidávala obdobné povídky už jen jako dozvuky, uchylujíc se víc a více k námětům vídeňským.

Přehled povídek sem směřujících i se zkratkami, dále citovanými, byl by tento:

- 1858 Aus Franzensbad (částečně české prostředí) Aus F.
- 1875 Ein Edelmann (částečně české prostředí) EE.
Die erste Beichte (částečně české prostředí) DeB.
- 1876 Božena (hlavní osoba česká) Bž.
- 1881 Nach dem Tode (částečně české prostředí) NdT.
Die Freiherren von Gemperlein (částečně čes. prostředí) Gmp.
- 1883 Oversberg (částečně české prostředí) Ov.
Krambambuli (částečně české prostředí) Krb.
- 1885 Komtesse Muschi (částečně české prostředí) Mu.
Er lasst die Hand küssen (lokalisace slovenská) ElH.
- 1887 Ihr Traum (prostředí částečně české) IT.
Gemeindekind (úplně české prostředí) Gk.
- 1889 Ein kleiner Roman (částečně české prostředí) EkR.
Unverstandene auf dem Dorfe (úplně české prostředí) UaD.
- 1890 Unsühnbar (částečně české prostředí) Us.
- 1894 Das Schädliche (částečně české prostředí) DSch.
- 1895 Bei meinen Landsleuten (úplně české prostředí) BmL.
- 1896 Rittmeister Brand (částečně české prostředí) RB.
Bertram Vogelweid (částečně české prostředí) BV.
Der Fink (částečně české prostředí) F.
- 1897 Mašlans Frau (úplně české prostředí) Mšl.
Ein Verbot (úplně české prostředí) Vb.
- 1903 Die arme Kleine (částečně české prostředí) DaK.
- 1906 Meine Kinderjahre (Autobiografie) (úplně české prostředí) Kdj.
Der Erstgeborene (lok. na Slovensku) Eg.
- 1908 Fritzens Ball (částečně české prostředí) FB.
Der Säger (částečně české prostředí) Sä.
Unverbesserlich (úplně české prostředí) Ub.
- 1915 Die Sünderin (úplně české prostředí) Sü.

Látkou povídky rozumím podle E. Elstera (Prinzipien d. Literaturwissenschaft 2. Bd., Stilistik, str. 5 a n.) něco zcela odlišného od obsahu povídky, totiž hrubé náměty, které teprve stylisováním stávají se obsahem. Pojem látky je tu v logickém kontrastu k formě. U Ebnerové přihlížejíme hlavně k úplně českým (shora uvedeným) povídkám, v nichž jest český živel plně rozvinut a netvoří jenom složku. Bezmála vše, co Ebnerová psala, má původ v pravdivé skutečnosti a tou skutečností jsou nejen látky německé, nýbrž i české úplně podmíněny. Bettelheimova a jiná pojednání sdostatek prokázala, kterak všechny povídky (mimo historické) a tudíž valná část jejího umění zakládá se na zážitcích skutečných. Knižních podnětů básnířka téměř neznala.

Život obětavých českých služek byl jejím domácím okolím a to hlavně v mládí. Hrdinná Božena není nikdo jiný než ona statečná Josefa Navratil vulgo Pepínka, líčená v Kdj. Dojemná péče, přísnost a přece dobrota a oddanost služek líbily se Ebnerové už jako děcku, dojímaly ji však ještě více ve vzpomínkách zralého věku. Že se osudy dívek těch pojily k nejkrásnějším vzpomínkám z mládí, pronikaly i do tvorby Ebnerové. I milostné tužby a podivná dobrodružství služek byly Ebnerové známy. Příbuzní Ebnerové anebo básnička sama často do osudů služek těch zasahovali. Bylo třeba jen skrovného zidealisování těchto zážitků a povídky vzrůstaly básniřce téměř pod rukou.

Obdobně vstupovalo do jejího básnického obzoru též služebnictvo a nižší úřednictvo ve svých zástupcích mužských. Přemýšlivá dívka tážávala se při všem, co ji obklopovalo, ať člověk, ať zvíře, ať kus nábytku, po jejich minulosti. Také sluhové a poctiví správcové z dob patrimonálních měli své životní osudy. I ti byli v jejích očích tichými, dojemnými hrdiny. Některých postav českých sluhů se Ebnerová ani nemůže zbavit. Dvakrát proniká do jejích povídek skutečná postava šafáře Wanieka (BV a BmL), výtečného pracovníka, „starobylého“ člověka, který se nemohl vžít do nové, přirozeně špatné doby. Služebnictvo a úřednictvo zámecké tvořilo tedy jeden soubor modelů jejích postav.

Jejich názory na život vesnického lidu přejímala také Ebnerová. Často od nich se dovídala, co se ve vsi děje, jaké události zachvívají vesnickou fantasií. Byli z části jejími výzvědnými orgány tam, kde selhával přímý styk baronky s lidem při vesnických slavnostech, při vítání panstva a jiných příležitostech. Od nich dovídala se, co se ve vsi za její zimní nepřítomnosti událo podivuhodného. Obraz událostí, jež ve vsi viděla, mohla si podle jejich vypravování upravovati.

Druhý pramen látek jejích byl tedy život vesnice s různými třídami obyvatelstva, pozorovaný ovšem okem šlechtice. Mluvic s úředníky a vesnickou honorací, slýchala nejčastěji stálé a snad příliš přísné odsudky toho, co se dalo v podzámčí. Starati se o osudy vesničanů pokládala Ebnerová od malička za povinnost šlechty. Zprávy zaslechnuté přetvářela svou fantasií v menší neb větší, mlhavější neb jasnější obrazy českého venkova. (Gk, BmL.) Byly častěji smutné (BmL, Vb), drsné (Krb) ba i ohavné (BmL, Gk), plné pověry (Gk, BmL, Vb), zřídka kdy idylické (UaD, Ub). Látky ty vnutily epickému talentu Ebnerové typický obraz českomoravské vesnice: zanedbaná, zaostalá ves, na níž marně pokouší se o pedagogické úspěchy šlechta s oddanou vesnickou honorací. Odtud lze si vysvětliti celkový vážný ráz jejích českých látek. I když se tu a tam Ebnerová dívá s humorem na vady osob, přece celkové pojetí námětů zůstává vážné. Většina českých postav má úsilí osud svůj překonat a Ebnerová je skutečně utrpením a duševními zápasy vykupuje (Bž, Gk, UaD, BmL, Mšl, Sů). Jenom jediná povídka (Ub) vyniká nádechem rozmarného

humoru. Tam hoch-hrdina nezváží jako Pavel v Gk, nýbrž zůstane veselým nepolepšitelným vesnickým darebou až do konce.

Jinak látky povídek Ebnerové, vždy pozorované ze stanoviska básnicí aristokratky, přímo vyzývaly k výchovné tendenci. Jak vychovávala služebnictvo ve svém okolí, tak vychovávala i vzdálenější ji vesnickou chudinu. Nejbližší lidé, ji obklopující, měli snahu přiblížit se vyššímu stupni kulturnímu, přilnouti k šlechtě a k jejím vyšším způsobům. Proti šlechtě a úřednictvu stojí však v nejpříkřejším odporu vesnická spodina. A v překlenování tohoto rozporu právě lpí pedagogický ráz povídek spisovatelčiných.

České látky obsahovaly různé možnosti. Bylo možné využití lidopisného materiálu v nich k celistvému a uměleckému obrazu vesnického života. Mravoličného románu na př. ve smyslu české „Babičky“ Ebnerová nepodnikla. Jiná možnost byla řešit slovesně národnostní spor mezi oběma moravskými kmeny, jak učinil Ferdinand Saar ve svém díle „Hermann und Dorothea“. Ačkoliv slabé náběhy toho i u Ebnerové se vyskytují (BV, BmL), zřejměho a výslovného řešení tu neshledáváme. Technicky využila Ebnerová českých látek jako vedlejších obsahů také v leckterém díle s látkou německou (IT, EkR, BV, DaK) a způsobila tím látkové smíšení, které její tvorbu zvláště vyznačuje. Rámcová povídka „Bei meinen Landsleuten“ jasně ukazuje, jak přejímání českých námětů působilo též na její vypravovací techniku. Tu vystupuje Ebnerová sama, sedíc uprostřed svých českých známých, a naslouchá s účastí jejich hovoru, vedenému česky. To, co bylo asi takto přejímáno, bylo ovšem dále třibeno a přepracováváno s různými obměnami. Tak z osudu věrné služky Boženy vyvinul se celý obraz rakouského života maloměstského a šlechtického okolo r. 1848, ze vzpomínek zámeckého služebnictva a úřednictva, z rozšafných výkladů vesnické honorace vzrůstala idylická i mravoličná vypravování, beroucí se klidným epickým tokem, z policejních zpráv o zlých lidech a pobudech, na panském se prohřešujících, vznikaly brzy pravé romány výchovné, brzy pouhé kulturní črty. A jako se k uchu urozené dámy dostávaly všechny ty fabule většinou prostředníky a tlumočníky, německy citíci a mluvícími, tak také ponechává spisovatelka v českých námětech vždy prostředníky, osoby jednak zcela německé nebo poněmčené, jednak Čechy, kteří jakkoliv už jsou němectvím zasaženi (žili ve Vídni, byli na vojně atp.) Takovýto prostředník spojuje pak české prostředí látkové s německým. Jest jím v Boženě vlídně kreslený Mansuet Weberlein, učitel Wellner v UaD, učitel Habrecht v Gk, hraběcí sluha Mašlan Maidow v Mšl, Waniek a Brosek v BmL, Waniek v BV, německý farář Emanuel a jeho sestra v Ub a zvláště lokaj v IT, z něhož se vyklube bývalý roztěrač proslulého německého malíře, jenž cestuje Moravou. Lokaj ten — se stanoviska vypravovací techniky — příliš nápadně vysvobodí onoho malíře, češtinu jen bídne lámajícího, z jeho jazykových nesnází uprostřed nedůvěřivé hospodské společnosti potměšilých českých sedláků. — České látky tedy vydaly u Ebnerové jen

v sedmi případech (Gk, UaD, BmL, Mšl, Vb, Ub, Sü) podklad k uzavřeným slovesným celkům. Jsou brány ze skutečnosti, jsou většinou pochmurné a vážné a plny sociálních otázek. Vedle obrazů hmotné bídy (Vb, Gk, BmL), burcujících k soucitu, rozvírají se tu pohledy do duševní bídy českého lidu vesnického: lpění na doslovném znění náboženských předpisů (DeB), anebo na platnosti náboženských přísah (Gk, Mšl) neb na neodčinitelnosti viny (Bž). Všude převládají otázky výchovné, jak se vychovává jednotlivec (Gk, Uv, UaD), anebo jak se vychovává vesnice jako celek hlavně ve svém poměru k vrchnostem a šlechtě (Us, BV, DaK.)

Tak zaujala vlivem svých látek Ebnerová vážný vychovatelský postoj nad českým životem vesnickým, pokud se naň dovedla se zájmem a porozuměním dívat jako šlechtična rakouská.

II.

Kterak si počínala, tvoříc realisticky, s některými vnějšími věcmi, danými zvolenou látkou, jako jsou jména a místa?

* *

R. M. Meyer (*Deutsche Stilistik*, Mnichov 1913 str. 33) dovozuje stilistický význam jednotlivých slov, praví: „Zur Beurteilung der lautsymbolischen Feinheit von Schriftstellern dient besonders deren Namenswahl, d. h. die Wahl von Eigennamen für Ihre Personen und Orte, und noch mehr ihre Namengebung, d. h. die Erfindung weiterer Namen in gleicher Absicht.“ Meyer uvádí také některé spisovatele německé, kteří dovedou výborně pojmenovati jednající osoby svých děl. Ebnerové neuvádí, ač i ona pokládala za věc ostrovtipu a básnického citění vyhledávati přilehavá a nezávazná jména pro postavy ze svých povídek. Osobní její povaze arcí přičilo se vyzvídání a hledání originálů postav z jejich vypravování. I ona byla si vědoma nenesností se jmény, která by prozrazovala víc, než k umění a jeho pochopení je třeba. Sama to naznačuje v díle EkR (str. 78), kdy vypravující osoba praví: „... der Graf... theilte mir seine Absicht mit, den ganzen Winter in... — den Namen dürfen Sie nicht wissen — zuzubringen.“ Pohodlný způsob, označovati osoby jen začátečním písmenem, vyskytá se u Ebnerové také, ale řidčeji (Nebenbuhler: Graf Edmund N. a Haas v. B.; UaD: der Rittmeister Fürst L.; DSch: Frau v C.) Silný charakterisační pud nutil užiti častěji i vlastních jmen ve prospěch stilistického celku, nehledíme-li už k jejímu šlechtictví, podle něhož by hlavně na jméně jevila se sláva a zvláštnost rodová. Samo vlastní jméno spisovatelčino, po sňatku přijaté, připomínalo Ebnerové, horlivé studentce německých literárních dějin, dvorského básníka, tvůrce Parzívala. V povídce BV vystupuje spisovatel (modelem byl tu Ferdinand Kürnberger), kterého Ebnerová uvádí do stejných si-

tuací, jaké asi zažila sama. Sluje Bertram Vogel, ale jako spisovatel přikládá si pseudonym Vogelweid, připomínající známého lyrika. V ranné povídce Ebnerové „Margarethe“ také má šlechtic přídomek „Vohburg“, známý ze životopisu Wolframa z Eschenbachu, který opěvoval „Markgräfin von Vohburg“ sestru vévody Ludvíka Bavorského. Už v povídce BV počíná Ebnerová s hříčkou jmen, neboť onen Vogelweid pokřtívá svůj domek, na českém venkově zakoupený, „Vogelhauser“.

A tak připojuje Ebnerová k jmenům osob příběhy anekdotické, jako na př. ve „Spitzin“, kde cikány opuštěný nalezenec ve vesnici nazván byl Provi, poněvadž tamní učitel jeho bezděčné opatrovatelce poradil, aby neznámé a snad nepokřtěné dítě dostalo jméno „provisorní“. Vyjadřuje se tam poněkud učeně a z toho si prostá venkovanka zapamatovala první dvě slabiky. A poněvadž hocha našla u hřbitova, dala mu také příjímí „Kirchhof“. V známé povídce o psu dostává se psu-hrdinovi jména Krambambuli, neboť byl zaplacen tuláckému majetníku jalovcovou kořalkou. V „Boženě“ vymyslí si příručí v obchodě u Heissensteinů pro malou hezkou Růženku též náznakové jméno „Fräulein Augentrost“. Tamtéž vystupuje příručí Schimmelreiter. Voleno úmyslně za účelem pozdější slovní komiky. Ve scéně, kde Schimmelreiter má vykonati důležitou pochůzku, žertuje se takto: „Ronald muss Ihren Schimmel“ — sie nahm sich niemals Zeit, Schimmelreiters ganzen Namen auszusprechen — auf der Station erwarten.“ To praví energická baronka a jest slovy těmi rovněž charakterisována jako onen příručí, jemuž se za jeho oddanost dostává názvu „šimla“. Tento jeanpaulovský způsob názvů shledáváme hlavně v prvních povídkách Ebnerové, ale také jinde. Lékař v Us sluje Doktor Weise, zpovědník a duchovní rádce tamže Pater Schirmer. Hlasatel humánních ideí na vesnici, učitel má jméno Habrecht a tím též od spisovatelky značku, že s jeho názory se stotožňuje. (Gk.) Žid v Luchově nazývá se Moschko (BV). Pastýř v Gk musí se jmenovati Virgil, aby Ebnerová mohla připojiti svou poznámku o jeho klasickém jméně a dotknouti se kontrastu. Šlechtický rod, jehož členové jdou skutečně trnitou cestou životní (Us), nazývá se Dornach. Komorná v NdT posměšně sluje Zephirine Dumesnil, občanská snoubenka jednoho z Gemperleinů Lina Apfelblüh, společnice tamtéž (Gmp) Fräulein Ruthenstrauch, domovnice v BV musí se spokojiti příjímím Hundelgruber. Odmítnutá básnířka v BV má pseudonym Anna Mimona a jiná spisovatelka silně zkarikovaná ve „Visite“, dokonce Goethekleist. Nápadníkem Regulíným v Bž je „Krautwurm“, dvorním spiritistou v pohádce Prinzessin Leiladin pan „Gelsenprung“. Často vyklube se zákonem kontrastu pod zvoleným jménem pravý povahový opak. Andreas Muth v povídce Ein Spätgeborener jest ostýchavý bázlivec. V Mu zahrává si Ebnerová též jmény osob (Mitzi, Kitzi, Pips). Na této dovádivosti jmen zakládal se z části též úspěch povídek o komtesách a mnoho pišících aristokratak Ebnerovou napodobilo jen po této vnější stránce.

Nomenklatura u postav německých v díle spisovatelčině není tedy mechanická a bezduchá. Zprvu arcíť působily zde na Ebnerovou mladoněmecké duchaplnosti z Jean Paula a podobných románů, ale později lze spatřovati vývoj od pouhého vtipkování se jmény k přirozenější volbě vlastních jmen k účelu charakteristiky ať třídní či společenské, ať kmenové. A je tu obdobný postup jako v jejím vývoji literárním vůbec: od mladoněmectví k realismu. Osobám stavu učeného přiřkládají se jména vážnější, někdy i literární neb dějepisná. Učený kněz a vychovatel v Nebenbuhler sluje Ehrhard, profesor v povídce „In letzter Stunde“ Konrad Staufen a jeho nadaný žák docent Johannes Philippi. Učenec světového jména v DSch obdržel od vypravovatele v této povídce jméno Werner Klar; jiný učenec a cestovatel v povídce Ihr Beruf vyznamenán jest jménem Helmut Forster. K nim druží se spisovatel z Lotti d. U. Hermann Halwig, z BV Carolus a Georg Baltin, doktor filosofie, slovanského původu z okolí Černovic. (Vielleicht.)

Šlechta má u Ebnerové většinou německá jména. Prává jména Ebnerová zastírala; někdy přimýšlela i nová. Pramenem byly jí ročníky gothajského almanachu, o nichž je též v povídce Gmp přímo řeč. Němcům středních stavů dává Ebnerová jména čistě německy znějící: sedlák Georg Huber (Totenwacht), revírník Hopp (Krb), jiný revírník Ruppert a honec Toni Gruber, oba hrdinové z povídky „Resel“. K nim řadí se maloměšťáci Leopold Heissenstein (Bž) a Vídeňáci: Lotti, hodinářka, otec její mistr Johannes Fessler, feuilletonista Salmayer, finanční rada Seydelmann a student Otto Klein (všichni z „Ein Spätgeborener“); paní Kamilla Riesel (z „Herr Hofrat“). Pak dále ve smyslu kmenové charakteristiky slují vychovatelky a guvernantky: Angličanka (DeB) Miss Sophia Chalonner, Francouzka Madame Duphot (Komtesse Paula), ba i francouzská krejčířka vídeňská sluje Amélie Vernon. (RB).

V parabolách s látkami klasickými ozývají se názvy: Palemon, Longinus, Gaeus, při látkách orientálních Elanuh, Divonibar. Umístí-li Ebnerová povídku na Slovensku neb Uhrách, změni příslušný rejstřík jmen. Čteme v ElH o chudém Slovákovi Mischkovi, kterého pronásledují heyduci, z nichž jeden se jmenuje Janko. V Eg vystupují manželé Ilona a Stephan Bogozy, dívky Feri a Pista, sluha Janos. Obraz se zalidní Maďary: čteme jména Erzsi, Akos, Maria a Etelka ze Zátonyi, Illes, Gyula a Vilma Rezsá. V povídce Nebenbuhler, jejíž děj se koná na půdě chorvatské, objevuje se jméno Djuro. V polských povídkách Kreisphysikus a Jacob Szela zase užito názvů polských a židovských. I s ruskými či lépe rusky znící majícími jmény setkáváme se, na př. kníže Paul a jeho synové Ivan a Matja v povídce IT, a v BV (203) Artemis Wassiljewna Tschertschapschikow.

U českých jmen osobních není po oné oživující symboličnosti, s níž jsme se setkávali u většiny osobních názvů německých, valné stopy. Zásoba jejich jest dosti hojná, ale slouží jenom charakteristice kmenové. Zcela správně po česku napsaných jmen

jest málo, a to tam, kde se vyskytují ve formě, která nevedla k úvahám mluvnickým o flexi atp. Tak jméno ponocného a obecního posla v Gk. Zní ovšem nezvykle poněkud „Much“. Jiná v témže díle jsou: Martin Holub, Milada, Pavel Holub, Miloslava. V Mšl: Matěj, v povídce Vb: Milenka. Dále titulní hrdinka románu Božena; v témže díle jméno pastýřky: Liborka; v Sü: malíčký Josefek a opilec Marian. Ostatní jména jsou psána formou buď více buď méně germanisovanou. Jistě tu padá leccos na vrub berlínských tiskáren, češtiny neznalých, aneb typů příslušných nemajících. V Gk čte se (str. 24) „die Patruschka“ místo správnějšího „Petruschka“. Vpravdě lidových a barvitých jmen vlastních jest velmi pořádku: Fanka a Josefek (Sü), Franzka (Vb), Vikukal a Vikukalka (Vb), Rambussek (Chlodwig), Ruzenka a Slavík (BmL), Liborka (Bž), Rušalkova a Cibulka (Ub), Petruschka a Pavel (Gk). Dívčí křestní jména ovšem jsou vyslechnuta u vyšších vrstev českých, nezní vesnicky: Milenka (Vb), Ludmilla (UaD), Milada (Gk), Miloslava (Gk), zkráceně Slava a Božena (Bž.) Ostatní jména, zvláště příjmi, jsou obyčejná, s jakými se lze setkat všude i v cizině: Svoboda (DaK, BmL), Novak (DaK) a Waniek (BV, BmL).

Odchylně od správného způsobu psaní jeví se tato jména, uvedená zde podle jednotlivých děl:

Božena: vesnické dítko Anitska.

Gemeindekind: Barbara Holub, Arnost, Marska, Vinska, Barosch, Mladek, Peter, Hanusch, Peschek, Kohautek.

Unverstandene auf dem Dorfe: Josepha Lakomy, Barbara, Katherzenka, Folteneck (skutečná osoba Kdj.)

Bei meinen Landsleuten: Brosek, Maida, Blaschka, Wendelin, Mischenko, Kropatschek.

Bertram Vogelweid: Leschka, Leschkova.

Mašlans Frau: Jméno Mašlan pochází z Valašska, kde Ebnerová u příbuzných po léta pobývala na zámku ve Skaličce. V okolních vesnicích jest jmen těchto mnoho. Jenže tu nebylo správně slyšeno. Správně zní jméno „Mašlaň“.

Ein Verbot. Kulturbild: hoch Franzko, Slamek.

Die arme Kleine: Apollonia Budík (skutečná osoba Kdj. 135 str.), Kopetzky, Hanusch, Vichoda, Baros, Karausek.

Der Säger: Rudosch, Kivala.

Unverbesserlich: Edínek t. j. Eduard, Pietienak.

Nahlédneme-li do některého ze schematismů, jaké vydávaly vrchnostenské a velkostatkářské kanceláře na Moravě, vidíme podobně zgermanisovaná jména služebnictva a úřednictva téměř veskrze. I šlechta starého Rakousko-Uherska ve svých jménech skutečných — pokud zněla nějak česky — podpisovala se starým pravopisem, který neoznačoval délek. Tomu byli zvylí i Dubští (též spisovatelka sama před sňatkem) a psali se „Dubsky“. Podobně píše spisovatelka v NdT: šlechtic Kamnitzky. Ebnerová označuje v povídkách právě takovými českými jmény šlechtu nižší, za jakou se asi také sama pokládala, t. zv. „Landjunkertum“.

Šlechtična, kterou si vyšší šlechta v Us dobírá pro její venkovství, sluje tu Baronin Wlasta Wynohrad. Jsouc vyšší šlechtou pro svou důvěrnost odmítána (str. 184), zdůrazňuje: „Ich bin eine geborene Zastrisl.“ Jinak zastírají osobní šlechtická jména u Ebnerové obvykle jména pravá: Herr von Kosel (DaK), Herrin von Perkowitz (Gmp), a Freiin von Czernahlava (tamže). V BV nazývá se (str. 108) pokojská Dobka. Jméno toto jest z četby časopisu „Moravia“ r. 1845, ročník 8, číslo 1 z $\frac{2}{1}$ t. r., v němž čte se povídka „Die letzten Ritter von Trübek“ od F. W. Donne: Na hradě Zdislavicích sídleli prý poslední potomci pánů z Troubek a jeden z nich měl divokou dceru Dobku.

Některá osobní jména u Ebnerové jsou pozoruhodna svými tvary. Druhé přijímá hraběcího pobočníka Mašlana zní Maidow (Mšl). Snad tím má býti vyznačen jeho rasově smíšený charakter, pocházel z matky italské Tyrolačky. Nezvyklé jest i jméno Boženino, které má napsáno na své truhle „Božena Ducha“. Vychovatel „profesor“ z BV, uvědomělý Čech a antisemita, jest právě na výsměch pojmenován „Meisemannem“. Jméno toto, sloužící zde jistě jízlivé ironii, vyvolává u Ebnerové ihned slovní hříčky, jaké bylo lze pozorovati shora u německých vlastních jmen: Hrdina příslušné povídky vtipkuje o Meisenmannovi (str. 56/57): „Ich ahne zwar nicht, aus welcher Schöpfungsperiode die Meisen und die Männer stammen, aber sicherlich aus einer älteren, als die ältesten Adelsgeschlechter.“

Při neobvyklé zálibě Ebnerové pro zvířata jest záhodno všimnouti si i *jmen zvířecích*. Jsou většinou cizí: u papouška; u různých psů a koní také ze sportovní řeči vzatá. Česká jména má jenom dvojice psů na zámku (DaK). Slují Jedén a Dva. Čárkou nad e označuje Ebnerová, že se nemá čísti snad jednoslabičně jedn, nýbrž je-den. V dalším textu nerozpakuje se Ebnerová skloňovati je německy: gen. Jedéns Dvas (str. 231). Dále v Boženě slují dva hnědáci „Kočka a Myška“ (str. 248 přidán něm. překlad) a v Gmp říkají hnědým jankovitým koním „Hannaken“, což jest však označení rasy. Kráva (DaK) nazývá se názvem „die Schekovska“ (str. 143) a na str. 339 dočítáme se o potomku jejím „die Schekinka II. Je to z německého Scheck, Shecke, franc. échec, angl. check.

Většina českých jmen vlastních psána jest nesprávně. Také už proto, že nebyla správně Ebnerovou slyšena. S podobným způsobem psátí slovanská slova setkávala se Ebnerová při četbě, hlavně ruských autorů Turgeneva, Tolstého a Dostojevského. Pokládala to asi za bezvýznamnou zvyklost. I přítel její Ferdinand Saar působil svým příkladem. Aspoň v povídce „Doktor Trojan“ (1896) uvádí mezi postavami jednajícími „Herr Chefarzt Wanka“. Je to zřejmá zkomolenina jména známého badatele moravského Dra Wankla. V povídce Ebnerové Mšl (r. 1897) čteme též o lékaři Vankovi. Známý pomocník Dra Wankla Mládek figuruje pak ovšem jen jménem v Ebnerové Gk.

Co do *jmen místních* ponechává Ebnerová v realistických no-

velách topografii skutečnou. Je to většinou bývalé Rakousko s hlavním městem Vídní a provinciemi, v nichž mívá šlechta své statky: Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko, řidčeji Uhry a Chorvatsko. Jakmile se zeměpisný obzor v určité povídce zúží, a Ebnerová je nucena uvádět jména měst, vesnic a panských sídel, mění a zastírá ještě více než u jmen osobních skutečná jména, ba vymýšlí i názvy nové. V DaK vypráví, že tři památná panská sídla ležela poblíž sebe str. 137: „Die drei V“, Velice, Valahora, Vrobek...“, tedy mimo Velice (ves v Čechách) jména smyšlená též pro aliteraci. Flexe je pak přirozeně mechanická DaK str. 287 Velice: gen. Velices. Poněkud symbolický zdá se název rodného sídla v Gmp. „Wlastowitz“, jímž označuje rodné Zdislavice; ačkoliv skutečné místo toho jména na českosl. půdě se také vyskytuje. Jiné názvy vytvořila prostě podle podobného znění skutečných jmen v jejich druhé části bez ohledu na jakoukoliv etymologii: Valahora (DaK) podle skutečného jména Černá hora. Vrobek (DaK) podle skutečného názvu Brodek nebo Bobrek. Haluschka (Bž) podle skutečného názvu Skalička. Perkowitz (Gmp) podle skutečného názvu Morkovice. Korin (Nebenbuhler) podle skutečného názvu Choriň. Hotin (BV) podle skutečného názvu Vsetín nebo Křetín, Plín.

Jindy vynecháním jedné písmeny nebo záměnou vytvoří jméno do povídky:

Soleschau (Gk) podle skutečného Holeschau a rakouského Sollenau.

Willowic (IT) podle skutečného Bílovice.

Luchov (BV) podle skutečného Lukov anebo Hluchov.

Kwalnow (Gmp) podle skutečného Chvalnov.

Obositz (BV) podle skutečného Lobosice.

V povídce Vb jsou lázně „an der Petsch“, čímž míněna jest řeka Bečva, Zbáro v Gk ukazuje buď k Zborovicím aneb ke dvorci Svárovu (obé u Zdislavic). Zhusta zase rozhodovala jen první část jména jako:

Rakonic (Us) srovnej s Rakovec, Rakovník.

Raudnowiz (Mšl) srovnej s Rouské, Roudnice.

Reiss (IT) srovnej s Raiz (t. j. Rájec)

Branecker Berge (Us) srovnej s Branky.

V povídce Vb čteme též jméno vesnice „Wolitz“. V Boženě zvolen — jako v případech hořejších u vlastních jmen — název ústředního dějiště „Weinberg“ proto, aby pak bylo lze snadno přidati český překlad za účinný poukaz na české tužby národní z r. 1848 „Weinberg stehe auf czechischem Boden, heisse eigentlich Winohrady“ (Bž str. 135).

Ebnerová jako tvůrkyně českých názvů vůbec neobstojí. Na str. 301 Gk vytvořila jméno vlastní, které nám příznačně odhaluje, že básnička pro tyto věci neměla pravého smyslu a znalosti řeči: Německý učitel Habrecht by už nabídl Čechům, aby mu třeba říkali rodným svým jazykem Mamprav, jestliže je dráždí jeho německé Habrecht.

Spisovatelka tedy individuality českých jmen valně nedbala.

Čtenářstvo její na tyto věci nehledělo a básnířčino nejbližší okolí rovněž ne. Styků se vzdělanci, znalými češtiny, nebylo a zvyk v překladech z ruštiny a jiných slovanských jazyků převládal, vídeňská a německá žurnalistika předcházela vlivným příkladem. Prameny názvů českých byly spisovatelce venkovské nápisy, většinou nesprávné a nejvyšší autoritou in bohemica vesnická honorace. Její znalost českého jazyka ještě z let předbřeznových nestačila a nebyla nikdy písemná. Odtud málo barvitá jména česká v jejím díle, sloužící jenom kmenové charakteristice a stmelující se tu a tam s německým textem mechanickou flexí. Správný vzhled pravopisný mají slova ta velmi zřídka.

Výbor z předhusitských postíl.

Předkládáme druhý díl postíly zderazské. Vzhledem k prvnímu se vyznačuje tím, že kazatel mluví v něm ještě otevřeněji. Netoliko, že opětně přiznává různé chyby stavu kněžského, nýbrž odvozuje z toho i praktické důsledky. Jaký kněz, takový lid, od kněze špatného kazí se i laici. Při tom ale zdůrazňuje, že i kněží chybující zůstávají kněžími a farníci jsou povinni jejich pokyny se řídit, varující se všeho, v čem kněží chybují.

Narážky na bludaře jsou častějšími; zvláště pak upozorňujeme na Johlínovu obranu pontifikálií, které zavrhovali i Valdenští. Johlín dává při tom kazateli pokyn, by o věci kázal, nebo ji opominul dle poměrů místních. To je důkaz, že Johlínovy výpady proti heretikům (praví: „Sunt quidam homines insipientes, vel eciam heresim sapientes“), byť nikdo se v nich neuváděl, souvisely s našimi poměry a nebyly tedy pouhým ohlasem čilé agitace zahraniční.

Kulturně-historický význam druhého dílu spočívá v obširném vyličení různých nedovolených úskoků, jimiž sobě pomáhali řemeslníci a obchodníci. Na mnoha místech při tom poznáme, že různé praktiky, na př. falšování potravin, měř a vah, využitkování honby po módě, byly již před 500 lety u nás velmi rozšířeny.

Různé přední stavy světské (šlechta, soudcové, rady městské, vojsko) dostávají svůj díl a musíme opět při tom zdůraznit, že pravověrný horlítelem byl v bičování jejich poklesků daleko přísnější a otevřenější nežli Hus. A to jest mu právě ke cti, neboť u něho reformní myšlenka za takových poměrů působila v lidu svou vlastní silou a nikoliv pomocí násilného ramene světského.

Postíly zderazské díl druhý.

(Univ. knih. v Praze, Rkp. I. D. 43.)

Incipit secunda pars postille Zderasiensis, videlicet pars quadragesimalis, que correspondet statui profitencium, prout patet in prohemio prime partis. Incepta sub anno domini M^oCCCC^oIII^o, feria quarta sequenti post festum sancti Galli.

Na sv. Sabinu.

(*Jaký má býti vojenský stav.*) ... non sunt nunc tales milites, qui ecclesias dei feudant, qui sacerdotes honorent, qui divinum officium libenter audiant, et qui sint pauperum memores. Nam nostris temporibus in militibus omnia de contrario videmus... (11^b)...

(*Tajné schůzky proti dobrým kazatelům.*) ... Et tales sunt ypocrite, qui libenter adulaciones audiunt et aliis libenter adulantur et ideo difficulter convertuntur, contra veros predicatorum in occultis locis murmurantes... (11^b)...

(*Časové poměry.*) ... Vere pauci sunt, in quorum misericordiam esset confidendum. Iam (26^b) enim esurientes spoliantur, eciam nudis vestimenta rapiun-

tur, pauci eciam sunt, qui egenos hospites pro Cristi nomine suscipiant, ymmo sepe susceptos abiciunt... Adhuc faciunt multi, qui ad sua convivia vocant divites, pauperibus exclusis et utinam non percussis!... (27^a)...

(*Kazatelé, nechť povzbuzují měšťanstvo k dobrému.*)... Quia tales in temporalibus habundantes non curant a malo statu suo moveri, nec in melius commutari... ergo quilibet predicator in civitatibus et in aliis locis audientes movere et vitam suam in melius notanter debent commutare.

(*Pro spásu má se prelátů poslouchati.*)... Sic ad instar Cristi omnes prelati et vicarii Cristi, quibus data est potestas ligandi et solvendi inpenitentes (30^a) cecos et obstinatos claudos, quia ad Cristum, id est veritatem cristianam, per penitenciam volunt accedere... sicut sunt raptores usurarum et alii nequam, quibus repleta est terra, flagello excommunicationis a communitate fidelium eicere debent...

(*Proti falešným zázrakům.*)... Et vere multi sunt tales insidiatores similes pharizeis, qui simplicibus insidiantur... Non ergo isti pharizei petebant signum de celo propter devocionem, sed propter demptacionem et propter curiositatem, que curiositas (32^a) est multum infructuosa... Sed videamus iam, quid eis respondit Cristus: „Generacio mala et adultera signum querit.“ Non poterat Cristus meliori medicamine vulnera eorum curare... (32^a)

Sed dimissa malicia Judeorum, videamus de malicia Cristianorum, de qua... Symon de Cassia libro VIII°, cap. XXI°... (32^b)... Isti sunt, qui ad nullam predicationem, eternitatis amonicionem, eciam ut Judei signa querentes, qui eciam, antiquis et famosis peregrinationibus novas eis adinveniunt, solum propter signa, non per ecclesiam appropriata ibidem euntes. Contra quos loquitur Symon de Cassia, uti supra: „O, utinam intelligerent omnes ratione utentes, quanta infidelitate... quanta stulticia signa querere, cognita veritate... Sed nec per hoc derogamus prodigiis atque signis divinitus factis, que ille, videlicet Salvator, fecit... Quare fluctuat in mari infidelitatis, qui stans in portu, signum querit, parvulus adhuc, qui signorum edulio pascitur... fidem non possunt facere nec miracula, nec signa, quia fides et veritas miracula precesserunt. O cristiani! aspicite in animo veritatem intellectum servientem! Respicite rationem (32^b), ne terreamini, si miracula et signa extrinseca in ecclesia non videtis! Ablactata est ab huiusmodi lacte sancta mater ecclesia, awlsa est ab uberibus, que dicerent pravitatem. Magna facta est. Roborata, sapiens est. Nam non sunt mortui martyres propter signa, sed propter veritatem fidei mortui signa fecerunt... et sequitur ibidem: Qualia signa sunt a nobis petenda?... (33^a)... O nubilose hominum mentes, et sensibilibus et rebus visibilibus colligate, recedite a sensibus et redite ad cor, ubi veritas et ratio lucet, ad quorum lumen scietis a minoribus pociora discernere. Intendite subtilius: in ecclesia dei nunquam miracula et signa invisibilia deesse. Que si deessent, ecclesia plus non esset, nam quid miraculum maius, quam ad fidem cristiane fidei venire Judeum, sive paganum?

(*Kněží nedbali.*)... o, quanti sunt sacerdotes et curati plebani, qui non tantum propter (schází), sed propter venaciones et alias vanitates non solum predicationes, sed missas et horas et alia divina dimittunt!

(*Různí povaleči.*)... „Jacebat multitudo magna...“ Sed, proch dolor, aliunde et de hoc loquitur magister Petrus in suo dictionario, sic dicens: „Quidam iacent inter querentes bona terrena, sicut sunt avari et usurarii... Item alii iacent in platea, procurantes huius mundi negocia, sicut quidam iniusti advocati... Iam vero non unus iacet in hoc officio, sed multi causa pecunie, ut possint iacentes et ambulantes in plateis expoliare. Et parcant michi domini mei, si male dixi et scripsi, et si hoc non est verum! Item alii in sangwine, scilicet lites et prelia diligentes, sangwinem hominum innocenter fundentes, quibus iam repleta est terra... Iam vero multi iacent in silvis et campis facti esca luporum et ferarum, alii prostrati gladiis, alii ingulati, alii diversimode usque ad nortem vexati. Item alii iacent in lecto, exercentes carnis officia... Item alii iacent, ut Lazarus ad ianuam divitis, id est alicuius principis, beneficia ambientes, ut saltim, si non integrum panem, id est magnum beneficium, id est magnam prelaturam, tamen micas, id est qualemcumque provisionem, eciam per intrusionem factam, habere possint (40^b)“, et tamen, pro certo, sepe dei iusto iudicio paucos inveniant dantes, sed solum canes labantes ulcera, id est, fallaces provisores et tardos dato-

res... Ezechiel, cap. VII°. „Factus Efraym quasi panis subscinericius“,¹⁾ qui versatur. Nam iste panis ex una parte comburitur, ex alia remanet in sua cruditate. Sic in curiis principum multi ex una parte comburuntur diversis desideriis ad habendum, ex alia vero manent intacti ab igne caritatis et sic quoad bonum sunt crudi... Sunt etiam quidam, dum iacent, alios inquietant. Sic isti morantur in curiis regum et principum, ad eorum ianuam iacentes...

(*Jak se chovají, kteří necti dřeva kříže.*) ... Et ideo hoc est contra multos, qui hoc venerandum crucis lignum non venerantur, nec honorant, quod ex hoc patet, quod particulas huius sancti ligni quidam portant in peris, quidam in bursis, in escariis, quidam prope caligas et hoc non contenti, visitant inhonesta, de quibus michi nunc phas non est dicere, vero melius esset talibus, quod, dimissis reliquiis et ligno sancte crucis, portarent grobatum, quod Christus in hodierno ewangelio... homini peccatori, mandavit: „*Surgens tolle grobatum tuum et ambula.*“ Melius est ergo vobis, quod portetis grobatum penitencie in vobis, quam reliquias sanctorum, quod solum competit pontificibus facere in certis locis et temporibus certis. Pro certo, audeo dicere, quod tantum habent homines de ligno sancte crucis, quod si omnes particule simul compararentur, vix eas currus possit sustentare... In hoc etiam est ostensum, quod nec lignum sancte crucis, nec reliquie sanctorum debent portari. Portemus ergo omnes onera in paciencia, et non simus similes gulosis camelis... (42^a)...

(*Proti plenitěm chrámů.*) ... „Phares“ enim dicitur divisio, quod et factum est eadem nocte per istum Balthazar. Sic... intelliguntur ecclesiarum et aliarum locorum invasores et incendiarii et raptores, qui diminuunt cultum divinum, quibus iam plena est terra. Isti, ut frequenter moriuntur in suis peccatis, quia ad gremium ecclesie per veram penitenciam nunquam revertuntur. Si enim aliquis invadens aulam regis, vel alius principis, committit crimen lese maiestatis, quanto maius est crimen invadere ecclesias Christi, qui est rex regum et dominus dominancium?... Qualis autem istorum penitencia debet esse, sacrosancta ecclesia scribere hoc non obmisit... (56^b)...

Z kázání na: „Super cathedram Moysi sederunt scribe“.

(*Rozkazy duchovních vrchnosti, pokud zavazují?*) ... „Si vis ingredi vitam, serva dei mandata“... Unde ergo dicitur hodie locus mansionis „Syna“, id est, mandatum, quia mandata dei et nostrorum (58^b) superiorum, si non discrepant a dei mandatis, servare tenemur...

(*Cirkevní moc.*) ... Cathedra igitur Moysi nichil aliud est, nisi iurisdictio prelatorum et auctoritas sacerdotum curatorum aliorumque, quibus (58^b) datur, iure ordinis observato. Sicut cathedra habet gradus inferiores et superiores, sic prelati, de quibus supra, habent iurisditionem secundum munus... Cathedra Moysi ergo significat iuridicam potestatem sibi a deo datam.

(*Lidé oklamáni kacířstvem.*) ... Sunt ergo multi, qui capti sunt in parva Sydone, sicut illi qui non sunt confessi, nolentes suis voluptatibus adhuc renunciare. Sunt alii, qui sunt capti in Sydone magna, sicut heretici, scismatici, sorilegi et blasphemii, quos dyabolus nunc vexat, eos in talibus decipiendo...

(*Symonisté.*) ... Secundo sunt quidam, qui in hac cathedra sedent mendose, qui scilicet menciuntur spiritui sancto, sicut sunt symoniaci, qui se gerunt pro prelatiis, cum tamen veraciter non sint. Huius symonie contagie polluantur, qui recipiunt ordinem symoniace, vel beneficium. Horum peccatum, si est occultum, tales ipso iure quoad se sunt suspensi. Si vero manifestum est quoad se et quoad alios, sunt suspendendi.

(*Život kněze a víra.*) „Omnia, quecumque dixerint vobis, facite, secundum autem eorum opera nolite facere. Dicunt autem et non faciunt.“ Ubi notetis, quod sunt quidam subditi, qui faciunt de suis prelatiis... *multi subditi videntes suos plebanos et sacerdotes et prelatos exemplariter non vivere, abiciunt et contempnunt eorum bonam doctrinam*, quod tamen fieri non debet propter rationes subsequentes: Prima accipitur ex parte iusticie (60^a). Iusticia enim hoc requirit, quod homo accipiat, quod suum est, quod redimittat, quod est alienum... Igitur accipe, quod tuum est, scilicet bonam doctrinam, et relinque, quod alienum est,

¹⁾ IV, 12.

scilicet malam vitam... Secunda ratio est ex parte prudentie. Nam prudentis est discernere bonum a malo, accipiendo bonum et dimittendo malum... Sic enim prelati habet bonam doctrinam et malam vitam. Vitam relinque, accipiendo doctrinam... Item... ecce terra vilis est et tamen preciosum aurum colligitur. Sic in quolibet homine, et precipue in prelatis vilis male vite est dimittenda, vero preciositas est mutanda. Tercia ratio est ex parte cause... Sucut igitur littera pape, vel regis per vilem nuncium missa propter vilitatem nuncii deferentis non contempnitur (60^{b'}), sed propter reverenciam mittentis accipitur reverenter, ita doctrina vera propter vitam inordinatam non debet contempni, sed propter reverenciam spiritus sancti, a quo est principaliter humiliter debet suscipi et audiri...

(*Věřici, nechť se bojí exkommunikace.*) ... „Omnia, quecumque dixerint vobis, servate et facite.” Sed est hoc contra multos, qui non retinent, nec faciunt, quidquid mandatur per excommunicationis vim et iurisdictionem faciendum et tenendum. Excommunicari enim est extra fidelium conversationem poni. Et ideo timeri debet et observari, eciam si sit iniusta, scilicet, si fertur ex odio, vel ex ira, vel aliqua causa irrationabili, quamvis ille peccet, qui eam fert... Iam vero nostris temporibus multi (60^{b''}) sunt excommunicati per multos annos, de quo tamen nullum habent timorem...

(*Věřici jsou odvracováni od zpovědi.*) ... In pedibus eum crucifigunt, qui hominem a bono proposito disvadent. Sicut, proch dolor, multi nunc faciunt disvadentes quibusdam, ne eant ad confessiones... (64^{a'})...

(*Lid utiskován vrchnostmi.*) ... Tales autem sunt precipue divites huius mundi et mali domini et principes quidam et prelati, qui semper volunt adulaciones audire... tales sunt huius mundi potentes et tyrani, qui in dorso sue voluntatis sunt obstinati, propter quod solent homines apprehendere (64^{b''}), quando eis non adulantur et submergere in mari, id est in amaritudine paupertatis, rapinis, vel iniuriis eos molescentes...

(*Odpor proti kazatelům ve městě.*) ... pro certo, multe civitates et plebes, quibus dominus de sua gracia mittit solempnes predicatorum, et tamen more Judeorum sunt de hoc ingrati, multis contumeliis et detraccionibus eos affligentes... (70^{b'})...

(*Utiskování spravedlivých v Církvi.*) ... Sic, pro certo, boni et iusti in ecclesia semper habuerunt pressuram et est mirabile in oculis nostris... (71^{b'})...

(*Laici se kazi od kněží.*) ... Isti duo dracones in montibus habitantes et vaporem igneum spirantes duos status designant in ecclesia dei, scilicet seculares dominos et ecclesiasticos prelatos. Isti... carnis lasciva sic diffundunt, quod simplices homines per fetorem exemplorum valde corrumpuntur. Nam laici adulteria publica sine confusione committunt, et quidam clerici et concubinas notorie sustentant et sic per istum fetorem emissum hinc inde populus cecus inficitur... (77^{a''})...

(*Kdo odvádí od zpovědi.*) ... Et, pro certo, sunt multe vetule que iuenculos seducunt, ne adhuc confiteantur. Sunt mali socii, qui socios retrahunt a confessione peragenda. Sunt eciam multi adulatores, qui seducunt principes et divites huius mundi, ne ita cito confiteantur. Sunt eciam quedam pediseque, que dominabus suis eciam adulantur, ne ad confessionem accedant...

(*Zločinci mají být trestáni.*) ... raptores, incendiarii, homicide et fures, publice rei destitutores, capti pro pecuniis dimittuntur, nulla pena eos subsequente. Credunt ex hoc indiscreti homines, magnam gratiam eis fecisse, quod eos a penis absolvunt corporalibus. Qui tamen sic dimissi, peccare non cessant, ut patet ad oculus. Quanto (82^{a''}) melius foret dare tales ad carnis interitum...

(*Valdenští svádějí věřící.*) ... Et, pro certo, tales sunt multi, qui ad suas sectas, quosdam trahunt per sua mendacia, dicentes, quod in aliis statibus homo salvus esse non potest, nisi in eorum statu, sicut faciunt Valdenses. Quod autem salus in templo non fuit, sed quod ipsi predicabant, patet principium misse hodiernae, in qua dicitur per Christum: „Salus populi ego sum”, „Ego sum”, inquam, „salus”, non templum apideum, non secte quorumcumque hominum, sed „ego sum salus eorum”... (97^{a'})...

(*Schůzky špatných lidí.*) ... potest autem synagoga significare malam societatem, sive congregacionem hominum malorum, qui se invicem faciliter, sicut stупpa incendunt. Et ideo talibus est surgendum, quia videlicet (sic) talibus non est conversandum... (98^{a'})...

(*Vira trpi kacířstvím.*) ... hec fides patitur incessantem febrem, scilicet a demone, a persecucione iudeorum, ab hereticis et falsis cristianis ... (98^a) ...

(*Příčina sporů v klášterích.*) ... Sed, pro certo, est hoc contra quosdam prelatos, qui bibunt de alio puteo, quam filii eorum, id est fratres conventuales, quia isti habent altum puteum, id est aliud celarium et aliam coquinam, et propter hanc divisionem plura mala sunt in monasteriis ... (104^b) ...

(*Proč řeholníci odpadají?*) ... Salomon eciam sapiens propter mulieres turpiter corrui in apostasiam. Quod, proch dolor, in multis contingit, qui eciam ecclesias et monasteria relinquant propter earum amorem ... (107^a) ...

(*Proti kacířům.*) ... Erat autem hoc convivium tunc adhuc faciendum non in castellis hereticorum, nonnullis pharizeorum, id est, non huius mundi sapientium. Non enim ibi sunt esce animarum querende, sed in monte, id est in ecclesia, cuius fundamentum est ipse Cristus ... (112^a) ... Collegerunt ergo XII cophinos ... Sic hodie ypocrite, et stacionarii falsi suos habent cophynos, sed fragmentis eorum, id est, eorum sermonibus non est credendum. Dulcoravit(!) igitur Cristus suos panes ordeaceos ... significant autem isti (112^b) panes opera penitencie, sicut ieiunare, orare, que multis non videntur bene sapere ...

(*Rozšíření cizoložství a jeho příčiny.*) ... adulteri secundum legem divinam et humanam debent lapidari ... Ista tamen lex hodie ... non servatur, quia si adultere et adulteri istis temporibus deberent lapidari, non sufficeret, nec in aliquibus partibus tot possent lapides inveniri ... (116^a) ... ex multis igitur occasionibus sunt quinque mulieres adultere, scilicet: ex ocio, ex ebrietate, ex absencia virorum, ex munerum recepcione, ex conductibus hoc ordinantibus, ex conviviis et blandis allocucionibus ... (116^b) ...

(*Charakteristika sedláka.*) ... Sunt eciam tales similes malis rusticis, qui nunquam faciunt aliquod servcium, licet debitum domino suo, nisi cum dolore ... (132^b) ...

(*Heretici jsou proti okázalé bohoslužbě.*) ... ipsi (= židovský velekněz) enim sunt, qui veritate vite et veritate doctrine suis subiectis pontem ad vitam eternam facere debent. Quod colligi potest ex eorum ornamentis, quibus ornantur ultra alios sacerdotes. Hec autem ornamenta non sunt ad ostentacionem, sed sunt signa signatorum. Sunt enim quidam homines insipientes, vel eciam heresim sapientes, qui contra sanctam ecclesiam garriunt et locuntur, videntes apparatus preciosum, quo utuntur episcopi in divinis celebratis, credentes, quod ad ostentacionem humanam et ad divini cultus mysterium, nec ad edificacionem populi (144^a) illud fiat. Sed ut talium infidelium vesania de cordibus eorum extirpetur et in fidelibus accedatur, quid apparatus episcoporum significet ad eorum laudem et gloriam, modicum audiat ... Cum ergo videtis pontificem ornamentis indutum, nolite obloqui, nec detrahare, ymo ex hoc ad maiorem devocionem debetis accendi ... (144^b) ... O, tu predicator, scias predicta esse extracta de secunda parte racionalis libri. Et ideo, si tibi apparet, hoc esse longum populo predicare, *vel forte non expedit predicare*, dictum de de pisce exponendo, quomodo iam (144^b) isto tempore omnes homines debent, habere lucidam lingvam, id est lucidam locucionem et mundam vitam ... (145^a) ...

(*Odpirá se úcta Tělu Páně.*) O, quot sunt cristiani, qui corpus Cristi inhonorant, debitam reverenciam, prout debet, non exhibentes. O, tu predicator, dic hic aliquid, quomodo multi corpus Cristi (150^b), quum itur ad infirmum, nunquam secuntur, cum tamen possint, quod, pro certo, est deum honorare. Si autem tales ad spectacula videnda currere debent, nec turbidus aer, nec frigus, nec estas, nec quodcunque impedimentum eos ab hoc retrahere potest ... (147^b) ...

(*Poměr poddaných k nařčeným představeným.*) ... quod eciam faciunt multi subditis suis superioribus. Quando enim homo infamatur, si se non expurgat, fit sicut carnes putride, ex quibus generantur vermes, propter quod multi, naribus obstructis, a tali fetore recedunt ... (151^b) ...

Pokračování.

Otakar Vojtěch Charvát:

První ročník Literárních listů.

Příspěvek k české bibliografii.

Část poslední.

V rubrice „Drobnosti literární“ zařazeny byly příspěvky k seznamu pseudonymů českých spisovatelů, pod názvem *Literární pseudonymy*. Najdeme je otištěny na stránkách 5., 15., 23. a 31. Uvádím je zde všechny v abecedním seřazení.

Arietto Ladislav, pravým jménem Dr. Ladislav Šebek, str. 5.

Bambas, Gustav Miškovský, 23.

Bardoun Vojtěch, Josef Koněrna (učitel v Slavkovicích na Moravě), 5.

Bohatý Josef, Josef Janda (redaktor „Pernštýna“ v Pardubicích), 31.

Borek J., František Roháček, 15.

Březina Vratislav, Václav Beneš (redaktor „Moravské Orlice“ v Brně), 23.

Čáslavský Ferdinand H., Ferdinand Holinka (učitel v Ledči), 15.

Čejkovský J. S., Josef Svatopluk Wurm, 31.

Drn J., Dr. Robert Nápravník (notář ve Vlašimi), 15.

Filištin Petr, Antonín Koukl, 31.

Hostivít František, František Tábořský (studující vysokých škol v Praze), 15.

Jamot R. E., MUDr. Josef Thomayer (v Praze), 15.

Karas Severin, Jan Ev. Kosina, 5.

Kopřiva Petr, Petr Kopal, 15.

Krásnohorská Eliška, Eliška Pechová, 5.

Kudrna Jan, František Roháček, 15.

Květnický Jaroslav, Fr. A. Zeman, 31.

Lenský K., Karel Leger, 23.

Lipnický Jaroslav, Max Vančura (zemřelý studující), 15.

Lubinský Emil, Emil Musil, 31.

Mikulášský J. S., Jan Svoboda (redaktor „Besídky“), 5.

Miloš Vilém, Vilém Molnár (zemřelý studující), 15.

Mlynar B. D., Bohuslav D. Molnár (bratr předešlého), 15.

Mylnar B. D., Bohuslav D. Molnár, 15.

Novopacký J. B., P. Josef Beran, 15.

Ostravský J. K., Karel Jar. Bukovanský (redaktor), 23.

Pelhřimovský J. D., J. Donát, 23.

Pravda František, P. Vojtěch Hlinka, 15.

Radlinský Miloš, Vincenc Prasek, 5.

Ranko Petar, Rudolf Pokorný, 5.

Rolnický J. Č., Josef Čurda (zemřelý kandidát učitelství), 15.

Ruda Josef, Vladimír Štastný, 5.

Skalinský Jaroslav, Jaroslav Kosina (syn Jana Ev. Kosiny), 23.

Stašek Antal, JUDr. Ant. Zeman, 23.

Stránecká Františka, Františka Koerschnerová, 5.

Světla Karolina, Johana Mužáková, 5.

Šmilovský Alois Vojtěch, Alois Schmilauer (c. k. inspektor obecních škol v Litomyšli), 5.

Tichý Jaroslav, František Rypáček, 23.

Vajanský, Svetožar Hurban, 23.

Velenský Miloš, Fr. M. Vrána, 23.

Vojmír Svatopluk, Jan Herben (studující filosofie), 5.

Vranini Giovanni, Svatopluk Čech, 15.

Vrchlický Jaroslav, Emil Frída, 5.

Zero Adam, Jan Lier, 15.

Žeranovský Jan, Jan Spáčil (studující filosofie), 15.

Žherský František, Frant. Kvapil, 15.

Celkem odhaleno bylo tu čtenářstvu v roce 1880 46 pseudonymů, z nichž náleželo několik lidem později proslaveným.¹⁾

V rubrice „Drobnosti literární“ nalezáme i zajímavou noticku *Shoda pseudonymů*. „Slovutný pán Emil Ludvík, žurnalista v Opavě píše nám, že užívá pseudonym „Jan Ruda“, odvolává se k redakci „Koledy“, kde měl velmi pěkný příspěvek. S pseudonymem „J. Ruda“ shledáváme se však v kalendáři „Moravanu“, v časopisu „Maticе Moravské“ již od roku 1876 a v „Obzoru“.²⁾ Pan Emil Ludvík přeje si, aby ve shodném pseudonymu „J“ bylo doplněno“, 15.

V téže rubrice je na str. 14. cenný přehled *Z nynějšího literárního ruchu na Moravě za rok 1880*. Látku roztrídí opětně abecedně.

Básně vydali: Šťastný Vladimír, Nečas Jan („V slzavém údolí“, Brno 1880, Winkler), Potěhník Alois, Hrubý J. Vl., Vrána Fr. M., Sadovský Otakar. — Anthologie básnické vyšly dvě: Vymazalova „Slovanská poezie“ a „Perly české lyriky.“

Beletrie: Benešovy kresby „V mraku a světle“; Kosmákov „Kukátko“ (jaká mezera!). — Pohádky sebrali: Bayer, Stránecká, Fr. Al. Sedláček, Fr. M. Vrána a Josef Soukal (viz Sedláčkovu „Knihovnu“). — O našem lidu píše články Fr. Bartoš. — Beletristické časopisy jsou: Koleda, Obzor, Zábavná bibliotéka, 14. 24.

Hospodářské časopisy na Moravě jsou: Rolník, Včela brněnská, Časopis pro obce, Zprávy Znojemského hospodářského spolku, Hospodář Moravský, Věstník okresu Jihlavského.

Hudební časopis vychází v Třebíči pod názvem „Varyto“.

Kalendáře: Moravan, Moravský kalendář, Kalendář moravských učitelů. — „Výrobky Winikerovy a Karafiátovy pomůžeme“, 14.

Literární časopis „Literární Listy“ jsou výronem rozvíjejícího se ruchu literárního na Moravě.

Literární spolky jsou v Olomouci a

Telči (jen více života!).

Náboženské časopisy: „Škola božského Srdce Páně“, 24.

Nakladatelské firmy: Šašek, Kubeš, Kramář a Procházka, Voith V., Winiker. Winkler. Někteří spisovatelé nakládají sami na spisy své.

Politické časopisy: Moravská Orlice, Našinec, Pozor, Občan, Hlas, Prostějovské Noviny, Lucerna, Dyje, Moravské Noviny, Moravan.

Vědecké časopisy: všeobecně naukový „Časopis Maticе Moravské“ (Brno, pečlivou redakcí Fr. Bartoše). — Vědecká literatura vykazuje: Dudík, Dějiny Moravy; Brandel píše „Obrazy z dějin Moravských“; Havelka má v rukopise „Vlastivědu Moravy“; Vymazal pořádá „Obrazy z dějin českých a rakouských“; Filipovský napsal monografii geografické. — Ve filologii čestně zaujímají místo: Kosina, Bartoš, Prasek, Blažek, Mittner, Matzenauer, Vymazal, Havelka a jiní. Práce mužů těchto jsou s dostatek známy a váženy. — Arithmetiku, v rukopise arobovanou, vydal prof. Ant. Burian.

Vychovatelské časopisy: „Komenský“, „Učitelské Listy“, „Národ a Škola“. — Literatura pedagogická je v počátcích. Díla dosud vyšlá lze na prstech spočítati. — Knihovny pro mládež jsou: „Ko-

¹⁾ Antonín Dolenský ve svém „Slovníku pseudonymů“ (Praha 1911) neuvádí pseudonymy: Bambas, Bohatý, Březina Vrat., Lenský, Lubinský, Skalinský.

²⁾ Pseudonym „J. Ruda“, vlastně *Josef Ruda*, náležel redaktoru „Obzoru“ Vladimíru Šťastnému. Dolenského „Slovník pseudonymů“ druhý pseudonym *Jan Ruda* neuvádí.

menský", sbírka zábavných a poučných kova „První laciná knihovna pro mládež" (Olomouc, 23 svazky); Sedláček (Velké Meziříčí, 14. svazků).¹⁾

Redaktor Fr. M. Vrána připojil k tomu tyto dvě poznámky: „Netřeba na Moravu pohlížeti přes rameno a mluvit o ní jako o Nazaretu! Ve šlechetném zápolení více dokážeme, než v osobním potírání. Třeba jest, aby povolání hřivnou svou k národnímu pokladu s nadšením přispívali", 14. — „Příspěvky k rubrice „Literární ruch na Moravě" budou nám velevítány", 14.

Redaktor Vrána měl úmysl zachycovati i kritickou činnost v novinách; svědčí o tom jeho poznámka a výzva: „Z časopisů politických, pokud nám ovšem budou zaslány, na prospěch literatury budeme v každém čísle podávati záznam pozoruhodnějších literárních recensí dotčených listů, nač přátele literatury a spisovatele upozorňujeme", str. 7. Tuto myšlenku realizovali teprve pozdější „Literární listy" a „Hlídka literární" soustavně.

O literárních reklamách napsal redaktor poznámku: „Reklamám daří se zvláště na Moravě. Věc dospěla již do té míry, že čteme „kritiky" o spisech dosud nevydaných. V červenci kolovala reklama o „Světozoru" se všemi tiskovými a jinými chybami. „Světozoru" není třeba reklam na jedno kopyto naražených", str. 5.

Listárna redakční jest dosti bohatá svými odpověďmi známým spisovatelům a redaktorovými náhledy v kritice. Nalezá se na stránkách 7., 16., 24. a 32. Podávám látku tuto sestavenou abecedně dle adresátů.

Branislav, Slovensko: „Zprávy literární od Vás budou nám zvláště vítány. Jak působí české knihovny na Slovensku? Slíbené poh. Dobř. ještě nedošly. Na slíbené příspěvky do oboru „nadějných listů" se velice těšíme. Díky." — Str. 7.

Čech V. B., Praha: „Na vše dojde. Díky!" — 32.

Donát Pelhřimovský J.: „Velmi pěkné, ale obsáhlé; nebylo jinak možno. Ostatního užijeme za samostatné články. Vlastenecké básně jsou v „B. Z." od Kosiny, v „Naší mládeži," kde najdete i „Dobytí Rábu" (roč. posl.) pro Váš účel se hodící," 24. — „O kalendářích nelze otisknouti. Velmi slabé," 31.

Frič L. C.: „Vyhovím přání Vašemu v čísle čtvrtém," 24.

Greger a Dattel, Praha: „Básně El. Krásnohorské nedošly," 32.

Hlas, redakce: „Za přání a slova, mám za to, upřímně, srdečně děkuji. Ale rozvažte, co pravíte! „Kdo má Urbánkuv Věstník bibliografický dobře se bez ní, přílohy „Literární Listy" obejde." Ale kdo Urb. V. b. nemá? Řekli bychom analogicky: „Kdo má pražského „Čecha" dobře se bez „Hlasu" obejde! Nebylo lépe říci: „Kdo Urb. V. b. nemá, tomu „Liter. Listy" z utěšeného ruchu literárního na Moravě se zrodí, pěkně poslouží?! Či může Urb. V. b. veškery slovesné zjevy postihnouti, anižby bibliografii uškodil? Promluvil jsem toto z vůle dobré, s níž i Liter. Listy ku bezpečnému povedu cíli," 24.

Hudec Jan, kandidát profesury, Praha: „Mnoho zdaru ku zkouškám. Vaše příspěvky budou Lit. Listům ozdobou," 16.

I-I, Brno: „Vaše adresa?" 32.

¹⁾ Podrobný seznam časopisů podala redakce na stránce 32., kde uvádí: Kolem (Olomouc, Voítl) za redakce F. J. Rypáčkovi; „Obzor" (Brno, obsah vynikající); „Budečská Zahrada"; „Česká Včela"; „Ženské listy"; Vlčková „Osvěta" (výtečná); Arbesův „Šotek"; Pokorného „Paleček"; „Škola a Život"; „Štěpnice"; „Česká Škola"; „Paedagogium"; Svobodova „Besídka" (Hořatvi u Nymburka); Pospíšilův „Evanjelický Církevník"; Šrůtkův „Hlasatel hospodářského spolku od Hradce Králové"; „Opavský Týdeník"; „Lucerna"; „Pozor"; „Občan"; „Lev" (vídeňský); „Vídeňský Slovan" (časopis pozoruhodný); týdeník „Šumavan" (Klatovy); „Věstník bibliografický"; „Modní svět"; „Hlas".

K. R. Brno: „To, co jste nám poslal, není kritikou! Pravíte, že se Vám básně líbí, ale nevíte proč? Vaše práce je snad zajímavější, nebo napovídá jste mnoho, co je básník mimo sbírku svou, že zdá se to býti až indiskretností. Práce Vaše není tedy objektivní. Ovšem, u nás stalo se jaksi módou posuzovati spisovatele dle toho, jaké stanovisko ve společnosti naší zaujímá, než tak činí jen ti, kdož osobu přetřásají. Durdík praví: „Děj se co děj, kritika má státi nad potřebami dne, nad soukromým zdáním gusta, nad lichocením i nad hanobením.“ Doporučujeme Vám, ctěný pane, Durdíkovi kritiky, jeho Všeobecnou estetiku, jakož i kritické práce Kosinovy, Ferd. Schulze a Elišky Krásnohorské. Budiž Vám odstrašujícím příkladem šlapati po těch stezkách, po nichž se žene stádo pakritiků, imitátorům pecus, ale cíle nedojde nikdy, nikdy!“ 32.

Kluby literární: „Žádáme ve prospěch dobré věci, aby nám páni jednatelé buď úplné rozpravy o literatuře zasílali, buď o schůzích stručně, ale přesně referovali. Slušno též poznamenati, podporuje-li klub literaturu i hmotně a jakou měrou,“ 7.

Kodym F. V.: „Díky! Na slíbené se těšíme. Jen více do hloubky a k jádru!“, 7. — „Nejlepšího uznání skromnému listu našemu dostává se četnými zásluhami zdařilých posudků. Jen za takové pomoci dílo daří se až milo“, 24. — „Čekám dokončení „Návštěv“ do 1. čísla. Jinak možno nebylo. Málo místa. Každý příspěvek musí se pilné revisi podrobiti, zač odpovídá redakce“, 32.

Krásnohorská Eliška: „List došel. S obsahem jeho vděčně souhlasím. Snad později bude možno. Uctivé díky!“, 7.

Ludvík Emil, žurnalista, Opava: „Díky za milou zprávu. Prosím o novinky literární ze Slezska; mám vůli vše dobré podporovati“, 16.

Millim Jílovský Em., Kladno: „Díky za přání. Vašich příspěvků s díky užijeme“, 16. — „Máte vzorný rukopis, račte však psáti příště po jedné straně“ 24.

Musil Daňkovský Emil: „Zavděčil jste se mi a dobré věci nemálo posloužil. Posudky o spisech poučných a zábavných budou vítány; o posudky spisů pro mládež je svědomitě postaráno. Jest nyní jen na nakladatelích, aby čtenářstvo naše o činnosti jejich a spisovatelů řádně

se dovídalo! Přání Vašemu vyhovím“, 16. — „Vyhovím přání Vašemu v čísle čtvrtém“, 24.

Nakladatelé: „Uveřejňujeme posudky spisů a ve „Hlídce“ jmenujeme jen ty knihy a časopisy, které redakci těchto Lit. Listů byly zaslány. Příčiny jsou na bíledni“, 7.

Otto Jan, Praha: „Srdečné díky. Vyhovíme vždy. Od nového roku budeme mít snad více místa“, 32.

Rais K. V., v T. K.: „Potěšte nás do 3. čísla nějakou novinkou pražskou“, 16. — „Lumír“ nás nedochází, než z velké piety, jakouž ku předním jeho spolupracovníkům chováme, výjimku jsme učinili. Nemůže se po nás žádati, bychom firmy nakladatelské doporučovali, které přes naše ochotné nabídnutí přešly k dennímu pořádku“, 32.

Rohlíček a Sievers, Praha: „Na vše dojde. Díky!“, 32.

S.: „Divíte se, že výtečný překlad básní Krasiňského dosud málo je znám? Vážený pan nakladatel exemplář zaslal a příště zajisté zevrubně rozebereme. Některé pražské firmy nakladatelské slíbily již, pak bude literárních novinek více! O kritiku prosíme“, 16.

Spáčil Žeranovský Jan: „Díky! Morava ztrácí ve Vás upřímného vlastence. Mnoho štěstí, nezapomínejte na nás“, 7. — „Oznamte nakladateli svou stálou adresu. Díky. Vaše příspěvky jsou cenné a nám vítány“, 16. — „Každý posudek buď plným a pravým jménem podepsán. Pseudonymů a zkrácenin užíváme řídce a jen tam, kde obecnost nejširší je zná. Jen tak, nadějeme, že stanou se Lit. Listy vážným faktorem v literatuře. Odpustte tedy!“ 24.¹⁾

Soukal Josef: „Jak vidíte použili jsme ihned. Pozoruhodnou rozpravu o spisech pro mládež v příštím čísle na předním místě. Z Vašeho péra budou nám příspěvky vždy vítány“, 7. — „Jak vidíte vyhověl jsem radě Vaši. Díky!“ 16.

Tepera Josef, učitel v L.: „Škoda, příteli, škoda, že tvé péro rezaví. „Národ a Škola“, i „Literární Listy“ by tě uvítaly! Viz, prapor náš už vlaje a nedáme mu padnouti!“ 16. — „Těší mě, že tobě i mnohým Lit. Listy se líbí, vynasnažím se, by novým rokem záliba rostla. Obrázky drobné z venkova pošli. S výrokem tvým o té „autoritě“ nesouhlasím. V tom se u nás chybuje,

¹⁾ Viz o tom poznámku redakce na str. 14.: „P. S. Eudonym, známý spisovatel z „Koledy“, podal nám nadšený článek o činnosti našeho velikého pěvce Jaroslava Vrchlického, „Božská komedie v českém rouše“. Číslo 3. „Literárních Listů“ potěší článkem tímto čtenáře naše.“ — Článek otištěn však byl s pravým jménem: J. Spáčil.

že se volá po autoritě, kdyby i ta „autorita“ pěkně na peci si hověla. Věř, často bývají podobné autority pouze reklamou, a mně milejší je snaživý pracovník, než nadaná, ale pohodlná „autorita“. Myslíš-li že redakce „Národa a Školy“ trpí nedostatkem, chop se péra, to je nejlepší odpověď. Posudek o „K.“ neotiskneme, nebo řekneš-li: „Příloha se ztratila, nikoli však předplatné, obsah pokulhává za ročníky dřívějšími,“ je to cosi, ale nikoli kritika, a nám by řekli: pomsta! A Bůh nás chraň od pokušení toho. Dovedl jsem se dosud přemoci, třeba někdy se zdálo, že musím odpovědět, než, odi profa-

num! Víš-li, že jsem si v trapných těch dobách často vzpomněl na oblíbenou průpověď našeho bývalého učitele Františka Krčka v O.? „Die schlechtesten Früchte sind es nicht, an denen die Wespen nagen.“ Nechej jich, příteli, a pracuj, práce blaží! Věcnou kritikou mě potěšíš. Zdařbůh! 32.

Urbánek Fr. A., Praha: „Buďte ujištěn, že pokud možno, přání Vašemu vyhovíme. Ochotu za ochotu! Děkujeme za vzornou ochotu Vaši. [Někteří nakladatelé nepošlou] exemplářů a pak chtějí, by se o nich psalo, jak se to při zásilkách Vašich děje a ještě Vám vytýkají. K věci té se vrátíme“, 32.

Literární inserty týkaly se časopisu „*Národ a Škola*“, vydávaného J. F. Šaškem ve Velkém Meziříčí; sedmého ročníku časopisu pro mládež dospělejší „*Naši Mládež*“ (redaktor Josef Vlastimil Krátký v Sušici), str. 7.; celostránkový insert otisklo si i nakladatelství „*Literárních Listů*“, firma J. F. Šašek. str. 8.

Spolupracovníky prvního ročníku „*Literárních Listů*“ byli pánové: *Anonym* (referoval o činnosti Umělecké Besedy v Praze), feuilleton, str. 29 n.

Donát Pelhřimovský Josef (referent o krásné próse a o spisech pro mládež), 21. 28 n.

Fafl Josef, učitel v Kolíně nad Labem (referent hudební), 28.

Frič Lip. Celestýn (referent o krásné próse), 26 n.

Hudec Jan (referent o básních), 12.

Kodym Fr. V. (referent o krásné próse, o spisech přírodovědeckých), 2. 20 n.; (o návštěvě pražských knihkupectví) feuilleton, 32 n.

Millim Jílovský Emil (referent o básních), 19. 19 n.

Musil Daňkovský Emil (referent o pedagogice a gramatice), 11. 25 n. 27. — Pod pseudonymem *Lubinský Emil* (referent hudební), 28.

Rais Karel Václav (báseň „Památce Máchově“), 23; (referát o „Lumíru“), 27; (rada spisovatelům pro mládež), 29.

Soukal Josef (článek, O literární činnosti učitelstva), 2; (ref. o básních), 3 n.; (ref. o krásné próse) 10 n.; (ref. o spisech pro mládež), 12 n.

Spáčil Jan (posudek o Vrchlického překladě Dantovy „Božské komedie“), 18 n.

Tepera Josef (referent o pedagogice), 28.

Vrána František Mnohoslav (redigoval list, napsal články „Přátelům české literatury“ a „Ohlas ke slovu o broušení jazyka českého“; báseň prosou „Dva stíny“; psal posudky a recenze; vyplňoval rubriku „Drobnosti literární“; psal rubriku „Hlídka zaslaných spisů“; psal „Listárnu redakční“, str. 1., 4., 5., 6., 7., 9 n., 12., 13., 14., 15., 15 n., 16., 17 n., 19., 20., 23., 24., 31., 32. — Pod pseudonymem *Velenský Miloš* psal na str. 4., 13.

Literární pracovníky, kteří použijí látky zde utříděné upozorňuji, aby na stránce 48., řádek 11. shora přeškrtnli jméno *František Bartoš*, které tam bylo uvedeno omylem. Viz o tom i str. 85., řádek 2. shora.

Výbor z předhusitských postil.

(*Vlažni a heretici unikají církevním trestům.*) ... Bonum est igitur ad tempus se abscondere, quousque iusticia posset habere locum. Sic ergo castus abscondit se hodie ab hiis, qui peccata sua semper absconderunt, nullam de eis penitentiam facientes. Et est hec absconsio valde mala. Quod maxime faciunt multi divites et alii, qui se abscondunt a confessione ... (152^a) ... Isti, si quandoque a canibus, id est predicatoribus et confessoribus, vel a canibus, id est a prelatis persecuntur per censuram iudiciariam, involvunt se multis occasionibus se a confessione excusantes, vel eciam, ... comicia et diffamaciones obicere non verentur. Hoc tamen ultimate eis prodesse non potest, nam quamvis hereticus in terra positus optime involvat, quando tamen in aqua ponitur, omnia, que erant absconsa, revelantur. Sic, vere, quamvis tales in terre huius mundi se sciunt abscondere et excusare, quando tamen in aqua eterne miserie, scilicet in inferno fuerint submersi, tunc eorum omnia pudenda crimina et vicia toti mundo patebunt ... (152^b) ...

(*Osočování hodných kněží.*) ... Sepe enim hoc fit, quod subditi suum superiorem et suum bonum prelatum, qui eos recte gubernat et corrigit non diligunt, sed contra eum insurgunt falsis infamacionibus ... (156^a) ...

(*Neschopnost Johlinových posluchačů.*) ... Sed, proch dolor, non est auditus, ut patebit, sed priusquam incipiam, omnes transitis ... (165^a) ...

(*Špatní rádcové prelátů.*) ... Et ideo propter suum statum pontifex et prelatus debet esse detestator prave societatis, declinando consorcia et consilia aliorum ... (166^a) ... Sed hoc est contra multos pontifices nostri temporis, qui magis diligunt in societate, vel in consiliis, habere adultores, magis habere detractores, quam legum et canonum professores. Videte, o carissimi, qualem familiam, quales consiliarios, quales officiales tenent quidam moderni pontifices! ... (169^a) ...

(*Co mluví potulní mniši?*) ... Sic, pro certo, tales, dimissis observanciis regularibus, tota (die) vacant cadaveribus inutilium locucionum, et sicut girovagi currentes de loco ad locum se in bono nunquam stabiliverunt, bonis detrahente non cessantes ... (170^a) ...

(*Škody z pomluv.*) ... Et, pro certo, adhuc hoc contingit, quasi communibus consiliis regum, principum, dominorum et civium, prelatorum et religiosorum, quod lingua dolosa pre aliis ibidem dominatur et concludit totum negotium astuto consilio, ut bonum publicum sit, quasi in quadam advertencia, et ut privatum bonum, sive suum, sive alicuius persone preeminens, sit in firma tuitione, propter quod sepe dampna inferuntur rei publice tam in rebus, quam in personis, que vix nunquam possunt restitui et reparari ... (171^b) ...

(*Odkud všechno zlo?*) ... Sacerdotes sunt magni prelati, sapientes sunt iusticiarii, prophete sunt religiosi. Revera, numquam videbitis in republica magnam maliciam factam, nisi ab omnibus istis simul, vel quando ab aliquo istorum procedat ... (172^a) ...

(*Zbožnost záminkou k lenivosti.*) ... Et est hoc contra quasdam ancillas et pedisequas, que, dum laborare, prout status earum requirit, debeant, potius orare volunt. Non est laudabile, quod que vocarentur ad laborandum in vinea, precio sibi deputato, ne dimisso labore, iret ad ecclesiam, ad longam oracionem faciendam. — Sed, si hoc est reprehensibile in hominibus secularibus, multo magis hoc reprehendi debet in fratribus laycis, sive in conversis, qui, dimissis operibus suorum officiorum, longis oracionibus vacare volunt ... (172^b) ...

(*Vlastnosti panovníkův.*) ... Sed hoc faciendum (= vykořenění zlořádův) oportet, quod principes habeant flagellum, id est, quod sit sapiencia illuminatus ... unde et antiqui principes, quamvis gentiles, fuerint instructi et studiosi in humanis scienciis (177^b) Si tamen contingat, quod princeps sit ignarus sapiencie, audiat veros doctores et a(c)quiescat eorum consiliis exemplo David, qui habebat secum Natan prophetam et Sadoch sacerdotem ... ut possitis regere subdito et maleficos non pati et habere magnam curam cavendi omnium, que offendunt et eius ecclesiam et ea, que placent deo et ecclesie, quia sunt secutandi. Debent enim principes summe providere, quod habeant deum secum

Quod fit, quando obediunt eius mandatis... (178^a)... Si ergo vult princeps habere victoriam in bellis, habeat deum secum exemplo Abrahe et Moysi Josue et David et aliorum principum iustorum.

Precipue tamen principes tria habere debent, scilicet: veritatem in ore, ut non sint mendaces, quia veritas maxime decet principem... Secundum est, quod eis convenit habere, scilicet fidelitatem, ad ecclesiam, quod tamen, proch dolor, in quibusdam non invenitur. Contra quos dicitur Ysaie, primo: „Principes tamen infideles et socii furum.“ Et est hec res valde detestabilis, quod sic hominibus sceleratis se associant. Tercium est, quod debent habere scilicet cordis prudenciam, ut sic differant a tyranno... Isti principes, ad instar Cristi, si inveniunt in ecclesia scismaticos et alios, de quibus supradictum, non debent silere, nec dissimulare, sed zelo fidei accensi a talibus ecclesiam expurgare et emundare... (178^a)... Hiis ergo principibus hodie dono et offero, quasi pro quodam flore. Cum hodie sit dominica florum beatum apostolum Bartholomeum, qui solus inter apostolos nobilitatis originem legitur habuisse, qui et interpretatur filius suspendentis aquas. Cristus est, qui suspendit aquas in nubibus, huius filii debent esse omnes principes, ipsum imitantes, ut scilicet malos publice rei destructores suspendant et vivere non paciantur. Sed, proch dolor!, lamentabilis res est exorta nostris temporibus! Quod principes et huius mundi rectores, satis longe ab hiis, quid eos facere decet, recesserunt.

(*O stavu vojenském.*) Secundus hominum status est status militaris, quos et hodie alloquitur beatus Paulus, dicens: „Hoc sentite in vobis“, scilicet, o milites, facientes, quod per vos est faciendum. Ad istos enim spectat, quod sint viriles et strenui... Sed est hoc, proch dolor, contra multos milites, quorum omne opus quod faciunt, est quasi imperfectum et muliebre... Et ideo videtur, quod moderni milites non debent dici viri, id est virtuosos, sed viri, id est viriles, teneri et deliciosi, vel viri, id est virulenti atque venerosi... milites debent ponere veritatem et iusticiam super falsitatem et iniquitatem. Ad hoc enim gladius benedicitur, ut defendant iusticiam et veritatem, et ut protegant viduas, pupillos et orphanos... (179^a)... Ecce!, qualis disciplina quondam fuit inter milites et gentiles... Unde antiquorum militum fuit consuetudo, spolia hostium diis suis consecrare. Sed contrarium invenitur in militibus hodiernis, qui inter mulieres narrant de suis factis de modo bellorum. Tales nec habent artem bellandi nec usum, quia intendunt potius lasciviis, quam militaribus exercitiis.

... Debent igitur milites esse deo et ecclesie fideles et ipsius defensores, debent et sacerdotes honorare. Sed fallit hoc, proch dolor!, in multis militibus... Sunt enim, prout videmus, multi milites avari, superbi et de se presumentes, inbecilles, crudeles et incompacientes, qui non intendunt, nisi ad pecuniam et ad lucrum... Sic isti insidiantur suis pauperibus eos ultra modum spoliantes, quos tamen iure defendere deberent... (179^a)...

(*Soudcové.*)... De tercio statu hominum, scilicet, iudices civiles et scabini... quibus dono beatum Jacobum apostolum, filium Zebedei, qui interpretatur filius tonitruum. Tonitruum enim homines terret. Sic, pro certo, isti per causas examinatas deberent iniustos, licet familiares et amicos terrere et pro innocentibus stare... Sed, proch dolor, sunt multi, qui videntes excecant et bene ambulantes claudicare faciunt per sua iniusta iudicia... (179^b)... Iusticiam vero prodest, si non accipis personam fratris, sed iudico pro veritate... Sed, heu!, multi sunt, qui propter munera pervertunt iudicia!... Alii vero, si non pervertunt, in tantum ea protrahunt, quod pauper non habens amplius expedire, iustam causam dimittit. Nam, o karissimi, unde destruuntur civitates et regna, nisi per iniusticiam! Nihil enim tam inimicum civitati, quam iniusticia...

Sunt tamen quidam iudices timentes deum et tales multum prosunt publice rei, propter quos multi saltem timore pene male non faciunt. Quia non furantur, mutuo se verberibus homines non invadunt, de nocte domi quiescunt. Qui si iudices non timent, ad multa mala prolaberentur... (179^b)...

(*Kupci.*)... Quarti sunt de quarto statu, scilicet mercatores... isti debent (habere?) in ore suo lampadem veritatis in negociis suis non mencies, quos Cristus hodie expulit de templo... pro certo, negociacio mundialis, quamvis sit sepe necessaria, detrahit tamen a deo... et est causa criminum. Thabernarius enim sepe per taxillos se nutriendus, miscet aquam vino, et bonum vino malo.

Similiter et carnifices carnes infectas, quas iuramento dicunt esse bonas proximis vendunt, que canibus essent proiciende. Venditores eciam equorum veritatem celant et morbos abscondunt. Sunt et quedam vetule, quas vexat avaricia, vendentes aquam pro lacte, fundentes modicum lactis ad multum aque. Sunt et alie vetule, adhuc astuciores, que, quum vaccas vendere volunt, per aliquos dies lac a mamillis non extrahunt, ut mamille... lactis corpiam videantur habere. Pannicide vero ulnas abbreviant in suis locis, ubi vendunt, lucem obstruunt, necognoscatur eorum deceptio. Institores multi duo pondera habent: maius et minus Maiori utuntur pro se, minori proximum decipiunt... (180^a) ... Talibus negociatoribus, quod causa turpis lucri negociantibus est, proch dolor!, plenus mundus... (180^b)... O karissimi, si caupones nostris temporibus deberent sua vasa, quibus mensurant exponere, si institores sua pondera, si pannicide suas ulnas ad lucem exponerent, dei iudicium super hoc invocantes, credo, quod omnipotens deus flammis sue iracundie, vel et presentis incendii ab eis averteret, cum tot et tanta mala fraudulentur per eos exercentur!...

O, quanti sunt, qui hodie per apostolum amonentur, sicut mechanici... Quia mechanici debent a suis artibus dividere et secare omnem superfluitatem. Deberent et facere et consentire, sicut turba hodierna, que proiecit vestimenta sua, id falsitatem et dolum et arcium superfluitatem, vel eciam deberent proicere a se vestimenta excusacionis. Isti enim raro cognoscentes suos defectus, excusant se dicentes: „Oportet, quod aliquid in nostris artibus de novo adinveniamus (180^b)“, alias nostre artes nobis succurrere non possent." Sed proicienda sunt vestimenta talium excusacionum... quod multi mechanici suis artibus multas superfluitates nocivas corporis et anime adinvenierunt et multa curiosa faciunt, necessariis obmissis, sicut hoc patet de sutoribus, qui, obmissis necessariis, solum de curiosis curam habent. Hoc idem de pictoribus, qui in muris multa curiosa depingunt. Hoc eciam patet de sartoribus, qui in vestimentis quedam animalia sarciunt et quedam monstra, quibus vix similia in mari invenirentur. Patet hoc et de pellificibus, qui multa adinveniunt in pelliciis conspiciunt ad curiositatem, facientes hec lucris causa. Sic, proch dolor!, in ceteris artibus mechanicis, de quibus loqui esset nimis longum. Multa sunt adinventura, que primi inventores invenire abhoruissent...

Sexti sunt rustici et villani et coloni et omnes servi et ancille, quos hodie apostolus ammonet, dicens: „*Hoc sentite in vobis*,“ scilicet quod hodie videtis quamdam turbam, que precidendo ramos, laborabat. Sic isti fideliter laborare debent, suis superioribus obedientes... adeo humiliter debent exsequi suos labores et maxime proprios ramos, id est proprios agros excellentes et (181^a) alienis non nocentes... Sed heu!, heu! multa furta et multa falsa testimonia et multa periuria et precipue multe ebrietates exercentur per eos! Isti, pro certo, sunt sicut membrum paralyticum, quia membrum paralyti occupatum alterius membri dolorem non sentit. Sic tales fatui rustici per suas ebrietates sunt quasi paralytici in tantum, quod, cum inebriantur, vix in octava die(de) ebrietate evigilant, festum Bacchi celebrantes, dicentes: „Bacche, unde venias?“ ... „Hoc sentite in vobis!“ scilicet, ut dimissa ebrietate fideliter laboratis, ut possitis fieri deo accepti... (181^a)...

Septimi sunt clerici et sacerdotes...

Octavi sunt... o, vos coniugati... (181^b)... cuius status precipue sunt: terra bona, scilicet fides, proles et sacramentum. Fides, ne cum alio, vel alia colatur, proles, ut religiose educetur, sacramentum, ne coniugium separetur... Sed sunt, pro certo mulieres, que cum suis viris nunquam concorditer vivunt, querentes occasiones discordie, vel adulterii... (181^b)...

De statu nono. Sunt vidue, quas et apostolus ammonet... Debent enim vidue frequencius orare... debent igitur hee provide fugere occasiones peccandi et apprehendere illa, que sunt castitatis conservativa... Decimus status est virginitas... (182^a)... debent ergo omnes virgines sive claustrales, sive mundiales portare palmam, id est, fortiter custodire castitatem. Verumtamen (bonis virginibus non detrahendo), si aliquid ad probacionem sue virginitatis deberent portare aquam in cribro, nichil eis hoc subveniret. Quinymmo, si portarent aquam in aliquo vase ligneo, aut ferreo, forte vas rumperetur...

(*Pokyn kazatelŭm.*) Si, igitur, o karissime, qui hunc sermonem predicare intendis, si tibi tempus, vel hora non sufficit, vel si tibi sermo longus videtur,

colligas de eo duo, vel tria membra... et dimissis illis in predicatione tua... sic predica de illis statibus, quorum presenciam habes. Pro tanto enim istum sermonem prolongavi, quia multi sunt, qui forte usque ad futurum annum nullam predicationem visitabunt. Vere tardiores et stulciores sunt tales homines, quam asina hodierna, cum suo pullo, que... non tamen semel se religari provisisset et ad Cristum duci, sed tociens, quociens Cristus voluisset, et quociens fuisset opportunum... (182^b)

(*Lhostejnost dvořeninů.*)... sanctus Petrus in domo principis, quod significat, proch dolor!, quosdam curienses et maxime, qui sunt nutriti ibidem ab infancía, raro veraciter penitentes (211^b)...

(*Kdo jest kacíř?*)... per amissam caritatem non... dici debet, fuisse hereticus, quia error non facit hereticum, sed pertinacia in errore. (212^a)

(*Kněžstvo zákona starého a nového.*)... Sperabant Iudei, quod aliquid Cayphas dignum morte contra Cristum inveniret. Uterque igitur pontifex ille cesserat, iste gerebat. A pontifice ad pontificem Cristus illuditur, ut a sacerdote Aaron usque Samuelem, dei opprobrium in sacerdotibus non recte fuerit ambulatum. Et inter pontificium novi et veteris testamenti Cristus proscriptus fuit in obprobriis ultimatis, nunc vero inter pontifices sancte matris ecclesie, uno cadente per mortem, altero subrogato, Cristus illuditur. Cum vilitate atque paupertate, contemptis, quas Cristus tenuit, honoribus et divitiis vincitur et ligatur... et quod agebatur corporaliter in capite, spiritualiter in membr defluxit. Sistitur coram Caypha Cristus, contra quem conveniunt sacerdotes et scribe et seniores populi. Ecce!, sacerdotum dignitas vertitur in turpitudinem scribarum, sciencia in errorem, et in furorem trahitur matura senectus, cum omnes conveniunt contra veritatem et innocentem subvertere moliantur. Tutores deberent esse innocentem sanctitas, sciencia et senectus... (212^b)...

(*Proti kněžskému výdělkářství.*)... Ecce, quales fuerint isti pontifices et sacerdotes, qui homini lapso, ymo desperato pro spe reversionis nullum consilium salutare dederunt! Unde, si Judas ivisset ad apostolos, salubrius consilium propter suam offensam ab apostolis audivisset. Vere multi sunt tales, qui in confessionibus non curant de salute animarum, dummodo extorqueant pecunias... (215^a)...

(*Nepobožnost při pozduhování.*)... Pilatus non expectans responsum egreditur foras, et igitur hic Pilatus typum illorum, qui Cristum et sacrum corpus eius elevatum in missis, quandoque libenter vident, veritatem autem Cristi et veritatem predicationis audire dedignantur, ymo post elevacionem corporis Cristi quidam exeunt de ecclesiis ad audiendas fabulas et vanitates, divinitatem Cristi in predicationibus audire respuentes... (216^a)...

(*Knížata se vysmívají Kristu.*)... illusio Cristi presagium fuit malorum, que reges et principes et huius mundi sapientes illuserunt atque illudunt sapiencie cristiane, nec non stulticiam reputant simplicitatem fidei nostre et estimant vecordes, qui voluntarie mundos vult fieri... (217^a)...

(*Odpor proti svátostem.*)... dilexerunt homines magis tenebras... quam lucem, id est veritatem fidei cristiane. Multi enim, swadente dyabolo potius moriuntur, quam perciperent sacramenta... (59^a)...

(*Volba nehodných.*) „Ego sum hostium“, ita potest dicere: ego sum vitis, et in hoc instruimur. Qui per scissuram vel dissensionem obtinent prelaciones, vel beneficia, per Cristum non intrant; qui quandoque eligunt prelatum per suas parciales affecciones, quia quidam eligunt propter curiales interposiciones, alii propter mundiales (62^a) possessiones. Considerant nonnulli electores et subditi, non quis melior vita, clarior sciencia et fama celebrior, sed quis vellet in beneficiis, in subvencionibus utilior, quis velit suam vitam minus emendare, et quis velit crimina magis dissimulare. Considerant alii, quis est in rebus locupletior, in expensis profusior, in conviviis laucior, in ociosa familia multiplicior. Considerant alii, quis est rei et regalibus gravior et accepcior, quis parentum generositate nobilior, quis mundane vanitati abiliior et usitacior invenitur et per istum modum destruunt unitatem veram... Unus, ergo, debet eligi inter bonos, qui optimus potest inveniri, et donec sic fiebat, tales electi deo placebant et deus erat cum eis... Cur non fiunt miracula per episcopos et prelatos sicut olim fiebant elecciones per unitatem spiritus sancti, cuius est facere miracula, modo elecciones fiunt per reges et principes, ideo cessaverunt miracula, quia isti miracula facere non possunt (62^a)...

(*Proti kacířům.*) ... Crisostomus in libro de reparacione lapsi: „Si animam negligimus, corpus salvare non possumus... Qui enim, quod primum est neglexerit, et, quod inferius est, extollit, corripitur. Qui vero ordinem servat et, quod primum est collit, etiamsi neglexerit, quod secundum est proprium, saltem salvabitur et secundum. Confundantur, ergo, omnes heretici et maxime hodierni, qui detrahunt animabus et dicunt, quod nichil sunt, vel quod purgatorium non sit, vel, quod suffragia eis non prosint, cum tamen scribatur Machab. XII° ¹⁾ „*Sancta ergo et salubris est cogitacio.*“ Istis pessimis hereticis non sufficit errores suos extendere ad vivos, quando etiam ad mortuos extendere presumant, similes crucifixoribus Christi, quibus non suffecit ipsum persequi viventem, quando etiam lacerarent et persequerentur mortuum, et ideo tales, proch dolor, plus curant de azino cadente ad lutum, quam de animabus suorum fidelium defunctorum, vel etiam suorum predecessorum... (66^a) ... Multum ergo errant, qui subtrahunt animabus suffragia, vel facere negligunt, cum tamen anime nostre sint ita preciose, quod Christus pro eis est natus et passus... (66^a)

(*O zázracích.*) ... Signa autem manent ad tempus. Nec hoc dico, veris signis factis, vel faciendis detrahendo, nec dico, si utilitas requirit, quod non fiant. Hoc autem dico contra quosdam satis tardos cristianos, qui limina sanctorum apostolorum, vel peregrinationes ex antiquo consuetas iam dimittunt et tantum peregrinantur, ubi eis quedam signa proclamantur, que nec sunt confirmata de consiliis diocesanorum et episcoporum. An tales non putant, quod tales proclamationes sepe fiunt, ut avenientibus oblaciones et offertoria fiant magna et cumulata. Nonne dyaboli sepe leguntur signa fecisse et hoc multos deceperunt? Non ad veritatis igitur talium signorum proclamationem, nisi canonice aproben-
tur. (67^b) ...

(*Význam Božího Těla.*) Pueri dilecti, vos scitis, quod hodie fit solempnis processio, in qua debet portari corpus Christi, non in abscondito, ... sed in manifesto, ut quilibet videat, qui videre vult et videndo adoret. Hoc autem fit maxime, ut heretici et increduli confundantur et thabescant... (68^b) ...

(*Zamítání transsubstanciace.*) „Caro mea“, subiungit verbum iuramenti et verbum veritatis dicens: „Vere“, ut videlicet credamus, quod omnia, que sunt circa hoc sacramentum, veraciter et vere fiunt, et nichil sit ibi ficte. Non enim est Christus, sicut sunt ypocrite, qui ab extra apparent boni, intus vero mali, sunt et ficti. Audiant hoc illi, qui nollunt credere illa, que cantantur in prosa hodierna, saltem credant evangelio, in quo Christus dicit: „Caro mea etc“. Veraciter ergo et veracissime transsubstantia panis in corpus Christi et vinum in sangwinem, accidentibus non mutatis. Accidentia autem sunt color hostie, figura circularitatis, sopor et odor, que sentiuntur in pane et in vino (liis accidentibus) non mutatis, transsubstanciatur panis in corpus verum et vinum in sangwinem.

(*Přepych a dobrodini.*) Et vere, tales sunt multi, qui eis nomina in memorias faciunt in hoc mundo per quedam opera nimis sumptuosa et gravia, similes pueris, qui quandoque (73^b) quasdam imagines, vel characteres scribunt in pulvere, sed flante vento quidquid scriptum fuit totum deletur. Sic fit de talibus, de quibus psalmista dicit: „Vocaverunt nomina sua in terris.“ Sed flante vento mortis hec omnia delentur... quia secundum Crisostomum super Mateum, quid homini prodest, quod laudatur et cruciatur, ubi est? Vere magna fatuitas et tales sunt illi, qui in hoc mundo faciunt magna edificia et alta, ut eorum memoria habeatur... pro certo melius esset illas expensas dare pro pauperibus, quam cumulare lapides parietum. (74^a) ...

(*Chudoba na újmu kvalifikace.*) Secundum b. Ambrozium de officiis, ita incuberunt mores hominum in admiratione diviciarum, ut nemo, nisi dives honore dignus putetur... hoc videmus ad literam, quod, si quis est exemplaris clericus, vel alius bonus sacerdos, vel elegans magister, ac de ceteris, si sunt pauperes, pro nichilo reputantur... (74^a) ...

(*Olupování Cirkve.*) Pro certo sunt quidam, qui Pilato nostris temporibus in suis iniquitatibus succedunt. Ille interfecit innocentes, hoc idem faciunt raptores. Ille ymagines gentilium posuit in templo, isti multis ecclesiis exbustis et spoliatis

¹⁾ 46.

et monasteriis destructis, fecerunt de eis stabulum et reponunt in eis equos suos. Ille recipiebat pecunias de corbona, isti recipiunt bona pauperum, census clericorum, monasteriorum et canonicorum, et converterunt in lites et discordias, ac isto modo habemus multos Pilatos... Caiphā a sacerdocio removit... et illam solempnem stolam... quam pontifex in sua potestate debebat habere... Pilatus... in suam domum receperat... (76^b)... Pro certo, nostris temporibus non tantum stole, sed et calices et libri, et ymmo campane et indifferenter omnia ornamenta, proch dolor!, auferuntur!... Isti sunt, proch dolor multi, qui multos impediunt et retardant venire ad dominicam cenam...

(*Povaha kazatelů.*) Predicatori... tria sunt necessaria, scilicet sciencia... item supplantacio mali... item gracia ad operandum, ut opere impleat, quod verbo predicat... (87^b)... pro certo, multi sunt, qui predicant, sed non sincere et sine cordis quiete, quia, si habent paucos audientes, comoventur, vel irascuntur. Si vero multos, gloriantur de hoc, credentes, se pre aliis esse predicationes excellenciores. Ecce!, due macule! Et ideo necesse est, quod rethe predicationis a talibus maculis lavetur.

Maxime autem verba predicationis debent lavari a tribus maculis, scilicet questu temporali, a gloria inani, et ab adulacione fallaci... Hec autem tres macule precipue contrahunt predicationem circa curias principum et dominorum, et ideo contingit eis, quod propter temporalia acquisita predicationem perdunt... (88^a)... Sic, pro certo, margarita predicationis et scripturarum perditur propter tonitruum et coruscacionem diviciarum et hospitalitatis et prebendarum. Hoc patet ad experienciam, quia sunt quidam in curiis dominorum et principum, qui iam non predicant, nec in scholis legunt, nec disputant propter prebendas acceptas et propter coruscos et splendidos cibos... (88^a)... notetis secundum... advertatis igitur, quod sunt aliqui predicationes, qui libenter piscantur in aqua dulci, significantes bonos, sed imperfectos... quod nichil amaritudinis velint gustare, dulcedinis nichil obmittere, nisi, quod est in precepto, sine quo perderent aquam gracie. Sicut gracie exempli volunt delectari tactu turpi, scilicet cum fornicacione, nec gustu cum fraccione ieiunii, non ditari, nec honorari cum peccato mortali etc, sed divicias, delicias et honores, visu, auditu, qui possunt habere sine mortali peccato, concupiscunt, paupertatem, penitenciam, humilitatem refugiunt... (88^b)... Tercii sunt piscatores perfecciores, ascendentes mare altum et profundum, sustinentes scilicet multas graves, longas et magnas amaritudines persecucionum tam in rebus, quam in corde propter Cristum, et isti, ut frequenter, faciunt finaliter maiorem capturam piscium... (88^b)...

(*Proti heretikům,*) „Attendite“, quasi diceret: „Si estis in via regni celestis, sitis et circumspecti, quia multi sunt, qui ab hac via transeuntes remonent et seducunt.“ Et ideo dicit Salvator: „Attendite a falsis prophetis“, non dicit ab uno propheta, sed a prophetis, qui plures sunt, quam unus. Et ideo notetis, quod quatuor sunt prophete, a quibus cavere debeamus, ne decipiamur... De quibus prophetis habuit visionem b. Johannes, Apok. VI°, ubi scribitur de quatuor equis et sessoribus et dicitur, quod unus ex illis equus fuit albus, et qui sedebat super eum, habebat artum. Iste sessor (97^a) cum suo equo albo significat hereticos, qui sedent in albo equo. Dicunt enim, quod nullus salvari potest, nisi sit in eorum fide, quam dicunt esse albam, id est, veram et bonam. Sed attendite, re pec eos decipiamini et vlneramini, quia habent artum acutum, ex quo sathagunt, sagittant, id est falsam scripturarum expositionem, et ideo vocantur falsi prophete, quia prophecias false exponunt, sed quomodo sint instruendi, instruit nos Salvator dicens: „A fructibus eorum“, id est, ab eorum conversacionibus et operacionibus et falsis doctrinis sunt cognoscendi.

Sunt autem illorum hereticorum plures secte, et ideo dicere de omnibus esset nimis longum. De secta tamen Valdensium hereticorum, qui, proch dolor!, satis multiplicantur, aliquid audiat, quomodo videlicet possitis eos cognoscere et eisdem non credere, sed eos devitare. De quorum errore sic audiat.¹⁾

(*Třetí jizdec.*) Tercius equester, quem vidit b. Joannes fuit, qui sedebat in

¹⁾ Text článků viz: Neumann, České sekty ve stol. XIV a XV 10-12 a „Archa“, 1921, 234-236. Srov. Hlídka, 1922, 297-300 (o vztazích těchto článků k českému životu).

equo nigro et habebat stateram vendicionis et doloritatis in manu sua. Iste equester in nigro equo cum sua statera significat ypocritas et adulatores et isti... prophete precipue manent circa curias principum... (98^{b'})...

Quartus equus, quem vidit b. Joannes erat palidus, et qui sedebat super illum, erat illi nomen mors et infernus sequebatur eum. O, quam terribilis fuit iste equester! Et significat Anticristum, tempore cuius maxime persecucio christianorum insurget. Sed quando ille veniet, certa determinacio temporis non habetur in scriptura, quamvis aliqui conati sunt hoc ostendere, sed tantum frustra. Certum tantum est, quod nasceretur in Babilone et de tribu Dan, secundum illud Gen. XLIX „*Fiat Dan coluber*“.¹⁾ Iste Anticrist fiet, ut draco, sicut dicit b. Joannes, Apok. XIII,²⁾ qui habebit magnam potestatem in hoc (98^{b'}) mundo, quem tamen ultimo interficiet Cristus spiritu oris sui, ut dicitur II. ad Thesal.³⁾ de quo loquens b. Augustinus super illo verbo in psalmo⁴⁾ „*Dixit in corde suo: Non movebor*“, sic dicit: „Homo ille peccati, qui totam nequiciam et impietatem, quam omnes prophete inchoaverunt, inpleturus est, et tanta signa facturus, ut decipiat, si fieri potest, eciam electos dei. Ibidem⁵⁾ super illo verbo „*Insidiatur in abscondito, quasi leo*“. Prima persecucio ecclesie fuit violenta, alia fraudulenta, que nunc per hereticos et fratres falsos agitur. Tercia superest per Anticristum ventura, qua nichil est periculosius, que et violenta et fraudulenta erit. Hec Augustinus, ubi supra. Propter tales, de quibus iam dictum est, Cristus nos monet vigilanter, ne decipiamur, licet eciam alios non decipiamus. Sed, quia dicit Seneca, nichil differt amico velle decipere, vel posse decipi, ne ergo decipiamur, simus cauti, a talibus falsis prophetis fugientes, facientes hoc, quod sequitur in ewangelio:⁶⁾ „*Non omnis, qui dicit michi: Domine, domine, intrabit in regnum celorum, sed qui facit voluntatem patris mei*“. Faciamus ergo voluntatem patris nostri. Sunt enim quidam, qui multa dicunt in oracionibus et putant, quod propter multiloquium exaudiantur, sed quia aliqua, que facere debent obmittunt, ideo a regno celorum excludunt(ur)... (99^{a'})...

(O *ustanovování služebníků.*) Debent autem hoc facere prelati, sive alii patres familie. Primo, propter semetipsos, ut videlicet, si prelati sunt, melius possent vacare spiritualibus, que magis ad eos pertinent. (102^{a'})... Et videte, o karissimi, laudabilem modum constituendi officiales. Non enim subito, sed cum deliberacione et consilio constituerunt (-apostoli), dicentes: „Considerate“, inquit, quasi dicerent: „Habete consilium deliberatum.“ Hoc, pro certo, quidam prelati non faciunt, sed subito et indeliberate, propter quod sepe paciuntur dampna in rebus. Item constituerunt officiales non cum consilio extraneorum, sicut quidam faciunt, sed sociorum. Unde dicunt „fratres“ viros, scilicet „qui estis fratres nostri“ et ideo deliberate. Item non constituerunt ad hoc ministerium sexum mulierum... sicut permittitur alicubi fieri, quod vetule, vel cognate, vel quandoque iuencule serviunt aliquibus, quod apud religiosos esse non debet. Item dicunt: „ex vobis“, quia officiales de extraneis non sunt faciendi. Racio, quia prelatus super tales non habet plenam potestatem, nec propter excessus possunt disciplinari. Hoc tamen non obstante, in quibusdam monasteriis constituuntur seculares et isti sunt communiter dissipatores... Item non quoscumque fratres faciat officiales, sed illos, qui sunt de bona fama... quia enim officiales habent cum multis quandoque multa.

Část poslední.

Jak jsme již v úvodní části poukázali, jest jádrem posledního dílu Johlinovy postily protivaldenské kázání. K němu přistupují ještě dvě důležité zmínky: o schismatě a odpustcích

Kazatel si nepokrytě stěžuje na rozkol církevní trvající již dvacet let a to jmenovitě na jeho neblahé následky pro Církev. Považuje schisma za nestvůru, neboť lidé nešlechtní panují nad do-

¹⁾ Gen. XLIX, 17.

²⁾ V. 2.

³⁾ II, 8.

⁴⁾ LXI, 3.

⁵⁾ X, 9.

⁶⁾ Sv. Mat. VII, 21.

brými. Co tragického při tom jest, je okolnost, že špatní drží při sobě a dobří jsou rozštěpeni. Nenachází jiné pomoci, nežli vroucí modlitbu k Bohu za pomoc v dobách tak zlých.

Co napsal Johlín o odpustcích, jest jejich obranou, již se dá vždy s prospěchem použití. Předně praví, že jest třeba přihlížeti k tomu, kdo je uděluje a kdo je přijímá. Kdo je uděluje musí k tomu míti moc (autoritu) a musí tak činiti z rozumné příčiny. Tou pak se rozumí prospěch Církve a podpora služeb Božích. Od přijímajícího odpustky se žádá: lítost a zbožnost. Proto nepůsobí odpustky u všech lidí stejně, neboť duchovní stav jejich jest velmi různý. Proto se obrací proti bludařům tvrdícím, že Církev zmírňuje za peníze časné tresty a že dle toho prý lze milost koupiti za peníze. Odvolává se na sv. Tomáše Aquinského, praví, že ti, kdož dají něco na stavbu kostela, nedosahují zmírnění trestů časných, nýbrž jenom ti z nich, kteří nejsou ve stavu těžkého hříchu, jsou pravověrní a dávají příspěvek ze zbožnosti. Vhodně při tom poukazuje na Zachea, který chtěje dosáhnouti odpuštění hříchů, pravil Spasiteli, že dává polovici chudým. On pak sestoupil do jeho domu a tím jej posvětil.

Z toho vysvítá zcela jasně, že Církev za doby Husovy kladla při udílení odpustků důraz na duchovní čistotu věřících a nikoliv na peníze. Důrazné Johlínovo ohrazení proti podobným klepům toho je důkazem neklamným. Tím pak jest Johlín vydatným pramenem při apologii odpustkové praxe, kterou až dosud trpí tolik lidí i — historiků, ač vůbec často ani nevědí, co odpustky jsou!

(Bohatí mniši.) ... Sed hoc est contra quosdam ... Sic vere multi in religione fiunt diciores, quam dum fuerunt seculares ... (11^b) ...

(O schismatě církevním.) ... Jeremie II°. „Sacerdotes non dixerunt, ubi est deus et tenentes legem nescirent me, et pastores prevaricati sunt in me.“)“ Hec est causa, quare monstruosus puer natus fuit ... Fuit enim iste puer ab umbilico deorsum unitus, ita quod in membris genitalibus et quibus (16^a) purgatur venter fuit integer in membris. Vero nobilibus et mundis, scilicet ab umbilico sursum, sicut est pectus, latus brachia et caput, fuit divisus et disiunctus. Sic, pro certo, nostris temporibus contingit ista monstruositas propter iniquum scisma. Ecce!, quod iam dominat plus XX annos, et proinde membra immunda, id est persone ignobiles, sicut sunt raptores, fures et latrones, quorum est magna multitudo, qui eciam sunt melius uniti inter se, boni vero, qui intelliguntur per membra nobilia, sunt disiuncti, prostrati et divisi ab invicem. Et quare hoc? Nisi, quia vadunt ad Emaus ... nos vero venientes in Emaus facti sumus monstruosi, et que maior monstruositas, quam fieri filium contra patrem et patre contra filium, fratrem contra fratrem, ita, quod iam impletur, quod scribitur in psalmo²⁾. „*Stabant aque super montes*“, quia aque discordiarum, ut videmus stant super montes, id est super principes tam spirituales, quam seculares, propter quod Jesus exivit de templo cordis nostri, quia vere pax est sublata, quasi de universa terra ... (16^b) ... Iam, proch dolor ... adimpletur illud, quod scribitur Proverb. XIII° 3): „*Venter impiorum insaturabilis*“, propter quos impios raptores adimpletur illud, quod scribitur Regum XIII° 4): „*Absconderunt se in speluncis, in abditis et in petris et in cisternis*“, qui videlicet boni se abscondunt, nec audent manere in suis habitationibus, propter quorum absenciam et absconsionem agri sunt repleti urticis, vinee sunt desolate et facte in direpcionem. Vox in Rama auditur, sed non sunt tales principes, qui hoc advertant, licet

1) V. 28.

2) 25.

3) 6.

4) C III, 6.

pauperes clamoribus suis tangant fimbria eorum vestium... Rogemus ergo omnipotentem deum, ut nobis det tranquilla tempora... (16b'')...

(*Kláštěrnici hleďí vice sebe, než chudých.*) Sed, prochi dolor!, sunt quidam religiosi, qui tantum habent „Dominus vobiscum” in suis horis et missis. Hoc faciunt commune, nunquam autem pecunias, quas possident, aut comessationes, quas faciunt, pauperibus fratribus faciunt esse communes... Si igitur religiosi haberent: „nobiscum”, Christus cum eis remaneret, sed quia habent: „mecum, tecum, secum”, ideo Christus tanquam a discordibus, non fingendo, sed veraciter recedit (18a')...

(*Představení mají zjednati nápravu poměrů.*) ... Et pro certo, si prelati, sicut sunt episcopi, doctores, predicatorum, et si principes (19a') surgerent et manum extenderent multis raptoribus et hereticis, scismaticis et inimicis ecclesie, silentium imponeretur. O, quantus clamor fit nunc a pauperibus et a personis miserabilibus, quorum substantiam raptorem rapiunt. Nullus tamen est, qui eis silentium imponat ... (19a'') ...

(*O modloslužbě.*) ... iam audiat aliquantulum de divinitate, maxime super illo verbo: „in deum”. Adhuc tamen hodie aliquid audiat, ut in fide non erretis et aliorum erroribus non credatis... notetis quod demonum ydolatria ex hoc est orta, quia omnes decepti existamabant, demones habere potestatem in corpora humana et in elementa. Secundo, quia predixerunt aliqua futura. Tercio, quia faciunt insolita, que inperitis hominibus apparent esse miracula etc. (24a'') Quarto, qui manifestant occulta, ut furta, per inspersionem speculi, aut unguis, aut alio modo. Stellarum ydolatria ex hoc venit. Dicunt enim, constellationes causare bonos mores, vel malos, scilicet sapienciam, vel ignoranciam in hominibus et diversitates legum et secretorum, quod patet esse falsum, quia non est homo creatus propter stellas, sed stelle propter homines, ut scilicet sint signa... Ex hoc venit, quia vehemens est in accione et in altum ascendit, quo mediante in aere fiunt tonitrua. Terribilia ydola adorabantur quandoque propter se, et quandoque propter celestes formas, aliquando vero propter spiritus, qui in eis dabant responsa. — Ymaginum ydolatria ex hoc venit, quod aliquis potens et nimis dolens de morte parentis, vel alterius, fecit illi ymaginem conformem et confugientibus ad eam, et eam venerantibus dedit gratiam. vel liberatam figurarum. Ydolatria ex hoc venit, quando aliqui credebant figuras, stigmata et impressiones habere aliquam divinam virtutem... (24b')... Ydolatria invencionum, sive rerum inventicialium est, quando creditur fortunium, vel infortunium homini evenire ex re inventa. Ideo vetule dicunt, quod melior sit invencio modici ferri, quam multi auri, et fortunatissam credunt esse invencionem acus. Sed quam ista sint mendacissima, omni homini ratione utenti patere potest absque probacione scripture... (24b'')...

(*Kterí členové řádů jsou špatní?*) ... Illi vere, qui per mundum vagantur et curiis dominorum et principum, aderunt (sic), in bonis operibus depauperantur, sicut patet de monachis et de monialibus, que extra clausuram indiscrete vagantur, ideo sepiissime luxurie maculis inficiuntur... (26a'')...

(*Příčina nepokojů.*) Vide, rogo te, si inter (26b') malos ecclesiasticos pacem invenias? Certe non, qui tanta ambicione sunt pleni, quod nullus loco proprio est contentus. Et ideo, sicut ponitur in libro Ovidii „Metamorphoseos”, elementa, antequam essent distincta et locata, solebant invicem pugnare et molibus dura et gravia, levibus proponebantur, et e contrario modo, dabatur locus etc. Omnia erant confusa, nam levia erant deorsum et gravia sursum. Sic hodie omnia videntur turbida et confusa. Nam, quia graves et ponderosi et peccatores sursum in dignitatibus collocantur, leves vero et subtiles clerici et proprie nobiles et doct(ori) e(s) inferius situantur et deprimuntur, ideo non est hodie pax, quando ymo dura molibus et gravia levibus, id est deteriores melioribus obviant et eorum loca occupant et sic totam ecclesiam destruunt... (26b'')...

(*Čemu učí tajní heretici?*) Tercii sunt, qui intelliguntur per nocticoracem... que dicitur, quasi nox corvus... Per istam avem intelliguntur heretici antiqui et moderni, quorum os nimis fetet, quia nimis fetida locuntur de sanctissima Trinitate et de purissima nostra fide. Qui eciam clamitant in suis conventiculis, tanquam nicticorax in nocte contra sacramenta ecclesie, dicentes, quod nullum habeant vigorem... (34a'')...

(*O kacířích.*) Videte, quomodo illi, qui in hac via duces esse deberent sicut sunt religiosi. Facti sunt retro, et qui olim (37^a) erant propter suos sanctos fundatores et predecessores, facti in caput, iam, proch dolor!, facti sunt in caudam. An non videtis, quomodo modestie usus, morum regularitas, fructus, pax animi, hominum communicatio mutua, obsecundatio discipline, amor obediencie, vinculum caritatis, carnis servitus, hospitalitatis exhibicio, legendi libertas, vigiliarum excubie, quies meditationis, devocio, psalmodie, omnia, quasi nunquam fuissent! ... (37^b) ...

(*Průprava pánů k tyranství.*) designat quosdam principes et dominos, qui in anteriori parte, id est, in iuventute, fenum comedunt, id est voluptuose vivunt, cervicem delicatam tamen iugo Christi subicere nolentes, et ideo iam in parte posteriori facti sunt leones, id est tyranni et raptores, nulli hominum parcentes. ymo peiores leonibus, quia leones parcut prostratis ... (38^a)

(*Kazatel se má přizpůsobiti povaze posluchačů.*) ... Cum ergo predicamus, facere (102^a), et ideo propter alios debent esse bone fame. Ipsi etiam quandoque propter egressum de monasterio habent occasiones multas peccati, et loqui sepe cum utroque sexu, et nisi eos sanctitas et sapiencia retraheret, in multa inciderent, et communiter male dispensarent. Dum, igitur, hec in officialibus constituendis omnia concurrent, hospitalitas multo melius staret. Et illi, qui tales non essent, scilicet sapientes et boni filii testimonii, ad officia non aspirarent. ... (102^b) ...

(*O svobodě svědomí.*) ... ego hic subiungo: „Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quod ex nobis sed sufficiencia nostra ex deo est.“¹⁾ Hic, sicut dicit Haymo destruit apostolus omnem confidentiam liberi arbitrii, per quod multi posse se putant bonum aliquod agere sine dei gracia, sed certe, nichil boni sua virtute et prudencia cogitare aut facere homo potest. Sufficiencia enim nostra ex deo est, qui dat velle et posse, id est, non solum: non valemus bonum aliquod perficere sine gracia dei, sed nec cogitare, nec incipere, nisi sua gracia premiemur ... (112^a) ... ticulum excluduntur quidam errores illorum, qui dicunt, quod omnis quisque in sua fide, vel secta potest salvari, quod tamen verum non est. Et ideo synagoga transit extra ecclesiam et ecclesia malignancium et hereticorum, cum non sit catholica, ab ecclesia dei est exclusa. Similiter et greci et ruteni non sunt in ecclesia catholica, quia sunt ab ea precisi per inobedienciam et suos herrores ... (131^b) ...

(*Snižování věřících.*) Jonas 1° „Jonas descendit ad interiora ... et dormiebat“. Sic, pro certo faciunt quidam, nam bonis hominibus euntibus ad predicationem, vel ad missam, isti inquiunt: „Suis concubinis, vel meretricibus vadunt ad dormiendum“ ... (132^a) ...

(*Podmínky účinnosti odpustků.*) Quatuor tamen requiruntur ad hoc, quod indulgencie valeant secundum sanctum Thmam (177^a) super III° sentenciarum, distinctione XX. Duo ex parte dantis et duo ex parte susipientis. Ex parte dantis requiruntur: auctoritas et causa rationabilis, scilicet utilitas ecclesiastica et augmentum cultus divini. Ex parte susipientis etiam duo, scilicet, quod sit contritus et devotus, id est, ut sit in statu merendi et faciendi illud, pro quo indulgencia est data secundum formam indulgenciarum expressam. Et ideo Salomon, qui primus fecit dedicacionem in Jeruzalem in templo domini secundum Iosephum mactavit XXII millia bovum et LXXV vitulos et LXXX ovium et facta est magna leticia in populo. Boves significant peccata accionum, que sunt ceteris maiora, sicut boves, vituli significant peccata locucionum, oves vero significant peccata cogitationum et concupiscenciarum. Hec omnia debent prius mactari per confessionem et contricionem. Notent hoc illi, qui tales boves, vitulos et oves non mactant, ymo portant in suis dorsis. Quamvis hoc homines non videant, deum tamen nichil latet. Est hic igitur per nos sciendum, utrum uni homini tantum valeant indulgencie, quantum alteri? Respondetur secundum sanctum Thomam super III° sentenciarum (177^a), distinctione XX „Quod non“. Quia actus: ... non sunt, nisi in paciente disposito, et quia non omnes promerentes indulgencias sunt equaliter dispositi, ideo non valent equaliter eis, sed secundum quid magis et minus valent eis ad remissionem pene, non ad meritum vite eterne.

¹⁾ II Cor, III, 5.

Unde, sicut XL dies penitencie plus valent uni perficienti eam cum maiori caritatis fervore fidei et devocione et labore, quam alteri, qui cum minori caritatis fervore fidei et devocione eam perficit. Ita dico, quod XL dies et plures indulgenciarum plus valent illi, qui se magis disponit, maiori caritatis fervore, amore, afflictione, vel etiam dati quantitate. Valent tamen cuilibet promerenti XL dies indulgenciarum tantum, quantum presenti, non tamen equaliter omnibus, sicut nec XL dies penitencie equaliter omnibus valerent.

(*Kacíři zlehčují odpustky.*) Confundantur, ergo, heretici, qui dicunt esse ridiculum hoc credere, quando indulgentia datur, etiam a rationabili causa subsistente, que sepe datur, illis, qui porrexerint manum adiutricem pro fabrica ecclesie danda, ut scribitur: „In domino relaxamus (177^{b'}) terciam, quintam, aut septimam partem iniuncte sibi penitencie." Referunt enim, quod talis remissio datur pro pecunia, et sic gratiam venalem esse affirmant. Sed respondetur per sanctum Thomam, ubi supra, quod prelatus dans indulgentias, intendit, aut intendere debet ampliare cultum, dei gloriam et honorem, non pecunie cogregationem. Nec omnes sunt capaces indulgenciarum, qui dant ad fabricam ecclesie huiusmodi elemosinam, sed solum illi, qui sunt immunes a peccatis mortalibus, et qui ex devocione tribunt, habentes fidem rectam, et in sanctorum communionem confidendum per clavium potencie potestatem possunt confidere de sanctorum suffragiis, eorum monitis, in quorum honore illa ecclesia edificatur. Et precipue confidat de dei adiutorio generosus, cuius cultus in illa ecclesia exercetur. Quapropter Zacheus, de quo fit hodie mencio in ewangelio, volens sibi promereri penarum diminucionem et esse in communionem sanctorum et cupiens habere indulgentias suorum peccaminum, non obulum, vel (177^{b''}) denarium obtulit, sed liberaliter omnem suam facultatem, alta voce confessus est, se offerre. Quod et fecit, dicens: „Ecce, dimidium bonorum meorum, domine, sed pro tuo nomine etc." Et proinde Christus, tribeuns ei veniam peccatorum, domum suam per suam presenciam consecravit, quod tamen modicum fuisset, quod si suum cor eum a peccatis iustificando non intrasset, sed prius quam domum Zachei intravit, utrum virginis gloriose obnumbracione spiritus sancti per incarnationem intravit et consecravit...

(*Explicit.*) Et est collecta anno domini M^oCCCC^o4^o, feria sexta post festum Urbani, continens in se sermones de tempore a die festo pasce inclusive usque ad adventum domini exclusive.

REJSTŘÍK

OBSAHU DRUHÉHO SVAZKU

1920—1922.

SESTAVIL

VILÉM BITNAR.

A

Abbásouci, 17.
Abraham, kněz valdenský, 234.
Abú Bekr, 20.
Abul Atáhija, 17—23.
Aischylos, 25, 26.
Albrecht Rakouský, vévoda, 71.
Ambrož svatý, 67, 101, 184.
Annenkov Pavel Vasiljevič, 87.
Annunzio Gabriel, 41.
Anonym, 365.
Antikrist, 95, 100, 101, 238, 239.
Anzengruber Ludvík, 266, 267, 311.
Arbes Jakub, 88, 90, 91, 274, 363.
Arietto Ladislav, 361.
Aristoteles, 24, 25, 28, 29, 30, 36, 38, 99, 100.
Arius, 227.
Arnošt z Pardubic, 63.
Athanasius, 227.
Auerbach Bertold, 265, 266.
Augusta Jan, 203.
Augustin svatý, 100, 221, 227.
Augustinián ze Štenberku, viz Šternberský Augustinián.
Axamit, prof. Akad. gymnasia, 190.

B

Baar Jindřich Šimon, 111, 112, 176.
Baco Verulamský, 2.
Bačkora Josef, 14, 89.
Bačkovský František, 47, 191, 197, 205—209.
Balbin Bohuslav, 60.
Balda, prof. Akad. gymnasia, 190.
Bambas V. F., 361, 362.
Barák Josef, 87.
Bardoun Vojtěch, 361.
Bartoš Frant., 24, 85, 91, 198, 362, 365.
Bauer Frant. Salesius, kardinál, 50—59.
Bauernfeld Eduard, 264.
Bayer František, 81—84, 280, 362.
Beatrice Dantova, 40.
Beck Karel, 178.
Belcredi Egbert, hrabě, 193.
Belrupt Gustav, hrabě a biskup, 342.
Beneš Václav, viz Březina Vratislav.
Beran Josef, viz Novopacký.
Bettelheim Anton, 346.
Bilka Petr, 104—108, 113—121.
Bílý František, 121, 156, 280, 305, 308.
Bílý Jan Evangelista, 173, 226, 227, 230, 243.
Binko Em., 89.
Bitnar Vilém, 16, 17—23, 42, 59, 82, 83, 83n, 109n, 111n, 175n, 175, 176, 191n, 286, 327n, 377—387.

Blažek Matěj, 90, 91, 362.
Boček Antonín, 71, 174.
Boerne Ludvík, 179.
Bohatý Josef, 361, 362.
Bolzano Bernard, 207.
Borek Jan, 361.
Borový František, nakladatel, 206, 208.
Borový Klement, 13.
Bořický Eduard, 88.
Botto Ján, 88.
Bouška Sigismund OSB, 111, 112, 176, 282, 283.
Brandl Vincenc, 49, 50, 362.
Branislav, Slovák, 363.
Bratránek Tomáš OSA, 115, 115, 181.
Braunerová Zdenka, 78.
Brehm A. E., 90.
Brejcha Jan, 258.
Brentano Klement, 265.
Breska Alfons, 191n.
Bretholz B., historik, 71.
Browning Robert, 41.
Brunon biskup, 61.
Březina Vratislav, 361, 362.
Büchner Georg, 363.
Bukovanský Karel Jar., viz Ostravský.
Burger Antonín, 13, 14.
Burian Antonín, 362.
Bursík a Kohout, nakladatelé, 81.
Byron G. N. G., 3, 26, 41.

C

Calderon de la Barca, 30, 110.
Camoens Luiz, 263.
Carducci Giosuè, 41.
Cibulski, Polák, 155.
Cieszkowski August, 152, 164.
Claudel Paul, 79.
Coppée François, 285.
Coronini hrabě, 150.
Groce Benedetto, 9, 10.
Cyril a Method svatí, 7, 43, 44, 56.

Č

Čáp Alois, 51.
Čáslavský Ferdinand H., 361.
Čech Leandr, 166, 181, 305, 308, 310.
Čech Svatopluk, 88, 91, 193, 197, 273, 308, 362.
Čech V. B., 363.
Čejka Josef Rodomil, 82, 83, 211, 212, 225, 228.
Čejkovský I. S., 361.
Čelakovský František Ladislav, 83, 90, 103, 121, 156, 161, 169, 177, 190, 247, 282, 299.
Čermák Filip, 45.

Černý Josef, 12.
 Cervinka Otakar, 274.
 Činoveský I. F., 88.
 Čišinski Jakub, 281.
 Čupr František, 228, 241.
 Čurda Josef, viz Rolnický.

D

Danilevskij G. P., 88.
 Dante Alighieri, 3, 9, 40, 41, 89, 92, 109n, 110, 180, 365.
 Daudet Alfons, 88.
 David král, 220.
 David Jacob Julius, 311, 312.
 Demosthenes, 289.
 Desolda Jan František, 14.
 Diepenbrock Melchior, kardinál, 330.
 Dlouhý František, 88.
 Dobiáš J., učitel, 89.
 Dobrovský Josef, 60, 174.
 Dolenský Antonín, 362.
 Doležal Jan, 88.
 Doležal Josef, 91.
 Doležal L., 88.
 Döllinger Ignác, 65, 96, 234.
 Donát Pelhřimovský Josef, 88, 89, 91, 361, 363, 365.
 Dostál Alois, 207.
 Dostojevský F. M., 353.
 Doucha František, 11—16, 42—45, 81—84, 89, 109, 110n, 176, 205—209, 213, 327n, 377n.
 Drahorád Josef, 89, 90.
 Drápal, bohoslovec, 50.
 Dražova Samuel z, 203.
 Drn J., 361.
 Droste Hülshoffová Aneta, 266, 312.
 Dubská z Třebomyslic Marie, viz Ebnerová z Eschenbachu.
 Dudík Antonín, 224, 271, 329, 330.
 Dudík Beda František, 201—204, 223n, 237, 271n, 329—344, 362.
 Dudík Eduard, 329, 330.
 Durdík Josef, 1, 26, 29, 30, 33, 35, 47, 87, 91, 276, 277, 307, 308, 364.
 Dvorský František, 87.
 Dvorský Prokop, 14.
 Dvořák Antonín, 92.
 Dvořák Rudolf, orientálista, 17—23.
 Dvořák Xaver, 23, 111, 112, 176.
 Dyk Jan, 256.
 Dyk Viktor, 78.

E

Ebert Karl Egon, 316.
 Ebnerová z Eschenbachu Marie, 261—270, 311—318, 345—355.

Eckermann Johann Peter, 149.
 Eichhoff, filolog, 226.
 Eichler Karel, 103, 104, 119.
 Eiltzer Artur, 267.
 Eliáš prorok, 64.
 Eliot George, 264.
 Elster Ernst, 346.
 Epikur, 295.
 Erben Karel Jaromír, 82, 83, 110, 336.
 Erik svatý, 334n.
 Eudonym P. S., viz Spáčil Žeranovský.
 Ezechiel prorok, 184.

F

Fafl Josef, 89, 90, 365.
 Feuerbach Ludvík, 180.
 Fibich Zdeněk, 86.
 Fichte Johann Gotlieb, 27.
 Filipovský Karel, 91, 362.
 Filištin Petr, viz Koukl Antonín.
 Fontane Theodor, 312.
 Foustka Vilém, tiskař, 43, 44.
 François Luisa, 265, 311.
 František z Assisi, 40.
 František Minorita, 60, 94—98.
 Freiligrath Ferdinand, 178.
 Freytag Gustav, 263.
 Frič Josef Václav, 274.
 Frič Liposlav Celestýn, 88, 89, 363, 365.
 Frida Emil, viz Vrchlický.
 Fryčaj Tomáš, 306.
 Furch Vincenc, 211, 213, 247, 249, 273.

G

Galaš Josef Heřman, 174, 306, 307, 309.
 Geisler Jindřich, 104.
 Geissler Bedřich, 50.
 Geisslová Irma, 207.
 Gervinus Jiří Bohumír, 144, 245, 263, 279.
 Gindl biskup, 226.
 Glos A. Dr., 166.
 Goethe J. W., 3, 26, 30, 81—84, 110n, 144, 178, 262, 263, 267, 276, 279, 300, 301, 302, 303, 318.
 Goll Jaroslav, 193.
 Görres Josef, 227.
 Gotthelf Jeremias, 265, 269.
 Grabbe Kristian, 263.
 Grégr a Dattel, nakladatelé 92, 363.
 Grégr Eduard, 206.
 Grillparzer Franz, 261, 262, 263, 264, 270, 316.
 Grudziński Stanislav, 88, 91.
 Grün Anastasius, 178, 261, 262.
 Grünwald Vendelín, 229.

Gutmensch Dr., 94.
Gutzkow Karel Ferdinand, 180, 263.

H

Haase Bohumil, 14.
Hahn Josef, 309.
Hahn-Hahnová Ida, 262, 263, 264, 266.
Halabala Method, 51.
Hálek Vítězslav, 88, 190, 196, 207, 248, 273, 274, 275.
Halm Karl, 263, 264.
Halouzka Jan, 42, 51, 58, 229.
Hanuš Josef, 245, 256, 300.
Hartmann Mořic, 262, 266.
Hattala Martin, 206.
Havelka Jan Kl., 362.
Havlasa Bohumil, 88, 91.
Havlasa Quido, 89.
Havlíček Karel, 302, 303.
Havránek František O. Cr., 13.
Hebbel Fridrich, 266.
Hegel Georg Wilhelm Friedrich, 2, 6, 26, 27, 153, 164, 167, 170, 172, 179, 226, 227, 231, 232.
Heger Augustin, 226.
Heger Josef, 49.
Heine Heinrich, 41, 178, 262, 264.
Helebrant Antonín, 256—260.
Hellwald Friedrich, 86.
Herbart Johann Friedrich, 276, 308.
Herben Jan, 280, 307, 308, 362.
Herder Joh. Gottfr., 144, 148, 179, 261.
Herédia José Maria de, 109.
Herites František, 91.
Heyduk Adolf, 89, 207, 282.
Heyse Paul, 265, 267, 268, 311, 312.
Hlavan Antonín, 258.
Hlinka Vojtěch, viz *Pravda*.
Hněvkovský Karel, 88.
Hnilička Alois, 89, 207.
Höfler K., 61, 63.
Hofmann, ředitel Akad. gymnasia, 190.
Holeček František, 176.
Holinka Ferdinand, viz *Čáslavský*.
Holtei Karel, 199.
Holub Emil, 90.
Homer, 3, 275, 298.
Hora František, 88.
Horac, 8, 178.
Horn W. O., 88.
Hostislav, farář na Zderaze, 216.
Hostivít František, 361.
Hošek František Xaver, 50.
Hraše Jan Karel, 86, 89, 207.
Hrubý Hynek, 60.
Hrubý J. Vl., 362.
Hübner, historik města Znojma, 71.
Hudec Jan, 89, 91, 363, 365.

Hulakovský Jan Evangelista, 91.
Humboldt Alexandr, 144.
Humboldt Vilém, 226.
Hurban Josef Miloslav, 155, 162, 299.
Hus Jan, 60, 65, 99, 101, 121, 172, 190, 203, 216, 227, 233, 234, 237, 239, 240, 250, 281, 282, 356, 373.
Huysmans Joris Karl, 78.
Hvězdy Jan z, viz *Marek* Jan Jindřich.
Hynek Alois, nakladatel, 88.
Hýsek Miloslav, 42, 47, 50, 173, 194.

Ch

Chalupa František, 87, 91, 207.
Charvát Otakar Vojtěch, 46—48, 85—93, 361—365.
Chlumecký Adam, 176.
Chlumecký Petr, rytíř, 43.
Chmelenský Josef Krasoslav, 84, 103, 121, 156, 177, 190, 299, 308.
Chytil Karel, 239.

I

Immermann Karl, 264, 265.
Isaiáš prorok, 221.
Isidor svatý, 66.

J

Jablonský Boleslav, 45, 57.
Jakoubek ze Stříbra, 239.
Jakubec Jan, 256, 300, 310.
Jamot R. E., 361.
Janda Josef, viz *Bohatý*.
Jan Evangelista, 222, 227.
Jan Nepomucký, svatý, 344.
Jan ze Středy, 64.
Jan z Trnávky, farář, 71.
Javornický, pseudonym, 57, 58.
Jelinek Edvard, 87.
Jelinek Hanuš, 78.
Jelinek J., učitel, 88.
Jeremiáš prorok, 218, 238, 239, 319.
Jeronym svatý, 66.
Jidáš, 227.
Jindřich kazatel, 64, 65.
Jirásek Alois, 88.
Jirsík Jan Valerián, 11—16.
Jiří z Poděbrad, 7.
Johlin z Vodňan, kazatel augustinián, 60, 65, 68n. 71, 100, 101, 216—222, 233—240, 250—255, 287—290, 319—326, 356—360, 366—376.
Jókai Mořic, 88.
Jungmann J., 60, 82, 83, 144, 158, 159, 160, 163, 177, 179, 206, 214, 247, 308, 328.
Juránek, 153.

K

Kabelík Jan, 160, 165, 167, 173, 306, 307.
Kalaš Josef, 87.
Kaltschmidt, filolog, 226.
Kalus Josef, 176.
Kamaryt Josef Vlastimil, 190.
Kampelík František Cyril, 148, 151, 156, 157, 158, 168.
Kamper Jaroslav, 308.
Kant Immanuel, 227.
Karafiát, nakladatel, 362.
Karafiát Jan, 313.
Karas Severin, viz *Kosina J. E.*
Karásek ze Lvovic Jiří, 78.
Karník Jan, viz *Svítil Josef*.
Kaschnitz baron, 314.
Kaulbach Wilhelm, 300.
Kaunic Václav, hrabě, 190.
Keller Gottfried, 265, 267, 269.
Kirschnerová Lola, viz *Schubínová Ossib*.
Klácel Matouš František, 6, 38, 83, 84, 121, 147, 148, 157, 159, 160, 169, 170, 177, 178, 179, 181, 183, 196, 211, 212, 213, 214, 215, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 241, 242, 244, 247, 249, 271, 273, 279, 295, 297.
Kleisner M., 86.
Klicman Ladislav, 69, 70.
Klicpera Václav Kliment, 190.
Klopstock Friedrich Gottlieb, 261.
Knedelhans Jaroslav, 257.
Kober I. L., nakladatel, 86, 88, 89, 92.
Kobza Raimund, 175.
Kocián P. J., 83.
Koči Bedřich, 302.
Kodym František V., 86, 88, 89, 91, 364, 365.
Koerschnerová Františka, viz *Stránecká Františka*.
Kolár Josef Jiří, 82, 83.
Kolář, viz *Kolár Josef Jiří*.
Kolář Josef, 190.
Kollár Jan, 53, 54, 55, 57, 58, 83, 120, 151, 153, 155, 157, 159, 161, 214, 249, 297, 302, 303.
Komenský Jan Amos, 90, 160, 203.
Koněrna Josef, viz *Bardoun*.
Kopal Petr, 88, 361.
Kopitar Bartoloměj, 174.
Kopřiva Petr, viz *Kopal*.
Koráb Julius Alois, 23, 176.
Koranda Václav, 281—286.
Kosina Jan Evangelista, 85, 109, 361, 362, 363, 364.
Kosina Jaroslav, 361, 362.
Kosmák Václav, 90, 362.
Kostecký, profesor, 207.

Koukl Antonín, 90, 361.
Krajník Miroslav, 91.
Král Josef, 86, 300.
Kramář a Procházka, nakladatelství, 362.
Krasický Ignacy, 47.
Krasínski Zikmund, 88, 152, 364.
Krasnohorská Eliška, 82, 83, 84, 87, 89, 91, 304, 361, 363, 364.
Kraszewski J. I., 88.
Krátký E., 228.
Krátký Josef Vlastimil, 90, 365.
Kratochvíl Josef, Dr., 8—10, 39—41.
Kraus Arnošt Vilém, 81, 83, 84.
Krček František, 365.
Kredba Václav, 11, 86, 88.
Krejčí F. V., 302.
Krejčí Jan, 207.
Krejčík, ilustrátor, 86.
Kristina, královna švédská, 329, 340.
Kroupa B., 91.
Křížkovský Pavel, 8, 80, 103—108, 113—121, 190.
Kubeš, nakladatel, 362.
Kudrna Jan, 361.
Kulda Beneš Method, 80, 173, 175, 229.
Kummer Karel, 259.
Kürnberger Ferdinand, 349.
Kutin, přítel Šmídkův, 225.
Kvapil František, 88, 362.
Květnický Jaroslav, viz *Zeman Fr. A.*
Kynský František Dominik, 147, 295.
Kyselý František, 111, 112, 176.

L

Laichter Jan, 200.
Lang Jakub, 257.
Langer Jaroslav, 156.
Lanson Gustav, 309.
Laube Heinrich, 263, 264.
Leconte de Lisle, 109.
Leger Karel, viz *Lenský*.
Lenau Mikuláš, 171, 178.
Lenský Karel, 361, 362.
Lessing Gotthold Ephraim, 30, 37, 178, 179, 261.
Leubner František, 111, 176.
Lewaldová Fanny, 264.
Lier Jan, 362.
Lichnovský Robert Maria, hrabě, 224, 338, 342.
Lindner Gustav Adolf, 86, 90.
Linné Karel, 332.
Lipnický Jaroslav, 361.
Lipovský V., 88.
Lipsius Justus, 330.
Lubinský Emil, viz *Musil Daňkovský*.
Lubomírski kníže, 190.
Ludwig Otto, 263, 265, 266.

Ludvík Emil, 362, 364.
Luther Martin, 335.
Lutínou Karel Dostál, 23, 111n. 176, 281.

M

Madiera K. Antonín, 89.
Mácha Karel Hynek, 87, 91, 92, 177, 178, 196, 365.
Macháček Simeon Karel, 82, 83, 84.
Máchal Jan 305.
Machar J. S. 78.
Makovička Gustav, 86.
Maloušek, přítel Šmídkův, 156.
Malý Jakub, 86, 88, 92, 157, 177, 211, 228, 279, 302, 308.
Manzoni Alessandro, 41.
Mára Václav, rytec, 11.
Marek Jan Jindřich, 84, 214, 245, 256—260.
Marlittová Emilie, 88.
Marriotová Emilie, 312.
Maršálek Mikuláš, 176.
Marten Miloš, 76—79.
Martin z Amberka, oltářník, 65—68.
Maří Magdalena svatá, 67.
Masák Emanuel, 1—7, 24—38, 49—59, 103—108, 113—121, 144—174, 177—183, 190, 193—200, 210—215, 225—232, 241—249, 273—280, 297—310.
Mastlíč, Slovák, 155.
Mašek I. L., 89.
Matěj z Janova, 62nn. 68, 71, 71—75, 101, 238, 239, 240.
Matějka Karel, 89.
Mattuška Alois, 207.
Matzenauer Antonín, 362.
Mayer Rudolf, 91.
Meisner Alfred, 178, 262.
Menčík Ferdinand, 61.
Menhard Xaver, 327n.
Method svatý, viz Cyril.
Metternich Klement Václav Lothar, kníže 258.
Meyer Konrád Ferdinand, 311.
Meyer Richard M., 349.
Mickiewicz Adam, 91.
Miklosič František, 91, 92.
Mikuláš a Knapp, nakladatelé, 89.
Mikulášský J. S., viz Svoboda Jan.
Milič z Kroměříže, 61, 62, 99, 121—133, 203, 240.
Millim Jilovský Emil, 88, 364, 365.
Miloš Vilém, 361.
Miroslav, pseudonym, 84.
Mistecký Ferdinand Pěčka, 111n.
Miškovský Gustav, viz Bambas.
Mitrovský z Nemyšle Antonín František, hrabě, 174.

Mittner Emanuel Justinián, 362.
Mlynar B. D., 361.
Mojžiš, 218.
Molnár Bohuslav D., viz Mlynar a Mylnar.
Molnár Vilém, viz Miloš.
Mozart W. A., 3.
Mrazík Jan, 85, 91.
Muhammed ben Said al Ansáří, 21.
Mukařovský Josef, 11.
Müldner Josef, 78.
Mundt Theodor, 180, 182, 226, 263.
Musil Daňkovský Emil, 48, 85n. 88, 89, 90, 91, 91, 361, 362, 364, 365.
Mužáková Johana, viz Světlá Karolina.
Mylnar B. D., 361.

N

Namari, bohoslovec muslimský, 17.
Napp Cyril OSA, 105, 107, 114.
Nápravník Robert, viz Drn.
Nebeský Václav Bolemr, 145, 213, 214, 242, 245, 279, 299, 308.
Nečas Jan, 89, 207, 362.
Nekut František, 90.
Němcová Božena, 89, 273.
Němec Karel, 260.
Němeček František, 76—79.
Neruda Jan, 91, 273, 275, 276, 280, 304.
Nestroy Johann Nepomuk, 4.
Nešpor Jan, 207.
Neubert Václav, nakladatel, 91, 92.
Neumann Augustín OSA, 60—75, 71, 80, 80, 94—102, 121—143, 184—189, 216—222, 233—240, 236, 237, 250—255, 287—290, 319—326, 356—360, 366—376, 371.
Neumann Pantaleon, 13.
Newton Isak, 2.
Nietzsche Friedrich, 78.
Nitsche Antonín, nakladatel, 43.
Novák Arne, 145, 193, 256, 278, 300, 303, 310.
Novák František, 176.
Novák Viktor, 303.
Novalis, 275.
Novopacký J. B., 361.
Novotný Václav, 60, 64, 65.
Novotný Václav Juda, 86.

O

Očko z Vlašimě Jan, 216.
Ohéřal Jan, 153, 158, 169, 171, 172, 173, 179, 196, 227, 241, 316.
Omar ben Chatváb, 20.
Ostravský J. K., 361.
Otakar Druhý, král, 7, 299, 332.
Otakar První, král, 70.

Otto Jan, nakladatel, 11, 47, 88, 88,
90, 91, 92, 206, 364.
Ovid, 217.

P

Palacký František, 45, 156, 158, 177,
179, 181, 214, 246, 308.
Paleč Štěpán, 216.
Pallas Gustav, 345.
Pátek Bedřich, 49.
Paul Jean, 262, 263, 265, 351.
Pauly, prof. Akad. gymnasia, 190.
Pavel apoštol, 61, 62, 227.
Pavelčík Záhorský Antonín, 176.
Pawikowski, překladatel Nerudy 91, 92.
Pavlik Jarolím Stanislav, 111, 176.
Pečínková Dlouhá Běla, 281, 282, 285,
286.
Pečírka Josef, 336.
Pehel Jan, hud. skladatel, 88.
Pechová Eliška, viz Krásnohorská.
Pelhřimovský J. D., viz Donát.
Pelikán Václav Bohumír, 46, 47.
Penížek Josef, 92.
Pernštýnové rod, 7.
Pestalozzi Jan Jindřich, 265.
Pešek Josef, 294.
Pěšina z Čechorodu Václav Michal, 11,
120, 190, 291.
Petr apoštol, 67, 227.
Petr Celestin, inkvisitor, 65, 66.
Pfleger Moravský Gustav, 88, 92, 273.
Pichl Josef Bojislav, 82, 83.
Plato, 28, 227.
Podlaha Antonín, biskup, 11, 42, 281.
Podlipská Sofie, 89.
Pokorný Rudolf, 87, 88, 90, 92, 327,
328, 361, 363.
Pokorný Václav Jan, 201—204, 223 n,
271 n, 291—296, 328, 329—344.
Polský kazatel v Praze, 69 n.
Porfyrius svatý, 67.
Pospíšil Jaroslav, nakladatel, 43, 291,
294, 295, 296, 328.
Pospíšil Josef, prelát, 148, 274.
Pospíšil K. E., 90, 363.
Potěhnik Alois, 362.
Pour J., učitel, 86.
Prasek Vincenc, 92, 361, 362.
Prášek J. V., 90.
Pravda František, 44, 89, 361.
Pražák Albert, 257.
Preger Wilhelm, 65.
Presl Jan Svatopluk, 153.
Procházka Matěj, 146, 147, 148, 280.
Prokeš František, 84, 92.
Przybyszewski Stanislav, 78.
Pseudonymy literární, 36 n.

Ptolemaeus, 220.
Pückler Muskau Hermann, 262, 263, 264.
Purkyně Jan, 82, 83, 84.

Q

Quis Ladislav, 83, 190n.

R

Rabanus Maurus, 239.
Radlinský Miloš, viz Prasek.
Radyserb, básník lužický, 281.
Rafael, malíř, 3.
Rais Karel Václav, 87, 88, 89, 90, 92,
364, 365.
Rank Josef, 266.
Ranko Petar, viz Pokorný Rudolf.
Rastislav, kníže, 7.
Rembrandt van Rijn, 25.
Remigius svatý, 66.
Renan Arnošt, 78.
Rettig Jan Alois Sudiprav, 291—296,
328.
Rettigová Magdalena Dohromila, 291,
293, 294, 296.
Rieger F. L., 11, 45.
Richter Jan Paul, 178.
Rizner Ludevít, 92.
Robinson Crusoe, 92.
Roháček František, viz Borek a Ku-
drna.
Rohlíček a Sievers, nakladatelství, 364.
Rokycana Jan, 94n, 203.
Rolnický J. Č., 361.
Rosegger Petr, 311.
Rosenkranz Karl, filosof, 3.
Rosický Fr. V., 89.
Rottek Karel, 179.
Rouček Jaroslav, 175, 176.
Royt Václav, 193.
Ruda Jan, viz Ludvík Jan.
Ruda Josef, viz Šťastný Vladimír.
Rudolecký František, 49.
Růžička Josef, 86.
Rypáček Fr. Jar., viz Tichý Jaroslav.

Ř

Řehoř svatý, 67.
Řezáč František, 86, 88.

S

Saar Ferdinand, 311, 348, 353.
Sabina Karel, 302, 308.
Sadovský Otakar, 92, 362.
Sahánek Stanislav, 261—270, 311—318,
345—355.

- Salburgová* Edith, 312.
Samsour Josef, 49.
Sand George, 262, 264.
Sankot Josef Jan, 42–45.
Scott Walter, 56, 88, 265.
Sedláček František Alois, 362, 363.
Sedláček Tomáš, 260.
Sedlák Jan, 237.
Seifert Cyril OSA, 103.
Sekanina František, 176.
Seneka, 291–296, 328.
Sevc Jan, frater, 69.
Seykora, profesor, 207.
Shakespeare William, 1, 2, 3, 24–38, 110, 193, 195, 261, 263, 274, 278–280, 304.
Sheehan P. A., 259.
Shelley Percy Bysshe, 41.
Schelling Friedrich Wilhelm Josef, 27, 179, 232, 275.
Scherer Wilhelm, 309.
Schiller Friedrich, 36, 178, 261, 263, 276, 279, 318.
Schleglové bratři, 144, 213, 275.
Schlossar Viktor, opat, 271, 291–296.
Schmidt Julian, 263.
Schmillauer Alois, viz Šmilovský.
Schopenhauer Arthur, 2, 3, 24, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 37, 274, 275.
Schrenk Notzing Alois Josef, arcibisk. 11.
Schubínová Ossib, 312.
Schulz Ferdinand, 92, 190, 248, 364.
Schwarzenberg Bedřich, kníže, 262.
Skalik František, 111, 112, 176.
Skalinský Jaroslav, viz Kosina Jar.
Skopec Jindřich, 176.
Skuherský František Zdeněk, 86, 90.
Sládek Josef Václav, 197, 273.
Sláma František Josef, 12.
Sloboda Daniel, 162.
Smetana Bedřich, 8, 9, 86.
Smetana Josef František, 57, 258.
Smiles Samuel, 207.
Smith J. F., 88.
Smutný J., profesor, 207.
Sobotka Josef, 90.
Sofokles, 26, 30.
Sokol A. H., 88.
Sokrates, 227.
Souček Stanislav, 160, 226, 228, 229, 230, 241, 242, 309.
Soukal Josef, 48, 88, 89, 90, 92, 362, 364, 365.
Soukop Jan, 80.
Souvestre Emil, 91.
Spáčil Žeránovský Jan, 89, 90, 109n, 362, 364, 365.
Spens Karel 52.
Spielhagen Friedrich, 264, 269.
Spinoza Baruch, 33.
Staňkovský J. J., 88.
Stašek Antal, 361.
Steffens Jindřich, 180.
Stehlik Otto, 11–16, 42–45, 81–84, 110n, 176, 205–209, 377n.
Steinich Karel, 86.
Sterne Laurenc, 262.
Stifter Adalbert, 266.
Stirner Max, 77, 78.
Storm Theodor, 268.
Stránecká Františka, 361, 362.
Strauss David Friedrich, 227.
Strnad Karel V., 89, 90.
Stříbrný Dominik, 304.
Stuartovna Marie, 264.
Stupavský Rudolf, 111.
Sušil František, 49, 50, 55, 80, 147, 148, 160, 164, 167, 168, 170, 172, 173, 178, 179, 213, 230, 231, 243–249, 273, 295.
Suttnerová Berta, 312.
Svárovský Jan, 111.
Svatopluk kníže, 7.
Světla Karolina, 88, 89, 92, 274, 361.
Svitil Josef, 164, 281–286.
Svoboda Jan, 90, 92, 361, 363.
Svoboda Josef, 260.
Svobodová Růžena, 16.
Sychra Josef Cyril, 285.
Sychrovský Antonín, 176.
Sylva Tarouca Bedřich, 160, 172, 227, 229, 230, 231, 242, 243.
Syrokomla Vladislav, 91.
Sysel Jan, 42.
Szimanowski W., 87.

Š

- Šafařík* Pavel Josef, 4, 162, 212, 228.
Šašek J. F., nakladatel, 46, 362, 365.
Šebek Ladislav, viz Arietto.
Šembera Alois Vojtěch, 57, 71, 116, 118, 156, 157, 160, 162, 168, 169, 190, 196, 197, 211, 212, 214, 228, 297.
Šenoa August, 91.
Šimon Josef, 111.
Šimon z Cassie, 99.
Šir Josef, 82, 83, 84.
Široký František, 280.
Škorpík František, 144, 172, 173, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 241, 342, 243.
Škrdle Tomáš, 111, 112, 281, 282.
Šmidek Karel, 1–7, 24–38, 49, 53, 144–174, 177–183, 193–200, 210–215, 225–232, 241–249, 273–280, 297–310.
Šmidek Karel, pedagog, 200.
Šmilovský Alois Vojtěch, 361.

Šnajdauf Antonín, 207, 328.
 Šohaj, prof. Akad. gymnasia, 190.
 Šorm Josef, 176.
 Špaček Václav, 89.
 Špatný František, 90.
 Špindler Ervín, 82, 83, 84.
 Šrůtek Josef Antonín, 43, 90, 363.
 Šternberský Augustinián, kanovník, 60,
 98—102, 121, 122—133, 134—143,
 184—189.
 Štolba Josef, 88.
 Štorch Karel, 169.
 Štulc Václav, 190n, 243, 247.
 Šťastný Vladimír, 1, 49, 50, 93, 148,
 193, 280, 281, 361, 362.
 Šumavský Franta, 54, 55.
 Šusta Josef, 61.

T

Táborský František, viz Hostivít.
 Tadra Ferdinand, 64, 216.
 Taine Hipolyt, 10, 40n.
 Tálská Josefa, 92.
 Tálských Václav z, 201.
 Tasso Torquato, 276, 306.
 Tauber Otakar, 176.
 Tauer P. J. 207.
 Tepera Josef, 88, 364, 365.
 Tersch Edvard, 13.
 Tesař Josef, 92.
 Těšík Josef, 172, 228, 243.
 Theer Otakar, 78.
 Thomayer Josef, viz Jamot.
 Tichý Jaroslav, 46n. 49, 196, 361, 363.
 Tocháček S. Miroslav, 88.
 Tolstoj Lev, 191n. 353.
 Tomáš Akvinský, 373.
 Tomáš Kempenský, 13, 14, 330.
 Tomíček Jan Slavomír, 144, 229, 230,
 231, 232.
 Traub Hugo, 167, 193.
 Trentowski, polský filosof, 152.
 Trey, spisovatel, 336.
 Trnka Fr. Dobromysl, 158, 174, 306.
 Třebízský Václav Beneš, 45, 88, 90.
 Turgeněv J. S., 264, 265, 312, 353.
 Tyl Josef Kajetán, 214, 256, 308.

U

Uman František, nakladatel, 44.
 Ungar Karel Rafael, 60.
 Unschuld Alois, 190.
 Urban ze Švabenova Julius, 168, 174.
 Urbánek Fr. Aug. 11, 47, 86, 89, 90, 91,
 92, 104, 205, 206, 363, 365.
 Urbánek Rudolf, 94, 95.
 Uttenrodt Sigmund, baron, 111, 176.

V, W

Václav Čtvrtý, král, 65, 216.
 Vačlena Karel, nakladatel, 89, 91.
 Vajanský Svetožar Hurban, 361.
 Waldhauser Konrad, 61, 63, 70, 94, 99,
 121—133.
 Valdštýn Albrecht, 332, 334.
 Valečka Eduard, 206.
 Waltař J., básník lužický, 281.
 Walzel Oskar, 267.
 Vančura Max, viz Lipnický.
 Vaněk František, B., 176.
 Wankl Jindřich, 353.
 Vávra Jan, 88.
 Vavřinec z Březové, 101, 236.
 Weilen Josef, 316, 317.
 Vejchodský Josef, 49, 176.
 Velenský Miloš, viz Vrána František
 Mnohoslav.
 Werder Karel, estetik, 25.
 Verne Julius, 88.
 Vévoda Josef, 111.
 Wiesner Karel, 207.
 Vinařický Karel, 13, 156, 245, 299.
 Winiker, nakladatel, 362.
 Winkler Karel, nakladatel, 91, 362.
 Virgil, 55.
 Wiseman Nicholas, 229, 230.
 Vischer Friedrich Theodor, estetik, 1,
 2, 26, 26.
 Višňák, profesor, 92.
 Viták Antonín Konstantin, 42.
 Vitek J., 90.
 Vlastimil P., pseudonym, 56, 58.
 Vlček Jaroslav, 60, 87, 249, 299, 302,
 303.
 Vlček Václav, 3, 24, 30, 35, 36, 88,
 193—200, 274, 278, 279, 297, 298,
 300, 304—305, 308, 309, 363.
 Vlčková Anna, 194.
 Vlk Josef, 92.
 Vocol Jan Erazim, 3, 147, 153, 170, 194,
 195, 196, 197, 198, 210, 211, 212, 273,
 274, 275, 276, 277, 278, 297—303, 304,
 Wodňanský Jan, bosák, 237.
 Voittl V., nakladatel, 362, 363.
 Vojmír Svatopluk, viz Herben Jan.
 Vojtěch Jan Křtitel, 50.
 Wolfová Marie, 80.
 Wolfram z Eschenbachu, 349.
 Volný Řehoř, 147, 148, 149, 174, 201.
 Vrabec J., učitel, 88.
 Vrána František Mnohoslav, 46nn. 85—
 93, 109, 361—365.
 Vranini Giovanni, viz Čech Svatopluk.
 Vraštil Josef T. J., 194.
 Vrba Ignát Eduard, 51, 58.
 Vrchlický Jaroslav, 46, 87, 88, 89, 90,

92, 109n. 197, 273, 282, 283, 285, 299,
300, 303, 306, 362, 364, 365.
Vršovci rod, 7, 299.
Všetečka Martin, 42.
Wünsch Josef, 90, 92.
Wurm Ignát, 44.
Wurm Josef Svatopluk, viz Čejkovský.
Vycpálek, profesor, 207.
Vychodil Pavel, 29, 36, 148, 167, 173
243, 248.
Vykoukal Fr. V., 207.
Vymazal František, 46, 90, 91, 92, 262.

Z

Záboj, 7.
Zahradník Isidor, 175, 176.
Zahradník Vincenc, 12.
Zámečník, profesor, 207.
Zamykal Ladislav, 16, 59.
Zavoral Method, 175, 176.
Zeibert František, 50.
Zeibig Hartmann, 271, 272.

Zejlář Handrij, 281.
Zeman Antonín, viz Stašek Antal.
Zeman Fr. A., 86, 89, 90, 361.
Zero Adam, viz Lier.
Zeyer Julius, 45, 78, 90, 92, 175, 176,
318.
Zháněl Ignát, 175.
Zich Otakar, 310.
Zikmund Václav, 190.
Zola Emil, 92.
Zrzavý Tomáš, 158, 161, 162, 165, 171,
172, 173, 174.
Zschokke Jindřich, 180.

Ž

Žák Vincenc Pavel, 109, 110, 158, 159,
161, 174, 213, 227, 276, 306.
Žalanský Havel, 203.
Žerotinové rod 7, 203, 340.
Žherský František, viz Kvapil Frant.
Žižka z Trocnova Jan, 7, 299, 335.